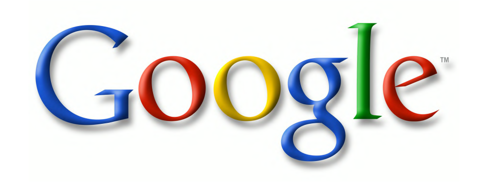
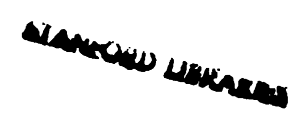

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

VOLUME SIXIÈME

VERSION ARABE DES PROVERBES

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉES SOUS LA DIRECTION DE

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

VOLUME SIXIÈME

VERSION ARABE DES PROVERBES

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1894

VERSION ARABE

DES

PROVERBES

SURNOMMÉS LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉE POUR LA PREMIÈRE FOIS ET ACCOMPAGNÉE DE

NOTES HÉBRAÏQUES

AVEC UNE

TRADUCTION FRANÇAISE D'APRÈS L'ARABE

PAR

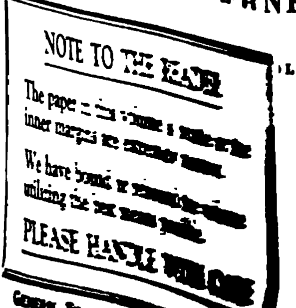
J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

ET

MAYER LAMBERT

PROFESSEUR AU SÉMINAIRE ISRAÉLITE

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

…LE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

—

1894

AVANT-PROPOS

Le présent volume contient la version arabe des *Proverbes* par Saadia, ainsi que le commentaire dont le Gaon l'a accompagnée. Ce commentaire n'existe que dans un manuscrit unique de la Bodléienne (Catal. Neubauer, n° 119). Grâce à l'obligeance du savant bibliothécaire d'Oxford, nous avons pu acquérir un décalque du manuscrit sur papier végétal. Nous avions donc sous les yeux une reproduction absolument exacte du texte du manuscrit, qui est en très bon état. Il n'y manque qu'un ou deux feuillets de l'introduction et la fin du dernier chapitre. Les premières lignes de l'introduction proviennent d'un fragment spécial, tiré d'une liasse de feuilles détachées, appartenant à la Bibliothèque de Saint-Pétersbourg et faisant partie du fonds Firkowitch. M. le docteur Harkawy a bien voulu nous envoyer une copie de ce fragment.

Pour la version même, nous avions à notre disposition, outre le manuscrit déjà cité, une copie très exacte d'un manuscrit du British Museum (Orient. 2375), que nous

avons collationnée avec un manuscrit de la Bibliothèque royale de Berlin (Or. in-fol., n° 1203). Les textes des manuscrits de Londres et de Berlin se ressemblent beaucoup, tandis qu'ils diffèrent souvent de celui du manuscrit d'Oxford. Nous avons adopté généralement les leçons du manuscrit de la Bodléienne, qui nous paraît présenter le texte le plus authentique de la version de Saadia.

Les notes hébraïques, que nous avons mises au bas du texte arabe, contiennent : 1° les variantes importantes dans la version elle-même ; 2° l'explication des difficultés que présente le commentaire avec les corrections que nous avons cru devoir y faire, et l'indication des sources auxquelles Saadia a puisé, quand il ne les cite pas directement ; 3° un résumé aussi fidèle que possible du commentaire de Saadia. Nous avons voulu que ceux qui ignorent l'arabe fussent mis à même de se faire une idée exacte de l'exégèse du Gaon.

De plus, nous avons traduit complètement en français les *Proverbes* d'après la version de Saadia; ainsi les personnes non versées dans les langues orientales pourront apprécier la manière dont Saadia a rendu en arabe l'original hébreu. Nous avons ajouté des notes françaises à notre traduction là où celle-ci ne rendrait pas assez clairement la pensée du Gaon; ces notes donnent, en outre, les interprétations que Saadia, dans son commentaire, déclare admissibles, mais qu'il n'a pas fait entrer dans sa version.

Le livre des *Proverbes* est surnommé par Saadia livre de la *Recherche de la Sagesse*. Salomon, dit-il, a voulu dans cet ouvrage rendre accessibles à l'esprit de ceux qui s'a-

donnent à l'étude de la Sagesse, les vérités abstraites de la raison. C'est pourquoi il s'est servi de comparaisons (*meschalim*) tirées de l'expérience journalière. Dans son introduction Saadia s'étend sur les diverses sortes de comparaisons (images, allégories, etc.) dont a usé Salomon.

Pour la caractéristique de l'exégèse de Saadia nous nous bornons à renvoyer à l'étude de M. Bondi[1]. En outre, M. le professeur Bacher a promis de composer, pour la série des Œuvres complètes de Saadia, un mémoire spécial sur la grammaire et l'exégèse du Gaon.

1. *Das Spruchbuch nach Saadia*, Halle, 1888.

TRADUCTION DES PROVERBES

OU

LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

PREMIÈRE PARTIE

I

1. Proverbes de Salomon, fils de David, roi du peuple d'Israël, — 2. pour faire connaître la sagesse et la morale, et pour rendre compréhensibles les paroles de l'intelligence, — 3. et afin qu'on accepte l'instruction rationnelle, et (ce qui est) exact, nécessaire ou juste [1]; — 4. afin de donner aux insouciants de l'ardeur [2], et aux jeunes gens le savoir et la réflexion. — 5. Le sage écoutera et en sera d'autant plus instruit, et l'homme sensé acquerra les artifices [3], — 6. pour faire comprendre la fable, l'interprétation, les discours des sages et leurs récits [4]. — 7. La crainte de Dieu est ce qu'ordonne en premier la science; la sagesse et la morale, les sots les méprisent toutes deux.

8. Écoute, mon fils, la morale que te fait ton père, et n'aban-

1) S. applique, dans son commentaire, les quatre mots du texte à quatre conceptions différentes : 1° les vérités indiscutables, comme les vérités arithmétiques; 2° les vérités démontrables comme les théorèmes de la géométrie; 3° les devoirs rationnels; 4° les préceptes révélés.

2) Les idées s'effacent vite, si l'attention ne les fixe pas.

3) C'est-à-dire les moyens artificiels de garder dans la mémoire ce qu'on apprend.

4) D'après S., le texte a en vue quatre enseignements : 1° les fables (qu'il est impossible de prendre dans le sens littéral); 2° l'interprétation des songes; 3° les paraboles des prophètes, d'où leurs interlocuteurs eux-mêmes tirent la moralité; 4° les paraboles que les prophètes accompagnent de la moralité.

donne pas la direction donnée par ta mère, — 9. car toutes deux sont un diadème de grâce sur ta tête et des colliers à ton cou.

10. O mon fils, si les pécheurs veulent te séduire, n'y consens pas, — 11. alors qu'ils te disent : « Viens avec nous, embusquons-nous pour (verser) du sang, guettons sans motif l'innocent ; — 12. faisons-le périr, comme (s'il descendait dans) la tombe, encore plein de vie, et comme s'il descendait dans la fosse, encore plein de santé. — 13. Nous trouverons tout trésor précieux, et nous remplirons nos maisons de butin. — 14. Mets ton lot avec le nôtre ; nous aurons tous la même bourse. » 15. O mon fils, ne va pas en route avec eux, écarte ton pied de leurs sentiers, — 16. car leurs pieds courent pour le mal ; et ils se hâtent pour verser le sang. — 17. C'est ainsi que le filet semble aux oiseaux être tendu sans but. — 18. Mais eux ils dressent une embûche pour (répandre) leur (propre) sang, et ils guettent leur (propre) vie. — 19. Telle est la voie que suit celui qui est avide de gain ; cette (passion) enlève la vie à celui qui en est possédé [1].

20. La Sagesse lance un appel sur la place ; dans la rue elle fait entendre sa voix ; — 21. à l'entrée des ruelles elle invite, et aux ouvertures des portes dans la ville, elle se met à parler : — 22. Jusqu'à quand, ô insouciants, aimerez-vous l'insouciance, tandis que les gens moqueurs [2] ont désiré pour eux-mêmes la moquerie et que les sots haïssent la science ? — 23. Si vous vous rendez à mes remontrances, je vous exposerai mon avis, et je vous ferai connaître mon discours. — 24. Parce que je vous ai appelés, et vous avez refusé (de venir), et que j'ai tendu la main et aucun de vous ne m'écoutait, — 25. que vous avez repoussé tous mes conseils, et n'avez pas voulu de mes remontrances, — 26. moi aussi je rirai de votre ruine, je me moquerai quand viendra ce que vous redoutez, — 27. quand votre terreur s'avancera comme la tempête, que votre ruine arrivera comme l'ouragan, et que

1) S. rattache le verset 18 au verset 16, et le verset 19 au verset 17.

2) Nous rendons ainsi l'arabe *ddhi*, par lequel S. a traduit *lêṣ*, bien que le dictionnaire arabe donne à *ddhi* le sens de rusé, trompeur. V. *Ousoul*, s. v., n. 63.

fondront sur vous le malheur et la détresse. — 28. Alors il m'appelleront et je ne leur répondrai pas; ils me chercheront et ne me trouveront pas, — 29. en raison de ce qu'ils ont haï la science, et qu'ils n'ont pas choisi la crainte de Dieu, — 30. qu'ils n'ont pas voulu de mon conseil, et ont rejeté toutes mes remontrances, — 31. qu'ils goûtent donc du fruit de leurs opinions, et qu'ils se rassasient de leurs conseils; — 32. car l'insolence des insouciants les tue, et l'égarement des sots les perd. — 33. Mais celui qui m'écoute demeurera en sûreté, et à l'abri des terreurs de l'adversité.

II

1. O mon fils, si tu accueilles mon discours et que tu conserves auprès de toi mes préceptes, — 2. si tu prêtes l'oreille à la sagesse et que tu inclines ton cœur vers la raison, — 3. si tu invoques l'intelligence et tu que lances un appel à la raison, — 4. si tu les recherches toutes deux, comme on recherche l'argent, et fouilles après elles comme après des trésors, — 5. alors tu comprendras la crainte de Dieu et tu trouveras la connaissance de Dieu. — 6. Car Dieu donne la sagesse, et de sa parole (émanent) la connaissance et la raison. — 7. Il réserve aux hommes droits la doctrine [1], il est un bouclier pour ceux qui marchent dans l'intégrité, — 8. protégeant les sentiers de la justice, et veillant sur les chemins de ses hommes pieux. — 9. Alors tu comprendras l'équité, la justice, la droiture, et toute bonne voie. — 10. Lorsque la sagesse entrera dans ton cœur et que la connaissance fera les délices de ton âme, — 11. la réflexion veillera sur toi, et la raison te protégera.

12. (La réflexion et la raison) te préserveront du mauvais chemin et de l'homme qui parle avec versatilité, — 13. de ceux

1) Nous traduisons ainsi l'arabe *fiqh* par lequel S. rend *touschiyyâh*. S. a en vue la science des pratiques religieuses, telle qu'elle a été développée par les docteurs.

qui abandonnent les sentiers de la droiture et qui suivent les voies ténébreuses, — 14. de ceux qui sont heureux de faire le mal et se réjouissent de le varier [1], — 15. dont les voies sont difficiles et qui prennent des chemins détournés. — 16. Toutes deux te sauveront de la femme d'autrui, de l'étrangère aux paroles doucereuses, — 17. qui abandonne l'ami de sa jeunesse, et a oublié l'alliance (consacrée) par Dieu. — 18. Elle a incliné sa maison vers la mort, et ses voies (conduisent) vers les trépassés. — 19. Tous ceux qui entrent chez elle ne reviendront plus, et ils n'atteindront pas les chemins de la vie (future). — 20. (Je dis ceci) pour que tu marches dans la route des gens de bien, et que tu gardes les voies des justes [2].

21. Certes, les hommes droits habiteront le monde et les gens intègres y resteront; — 22. les méchants en seront retranchés et les perfides en seront effacés.

III

1. Mon fils, n'oublie pas ma loi, et que ton cœur garde mes préceptes, — 2. car ils augmenteront la durée de ton existence, les années de ta vie et ton bonheur. — 3. Que la bonté et la vérité ne te quittent point; mais attache-les à ton cou et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Alors, tu trouveras la grâce et le (renom) d'un esprit juste aux yeux de Dieu et des hommes.

5. Confie-toi à Dieu sincèrement et ne t'en remets pas à ta raison. — 6. Dans toute ta conduite, reconnais (ce que tu) lui (dois), alors il aplanira tes voies. — 7. Ne sois pas sage à tes propres yeux, crains Dieu et évite le mal. — 8. Ce sera une guérison pour tes articulations et un breuvage pour tes os.

1) C'est-à-dire de passer d'une mauvaise action à une autre.

2) D'après S., le premier membre de phrase se rapporte aux femmes et le second aux hommes.

9. Honore Dieu avec ta fortune et avec les prémices de toutes tes récoltes. — 10. Alors tes granges se rempliront de produits abondants et tes cuves déborderont de moût.

11. Ne dédaigne pas, ô mon fils, les leçons de Dieu, et ne sois pas lassé de ses avertissements, — 12. car Dieu avertit celui qu'il aime, agissant à son égard comme il plaît au père d'agir envers son fils.

13. Heureux l'homme qui a trouvé la sagesse, et à qui la raison a été accordée[1] ! — 14. car en faire le commerce vaut mieux que faire le commerce de l'argent, et le produit qu'on en tire vaut mieux que l'or fin. — 15. Elle est plus précieuse que les pierreries, et rien de ce que tu désires ne la vaut. — 16. La longévité est à sa droite, et à sa gauche la richesse et l'honneur. — 17. Ses chemins sont les chemins de la félicité et ses sentiers (conduisent au) bonheur. — 18. Elle est l'arbre de vie pour ceux qui la saisissent, et ceux qui la soutiennent sont dans la bonne voie.

19. Dieu a fondé la terre avec sagesse et a disposé les cieux avec raison. — 20. Par sa science, les masses d'eau ont jailli, et par elle les hauteurs (célestes) distillent la rosée. — 21. Donc, ô mon fils, que cela[2] ne s'écarte pas de tes yeux, garde la doctrine et la réflexion. — 22. Elles seront la vie pour ton âme, la grâce (d'une parure) pour ton cou.

23. Alors, tu suivras ton chemin avec assurance, et ton pied ne se heurtera à rien. — 24. Lorsque tu te coucheras, tu seras sans crainte, et lorsque tu dormiras, ton sommeil te sera doux. — 25. Ne redoute pas la terreur soudaine, ni le tumulte des méchants, quand il s'avance, — 26. car en Dieu sera ta confiance, il empêchera ton pied d'être pris (au piège).

27. Ne refuse pas le bienfait aux gens (qui le demandent)[3], lorsque tu as les moyens de le faire.

1) Dans le premier membre du verset, il est question de la sagesse acquise par les recherches, dans le second de celle que Dieu a implantée dans la nature de l'homme.

2) Dans le commentaire, S. paraît surtout penser à la sagesse, qui produit l'équilibre du monde.

3) C'est-à-dire qu'il ne faut pas trop s'enquérir s'ils méritent ou non la charité.

28. Ne dis pas à ton prochain : « Va-t'en et reviens; demain je te donnerai », alors que tu as de quoi.

29. Ne prépare pas le mal contre ton prochain, surtout quand il demeure en sécurité avec toi.

30. Ne cherche pas à quelqu'un une querelle gratuite, surtout lorsqu'il ne t'a pas fait de mal.

31. Ne sois point jaloux d'un homme injuste, et ne choisis aucune de ses voies, — 32. car Dieu a en horreur les pervers et (réserve) son secret aux hommes droits. — 33. Sa malédiction (pèse) sur les maisons des méchants, mais il bénit la demeure des justes.

34. Certes, il dévoile la moquerie des moqueurs, et donne aux humbles la grâce[1]. — 35. Les sages ont l'honneur en partage; quant aux sots, leur ignominie est grande.

IV

1. O enfants, écoutez la leçon des pères, et prêtez l'oreille,
pour connaître la raison, — 2. car je vous ai donné un bon ensei-
gnement, à savoir ma loi; ne l'abandonnez pas. — 3. Car moi
aussi, j'étais, comme vous, un fils pour mon père, (un enfant) déli-
cat et unique pour ma mère. — 4. (Mon père) m'a instruit et m'a
dit : « Que ton cœur retienne mon discours; garde mes pré-
ceptes et tu vivras. — 5. Acquiers la sagesse et la raison. N'ou-
blie pas, et ne dévie pas des paroles de ma bouche. — 6. Ne les
abandonne pas, elles te garderont; aime-les, elles te protégeront.
— 7. Le commencement de la sagesse consiste à l'acquérir et
tu arriveras à l'acheter pour toute ta fortune. — 8. Donne-toi
entièrement à elle, et elle t'élèvera; elle t'honorera si tu t'atta-
ches à elle. — 9. Elle mettra sur ta tête un diadème de grâce, et
elle t'abritera sous une couronne de gloire. »

1) De manière qu'on reconnaisse la nature des uns et des autres.

10. Toi aussi, mon fils, écoute, accepte mes paroles, et les années de ta vie se multiplieront. — 11. Car je t'ai guidé dans le chemin de la sagesse, et je t'ai fait marcher dans les sentiers de la droiture. — 12. Que tu marches, tes pas ne seront pas embarrassés; ou que tu coures, tu ne trébucheras pas. — 13. Attache-toi à la morale, ne t'en écarte pas; garde la sagesse, car elle est ta vie.

14. N'entre pas dans la voie des scélérats, et ne te laisse pas diriger dans leur route. — 15. Repousse-la (de ta pensée), ne la franchis pas, évite-la et passe; — 16. car ils ne s'endorment pas à moins d'avoir fait du mal, et leur sommeil s'enfuit s'ils n'ont fait trébucher (personne), — 17. ayant mangé la nourriture de l'injustice et buvant le vin des violences.

18. La voie des justes est comme la lumière de l'aurore, dont la clarté va en croissant jusqu'au plein jour; — 19. et la route des méchants est comme couverte de ténèbres, ils ne savent pas ce qui les fait trébucher.

20. Mon fils, sois attentif à mon discours et prête l'oreille à mes paroles. — 21. Qu'elles ne s'écartent pas de tes yeux, garde-les au fond de ton cœur; — 22. car elles sont la vie pour ceux qui les trouvent et (apportent) la guérison à tous leurs corps. — 23. Garde ton cœur de tout ce qui est défendu, car de là sortira la vie. — 24. Éloigne de toi la dureté de paroles, et repousse loin de toi les écarts du langage. — 25. Que tes yeux regardent bien en face, et que tes prunelles soient fixées droit devant toi. — 26. Règle le sentier que suivra ton pied, et tous tes chemins seront assurés. — 27. N'incline ni à droite ni à gauche, et détourne ton pied du mal.

V

1. Mon fils, sois attentif à ma sagesse, prête l'oreille à ma raison. — 2. Conserve la réflexion, et que ton langage garde la raison; —

3. car les lèvres de l'étrangère distillent du miel, et son palais est plus doux que l'huile. — 4. Mais le résultat (qu'elle amène) est amer comme la coloquinte et acéré comme une épée à deux tranchants. — 5. Ses pieds descendent vers la mort, ses pas aboutissent au tombeau. — 6. Le chemin de la vie, elle ne le règle pas, et quand les sentiers (qu'elle suit) se confondent, elle ne s'en aperçoit pas.

7. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi, et ne vous écartez pas des paroles de ma bouche. — 8. Éloigne d'elle ton chemin, et ne t'approche pas de la porte de sa maison, — 9. afin que tu ne livres pas ton honneur à d'autres, et tes années aux gens cruels, — 10. que les étrangers ne se rassasient pas de tes forces, et que tes gains ne passent pas dans la maison d'autrui, — 11. que tu n'aies pas à te repentir lors de ta fin, quand ta chair et ton corps seront consumés, — 12. et que tu ne dises pas : « Hélas! comment ai-je pu haïr l'instruction, et comment mon cœur a-t-il pu rejeter l'avertissement? — 13. Que n'ai-je écouté la voix de mes guides, et prêté l'oreille aux (paroles de) mes maîtres. — 14. Pour peu j'aurais été dans le pire état, au milieu de la communauté et de l'assemblée [1]. »

15. Bois l'eau à ton puits, et les ondées à ta citerne. — 16. Alors, tes fontaines se répandront au dehors, et il y aura dans la rue des ruisseaux, — 17. qui t'appartiendront à toi seul, et non pas en même temps à des étrangers. — 18. Ta source sera bénie, et réjouis-toi avec la femme de ta jeunesse. — 19. Biche aimable, gracieuse gazelle, ses mamelles te désaltéreront en tout temps et tu te délecteras toujours de son amour. — 20. Ne te délecte pas, mon fils, avec l'étrangère, et n'embrasse pas le sein de la femme d'autrui.

21. Certes les voies de l'homme sont sous les yeux de Dieu, et il règle tous ses sentiers. — 22. Les fautes du criminel l'enlacent, et il est maintenu solidement dans les liens de son péché.

1) Dans son commentaire, S. explique le verset en disant que l'impie, dans sa passion, considère le déshonneur et la mauvaise réputation comme peu de chose

— 23. Il meurt sans être corrigé et tombe dans l'erreur par excès de sottise.

VI

1. Mon fils, que tu aies donné ta garantie pour ton prochain, ou que tu te sois engagé envers l'étranger en mettant ta main dans la sienne [1], — 2. tu es pris au piège par les paroles de ta bouche, et tu es enlacé par elles. — 3. Use donc d'un moyen, mon fils, pour échapper, puisque tu es tombé entre les mains de ton prochain. Va, humilie-toi et supplie-le. — 4. Ne donne pas de sommeil à tes yeux ni d'assoupissement à tes prunelles, — 5. sauve-toi, comme le cerf (échappe) à la main et le passereau au piège.

6. Va auprès de la fourmi, ô paresseux, regarde ses allures, et deviens sage, — 7. elle qui n'a ni chef, ni préposé, ni gouverneur, — 8. et elle prépare en été sa nourriture, et a déjà amassé, lors de la moisson, ses aliments. — 9. Jusqu'à quand, ô paresseux, resteras-tu couché? Quand te réveilleras-tu de ton sommeil? — 10. Encore un peu dormir, sommeiller, croiser les bras pour rester couché, — 11. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

12. L'homme pervers a de mauvais desseins, il va en se prononçant difficilement; — 13. il cligne des yeux, il remue les pieds, il fait signe des doigts; — 14. il a l'intention de revenir (sur sa parole), il se propose de nuire en tout temps, et il fait naître les querelles. — 15. Aussi, le malheur l'atteindra à l'improviste, il sera brisé subitement, sans guérison possible.

16. Il y a six choses que Dieu hait, et une septième [2] qu'il abhorre : — 17. des yeux hautains, une langue mensongère, des mains qui versent le sang innocent, — 18. un cœur qui médite des projets iniques, des pieds qui se hâtent de courir au mal; —

1) S. entend par prochain l'Israélite et par étranger le non-Israélite.

2) La septième, c'est la langue mensongère qui amène tous les autres vices.

19. débiter des mensonges, ce qui est porter un faux témoignage et faire naître les querelles entre les amis.

20. Garde, mon fils, les préceptes de ton père et de ta mère, ainsi que leurs enseignements, et ne les abandonne pas. — 21. Attache-les toujours sur ton cœur, et qu'ils soient l'ornement de ton cou; — 22. car ils te guideront quand tu t'en iras, ils te protégeront dans ton sommeil, et à ton réveil ils s'entretiendront avec toi, — 23. parce que le précepte est un flambeau et la Loi une lumière; et le chemin qui mène à la vie, ce sont les avertissements de la morale.

24. Ils te garderont d'une femme mauvaise[1] et de la langue doucereuse de l'étrangère. — 25. Ne convoite pas sa beauté dans ton cœur, et ne te laisse pas prendre à (l'éclat de) ses prunelles, — 26. car l'homme débauché s'imagine qu'il obtient la femme adultère en lui fournissant une miche de pain, tandis qu'elle fait la chasse à l'âme précieuse.

27. L'homme peut-il prendre du feu dans son giron, sans que ses vêtements se consument? — 28. Ou marchera-t-il sur des charbons sans qu'il se brûle les pieds? — 29. De même celui qui a commerce avec la femme de son prochain; quiconque s'approche d'elle ne reste pas impuni[2].

30. Qu'on ne méprise pas le voleur quand il vole, car peut-être ne le fait-il que pour assouvir sa faim, — 31. et s'il est pris, il paiera une forte amende, ou bien il donnera tout son avoir pour s'acquitter, — 32. (qu'on ne le méprise pas) au même point qu'on méprise celui qui commet un (adultère), étant dépourvu d'intelligence. Qui veut se perdre, agit ainsi; — 33. il trouvera le malheur et l'ignominie, et son opprobre ne s'effacera pas.

34. Le châtiment (qui lui est infligé par Dieu) sera comme la colère du mari; (Dieu) n'aura pas pitié au jour de la punition.

1) Qui néglige les devoirs que la religion lui impose.

2) Le second ne fait que convoiter la femme; le premier se brûle le corps, le second seulement ses vêtements.

— 35. Il n'acceptera comme réparation aucune rançon; il ne voudra d'aucun cadeau, si grand qu'il soit.

VII

1. Mon fils, garde mes paroles, et conserve précieusement chez toi mes préceptes. — 2. Retiens-les et tu vivras par eux, et (garde) ma loi comme la pupille de tes yeux. — 3. Attache-les à tes doigts, et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Dis à la sagesse : Tu es ma sœur, et appelle la raison ma connaissance.

5. Elles te mettront en garde contre la femme étrangère, contre la femme d'autrui aux paroles doucereuses. — 6. Car, pendant que je regardais par une fenêtre de ma demeure et que j'observais à travers la lucarne, — 7. je vis parmi les étourdis, et je distinguai parmi les jeunes gens un adolescent manquant d'intelligence. — 8. Il passait sur la place près du coin (où se tenait une femme), et s'avançait dans la direction de sa maison, — 9. dans le crépuscule, au déclin du jour, alors que la nuit et les ténèbres s'épaississaient. — 10. Voici que la femme (vient) à sa rencontre, mise comme une courtisane qui veut ravir les cœurs. — 11. Elle est bruyante et turbulente ; ses pieds ne reposent point dans sa demeure. — 12. Tantôt sur la place, tantôt dans les rues, elle s'embusque à chaque coin. — 13. Elle le saisit et l'embrasse, avec un visage effronté elle lui dit : — 14. « Je dois à Dieu des sacrifices rémunératoires, aujourd'hui je vais accomplir mes vœux, — 15. parce que, étant sortie à ta rencontre et ayant cherché ta face, je t'ai trouvé. — 16. J'ai garni mon lit de tapis et de coussins rembourrés à l'égyptienne. — 17. J'ai embaumé ma couche de musc, d'ambre et de bois odoriférant. — 18. Allons, enivrons-nous de caresses toute la nuit jusqu'au matin, et jouissons de l'amour, — 19. car mon mari n'est pas dans la maison, il est allé en voyage au loin ; — 20. il a pris sa bourse avec lui, et il ne reviendra pas jusqu'au jour des sacrifices. » — 21. Elle

l'entraîne par sa causerie prolongée, elle le séduit par la douceur de sa parole. — 22. Je le vis partir derrière elle étourdiment, comme un bœuf qui se laisse conduire à l'abattoir, et comme un débauché (qui est entraîné) vers l'enseignement des sots [1], — 23. jusqu'à ce qu'une flèche lui perce le foie, semblable à l'oiseau qui se précipite vers le filet; il ne sait pas qu'il y va de sa vie.

24. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi et obéissez; soyez attentifs aux paroles de ma bouche. — 25. Que votre cœur ne se détourne pas vers les chemins (de cette femme), et ne vous égarez pas dans ses sentiers, — 26. car c'est elle qui a fait tomber beaucoup de ceux qui sont terrassés, et ses victimes sont considérables. — 27. (Aller dans) sa maison, c'est (prendre) les chemins du tombeau qui font descendre aux chambres de la mort.

VIII

1. La sagesse n'appelle-t-elle pas et la raison même n'élève-t-elle pas la voix? — 2. Elle est debout sur les cimes des hauteurs, sur les routes et dans les sentiers qui y conduisent; — 3. à l'emplacement des portes, sur les toits, et aux entrées des maisons, elle s'exclame. — 4. Elle dit : Je vous appelle, vous, hommes réunis, et j'élève ma voix vers tous les fils d'Adam. — 5. O insouciants, comprenez l'ardeur; et vous, sots, faites entrer la raison dans vos cœurs. — 6. Écoutez, car je parle avec discernement, et mon discours débute par la droiture. — 7. Ma langue professe la vérité, et mes lèvres répugnent à l'injustice. — 8. Toutes les paroles de ma bouche sont sincères; il ne s'y trouve rien de tortueux ni de pénible. — 9. Elles sont toutes justes pour l'homme intelligent, et faciles pour ceux qui ont trouvé la science. — 10. Acceptez ma morale, et non l'argent; la science est meilleure que l'or, — 11. la sagesse est préférable aux pierres précieuses, et toutes les choses désirables ne la valent pas.

1) C'est-à-dire le maniement des armes et le tir des flèches dans l'arène.

12. Moi, la sagesse, en demeurant avec la finesse et la science, je trouve les réflexions[1]. — 13. Puisque la crainte de Dieu consiste à haïr le mal, moquerie, orgueil, mauvaise conduite et parole versatile, tout cela je le hais. — 14. A moi appartiennent le conseil et la doctrine ; je suis la raison, j'ai la puissance. — 15. Par moi règnent les rois, et les ministres décrètent la justice. — 16. Par moi gouvernent les princes, les nobles et tous les juges de la terre. — 17. Moi, j'aime ceux qui m'aiment, et ceux qui me cherchent, me trouvent. — 18. La richesse et l'honneur sont avec moi, ainsi qu'une fortune solide (acquise) honnêtement. — 19. Mon fruit est meilleur que l'or et le métal précieux, et mon produit est préférable à l'argent. — 20. Je fais marcher dans des chemins de vertu, et au milieu des sentiers du droit, — 21. pour mettre ceux qui m'aiment en possession de tout ce qui existe[2], et remplir leurs trésors.

22. Dieu m'a produite comme début de sa création et comme sa première œuvre au commencement du temps. — 23. Dès l'origine du monde, j'ai été élue, à l'époque la plus reculée de la terre. — 24. Il a commencé par moi, alors qu'il n'y avait ni océans, ni sources pas plus qu'abondance d'eau, — 25. avant que les montagnes ne fussent fixées, et avant les collines j'ai été créée, — 26. alors qu'il n'avait pas encore fait la terre avec ses grandes places ni la première motte du monde. — 27. A l'époque où il disposait les cieux, j'étais là. Et lorsqu'il dessina un voile sur la surface de l'océan, — 28. lorsqu'il consolida le firmament, en haut, et qu'il fortifia les sources de l'océan, — 29. lorsqu'il traça à la mer sa limite, pour que les eaux ne pussent transgresser son ordre, lorsqu'il marqua les fondations de la terre, — 30. j'étais tout à ses yeux, j'étais les délices de chaque jour ; je me réjouissais devant lui à tout moment. —

1) S. paraît avoir négligé les accents et avoir joint *da'at* et *mezimmâh*. Il n'est pas impossible, cependant, qu'il faille traduire : Moi, la sagesse, je demeure avec la finesse, et (moi), la science, je trouve les réflexions.

2) Littéralement : l'être, opposé au néant.

31. Cette joie était pour les habitants d'ici-bas, sur sa terre, et mes délices pour les fils d'Adam [1].

32. Maintenant donc, vous, enfants réunis, écoutez-moi; heureux ceux qui gardent mes voies. — 33. Écoutez la morale pour devenir sages, et ne la repoussez pas. — 34. Heureux l'homme qui m'écoute, qui s'attache à mes battants de porte tous les jours, et qui garde les poteaux de mes entrées. — 35. Car celui qui me trouve trouve la vie et obtient la bienveillance de Dieu, — 36. et celui qui pèche envers moi se fait du tort à lui-même, et ceux qui me haïssent aiment la mort.

IX

1. La sagesse a bâti sa maison, et elle a taillé ses colonnes en grand nombre. — 2. Elle a préparé ses viandes et mélangé son vin; elle a aussi dressé sa table. — 3. Puis elle envoie ses servantes, elle appelle sur le sommet des toits les plus élevés. — 4. Elle dit : Que celui qui est négligent se détourne (pour venir) ici; et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 5. « Venez, mangez de ma nourriture et buvez du vin que j'ai mélangé. — 6. Abandonnez l'insouciance et vivez, et laissez-vous guider dans le chemin de la raison. » — 7. Combien font la morale à un moqueur, qui s'attirent à eux-mêmes la honte, et combien réprimandent un méchant, qui en reçoivent une tache [2]. — 8. Ne reprends pas le moqueur de façon qu'il te haïsse, mais reprends le sage, car il t'aimera. — 9. Donne au sage ce qui le rendra encore plus sage, et enseigne à l'homme de bien ce qui le rendra encore plus instruit [3].

13. La sottise est comme une femme turbulente et insouciante,

1) La sagesse ajoute que la joie n'est pas pour elle-même, mais pour ceux qui la possèdent.

2) Par les insultes et les affronts qu'ils reçoivent du méchant.

3) S., appliquant les versets 1-9 aux partisans de la vérité et les versets 13-18 aux partisans de l'erreur, a rejeté à la fin du chapitre les versets 10-12, qui interrompaient le parallélisme des deux paragraphes.

qui ne sait quoi que ce soit. — 14. Elle est assise près de la porte de sa maison, sur un siège, au plus haut du toit; — 15. elle appelle les passants, dont les voies étaient droites. — 16. Elle dit : Que celui qui est insouciant se détourne vers moi, et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 17. « Que l'eau dérobée est douce ! et que les mets pris en cachette sont agréables ! » — 18. Et lui ne sait pas que là-bas sont les morts, et que ses invités sont dans les profondeurs de la géhenne.

10. Ce que la sagesse ordonne en premier, c'est la crainte de Dieu. et le résultat immédiat qu'amène la raison, c'est la connaissance du Saint. — 11. Elle dit : Par moi se multiplieront tes jours, et s'augmenteront les années de la vie. — 12. Si tu deviens sage, c'est pour toi-même, et si tu deviens moqueur, tu en supporteras la peine.

(Fin de la première partie du livre de la *Recherche de la sagesse.*)

DEUXIÈME PARTIE

(PROVERBES ET SENTENCES DÉTACHÉS)

X

1. Proverbes de Salomon : Le fils sage réjouit son père, et le fils sot fait le chagrin de sa mère.

2. Les trésors (acquis) par la violence ne profitent pas; mais la justice sauve de la mort.

3. Dieu ne laisse pas le juste souffrir de la faim, et il écarte de lui le malheur qui atteint les méchants.

4. La pauvreté est la suite de la main qui se lasse, et la main des hommes actifs enrichit.

5. Le fils intelligent amasse pendant l'été, et le fils qui agit mal dort profondément au moment de la moisson.

6. Les bénédictions descendent sur la tête du juste, et l'injustice couvre la face des méchants [1].

7. De même, le souvenir du juste est une bénédiction et le nom des méchants s'efface.

8. L'homme à l'esprit sensé accueille les préceptes, et celui qui raisonne sottement s'embarrasse.

9. Celui qui marche dans l'intégrité marche avec assurance, et celui qui prend les chemins ardus est reconnu pour tel [2].

10. Celui qui cligne de l'œil cause de la peine, et celui qui parle sottement s'embarrasse également [3].

11. Le parole du juste est une source de vie, et la parole des méchants est étouffée par leur injustice [4].

12. La haine excite les querelles, et l'amour couvre toutes les fautes.

13. Dans le langage de l'homme raisonnable on trouve la sagesse, et la verge est pour le dos de l'homme inintelligent.

14. Les sages thésaurisent la science, et la parole du sot est bientôt ruinée, — 15. de même que la fortune du riche est sa place forte, et les haillons des pauvres sont leur ruine.

16. Le salaire du juste est la vie, et ce que récolte le scélérat est une rétribution des péchés.

17. C'est le chemin de la vie que de garder la morale, et celui qui néglige l'avertissement égare [5].

18. Celui qui cache sa haine a un langage faux, et celui qui répand des médisances est un sot.

1) C'est-à-dire que tout le monde les maudit.

2) Commentaire : L'homme déloyal n'est pas cru; ou bien : Ses ruses finissent par être démasquées; ou bien : Son attitude craintive le trahit.

3) Le sens paraît être : Celui qui fait des signes secrets cause de la peine aux hommes intelligents et met les sots dans l'embarras.

4) Ils ont peur de parler, ou bien on ne les écoute pas.

5) Soi-même et les autres.

19. Avec l'abondance de paroles la faute ne manque pas, et celui qui en retient ses lèvres est intelligent.

20. La langue du juste est comme de l'argent pur, et le cœur des méchants est faible [1].

21. Le langage du juste dirige bien des gens, et les sots, par leur manque d'intelligence, les tuent.

22. Seule la bénédiction de Dieu enrichit, et la peine qu'on se donne n'ajoute rien.

23. Commettre une abomination est pour le sot comme un jeu; la sagesse appartient à l'homme raisonnable.

24. Ce que redoute le méchant lui arrive, et ce que les justes désirent, Dieu le leur accorde.

25. Comme passe un ouragan le méchant disparaît, et le juste est le fondement du monde.

26. Comme est le vinaigre pour les dents, et la fumée pour les yeux, tel est le paresseux pour ceux qui lui donnent une mission.

27. La crainte de Dieu prolonge les jours, et les années des méchants sont abrégées.

28. L'attente des justes (aboutit) à la joie, et l'espérance des méchants est anéantie.

29. La voie de Dieu est une force pour les hommes intègres, et un écrasement pour les artisans d'iniquité [2].

30. Le juste ne trébuchera jamais, et les méchants ne demeureront pas dans le monde [3].

31. La bouche du juste produit la sagesse, et la langue versatile sera retranchée.

32. Les lèvres des justes sont habituées à la bienveillance et la bouche des méchants est habituée à la versatilité.

1) Litt. : petit. Le sens est que le méchant n'a pas de confiance en lui-même.
2) Parce que les premiers obéissent aux ordres de Dieu, tandis que les seconds font juste le contraire.
3) Ni dans ce monde-ci, ni dans le monde futur.

XI

1. Les balances de la fraude sont abhorrées par Dieu, et les poids justes lui plaisent.

2. Quand vient l'insolence, vient la honte, et la sagesse accompagne les humbles.

3. L'intégrité des hommes droits les guide, et la fausseté des perfides les dépouille.

4. La fortune ne profite pas au jour de la résurrection, et la charité sauve de la mort[1].

5. La vertu de l'homme intègre aplanit sa route, et le méchant tombe par sa méchanceté. — 6. La vertu des hommes droits les sauve, et les méchants sont pris dans les malheurs qu'ils causent.

7. Une fois que le scélérat meurt, il n'y a plus rien à espérer (de lui), de même que l'espoir des gens d'iniquité périt[2].

8. L'homme vertueux échappe à la détresse et le scélérat y prend sa place.

9. L'homme vulgaire[3] fait périr son prochain par sa parole, et par la science les justes sont sauvés.

10. Lorsque les gens de bien sont heureux, les habitants du pays doivent se réjouir, et lorsque les méchants périssent, il convient qu'ils manifestent leur allégresse.

11. Par la bénédiction des hommes droits le toit s'élève, et par la parole des injustes il est démoli.

12. Celui qui insulte son prochain manque d'intelligence, et l'homme raisonnable ne lui répond pas.

1) Commentaire : De la mort dans ce monde et de la punition dans le monde futur.

2) D'une part, la mort empêche le méchant de revenir au bien et de l'autre, elle détruit les espérances qu'il mettait dans les jouissances de ce monde.

3) Litt. : profane, impur. Le sens est : Les gens sans religion se pervertissent mutuellement, tandis que les justes enseignent la vérité les uns aux autres.

13. Celui qui dévoile le secret est comme celui qui s'en va médire, et celui qui le cache a un caractère sûr.

14. Faute d'habileté, le peuple tombe, et le salut provient de longues délibérations[1].

15. Il arrive du mal à celui qui garantit pour un étranger[2], et celui qui déteste ceux qui s'engagent est en sûreté.

16. On trouve de la grâce à la (femme) qui est le pilier la fortune, et ceux qui sont le pilier de la richesse sont redoutés.

17. Celui qui fait du bien à sa famille[3] est doué de générosité, et celui qui outrage ses proches est impitoyable.

18. Le méchant a pour salaire de son action ce qui est faux, et celui qui sème la justice a pour salaire la vérité[4].

19. Ainsi la vertu conduit à la vie, et celui qui poursuit le mal (va) à sa mort.

20. Dieu abhorre ceux qui ont le cœur dur, et il agrée ceux qui marchent dans l'intégrité.

21. En un tour de main[5], l'(homme) mauvais cesse d'être impuni, et la postérité des gens vertueux est sauvée.

22. Comme un anneau d'or au museau d'un porc, ainsi une femme belle qui manque de bon sens.

23. La passion du juste est pour le bien, et l'espérance des méchants (aboutit à) la colère[6].

24. Combien dépensent et gagnent encore, et celui qui s'abstient de la générosité finit par le dénûment.

25. La personne qui répand les bénédictions est comblée[7], et celle qui abreuve est abreuvée à son tour.

1) Litt. : du grand nombre de conseils.

2) De la part de l'adversaire; ou bien : Celui qui garantit est écrasé (par le juge).

3) Commentaire : Ou : « celui qui se sèvre (de péchés). »

4) Commentaire : Une mauvaise action en amène une autre, et une bonne action engendre le bien.

5) Le sens littéral paraît être : Comme un tour de main pour une main. Saadia (ch. XVI, 5) explique que cette expression désigne la rapidité.

6) Soit des hommes, soit de Dieu.

7) Litt. : engraisse.

26. Celui qui accapare le blé, le peuple le réprouve, mais la bénédiction vient sur la tête de celui qui le fournit.

27. Celui qui cherche le bien cherche la faveur, et celui qui poursuit le mal en est atteint.

28. Celui qui se fie à sa richesse tombe, et les justes poussent comme la feuille [1].

29. Celui qui prend parti pour la sottise outrage sa famille. Il faut que le sot soit l'esclave du sage.

30. Le fruit du juste est un arbre de la vie [2], et celui qui acquiert des personnes est un sage [3].

31. Plût à Dieu que l'homme vertueux restât sauf ici-bas; et à plus forte raison le scélérat et le pécheur (doivent-ils imiter la conduite du sage) [4].

XII

1. Celui qui aime être corrigé aime la science, et celui qui hait l'avertissement est un sot.

2. L'homme de bien obtient de Dieu la faveur et l'homme de réflexion l'emporte (sur son adversaire).

3. Personne ne s'affermit par la méchanceté; et les racines qu'ont jetées les justes ne branlent pas.

4. La femme forte est la couronne de son mari, et celle qui est mauvaise est comme la carie dans ses os.

1) D'après le commentaire : Les justes n'ont qu'une confiance très faible en eux-mêmes, et ne se considèrent eux-mêmes que comme un rameau ou une simple feuille.

2) Le premier hémistiche signifie sans doute que le juste répand la vie autour de lui.

3) Le sage acquiert des personnes en se créant une famille, en formant des élèves, en exerçant la charité et la justice.

4) Le sens de la traduction de Saadia paraît être : Le juste même subit forcément des malheurs dans ce monde et s'y résigne ; à plus forte raison le méchant, qui les mérite, doit-il prendre exemple sur lui.

5. Les pensées des justes sont (tournées) vers le droit, et les finesses des méchants (visent) à la fraude.

6. Les méchants parlent (de dresser aux hommes) une embûche meurtrière et la parole des justes les sauve.

7. Les méchants, à peine renversés, disparaissent, et les maisons des justes restent debout.

8. C'est en raison de son intelligence qu'un homme est loué; celui qui a l'esprit tortueux est exposé au mépris.

9. Être humble et avoir un serviteur vaut mieux que faire le noble et manquer de pain.

10. L'homme de bien soigne jusqu'à sa bête, et la pitié du méchant est de la dureté.

11. Qui cultive sa terre se rassasie de nourriture, et celui qui poursuit les choses vaines manque d'intelligence.

12. Le scélérat recherche le repaire des méchants, et les justes se conforment à leurs origines [1].

13. Le péché du langage est un piège funeste, et l'homme de bien se préserve de ce malheur [2].

14. Grâce au fruit de sa parole, l'homme se rassasie de bien, et Dieu le récompense selon l'œuvre de ses mains.

15 Le chemin du sot est droit à ses yeux; celui qui écoute le conseil est sage.

16. Le sot fait en un jour connaître sa sottise, et celui qui cache sa confusion est habile.

17. Celui qui parle avec loyauté racontera la vérité, et le faux témoin (est celui qui parle) avec ruse [3].

18. Combien il y en a dont les paroles sont comme des coups d'épée! et la langue des sages est une guérison.

19. Le langage vrai subsiste toujours et une langue menteuse (dure) un clin d'œil.

1) Pour rechercher ceux qui leur ressemblent.
2) En ne disant rien qui puisse le compromettre.
3) Commentaire : Celui qui parle avec ruse arrive à être faux témoin.

20. La ruse est dans le cœur de ceux qui ourdissent le mal, et la joie est pour ceux qui conseillent la paix.

21. Aucune iniquité n'atteint le juste, et le mal enveloppe les méchants.

22. Dieu abhorre le langage de la fausseté, et ceux qui pratiquent la loyauté lui plaisent.

23. L'homme avisé est celui qui a reçu sa part de la science, et le cœur du sot appelle la sottise.

24. La main des gens actifs domine, et (la main) qui se rebute devient dépendante.

25. Le souci dans le cœur de l'homme l'abat, et une chose bonne le réjouit.

26. L'homme de bien est plus généreux que son prochain; les voies des méchants les égarent.

27. Celui qui se rebute ne rencontre jamais ses provisions, et le bien précieux de l'homme est l'activité.

28. Sur le chemin de la justice (se trouve) la vie, et c'est un sentier où il n'y a point de mort.

XIII

1. Le fils sage est celui qui accueille la morale de son père, et le moqueur est celui qui n'accueille pas sa réprimande.

2. Du fruit de la parole de l'homme il convient de manger ce qui est bon; mais on trouve dans l'âme des perfides l'injustice.

3. Celui qui retient sa bouche garde sa personne, et combien de gens écartent les lèvres pour (des paroles) qui seront leur ruine.

4. L'âme du paresseux convoite, et il n'a rien, et les personnes actives sont comblées [1].

5. L'homme de bien hait le mensonge, et le méchant fait du mal et en rejette la honte (sur autrui).

1) Litt. : engraissent.

6. La pureté protège celui qui marche dans l'intégrité, et la méchanceté et le péché pervertissent.

7. Combien font le riche, qui n'ont rien, ou font le pauvre, avec une grande fortune [1].

8. La richesse de l'homme est la rançon de sa personne ; celui-là est pauvre qui n'écoute pas la réprimande de Dieu [2].

9. La lumière des hommes vertueux augmente, et le flambeau des méchants s'éteint.

10. Ce n'est que par l'insolence que se produit la querelle, et la sagesse est avec ceux qui délibèrent.

11. La fortune diminue par suite de l'égarement ; et celui qui recueille dans sa main [3] augmente sa fortune.

12. L'attente prolongée rend le cœur malade, le désir qui se réalise est un arbre de vie.

13. Celui qui dédaigne quelque chose en devient dépendant [4], et celui qui respecte le commandement est préservé.

14. Le précepte du sage est une source de vie, pour échapper aux pièges de la mort.

15. Une saine intelligence fait obtenir la faveur, et le chemin des perfides est pénible [5].

16. Tout homme habile agit à bon escient, et le sot étale sa sottise.

17. Un messager déloyal tombera dans le malheur, et un envoyé fidèle est une guérison.

18. La pauvreté et la honte sont pour celui qui repousse la

1) Autres sens : Combien sont pauvres avec beaucoup d'argent et combien savent être riches avec peu ; ou : Combien s'enrichissent qui n'avaient rien, et combien s'appauvrissent qui avaient une grande fortune.

2) On évite le malheur en consacrant ses richesses à l'accomplissement des bonnes œuvres; le vrai pauvre est celui qui ne tient pas compte des avertissements divins.

3) C'est-à-dire : qui amasse peu à peu.

4) D'après les exemples donnés dans le commentaire, le sens serait : On arrive à être l'obligé de ceux qu'on avait tout d'abord dédaignés. — Peut-être même faut-il traduire dans l'arabe : Celui qui méprise un homme.

5) Commentaire : On doit le regarder comme tel et ne pas y aller.

morale, et celui qui tient compte de l'avertissement est honoré.

19. On voit le désir réalisé être agréable pour l'âme ; c'est pourquoi il répugne aux sots de s'écarter du mal[1].

20. Celui qui fréquente les sages devient sage, celui qui fraie avec les sots devient mauvais.

21. Le mal que font les pécheurs les poursuit, et Dieu donne une bonne récompense aux hommes vertueux.

22. L'homme vertueux transmet son héritage jusqu'à ses petits-enfants, et parfois les biens du pécheur sont réservés au juste.

23. Combien de fois le manger est une marque de pauvreté[2], et combien de gens sont enlevés sans jugement[3].

24. Qui retient sa verge hait son enfant, et celui qui l'aime l'habitue de bonne heure à être corrigé.

25. Le juste mange pour se rassasier, mais le ventre des méchants n'a jamais assez.

XIV

1. La femme sage bâtit sa maison, et la femme sotte la démolit de sa main.

2. Celui qui marche dans la droiture craint Dieu, et celui qui suit des chemins détournés le dédaigne.

3. Dans la parole du sot se trouve le bâton de l'orgueil, et le langage des sages les préserve.

4. (Car pour le sot, c'est) comme le blé qui disparaît lorsque

1) Les sots aiment les plaisirs de ce monde, parce qu'ils donnent une jouissance immédiate, tandis que les jouissances que procure la sagesse sont éloignées de leur esprit.

2) Soit qu'on mange gloutonnement devant les rois, soit qu'on commette un péché.

3) C'est-à-dire sans qu'ils connaissent le jugement de Dieu. S. donne encore une seconde explication, en se fondant sur ce que le mot hébreu *mispat* peu signifier « règle ». Combien de gens ne meurent pas de leur mort naturelle.

manquent les bœufs, et comme la récolte qui devient abondante grâce à leur vigueur [1].

5. Le témoin digne de foi, c'est l'homme qui ne ment pas, et celui qui prononce le mensonge est un faux témoin [2].

6. Le moqueur cherche la sagesse sans la trouver, et pour l'homme intelligent, la science est facile.

7. Quitte la présence du sot ; autrement tu ne sais rien des paroles de la science.

8. La sagesse de l'homme habile consiste à comprendre sa situation, et la sottise des sots, c'est leur ruse [3].

9. La faute des sots est pour eux un interprète [4] ; et au milieu des justes (règne) la bienveillance.

10. Le cœur (seul) connaît son propre chagrin, et un étranger ne se mêle pas à sa joie.

11. La maison des méchants sera détruite, et la tente des justes s'étendra.

12. Combien de fois une route (semble) droite devant l'homme, et elle aboutit au chemin de la mort.

13. Le rire, lui aussi, fait souffrir le cœur, et la joie est suivie de la tristesse [5].

14. Celui qui a le cœur faux finit par être excédé de sa conduite, et l'homme de bien lui est supérieur [6].

15. L'insouciant ajoute foi à toute chose, et l'homme habile discerne la bonne direction.

16. Le sage craint et s'écarte du mal, et le sot se laisse aller avec confiance.

1) Saadia rattache les deux versets ainsi qu'il suit : le sot parle avec dureté, croyant que tout se fait par la force, comme la culture de la terre.

2) Le mensonge devient un faux témoignage, parce que ceux qui l'entendent le prennent pour la vérité. Celui qui ne ment jamais doit être seul regardé comme témoin loyal.

3) Par sottise, ils emploient la ruse.

4) Leurs actions révèlent leurs pensées.

5) Il s'agit des plaisirs défendus.

6) Il ne doit jamais se lasser de faire le bien.

17. L'impatience est produite par la sottise, mais que de fois l'homme de réflexion est haï [1].

18. On voit que les insouciants se sont approprié la sottise, et les gens avisés prennent pour couronne la science.

19. Il convient que les mauvais s'inclinent devant les bons, et que les méchants soient aux portes des justes.

20. Le pauvre est odieux même à son compagnon ; les amis du riche sont nombreux.

21. Or, celui qui méprise ainsi son compagnon est un pécheur ; heureux celui qui est compatissant pour le pauvre.

22. Certes, ceux-là s'égarent qui méditent le mal; ceux qui méditent le bien trouvent l'affection et l'équité.

23. Beaucoup d'efforts donnent un profit [2], et combien de paroles causent une perte.

24. La couronne des sages, c'est là leur richesse. L'ignorance des ignorants est de s'ignorer [3].

25. Le témoin véridique sauve bien des gens, et celui qui énonce le mensonge est un trompeur.

26. Celui qui marche dans la crainte de Dieu jouit pour lui d'une sécurité solide, et il sera un abri pour ses enfants.

27. La crainte de Dieu est une source de vie pour éviter les pièges de la mort.

28. Le nombre des sujets fait l'éclat du roi, et lorsque le peuple manque, le ministre est ruiné.

29. Le longanime montre beaucoup de raison, et celui qui s'irrite vite, beaucoup de sottise.

30. Le cœur sain est la vie du corps ; la jalousie est la carie des os.

31. Celui qui traite mal le pauvre blasphème son Créateur, et celui-là l'honore qui est compatissant pour l'indigent.

1) Parce qu'on lui reproche sa lenteur.

2) Le sens serait : Il faut plutôt agir que parler. Peut-être aussi faut-il comprendre : Faire trop d'efforts est superflu et trop parler aboutit à une perte.

3) Les sages, se connaissant, jouissent de leur sagesse; les sots ne connaissent pas leur sottise.

32. Dans le malheur, le méchant est poussé (plus avant vers le mal), mais le juste, dans l'adversité, cherche un refuge (auprès de Dieu).

33. Dans le cœur de l'homme raisonnable demeure la sagesse ; chez le sot, on reconnaît qu'elle lui est étrangère[1].

34. L'innocence relève la nation (qui la possède), et l'opprobre des peuples, c'est le péché.

35. La faveur du roi est pour un serviteur intelligent, et sa colère atteint celui qui fait mal.

XV

1. Une réplique douce apaise la colère, et une parole dure augmente l'irritation.

2. La langue des sages expose bien la science, et la bouche des sots exprime la sottise.

3. Partout les yeux de Dieu observent les bons et les méchants.

4. La sincérité de la langue est un arbre de vie ; sa fausseté brise l'âme.

5. Le sot rejette la morale de son père ; celui qui tient compte de l'avertissement devient avisé.

6. Dans la maison du juste, la sécurité est grande, et le déshonneur est dans la récolte du méchant.

7. Les lèvres des savants répandent la science ; le cœur des sots n'agit pas ainsi.

8. Le sacrifice des impies est abhorré de Dieu ; il agrée la prière des justes.

9. Dieu abhorre la conduite de l'impie, et il aime celui qui s'attache à l'innocence.

10. Une rude leçon (attend) celui qui quitte la (bonne) voie, et celui qui hait l'avertissement périt.

1) Parce qu'il applique mal même le peu de sagesse qu'il peut avoir acquis.

11. La tombe et l'anéantissement[1] sont à découvert devant Dieu, à plus forte raison les cœurs des enfants d'Adam.

12. On voit le moqueur ne pas vouloir être averti; il ne va pas chez les hommes instruits.

13. Le cœur joyeux rassérène le visage, et lorsque le cœur est affligé, l'âme souffre.

14. Le cœur de l'homme raisonnable cherche la sagesse, et les sots ont pour but d'avoir soin de la sottise.

15. Tous les jours de l'homme à l'intelligence faible sont mauvais; l'excellence de l'esprit est un festin perpétuel.

16. Peu avec la crainte de Dieu vaut mieux qu'un grand trésor avec le trouble[2].

17. Mieux vaut une botte de légumes là (où règne) l'amitié, qu'un bœuf engraissé accompagné de haine.

18. Un homme emporté excite la querelle, et le longanime calme la dispute.

19. La route du paresseux est comme entourée d'une haie d'épines, et les voies des justes sont libres.

20. Le fils sage réjouit son père, et l'homme sot dédaigne sa mère.

21. La sottise fait la joie de l'homme qui manque d'intelligence, et l'homme raisonnable se facilite la marche.

22. Les desseins échouent, lorsqu'on ne garde pas le secret; ils se réalisent par le grand nombre de conseillers.

23. C'est une joie pour l'homme que de savoir répondre, et combien est belle une parole qui arrive à temps!

24. Le chemin de la vie va en montant pour l'homme intelligent, afin d'éviter la géhenne en bas.

25. Dieu démolit la maison des orgueilleux, et il fixe les bornes des faibles[3].

1) D'après le commentaire, le premier mot désigne la terre (qui recouvre les morts) et le second le tombeau.

2) Ce trouble est causé par le mécontentement de Dieu.

3) Saadia prend le mot « veuve » du texte hébreu comme exemple des faibles.

26. Dieu abhorre les mauvais desseins ; les paroles de la sagesse sont pures.

27. L'homme cupide déshonore sa famille, et qui hait les cadeaux vivra.

28. Le cœur du juste médite ce qu'il doit répondre ; la bouche des méchants exprime les méchancetés.

29. C'est pourquoi Dieu s'éloigne des méchants et écoute la prière des justes.

30. Comme la lumière des yeux réjouit le cœur, ainsi la bonne nouvelle fortifie les os.

31. Une oreille écoutant l'avertissement salutaire [1] se rencontre chez les hommes instruits ;

32. certes celui qui repousse la leçon se méprise lui-même ; celui qui accueille l'avertissement acquiert du cœur [2].

33. La crainte de Dieu est un enseignement de la sagesse, et la suite de l'humilité est l'honneur.

XVI

1. A l'homme appartiennent les dispositions de son cœur, et de Dieu viennent les paroles de sa langue.

2. Toute voie de l'homme paraît pure à ses yeux, mais Dieu prépare les âmes [3].

3. Expose à Dieu tes actions, et tes desseins seront affermis.

4. Toute œuvre de Dieu a sa raison d'être, et le méchant aussi est (fait) pour le jour du malheur [4].

5. Dieu abhorre tout cœur hautain ; en un tour de main [5], le méchant cesse d'être impuni.

1) Litt. : de vie.
2) Commentaire : C'est-à-dire de l'intelligence, dont le siège est le cœur.
3) Étant le créateur des âmes, il connaît leurs pensées.
4) Le sens est que même le jour du malheur est fait pour corriger le méchant.
5) V. ci-dessus, p. 19, n. 5.

6. Par la charité et les bonnes œuvres le péché est pardonné, et par la crainte de Dieu on se détourne du mal.

7. Lorsque Dieu agrée la conduite de l'homme, il lui donne la paix avec ses ennemis.

8. Peu avec l'équité vaut mieux que de fortes récoltes sans justice.

9. Le cœur de l'homme réfléchit sur ses affaires, et c'est Dieu qui dirige ses pas.

10. Il convient que le langage du roi soit décisif, et en justice on ne doit pas se révolter contre sa parole [1].

11. Car la règle et les balances justes appartiennent à Dieu ; son action est comme pesée avec des poids.

12. Il faut que les rois abhorrent l'action injuste parce que le trône ne s'affermit que par l'équité; — 13. et il faut qu'ils agréent la parole de vérité et qu'ils aiment le discours sincère.

14. La colère du roi ressemble aux messagers de la mort, et l'homme sage la détourne.

15. L'éclat de la face du roi donne la vie, et sa faveur est comme le nuage d'automne.

16. Acquérir la sagesse, combien est-ce préférable à l'or ! Acquérir la raison vaut mieux que l'argent.

17. La route des hommes droits. c'est d'éviter le mal ; l'homme qui veut préserver son âme doit donc prendre garde à son chemin.

18. La suite de l'orgueil est l'humiliation, et la suite de l'humilité est l'honneur [2].

19. Mieux vaut s'abaisser avec les humbles que partager le butin avec les orgueilleux.

1) D'après Saadia, il faut sous-entendre : Et, à plus forte raison contre l'ordre de Dieu, qui est le roi des rois. De cette façon, S. relie le verset suivant avec le nôtre.

2) Saadia s'est trompé, ici, en confondant ce verset avec XVIII, 12, et la confusion existe également dans le commentaire. Mais, dans deux manuscrits, on trouve la traduction suivante, conforme au texte hébreu : La suite de l'orgueil est la ruine, et la suite de la fierté est l'abaissement.

20. Celui qui est intelligent pour ses affaires trouve le bien, et heureux celui qui a confiance en Dieu.

21. L'homme au cœur sage est appelé intelligent, et celui qui a la parole douce répand de plus en plus l'enseignement.

22. L'intelligence est, pour celui qui la possède, la source de la vie ; et l'instruction que donnent les sots, c'est la sottise[1].

23. Le cœur du sage rend sa parole sensée, et dans ses discours il répand de plus en plus l'enseignement[2].

24. Les paroles de la sagesse sont comme le miel le plus pur ; elles sont une douceur pour l'âme et une guérison pour le corps.

25. Combien de voies semblent droites à l'homme, qui aboutissent aux chemins de la mort.

26. L'âme du malheureux souffre, quand sa situation est renversée.

27. L'homme pervers creuse les méchancetés[3], et on les aperçoit, dans son langage, comme un feu brûlant.

28. L'homme versatile fait naître les querelles, et celui qui excite divise les amis intimes.

29. L'homme injuste séduit son prochain et le conduit dans un chemin où il n'y a rien de bon.

30. Combien de gens, en baissant les yeux, méditent un changement de conduite, et en faisant un signe des lèvres ont déjà accompli le mal.

31. C'est une couronne d'honneur que les cheveux blancs, (quand) ils se rencontrent avec la vertu[4].

32. Un homme longanime vaut mieux qu'un héros, et celui qui est maître de sa pensée est supérieur au conquérant.

33. On jette d'habitude le sort dans le giron, et ce qu'il décide vient de Dieu.

1) C'est-à-dire qu'ils empêchent même celui d'entre eux qui recherche la sagesse de devenir sage.

2) La parole révèle les pensées du cœur.

3) L'image est prise d'une fosse que l'on creuse pour y faire tomber son prochain.

4) Litt. : quand ils se trouvent sur le chemin de la vertu.

XVII

1. Mieux vaut un morceau de pain sec, avec la tranquillité, qu'une maison remplie de viandes, avec des querelles.

2. Un serviteur intelligent mérite de dominer un fils qui se conduit mal, et de prendre sa part d'héritage entre les frères[1].

3. Le creuset est pour l'argent, le fourneau pour l'or, et c'est Dieu qui éprouve les cœurs.

4. Celui qui se conduit mal écoute un langage inique et prête l'oreille au mensonge (proféré) par une langue pernicieuse.

5. Qui se moque du pauvre insulte celui qui l'a créé, et celui qui se réjouit du malheur (d'autrui) ne restera pas impuni.

6. La couronne des vieillards sont leurs petits enfants, et l'honneur des fils, ce sont leurs parents[2].

7. Il ne convient pas à l'insensé de parler trop, à plus forte raison, à l'homme noble, de dire des mensonges.

8. Le cadeau corrupteur est, aux yeux de celui qui le donne[3], une pierre (précieuse) qui séduit ; partout où on le dirige, il réussit.

9. Qui cherche l'amitié voile la faute, et celui qui répète ses paroles divise ses amis intimes[4].

10. Une réprimande adressée à un homme intelligent lui profite plus que beaucoup de coups donnés à un sot.

11. L'homme rebelle ne veut que le mal, et un messager cruel sera envoyé contre lui.

12. Que l'homme rencontre une ourse qui a perdu ses petits, mais non le sot avec sa sottise.

13. Celui qui rend le mal pour le bien, le malheur ne quittera pas sa demeure.

1) Commentaire : C'est conforme au droit talmudique.

2) Le commentaire explique cette seconde partie du verset comme s'il y avait : L'honneur des parents, ce sont leurs enfants.

3) Commentaire : Mais il n'en est pas de même aux yeux de Dieu.

4) C'est-à-dire : Celui qui réitère ses remontrances malgré les excuses.

14. Le commencement d'une querelle est comme la fissure (d'un réservoir) d'eau ; c'est pourquoi, abandonne la dispute avant qu'elle ne devienne acharnée.

15. Celui qui innocente l'injuste et celui qui condamne l'innocent, Dieu les déteste tous deux [1].

16. A quoi sert au sot d'avoir un salaire en main, pour acheter la sagesse, lui qui n'a pas d'intelligence? — 17. Il aime en tout temps (d'avoir) beaucoup d'amis; or, que de fois un frère naît pour le malheur!

18. Un homme sans intelligence engage sa parole, et se porte garant pour son prochain.

19. Celui qui aime la dispute aime le péché, et celui qui veut s'élever au-dessus de sa situation [2] cherche sa ruine.

20. L'homme au cœur dur ne rencontrera pas le bonheur, et celui qui est changeant dans ses paroles tombera dans le mal.

21. Qui engendre un sot en a du chagrin, et le père de l'insensé n'a pas de joie.

22. Le cœur joyeux fait épanouir le visage, et l'esprit abattu dessèche les os.

23. Le méchant tire le don corrupteur de sa manche pour faire fléchir les voies de la justice.

24. La sagesse est en face de l'homme intelligent; les yeux du sot sont aux extrémités de la terre [3].

25. Le fils sot excite l'irritation de son père et est une amertume pour celle qui l'a enfanté.

26. Imposer même une amende à un juste n'est pas bien, non plus que frapper les honnêtes gens malgré leur droiture.

27. Celui-là ménage ses paroles qui connaît la science, et l'homme au maintien digne est doué de raison,

28. au point que le sot qui est réservé est parfois considéré comme sage, et celui qui ferme les lèvres comme intelligent.

1) Il y a là deux péchés résultant d'un seul acte.
2) Litt.: Celui qui exhausse sa porte.
3) C'est-à-dire : Il ne voit pas ce qui est devant lui.

XVIII

1. Celui qui s'isole[1] ne cherche qu'à (satisfaire) sa passion, à propos de toute doctrine il s'acharne après toi;

2. et on trouve le sot repoussant la raison, il marche dans l'obstination de son cœur.

3. Lorsque le méchant vient, se présente aussi le mépris, et la honte accompagne celui qui est vil.

4. Il convient que la parole de l'homme soit comme l'eau profonde, parce que la source de la sagesse est comme la rivière courante.

5. Il n'est pas bon d'avoir des égards pour l'injuste, ni de faire fléchir la justice contre l'innocent.

6. La parole du sot s'engage dans la querelle, et sa bouche appelle les coups.

7. La bouche du sot cause sa ruine, et ses lèvres sont un piège pour lui-même.

8. Les paroles de celui qui excite ressemblent à un badinage, alors qu'elles ont déjà pénétré au fond du cœur.

9. Celui-là aussi qui se relâche dans son travail est le frère de celui qui gâte (le sien).

10. Le nom de Dieu est comme une citadelle solide, vers laquelle le juste accourt et où il trouve assistance;

11. de même que la fortune du riche est sa ville forte et ressemble à une citadelle imprenable avec son ornementation.

12. Lorsque le cœur de l'homme s'enorgueillit, la ruine vient après et à l'humilité succède l'honneur.

13. Si quelqu'un répond à une parole avant d'en avoir entendu la fin, c'est une sottise de sa part et une honte pour lui.

14. L'esprit de l'homme lui fait supporter ses souffrances, mais l'esprit abattu, qui le supportera[2]?

1) Celui qui se détache de la tradition.

2) Le commentaire donne deux explications: 1° L'âme peut apaiser les souf-

15. Le cœur de l'homme intelligent acquiert la science, et les oreilles des sages la recherchent.

16. Un cadeau fait obtenir à l'homme bon accueil, et le conduit devant les grands.

17. La première des deux parties est sur le point de gagner sa cause, lorsque l'autre arrive et y met un terme.

18. Le sort fait cesser la dispute et sépare ceux qui luttent ensemble, — 19. des frères isolés (l'un de l'autre) comme une forteresse[1], et dont la querelle est aussi puissante que le verrou d'un château-fort.

20. (Tantôt) du fruit de sa parole, l'homme rassasie son corps, et (tantôt) du produit de son langage il a de trop ; — 21. c'est pourquoi, la mort et la vie sont au pouvoir de la langue ; (l'homme) en mange le fruit, selon qu'il aime l'une ou l'autre[2].

22. Celui qui a été gratifié d'une épouse a été gratifié d'un bien et a obtenu une faveur de Dieu[3].

23. On voit le pauvre parler d'une voix suppliante, et le riche avec force.

24. Combien de gens ont des compagnons par lesquels ils sont écrasés, et combien d'amis sont plus attachés qu'un frère !

XIX

1. Le pauvre qui marche dans son intégrité est meilleur qu'un homme au langage dur et en qui on a confiance (à cause de sa fortune).

frances du corps, mais qui peut calmer les souffrances de l'âme ? 2° L'homme doit supporter ses souffrances, bien qu'on entende dire : Qui saurait endurer l'abattement de l'âme !

1) Ou peut-être : Plus qu'une forteresse dont l'accès est impossible.

2) C'est-à-dire : L'homme tire de la parole la vie ou la mort selon l'usage qu'il en fait.

3) Commentaire : Le verset fait allusion à Ève, qui est appelée un bien (*Gen.*, II. 18).

2. Une âme sans la science n'est pas bonne non plus[1]; et celui qui est acharné après ses affaires ne l'atteint pas[2].

3. La sottise de l'homme lui fait prendre une fausse voie, et c'est contre Dieu que son cœur se révolte.

4. La fortune augmente le nombre des amis, et l'indigent est séparé même de ses amis.

5. Comme le faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce le mensonge n'échappera pas.

6. On voit beaucoup de gens solliciter l'homme généreux, et la plupart des amis sont pour celui qui donne.

7. On voit beaucoup parmi les frères du pauvre qui le haïssent, et à plus forte raison ses compagnons s'éloignent-ils de lui, et il leur demande des choses qui ne lui sont pas accordées.

8. Celui qui acquiert la sagesse se montre ami de lui-même, et celui qui conserve la raison trouve du bien.

9. De même qu'un faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce un mensonge périra.

10. Le plaisir ne convient pas au sot, à plus forte raison ne convient-il pas à l'esclave de commander aux princes.

11. L'homme (fait preuve) d'intelligence en étant longanime, et c'est une gloire pour lui de pardonner la faute.

12. Une parole dure du roi est comme le rugissement du lion, et sa bienveillance est comme la rosée sur l'herbe.

13. De même qu'un fils sot est un malheur pour ses parents, de même la querelle de la femme est comme une gouttière continuelle.

14. Les terres et l'argent (proviennent) de l'héritage des ancêtres, mais c'est Dieu qui accorde une femme heureuse (dans ce qu'elle entreprend).

15. La paresse a pour effet de faire tomber dans un profond sommeil; et celui qui se lasse facilement, on le voit souffrir de la faim.

1) C'est-à-dire quand même on aurait la fortune et les honneurs.
2) Les occupations matérielles le détournent de la science.

16. Qui observe le commandement (de Dieu) se conserve lui-même, et qui dédaigne la voie de Dieu périra.

17. Celui qui est charitable pour le pauvre prête à Dieu, et (Dieu) lui paiera son bienfait.

18. Corrige ton fils, car il y a lieu d'espérer; ne te laisse pas aller à le tuer[1].

19. Celui qui se met souvent en colère se charge de péchés; car, si tu es délivré d'un malheur, tu tomberas encore dans un autre plus grand[2].

20. Écoute les conseils, et accepte la leçon, pour que tu sois plus tard considéré comme un sage[3].

21. Sache que les pensées sont nombreuses dans le cœur de l'homme, et c'est la décision de Dieu qui s'accomplit.

22. C'est le désir de tout homme qu'on lui fasse du bien; mais il vaut mieux montrer sa pauvreté que de mentir[4].

23. La crainte de Dieu mène à la vie; et celui qui s'y attache le plus possible ne sera pas éprouvé par le mal.

24. On voit le paresseux plonger sa main dans le plat; il est impuissant à la ramener à sa bouche.

25. De même que si tu frappes le moqueur, il se réveille de son insouciance; ainsi quand tu avertis l'homme intelligent, il comprend la science.

1) D'après le commentaire, il pourrait y avoir trois sens : 1° Le père doit corriger son fils avec mesure; 2° Il ne doit pas craindre que la correction le tue: 3° Le père conserve la vie à son fils en le corrigeant (car le manque d'éducation causerait sa mort). V. plus loin, XXIII, 13-14.

2) Litt. : Si tu te délivres d'une chose, tu augmentes dans une autre. C'est-à-dire : La colère amène des péchés qui font tomber l'homme d'un malheur dans un autre. Mais si l'on met ce verset en rapport avec le précédent et le suivant, il signifierait : Car (en ne corrigeant pas ton fils) il deviendrait irascible et chargé de péchés. Tu dois donc le sauver et augmenter tes corrections.

3) Commentaire : Parce que, dans ce monde, les résultats de l'éducation ne se connaissent pas tout de suite, ou bien parce qu'il est impossible de se réformer dans la vieillesse; ou bien, l'éducation profite dans l'autre monde, pour obtenir la vie future.

4) C'est-à-dire : Il vaut mieux montrer son impuissance à satisfaire les désirs de celui qui demande, que de lui faire de vaines promesses.

26. On voit un fils d'une conduite indigne et honteuse dépouiller son père et faire fuir sa mère.

27. Abstiens-toi, mon fils, d'écouter des leçons qui te feraient négliger les paroles de la science[1].

28. Celui qui intervient dans la justice[2] est comme un faux témoin, et la parole des méchants cache la violence.

29. Les condamnations sont préparées pour les moqueurs, et les coups pour les dos des sots.

XX

1. Le vin est moqueur, la liqueur troublante; quiconque s'y délecte ne deviendra pas sage[3].

2. La crainte même[4] qu'inspire le roi est comme le rugissement du lion : qui passe outre pèche contre lui-même.

3. L'honneur de l'homme consiste à s'éloigner loin de la querelle, et tout sot s'y obstine.

4. Le paresseux ne laboure pas en automme; il cherche quelque chose au moment de la moisson et ne trouve rien.

5. Le conseil dans le cœur de l'homme est comme l'eau profonde; l'homme intelligent seul sait l'y puiser.

6. On trouve la plupart des hommes vantant chacun leurs qualités; mais un homme vraiment sincère, qui le trouvera?

7. Le juste marche dans son intégrité; heureux ses enfants après lui!

8. Il convient que le roi assis sur le siège de la justice écarte[5] de sa présence tout méchant.

9. Qui donc dira : J'ai purifié mon cœur; je suis exempt de

1) C'est-à-dire : De mauvaises leçons.
2) C'est-à-dire : Celui qui, sans être appelé, plaide pour ou contre l'une des deux parties.
3) Le vin excite l'esprit et rend moqueur : la liqueur trouble l'esprit.
4) Non seulement la colère du roi (v. ci-dessus, XIX, 12), mais même sa majesté.
5) Litt. : Disperse.

tout péché, — 10. alors que (d'avoir) deux poids différents et deux mesures qui ne sont pas justes, Dieu abhorre tout cela[1].

11. On reconnaît déjà le jeune homme à sa manière d'être, que sa façon d'agir soit pure ou (simplement) droite[2],

12. de même que l'oreille qui entend et l'œil qui voit, Dieu les a créés tous deux.

13. N'aime pas le sommeil, afin de ne pas devenir pauvre; ouvre les yeux, et tu trouveras ta subsistance.

14. On entend l'acheteur dire : Mauvais! mauvais! Mais lorsque c'est à son tour de (vendre la marchandise), il la loue.

15. On trouve l'or, la quantité de perles et les vases précieux avec les paroles du savoir[3].

16. Il est permis de saisir le vêtement de celui qui s'est porté garant pour un étranger et l'a mis en gage pour autrui[4].

17. On voit le bien défendu être doux à l'homme, et ensuite, sa bouche se remplit de gravier.

18. Puisque tous les calculs se réalisent au moyen de la délibération, à plus forte raison la guerre a-t-elle besoin d'artifices.

19. Celui qui révèle les secrets colporte les médisances; ne fréquente pas celui qui parle étourdiment.

20. Celui qui insulte son père et sa mère, son flambeau s'éteindra[5] dans les ténèbres profondes, — 21. son héritage sera troublé dès le début, et ne sera pas béni à la fin.

22. Ne dis pas : Je veux rendre le mal (pour le mal). Espère en Dieu, il viendra à ton aide.

1) Il est interdit d'avoir, chez soi, des poids et mesures non vérifiés, sinon on n'est pas pur de tout péché.

2) L'homme est bon à son origine, il peut être perfectionné par l'éducation ou rester droit par nature. Il n'est perverti que par une mauvaise éducation.

3) C'est-à-dire : Chez celui qui parle avec science.

4) Commentaire : L'Écriture défend de retenir, comme gage, le vêtement du débiteur, mais le permet pour le garant; car l'un est dans le besoin, l'autre est riche.

5) Commentaire : Il ne saura plus se diriger au moment de la détresse, ou bien Dieu ne l'exaucera pas, ou bien il n'aura pas part au monde futur.

23. De même que Dieu abhorre deux poids différents, de même il n'est pas bon d'avoir une fausse balance[1].

24. De Dieu vient la direction des pas de l'homme; mais le mortel, que sait-il de son chemin?

25. C'est un piège pour l'homme que d'avaler les choses sacrées et de faire des recherches après les vœux[2].

26. Le roi sage est celui qui disperse les méchants et qui fait tourner sur eux la roue[3].

27. La science de Dieu est un flambeau éclairant les âmes des hommes; elle scrute toutes les retraites des secrets.

28. La vérité et la bonté doivent protéger le roi, car c'est par elles qu'il soutient son trône.

29. La force est un honneur pour les jeunes gens, et les cheveux blancs un ornement pour les vieillards.

30. Faire montre de sa méchanceté, (c'est chercher) les blessures, les meurtrissures et les coups pénétrants[4].

XXI

1. Le cœur du roi, pour l'obéissance à Dieu, est comme les cours d'eau[5]; il convient qu'il le dirige partout où (Dieu) veut.

2. Toutes les voies de l'homme lui paraissent justes; mais Dieu dirige les esprits, — 3. en (leur apprenant) que la justice et l'équité sont préférées par lui aux sacrifices.

4. La marque des méchants, dans leur péché, est le regard hautain et le cœur insatiable[6].

1) C'est-à-dire : Non vérifiée.

2) Commentaire : Soit pour prendre les objets consacrés par d'autres, soit pour trouver un moyen de ne pas accomplir ses propres vœux.

3) Soit, au propre, que le roi broie les méchants sous la roue; soit, au figuré, qu'il retourne contre eux le mal qu'ils voulaient faire aux justes.

4) Parce qu'on s'attire la haine des hommes, comparable aux blessures visibles, et la haine de Dieu, qui frappe intérieurement.

5) Que l'homme peut diriger en tous sens.

6) Litt. : la largesse du cœur.

5. Les calculs de l'homme actif sont toujours dépassés; quant à l'homme craintif, il reste toujours en arrière [1].

6. Des trésors acquis par des paroles mensongères sont des atomes de poussière qui se dissipent pour des gens qui cherchent la mort [2].

7. L'injustice des méchants les entraîne, s'ils refusent d'accepter le jugement [3].

8. On voit l'homme être versatile dans sa route et s'en écarter, et l'homme pur est celui qui est stable dans sa conduite.

9. Mieux vaut être assis à l'angle d'un toit que d'habiter avec une femme querelleuse et acariâtre.

10. Lorsque l'âme du méchant désire le mal, on voit son ami ne pas trouver grâce à ses yeux.

11. Par le châtiment du moqueur, l'homme insouciant devient raisonnable, et par l'instruction du sage, il acquiert la science.

12. Lorsque le juste se montre intelligent dans la maison de l'impie, il égare les méchants (pour les conduire) au malheur.

13. Celui qui ferme son oreille aux cris du pauvre appellera lui aussi et ne sera pas écouté.

14. Le présent (fait) en secret fléchit la colère, et le cadeau (caché) dans la manche arrête une violente fureur [4].

15. Comme le juste se réjouit d'exercer la justice, de même les fauteurs d'iniquité en sont bouleversés.

16. Tout homme qui s'écarte du chemin de l'intelligence reposera dans la société de ceux qui ont péri.

17. Celui qui aime les plaisirs tombe dans le besoin, et celui qui aime le vin et l'huile ne s'enrichit pas.

1) Il a peur d'accomplir ce qu'il avait projeté.

2) Commentaire : L'argent mal acquis ne dure pas et entraine pour ses possesseurs la perte de la vie future.

3) Commentaire : C'est-à-dire que, s'ils refusent de se soumettre aux jugements portés contre eux, on refusera également de leur faire justice, le jugement leur fût-il favorable.

4) Il s'agit de la colère d'un tyran, ou bien de la colère de Dieu, que la charité apaise.

18. Parfois le méchant devient la rançon du juste, et l'imposteur remplace l'homme droit.

19. Mieux vaut habiter un pays désert que de demeurer avec une femme querelleuse et rusée.

20. Les provisions choisies et la graisse se trouvent dans la demeure du sage, l'homme sot les gaspille.

21. Celui qui recherche la justice et la générosité trouvera la vie, la pureté et l'honneur [1].

22. Parfois le sage monte à la citadelle des guerriers et renverse la forteresse qui faisait leur sécurité.

23. Qui garde sa bouche et sa langue préserve sa personne des malheurs.

24. L'effronté vaniteux s'appelle moqueur; il pratique son effronterie avec emportement [2].

25. Le désir du paresseux va presque jusqu'à le tuer, parce que ses mains se refusent à travailler. — 26. Toute la journée il a des désirs, le juste satisfait les siens sans ménagement.

27. Le sacrifice offert par les méchants est une abomination, d'autant plus qu'ils ne l'apportent qu'en échange d'une mauvaise action [3].

28. De même que le faux témoin périt, l'homme qui écoute parlera toujours [4].

29. Lorsque le méchant prend un air effronté, il convient que l'homme droit comprenne quelle voie suit (ce méchant) [5].

1) Commentaire : Dieu lui accordera la longévité dans ce monde, et, dans l'autre, il sera pur et glorieux.

2) Il simule l'emportement pour paraître sincère.

3) Ils comptent d'avance sur le sacrifice pour effacer la mauvaise action qu'ils vont commettre.

4) Le commentaire donne trois sens différents : 1° Le faux témoin périra, mais celui qui rapporte fidèlement ce qu'il a entendu subsistera; 2° Le châtiment du faux témoin doit toujours être cité, pour servir d'avertissement; 3° Le faux témoin périt, mais l'homme qui écoute Dieu, subsiste.

5) Pour ne pas imiter ce méchant, pour le ramener au bien, ou pour prendre une leçon du châtiment qui l'atteint.

30. Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, ni conseil auprès de Dieu [1].

31. Le cheval est préparé pour le jour du combat, mais le (vrai) secours (vient) de Dieu.

XXII

1. La réputation est préférable à la grande richesse, et une bonne considération à l'or et à l'argent.

2. Lorsque le riche et le pauvre se rencontrent, il faut que tous deux sachent que Dieu les a créés [2].

3. L'homme avisé voit le mal et s'en garantit, les insouciants passent outre et sont frappés.

4. La récompense de l'humilité et de la crainte de Dieu, ce sont la richesse, l'honneur et la vie.

5. Il y a des épines [3] et des pièges dans le chemin raboteux [4]; celui qui a souci de lui-même s'en éloigne.

6. Dirige l'enfant d'après son âge, car, lorsqu'il sera vieux, il ne déviera pas de cette direction.

7. Comme le riche domine le pauvre, il convient que l'emprunteur soit comme le serviteur du prêteur.

8. Qui sème l'injustice récolte l'iniquité, et la verge de son emportement disparaît.

9. C'est l'homme généreux qui est béni [5], quand il donne de sa nourriture au pauvre.

10. Chasse le moqueur, la querelle s'en ira, et le procès et l'ignominie chômeront.

1) C'est-à-dire : Dieu n'a pas besoin d'acquérir tout cela, car il en est la source. D'après une autre leçon : Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, etc., en face de Dieu, c'est-à-dire qui tiennent contre lui.

2) Commentaire : Le riche doit faire du bien au pauvre et le pauvre ne doit pas être jaloux du riche.

3) Litt. : De grosses aiguilles.

4) Au sens propre et au sens moral.

5) Par les hommes et par Dieu.

11. Si quelqu'un aime la pureté du cœur, ses paroles ont de l'agrément et les rois sont ses amis[1].

12. La sollicitude divine protège les hommes de la science et pervertit les paroles des perfides.

13. On voit le paresseux dire : Il y a un lion sur la place, et au milieu des rues je crains d'être tué.

14. La fosse profonde, ce sont les écarts de langage[2] ; Dieu réprouve celui qui y tombe.

15. La sottise attachée au cœur du jeune homme en sera écartée par la verge de l'éducation.

16. Lorsqu'on opprime un pauvre pour augmenter son propre avoir ou pour donner à un riche, tout cela aboutit à une perte.

17. Incline l'oreille et écoute les paroles des sages, et sois attentif à ma science. — 18. Certes, il est agréable que tu les gardes dans ton cœur, qu'elles se fixent toutes dans ton langage, — 19. et que ta confiance soit en Dieu; je te l'enseigne aujourd'hui à toi aussi. — 20. Ne t'ai-je pas écrit des chefs-d'œuvre[3] en fait de conseils et de science, — 21. pour que tu connaisses les paroles de justice et de vérité et que tu répondes par des paroles de vérité à ceux qui te consultent[4]?

22. Ne dépouille pas le pauvre parce qu'il est pauvre, et ne traite pas injustement l'indigent sur les places publiques, — 23. car Dieu défendra leur cause et ôtera la vie à ceux qui leur font du tort.

24. Ne te lie pas avec un homme irascible[5], et ne fréquente pas celui qui s'emporte, — 25. pour que tu n'apprennes pas ses manières de se conduire, ce qui serait un piège pour toi-même.

26. Ne sois pas parmi ceux qui prennent des engagements et

1) Les rois mêmes recherchent son amitié.
2) Litt. : Les paroles des choses à éviter, c'est-à-dire les injures et les insultes.
3) Litt. : des rois, terme qui désigne en arabe des livres supérieurs.
4) Saadia voit, dans ces versets, l'exposé des cinq sources de la connaissance : 1° les sens, comme l'ouïe et la vue (v. 18) ; 2° l'intelligence (v. 19); 3° l'Écriture (v. 20); 4° la tradition (v. 17); 5° le raisonnement (v. 21).
5) Le sens caché est : Avec un homme qui s'est attiré la colère de Dieu.

garantissent les créances, — 27. car alors, si tu n'as pas de quoi payer, (le créancier) ne prendra pas ton lit de dessous toi.

28. Ne déplace pas la borne perpétuelle qu'ont posée tes pères. — 29. Lorque tu vois un homme habile dans son métier, il se mettra au service des rois et non au service du vulgaire [1].

XXIII

1. Lorsque tu t'assois à la table du roi, considère ce qui est devant toi. — 2. Mets un couteau dans ton gosier, si tu es un homme de grand appétit. — 3. Ne convoite pas ses mets, car c'est une nourriture qui peut (venir à te) manquer.

4. Ne te fatigue pas en cherchant à t'enrichir ; abstiens-toi d'y appliquer ta raison. — 5. Car, tandis que tes yeux fixent (la richesse), elle n'est déjà plus, mais elle se fait des ailes comme l'aigle qui vole dans le ciel.

6. Ne goûte pas la nourriture de l'avare et ne convoite pas ses mets. — 7. En effet, comme il l'avait décidé en lui-même, il te dit : Mange et bois ; mais son cœur n'est pas avec toi. — 8. Et lorsque tu auras mangé ton morceau, tu le vomiras, et tu auras gâté par là tes bonnes choses [2].

9. En présence du sot, ne parle pas de manière à ce qu'il méprise ce qu'il y a de rationnel dans ton discours [3].

10. Ne déplace pas les bornes anciennes et n'entre pas [4] dans le champ des orphelins, — 11. car leur protecteur est puissant, et il prendra en main leur cause contre toi.

12. Incline ton cœur à (accepter) la leçon, et ton oreille à (écouter) les paroles de la science. — 13. N'épargne pas à l'enfant la

1) C'est-à-dire : On ne doit pas changer les usages établis, non plus qu'enlever à quelqu'un les fonctions dont il a été chargé par les prédécesseurs.

2) Peut-être : et tu auras gaspillé tes amabilités.

3) C'est-à-dire : Ce qu'on ne peut comprendre qu'au moyen de la raison. Il faut parler aux sots simplement et se mettre à leur portée.

4) Commentaire : A plus forte raison n'entre pas, etc.

correction; si tu le frappes de la verge, il n'en mourra pas, — 14. car tu le frapperas de la verge, et tu sauveras son âme de la perdition.

15. Mon fils, si ton cœur devient sage, mon cœur à moi aussi se réjouit, — 16. et mes entrailles tressaillent de joie, lorsque tes lèvres parlent avec droiture.

17. Que ton cœur ne porte pas envie aux pécheurs, mais toujours (à ceux qui persévèrent) dans la crainte de Dieu, — 18. car il y a pour toi un avenir, et ce que tu as espéré ne te sera pas enlevé.

19. Écoute, ô toi, mon fils, et deviens sage; parmi les voies à suivre, dirige bien ton cœur. — 20. Ne sois pas de ceux qui boivent le vin avec excès, ou qui dépassent la mesure pour la chair. — 21. Parce que celui qui fait des excès et celui qui dépasse la mesure s'appauvrissent; et trop de sommeil fait revêtir les haillons.

22. Écoute ton père qui t'a engendré, et ne méprise pas ta mère, quand elle a vieilli. — 23 Achète la vérité et ne vends pas la sagesse, ni la morale, ni la raison. — 24. Le père du juste éprouve de la joie, et celui qui a engendré le sage se réjouit de lui, — 25. lorsqu'on dit à (cet enfant) : Ton père et ta mère peuvent se réjouir, et tes grands-parents peuvent être heureux!

26. Tourne, ô mon fils, ton cœur vers moi, et que tes yeux observent mes voies. — 27. Car la femme adultère est une fosse profonde, et l'étrangère est comme un puits étroit. — 28. Elle, de son côté, se met en embuscade comme (poussée par) une suggestion, et elle augmente, parmi les hommes, le nombre des infidèles [1].

29. Pour qui les hélas! pour qui les lamentations, pour qui les disputes, pour qui les divagations, pour qui les blessures gratuites, et pour qui les yeux enflammés? — 30. Pour ceux qui

1) Commentaire : L'homme se précipite comme dans un puits, profond et étroit, d'où il est bien difficile de se tirer, et la femme sera punie pour des pièges qu'elle tend.

s'attardent jusqu'au matin auprès du vin et qui s'avancent pour déguster la boisson mélangée. — 31. Ne regarde pas le vin, quand il devient rouge, qu'il te donne sa couleur dans la coupe, et se glisse tout droit. — 32. Car, à la fin, il mord comme le serpent et lance son venin comme le serpent jaspé. — 33. Tes yeux verront des choses étranges, et ton cœur concevra des pensées incohérentes. — 34. Et tu seras comme si tu dormais dans les profondeurs de la mer, ou comme si tu sommeillais au haut d'un mât. — 35. Tu diras : On m'a frappé et je n'en ai pas souffert ; on m'a battu sans que je m'en sois aperçu. Quand je me réveillerai, je recommencerai et rechercherai toujours (le vin) [1].

XXIV

1. Ne sois pas jaloux des méchants et ne désire pas être avec eux, — 2. car leurs cœurs méditent la spoliation et leurs lèvres profèrent des paroles vicieuses.

3. Par la sagesse les maisons se bâtissent, par l'intelligence elles s'affermissent, — 4. et par la science les chambres se remplissent de tous les biens précieux et agréables.

5. O toi, dont la sagesse fait la force, et pour qui la science est une aide puissante, — 6. sache que tu feras la guerre à l'aide de la finesse, et que le secours vient de l'abondance des conseils.

7. Le sot trouve la sagesse trop élevée pour lui ; dans les assemblées il n'ouvre pas la bouche.

8. Combien y a-t-il qui méditent le mal et que les gens appellent hommes de réflexion !

9. La sottise est une abomination et un péché [2], et la moquerie est détestée de l'homme.

1) L'homme ne doit pas se laisser séduire par l'odeur du vin (fin du v. 30), ni par sa couleur, ni par son goût (v. 31), car la raison de l'ivrogne se trouble et son caractère change ; il devient insensible aux coups et ne redemande qu'à boire.

2) Commentaire : Parce qu'elle produit l'abomination et le péché.

10. Si tu te relâches au jour du malheur [1], tes forces declineront [2]. — 11. Délivre ceux qui sont conduits à la mort; et ceux qui sont sur le point d'être tués il convient que tu les sauves. — 12. Et si tu dis : Nous ne savons rien [3]; certes, celui qui dispose les cœurs comprend, et celui qui garde ton âme le sait; il rétribue l'homme selon ses actions.

13. O mon fils, de même que tu manges le miel parce qu'il est bon, et le rayon parce qu'il est doux dans ton palais, — 14. de même connais la sagesse, car elle est utile à ta personne; si tu la trouves, tu trouveras un avenir [4], et ton espoir ne sera pas tranché.

15. Ne dresse pas d'embûches contre la demeure de celui qui est dans son droit, car tu commets une injustice à son égard, et ne dépouille pas son gîte, — 16. car le juste, même s'il tombe souvent, se relève, tandis que les injustes trébuchent dans le mal.

17. Lorsque ton ennemi tombe, ne t'en réjouis pas; lorsqu'il est frappé par le malheur, n'aie pas le cœur joyeux, — 18. de peur que Dieu ne le voie, que cela ne lui déplaise et qu'il ne retire de lui sa colère (pour la tourner) contre toi.

19. Ne rivalise pas avec les méchants, et n'envie pas les injustes. — 20. Car au méchant il ne restera pas d'avenir, et le flambeau des injustes s'éteindra.

21. Crains Dieu, mon fils, et son vicaire [5], et ne te mêle pas à ceux qui leur donnent des associés [6]; — 22. car le malheur (qui vient) d'eux, arrivera soudain; et la ruine que tous deux amènent, qui en connaît le moment?

1) Qui arrive à autrui.
2) Quand tu en auras besoin pour toi-même.
3) « Nous ne connaissons pas la personne qui est en danger », ou « nous ne connaissons pas le moyen de la sauver », ou « nous ne savons ce que nous gagnons à la sauver. »
4) Tu seras assuré du monde futur.
5) C'est-à-dire le roi qui est le représentant de Dieu sur la terre.
6) Commentaire : C'est-à-dire ceux qui rejettent l'unité chez Dieu ou dans le gouvernement. Le mot hébreu *schonim* peut avoir aussi d'autres sens : 1° ceux qui sont changeants; 2° ceux qui retombent dans leurs fautes; 3° ceux qui racontent ce qu'ils ne font pas.

23. Est-ce que de telles choses[1] conviennent aux sages? Il n'y a rien de bon à avoir égard aux personnes dans le jugement; — 24. car celui qui dit au coupable : Tu es innocent, les peuples le railleront et les nations le réprouveront.

25. Pour ceux qui réprimandent il y a du bonheur, et la bénédiction de l'homme de bien descendra sur eux, — 26. car celui qui donne une réponse juste est comme celui qui baise les lèvres[2].

27. Arrange ton travail dans la rue et prépare-le pour toi dans le champ, après cela construis ta maison[3].

28. Ne rends pas un vain témoignage à ton prochain, en le trompant par la parole. — 29. Ne dis pas (non plus) : « Comme il m'a fait, je lui ferai; je lui rendrai selon sa façon d'agir[4]. »

30. Lorsque je passai près du champ d'un paresseux, et près de la vigne d'un homme sans intelligence, — 31. voici que la plus grande partie avait produit des orties, et les ronces en couvraient la surface, et les pierres de la clôture étaient renversées. — 32. Quand moi je le vis, je le pris à cœur, et quand je le regardai, j'en tirai une leçon. — 33. Un peu de sommeil et d'assoupissement, te croiser les bras encore un peu pour rester couché, — 34. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

(Fin de la deuxième partie du livre de la *Recherche de la sagesse.*)

1) Celles qui suivent.

2) Commentaire : Le juge qui donne tort à celui qui a tort : 1° sera favorisé par Dieu ; 2° il sera béni par celui à qui il a donné raison ; 3° celui à qui il a donné tort doit considérer sa décision comme un baiser, puisque le juge lui épargne une injustice.

3) C'est-à-dire : Ne te marie qu'avant d'avoir assuré les besoins de la famille que tu pourras avoir.

4) Il s'agit de celui qui fait de son prochain un éloge immérité, soit pour le flatter, soit pour le récompenser des éloges qu'il a lui-même reçus de celui-ci auparavant.

TROISIÈME PARTIE

XXV

1. Ceci fait également partie des proverbes de Salomon, qu'ont transmis les gens de Hizqiya, roi de Juda.

2. La majesté de Dieu est une chose impénétrable, et la majesté du roi est à l'extrême limite des choses[1].

3. Comme le ciel est ce qu'il y a de plus haut, et la terre ce qu'il y a de plus profond, de même la pensée des rois ne (doit) pas avoir de limite[2].

4. De même que si l'on ôte les scories de l'argent, il en sort pour le fondeur un beau vase, — 5. de même, si l'on écarte le méchant de devant le roi, son trône est affermi par la justice.

6. Ne fais pas le glorieux devant le roi, et ne te mets pas à la place des grands, — 7. car il vaut mieux pour toi qu'on te dise : Monte ici, que d'être humilié en présence des nobles, comme tes yeux l'ont déjà vu.

8. Ne t'avance pas précipitamment dans une dispute, de peur que (tu ne saches plus) à la fin quoi faire, lorsque ton prochain te confondra. — 9. Poursuis contre ton prochain ta réclamation et ne révèle pas d'autre secret, — 10. de peur que (le juge) qui t'écoute ne te haïsse, et que tu ne sois perdu de réputation sans retour[3].

1) Le sens est, d'après le commentaire : Comme la majesté divine est infinie, parce que nous ne pouvons comprendre Dieu, de même, nous ne devons pas limiter la gloire royale. S. donne encore deux autres sens : 1° la majesté de Dieu consiste à cacher ses œuvres, tandis que le roi montre les siennes ; 2° devant la majesté divine, l'homme n'est pas obligé de s'étendre sur ce qu'il désire, devant le roi il faut être explicite.

2) Commentaire : L'administration du roi doit être aussi bonne que possible, et si l'intelligence du roi est insuffisante, il faut que son entourage y supplée.

3) D'après Saadia, le verset 9 expliquerait le premier hémistiche du verset 8,

11. Des pommes d'or dans des objets ornés en argent, telle est une parole dite selon sa règle[1].

12. Comme un anneau d'or et un bijou de pierres fines, tel un sage donnant des avertissements à une oreille docile.

13. Comme la fraîcheur que produit la neige au jour de la moisson, tel est le messager fidèle pour celui qui l'envoie; il remet l'âme de son maître.

14. Comme des nuages et du vent, sans qu'il y ait de pluie, tel un homme qui se vante d'un don qu'il ne fait pas.

15. Par la patience on séduit le gouvernant, et un langage doux brise pour ainsi dire les os[2].

16. De même que si tu trouves du miel, tu n'en manges que ce qu'il te faut, pour ne pas en prendre de trop et le vomir, —
17. de même, mets rarement ton pied dans la maison de ton prochain, de peur qu'il ne se dégoûte de toi et ne finisse par te haïr.

18. Comme une hache, un glaive, une flèche aiguë, tel est l'homme qui porte contre son prochain un faux témoignage.

19. Comme une dent qui branle et une jambe qui glisse, tel est l'appui de l'infidèle au jour du malheur.

20. Comme celui qui enlève son vêtement un jour de froid ou qui met du vinaigre sur du nitre, tel est celui qui se met à chanter devant un cœur affligé.

21. Si ton ennemi a faim donne-lui à manger, et s'il a soif donne-lui à boire, — 22. car (si même) tu répands ainsi des charbons sur sa tête[3], Dieu te récompensera.

23. Comme le vent du nord chasse la pluie, tel est le langage

et la précipitation consiste à sortir de l'affaire pour insulter l'adversaire et révéler ses secrets. Celui qui agirait ainsi risquerait : 1° d'assurer le triomphe de l'adversaire, qui ne parlerait que de l'affaire en question ; 2° d'être blâmé par le juge ; 3° de subir à son tour les outrages de l'adversaire.

1) Le commentaire s'étend sur les règles que l'on doit suivre dans l'écriture, dans la parole et dans la pensée.

2) C'est-à-dire : Apaise la colère.

3) C'est-à-dire : Bien qu'il puisse mal user de tes bienfaits ou les prendre en mauvaise part.

doux pour le visage abattu; — 24. c'est pourquoi il vaut mieux être assis sur l'angle d'un toit que (d'avoir) une femme acariâtre et querelleuse.

25. Comme l'eau fraîche pour une personne altérée, telle est une bonne nouvelle (venue) d'un pays lointain.

26. Comme une source bourbeuse et un cours d'eau corrompu, tel un juste qui fléchit devant le méchant.

27. De même qu'il n'est pas bon de manger trop de miel, de même quand on a épuisé la générosité de (ses amis), il faut à son tour être généreux envers eux[1].

28. Une ville démantelée, sans murailles, tel est l'homme qui a l'esprit indécis.

XXVI

1. Comme la neige en été et la pluie pendant la moisson, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot[2].

2. Comme le moineau qui voltige, et l'hirondelle[3] qui s'envole, ainsi la malédiction gratuite ne s'accomplit pas.

3. Comme le fouet pour le cheval et l'aiguillon pour l'âne, tel est le bâton pour le dos des sots.

4. Ne réponds pas au sot selon son ineptie, là où tu craindrais de lui ressembler, — 5. mais réponds-lui sur son ineptie, là où tu craindrais qu'il ne se considère comme sage[4].

6. Comme celui qui coupe les pieds (d'autrui) et celui qui se fait tort à lui-même[5], ainsi celui qui confie une mission à un sot.

1) Saadia paraît rattacher ce verset aux versets 16 et 17, sans qu'on puisse, grammaticalement, expliquer le suffixe de *kebôdam*. Le sens est : Si l'on accepte toutes les marques de bienveillance des amis, ils finissent par réclamer la pareille, et, si on ne le fait pas, ils deviennent des ennemis.

2) D'après un ms. : De même, les honneurs ne conviennent pas au sot. Les deux autres mss. reproduisent l'hémistiche du verset 8.

3) Il n'est pas sûr que le mot arabe par lequel S. traduit *derôr* דרור signifie l'hirondelle.

4) Cf. Sabbat 30 *b*.

5) Litt. : Qui boit la violence.

7. Comme la (faculté de) marcher est enlevée au perclus, de même la sagesse est impossible sur les lèvres du sot.

8. Comme (celui qui jette) une pierre fine dans un tas de pierres, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot.

9. Comme une épine qui s'est attachée à la main d'un ivrogne, tel est un peu de sagesse dans les bouches des sots. — 10. On les voit repousser avec cela tout le monde, et refuser de le communiquer à celui qui l'ignore et aux passants[1].

11. Comme le chien qui revient à son vomissement, de même un sot qui répète son ineptie.

12. Lorsque tu vois un homme sage à ses propres yeux, sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui[2].

13. On voit le paresseux dire : « Il y a un lionceau sur la route, et un lion dans les rues. » — 14. Comme la porte tourne sur ses gonds, de même le paresseux se retourne sur son lit. — 15. Si même le paresseux plongeait pour ainsi dire sa main dans le plat, il serait impuissant à la ramener à sa bouche ; — 16. et avec cela il se croit plus intelligent que beaucoup[3] de ministres.

17. C'est prendre aux oreilles un chien qui passe, que de s'emporter pour la querelle d'autrui.

18. Comme celui qui s'amuse à lancer des matières dangereuses et des flèches mortelles, — 19. tel l'homme qui trompe son prochain, et dit : Je ne fais que jouer.

20. De même que, faute de bois, le feu s'éteint, de même quand personne n'excite, la querelle tombe. — 21. Et comme le charbon est la matière de la braise, et le bois (celle) du feu, ainsi est le querelleur pour allumer le feu de la dispute. — 22. Les

1) Comme l'ivrogne enfonce l'épine au lieu de l'ôter, de même le sot ne profite pas du peu de science qu'il a acquis et n'en devient que plus insupportable ; en outre, il est tellement fier de sa science qu'il la considère comme un trésor et refuse d'en faire part à personne.

2) Le sot se corrigera de son ignorance plus facilement que lui.

3) Commentaire : Le nombre *sept* du texte hébreu désigne une quantité indéterminée, ou bien il fait allusion aux sept conseillers des rois perses.

paroles (de celui qui excite) ressemblent à un badinage, tandis qu'elles ont déjà pénétré au fond de son cœur.

23. Comme de l'argent de mauvais aloi ou plaqué sur de l'argile, telles des lèvres aux paroles ardentes, alors que le cœur est mauvais. — 24. A l'aide de ses lèvres l'ennemi se déguise, alors que dans son cœur il a mis la ruse. — 25. Quand il adoucit sa voix, n'aie pas confiance en lui, car il y a beaucoup d'abominations dans son cœur. — 26. Sa haine te sera cachée dans l'intimité[1], et sa méchanceté se dévoilera à toi en public.

27. Qui creuse une fosse y tombera, et la pierre reviendra sur celui qui la roule.

28. Celui qui parle avec fausseté hait même les malheureux d'entre les siens, et la parole doucereuse prépare la chute (des gens)[2].

XXVII

1. Ne te vante pas du lendemain, car tu ne sais pas ce qui peut y arriver.

2. Qu'un autre te loue, et non ta propre bouche[3], l'étranger, et non tes lèvres.

3. Certes la pierre est lourde, et le sable est pesant, mais l'irritation du sot est plus lourde que tous deux, — 4. puisque le ressentiment (amène) la dureté, que la colère est un débordement[4]; et qui peut tenir devant la jalousie?

5. Une franche réprimande vaut mieux qu'une amitié cachée[5].

1) C'est-à-dire : Quand il sera seul avec toi.
2) Litt. : Produit le moyen de pousser.
3) D'après une seconde explication : et non ta bouche seule.
4) Litt. : Est une noyade. Dans le commentaire : La colère fait qu'on se jette sur quelqu'un et qu'on le noie.
5) Commentaire : L'amitié cachée, c'est celle qui n'ose parler avec franchise, ou qui ne s'exerce pas dans l'intérêt de la religion et n'ose s'avouer.

6. Les coups que portent les amis proviennent de sa sincérité; les baisers de l'ennemi sont excessifs[1].

7. On voit la personne rassasiée être dégoûtée du miel; et pour une personne affamée toute chose amère paraît douce.

8. Comme l'oiseau qui abandonne son nid, tel est l'homme qui abandonne sa demeure.

9. De même que l'huile et les parfums sont plus aptes à réjouir ensemble le cœur que chacun à part, de même le conseil du prochain est plus doux que celui que l'on se donne tout seul.

10. N'abandonne pas ton ami ni l'ami de ton père; n'entre pas dans la maison de ton frère au jour de ton malheur[2]; ton voisin proche est plus utile que ton frère éloigné[3].

11. Instruis-toi, ô mon fils, et réjouis mon cœur, en sorte que je puisse répondre à celui qui m'insulte[4].

12. On remarque que l'homme avisé, quand il voit le mal, s'en garantit; les étourdis passent outre et tombent dans le malheur, — 13. au point qu'on porte un jugement ainsi conçu : Prends son vêtement, parce qu'il s'est porté garant pour un étranger, et qu'il l'a mis en gage pour autrui. — 14. Combien de personnes saluent leur prochain à haute voix à son lever de bon matin, et (ce salut) compte pour lui comme une insulte[5].

15. La gouttière, qui coule sans cesse en un jour de froid intense, et la femme querelleuse se valent. — 16. Celui qui voudrait la retenir retiendrait le vent, et sa droite éprouverait de la fatigue[6].

17. Le fer s'aiguise par le fer, de même (l'esprit de) l'homme s'aiguise en présence de son semblable.

1) D'après d'autres manuscrits : « font horreur ».
2) Commentaire : Il ne faut pas attrister son frère par le spectacle de sa misère, ou bien il ne faut pas attrister *même* son frère.
3) Commentaire : Les mots *proche* et *éloigné* signifient présent et absent, ou bienveillant et malveillant, ou proche de Dieu et éloigné de lui.
4) Commentaire : En me faisant des reproches à ton sujet.
5) Parce que ce salut, au lieu d'être agréable, lui rappelle les obligations qu'il a contractées.
6) Litt. : La fatigue atteindra sa droite.

18. De même que celui qui soigne le figuier en mange le fruit, de même celui qui soigne son maître sera traité généreusement.

19. Comme l'eau peut être dirigée en divers sens, ainsi le cœur des hommes pour les hommes[1].

20. De même que la tombe et l'anéantissement ne sont pour ainsi dire jamais rassasiés, de même les yeux des hommes n'obtiennent jamais assez.

21. Comme le creuset sert pour l'argent, et le fourneau pour l'or, de même il convient que l'homme soit à la hauteur de l'éloge qu'on fait de lui[2].

22. Quand même tu pilerais, pour ainsi dire, le sot dans un mortier, ou dans un sac avec un bâton, sa sottise ne le quitterait pas.

23. Il convient que tu connaisses l'état des (brebis) qui sont en tête du troupeau[3] et que tu fasses attention au reste du bétail, — 24. car ceux qui en font la force ne sont pas éternels, et ceux qui en sont la couronne ne durent pas de génération en génération. — 25. C'est seulement quand l'herbe apparaît, quand le fourrage se montre et quand on a recueilli les plantes des montagnes, — 26. que les moutons te fournissent ton vêtement, les chèvres contribuent à l'achat d'un champ, — 27. et que leur lait est suffisant pour ta nourriture, celle de ta maison, et pour l'entretien de tes domestiques[4].

1) C'est-à-dire que l'homme peut diriger comme il veut son cœur, soit dans ses rapports avec le prochain, soit dans ses propres affaires morales ou matérielles.

2) De même que la valeur de l'or et de l'argent contenus dans un minerai se vérifie après qu'ils ont passé dans le creuset, de même l'homme doit tâcher de justifier la réputation qu'il possède, en sorte qu'il puisse sortir à son honneur d'une épreuve à laquelle on le soumettrait.

3) C'est-à-dire les meilleures.

4) Commentaire : Il faut faire attention à ceci, que les troupeaux sont sujets à toutes sortes d'accidents et que les avantages qu'on en retire dépendent de la végétation qui elle-même dépend de la pluie, et celle-ci de la volonté divine; c'est donc en Dieu qu'il faut avoir confiance.

XXVIII

1. Les méchants fuient sans qu'on les poursuive; les justes sont tranquilles comme les lions.

2. C'est une faute pour le pays que de se donner beaucoup de chefs; de même, par un seul chef intelligent et instruit son existence se prolonge.

3. Un homme pauvre, qui opprime les malheureux, sera jeté à terre par la pluie, et il ne lui restera pas de nourriture[1].

4. Si ceux qui abandonnent la loi louent le méchant, il convient à ceux qui l'observent de les harceler.

5. Les partisans du mal ne comprennent pas (l'exercice de) la justice, ceux qui recherchent Dieu comprennent tout.

6. Mieux vaut un pauvre qui marche dans l'intégrité qu'un homme à la conduite dure et qui est riche.

7. Le fils raisonnable observe la loi, et celui qui fréquente les débauchés couvre de honte son père.

8. Celui qui a augmenté sa fortune en prêtant à intérêt et à usure[2], doit l'appliquer entièrement au soulagement des malheureux[3].

9. Celui qui détourne l'oreille pour ne pas écouter la loi, sa prière même est abominable[4].

10. Celui qui égare les justes dans une mauvaise voie tombera dans la fosse (qu'il a creusée), et les hommes sincères obtiendront du bien.

11. On voit le riche se croire sage, et un pauvre intelligent le met à l'épreuve[5].

1) C'est-à-dire il sera atteint par un malheur qui lui enlèvera le peu qu'il possède.

2) Nous avons traduit ainsi deux mots arabes, répondant à deux mots hébreux que Saadia explique sommairement, en se référant sans doute à Baba Mesia, V, 1.

3) Il doit distribuer en bonnes œuvres le bien mal acquis, s'il ne peut pas le rendre à ses possesseurs.

4) Non seulement ses supplications personnelles, mais même la prière rituelle.

5) Commentaire : Celui qui a une supériorité, par exemple, celle de l'argent,

12. Lorsque les justes sont dans la joie, bien des gens osent se vanter (de leur fortune); lorsque les méchants ont le pouvoir, on cherche les hommes et on ne les trouve pas[1].

13. Celui qui cache ses péchés ne prospère pas, celui qui les avoue et les abandonne obtient miséricorde.

14. Heureux l'homme qui craint toujours; celui qui endurcit son cœur tombe dans le malheur.

15. Comme un lion rugissant et un ours brûlant de soif, tel est un prince méchant (qui règne) sur un peuple malheureux.

16. Un gouverneur qui commet beaucoup d'exactions manque de raison; celui qui hait le lucre verra ses jours se prolonger.

17. On voit quelqu'un, accusé faussement d'un crime capital, s'enfuir vers la prison[2] sans que personne le soutienne;

18. il faut secourir l'homme qui marche dans son intégrité. Celui qui a devant lui deux chemins difficiles tombe nécessairement dans l'un d'eux[3].

19. Celui qui cultive sa terre se rassasiera de nourriture; et celui qui recherche les gens de rien sera excédé de pauvreté.

20. L'homme qui a la foi est comblé de bénédictions, et celui qui s'acharne à s'enrichir ne reste pas impuni.

21. Il n'est pas bon que l'on soit partial envers les grands, ni que l'on renie (sa foi) pour un morceau de pain.

22. L'homme avare court après la fortune et ne sait pas qu'il subira une perte.

23. Celui qui avertit l'homme pour qu'il m'obéisse[4] trouvera

veut avoir toutes les supériorités. Le verset s'applique aussi à un homme instruit dans une branche de la science, et qui croit tout savoir. Il pourra être confondu par quelqu'un, qui, bien qu'étant inférieur en cette branche, lui sera supérieur dans les autres branches.

1) Dans le premier cas, on ne craint pas d'être dépouillé; dans le second, on cache sa fortune.

2) Sans doute pour ne pas être mis à mort par ceux qui l'accusent faussement.

3) D'après Saadia, les versets 16, 17 et le premier hémistiche de 18 se tiennent. Le dernier hémistiche ne paraît pas avoir, pour lui, de rapport avec ce qui précède et signifie, en général, que de deux maux il faut choisir le moindre.

4) Le verset est placé dans la bouche de Dieu.

plus de faveur auprès de lui que celui qui tient un langage flatteur.

24. Qui vole son père et sa mère, et dit : Je ne pèche pas, est le compagnon de l'homme pervers.

25. L'homme insatiable[1] engage la dispute (avec Dieu) et celui qui a confiance en Dieu sera comblé[2].

26. Celui qui se fie à son propre avis est un sot; celui qui marche avec sagesse sera sauvé.

27. Qui donne au pauvre n'y perd rien, et celui qui détourne (de lui) les yeux est couvert de malédictions.

28. Quand les méchants ont le dessus, le monde se cache, et quand ils périssent, les justes se multiplient.

XXIX

1. Celui qui s'opiniâtre contre la réprimande sera brisé soudain sans remède.

2. Quand les justes ont la prééminence, le peuple doit se réjouir, et quand les méchants dominent, il convient qu'il s'attriste.

3. Un homme qui aime la sagesse réjouit son père; celui qui fréquente les courtisanes gaspille sa fortune.

4. Par la justice le roi maintient son pays; en prélevant les impôts, il le ruine.

5. Celui qui présente à son prochain comme doux ce qui est dur étend un filet sous ses pieds[3].

6. Le péché de l'homme devient pour lui un malheur et un piège, et le juste est allègre et se réjouit.

7. Le juste sait juger les malheureux; le méchant ne connaît pas la science (juridique).

1) Litt. : Celui qui a le ventre large, c'est-à-dire qui n'est jamais satisfait.
2) Litt. : Sera engraissé.
3) D'après Saadia, sous les pieds de celui qu'il trompe, et sous ses propres pieds, parce qu'il sera puni de sa tromperie.

8. Les moqueurs trompent l'attente des gens du pays, et les sages en détournent la colère (divine).

9. On voit que l'homme sage, se disputant avec un sot, ne trouve jamais de repos, qu'il s'irrite ou qu'il rie.

10. On trouve que les scélérats haïssent l'homme intègre, et que les justes le recherchent.

11. On trouve que le sot sort toute sa colère, et que le sage apaise la sienne, à cause des conséquences[1].

12. Quand le souverain prête l'oreille au mensonge, tous ses serviteurs deviennent injustes.

13. Lorsque le pauvre et l'homme d'une fortune moyenne se rencontrent, ils doivent savoir que Dieu leur éclaire les yeux à tous deux[2].

14. Si le roi juge les malheureux selon la vérité, son trône[3] durera toujours.

15. La verge et l'avertissement donnent la sagesse; le garçon abandonné à lui-même se conduit mal envers ses parents.

16. Lorsque les méchants sont au pouvoir, les troubles se multiplient; mais les justes verront leur chute.

17. Corrige ton fils, il te donnera le repos[4], et il procurera à ton âme des jouissances.

18. Faute de révélation, le peuple reste sans frein. Heureux celui qui observe la Loi.

19. La parole (de la révélation) ne peut pas faire seule l'éducation de l'homme[5]; pourrait-il la comprendre sans le raisonnement[6]?

20. Quand on voit un homme s'opiniâtrer dans ses affaires[7], sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui.

1) Saadia fait observer que le mot *beaḥôr*, qu'il traduit par « avenir », peut s'appliquer aussi au fait passé, qui a motivé la colère.

2) Comparez ci-dessus, XXII, 2.

3) C'est-à-dire sa dynastie.

4) Tu n'auras pas à redouter les suites de sa mauvaise conduite.

5) Litt : Du serviteur (de Dieu).

6) La révélation complète l'œuvre de la raison, mais ne saurait être comprise que par elle.

7) Sous-entendre : Alors que ces affaires sont blâmables.

21. Si quelqu'un gâte son serviteur quand il est jeune, celui-ci finira par le dominer.

22. L'homme colère excite la querelle et celui qui s'emporte commet bien des péchés.

23. L'orgueil de l'homme est une chose qui l'humilie, l'humble est de ceux qui soutiennent leur honneur.

24. Celui qui partage avec le voleur se déteste lui-même; de même celui qui entend l'adjuration[1] et ne raconte rien.

25. Souvent la précipitation de l'homme est pour lui un piège, et celui qui se fie en Dieu est protégé.

26. Bien des gens recherchent la face du prince, mais c'est Dieu qui décide à l'égard de chacun d'eux.

27. De même que les justes détestent les gens iniques, de même les méchants détestent ceux qui suivent le chemin droit.

XXX[2]

1. Paroles d'Agour, fils de Yaqé, sous forme de proverbes.

1) Faite à un témoin; cf. *Lévit.*, v, 1.

2) Saadia divise ce chapitre en sept paragraphes : I. L'homme est impuissant à pénétrer le mystère de la création *ex nihilo* et de la nature des quatre éléments (le ciel représentant le feu); il ne doit donc pas s'en occuper (1-4); mais il peut étudier les préceptes rationnels ou révélés. Il lui est interdit d'y rien ajouter, et à plus forte raison de les abandonner (5-6). — II. L'homme ne doit désirer ni richesse, qui le fasse renier Dieu, ni pauvreté, qui le pousse à tromper et à parjurer (7-9) — III. Les hommes ne doivent pas rejeter les traditions authentiques de leurs ancêtres, car ils arrivent d'abord à les maudire en les accusant d'avoir menti et à prétendre ensuite que leurs doctrines sont impures; puis à s'enorgueillir d'avoir de nouvelles doctrines; enfin à mépriser ceux qui ne pensent pas comme eux, et à rejeter même les lois rationnelles (10-14). Ils seront punis par quatre genres d'anéantissement : la stérilité de la femme, la mort, l'aridité de la terre et le feu de la géhenne, et en outre par deux supplices, l'un d'avoir les yeux crevés, l'autre d'être dévorés par les aigles (15-17). — IV. L'homme doit se garder de la débauche et de l'adultère, et ne pas croire que ce sont des choses sans importance, parce qu'elles n'ont pas de trace visible. En effet, l'aigle, le serpent et le vaisseau ne laissent pas de trace de leur marche, et ce mouvement a pourtant des conséquences considérables (18-20). — V. L'homme ne doit pas aspirer à une situation dont il n'est pas digne, et où on ne le supporterait pas (21-23). — VI.

Cet homme a dit au sujet d'Itiel[1] : Itiel m'a appris ce qui suit. — 2. Il me l'a enseigné, dit-il, après que j'avais été ignorant en comparaison d'hommes (distingués), et que je n'avais même pas eu l'intelligence des gens (ordinaires); — 3. et même une fois qu'il m'eut instruit, je ne possédais pas toute la sagesse, et je ne connaissais pas la science de Dieu : — 4. Qui est monté au ciel et en est descendu? ou a recueilli le vent dans ses poings? ou a serré l'eau dans un vêtement? ou a fixé toutes les bornes de la terre[2]? Quel est son nom et le nom de sa postérité[3], le sais-tu?

5. Toutes les paroles de Dieu sont pures, et il est un bouclier pour tous ceux qui s'abritent auprès de lui. — 6. Donc, n'ajoute rien à ses paroles, de peur qu'il ne te reprenne et que tu ne sois retranché.

7. Je te demande deux choses, ne me les refuse pas, jusqu'à ce que je meure. — 8. Éloigne de moi la parole fausse et le mensonge[4], en ne me donnant ni grande pauvreté ni richesse, mais accorde-moi ma part de nourriture, — 9. de peur que, étant enrichi, je ne devienne infidèle, et que je ne dise : Qui est Dieu? ou que, devenant pauvre, je ne vole et ne déshonore le nom de mon Dieu.

10. Ne calomnie pas le serviteur auprès de son maître[5], de peur qu'il ne te maudisse, et que tu ne sois coupable, — 11. ô

L'homme doit, pour son bonheur dans ce monde et dans l'autre, imiter à l'aide de sa raison ce que font certains animaux par instinct (24-28). — VII. Les hommes doivent obéir à leur prince comme les bêtes sauvages se soumettent au lion, les oiseaux à l'aigle, et le menu bétail au bouc (29-33).

1) D'après S., Agour, fils de Yaqé, est un disciple autrefois connu d'un certain Itiel. Il cite aussi l'opinion des docteurs d'après laquelle Agour, Itiel, Lemouel (xxxi, 1), seraient des surnoms de Salomon, et Yaqé celui de David.

2) C'est-à-dire : Comment se fait-il que chaque élément n'ait pas la nature qui est propre aux autres éléments, et que, par exemple, l'on ne puisse monter et descendre sur le feu comme sur la terre?

3) Commentaire : Si, dans les temps anciens, il y avait eu quelqu'un qui possédât cette science, il l'aurait transmise à ses descendants ou à ses disciples, et il en resterait une trace.

4) La parole fausse, c'est l'infidélité à Dieu, et le mensonge, c'est le parjure.

5) C'est-à-dire : Ne prétends pas que ceux qui ont transmis les traditions des prophètes les ont faussées.

génération, qui maudit son père, et ne bénit pas sa mère, — 12. génération pure à ses propres yeux, et qui ne s'est pas lavée de son ordure, — 13. génération qui porte si haut les yeux, et qui élève si fièrement les prunelles, — 14. génération dont les dents ressemblent à des épées et les canines à des couteaux, pour dévorer les pauvres dans le pays, et les malheureux au milieu des hommes; — 15. car dans le néant[1] il y a deux espèces qui disent en quelque sorte : Donne! donne! Il y a encore une troisième qui est insatiable, et une quatrième qui ne dit jamais : Assez! — 16. Ce sont la tombe et le sein stérile, le sol qui n'est jamais assez arrosé, et le feu qui ne dit jamais : Cela suffit. — 17. De même l'œil qui dédaigne père et mère et se rit de leur accord[2], les corbeaux de la vallée le crèveront et les aiglons le mangeront.

18. Il y a trois choses qui sont un mystère pour moi, et, avec une quatrième, elles me sont inconnues : — 19. Le chemin de l'aigle dans l'air, le chemin du serpent sur le rocher, le chemin du vaisseau en pleine mer, et le procédé de l'homme à l'égard de la femme. — 20. Tel est le procédé de la femme adultère; elle mange, s'essuie la bouche, et dit : Je n'ai pas fait de mal.

21. On voit la terre frémir sous trois choses, outre une quatrième qu'elle ne peut supporter : — 22. Sous un esclave, quand il devient roi; sous un homme vil, quand il est repu de nourriture; — 23. sous une femme haïssable qui devient souveraine, et sous une servante qui est l'héritière de sa maîtresse.

24. Il y a quatre êtres parmi les plus petits qui sont sur la terre, et qui sont savants, instruits (par leur instinct) : — 25. Les fourmis sont une communauté sans puissance, et cependant elles disposent pendant l'été leur nourriture. — 26. Les gerboises forment une communauté sans force et néanmoins elles placent dans les rochers leurs maisons. — 27. Les sauterelles n'ont pas

1) Saadia choisit cette signification comme cadrant le mieux avec le contexte.
2) C'est-à-dire celui qui rejette les traditions sur lesquelles les ancêtres sont unanimes.

de roi, et pourtant elles sortent toutes en rangs serrés. — 28. L'hirondelle attache à ses pattes de quoi s'établir dans les palais des rois.

29. Trois vont d'un bon pas, et il y a un quatrième avec eux qui a une bonne démarche : — 30. Le lion, le héros des animaux, qui ne recule devant rien; — 31. (l'aigle) aux flancs serrés, le bouc, et de même le roi, il ne faut pas lui résister, — 32. soit que tu te soumettes à lui, quand il mérite d'être honoré, soit que tu mettes la main sur la bouche[1]; — 34. car de même que, en pressant le lait, on produit de la crème, et, en pressant le nez, on fait sortir le sang, de même en pressant la colère, on fait naître la querelle.

XXXI

1. Paroles de Lemouel, le roi, sous forme de proverbe, morale que lui a donnée sa mère : — 2. Hé quoi! ô mon fils, ô fils de mes entrailles, ô fils de mes vœux, — 3. ne donne pas tes facultés aux femmes, et tes efforts aux diverses passions. — 4. Ce n'est pas aux rois, ô Lemouel, ce n'est pas à eux de boire le vin, ni aux ministres de s'adonner aux liqueurs enivrantes; — 5. de peur qu'un d'entre eux ne boive, n'oublie ce qui est prescrit et ne méconnaisse le droit de tout homme malheureux. — 6. Laissez la liqueur enivrante à celui qui se consume de tristesse, et le vin à ceux dont l'âme est pleine d'amertume. — 7. Quand l'un d'eux boira, il oubliera sa pauvreté et ne se rappellera plus sa peine. — 8. Ouvre ta bouche en faveur du muet[2], et pour le droit de tous ceux qui passent[3]. — 9. Ouvre ta bouche, décide selon l'équité, et le droit du faible et du pauvre.

1) C'est-à-dire que tu te taises et t'éloignes de lui, quand sa conduite ou ses manières te déplaisent.
2) C'est-à-dire celui qui ne sait pas plaider sa cause.
3) D'après le commentaire, ce mot signifie que le juge doit considérer les plai-

10. Une femme vertueuse[1], qui donc saura la trouver? on l'acquiert plus difficilement que des perles. — 11. Le cœur de son mari a mis sa confiance en elle, et pour lui le profit ne manque pas, — 12. car elle lui fait du bien et non du mal, durant le cours de sa vie. — 13. Elle lui demande la laine et le lin, et elle les travaille comme ses mains savent le faire. — 14. Elle est semblable au vaisseau du marchand, de loin elle fait venir sa subsistance.

15. Elle se lève quand il fait encore nuit, elle fournit des ressources aux gens de sa maison, et des tâches aux servantes. — 16. Songe-t-elle à un champ, elle l'achète, et du produit de ses mains elle a planté des vignes. — 17. Elle ceint ses reins de force, et donne de la vigueur à ses bras. — 18. Lorsqu'elle s'aperçoit que son commerce est bon, sa lumière ne s'éteint pas pendant la nuit. — 19. Elle dirige ses mains avec adresse, et ses doigts maintiennent le fuseau. — 20. Elle tend la main au malheureux, et dirige son bras vers le pauvre. — 21. Elle ne craint pas la neige pour les gens de sa maison, car tous sont revêtus d'écarlate. — 22. Elle se fait des tapis de byssus, et son vêtement est de pourpre. — 23. Son mari est considéré dans les conseils lorsqu'il siège avec les anciens du pays. — 24. Elle fait des *izâr*[2] qu'elle vendra, et des ceintures qu'elle donne aux négociants. — 25. Puisque la force et la splendeur sont son vêtement, elle se réjouit des jours à venir. — 26. Elle ouvre la bouche avec sagesse, et sa langue (donne) des préceptes de charité. — 27. Elle surveille les allures de sa maison et ne mange pas le pain de la paresse. — 28. Ses enfants se lèvent et font son éloge, et son mari

deurs comme des gens de *passage* qu'il ne connaît pas, ou bien qu'il doit savoir qu'on ne peut plus revenir sur l'arrêt, une fois *passé*, ou bien qu'il doit *passer* en revue les lois du code pour savoir dans quelle catégorie il peut faire rentrer le cas présent.

1) La femme vertueuse est, pour Saadia, l'image de celui qui est préoccupé de gagner sa vie, du savant qui veut étendre ses connaissances, et de l'homme pieux qui cherche à multiplier ses bonnes œuvres.

2) Ce mot désigne différents vêtements, couvrant une partie ou la totalité du corps. Voyez Dozy, *Vêtements*, s. v.

la loue. — 29. Ils disent : « Beaucoup de femmes ont acquis les vertus, mais toi, tu les surpasses toutes. — 30. La grâce est vaine, et la beauté est trompeuse. Une femme qui craint Dieu, c'est elle qui doit être louée. — 31. Accordez-lui maintenant le fruit (du travail) de ses mains, et ses œuvres feront son éloge dans les réunions »[1].

1) Litt. : Dans les places (où se tiennent les marchés et les tribunaux).

ANGERS, IMP. BURDIN ET Cie, RUE GARNIER, 4

והצדיקים ויסד המשל על סדר א״ב כדי שיקל זכרונו על התלמידים לפי שהם צריכים להשתמש בו הרבה והנה אלו כ״ב פסוקים נאמרו בברור על דרך נגלה באשת חיל שאינה ראויה ליקרא כן אלא אם הכינה כל מה שהצריכה להצלחתה בעולם הזה ובעולם הבא וכן הוא בחכם וצדיק הנמשלים אליה ועיקר זה שהאדם מורכב מגוף ונפש ושכל ויש דברים שיצליח בהם אחד מהן וסיפר תארי הצלחת הגוף הנראים לעין כדי שנלמד מהן ונקיש להם מה שצריך להצלחת הנפש והשכל. ויחס הצלחת הגוף אל האשה לפי שמדרגת האנשים יותר מעולה ומיחסים לו הצלחת הנפש והשכל. והתחיל באמרו מי ימצא ואינו רוצה בו שלא תמצא אשת חיל כלל אלא שהיא יקרה במציאות כאילו אמר אשרי מי ימצא וכן נאמר בחכם ובצדיק שהם יקרים במציאות. והאשה הצדקנית וכמוה העוסק היטב בצרכי ביתו והחכם השלם והצדיק הגמור שלשתן יקרים מפנינים. ואחר ששיבח כן יקרת האשה דבר במעשיה והתחיל באמרו בטח וגו׳ שכל בני אדם נשענים על עצת המנהיג הטוב ועל החכם והצדיק. והשני ושלל וגו׳ שהמשגיח על מחיתו ירויח תמיד והחכם ישמח בכל דבר שלמד כמו בשלל רב וכן הצדיק ישיש גם על מצוה קלה שקיים. והשלישי גמלתהו טוב ולא רע ירצה בו שהמכלכל את ביתו צריך לבקש רוח ולא הפסד ולא ירגיל את עצמו שפעם ירויח ופעם יפסיד והחכם לא ילמד דבר וישכח דבר ולא ילמד יחד מה שמועיל לו ומה שיזיקנו והמאמין לא יהיו מעשיו פעם טובים ופעם רעים. והרביעי כל ימי חייה שיתמידו שלשתן לעשות כן כל ימי חייהם. והחמישי דרשה וגו׳ אמרו בחפץ כפיה לא רצה בו שיהא לירים חפץ אלא שהן מבקשות מה שבטבעם לעשות לפי שכל אברי האדם דורשים המעשים המיוחדים להם בטבע והעוסק בפרנסתו יתן לידיו כח התנועה אשר יבקשו ממנו לעשות חפצם והחכם נותן לשכלו מה שהוא תובע כדי לשמוח בחכמה והצדיק יתן לנפשו המרגוע שהיא חפצה בו להגיע אל אור הבורא. והששי היתה כאניות וגו׳ שהעמל למחיתו יביא לחמו מרחוק מן המותר לו וכן החכם מביא מרחוק טענות לקיים האמת ולבטל השקר והצדיק יבוא ממקום רחוק לקיים המצוות. והשביעי ותקם וגו׳ שבעל הבית נותן לבניו ולמשרתיו המלאכות הראויות להם בכל עת והחכם ילמד בכל חלק מן הזמן חלק מן החכמה והצדיק קובע לו זמן לכל מצות ומצות כמו תפלה ושבת ומועדים. והשמיני זממה וגו׳ שהעמל למחיתו אם חשב לקנות שדה לא יחדל מלאסוף מעות עד שישלם מחירו והחכם אם כוון להגות באחד מן הספרים הנוגע בחכמה אחת יחבר חלק עם חלק וענין עם ענין עד שילמדהו או ילמדהו והצדיק מוסיף לעשות הטוב ולקיים המצוות עד שיגיע אל תכלית השלמות. והתשיעי חגרה וגו׳ שהאדם הרוצה למצוא פרנסתו יטריח עצמו במלאכות קשות והחכם לא יירא מלשקד על ספרים סתומים ועניני עמוקים והצדיק מסכן את נפשו ויסבול מכאובים לקיים המצוות. והעשירי טעמה וגו׳ ר״ל שינעם לזה לקבץ ממון ולזה ללמוד חכמה ולזה לעבוד את השם. ואחד עשר ידיה וגו׳ שבאלו התנאים יצליחו שלשתם להגיע אל מטרתם. והשנים עשר כפה פרשה וגו׳ שהמרויח בממונו יתן ממנו לעניים והחכם ילמד את הכסיל והצדיק ישיב את החוטא מעון. והשלשה עשר לא תירא רוצה בו שהאדם העמל למחיתו לא יירא מן היוקר והרעב ומן החום והקור לפי שהכין באוצרו מאכלו ובגדיו והחכם לא יפחד מפני טענות הכופרים לפי שהכין תשובות עליהם והצדיק לא יירא שיסיתוהו תאוות העולם. והארבעה עשר מרבדים וגו׳ שהמרויח בעמלו ישכב על מטה נאה והחכם בוטח בראיות ברורות שהכין לנפשו והצדיק אם עמד בצדקתו בחייו אז במותו ימצא מעשיו הטובים כערש רבוד. והחמשה עשר נודע וכו׳ רוצה בו שהמבקש מחיתו במלאכה נודע בין בני אדם בתקון דרכיו וצניעותו והחכם נודע בידיעתו והולקין לו כבוד והצדיק נות לבריות ומכובד. והששה עשר סדין וגו׳ טעמו שלפעמים האומן עושה מלאכה שאינה צריכה לו בעצמה אלא כוונתו להרויח בה כמו שתאר הסדין והחגור (ר״ל למכור הסדין וליתן החגור) וכן החכם יתעסק באיזה מאמר מן המון העם או במלה מן הלשון או באיזה אומנות לא מפני שהם נצרכים לו כי אם לבאר בהם איזה שער מחכמת העיון והצדיק יעשה דבר שאינו מצוה עליו אלא מפני שהוא צורך מצוה והשבעה עשר עז והדר וגו׳ המשתדל להרויח מן המותר לו יעמל ליטים הבאים והוא לא יירא מן רעת המלך . . . והשמונה עשר פיה וגו׳ רוצה בו שהמרויח בעסקיו כששואלים אותו איך הגיע אל מעלתו הוא ישיב בחכמה והחכם מבאר היטב את ידיעתו והצדיק מורה לבני אדם עבודת השם. ותשעה עשר צופיה טעמו שהמרויח לא יחשוב שיגיע אל דבר בעצלות והחכם אינו בוטח אלא על חקירתו והצדיק על יגיעתו (ר״ל לעשות הטוב רק ביגיעה רבה). והעשרים קמו וגו׳ ששלשתן גם קרוביהם מהללים אותם . . .

מן גמע אלמאל חתי ידמן עליה ופי אלעאלם הו מא תלד לה אלחכמה ותציר לה כאלגדא פילזמהא כמא קאל ודעת לנפשך ינעם (משלי ב׳ י׳) ופי אלצאלח ילד לה אלצום ואלצלוה ואלדעא חתי לא יפארקהא כמא קאל טעמו וראו כי וגו׳ (תהלים ל״ד ט׳). ואלחאדי עשר ידיה שלחה נעת ללמתכסב באנה עלי הדה אלשרוט ינגח פי אמורה וללעאלם בנגאחתה בחכמתה כמא קאל ויתרון הכשיר חכמה (קהלת י׳ י׳) ואלצאלח יבשר בנגח אכרתה כמא קאל כי או תצליח את דרכיך (יהושע א׳ ח׳). ואלתאני עשר כפה פרשה דלך נעת ללמתכסב במואסאתה אלצעפי מן מאלה ואלעאלם יואסי אלגאהל מן עלמה כמא קאל מי פתי יסור הנה וגו׳ לכו לחמו וגו׳ (משלי ט׳ ד׳—ה׳) ואלצאלח ירד אלנאס אלי אלטאעה כמא קאל ורבים השיב מעון (מלאכי ב׳ ו׳). ואלתאלת עשר לא תירא נעת אלמתעיש אנה לא יכאף אלגלא ואלגדב במא יועי מן טעאמה ואלחר ואלברד במא יסתעד מן כסותה ואלעאלם לא יכאף טען אלמלחדין ולא מעארצה אלמכאלפין במא יעד[1]) להם מן אלגואב כמא קאל וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי וגו׳ (ישעיה נ״ד י״ז) ואלצאלח לא יכאף פתון אלדניא ורגאיבהא לאנה קד אעתד אלכיר כמא קאל אל תירא כי יעשיר איש וגו׳ (תהלים מ״ט י״ז). ואלראבע עשר מרבדים אדא נאם אלמתכסב פי מנזלה נאם עלי פראשה וטיה ומהאד נאעם ואלעאלם יטמאן אלי אקואל מנתכבה ובראהין ואצחה קד וטאהא לנפסה כמא קאל פיה בדרך חכמה הוריתיך וגו׳ ובלכתך וגו׳ (משלי ד׳ י״א—י״ב) ואלצדיק אדא אסתקר פי חיותה או[2]) מותה וגד חסנאתה כאלפראש אלממהד כמא קאל וחפרת לבטח תשכב וגו׳ (איוב י״א י״ח). ואלנעת אלכאמס עשר נודע תרי אלצאנע טאלב אלמעאש משהור בין אלנאס באלסתר ואלעפה ואלעאלם מערוף פי מא בינהם בעלמה ואלכראמה לה כמא קאל והדרת פני זקן (ויקרא י״ט ל״ז) ואלצאלח טאהר בין קומה מברור מכרם כמא קאל בצאתי שער עלי קרתי וגו׳ ראוני נערים ונחבאו וגו׳ שרים עצרו במלים (איוב כ״ט ז׳—ט׳). ואלסאדס עשר סדין עשתה רבמא עני אלצאנע בשי וצנעה לא לחאגתה אלי דאתה בל ליכתסב בה כמא וצף פי סדין וחגור וכדלך אלעאלם רבמא עני בצרב מן כלאם אלעאמה או בחרף מן אללגה או בבאב מן אלצנאיע אלמהניה לא לחאגתה אליה לכן ליברהן בה עלי באב מן עלום אלנטר וכמא קאל ודניאל הבין (דניאל א׳ י״ז) ואלצאלח תגדה יעמל עמלא לים הו בעינה אלמפרוץ לכנה [חא]גה ומצלחה ללמשרוע כמא קאל פי עבדיהו ויקרא אחאב אל עבדיהו וגו׳ (מלכים א׳ י״ח ג׳). ואלסאבע עשר עז והדר לבושה וגו׳ כמא תגד אלמכתסב מן חלה יסעא פי עאקבתה אנמא מן שר אלסלט[אן][3]) . . . . ואלתאמן עשר פיה פתחה אדא סיל אלמכתסב כיף וצלת אלי הדה אלחאל אגאב בחכמה וכדלך אלעאלם יערב ען עלמה כמא קאל שפתי חכמים יזרו דעת ואלצדיק יעלם אלנאס במא יטיעון כמא קאל שפתי צדיק ירעו רבים. ואלתאסע עשר צופיה לא יתכל עלי אנה יצל אלי שי בכסל ואלעאלם אנמא תוכלה עלי טלבה אם תבקשנה ככסף ואלצאלח עלי אלענאיה [אל]שדידה כמא קאל בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ה׳). ואלעשרון קמו רבות בנות חתי אקרבאה יחמדונה וכדלך אלעאלם קאל ותמכיה מאשר ואלצאלח פי[4])....

1) בכ״י יעיד. — 2) נראה שצ״ל: ספי.
3) אפשר שצ״ל אמנא מן שר אלסלטאן. ומה שנוגע אל החכם ואל הצדיק חסר בכ״י.
4) ביאור: החכם חתם את ספרו במשל שנשא מאשת חיל ונמשלו אליה החכמים

בלג אלי יסיר מן אלטאעה כסרורה באלמאל אלכתיר [אלדי] ינתנמה כמא קאל איצא בדרך עדותיך ששתי [וגו'] (שם י"ד). ואלתאלת נמלתהו טוב ולא רע אלמתעיש יגב אן יקצד מא ירבח פיה לא מא יכסר ולא יוטן נפסה (אלא) עלי אן יקצד אן ירבח וקתא ויכסר אכר וכדלך אלעאלם לא יסהל לנפסה אן יתעלם שיא וינסא גירה ולא יתעלם מא ינפעה ומא יצרה גמיעא כמא קאל דרשו טוב ולא רע וגו' (עמוס ה' י"ד) וכדלך אלמומן לא יקסם עמלה חסנאת וסיאת פוקת[א] יצלח ווקת[א] יפסד כמא קאל שנאו רע ואהבו טוב (שם ט"ו). ואלראבע כל ימי חייה אלמכתסב [יגב] אן יתבת עלי צלאח תדבירה טול חיותה[1]) כמא קאל למען תלמד וגו' (דברים י"ד כ"ג) וכדלך אלצדיק יתבת עלי צלאחה מא עאש כמא קאל אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון וגו' (שם י"ב א'). ואלכאמס דרשה למא קאל חפץ כפיה ואלכפאן למא מראד להמא כאן מענאה אקתצאהמא מא פי טבעהמא ודלך אן כל עצו יקתצי מא לה פי אלטבע אן יפעלה כמא תקתצי אלעין אלנטר ואלאדן אלסמע כדלך אליד אלעמל פאלמכתסב קד אנאל ידיה מן אלבטש מא יקתציאנה מנה. וכדלך אלעאלם קד אנאל עקלה מא יגדה יקתציה איאה מן אלתדאדה באלחכמה ורואה מנהא כמא קאל לב נבון יקנה דעת (משלי י"ח ט"ו). וכדלך אלצדיק אדא אנאל נפסה מא תתמנאה מן אלראחה [ו]אלוצול אלי נור אלבארי כמא קאל ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה ו' ט"ז). ואלסאדס היתה כאניות אלמתעיש פיה[2]) יחתאל מן חלה חתי יגלב לה מכסבא מן בעד ואלעאלם פי מתל הדה אלנעות יחתאל באלחגה [ליחקק] אלחק מן בעד וליבטל אלבאטל באלמעארצה מן בעיד ואלצדיק פי מתל הדא אלנעת יגי מן אלמוצע אלבעיד לילא יפותה מצלחה חתי יחצר צלוה או חג[א] או בעץ אלפראיץ או אלסנן. ואלסאבע ותקם אלמכתסב פיה יסתעמל אולאדה וגלמאנה בצראיב ישרחהא עליהם פי כל וקת יעידה אלחרכה[3]) ונעת אלעאלם מן מתל הדא כאן ירסם לה פי כל יום גז מן אלעלם יחדה וכדלך פי אלסבוע ופי אלשהר ופי אלסנה ופי כל קטעה מן אלזמאן. ונעת אלצאלח מן מתל הדא אנה לה פי כל זמאן טאעאת לא בד לה מן עמלהא כאלצריבה מתל אלצלוה פי אוקאתהא ותמסכה אלסבת ואלאעיאד פי אוקאתהא ומא אשבה דלך. ואלתאמן זממה אלצפה פי אלמתעיש אנה יהם בשרא ציעה פלא יז[א]ל יגמע דרהמא אלי דרהם ודינארא אלי דינאר מן חלה חתי יתם תמנהא ואלנעת פי אלעאלם אנה יעזם עלי אלכתאב אלפלאני מן אלפקה או אלנטר או אלהנדסה או אלטב פלא יזאל[4]) גז אלי גז ומעני אלי מעני יולפה חתי יתעלמה או יעלמה ומתל דלך פי אלצאלח יגמע חסנה אלי חסנה ופריצה אלי אכרי חתי יבלג אלמבאלג אלכאמלה. ואלתאסע חגרה הדא אלנעת פי אל[מ]תכסב במא יתקוי ויתאיד עלי אלאעמאל אלשאקה ופי אלעאלם אקדאמה עלי אלכתב אלמסתגלקה ואלמעאני אלמעתאצה כמא קאל גבר חכם בעוז (משלי כ"ד ה') וכמא קאל דניאל ומשרא קטרין השתכחת וגו' (דניאל ה' י"ב) ופי אלצאלח מכאטרתה בנפסה פי טאעה אללה וצברה ותאידה עלי אלסם[5]) כמא קאל חזקו ויאמץ לבבכם כל וגו' (תהלים ל"א כ"ה). ואלעאשר טעמה הדא אלנעת ללמתכסב במא ילד לה

[1]) חסר כאן מה שנוגע אל החכם שהוא צריך שילמד כל ימי חייו.

[2]) ר"ל לפי מה שנמצא בפסוק לפי שעיקר הפרשה מוסב אל העמל למחיתו.

[3]) אלו שתי מלות קשות להבין ואפשר שצ"ל יעודהם אלחרפה = להרגילם באומנות.

[4]) בכ"י יזיל. — [5]) נראה שצריך להיות אלאם = מכאובים.

דא גלם מע שיוך אלבלד: 24 וקד תצנע אזרא סתביעהא ומיאזרא
תעטיהא ללמגהזין: 25 ואד אלעז ואלבהא לבאסהא פהי תסר
אלאיאם אלמסתקבלה: 26 ותפתח פאהא בחכמה ושראיע אלבר
י לסאנהא: 27 מטלעה מדאהב ביתהא וכבז אלכסל לא תאכלה:
2 פיקומון בנוהא יצפונהא[1] ובעלהא ימדחהא[1]: 29 יקולון כתיר מן
לנסא אכתסבן אלצלאח ואנת עלית עלי גמיעהן: 30 פאלחטא באטל
אלגמאל גרור ואמראה תתקי אללה הי אלתי תמתדח: 31 אעטוהא
לאן מן תמר ידיהא וימדחהא פי אלמחאל אעמאלהא:

הדה אלאתנתאן ועשרין איה טאהרה[א] פי אלאמראה אלצאלחה משאהר אנהא לא תסתחק הדא אלאסם חתי תכון קד אצלחת אמור דניאהא ואכרתהא מיעא. ואלממתל בהא אלאנסאן אלעאקל ואלעבד אלצאלח אללדאן אנמא יסתחקאן דא אלמעני אדא אצלחא אמור דניאהמא ודינהמא גמיעא ולדלך כל פסוק קאלה לחכים פי הדה אלאמראה פמתל מענאה פי אלעאקל ואלצאלח ואלאצל פי הדא לאמר הו אן אלאנסאן למא כאן [לה] גסם ונפס פוקה פי אלמרתבה ועקל פוקהמא ארת אקסאם אלמצאלח. מצאלח אלגסם ומצאלח אלנפס ומצאלח אלעקל ולמא כאן יצא אלגסם הו אלמשאהד מן בין אלתלאתה ראי אלחכים חין קצד אן יצע נעותא להדה לתלאתה [אן יצף מצאלח] אלגסם ותכון אלמצלחתאן אלאכרתאן מסתכרגתין נה מקאסתין עליה. וגעל אלנסבה אלחאמלה למצאלח אלגסם מנסובה אלי אמראה גלאלה אלרגאל באן תנסב אליהם מצאלח אלנפוס ואלעקול. פאול מא אפתתח פי למתל ענד וגוד אלאמראה בקולה אשת חיל מי ימצא ולם יקצד בקולה הדא אנהא א תוגד בתה ולו כאן כדלך לכאן כלאמה עלי אלמחאל ולכנה קצד תשריף מן יגדהא אנה יקול אשת חיל אשרי מי ימצא וכדלך יעוז אלחכים מן אלנאס כמא קדם פקאל שרי מצא חכמה (משלי ג׳ י״ג) וכדלך אלצדיק מן אלנאס כמא קדם מן קולה ואיש מונים מי ימצא (שם כ׳ ו׳) עלי מעני אשרי מי ימצא. תם קאל אן וגוד הדה לאמראה אעז מן וגוד אלגואהר עלי מא תרי אלגואהר עזיזה אלוגוד ואעז מנהא מן דבר אמר דניאה תאמא. וכדלך אלעאלם אלבאלג כמא קאל יקרה היא מפנינים שם ג׳ ט״ו) וכדלך אלצאלח אלבאלג כמא קאל טובה חכמה מפנינים (שם ח׳ י״א) יתבין אן הדה אלחכמה אלתאניה יראד בהא אלצלאח מן קולה ענהא כי אמת יהגה כי וגו׳ (שם ז׳). ומא אשבה דלך[2]) פלמא קדם האדין אלקולין פי מדחתהא אבתדי י אפעאלהא פקאל אמא אלאול בטח בה אן אלמדבר אלמגוד יותק בה ויסכן אלי איה. וכדלך אלמאהר פי אלחכמה כמא קאל מי שת בטוחות חכמה וגו׳ (איוב ל״ח ל״ו) כדלך אלבאלג פי אלצלאח כמא קאל בטח בה׳ ועשה טוב וגו׳ (תהלים ל״ז ג׳). ואלתאני שלל לא יחסר קאל אלמדבר מעאשה לים תפותה גנימה פי כל וקת פהו כיף מא תקלב פירבח. וכדלך אלחכים אנמא קצדה אנתנאם כלמה או חרף יתעלמה ויפרח בה כגנימה כמא קאל אלולי שש אנכי על אמרתך וגו׳ (שם קי״ט קס״ב) וכדלך אלצאלח יסר אדא

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ פיצפונהא, פי מרחהא.

[2]) הגאון אמר כי ברור הוא שהחכמה בזה הפסוק היא הצדקה מפני שהיא אומרת כי אמת יהגה חכי.

10 אלאמרה אלצאלחה מן דא[1]) יגדהא ואבעד מן אלגואהר
אמתלאכהא: 11 וקד ותק בהא קלב בעלהא ומא תעוזה גנימה:
12 במא תוליה אלכיר לא אלשר טול איאם חיותהא: 13 ותטלב מנה
אלצוף ואלכתאן פתעמל בהמא כמא פי טבע ידיהא[2]): 14 וצארת
כספן אלתאגר תאתי מן בעד בטעאמהא: 15 ותקום ועאד אלליל
ותעטי מכאסבא לאל ביתהא וצ̇ראיבא לגואריהא: 16 ואן המת בציעה
אשתרתהא ומן תמר כפיהא קד גרסת כרומא: 17 ושדדת חקויהא
בעז ואידת דראעיהא: 18 ולמא דאקת אן מתגרהא גיד פהי לא יטפא
באלליל סראגהא: 19 ומדת ידיהא בנגאח[3]) וכפאהא דעמתא[4]) אלמגזל:
20 ובסטת כפהא ללצעיף ומדת ידהא ללמסכין: 21 לא תכאף עלי אהל
ביתהא מן אלתלג אד כלהם לאבסון קרמזא: 22 וקד צנעת להא
נגודא מן בוץ וארגואן לבאסהא: 23 ובעלהא מערוף פי אלמחאל

בתרגומנו לפסוקים כי הנה אויביך ונשאו נהרות. והזכירו במלכים היין שהוא יותר מעולה וברוזנים השכר שהוא פחות ממנו. ואמרו פן ישתה וכו׳ ענינו שהיין והשכר מביאים את האדם לידי עברות שאי אפשר לתקנם ולא הפחידו את הבן בהרבה דברים מגונים שהיין מראה אותם כטובים לפי שהתשובה תוכל למחותן אבל הפחידוהו בדברי המשפט וזהו אמרו מחוקק שהשופט אין לו כפרה על משפט מעוקל עד שישיב לבעל דין מה שדן בו שלא כראוי ומתי יפגש השופט את בעל הדין להחזירו לו ובפרט אם הוא עני שאז שלא יוכל לשוב אל הדיין או לצעוק חמס עליו וכל שכן בדיני נפשות שאם הענוש האומלל הזה במיתה לא יוכל השופט לתקן את הדבר. ואמרו תנו שכר לאובד ענינו שאם יטעון טוען למה נבראו היין והשכר נשיב לו שהם מנחמים את הנאנחים לפי שבשתייתם ישכחו את יגונם וענין אובד מי שאבד ממנו אשרו ומרי נפש מי שנפל ברעה ולכן היין והשכר הם טובים לנאנחים ורעים לשופטים. וכן יש הרבה דברים המזיקים את זה ומועילים לזה כמו הדבש שהוא רע למי שטבעו חם וטוב למי שטבעו לח והחלב מועיל לכבד החם ומזיק לאסטומכא הלחה וכן בכל הסמים. וכמו זה היין שהאובד ישתה מעט ממנו וישכח רישו ומר נפש הרבה ועמלו לא יזכור עוד. ואמרו פתח פיך וגו׳ ירצה בו שהדיין חייב ללמד את הסכל את טענותיו וקרא הסכל אלם כמו שקוראים עור למי שאינו יכול להנהיג עצמו בדרך ישרת וחרש למי שלא בפניך. וזה אינו אלא בדיני נפשות אבל בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין לו וההפרש בין שניהם שהממון אפשר להחזירו ונפש המת אי אפשר להחזירה ועוד שהנידון במשפט מות חרדתו תמית את שכלו ומשכחת אותו את טענותיו אבל הנתבע על דבר ממון שכלו קיים והוא יודע לטעון לעצמו. ואמרו בני חלוף יש בו ענינים רבים האחד שיראה הדיין בעלי דין כעוברי דרך שאינו מכירם. והשני שיראה את פסק דינו כדבר חולף וידין היטיב כפי יכלתו ולא יחשוב שיתקן את דינו אחר כך. והשלישי שהדיין צריך להעביר בשכלו כל התלכות הנוגעות אל הדבר הבא לפניו ויחזור עליהן עד שידע לאיזה מהן הוא דומה יותר. וענין צווי שפט צדק לא רצו בזה כל משפט צדק שאז לא יוכלו למנות כל אופניו אבל רצו לומר שהדיין לא יוציא את דינו על דרך תנאי ויאמר אם הדבר כן הדין כן ואם אינו כן הדין בהפך אבל ימתין עד שידע גוף הדבר בבירור ואחר כך יגזור את הדין. והוסיפו לומר דין עני ואביון שכמו שהעונש על משפט מעוקל של עניים יותר קשה כן השכר על משפט צדק שלהם יותר גדול.

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ טובא מן ועיין בביאור.

[2]) בכ״י א׳ פתעמלהמא במא טבע ידיהא ובכ״י ב׳ וג׳ ותעמל בהא פי טבע ידיהא.

[3]) נראה שגזר הגאון כישור מלשון כשרון.

[4]) בכ״י א׳ דעמן בכ״י ב׳ דעמא ובכ״י ג׳ דעמו.

סמי חרש למן כאן נאיבא מן אלמחצר אד קאל לא תקלל חרש (שם) כדלך ההנא
לם אלגבי אלדי לא יערף חגתה ומסמוע הדא אלקול עלי אנה עאם פאן חאצלה
אין לאן אלחאכם אנמא עליה [אן] יחתג למן כפית עליה אלחגה פי אחכאם אלדמא
א פי אחכאם אלאמואל וכמא קאל אלאולון בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין
ו בדיני נפשות אף על פי שלא טען טוענין לו (סנהדרין כ״ט א׳) ומא אלפרק בין
כם אלדם ואלמאל בינהמא פרקאן אחדהמא אקוי מן אלאכר לאן אלמאל ימכן רדה
אלדם לא ימכן רדה ואלאכר לאן אלמטאלב באלדם רוע[1]) אלקתל ימית כאטרה
דהב בחגתה פיחתאג אלי מן ילקנה אלחגה ואמא אלמטאלב באלמאל עקלה
אבת ולא רוע עליה פהו יחתג בכל מא יעלם אנה הו לה מן אלחגה. ולתסמיתהא
מן יחכם לה בני חלוף מעאן מנהא אנה יגב עלי אלחאכם אן ירי אלכצמין מתל
ארה אלטריק כאנה לא יערף אחד מנהמא. ואיצא ינבגי אן ירי אלחכם כאנה
אית פלא יפעלה אלא עלי אצח מא יכון ענדה לא יעלק קלבה בתלאפיה. ואיצא
ן אלחאדתה אדא חדתת וערצת עלי אלחאכם ותנאזעהא אבואב שתי מן אלפקה
יחתאג אלחאכם אלי אן יתאמל כל כאטר ימר עלי באלה חתי יעלם באיהא הו
שבה. ואמרהמא בעד דלך פתח פיך [שפט צדק] חכם אלעדל לא יחיט אלכתאב
גמיע פנונה ולכן מחץ אלמראד בה אלא (אן) יכון אלחכם פתיא באסתתנא אן יקול
לחאכם אן כאן כדי כאן אלחכם כדי ואן כאן גיר דלך כאן אלחכם בעכס דלך בל
ב אן יצבר חתי יסתקר אלכבר ען אלחאדתה מקרה תם יחכם עלי שי צחיח ליס
יה אסתתנא פיכון משפט צדק. ואלתרגיב לה פי חכם עני ואביון לאן אלעקאב
סבבהמא אצעב כמא קאל אם ענה תענה אתו וגו׳ (שמות כ״ב כ״ב) כאן אלתואב
חכמהמא אכתר ואפצל[2]). וגעל כאתמה אלכתאב מתלא צרב פי מראה צאלחה
שבה בהא כל חכים וכל צאלח ולעלה אנמא ראי אן יגעל אואיל אלאיאת עלי חרוף א׳
׳ ג׳ ד׳ ליסהל עלי אלמתעלמין חפטה אד הם מחתאגון אלי אסתעמאלה בכתרה. אולה

---

[1]) בכ״י מע.

[2]) ביאור: אמרו ברי בלשון תרגום וכן ולמחות לשון הכאת כתרגום וכן מלכין תרגום
צות. הדברים האחרונים של הספר הם דברי למואל ויחסם לאמו ששמעם ממנה ותם היו מסורין
פרטן לאנשי אמת שבאומתנו אבל היה מנהג ההורים להוכיח בניהם המגיעים למלכות
דברים כאלה. והתחילו תוכחתם באמרם מה ברי להראות את חניגתם ויחסו זה לאם לפי
והיא תחמול יותר על בנה ובנה עליה והיא אומרת לו מה זה בני אשר רביתיך וקודם זה
שאהיך בבטני וקודם הריוני נדרתי אל השם והתפללתי אליו כדי שיתן לי בן כשר וראוי לך
שתזכור את כל זה ולא תאבד מה שעשיתי בעבורך. ואם ראוי לאדם שלא יאבד מה שעמלו בו
ובותיו כל שכן שלא יאבד מה שניתן לו בהשגחת הבורא כמו חיים וכות ושכל וצווי והזהרה
גמול ועונש. ואמרם לבנם אל תתן וגו׳ זה מחמלתם עליו בעולם הזה ובעולם הבא בעולם הזה
לפי שהמשגל יפסיד הגוף ואף על פי שכל הוצאת לחות יותר מדאי כגון השלשול והקיא
העיפוש והתקזה והרוק מאבדת את הגוף אלא שמשגל הרבה הוא יותר מזיק מפני שהוא מאבד
שליש כוחות הנכבדים הכוח שבמות המקשה את האבר הכוח שבלב המניע אותו והכוח
שבכבד הנותן לו לחלוחית. ובעולם הבא מפני שהמשגל מונע את האדם מלעסוק בחכמה
ותר משאר התאוות ולפי שכאשר הוא שטוף בזמה כן יטבע יותר ויותר בטיניה וגם כמה
ועמים יעצור אותו המשגל מלקיים תפלתו וזה בבעילות מותרות ועל אחת כמה וכמה בבעילות
אסורות. ואמרו למחות מלכין ר״ל שהתפלגה בכל מיני התאוות מאבדת את האדם בשני עולמות
לפי שהאדם נעשה עבד להן אבל הפריד והקדים את המשגל לפי שהוא מזיק יותר מכולן.
נכפלה מלת למלכים לחזק הענין ולומר חייבים אנחנו להוכיחך פעם אחר פעם כמו שביארנו

אן אלאכת׳אר מן גמיע אלאסתפראגאת מת׳ל אלאסהאל ואלקי ואלתעטס ואלפצד
ואלנפת׳ מד׳מום האתך ללאגסאם מצעף לקותהא אלא אן אלאסתפראג באלגמאע
אשדהא למא יקדח פי אלת׳לת׳ אלקוי אלשריפה אלתי פי אלדמאג אלמעטיה ללעצ׳ו
אלקוה ואלתי פי אלקלב אלמעטיתה אלחרכה ואלתי פי אלכבד אלמעטיתה אלרטובה.
ואמא צ׳ררה ללאנסאן פי דאר אלאכ׳רה פאנה אולא ישגלה ען אלחכמה באלאקבאל
עליה לאנה יעמל פי אלפכר אכת׳ר מן סאיר אלדואעי ולאן כל מא אמען אלמר פיה
אתסע פי פנונה ולאנה קד יקטע ען אלצלוה[1]) פי כת׳יר מן אלאוקאת. הד׳ה אלאקואל
אד׳א כאן מן חלה פלא תסל ענה אד׳א כאן מן חראמה אנה אלהלאך[2]) פי אלאכ׳רה.
וכד׳לך סאיר צנוף אלשהואת צ׳ארה פי אלדארין גמיעא אד׳א אסרף פיהא אד׳
תמלך אלאנסאן חתי יציר עבדא להא ממלוכא לא יסתטיע כ׳לאפהא כמא קאל למחות
מלכין אלא אן אלגמאע הו אשדהא ואצ׳רהא ולד׳לך פרדה וקדמה. ותכראר אל
למלכים ירידון אנה ילזמנא אן נעטף מרה בעד אכ׳רי וכמא בינא פי תפסיר כי הנה
איביך וגו׳ (תהלים צ״כ י׳) אלמכרר אנה אנמא אראד זמאנא בעד זמאן ופי נשאו נהרות
י״י (שם צ״ג ג׳) אלמכרר אנה קצד חאלא בעד אכ׳רי כד׳לך האהנא. וגעל אלמקדם
ללמקדמין אל למלכים שתו ואלמוכ׳ר ללמוכ׳רין בעדהם [ולרזנים אי שכר]. וכשפו
לה מן עקאבה מא יפעלה אלכ׳מר ואלנביד׳ אנה יגני גנאיאת לא אצלאח להא ועלי
אנה רבמא חסן קבאיחא כת׳ירה אלא אן תלך למא כאנת אלתובה תזילהא תרך
אלתרוע בהא ואכ׳ד׳ אן ירוע במא לא תצלח אלתובה והי אלאחכאם יקול ללחאכם
ראית יא הד׳א אן שרבת פסכרת ונסית אלפקה אלד׳י הו מחקק פחכמת עלי אנסאן
בגיר אלחק ואנצרף אלכ׳צמאן מן חצ׳רתך (ו)תובתך לא תקבל חתי תרד מא בה
חכמת כ׳טאא פמתי תלתקי מעה חתי תרד עליה שיה וסימא אן כאן צ׳עיפא כמא קאל
בני עני פמתי ימכנה אלרגוע אליך או אלתשלם. ואעט׳ם מן ד׳לך אן כאן מא חכמת
בה קתל פאד׳א קתל ד׳לך אלבאים כיף ימכנך אן תצלח מא אפסדת אבדא פלהד׳ה
אלאסבאב צאר פסאד אלחכם באלסכר אשד מן כל פסאד. וקולהמא תנו שכר לאבד
אראדו בה דפע מעארצ׳ה אלמעארץ׳ פאן קאל קאיל פלם צנע אלכ׳מר ואלנביד׳ קלנא
ליתעזא בה אלמהמומון אמא בנעמה עדמוהא פיסמי אלואחד מנהם אובד ויחתאג
אלי שרב אלכ׳מר לינסא פקרה כמא קאל רישו או במציבה אתוהא פיסמון מרי נפש
ויחתאגון אלי שרבה לידׁהב ענהם שקאהם כמא קאל ועמלו לא יזכר עוד פאלשרב
לאולאיך מצלח ולך יא חאכם יא פקיה מפסד. ואד׳א תאמלת הד׳ה אלקציה וגדתהא
מן מחץ׳ אלחק לאן כת׳ירא מן אלאשיא תצ׳ר בעץ׳ אלנאס ותנפע בעצ׳הם כמא הו מעלום
אן אלעסל יצ׳ר אלמחרורין וינפע אלמבלגמין ואן אללבן ינפע אלכבד אלחאמיה
ויצ׳ר באלמעדה אלמרטובה ומא אשבה ד׳לך בל אלמטאעם אלטיבה תנפע אלגאיע
ותצ׳ר אלשבעאן וכד׳לך אלסמאים כלהא. ועלי הד׳א אלסביל אלכ׳מר. פקאלו דעוה
יא איהא אלמלוך למן יחתאגה פאמא אן ישרב מנה קלילא במקדאר מא ישכח
רישו או ישרב מנה כת׳ירא במקדאר מא ועמלו לא יזכר עוד. ואמא אנת יא חאכם
פתח פיך לאלם וגו׳ אראד בפתח אלפם ללאכ׳רס תלקין אלגבי חגתה כמא סמא
אללה עור ללעמי ען רשדה אד׳ יקול ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י״ט י״ד)

---

[1]) לא ידענו למה פרט תפלה משאר המצות.
[2]) בכ״י אלהאלך.

אלאקואל אלאכ̇רה̈ קול למואל ועלי אנה קד נסב ד̇אך אלי אמ̇ה פינבגי אן נעלם אנהא ליסת מרואה̈ ען אמראה̈ פקט בל תכון גמאעה̈ מן אלאמ̇ה̈ צאדקה̈ רותהא ואנמא נסבהא למואל אלי אקרב מן סמעהא מנה וכאנת אלאמ̇ה̈ סבילהא אן יודב אלואלדאן ולדהמא אלמרוס[1]) במת̇ל הד̇א אלקול. אפתתח אולהא[2])

לא.

1 כלאם למואל אלמלך פי[3]) צ̇רב אלמת̇ל מא אדבתה בה אמה:
2 מא ד̇א יא אבני יא אבן בטני יא אבן נד̇ורי: 3 לא תעט ללנסא
קואך וסעיך לצ̇רוב[4]) אלשהואת: 4 לא ללמלוך יא למואל לא להם
שרב אלכ̇מר ולא ללוזרא אלמסכר: 5 כילא ישרב אחדהם פינסא
אלמרסום ויג̇יר חכם כל ד̇י צ̇עף: 6 דעו אלמסכר ללהאלך גמ̇א
ואלכ̇מר למרי אלנפוס: 7 ישרב אחדהם פינסא פקרה ולא יד̇כר איצ̇א
שקאה: 8 ואפתח פאך ללאכ̇רס ולחכם כל ד̇וי אלמצ̇י: 9 ואפתח
פאך אקץ̇ באלעדל וחכם אלצ̇עיף ואלמסכין:

מה ברי בלגה̈ אלתרגום הו מא בני וכד̇לך למחות הו צ̇רב מן לגה̈ אלתרגום איצ̇א וכד̇לך מלכין איצ̇א תרגום עצות וקאל נחמיה [וימלך] לבי (נחמיה ה׳ ז׳). אמא תצדיר אלואלדין באן יקולו לולדהמא מה ברי פאנהם ד̇הבו פי תצדיר ד̇לך אלי אלתרקיק ונסבוה אלי אלאם לאן אלחנין מנהא ואליהא אכת̇ר תקול אלאם לולדהא והי תעאתבה מא ד̇א יא בני אלד̇י רביתה ת̇ם יא אבן בטני אלד̇י קבל אלתרביה̈ חמלתה ת̇ם יא אבן נד̇ורי אלד̇י קבל אן אחמלה נד̇רת ודעות חתי רזקתה ינבגי לך אן תתפכר פי הד̇ה אלת̇לאת̇ מנאזל אלד̇י תעבת פיך ושקית [ו]טלבת אן תכון ולד̇א צאלחא ולא תציע גמיע מא פעלת. ופי הד̇א אעתבאר אכ̇ר אד̇א כאן מן אלמנכר אן יציע אלנאשי ענאיה̈ ואלדיה בה פמן אלנכיר אלמנכר אן יציע ענאיה̈ רבה בה בגמיע אלמצלחאת מן חיוה̈ ועקל וטאקה̈ ואמר ונהי וועד וועיד. ונהיהמא אל תתן שפקה̈ עליה פי אלדניא ופי אלאכ̇רה̈ פאמא פי דאר אלדניא פאן נהיהמא לה ען כת̇רה̈ אלגמאע פלצ̇ררה באלגסם ועלי

אלא בישול שני ועוד שהחלב הוא נפרד מן הגוף כשמוציאין ממנו החמאה והאף הוא מחובר בגוף כשמוציאין ממנו הדם כן הכעס מוליד את הריב בין שהוא חזק בין שהוא רפה בין בזמן שהוא כאש בוערת בין כשהוא כאש שכבתה שלהבתה. והנה אלו הם ששה מאמרים שבכל אחד מהם ארבעה דברים ואם נחשוב מאמר מי עלה שמים עמהם יהיו שבעה.

[1]) נראה שענינו המגיע לשררה.

[2]) נראה שגם כאן השמיט הסופר נשלט הספר הרביעי ודברי למואל הם הספר החמישי ועיין לעיל תחלת פרק ל׳.

[3]) בכ״י א׳ וב׳ חסר.

[4]) עיקר מילת מחא בלשון תרגום הוא הכאה ובערבי נמשכה מלת צ̇רב מענין הכאה לענין ציון המטבעות מפני שמציינין אותן כדי שלא יתחלפו אלו באלו והשתמשו בזאת המלה גם כן במעם מין לכל דבר ולכן תרגם הגאון מלת למחות צ̇רוב ר״ל אופנים וגם אבן גנאח בספרו אצול תרגם כן וזה לשונו בשורש מחה: ומן הד̇א אלמעני איצ̇א ענדי למחות מלכין אי לצ̇רוב אלאפכאר ואלארא פי אללהו ובשורש מלך ומנה ל׳ מ׳ אי לצ̇רוב אלאהוא ואלאפכאר ואלארא אללהויה̈.

אן ישבהה בהם עלי מא שרחת פי אלמקסומאת אלאול. ואלד̇י דעאה אלי הד̇א
אנה ראי בעץ̇ אלנאס יזריון באלמלך ואלראים פיקולון אד̇ הו אנסאן מת̇לנא פכיף
נטיעה פקאל להם ינבגי אן תעתברו בהד̇ה אלאשכ̇אץ מן אלחיואן אלתי לכל ואחד
מנהא ריאסה̈ עלי סאיר נועה לא יטרחונהא בל יד̇ענון לה. פאלאול אלאסד פי אלוחוש
קאל פיה ליש גבור בבהמה ואלת̇אני אלנסר פי אלטאיר קאל פיה זרזיר מתנים ועלי
אנה אנמא אתי בלקבה לא באסמה פאן אלאליק אן יכון ארארה לעט̇מה פי גנסה.
ואלת̇אלת̇ אלתיס פי אלגנם קאל פיה או תיש עלי מג̇אז אן ינסק בלפט̇ה̈ או כמא
פסרת קול אלתוראה̈[1]) או לאיל תעשה מנחה (במדבר ט״ו ו׳). ת̇ם אטבק באלראבע
אלד̇י הו אלמלך עלי הד̇ה אלת̇לת̇ה̈ אלממת̇ל בהא פקאל וכד̇י אנתם יא מעאשר
אלנאס יג̇ב אן תעתרפו לראיסכם בריאסתה ותד̇ענו לה ולא תבכ̇סוה חקה. ורצף
אלאסתעמאל מע אלמלך בת̇לת̇ה̈ אפעאל [ונהא ען אלפעל אלאול] אלמקאומה̈ וקאל
אלקום עמו ואמר באלפעלין אלאכ̇רין וג̇על אחדהמא מקדמא עלי אלאכ̇ר והו אלתד̇ליל
לה פקאל אם נבלת. וג̇על אלת̇אני מוכ̇רא והו אקל מא יכון אלאמסאך ענה פקאל
ואם זמות יד ואנמא ג̇עלהמא באבין לאנה רבמא צלח לך אלתקרב אלי אלסלטאן
ואלתד̇לל לה לצלאחה וחסן דינה ורבמא לם יצלח ד̇לך למעציתה פאתרכה. וכד̇לך
רבמא אמכנך אלקרב מנה לחסן אכ̇לאקה ובסטהא ורבמא לם ימכנך ד̇לך לועארתהא
ושראסתהא פאתרכה אלא אנה עלי ג̇מיע אלחאלאת לא תקאומה. ואתבע הד̇ה
אלאקואל באלוצי̇ה̈ בתרך אלחד̇ה̈ ואלחרד ושבה מא יתולד מן ד̇לך במא יתולד
מן סבבין אחדהמא אקוי מן אלאכ̇ר ואיצ̇א אחדהמא מבאשר ואלאכ̇ר מפארק פאלאקוי
הו אלדם ואלאצ̇עף הו אללבן אד̇ כאן אנמא הו מסבוך טבכ̇א ת̇אניא[2]) פקאל כמא
אנך אד̇א מכ̇צ̇ת אלאנף אנבעת אלדם כד̇אך אד̇א מכ̇צ̇ת אלגצ̇ב שדידא כ̇רג̇ת
אלכ̇צומה̈ וקדם קבלה אנך לו לם תמכ̇צ̇ה שדידא אלא צ̇עיפא נשאת אלכ̇צומה̈[3]).
וכד̇לך ינבגי אן תחד̇ר מן שדתהא[4]) בעד כ̇מוד נארהא כמא תחד̇רהא והי משתעלה̈
כמא אן אללבן אלמפארק מכ̇יץ̇ מת̇ל אלאנף אלמתצל. פד̇לך סת[ה̈] אקואל פי
כל ואחד מנהא ארבעה̈ ארבעה̈ סוי מי עלה שמים פתציר בה סבעה̈[5]). והד̇ה

[1]) עיין תרגומו שם וגם פירוש הראב״ע על ויקרא ד׳ כ״ג שהביא דעת הגאון.

[2]) „ מבושל בבישול שני״ נראה שלפי דעת הגאון החלב נתבשל פעם ראשונה בגוף הבהמה ואחר זה בקדרה להוצאת החמאה.

[3]) נראה שצריך להוסיף כמא אנך אד̇א מכ̇צ̇ת אללבן כ̇רג̇ אלזבד.

[4]) אפשר שצ״ל אלחדה במקום שדתהא.

[5]) ביאור: הענין הששי הוא צווי לשמוע בקול המלך והשרים. ואמרו מטיבי צעד איש רוצה בו שהילוכם הוא נאה כי אם שהם מצליחים במעשיהם. ואמרו זרזיר מתנים כיון בזה אל הנשר שהוא הגדול שבעופות אף על פי שלא הביא שם עצם שלו אלא כינויו. ואמרו או תיש כמו ותיש שכן מצינו או במקום וא״ו החיבור. ומנה שלשה לבדם והרביעי לבדו לדמותו אליהם וזה שראה אגור בני אדם מבזים את מלכם ואומרים הוא איש כמונו ואמר להם הסתכלו באלו החיות המושלות על מיניהם האריה על החיות והנשר על העופות והתיש על הצאן וכולם נכנעים תחת יד מלכם כן אתם בני אדם חייבים להיכנע תחת יד מלככם ולכבדו כראוי. והזהיר אגור את העם שלא יתקוממו נגד המלך וזה אמרו אלקום עמו וצוה אותן שישפילו עצמם לפניו אם הוא מלך ישר או מקבל את בני עמו בסבר פנים יפות וזה אמרו אם נבלת וכו׳ או שיתרחקו ממנו אם הוא מלך רשע או רגזן וזה אמרו ואם זמות וכו׳. ובסוף אלו הענינים הזהיר החכם את האדם מן הכעס והמשיל תולדת הכעס לכח שיולד משני דברים והם החמאה היוצאת במיץ חלב והדם היוצא במיץ החוטם והתבדל בין שניהם שהוצאת הדם יותר קשה מהוצאת החמאה שאיננה

אשבהה כמא רסמנא פי תפסיר ישעיהו. פאמא כאציה אלנמל פגעלהא אעתבארא למן לא יעד לה זאדא מן אלדניא אלי אלאכרה והו ירי אלנמלה תעד פי אלציף אלי אלשתא ועלי אן הדא אלמתל קד יצרב ללמסאפר פי אלבחר ואלמסבת פי אלסבת ונטראהמא. וכאציה אלובר[1]) אנהא תנקב פי אלצכר בלא אלה מן חדיד ולא נירה תצלח ביותא באשכאל ועלי אן הדא אלמתל קד יצרב במא תבניה אלנחל ואשבאההא. וכאציה אלגראד חת בה עלי גמע שמל אלמומנין בעץ אלי בעץ ולא יצירון פרקא פרקא[2]) והם ישאהדון אלגראד וכתירא מן אלטאיר אדא נזל נזל כלה ואדא רחל רחל כלה. וכאציה אלסנוניה חת בהא אלנאס עלי אלתרקי אלי אלמראתב אלעאליה מראתב אלמלאיכה אלחיואניין אלרוחאניין אד ירון טאיר חקיר יחמל פי ידיה מן טין ונירה מא יבני ויצלח לה וכרא פי סקוף קצור אלמלוך. פהדה אלארבעה מעאן אלתי יקט עליהא והי אלזאד ואלמנזל ואלאגתמאע ואלעלו קד לקבת [בהא] סעאדה דאר אלאכרה כמא קאל פי אלזאד שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ״ה ב׳) וקאל פי אלמנזל תסתירם בסתר פניך מרכסי איש (תהלים ל״א כ״א) וקאל פי אלאגתמאע אספו לי חסידי (שם נ׳ ח׳) וקאל פי אלעלו ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה (זכריה ג׳ ז׳) וקד תנבה הדה אלארבעה כואץ איצא עלי אמור מן אלדניא[3]). ואלאמר אלסאדס אמר פיה יחת עלי טאעה אלמלך וכל ראים וגעל צדר אלאעתבאר פיה באן קאל

29 הי תלתה גידה אלכטא ואלראבע מעהא גיד אלמסיר:
30 אללית גבאר מן אלבהאים לא ירגע מן בין ידי שי: 31 ואלזרזי[4])
אלחקוין ואלתים וכדאך אלמלך לא קואם מעה[5]): 32 אמא אן תדללת
לה אדא[6]) תשרף או לזמת אליד ללפם: 33 פאנה כמא אן מכץ אללבן
יכרג זבדא ומכץ אלאנף יכרג דמא כדאך מכץ אלגצב יכרג כצומה:

קולה מטיבי צעד לם יען בה חסן אלמשי ואנמא אראד אסתקאמה אמורהם ונגחהא. וקסמהא תלאתה וגעל אלראבע[7]) עלי חדה לאן אלראבע הו גרצה אראד

---

[1]) נראה שחסר כאן מה שנמצא בשלשה האחרים וזה שראוי לאדם לבנות לו בית כשפנים

[2]) בכ״י פירק פרק.

[3]) ביאור: הענין החמישי ידבר בו החכם בארבעה מיני בעלי חיים שצריכין בני אדם לעשות כמוהם. אמרו חכמים מחוכמים מפני שבעלי חיים אינם חכמים באמת אלא מלומדים בטבע. ואחר שהטבע לבדו מספיק לבעלי חיים להצלחתם כל שכן האדם שיש לו שכל צריך שיעמול להגיע אל הצלחתו כמוהם וזה מבואר בפירושנו לספר ישעיה. והנמלה היא משל שיזהיר בו מי שלא יכין צידתו בעולם הזה לחיי העולם הבא אף על פי שהיא משל גם כן להכנת יורדי הים ושובתי שבת. והשפן נוקב לו חור בסלע בלא כלי ברזל ובונה בתים על צורות קבועות וגם כוורת הדבורים משל לזה הענין. וחיל הארבה וגם הרבה עופות באים והולכים יחד ובזה הערה לקהל המאמינים שלא יעשו כיתות כיתות. והשממית והיא הסנונית נושאת ברגליה את הטיט וזולתו לעשות קינה בהיכלי המלכים וזה להעיר את האדם שיבקש לעלות אל מדרגת המלאכים וחיות הקודש ואלו ארבעה הדברים רצוני לומר הצידה והמחסה והאחוה וההתנשאות נמצאים במקרא לכנות בהם עונג העולם הבא והם ג״כ נאותים ומובים לדברי העולם הזה.

[4]) מלה זאת מלשון תרגום ואינה נמצאת בלשון ערבי.

[5]) בכ״י א׳ מעהם.

[6]) בכ״י א׳ אן. — [7]) בכ״י לץ במקום אלד.

21 תג̇ד אלארץ̇ תרג̇ז תחת ת̇לת̇ה̈ ואלראבע מעהא לא תטיק
חמלהא: 22 תחת עבד אד̇א מלך וכ̇סים אד̇א שבע טעאמא:
23 ומבג̇וצ̇ה̈[1]) אד̇א אמלכת ואמה̈ אד̇א ורת̇ת סידתהא:

קולה רגזה ארץ לם יריד בה ד̇את אלארץ̇ ואנמא אראד אהלהא כקול אללה ארץ כי תחטא לי (יחזקאל מ״ד ב׳) פקאל תג̇דהם ירג̇פון ויקלקון לעבד מלך מת̇ל הרודוס וכ̇סים איסר מת̇ל נבל ומבג̇וצ̇ה̈ רוסת מת̇ל עתליה ותג̇ד אלריאסה̈ לא תליק בהם ותג̇דהם איצ̇א יג̇אורונהא במא לא יצלח. פינבגי אן תעלם אנך אן הג̇מת עלי ריאסה̈ מא [אנת] להא אהל אנהם ירג̇פון בך ויזעג̇ון לד̇לך ולא תליק בך ולא תחסן אן תג̇אורהא מת̇ל אמה̈ ורת̇ת סידתהא פאלנאס יתחירון לד̇לך פלא תפעל מא ינכרונה בל אצבר אלי אן תסתחק ומע ד̇לך אד̇א בלגת פאטלבהא בעקל ורפק וארץ̇ בחכם אללה פי ד̇לך ופי כל[2]). ואלפצל אלכ̇אמס פי נ̇ואין ארבעה̈ מן אלחיואן נבה אלנאטקין בהם עלי מא יחתאג̇ון אליה מן מת̇ל מא יפעלה כל נוע מנהם קאל

24 הם ארבעה̈ מן[3]) צג̇אר מא פי אלארץ̇ עאלמין מעלמין:
25 אלנמל ג̇מע ג̇יר עזיז וקד אצלחו פי אלציף טעאמהם: 26 ואלובר
ג̇מע גיר עט̇ים וקד צירו פי אלצכ̇ר ביותהם: 27 ואלג̇ראד לא מלך לה
וקד כ̇רג̇ מלתף כלה: 28 ואלסנוניה̈ תעלק בידיהא מא תציר בה[4]) פי
היאכל אלמלוך:

למא קאל חכמים ולם תכן אלחכמה̈ ממא יוצף בה ג̇יר אלנאטקין אוג̇ב אן יציף אלי קולה הד̇א מחכמים פיכון קולה מחכמים תפסירא לקולה חכמים לאנהם אנמא לקבו עאלמין עלי סביל מעלמין תעלים אלטבע. ולעל סאילא יסל פיקול כיף יג̇על מא יפעלה אלמטבוע אעתבארא ותאדיבא ללמכ̇תאר אג̇בנא וקלנא באלחרי אן יג̇עלה תאדיבא לאן אלעקל אעלי מן אלטבע ואג̇ל כמא קדמנא פי אול אלכתאב פאד̇א כאן אלמטבוע ולים פיה עקל יפעל מצלחה̈ פאלד̇י פיה עקל באלאוכד אן יפעל מצאלחה. ומת̇ל הד̇א אלג̇ואב פי קולה ידע שור קנהו (ישעיה א׳ ג׳) ומא

הרומש על הצור גם הוא אינו עושה רושם אבל בני אדם שהיו יראים ממנו במקום שהיה שם בתחלה ישקטו עתה אחר שהלך לו ואחרים שהיו שלוים עד עתה יפחדו וכן הספינה אף על פי שבהוף הים רואין קצת רושם הילוכה כשהיא בלב ים אין רושם להילוכה כלל אבל היא מוליכת בני אדם ממדינה למדינה ומביאה תבואה ממקום שיש בו שבר הרבה אל מקום שיצטרכו אליה וכמו זה בבעילות אסורות אף על פי שאין להן אות ניכר כאמרו כן דרך וכו׳ יש עון כבד על האיש ועל האשה לפי שהם עושים זמה וענשם גדול מאד.

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ משנייה.

[2]) ביאור: הענין הרביעי שלא יתאוה אדם למדרגת מי שהוא למעלה ממנו אם אינו ראוי לה ואם בכל זה הגיע אליה אין דעת הבריות נוחה הימנו. אמרו ארץ ר״ל יושבי הארץ ואמר אגור הארץ תרעש מפני עבד המולך כהורודוס ומפני איש בזוי שהעשיר כנבל ומפני אשה שנואה המושלת כמו עתליה ותמצא שכל אלו אינם ראוים לממשלה ושמלכותן אינה טובה וכולן נמשלים לשפחה שירשה את גברתה. ולפיכך ימתין האדם עד שיהיה ראוי לשררה ואז יבקש אותה בתבונה ובנחת ויקבל בטוב לב את גזרת השם בזה ובכל דבר.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ חסר.

[4]) בכ״י א׳ מבת ובכ״י ב׳ וג׳ חסר.

פסרת וארבעה לא ידעתים ואלראבע ולם אקל וארבעה לילא תגתמע תלאתה וארבעה פתציר סבעה ווגדת מן מכאטבה אלאמה אן יקולו בחמשה לחודש (יחזקאל א׳ א׳) יענון פי אלכאמס בשבעה לחדש (מלכים ב׳ כ״ה ח׳) פי אלסאבע. ופסרת בשמים פי אלהוא מתל קול אלתוראה ערים גדלת ובצורת בשמים (דברים א׳ כ״ח). וקד ינבגי אן אבין ען הדה אלארבעה אשיא אלתי וצפהא דרך הנשר בשמים ודרך נחש ודרך אניה ודרך גבר אד כאנת ארבעה תאמה לם פצל אחדהא מנהא פחסבהא תלתה תם צמה אליהא פצארת ארבעה בעד מא אבין אימא הו אלמפצול ואקול אנה דרך גבר בעלמה ואנמא פצלה לאנה כאן מקצודה אן יחדר מנה. ואמא תלך אלתלתה פהי מעלומה פאתי אגור בהדא אלראבע וקאל ללסאמעין אן הדא אלראבע אלדי יגהלה בעצכם הו מתל אלתלתה אלתי תערפונהא ולא תנכרונהא. ושרח דלך יקול ללזאני ואלפאסק לא תתוהם אנך אדא שאהדת נפסך תרתכב הדה אלמעאצי וליס תותר פיך אתרא ולא תוסמך בוסם מא אנהא ליסת להא חאצל עטים ואלתקריב אלי פהמך לאנך תשאהד אשיא פי וקת חרכתהא וליס תרסם פימא פיה תחרכת רסמא ולהא מחצול מן אלפעל עטים. מן דלך אלטאיר אדא טאר פי אלהוא וקצד אלנסר לאנה אעטמהא לם ירסם פי אלהוא כטא במסירה ומע דאך פקד חצל לה פעל לאנה בעד מא כאן מוגודא פי מוצע עדם מנה וצאר פי מוצע כאן פיה מעדומא. ואלחיה אדא אנסאבת עלי אלצואן פהי ליסת תכט פיה כטא למסירהא עלי אנה בעד תקציה לם יתבין פאן חאצל מא פעלתה יתבין אד כאן אהל אלמוצע אלאול [אלדין כאנו יחדרונהא פיה אמנוהא וצאר [אהל] מכאן אכר יכאפונהא ברלהם. ואלספינה תסיר פי לג אלבחר ואמא באלקרב מן אלשט פרבמא אתרת אתרא לוקתה יסירא וראהא ואמא פי אללג פלא בעדהא ולא מעהא תכט פיה כטא ולכן חאצל פעלהא יתבין אנהא נקלת קומא מן בלד ואסכנתהם פי אכר וחמלת מירה מן ענד קום אסתגנו ענהא אלי קום אחתאגו אליהא וגהזת תגאירא פחאלת אסעאר בדלך מן עז אלי הואן ומן גלא אלי רכץ ומא אשבה דלך. פעלי הדא איצא לא יגתר אלרגל אדא ראי אנה ברנוה מן חראם לא יותר פיה אתרא פי נפסה פאן לפעלה דאך מחצולא יטאלב בה עליה[1]) לאנה קד פעל מא נהאה אללה ענה פלדלך קאל ודרך גבר בעלמה ולא יגר אלמראה אדא ראת אנהא חין אסתטאעת ל[א]תיהא חראמא לם תבן פיה עלאמה בל צארת כמן אכל טעאמא ומסח פאה ולם יתבק פי פיה אתר פאן לפעלהא דאך מחצולא תעאקב עליה למבאשרתה מא נהית ענה ולדלך קאל כן דרך אשה מנאפת בעד קולה ודרך גבר בעלמה[2]). ואלפצל אלראבע מנע פיה מן מחאולה אלעאמי מן אלנאס מרתבה מן הו אגל מנה בגיר אסתחקאק ולו חצלת לה לם יעדם אנכאר אלנאס עליה קאל

---

[1]) בכ״י ועליה

[2]) ביאור: והענין השלישי שיזהר אדם מן הניאוף והזנות והדומה להם. תרגמתי וארבעה והרביעי כדי שלא יוסיפו הארבעה על תשלשה ויהיה שבעת וזה דרך לשוננו לומר בחמשה לחודש במקום בחמישי. ותרגמתי השמים האויר. וראוי שאבאר למה הפריד דבר רביעי מן השלשה האחרים ואיזה הוא הנפרד ואומר שזהו דרך גבר בעלמה והפרידו מפני שכוונתו רק להזהיר מזה הדבר. ואמר החכם כבר ידעתם שלשה דברים הראשונים הנה הרביעי הנעלם מכם הוא כמוהם וביאור זה שאגור אומר לנואף אל תחשוב שעבירת הזנות והנאוף לא תעשה מאומה לפי שאין לה רושם ניכר התבונן שיש הרבה דברים שאין מעשיהם נכרים ובכל זה פעולתם גדולה. וכן הנשר המעופף באויר ואינו עושה שרטוט יעתק ממקום אל מקום אחר וכן הנחש

פיה עין תלעג לאב וגו׳ פאלמשבה בנקר אלגראביב הו מולם לא ינתפע בה ואלממת̇ל באכל אלנסור הו ממן יולמה וינתפע מנה פכל ואחד מן הד̇ה אלארבעה̈ מהאלך אלמלמין חסב מבאלנה̈ ד̇לך אלמעאנד ינאלה[1]). ואלפצל אלת̇אלת חד̇ר פיה מן אלזנא ואלפסק ומא [אנצ̇ם] אליהמא קאל

18 הי ת̇לאת̇ה̈ כ̇פית עני ואלראבע מעהא לא אערפהא: 19 טריק
אלנסר פי אלהוא וטריק אלחיה̈ עלי אלצואן וטריק אלספינה̈ פי לג̇
אלבחר וסביל אלרג̇ל פי אלמראה̈: 20 עלי ד̇אך סביל אלאמראה̈
אלזאניה̈ תאכל ותמסח פאהא ותקול לם אפעל ג̇לא:

---

[1]) ביאור: הענין השני הוא שראוי לאדם ללכת בדרכי אבותיו כפי מה שמסרו לו בקבלה. ואמרו אל תלשן ענינו אל תדבר רע. ועלוקה הוא תהעדר. ותון טעמו די ותן מלות יחידות. ולהקל ביאור אלו השמונה פסוקים נקדים קצתם לקצתם שלא כסדרם ונאמר הודיענו אגור שהעדר הדברים על שני פנים האחד שלא היו מעולם והשני שאבדו אחר שהיו. ולפי שכיוון אל בני אדם לקח משלו מן החי והצומח שהחי ניזון בו. והחי יעדר לשתי סיבות אם שלא יולד וזה עוצר רחם או שימות אחרי הולדו וזהו שאול והצומח יעדר אם שהארץ לא תתן פריה וזה אמרו ארץ וכו׳ אם שישרף וזאת השרפה תהיה בין בגוף הבהמה האוכלת בין באש ממש על פני הארץ וזה אמרו ואש וגו׳. וחילק החכם הארבעה אופני ההעדר שבני אדם נענשים בהם לשלשה מינים והתחיל בשאול ועוצר רחם הנוגעים אל החי בעצמו והזכיר אחר כך העדר הצומח וסיים בשרפת הצומח. והפריד האש משאר מיני ההעדר מפני שאינה מאבדת החי כי אם באמצעית הצומח. והארבעה כולם כאילו יאמרו הב הב וכאילו לא ישבעו וכאילו לא יאמרו הון וסדר אלו התארים מהופך שירד הכתוב מן היותר חזק אל היותר קל שלא בלבד לא יאמרו די אלא שאינן שבעים וגם יאמרו תן עוד. ואנחנו רואים שהרבה בני אדם ינשאו אל הקבר והאשה העקרה מאבדת שכבת זרע הרבה ושהארץ הצמאה נזרעת חנם והאש אוכלת עצים הרבה וכולם אין די להם במה שנותנים להם. וקודם שסיפר החכם אלו ארבעה אופני העונשים דבר על בני אדם הראוים להענש והם המורדים בדברי הקבלה האמתית שהשכל יחייב שכל קבלה שלא נכנס בה שקר בין בזדון בין בשגגה היא אמת בלי ספק וקבלה כזאת נמצאת אצלנו והממרה בה הוא כופר ויענש מאת השם מפני שבתחלה הוא אומר שאבותיו מסרו לו שקר ויקללם וזה אמרו דור יקלל אביו אבל הנשים לא יקלל ולא יברך אותן מפני שהחכם חושב שהנשים הולכות אחר בעליהן וזה אמרו ואת אמו וגו׳. ואחר זה ירחיקו עצמם מדעותיהם הטהורות וחושבים אותן לטמאות וזה אמרו דור טהור וגו׳. ואחר זה יבחרו בדעות שבדאו מלבם ויתגאו בהן וזה אמרו דור מה רמו וגו׳. ואחר זה יבזו כל מי שאינו מסכים עם דעותיו ויעברו גם על השכליות וזה אמרו דור חרבות וגו׳ וכן ירד ממדרגה אל מדרגה כל עת מי שאינו מאמין בקבלה. ואחר זה הזכיר החכם עונש המתנגדים באמרו לעלוקה. וקודם שדבר החכם באלו ארבע מדרגות הכפירה ובענשן הוזהר מלומר על אנשי אמת שהם אנשי כזב מפני שהצווי ראוי שיקדם להתבטחת והתפחדה לכן אמר בתחלה אל תלשן וגו׳. ומלת עבד תורה על הנביאים שהם עבדי השם ועל הנמשכים אחריהם שהם עבדי הנביאים והמלשין הוא האומר שדברי המקבלים מן הנביאים אינן מסכימין עם דברי הנביאים עצמם כמו שאתה רואה האנשים שיצאו מעדתנו כופרים בפירושי הפסוקים שאפשר לבארם על פי הקבלה ואומרים אין אנו חייבים ללכת אחרי אלו הפירושים והוכיח אגור אלו הכופרים בארבעה דברים אחד שהם מגונים אצל בני אדם וזה אמרו פן יקללך והשני שהם מגונים אצל השם וזה אמרו ואשמת והשלישי שהם מגועלים בטמאות מוחשות וזה אמרו מצואתו וכו׳ וכל שכן בטמאות המפורשות בתורה שאינן מוחשות והרביעי שנענשים מאת השם והעונשים הם ארבעה המאבידים את האדם והם העוני ועוצר רחם והקבר ואש של גיהנם תמשנה אותו אם ניצל משאר העונשים וכולם נזכרים במאמר לעלוקה וכו׳ ושנים המכאיבים את האדם וזה אמרו עין וכו׳ והעונש הנמשל לנקירת העינים בעורבים אינו מועיל גם למי שיכאיב את האדם והנמשל לאכילת הנשרים הוא המועיל למי שיצערהו וכל אלו העונשים כפי גודל כפירת הכופרים.

אלי אלמקאבר אלכ̇ת̇יר מן אלנאס ותקרע אלעאקר באלכ̇ת̇יר מן אלזרע ויבאר
פי אלארץ̇ אלעטשי אלכ̇ת̇יר מן אלבזור ותטעם אלנאר אלכ̇ת̇יר מן אלחטב
וכלהא לא תשבע בל כאנהא תקול זדני איצ̇א למן יעטיהא. וקבל אן ישרח
אלחכים הד̇ה אלארבעה̇ אשיא קדם ד̇כר חאל מן יסתחק אן יציר אליהא פקאל יציר
לעלוקה מן ג̇חד אלאכ̇באר אלצאדקה̇ וד̇לך אן אלעקל יקצ̇י באן אלכ̇בר אלד̇י יכ̇לץ
מן תעמד אלכד̇ב ומן תוהמה ג̇מיעא פהו חק לא מחאלה̇ והאהנא אכ̇באר יאתון בהא יקע
פי אלאנפס אלקאצדה̇ אלחק אנהם לם יתעמדו פיהא אלכד̇ב ולם יתוהמוה פמן
רד̇הא כאן מעאנדא ואסתחק עקובה̇ מן ענד אללה אד̇ תציר לה בד̇לך ארבעה̇ אחואל
מד̇מומה̇ אולהא[1]) אלתואטו עלי נקל אלכד̇ב פיצרח בלענהם כמא קאל דור אביו
יקלל ואמא נסאוה[ם] אלתי הן ענדה תאבעאת מגרוראת ולם יקצדן אלכד̇ב פלא
ילענהן ולא יבארך עליהן כמא קאל ואת אמו לא יברך. ת̇ם ירא אעתזאל מד̇אהבהם
[אל]טאהרה̇ אד̇ יעתקדהא נג̇סה̇ כמא קאל דור טהור בעיניו וגו׳. ת̇ם ילתג̇י אלי
ראי נפסה ויציר לכ̇אטרה ענדה חאל ג̇לילה̇ לא ירי פוק ראיה ראיא כמא קאל דור
מה רמו עיניו וגו׳. ת̇ם יסתקל[2]) מן אלנאס כל מן ליס הו עלי מד̇הבה ומאלה
פיתג̇אוז אלמעקולאת איצ̇א כמא קאל דור חרבות שניו וגו׳ והד̇א אלתנקל פי אלשר
מן חאל אלי אכ̇רי מוג̇וד עלי טול אלזמאן פי כל מן לא יצדק באלאכ̇באר. פלמא
וצף̇ הד̇ה אלאפעאל אלסו אכ̇בר באלעקאב פקאל לעלוקה וגו׳. וקבל אן יצף̇ אלחכים
הד̇ה אלארבעה̇ אחואל ויקול אנהא ינאל מן פעלהא אלעדם קדם קבל ד̇לך אלנהי
ען תכד̇יב אלצאדקין אד̇ פי תרתיב אלחכמה̇ יג̇ב אן יסבק אלאמר ללועד ואלועיד
כמא קאל אל תלשן וגו׳. ואלעבד פי הד̇א אלפסוק ליס הו עבד דני̇ בל עבד ולי̇
כקולה משה עבדי מת (יהושע א׳ ב׳) ויאמר לי עבדי אתה (ישעיה מ״ט ג׳) יקול
אנור לא תסע באלולי אלי מולאה יעני אן אלנאקלין ען אלאנביא אוליא אללה
וסמאהם עבדי הנביאים (מלכים ב׳ י״ז י״ג) כד̇לך משאהדוהם אוליא להם כמא קאלו
לשמואל התפלל בעד עבדיך אל ה׳ (שמואל א׳ י״ב י״ט) וקאלו לאלישע הנה נא
יש את עבדיך חמשים אנשים (מלכים ב׳ ב׳ ט״ז) ואלסעאיה̇ בהם אלי מולאהם
פהי אד̇עא אן קולהם מנאקץ̇ לקול אלאנביא בעד אחתמאלה אלמלאאמה̇ לה
ואלופאק בינהמא כמא תרי מן כ̇אלף̇ אלג̇מאעה̇ יג̇י אלי נץ̇ יחתמל אן יפסר
עלי מא נקולה בוג̇וה מן אלתכ̇ריג̇ פיג̇רדה וידפעה ויקול לא ילזמני קבולה.
פארדעה אלחכים בארבעה̇ אשיא אלאול ד̇ם אלנאס לה הו קולה פן יקללך
ואלת̇אני ד̇ם אללה לה הו קולה ואשמת פיציר לעינא ענד אלנאס את̇מא ענד
אללה ואלת̇אלת̇ ד̇ם אלחכים לה וחכמה עליה באנה לא יסתנט̇ף̇ מן אבשע אלוסך̇ [הי]
אלעד̇רה̇ בקולה ומצאתו לא רוחץ̇ פצ̇לא עלי אלנג̇סאת אלסמעיה̇ אלתי לא תחס
בהא חאסה̇ ואלראבע עקאב אללה וג̇עלה צ̇רבין אמא מהלך ואמא מולם. פאלמהלך
קאל פיה לעלוקה וג̇מיע שרוח אלעדם אן אללה יצ̇רבה אמא באלפקר מת̇ל ארץ̇
לא שבעה מים או באלעקם מת̇ל עצר רחם או באלמות מת̇ל שאול או בנאר ג̇הנם
מת̇ל ואש לא אמרה הון אד̇ הו סאלם[3]) פי דניאה מן תלך אלת̇לת̇ה̇. ואלמולם קאל

[1]) נראה שחסר כאן יטן באבאיה.
[2]) בכ״י יסתחל.
[3]) בכ״י סאלם.

יגתסל מן גאיטה: 13 ג̇יל מא ארפע עיניה ואסנא מקלותה: 14 ג̇יל
אסנאנה כאלסיוף ואניאבה כאלסכאכין ליאכל אלצ̇עפי מן אלבלאד
ואלמסאכין מן בין אלנאס: 15 פאן ללעדם קסמין[1]) יקולאן מת̇לא
האת האת ולהמא ת̇אלת̇ פלים ישבע[2]) וראבע פלים יקול[3]) בס: 16 הם
אלת̇רי וחבס אלרחם וארץ̇ לא תרוא מאא ונאר לא תקול בס: 17 כד̇אך
עין[4]) תהזי באביהא ואמהא ותזרי באג̇מאעהם ינקרהא מת̇לא גראביב[5])
אלואד ויאכלהא בנו אלנסור:

פסרת אל תלשן לא תסע מן באב אלמחל ואלסעאיה̈ מת̇ל קול דוד מלשני בסתר (תהלים ק״א ה׳). לעלוקה אלעדם. הון בס אלפאט̇ מפרדאת. ועלי אן אלחכים קד נסק הד̇ה אלת̇מאניה̈ פואסיק עלי מא הי מנצוצה̈ פאן אלאקרב ענד אלעבארה̈ אן נקדם פיהא בעצ̇א עלי בעץ̇ ונקול ערפנא אנור אן ללעדם וג̇הין אחדהמא אלא יכון אלשי ואלאכ̇ר אן יפנא בעד כונה ולמא כאן קצדה פי הד̇א אלנאס ג̇על אלתמת̇יל מן אלחיואן ואלנבאת אד̇ לא קואם ללחיואן אלא באלנבאת פקאל אן לעדם אלחיואן וג̇הין אחדהמא אלעקם והו אלא יולד אלחיואן בתה̈ ואלת̇אני אלמות אן יכון בעד אן יולד ימות ד̇אך קולה שאול ועצר רחם. ולעדם אלנבאת איצ̇א וג̇האן אחדהמא אלג̇דב וד̇אך באן לא תרוא אלארץ̇ מאא פלא תת̇מר הו קולה ארץ לא שבעה מים. ואלאכ̇ר אלפנא ופנא אלנבאת אלמשהור באחראק אלנאר ד̇אך קולה ואש לא אמרה הון סוא פי ד̇לך אחראק אלנאר אלתי פי אלחיואן לה באלאכל ואחראק אלנאר אלט̇אהרה̈ עלי אלארץ̇ צאר אלג̇מיע ארבעה̈ וג̇וה יג̇על אלחכים אחצאהא ת̇לאת̇ה̈ צ̇רוב את̇נין בקו׳ שתי בנות ואלת̇אלת̇ בקולה שלש הנה ואלראבע בקולה וארבע. וד̇לך אנה קצד אלי עדם אלחיואן אד̇ כאן אנמא וצפה ליג̇עלה עקאבא לקום כמא יסתחקון פיג̇רה את̇נין אלקבר ואלעקם שאול ועצר רחם ת̇ם ראי אן האהנא סבבא ת̇אלת̇א בה יעדמון והו אלא תנבת אלארץ̇ פג̇עלהא ת̇לת̇ה̈ ת̇ם ראי אנה רבמא אנבתת איצ̇א וכאן נבאתהא סבבא לעדם אלחיואן ד̇לך באן יחרקה בעץ̇ אלניראן פג̇עלהא ארבעה̈. פפצל הד̇א אלבאב אלראבע אעני אש מן אלת̇לת̇ה̈ לאנה ליס בבסאטתה אוג̇ב עדם אלחיואן בל בתרכיבה אעני נבאת ואחראק ופצלהמא ג̇מיעא מן אלבאבין אלאולין לאנהמא ליסא פי ד̇את אלחיואן בל פי גירה וקאל ען אלארבע[6]) הב הב יעני באנהם יקולון[7]) האת האת וכאנהם לא ישבעון לקולה לא תשבענה וכאנהם לא יקולון[8]) בס לקולה לא אמרו הון. ותרתיב ד̇לך מנעכס מן אלאכ̇ר אלי אלאול יקול כאנהא לא תקול בס בל מע ד̇לך לא תשבע פי נפסהא בל מע ד̇אך תקול האת האת מרה̈ בעד אכ̇רי. וכד̇י תשאהד הד̇ה אלארבע יחתמל

1) בכ״י ב׳ וג׳ מוסף כאנהמא.
2) בכ״י א׳ ישבעון.
3) בכ״י ב׳ ויקולון ובכ״י ג׳ יקולאן.
4) בכ״י א׳ עיונא.
5) כן הוא בכ״י א׳ וג׳ ולא מצאנו זה בספרי האוצר ובכ״י ב׳ גראב.
6) בכ״י אלראבע.
7) בכ״י כאנהמא יקולאן.
8) בכ״י וכאנהמא לא יקולאן.

7 אסלך כלתין לא תמנעהמא[1] מני אלי אן אמות: 8 קול אלזור
ואלכדב אבעדהמא עני באן[2] פקרא כתירא[3] או גנאא לא תעטיני בל
ארזקני מן אלטעאם קותי: 9 כילא אסתגני פאכפר ואקול מן אללה
וכילא אפתקר פאסרק ואמתהן אסם רבי:

הדה אלמסלה ועלי אן אלמלפוט בה ארבעה אשיא שוא ודבר כזב וראש ועשר ואלעבד יסל אצראף ארבעתהא ענה פאן אלמחצול מנהא אתנאן ואלאתנאן אלאכראן המא תמרהמא ואלמתולדאן ענהמא בעאדה אלאכתיאר. ואלאתנאן אלאצלאן המא ראש ועשר יקול אלחכים מן אלאצלח ללעבד אלא יכון פי גנאיה חאל תורתה אלבטר חתי יכפר וינחד כמא קאל פן אשבע [וגו'] וכמא צח לך אן סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צר קאל כל ואחד מנהם מתל דלך עלי מענאה ואן אכתלפת אלאלפאט וכאן סבב בטרהם אלנעמה והדא הו שוא אלדי יגב אן יסל אלעבד אבעאדה ענה. וכדלך כתרה פקרה תחלה עלי אלסרקה או אלכיאנה חתי יכון ויחלף עלי דלך כמא קאל ופן אורש [וג'] יעני אחלף באסמה כאדבא והדא הו דבר כזב אלדי ינבני אן יסל פי אצראפה ענה ועלי מא צח לך אן אנשים רקים ופחזים (שופטים ט' ד') אנמא תבעו אבימלך לגועהם ופקרהם. ואלאצלח ללעבד אן יכון מתוסטא פי נעמתה כמא סאל הטריפני לחם חקי[4]). ואלמעני אלתאני פי אתבאע אלנאשי מדהב אביה פימא נקלו אליה וצורתה בצורה אלחק קאל

10 לא תסע באלעבד אלי מולאה כילא ישתמך פתאתם: 11 יא
גיל שאתם אבאה ולא יבארך עלי אמה: 12 גיל טאהר ענד נפסה ולם

אותנו לקבלם גם כן לפי שהבורא לא צוה בלי סבה והשם יתן שכר עליהן. ולפי שאין מעשה בלא תלמוד והתלמוד צריך זכירה ושמירה חייב האדם לדרוש ולחקור בהן. ובאמרו אל תוסף וכו' נכלל חיוב ללמוד המצוות ולעשותם מפני שלא יתכן להזהיר מלהוסיף על דבר אם אין חייב האדם ללמוד הדבר בעצמו ולעשותו. ויש שכר טוב לאדם הלומד ועושה אותם כאמרו מגן הוא וגו' ר"ל שהשם הוא כמגן לשומרו מכל רע ובאמרו שהשם יגן על הצדיקים מן הרע נכלל גם כן שהוא ייטיב להם מפני שאי אפשר שימנע מהם הטוב וגם הרע יחד כי אז לא ימצאו (הצדיקים) כלל. ואמר אגור אחר זה שמי שאינו למד ועושה יכרת וזה יוצא מקל וחומר שאם יענש המוסיף על המצוות כל שכן העוזב אותן כמו שפירשנו בספר ויקרא. וזאת הכריתה על פנים רבים כפי גודל החטאים אם בחולי המונע את האדם מן התנועה והתאוה או במכאובים שיעצרוהו מלכת בתוך הקהל או בפירוד מן אוהביו או במות שהוא מפריד בין הנשמה והגוף או בעונש בעולם הבא שיכרת מקהל הצדיקים. ואחר שדיבר אגור על יסודות העולם ועל יסודות האמונה הביא ששה ענינים שכל אחד מהם כולל ארבעה דברים ויש תועלת בכל אחד מהם לתלמידים.

[1]) בכ"י א' תמנעניהא ובכ"י ג' תמנעהא מני.

[2]) בכ"י ב' וג' מוסף יכון.

[3]) „ראש גדול".

[4]) ביאור: הענין הראשון מה שראוי לאדם לשאול מהשם קודם כל דבר. ואף על פי שהזכיר ארבעה דברים שהם שוא ודבר כזב וראש ועשר לא שאל באמת אלא שנים והשנים האחרים הם פרים הרגיל להולד מהם בבחירת האדם. והעקרים השנים הם ראש ועושר ואמר החכם שהיותר טוב לבני אדם הוא שלא יהיו עשירים יותר מדאי עד שיבאו לידי כפירה כמו סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צור שכל אחד מהם כחש בשם וזהו אמרו שוא. וכן שלא יהיו עניים יותר מדאי עד שיבואו לידי גזל ורמאות ולסוף ישבעו לשקר וזה אמרו דבר כזב וכבר ידעת שאנשים רקים ופוחזים נאספו עם אבימלך לפי שהיו רעבים ודלים והיותר נאות להצלחת האדם שיהא בינוני לא דל ולא עשיר וזה אמרו הטריפני וכו'.

5 גמיע אקואל אללה מסבוכה והו מגן ללמסתכנין אליה: 6 פלא
תזד עלי כלאמה שיא לילא יובכך פתנקטע:

פסרת ונכזבת אנקטאע מתל קולה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו (ירמיה ט״ו י״ח) ואיצא כמו אכזב מים (ישעיה נ״ח י״א) ואשבאההם. וגמע פי קולה כל אמרת אלשראיע אלעקליה ואלסמעיה גמיעא וקאל עליהא אנהא כאלמסבוך ומעני אלסבך אלתחריר לאן אלעאקל אדא אגאד אלתפכר וגד עקלה יקצי בפעל אלחק ואלצדק ואלעדל ומא שאכל דלך ותרך אלגור ואלטלם ואלבאטל ומא אשבה דלך והדאן אלאצלאן ינצם אליהמא אכתר אלשראיע. ואמא מא בקי מן אלשראיע ממא לא יחתים בה הדאן אלקסמאן אלא אן קד צח אן אלבארי קד אמר בה או נהי ענה כאלאמר באלחג ואלנהי ען אלעמל פי אלסבת פאן אלעקל יוגב קבול דלך אד כאן אלחכים לם יאמר בה עבתא וקד געל עליה אלתואב אלגזיל פקד אנתמעת אלשראיע כלהא פי אן אלעקל יוגב פעלהא. ולמא כאן פעלהא לא ידרך אלא במסאיל ותעלם ותדכר וחפט קאל אנור יגב אן תסתעמל גמיע דלך. ופי טי קולה אל תסף על דבריו ובגרב אלעלם ואלעמל במא קאל לאצה לאנה לא ינהא ען זיארה עלי שי אלא בעד איגאב אלעלם בה ואלעמל. תם אכבר אן ללמתעלם ואלפאעל דלך תואבא עטימא הו קולה מגן הוא לכל החסים בו וגעל אלתשביה במגן למא עלמנא מן אלתרס אנה יכן ויוקי. ופי טי קולה אן אללה יוקי אלצאלחין אלשר וגוב אנה ינעם עליהם לאסתחאלה חצול מנעהם אלכיר ואלשר גמיעא פלא יכונו חיניד מוגודין. תם אכבר אן לתארך דלך עקאבא אלימא הו קולה פן יוכיח בך ונכזבת קאל אן זדת עלי שראיעה ובכך במא[1]) בה ינטוי תחת אלקול אנך אדא לם תעלם או תעמל מא שרע עליך פבאלתרי אן יובכך במא יולמך עלי סביל קל וחומר אלתי כנת שרחתהא פי ספר ויקרא. ואלאנקטאע אלדי יודב בה פהו עלי וגוה אמא במרץ פינקטע ען חרכאתה ושהואתה כמא קאל והוכח במכאוב על משכבו וזהמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה (איוב י״ט כ׳) או באלאם תקטעה ען אלגמאעה כמא קאל פי עזיה כי נגזר מבית ה׳ (ד״ה ב׳ כ״ו כ״א) או בפרקה [פ]יפרק בינה ובין אצדקאיה כמא קאל ודל מרעהו יפרד (משלי י״ט ד׳) או באלמות אלאקצי[2]) פיפרק בין רוחה ובין גסדה או בעקאב אלאכרה פיקטעה ען זמרה אלצאלחין כמא קאל פי אלתוראה פי מוצע שתי והכרתי ונכרתה עלי קדר עטם אלדנב. ובעד מא קאל אנור הדא אלקול אלגליל פי ארכאן אלדניא וארכאן אלדין אתי בסתה[3]) מעאן כל ואחד מנהא פיה ארבעה אשיא יסתפיד אלמתעלם מן כל מעני פאידה או פואיד[4]). אלמעני אלאול פי אהם מא ינבגי אן יסל אלעבד רבה קאל

שידרוש במצוות השכליות מפני שהבורא נתן לאדם דעת כדי שיבחין בשכלו הזך בין הטוב ובין הרע והמצוות השמעיות שכל אדם יוכל להבין מה שנצטוה מאת השם בקבלה ואע״פ שלא יוכל אדם להכיר טעמי כל המצוות כולן בכל זאת הוא יודע שהאל צונו בהן כדי שנקבל שכר עליהן.

[1]) נראה שחסר כאן תנקטע.

[2]) אפשר שצ״ל אלארצי.

[3]) בכ״י בסבע והוחלף ו׳ בז׳.

[4]) ביאור: פירוש ונכזבת ונכרת מלשון יכזבו מימיו. ואמרו כל אמרת כולל המצוות השכליות והשמעיות. וענין צרופה מזוקקת מפני שבעל שכל כשיתבונן היטב ימצא ששכלו מחייבו לעשות צדק ואמת ולעזוב חמס ושקר ורוב המצוות תלויות באלו שני השרשים. והצווים והאזהרות הנשארים כמו הראיון וביטול המלאכה בשבת ברור לנו שהשם צונו עליהן ולפיכך השכל מחייב

בני כל פי אלעדד ממא לה ג̇דר ומא ליס לה ג̇דר אלאחתג̇אג̇ פי ד̇לך אג̇מע ואחד והו אן יקול אלחכים כד̇י סביל הד̇א אלשי ועלי הד̇א בניתה. ואנמא אלפחץ ואלבחת̇ וקוע אלמסאיל אלחקיקיה אלתי להא אלאג̇ובה אלצחיחה בעד תסלים הד̇ה אלאצול כלהא באן תג̇על קולא ת̇אבתא לא תטלב עליה עלה לם צאר כד̇י פחיניד̇ ינסאג̇ אלסואל עמא בעד הד̇ה ואיאה טלב אלטאלבון ופיה אנשית אלכתב ועליה תכלם אלמתכלמון והו אלמדרך. ואמא אגור פאנה [למא] ראי הד̇ה אלג̇זויאת לאחקה ללענאצר אלארבעה פי מעני אנה לא יג̇וז אן תטלב עליהא עלה לם תרך אן יחכיהא כלהא ותרך אן יקול איצ̇א אן אלמסאיל תסתקים עמא בעד ד̇לך מן אלמוג̇ודאת אתכאלא עלי אן אלתלמיד̇ אלפהם יקף עלי ד̇לך באן יכון כל מא ראה כאלאצל ואלרכן משאבהא ללענאצר אלארבעה תרך אלמסלה ענה ואלכ̇וץ̇ פיה ומא ראה אנה בעד ד̇לך ואספל מנה [סאל ענה וכ̇אץ̇] פיה. ואקבל אגור בעד ד̇לך אלי אלשראיע [אלעקליה ו]אלסמעיה [אעני אלתי] יסתדל עליהא בעקלה מן גיר סמאע ואלתי לא עלמהא או סמעהא פקאל לה והד̇ה איצ̇א חכמה תלחק פאטלבהא פאנך תג̇דהא מן אג̇ל אנה כלמא גרס אללה פי עקול אלנאס חסנהא או קבחהא פהו מעלום יקף עליהא כל צחיח אלעקל וכל מא שרעה עליהם מן ג̇הה אלכ̇בר פקד וקפו עליה ועלי עלה אלג̇מיע אנה אנמא שרע עליהם אלקסמין ג̇מיעא ליערצ̇הם אלי אלת̇ואב ועלי אנהם לא יקפון עלי עלל ואחדה ואחדה מן בעץ̇ אלסמעיאת פי נפסהא כ̇אצה אלא אנהם קד עלמו אן אלג̇מלה אנמא כאנת ליערצ̇הם אללה אלי אלת̇ואב[1]). פקאל

---

[1]) ביאור: הזכיר שמים (שהם מאש) רוח מים וארץ שהם הארבעה יסודות. והחכם ידע שמי שנתעכב אצל חלק אחד (מן הידיעה) אינו יכול לידע מה שאחריו (ר"ל מה שלמעלה ממנו) שאין דרך להגיע אל הרחוק אלא מן הקרוב ויתכן שלפיכך לא הזהיר את התלמיד שלא ישאל על בריאת יש מאין שהיא המדרגה הראשונה ולא הזהירו גם כן שלא ישאל למה אש עולה ורוח אינה נתפסת בידים והמים ניגרים והעפר שוקע שהיא המדרגה השנית והתחיל למנוע אותו מלשאל לאיזה סיבה האש לא תשקע כמו העפר עד שיעלו עליה בעלי חיים וירדו ולמה הרוח אינה עבה כמו העפר עד שיאספנה אדם בידיו ולאיזה סיבה המים אינם מתעבים עד שלא יזובו מן הכלים המחולחלים כשמלה ולמה העפר אינו מתנועע באופן שלא יהיה לו קיום והתדבקות לפי שאלו השאלות אף על פי שהן למטה מן המדרגה השנית והראשונה אין להם תשובה ואפילו החכם היותר נבון אינו יכול לומר כי אם כן תכונתם וכן בריאתם. ואמרו מה שמו ומה שם בנו ירצה בו שאם יחשוב אדם שאחד מהחכמים הראשונים שהיו רבים ונבונים היה יודע אלו הדברים או קצתם הוא טועה לפי שבמאמר אגור בן יקה נתאמת לנו שאין אדם יכול להשיגם ואילו היה חכם כזה מקודם היה נשאר לנו איזה דבר מספריו ומאמריו או נמצאו אנשים שלמדו ממנו לפיכך לא אמר מה שמו ומה שם אביו שכיוון אל מה שנשאר לנו מקבלת החכם הקדמון הזה. וכמו שאין לאדם תשובה בענין היסודות כן אי אפשר לו להשיב על השאלות בענין טבע הכוכבים לידע למה נבראו גופיהם ומרחקיהם ותנועותיהם וכיוצא בזה כמו שהם וכן נעלמה ממנו סבת טבע ההרים והימים והאבנים וכיוצא בזה וכן סבת טבע החיות ואבריהם ותאוותיהם וכן אין לנו לשאול למה נבראו כולם במספר הזה ולא פחות ולא יותר והמספר בעצמו לא ידענו למה יש שורש למספר הזה ואין שורש למספר אחר מפני שהחכם היותר מופלא לא יוכל להשיב כי אם זה תכונתם וזה טבעם. ואין חקירה ודרישה אמתית כי אם אחר שהוסכם שאין לשאול על כל אלה העיקרים הנזכרים אבל על הדברים הבאים אחריהם יש לשאול ולהשיב ועליהם נתחברו ספרים ויתוכחו המדברים. ואגור לא דבר בפרטי הדברים האלה שהם נמשכים אחר היסודות ולא אמר גם כן שכל הנמצאים למטה מהארבעה יסודות אפשר לשאול עליהם לפי שהיה בוטח שהתלמיד ימצא כל זה ויבחין בכח שכלו בין הדברים הדומים ליסודות הארבעה ובין הדברים שהם אחריהם ולמטה מהם. ואחר זה אמר אגור לתלמידו

אלא באלקריב תרך אן ינהא אלמתעלם ען אלמסלה כיף אלתרע אללה אלענאצר
אלארבעה לא מן שי ותרך איצא אן ימנעה ען אלמסלה כיף געל טבע אלנאר תעלו
ואלריח לא תצבט ואלמא מאיע ואלתראב ראסב ועלי אן הדה אלמסלה דרגה תאניה
בעד אלאולי. ואכד פי אן ימנעה מן דרגה תאלתה ויקול לא תסל ען אלנאר לם לא
כאנת ראסבה ספלא כטבע אלתראב חתי תציר מכאנא ללחיואן ליצעד עלידהא
וינזל בקולה מי עלה שמים וירד ולא ען אלריח לם לא כאנת כתיפה כאלתראב
איצא חתי ינמעהא אלאנסאן פי כפיה בקולה מי אסף רוח בחפניו ולא ען אלמא
לם לא צאר מסתכתפא חתי לא יסיר מן אלטרוף אלמתכלכלה מתלא אדא צב פיהא
כאלתיאב ואשבאההא בקולה מי צרר מים בשמלה ולא ען אלתראב לם לא כאן
נאהצא מתחרכא [חתי לא יכון] לה קואם ואסתלקא בקולה מי הקים כל אפסי ארץ
פאן הדה אלאקואל מנך ליסת במסאיל ולא עליהא גואב אד ליס הו פי טאקה
אלנאטקין אן יעלמוהא. פכיף מא ורא דלך באן תסל לם צארת אלנאר מרתקיה
צעדא ואלריח הבאבה לטיפה ואלמא מאיעא לא יקום בנפסה אלא פי ועא ואלתראב
סאכנא ירסב תחת אלכל פכיף מא ורא דלך כיף כלקת אלנאר לא מן נאר ואבדע
הוא לא מן הוא ואנשי מא לא מן מא ואכתרע תראב לא מן תראב פבאלחרי אנך
לא תקף עלי שי מן דלך אד האתאן אלמסלתאן ורא אלמסלה אלתי ערפתך אן
אלנאס לא יעלמונהא פמא וראהא אבעד ואסחק. ולו סיל אבלג אלנאס ען הדה אלעלה
להדה אלענאצר וטבעהא לם יכן לה גואב אכתר מן אן יקול כדי רסמת וטבעת.
וארד בקולה מה שמו ומה שם בנו כי תדע אנה אן טן טאן אן קד כאן פי בעץ
אלזמאן אלמאצי לכתרה אלעלמא פיה ובלאנתהם ועלוהם פי אלעלום חכים כאן יקף
עלי הדה אלמעאני או בעצהא כאן דלך טנא כטאא לאנא נחן מעאשר אלעלמא
בקול אגור בן יקה קד חכמת לנא עקולנא אן הדה אלפנון לא תדרך וליס יגוז אן
יכון אלעאקל ידרך מא קד חכם הו בה אנה גיר צחיח[1]) מדרך ואיצא לו כאן אלאמר
כמא תוהם אלמתוהם לכאן קד בקי אתר מן אתאר דלך אלחכים ומן כתבה ואקאוילה
ומתעלמון מנה ומא אשבה דלך כמא קאל מה שמו ומה שם בנו ולם יקל מה שמו
ומה שם אביו לאנה קצד אלאת[א]ר אלבאקיה בעד אלסאלף. וכמא לא גואב ען
הדה אלארכאן ואלענאצר הו אכתר מן אן יקאל כדי כלקת וכדי טבעת כדאך אלגואב
איצא ען אלאותאד מן אלאשיא [אלסמויה] מתל אגראם אלכואכב ומקדאר דאת כל
ואחד מנהא ומסאחה אפלאכהא ואבעאדהא ואבעאד אפלאכהא ומא כאן מנהא
מרכזה מרכז אלארץ ומא כאן כארג אלמרכז וחרכתהא אלמסאויה ואלמכאלפה באכתר
מן [אן] תקול אלעלמא כדי כלקת וכדי וגדנאהא וכדלך אלאותאד אלארציה מן
אלגבאל ואלבחאר ואלאנהאר וכדלך אלגזויאת מן צנוף אלחגארה עזיזהא והינהא
ואנואע אלנבאת ואלחיואן ואשכאצהא כלהא ועלי אן אלעלמא לא יחיטון באחצא
אשכאצה בל לא באנואעהא אלמחצה אלתי תלי אלאשכאץ אד ליס אלגואב ען כל
דלך אלא אן יקול אלבאלג פי אלחכמה כדי הו וכדי עלמנאה. וכמא קאל פי הדה
אלאצול כדאך אלקול פי אלגזויאת מן אלחיואן ופי אנואע אלאעצא וכיפיה אלתרכיב
וכמיה אלנואהץ ומא גרי פי הדא אלמגרי פאנה לא תוגד חילה מן באב אלחנה תויל
סום אלזיארה פיה או אלנקצאן אן תקול בה אכתר מן אן יקאל כדי כלק ועלי הדא

1) נראה שצריך למחוק כאן צחיח או להוסיף אחריה ולא.

[פיהא] וכדׄלך איצׄא פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלשמאל לא תטלבה איצׄא תׄם. ולכן אטלבה פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלגׄנוב וליכן טלבך לה פי כל שהר עלי תנקל פי אמאכן מן הדׄא אלנצף פמן אטול יום פי אלסנהׄ אלי אקצרה תראה מתנקלא מן נצף אלמגרב אלי טרף מהבׄ אלגׄנוב ומן אקצר יום אלי אטולה תוקעה מנתקלא שהרא שהרא מן ימנהׄ אלגׄנוב אלי אלנצף מן אפק אלמגרב. פאדׄא פתח לה הדׄה אלטרק תרך מא לא יטמע בה וקצד מקצודה וטׄפר במטלובה. כדׄאך צנע אגור קאל ללמתעלם לא תטלב אלחכמהׄ מן בדעהׄ אלארכאן כיף אבדעת ולא מן טבע כיף טבע אצרף הדׄין ען באלך פאנה ללה לא ללנאס לילא תתקסם קוי פכרך בשגלך פיה ואקצד בגׄמלהׄ קוהׄ פכרך אלי מא ימכנך אן תקף עליה ממא הו ללנאטקין[1]). תׄם שרח אלחכמהׄ אלאלהיהׄ מא הי פקאל

4 מן ארתקא אלי אלסמא פנזל או גׄמע אלריח פי חפניה או צׄר אלמא פי מנדיל או אקאם גׄמיע אקטאר אלארץׄ פמא אסמה ומא אסם נשוה[2]) הל תעלם.

דׄכר עיון אלארבעהׄ ענאצר אדׄ קאל שמים ורוח ומים וארץ. ולעל אלחכים למא[3]) וקף ענד גׄ מא לם יגׄז אן יכון עאלמא במא וראה אדׄ לא סביל אלי אלבעיד

---

[1]) ביאור: אמרו ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע ענינו ולא דעת קדושים ארע. ר״ל אחר שלימרני איתיאל חכמת תמון העם ואחר כן חכמת הנבונים נשארה חכמה אחת שלא מסרה לי לפי שהוא בעצמו לא ידע אותה והיא נעלמת מכל בני אדם והיא דעת קרושים ר״ל דעת האל הקדוש וכבר נמצא בהרבה מלות לשון רבים במקום יחיד כמו אדונים אלהים כפורים שמורים מלואים. וזאת החכמה היא לאל לבדו והיא חכמת בריאת יש מאין וחכמת טבע כל דבר כפי מה שאנחנו רואים אותו. וכבר הזכיר איוב גם כן שאלו שתי החכמות ר״ל חכמת הבריאה וחכמת הטבע אי אפשר למדברים ולזולתם להשיגן וזה בפרשת החכמה מאין תמצא וכמו שפירשתי את כל זה שם וביארתי שבסוף הפרשה הזכיר איוב הארבעה היסודות ואמר שאין אדם יכול להבין איך נבראו מאין ואיך נהיה להם טבע מיוחד באמרו כי הוא לקצות וכו׳. ואיוב ואגור שניהם מיחסים אלו החכמות אל השם לבדו אבל כוונת איוב במאמרו אינה ככוונת אגור במאמר הזה והוא שאיוב היה מתוכח עם חבריו בענין הטוב והרע הבאים על בני אדם והם היו אומרים שהטובה לצדיקים והרעה לרשעים והוא אומר שכבר נמצא צדיק ורע לו ורשע וטוב לו והשם יודע סבת זה ולא אנחנו והביא ראיה לדבריו מבריאות היסודות וטבעם להורות שיש ידיעה הנעלמת מכל אדם והשם לבדו יודעה. אבל אגור לא היה לו ויכוח כלל ולא כיוון אלא להורות את דורש החכמה איך יבקשנה ומה הם הדברים שיוכל להשיגם ומה הם הדברים שלא יוכל להשיגם. וזה שהנער המתחיל לדרוש החכמה הוא שוקק בלימודו וכאשר יראה דבר חדש ישאל עליו וסובר שיש תשובה על שאלתו ולפיכך אמר לו אגור במופלא מבני אדם אל תחקור ואל תשאל על מה שאין עליו תשובה מפני ששאלות כאלו אין להן ענין. ואתן לך משל על זה ואומר שהרב הרוצה ללמד את תלמידו איך יבקש לראות את הלבנה בחידושה יודע שאם יבקשנה התלמיד מבלי שיורה לו הדרך לא ימצא אותה ולפיכך יאמר לו לא תמצא הלבנה לעולם לא במזרח ולא בדרום ולא בצפון ולא בכמו חצי המערב מצד צפון אבל בקש אותה בכמו חצי המערב מצד דרום מפני שהלבנה מתהלכת בכל חודש וחודש במקומות מזה החצי ומן היום הארוך עד היום הקצר מתהלכת מחצי המערב עד קצה רוח דרומית ומיום הקצר עד יום הארוך תשוב מימין הדרום עד חצי המערב ואחר שפתח הרב זאת הדרך ימצא התלמיד את מבוקשו וכן עשה אגור והזהיר את תלמידיו מלדרוש בחידוש היסודות וטבעם ומלפזר כוחות שכלו עליהן לפי שזאת החכמה היא לשם לבדו ולא לאדם.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ נסלה.

[3]) נראה שחסר כאן מלות עלם אן מן.

(ויקרא כ״ג כ״ח) נפראן מפרד וליל שמרים (שמות י״ב מ״ב) חפט מפרד ואיל
המלאים (שם כ״ט כ״ב) כמאל פראד כד׳אך אלהים אללה פראד ואדנים סיד פראד
וקדשים קדוס פראד. פכשף ען הד׳ה אלחכמה׳ אלכ׳פיה׳ אלתי לא יצל אליהא אחד
אנהא חכמה׳ אללה עז וג׳ל אלתי תפרד בהא וחכמתה אבדאע שי לא מן שי וטבע
כל שי עלי מא נראה. וקד כאן איוב איצ׳א ד׳כר אן הד׳ה אלחכמה׳ לא ילחקהא אחד
מן אלנאטקין ולא מן גירהם כמא קאל פי פצל והחכמה מאין תבא וגו׳ (איוב כ״ח כ׳)
והחכמה מאין תמצא וגו׳ (שם י״ב) עלי מא כנת פסרת הגאך[1]) וכמא שרחת אנה
פי אכ׳ר אלקצה׳ וצף אלענאצר אלארבעה׳ אלמא ואלהוא ואלנאר ואלתראב ובין אן
אלחכמה׳ אלתי לא תדרך הי אכ׳תראע הד׳ה אלענאצר לא מן שי ורסם כל ענצר מנהא
בטבע יכ׳צה ד׳אך קולה כי הוא לקצות הארץ יביט וגו׳ (שם כ״ד) לעשות לרוח
משקל ומים תכן במדה (שם כ״ה) ד׳כר ארץ ושמים ורוח ומים ווצף ארץ באלתספל
בקולה יביט ואלסמא באלעלו בקולה תחת ואלריח באלהבוב בקולה משקל ואלמא
באלמיע לקולה במדה. כד׳אך קול אגור האהנא אן אלחכמה׳ אלתי לא תדרך הי חכמה׳
אלארבעה׳ ענאצר ואנשאהא וטבעהא. וכמא רד׳ איוב אלעלם בד׳לך אגמע אלי אלבארי
תקדסת אסמאה בקולה אלהים הבין דרכה (שם כ״ג) כד׳לך קדם אגור אן אלעלם
בד׳לך אגמע ללה עז וג׳ל כמא קאל ודעת קדשים ארע. ולכן ליס אלסבב אלד׳י דעי
איוב אלי [אלקול] אן האהנא עלמא לא יעלמה אלא אללה הו אלסבב אלד׳י דעי
אגור אלי קול ד׳לך בל סבבאהמא מכ׳תלפאן לאן איוב אנמא לגאה אלי אלאסתשהאד
בהד׳א אלקול אלמנאזעה׳ אלתי כאנת בינה ובין אצחאבה פי אסעאד אלנאטקין מן
ענד אללה פי דאר אלדניא ואילאמהם וכאנו הם יקולון לא יסעד אלא אלמטיען
ולא יולם אלא אלעאציין והו יקול לא בל קד ינעם עלי אלכאפר וקד יבלי אלצאלח
לכ׳לאל יעלמהא הו לא נקף נחן עליהא וכאן יקול להם [פאן קלתם לי] והל האהנא
עלומ(א) לא ילחקהא אלצחיח אלעקל מן אלנאס אקול לכם נעם אלים תקר׳ון אן
חכמה׳ אכ׳תראע אלאצול ואלאסתקסאת ליס פי מכנה׳ אלמחדת׳ין אן ילחקוהא כד׳אך
אקול אנא פי חכמה׳ אלסעאדה׳ ואלשקא פאנמא הרב איוב אלי וצף הד׳ה אלארכאן
אלארבעה׳ ליג׳עלהא מת׳אלא ויטבק עליהא מא כאן ידעיה וקד כנת שרחת אלרד
עליה הגאך שרחא שאפיא. ואמא אגור פלם יכן לה מנאזע[ה׳] פי שי קאלה
פיסתשהד באבדאע אלענאצר ואנמא כאן קצדה תעריף טאלב אלחכמה׳ כיף יטלבהא
ומא אלאמור אלתי יתפכר פיהא פיקף עליהא ומא אלאמור אלתי לא וקוף לה
עליהא ליקל תעבה ויקצד מקצודה. וד׳לך אן אלנאשי אד׳א אבתדי ליטלב אלחכמה׳
יכ׳רג׳ אליהא והו צ׳אר חאד׳ פכלמא לאח לה שי אכ׳ד אכ׳ד אן יסל ענה מקד׳רא אנה
מא מן שי יסל ענה אלא ולה ג׳ואב [פקאל לה אגור לא תסל ען הד׳ה אלאמור אלתי
לא וקוף] עליהא ואד׳ לא ג׳ואב ענהא פליסת מסאיל בתה׳ אלא באלאסם לא באלמעני
פלא תכ׳לץ פיהא פאנך לא תלחקהא. ואצ׳רב להד׳א מת׳לא ואקול כמן קצד אן יוקף
תלמיד׳ה עלי טלב אלהלאל כיף יטלבה פלעלמה אנה אן תרך אלתלמיד׳ יטלבה
עלי רסלה לעלה אן יחיר בצרה פי גיר מוצ׳ע אלהלאל וינזוי ען מוצ׳עה פלא יראה
יתקדם אליה ויקול אמא אלת׳לת׳ אלג׳האת אלמשרק ואלג׳נוב ואלשמאל לא תטלבה

---

[1]) בפירוש איוב שבידנו לא נמצא כי אם מעט מזער מזה הביאור אבל הוא בפירושו לספר יצירה ועיין שם פרק א׳ הלכה א׳.

דאוד אבוה אלג̇אמע אלאמה̈ פלקבה [יקה] משתקא מן ויקהל (שמות ל״ה א׳) בסקוט אללמד מת̇ל קולה בחל יזרעאל (מלכים א׳ כ״א כ״ג) הו בחלק יזרעאל באסקאט אלקוף. והו איצ̇א מעה אלטאקה̈ ללחכמה̈ ואלאסתטאעה̈ פלקב באנה איתיאל עלי אשתקאק מן אילותי (תהלים כ״ב כ׳) ואוכל מן יכלת (במדבר י״ד ט״ז). והו איצ̇א אלמואזי כל קול בקול יחתמלה פלקב לד̇אך למואל עלי אנהא לפט̇ה̈ תתצרף מן מול אלד̇י הו אזא ונחו ועלי אנה מפכ̇ם באלף כתפכ̇ים והזניחו וכונה והאזניחו ומא מאת̇לה אלא אן הד̇ה אלתכ̇אריג̇ ואן אסתקאמת ואמכנת פאני ארי תרך אלאסמא עבראניה̈ בחאלהא ולא אג̇רי[1]) עלי אנהא כלהא לסלימן ואכ̇ד̇ בבסיט אללג̇ה פיכון אגור ירוי ען איתיאל מעלמה אנה עלמה מא יצפה[2]).

2 פיקול[3]) ערפניה[4]) בעד מא כנת ג̇אהלא מן אלרג̇ל ולא פהם אלנאם לי:

יקול אני אולא כנת אג̇הל מא עלמניה איתיאל ולא אקף עליה וקוף אלכ̇אצה̈ הו קולה מאיש ולא וקוף אלעאמה̈ אלד̇י הו אדון הו קולה אדם וד̇לך אן אלעאמה̈ כמא קד תערף אלחסאב לא דקיקה ואלמסאחה̈ לא דקיקהא כד̇אך תקף עלי טרף מן אלנט̇ר ואלתמייז לא עלי דקיקה וכ̇פיה פיקול אגור אני אולא כנת אג̇הל אלנט̇ר אלכ̇אצי ואלעאמי ג̇מיעא חתי אבתדי אסתאד̇י פערפני אלעאמי ת̇ם אלכ̇אצי פעלמתהמא[5]).

3 ואד̇ עלמניה איצ̇א[6]) פלים אעלם כל אלחכמה̈ ולא מערפה̈ אללה אערפהא:

קאל ועלי אני קד וצפת לכם אן איתיאל עלמני אלעלום אלעאמיה̈ ת̇ם אלכ̇אציה̈ פקד תבקת חכמה̈ לם יעלמניהא לא אנה כאן יערפהא ובכ̇ל עליּ בהא בל הו איצ̇א לם יכן יערפהא ולים איתיאל וחדה אלד̇י כ̇פית ענה הד̇ה אלחכמה̈ בל ג̇מיע אלנאטקין לא ימכן אן יעלמוהא בוג̇ה בתה̈ פלד̇לך קאל ולא למדתי חכמה ת̇ם ודעת קדשים פיציר מענאה ולא דעת קדשים. פיכון קדשים אסם אללה עלי מעני קדוש וכמא קדמת אולא אן אסם אלהים עלי מעני אלוה וכמא קדמת אן יום כפרים

---

1) בכ״י אגד.

2) ביאור: לפי פשוטו של מקרא אגור הוא שם איש שהיה מפורסם אצל אומתנו ושם רבו איתיאל ושזה התלמיד העתיק בשם רבו אלו הדברים הבאים כשם שאנשי חזקיהו העתיקו משלים בשם שלמה ולמואל בשם אמו. ואפשר גם כן שכל אלו השמות כינויים לשלמה ונקרא אגור לפי שאגר את החכמה ונקרא דוד יקה מפני שהקהיל את העם והלמד חסרה במלת יקה כמו הקוף במלת חל שהיא במקום חלק ונקרא שלמה איתיאל שעמו הכח ללמוד חכמה ונקרא אוכל כלשון יכולת וכן נקרא למואל מלשון מול בהוספת האלף כמו שנמצא והאזניחו במקום והזניחו לפי שהיה משיב דבר כנגד דבר כראוי ואני רואה שלא להוציא מקרא מידי פשוטו ולפי זה אגור מספר בשם איתיאל רבו מה שיאמר.

3) בכ״י ב׳ וג׳ יקול.

4) ר״ל ויאמר אגור הודיעני זה איתיאל.

5) ביאור: אמרו כי בער אנכי ר״ל קודם שלימדני איתיאל רבי לא היתה לי לא ידיעת נבונים וזה ענין מאיש וגם לא ידיעת המון העם וזה אמרו בינת אדם לפי שבכל הידיעות כמו החשבון והמדידה המון העם אינו יורד אל תכליתן ואחר שלימדני איתיאל ידעתי ידיעת ההמון ואחר זה ידיעת הנבונים.

6) „וגם כאשר למדני זה״.

26 כתירון יטלבון וגה אלסלטאן ומן ענד אללה חכם כל רגל מנהם:

יקול לים כל מן יצל אלי אלסלטאן אנאזה כמא אנה לים כל מן אתגר רבח ולא כל מן אולד רבא ולא כל מן עמר עמר[1]) פיה בל מנהם אלסעיד ומנהם אלשקי וכל בעדל וחכם. ומה׳ משפט איש עלי מא קאל אסף כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים ע״ה ח׳) פלא תסארען איצא אלי אחד הדה אלמראגי אלא בעד אלתכלאן עליה ואלתסלים לה ותוטן נפסך עלי אלרצא במא יקציה לך[2]).

27 כמא יכרה אלצאלחון דוי אלגור כדלך יכרה אלטאלמון אלמסתקימין אלטריק:

קולה הדא תקדמה לבר אלי מן ידעוה אן יכון צאלחא יקול לה לא תטנן אנך אדא אצלחת אחבך אלנאס אגמעין בל כמא יחבך אלבעץ ישנאך אלבעץ אלאכר פעלי הדא תקדם וכמא קאל בעץ אלאדבא לולדה יא בני אכתר ממא תתעגב מן נהל אלגאהל תעגב אלגאהל מן עקלך ואנמא קדם אליה הדא אלקול לילא ירי קומא יקלונה פיזהד פי עלמה פקאל לה כמא אנה מן נעתך אן יחבך אלצאלחון ואלעקלא כדאך מן וצפך אן ישנאך אלגאהל ואלטאלח[3]).

ל[4])

1 כלאם אגור בן יקה פי צרב אלאמתאל[5]) קאל אלרגל ען איתיאל איתיאל עלמני דלך[6]):

בסיט אלנץ אלדי תסמיה עלמאנא פשוטו של מקרא אן יכון רגל יקאל לה אגור ולה אסתאד יקאל לה איתיאל פנקל הדא אלתלמיד ען אסתאדה הדה אלאקואל אלמסתאנפה כמא נקל קום חזקיה ען שלמה אלאקואל אלתי מצת וכמא ירוי למואל ען ואלדתה ארבא ארבתה בה והו כאן משהורא בין אלאמה. וימכן איצא אן יכון מא יקאל אן אגור ואיתיאל ולמואל אלקאב לשלמה צחיחא עלי מעני אנה אועא אלחכמה פלקב אגור מצרפא מן אגרה בקציר מאכלה (משלי ו׳ ח׳) וכאן

מה שציוך השם או הזהירך ממנו ואם אין בדבר צווי והזהרה כוון את לבך לעשות הטוב בעיני השם ועל שני האופנים תגלה במחונך בו.

[1]) בכ״י עָמַר עָמְר.

[2]) ביאור: המושל אינו מיטיב לכל מבקשי פניו כמו שלא כל סוחר ירויח ולא כל מוליד בנים יגדלם ולא כל עובד אדמה יתקיים בה אבל יש מי שמצליח ויש מי שהוא בצרה והטובה והרעה באות מאת ה׳ על בני אדם בצדק ובמשפט לפיכך אל תמהר אל אחד מאלו הדברים שיש בהן תקוה כי אם אחר שבטחת בשם וקבלת עליך באהבה מה שיתן לך.

[3]) ביאור: זהו הקדמה מאת החכם למי שיעוררהו להיות צדיק ויאמר לו אל תחשוב שאם תעשה טוב יאהבוך כל בני אדם אבל יש מי שיאהבך ויש מי שישנאך ועל פי זה לך ושמור את דרכך. וכן אמר אחד מחכמי המוסר לבנו יותר ממה שתתמה על סכלות הכסילים יתמהו הם על שכלך ופתח לו זה כדי שלא יקוץ בחכמתו כשיראה אנשים מבזים אותו ואמר לו כמו שיאות לך שיאהבוך הצדיקים והנבונים כן יאות לך שישנאוך הכסיל והרשע.

[4]) נראה שהשמיט הסופר כאן: נשלם החלק השלישי וזה תחלת החלק הרביעי.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ אלמתל. — לפי דעת הגאון משא מלשון וישא את משלו.

[6]) „איתיאל למדני זה״ נראה שאלו השלש מלות העתקת לאיתיאל ואכל ר״ל שבעזרת רבו היה לו יכולת ללמוד חכמה ולפי הפירוש האחר אוכל הוא שם עצם פרטי.

כמא קאל ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי (בראשית ל׳ ב׳) ואיצֿא ויחר אף שאול וגו׳ (שמואל א׳ כ׳ ל׳) ואיצֿא ויחר אפם מאד ביהודה וגו׳ (ד״ה ב׳ כ״ה י׳) ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל [וגו׳] (בראשית ל״ד ז׳) ואיצֿא ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי וגו׳ (איוב ל״ב ב׳). ומן אלחאכם פיה אלחד לחאל כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט וגו׳ (דברים כ״ה א׳) ואלגרם לחאל וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו וגו׳ (שמות כ״א י״ח) ואלקתל לחאל וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה (שם כ״ב) ומן ענד אללה אמא אן יחלף פיחנתֿ או ידע שיא מן דינה אעתיאד קלה֞ אלחרד יזיל הדֿה אלאפאת גמיעא[1]).

23 אקתדאר אלאדמי ממא[2]) יצֿע בה ואלמתואצֿע ממן ידעם אלכראמה֞:

כמא אן האהנא אשיא כתֿירה֞ תצֿע מן אלאנסאן אלצלף אחדהא כדֿאך האהנא אשיא כתֿירה֞ תוגֿב לה אלכראמה֞ אלכֿשוע אחדהא וקד עלמת אן קרח דתן ואבירם טלבו אלכהנה פהבט בהם ואלדד ומידד לם יטלבו אלוחי פשרפו בה ואכרמו[3]).

24 מקאסם אלסארק באגֿץ נפסה וכדֿלך מן יסמע אלחרג ולא יכֿבר:

שרכה֞ אלסארק[4]) תכון עלי צֿרוב אמא אן ישיר בה עליה או יחסנה לה קבל אלפעל או יראה פלא ישהד עליה או יחצֿר בין ידיה פלא יחכם עליה באלחק ועלי אן האולי כלהם לם יאכֿדֿו שיא ממא אכֿדֿ אלסארק פאנהם שרכאה למא עאונוה או נאפקוה. וכדֿלך אלשאהד עלי קרצֿה֞ או ודיעה֞ ויחרג עליה ולא יודֿיהא פהו שריך אלגֿאחד או אלכֿאין עלי מא קאלת אלתוראה֞ אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה׳ א׳)[5]).

25 רבמא כאן קלק אלאנסאן לה והקא ואלואתֿק באללה יחגֿב:

יקול לא תנהץֿ אלי כל מא ראית נפסך תקלק אליה פאנה רבמא לם תך פיה אלכֿירה֞ בל ארצֿה עלי מא אמרך רבך או נהאך פאן וגֿדת לה מפתאחא פי דֿלך פאמתתֿלה ואלא אכֿליץ ניתך אלי רבך ואפעלה פתכון עלי אלחאלין גמיעא קד ותֿקת בה[6]).

וכל שכן לעבדו לצחק עמו מפני שסופם לעשות מה שלא יוכל לסבול. ובנסתר הוא הזהרה לאדם מלהמשיל תאוותיו בעצמו עד שיוציאוהו מן האמונה והצדק אבל הוא צריך להזהר בדברים קודם שישתקע בהן.

[1]) ביאור: חרון האף בין אדם לחבירו הוא סבת החטא לפי שהוא מוליד נאצה וגידוף וריב ומלחמה. והדיין יענוש בעלי חימה בין במלקות בין בממון בין במיתה. והשם יפרע ממנו אם ישבע לשקר או יעזוב דבר מאמונתו. והמרגיל עצמו שלא להתעבר ימלט מכל אלו הצרות.

[2]) „ממה" ר״ל מן הדברים אשר וכן „ממן" ר״ל מן האנשים אשר ועיין ביאורו.

[3]) ביאור: כמו שיש דברים הרבה המשפילים את האדם והגאוה אחד מהם כן יש דברים רבים המגביהים אותו ואחד מהם הענוה ראה מה שאירע לקרח ולעדתו שבקשו את הכהונה וירדו שאולה ומה שקרה לאלדד ומידד שלא בקשו את הנבואה ונתכבדו בה.

[4]) אפשר שצריך להוסיף כאן פי אלסרק שאם לא כן לשונו אינו מדוקדק.

[5]) ביאור: המסית את הגנב לגנוב או האומר לו שטוב לגנוב או הרואה אותו ואינו מעיד עליו והדיין שאינו שופט את הגנב כפי האמת כל אלו הם חברי גנבים אף על פי שלא לקחו כלום מן הגניבה. וכן מי שהוא עד במלוה או בפקדון ושמע קול אלה ולא הגיד הוא שותף המכחש או הרמאי.

[6]) ביאור: אל תמהר ללכת אחרי כל מה שראית לבך חרד אליו כי אם הנהג עצמך כפי

19 ובאלכלאם פקט לא יתאדב אלעבד אויפהם[1]) מן גיר מנטק:

הד̇א עכס אלכלאם אלאול קאל וכמא אן אלעבד לא בד להם [מן אלסמעיאת כד̇אך לא בד להם] מע אלסמעיאת איצ̇א מן שראיע יכון אסתחסאנהא ואסתקבאחהא מגרוסא פי עקולהם לאנהם לא יתאדבון באלכלאם פקט וכיף יפהמון מן גיר מנטק ותמייז ועקל. פקד וג̇ב אן תתקדם אלשראיע אלכ̇בריה̈ אלשראיע אלמנטקיה̈ אלעדל ואלחק ואלאנצאף ואחבב לגירך כנפסך כאלמת̇אל אלד̇י יקאל איצ̇א מאי דסני בך[2]) בחברך לא תעבד (שבת ל״א א׳) פהו מא אסתקבחתה לנפסך פלא תפעלה פי גירך[3]). והו אן נרג̇ע אלי אלכלאם אלאול לינתסק אלקול פאד̇א אג̇תמע אלקסמאן כמלת אלטאעה̈[4]):

20 ואד̇א ראית רג̇לא ילח̇ פי אמורה אעלם אן ללג̇אהל רג̇א אכת̇ר מנה:

אלקולאן ג̇מיעא מכ̇צוצאן קולה אץ בדבריו ליס פי אמור מסתחסנה̈ בל פי אמור מנכרה̈ וקולה תקוה לכסיל ממנו ליס הו כל ג̇אהל בל אלג̇אהל אלבסיט אלד̇י יעלם באנה יג̇הל ד̇לך אלשי פהו ירג̇א מנה אן יכון אד̇א כשף לה מא פיה רג̇ע ענה. ואמא מן קד כשף לה או קד תבין לה כ̇טא מא הו עליה והוד̇א ילח פיה פבעיד אן ירג̇א לה אלאקלאע ענה ולים ינקטע אלרג̇א מנה ולכן אלאול ארג̇א[5]).

21 מן ידלל עבדה פי צבאיה יציר פי אלעאקבה̈ מתסיטרא עליה:

עלי אלט̇אהר חד̇ר מן אן תג̇על לולדך פכיף חאשיתך פכיף עבדך דאלה̈ עליך פאנה יתדרג̇ מן שי אלי שי חתי יציר אלי מא לא תחתמלה. ובאטנה לא תמלך אלשהואת נפסך פאנך תציר עבדא להא לא תסתטיע כ̇לאפהא אלי אן תכ̇רג̇ך מן חדוד אלדין ואלמרוה̈ ג̇מיעא ולכן אקצד פי אלאמור קבל אלתוחל פיהא[6]).

22 ד̇ו אלג̇צ̇ב מחרש אלכ̇צומה̈ וד̇ו אלחמיה̈ כת̇יר אלד̇נוב:

מקרון באלחרה̈ אבדא כ̇טא עלי אלנאס באלאסמאע ואלקד̇ף ואלכ̇צומה̈ ואלחרג̇

---

[1]) בכ״י או יפהם שתי מלות אבל לפי דעת הגאון מלת כי משמשת בלשון תמיהה לפיכך תרגם בדברים בלבד וכו׳ הכי יבין וכו׳.

[2]) בנוסחא שלנו דעלך סני.

[3]) הגאון פירש כאן ואהבת לרעך כמוך על פי מאמר הילל מאי דסני וגו׳ ועיין גם תרגומו על ויקרא י״ט י״ח ואפשר שצ״ל והו כאלמת̇ל במקום כאלמת̇אל.

[4]) ביאור: הפסוק הזה הפך הפסוק שלפניו וזה שכמו שעבד השם אי אפשר לו בלא מצוות שמעיות כן הוא צריך עם השמעיות לשכליות ר״ל שיצווה על דברים שהכרת טובתם או גנותם נטועה בשכלו לפי שלא ייוסר אדם בדברים בלבד ואיך יבינם אם אין לו מענה ובחינה ושכל. וצריך שיקדמו לשמעיות השכליות והן הצדק והאמת והיושר וצווי ואהבת לרעך כמוך והוא כמשל שאמרו מאי דסני בך לחברך לא תעביד וענינו מה שהוא מגונה בעיניך לעצמך לא תעשה אותו לחברך. ולפי זה נשוב אחרי כן אל הפסוק הראשון כדי שיהיו הדברים על סדרן ואם נתחברו שכליות עם שמעיות יהיה האדם חסיד גמור.

[5]) ביאור: אמרו בדבריו אינו רוצה בו כל הדברים כי אם הדברים המגונים וכן אמרו כסיל לא ירצה בו כי אם הכסיל הפשוט שהוא יודע שהדבר הזה נעלם ממנו ויש תקוה שימלא חסרון ידיעתו כשתתגלה לו מהות הדבר אבל האץ בדבריו והוא העומד בדעתו אחר שנגלה לו או נתברר לו שגיונו יותר רחוק לקוות שישוב מדרכו אף על פי שאין להתיאש ממנו.

[6]) ביאור: בנגלה הפסוק הזה הוא הזהרה לבעל הבית שלא יתן רשות לבנו ולבני ביתו

ישמעו וייראון (דברים י״ז י״ג) ואמא אלצ̇רב ואלכלאם פהמא ארב ללמצ̇רוב ואלמכלם פאן תעד̇י[1]) אלגלאם מנהמא אסי אלי ואלדיה פי אלדין ואלדניא[2]).

16 בריאסה̈ אלט̇אלמין תכת̇ר אלד̇נוב[3]) ואלצאלחון ירון וקועהם:

עבארה̈ ברבות איצ̇א האהנא מן לגה̈ אלתרגום. אפאדנא פי הד̇א אלפסוק אן אלצאלחין אד̇א לם ימכנהם אן יגירו עלי אלט̇אלמין מא יפעלונה פי איאם דולתהם פיקול[4]) מא יג̇ב עליהם אן ידעו אלי רבהם באזאלה̈ ידהם ותגייר דולתהם כאנה אצ̇מר פי קולה במפלתם יראו ישועו לראות במפלתם[5]). ת̇ם עאד אלי אלתרגיב פי אדב אלולד פקאל

17 אדב אבנך יריחך ויעטי נפסך אלמלאד̇:

אלראחה̈ פי אלדניא מן אלג̇נאיאת ואלכ̇סאראת ואלמטאלבאת מת̇ל מטאלבה̈ אלסלאטין ופי אלאכ̇רה̈ מן מטאלבה̈ אללה לואלדיה עלי מא לם יודבאה. ובעד אסתרפאע אלמצ̇רה̈ יסתבדל מכאנהא נעמה̈ ולד̇ה̈ פי אלדניא בבר ולדה לה[6]) באלטעאם ואלכסוה̈ ואלכ̇דמה̈ ופי אלאכ̇רה̈ בת̇ואב אללה אלעט̇ים אלואסע עלי חסן ענאיתה בולדה[7]).

18 מן גיר וחי ינהתך אלקום פחאפט̇ אלשריעה̈ טובאה:

ערפנא אלחכים אן ליס כל אלמצאלח מגרוסה̈ פי עקול אלנאס פלד̇לך יחתאג̇ון אלי מעלמין ומבצרין יפהמונהם ען רבהם אלשראיע אלסמעיה̈ וליס כמא יקול בעץ̇ אלתארכין אנה לא חאג̇ה̈ לל̇כ̇לק[8]) אלי רסול והם אלבראהמה̈ ומן יקול בקולהם. ת̇ם קאל פאד̇א כאן הד̇א אמר[א] לא בד מנה פטובא מן יחפט̇ אלשראיע אלתי אוחי בהא אלי אלאנביא מת̇ל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלטהארה̈ ואלמואריתׄ[9]).

---

[1]) בכ״י תעדי.

[2]) ביאור: המוסר הוא על שני פנים האחד בשבט לילד הקטן והשני בתוכחת לנער הגדול. ובאמת יש מוסר אחר בעונש מיתה (לבן סורר ומורה) אבל אינו מועיל למומת אלא לרואים ושומעים אבל המוסר בשבט ותוכחה מועיל לנער ואם אין מיסרים אותו בהם ירע לאביו ולאמו בתוריות והמוניות.

[3]) בכ״י א׳ אלרייב.

[4]) בכ״י פאקול.

[5]) ביאור: טעם ברבות מלשון תרגום כמו למעלה (פסוק ב׳). והחכם הורנו בזה הפסוק מה יעשו הצדיקים בימי מלכות הרשעים אם אינם יכולים לעורר קנאה נגדם ואמר שצריך שיתפללו אל השם כדי שיסיר ממשלתם וכאילו אמר ישועו לראות במפלתם.

[6]) בכ״י לא.

[7]) ביאור: אמרו ויניחך ירצה בו הן בדברי העולם שיהיה האב נקי מן העונשים ואבוד ממון ושלא יבא למשפט לפני המלך על אדות בנו ובעולם הבא שלא יתן חשבון לפני השם על שהתרשל מליסרו. ואז לא בלבד ינצל מן הצרה אלא שבהפך זה יתן לו בנו מעדנים בעולם הזה שיספיק לו כל צרכיו והשם יתן לו שכר בעולם הבא על אשר נתן לבנו מוסר טוב.

[8]) בכ״י באלכ̇לק.

[9]) ביאור: זה הפסוק יורה שלא כל מה שאדם צריך להצלחתו נטוע בשכלו ולפיכך הוא ילמד מן חכמים ונבונים המצוות השמעיות וזה נגד הברהמים ודומיהם האומרים שאין צורך לבני אדם בנביא. ואחר זה אמר לפי שנצטרך לנביאים אשרי מי שישמע למה שצווה השם על ידם כמו הלכות שבת ויום טוב ותענית וטהרה ודיני ירושה.

תפסד חאשיתה ובפסאד חאשיתה יפסדון תבאעהם חתי יעם ד̇לך ג̇מיע אלרעיה̈ וכמא כאן מן חאל אלמלוך אלעצאה̈ כלהם מת̇ל פרעה וסנחריב וגירהם לא אטיל אלשרח פי ד̇לך. וכד̇לך בצלאחה תצלח אלחאשיה̈ ובצלאחהא ינצלח תבאעהם חתי ינצלח ג̇מיע אלרעיה̈ כמא כאן מן חאל מלוך בני אסראיל אלצאלחין וכאלקול פי אלמלוך כד̇אך פי כל ריס לאהל בלדה או ביתה או אולאדה או תלאמיד̇ה יג̇ב אן יסתעט̇ם אלזלה̈ אליסירה̈[1]).

13 אלפקיר ואלמתוסט מן אלרג̇אל אד̇א תפאג̇יא יג̇ב אן יעלמא אן אללה אלמצ̇י עיונהמא:

צרפת תככים מן תוך אלד̇י הו וסט כאן קד קדם אולא עשיר ורש נפגשו (משלי כ״ב ב׳) פתקצי פי ד̇לך אלמעני האהנא וקאל ליס עלי אלמוסר פקט תג̇ב הד̇ה אלקצ̇יה̈ בל עלי אלמתוסט אלחאל אלא יבכ̇ל עלי אלצ̇עיף וליס ללמוסר פקט יג̇ב עלי אלצ̇עיף אלא יחסדה בל ללמתוסט איצ̇א[2]).

14 מלך יחכם ללצ̇עפא באלחק̇ כרסיה ית̇בת אלי אלדהר:

עלי מא כאן קדם איצ̇א פי אול אלכתאב אן אלארץ̇ כמא אן מסתקר̇הא בעדל ואעתדאל מן אלחרכאת וכד̇לך סאיר אלענאצר כד̇אך ג̇מיע אלאסבאב אנמא תת̇בת בעדל ואעתדאל פאלממלכה̈ אג̇להא. וזאד האהנא קולה כסאו לעד יכון ויש̇יר בד̇לך אלי כ̇לפה אלמסמין כסא אד̇ יקול לדויד גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך (תהלים קל״ב י״ב)[3]) [ו]קולה מפרי בטנך אשית לכסא לך (שם י״א) כאן חסנאת אבאיהם תא̇דהם[4]).

15 אלקצ̇יב ואלעט̇ה̈ יעטיאן אלחכמה̈ ואלגלאם אלמכ̇לא יסי אלי ואלדיה[5]):

ג̇על אלאדב האהנא צ̇רבין מנה באלצ̇רב אד̇א כאן אלולד פי חאל אלטפוליה̈ ומנה באלכלאם אד̇א הו צאר אלי חאל אלשבאב. ולעמרי אן האהנא אדבא באלקתל לכנה ליס הו אדב ללמקתול ואנמא הו אדב אעתבאר ללחאצ̇רין כמא קאל וכל העם

מתבונן במה שעשו לענוש אותם כפי חטאם ולא במה שיולד מהעונש אשר יענשם בו והחכמים בהפך זה כמו שאמרו רבותינו שמי שהוא חייב מלקות שמין אותו כמה יוכל לסבול.

[1]) ביאור: צריך המושל לילך בדרך ישרה להזהר מן החטא יותר מכל בני אדם שאם הוא חוטא מחטיא את שריו ושריו מחטיאים את הנלוים עליהם עד שיפסד כל העם כמו שראינו בפרעה וסנחריב ודומיהם. ובהפך זה אם המושל צדיק יהיו שריו ועבדיהם והעם כולם צדיקים כמו שראינו במלכי ארץ ישראל הצדיקים וכן צריך כל אדון אצל אנשי עירו או ביתו או בניו או תלמידיו שיהיו בעיניו עבירות קלות כחמורות.

[2]) ביאור: גזרתי תככים מן תוך. ולמעלה (כ״ב ב׳) דבר ברש ועשיר והפליג כאן ואמר שחובת גם על האיש הבינוני (ר״ל שאינו עשיר ולא רש) שיחמול על העני ועל העני שלא יקנא בו.

[3]) גם בתרגום הגאון שם העתיק מלת כסא כ̇לפא.

[4]) ביאור: זה כמו שאמר בראש הספר (ב׳ כ״א) שכמו שהארץ ושאר היסודות יכונו בשווי התנועות כן כל הדברים יכונו בצדק ובשווי והמלכות היא הדבר היותר יקר שבהם. ואמרו כסאו רוצה בו בניו ובני בניו הנקראים כסא ואמר שהם יכונו לעד בזכות אבותם.

[5]) „אביו ואמו״.

9 תרי אלרג̇ל אלחכים אד̇א הו חאכם אלג̇אהל אן חרד או צ̇חך לם יג̇ד ענדה ראחה̈:

הד̇א פי אלט̇אהר אד̇א הו נאט̇רה או[1]) לטף בה או כ̇אשנה לא ינתפע בה כמא עלמת אן בני אפרים לטף בהם גדעון ואן יפתח כ̇אשנהם ולם ינפע פיהם שיא ופי אלבאטן אן אלעבד אלעאצי סואא עליה אסעדה רבה או אשקאה לא יומן אלא תרי אן אחז אט̇פר אללה בה אעדאה אהל דמשק פעבד אצנאמהם כמא קאל ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו (ד״ה ב׳ כ״ח כ״ג) ואמציה אט̇פרה אללה באעדאה בני אדום פסג̇ד לאות̇אנהם כמא קאל ויהי אחרי בוא אמציהו (שם כ״ה י״ד)[2]).

10 תג̇ד ד̇וי אלמעאצי ישנון אלצ̇חיח ואלמסתקימון יטאלבונה:

בקשת נפש פי הד̇א אלמוצ̇ע ליסת ללקתל כקול אליהו ויבקשו את נפשי לקחתה (מלכים א׳ י״ט י׳) לכנהא ללצון ליכונו מעה ויראפקוה אד̇ כל שי יחן̇ אלי שכלה וקד קאל דוד חבר אני לכל אשר יראוך (תהלים קי״ט ס״ג) וקאל אליהוא וארח לחברה עם פעלי און (איוב ל״ד ח׳)[3]).

11 ותג̇ד אלג̇אהל יכ̇רג̇ כל ג̇יט̇ה ואלחכים באלעאקבה̈ יהדי[4]) ד̇לך:

עלי אני קד רסמת פי אלג̇ץ תפסיר אחור אלעאקבה̈ פהו[5]) יקע איצ̇א עלי מא תקדם מן אלזמאן כמא יקע עלי מא יאתי מנה כמא קאל הגידו האותיות לאחור ונו׳ (ישעיה מ״א כ״ג) ומא מצ̇י פקד צאר כ̇לף אלנאטקין פאלג̇אהל לא ינט̇ר אד̇א הו עאקב פי מא מצ̇י פיעלם כם אלג̇נאיה̈ וכם תסתחק מן אלתקוים ולא אלי מא יסתאנף ממא יתולד מן עקובתה תלך אלא יפעל ג̇ואפא בג̇מיע חרדה. ואלעאקל ינט̇ר פי אלאמרין ג̇מיעא ועלי מא תצ̇מנת אלאת̇אר[6]) אן אלחכאם לם יכונו יחד̇ון אחדא או יקד̇רו כם יחתמל[7]).

12 ואד̇א כאן אלסלטאן יצגי אלי אלקול אלבאטל כאן ג̇מיע כ̇דאמה ט̇אלמין:

אונב עלי כל ר״ס אן יתהרא ויתוקא אלולל אכת̇ר מן אלעאמה̈ לאנה בפסאדה

שיסירו אנשי לצון רעה ובחלק השני ישיבו אף ולא אמר לא יפיחו קריה שאין לירא שיאבדו הצדיקים טובת בני אדם וידוע שפינחס הסיר את המגפה ושהמרגלים כרתו תקות בני ישראל.

[1]) נראה שצ״ל סוא.

[2]) ביאור: על דרך נגלה החכם הנשפט עם האויל בין שידבר עמו קשות כמו יפתח עם בני אפרים או בנחת כמו שעשה גדעון עמהם כל זה לא יועיל. ועל דרך נסתר הממרת עם השם בין שייטיב עמו או שירע לו לא יאמין כמו אחז שאחר שניצחוהו אנשי דמשק עבד את אלהיהם ואמציה אחר אשר הכה את בני אדום השתחוה לגלוליהם.

[3]) ביאור: אמרו יבקש נפשו אין ענינו כאן להמיתו כי אם לשמרו ולהיות בחברתו ולחננו שכל דבר יאהב את הדומה לו.

[4]) עיין תרגומו תהלים ס״ה ח׳ ופ״ט י׳ ושרשי אבן גנאח בערך שבח.

[5]) בכ״י פיה.

[6]) מכות ג׳ י״א.

[7]) ביאור: אף על פי שתרגמתי מלת אחור מה שעתיד להיות יתכן גם כן שתפול על מה שקדם מן הזמן שמה שעבר הוא מאחורי בני אדם והנה הכסיל כשהוא שופט בני אדם אינו

5 אמר מלין אלכשן[1]) לצאחבה פהו באסט אלשרך עלי קדמיה:

אלתליין[2]) ואלשרך פי אלגמיע מבסוט ללכארע ואלמכרוע גמיעא לאחתמאל עטפה פעמיו עליהמא פתליין אלעסר מן אמר אלדניא הו מן ישיר באלהגום אלי אלאהואל ואלאקדאם עלי אלכטר פהו טלאח[3]) ללמשאר עליה [ו]בעקבה ללמשיר ותליין אלעסר מן אמר אלאכרה אן מן יפתי בתחליל אלחראם ותבדיל אלקדם ותטהיר אלנגס פהי שבכה ללמפתא בדכולה פי מא נהאה רבה וללמפתי אד יעאקבה אללה עלי דלך אמא לאזאלתה אלחק במערפתה או לתערצה מא לא עלם לה בה[4]).

6 בדנב אלמר ינאלה שר והק[5]) ואלצאלח ירנן ויפרח:

פי אלדארין גמיעא איה פי אלדניא והאצל פי אלאכרה[6]):

7 יעלם אלצאלח חכם אלצעפא ואלטאלם לא יפהם אלמערפה:

עלי מא פסרת פי אלגמאעה אלמתקדמין אנשי רע לא יבינו משפט (משלי כ״ח ה׳) כדאך אעאד האהנא פי אלפראד יודע צדיק רשע לא יבין פאמא אן לא יתבין אלחכם בתה או יתבינה ויחיד ענה ואלצאלח בכלאף דלך יקצד אלתפהם ויעמל במא יפהם[7]).

8 דוו אלדהאה יכיבון אהל אלבלד ואלחכמא ירדון אלגצב ענה:

הדא נטיר מא כאן קאל פי מא תקדם מגורת רשע היא תבואנו (משלי י׳ כ״ד) פי אלקסם אלאול מן אלפסוק ותאות צדיקים יתן פי אלתאני כדאך קאל האהנא אנשי לצון יפיחו קריה ולם יקל לא ישיבו אף לאנהם גיר מטמוע להם אן יזילו אפה ואנמא הם יכיבון אלקום מן כיר ירגונה[8]) וקאל פי נצף אלפסוק אלתאני וחכמים ישיבו אף ולם יקל וחכמים לא יפיחו קריה לאנהם גיר כתלוף מנהם אן יציעו מצלחה ואנמא הם ידפעון ען קומהם אלמצאר כמא פעל פינחס ורד אלגצב ען אלקום אד יקול השיב את חמתי מעל בני ישראל (במדבר כ״ה י״א) ופעל אלמרגלים וקטעו רגאהם[9]).

יתמעטו יושבי הארץ לפי שיעזבו אותה או יתמעט ממונם לפי שיביאוהו אל מקום נאמן ואם הוא מושל בצדק ישב העם בארץ ויניחו שם את ממונם.

[1]) הוסיף הגאון מלה זאת ר״ל הדבר הקשה וכן ענין מלת עסר שבביארו.

[2]) נראה שחסרו כאן איזה מלות ואולי הן: אלתליין הו תליין אלעסר פי אמור אלדניא ואלאכרה = ההחלקה כאן היא החלקת דברים קשים מדברי העולם הזה ומדברי העולם הבא.

[3]) בכ״י צלאח.

[4]) ביאור: אמרו פעמיו ירצה בו שהרשת פרושה תחת רגלי המפתה והמפותה לפי שתמביא את חברו לידי סכנה בהמוניות מפיל אותו ברע ונענש הוא על זה ובתוריות המתיר האסור והמחלל קודש והמטהר טמא מחטיא את חבירו והוא נענש בין שהוא ידע את האמת והעלים אותה או שהוא דן במה שאינו יודע.

[5]) בכ״י א׳ ווהק.

[6]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא הוא על פי גזר דין.

[7]) ביאור: החכם דבר למעלה (כ״ח א׳) על הרבים וכאן על היחיד ואמר שהרשע לא יבין את הדין בין שלא יתבונן בו או שיבין אותו ויסור ממנו והצדיק בהפך זה יבקש להבין ויעשה על פי מה שהבין.

[8]) בכ״י לא ירגונה.

[9]) ביאור: כמו שהשתמש למעלה (י׳ כ״ד) בלשון חיוב בשני חלקי הפסוק ולא בלשון שלילה כן אמר כאן בחלק הראשון מפיח קריה ולא אמר לא ישיבו אף מפני שאין תקוה

אתם קובעים וגו (מלאכי ג׳ ט׳) וקאל הביאו את כל המעשר אל בית האוצר (שם י׳) [וכדׄלך] פי אלצדקאת[1]).

28 בקיאם אלטׄאלמין ינחגׄב אלנאס ובאבאדתהם יכתׄר אלצאלחון:

יסתקים אן יכון הדׄא תרגׄיבא ללמלך פי אן יקלׄד אעמאלה מן מעונה ואסתכׄראגׄ וקצׄא ללצאלחין מן אלנאס אדׄ בהם יצלח אלבלד לא ללטׄאלמין אדׄ בהם יסתתר אלנאס כׄופא[2]).

כט.

1 אלמצעב רקבתה מן אלתוביךׄ[3]) ינכסר בגתה פלא שפא לה:

אן כאנת צעובה אלרקבה פי שי מן אמר אלדניא פלם יקבל מן מודבה או מן טביבה או אסתאדׄה או סלטאנה כאן אלכסר מן דׄלך אלנוע ואן כאנת פי שי מן אמר אלאכׄרה פלם יקבל מן רבה או נביה או אלנאקלין אליה כאן אלכסר (מן דׄלך אלנוע) באפה מן ענד אללה פי אלדאר אלעאגׄלה[4]).

2 ובשרף אלצאלחין יגׄב אן יפרח אלקום ובתסלט אלטׄאלמין ינבגי אן יתנהדו:

לכי תתשאבה אלקצׄיתאן צרפת ברבות מן לגה אלתרגום פפסרתה שרפא קאל ואן לם תכן להם חילה [עלי] אלסלטאן אלטׄאלם פלינתמו ויתנהדו פאן להם אגׄר[א] עלי תונעהם כמא קאל אללה ללמלאך בחצׄרה יחזקאל והתוית תו על מצחות האנשים [הנאנחים] וגו׳ (יחזקאל ט׳ ד׳)[5]).

3 ואמר מחבׄ אלחכמה יפרׄח אבאה ומצאחב אלזואני יצׄיׄע מאלה:

ליס הדׄא פקט הו ממא ידׄם בה אלאבן אלפאסק כמא ליס דׄאך פקט הו מא מדח בה אלאבן אלחכים ולכן הדׄא בעץׄ והדׄא בעץׄ[6]).

4 אלמלך באלקצׄא יתׄבת אלבלאד ודׄו אלרפאיע יהדמהא:

יריד באלרפאיע אלאנזאל ואלוטׄאיף וטרחהא עלי אלבלד חתי יכׄרבה ודׄאך בען יקל[7]) אהלה באלאנתקאל ענה או יקל מאלהם בנקלה [אלי] מאמנה ואדׄא סאסהם בקסט וקצׄא תׄבתו פיה בתׄבאת אלמאל[8]).

---

[1]) ביאור: זה יארע על פי נס כמו שאמר מלאכי שמי שאינו מוציא כל המעשר יואר וכן בצדקה.

[2]) ביאור: יתכן שזה הפסוק הערה למלכים שיפקידו הפרנסה והוצאת המסים והמשפט בידי הצדיקים ולא בידי הרשעים.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ דׄו אלתוביךׄ.

[4]) ביאור: אם יקשה אדם ערפו בהמוניות שאינו שומע לקול מוכיחו או רופאו או רבו או מלכו יהיה שברו ממין הדבר שהקשה בו את ערפו ואם בתוריות שהוא ממרה את פי השם או הנביאים או הקבלה ישבר במכה הבאה בידי שמים בעולם הזה.

[5]) ביאור: פירשתי ברבות בענין שררה מלשון תרגום כדי שידמו שני חלקי הפסוק זה לזה ואמר החכם שאם אין לעם תחבולה נגד מושל רשע יאנחו ויקבלו שכר על זה.

[6]) ביאור: אין שמחת האב אלא מקצת מה שישובח בו הבן החכם ואין אבוד הון אלא מקצת מה שיגונה בו הבן הרועה זונות.

[7]) בכ״י יקול.

[8]) ביאור: אמרו תרומות ירצה בו המתנות והמסים שאם יקח אותם המלך תמיד

לצאחבה פי דינה ואלמחסן לה אלקביח יכון ענדה מחטוא כׄלאף מן יעטה ויסתבריה ולים אלאמר כדׄאך בל אלצארק אלואעט הו אלמחטוט ענד אלעאקל מן אלנאס באלואגׄב כקול חזקיה לישעיהו טוב דבר ה׳ אשר דברת (מלכים ב׳ כ׳ י״ט) וכמא קאל בעץׄ אלצאלחין למלך [סאלה] כיף עלמה פיה פקאל תגׄמע אלאמואל מן גיר חלהא ותצרפהא פי גיר וגׄוההא פקר [טׄן] מן חצׄר אנה יבטש בה פותׄב פעאנקה וקבׄלה וקאל פרית מן לם תאכׄדׄה פי אללה לומה לאים. ומן גׄהל דׄלך פקר יחדתׄ אללה איה לואעטה חתי יגׄעל לה בהא הואדה כמא קאל גם האיש משה גדול מאד וגו׳ (שמות י״א ג׳)[1]).

24 מן יגצב אבאה ואמה ויקול לא דׄנב לי פהו צאחב אלאמר אלמפסד:

נהי בקולה הדׄא ען כׄיאנה אלקרבה מתׄל אלואלדין וגירהמא ועלי אנהם יתנאפלון לכׄאינהם דׄלך מן[2]) יכׄון צאחבה עאזמא אן ירדׄה עליה בעד וקת פהו מן דיואן אלטׄאלמין ליס יכׄרגׄ[3]).

25 אלואסע אלבטן יהרש אלצׄבׄ ואלמתוכל עלי אללה ידסם:

הדׄא אלצׄבׄ ליס הו מע אלנאס בל מע אללה קאל אלחכים מן כאן ואסע אלנפס רגיבא פהו אבדא יצאכׄב רבה פלמא אנאלה שיא טלב מא פוקה עלי מא כאן קדם ועיני האדם לא תשבענה (משלי כ״ז כ׳) כמא קאל המן וכל זה איננו שוה לי וגו׳ (אסתר ה׳ י״ג). ולכן ובוטח על ה׳ ידשן מתׄל יעקב אלדׄי קאל ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש (בראשית כ״ח כ׳)[4])

26 אלואתׄק בראיה הו גׄאהל ואלסאלך בחכמה הו יפלת:

הדׄא איצׄא מן אלנטׄירין אלגיר מתסאויין ויוגׄבאן עכסיהמא. ואלתׄקה באלארא אלמדׄמומה פי אמור אלדין ואלדניא וכדׄלך אלמסיר פי אלחכמה אלדניאיה [ואלדיאניה] גׄמיעא[5]).

27 מן יעטי אלצׄעיף לא ינקצה דׄאך ומן יגבי עינה כתׄיר אלמחק:

עלי סביל אלאיה יכונאן גׄמיעא כמא קאל מלאכי במארה אתם נארים ואתי

---

[1]) ביאור: אמרו אחרי רוצה בו אחר מצוותי והפסוק הוא מאמר בפי השם והוא אומר לא יחשוב האדם שהמחליק לשונו לחברו ומשבח את המגונה ימצא חן בעיניו בהפך מי שיוכיחנו כי אם צריך שימצא המוכיח הנאמן חן בעיני המבינים. ומעשה במלך אחד ששאל צדיק אחד מה אתה יודע בי והשיב לו אתה מקבץ הון באיסור ומפזר אותו שלא כראוי והשומעים חשבו שהמלך יקפוץ עליו אבל המלך נשקו על ראשו ואמר אהיה פדיון מי שלא אחזו שום גנאי בדברי השם. ולפעמים מוצא המוכיח חן אף בעיני הכסילים על פי נס כמו שאירע למשה עם המצריים.

[2]) נראה שצ״ל כמן.

[3]) ביאור: הזהיר בזה המאמר מלהונות אביו ואמו וקרוביו אף על פי שאין מקפידים עליו אם הונה אותם והוא כמונה את חבירו ובדעתו להחזיר לו את האונאה שאינו יוצא מכלל המשחיתים.

[4]) ביאור: אמרו מדון אין ענינו עם בני אדם אלא עם השם שמי שתאוותיו רבות יריב תמיד עם השם ואם קיבל איזה דבר יבקש יותר ממנו כמו המן. ואמרו ובוטח וכו׳ כמו יעקב.

[5]) ביאור: שני חלקי הפסוק אינם מקבילים זה לזה ומחייבים גם הפך כל אחד מהם (ר״ל בוטח בלבו יאבד והולך בחכמה הוא נכון) ושניהם בתמוניות ותוריות.

20 דו אלאמאנה כתיר אלברכאת ואללאח פי אלאיסאר לא יברו:

יקול לא יטן אלאמין אן אמאנתה תחרמה מאלא כתירא או תלסרה[1]) בל הי אלתי תכתר מאלה אד אללה אלמבארך ולא יטן אכד אלחראם אנה יגניה בל יפקרה אד אללה הו אלמאחק והדא מן אלחכים חכאיה מא פי קדרה אללה אן יפעל כמא קאל פי אלמחק והנה למעט (חגי א׳ ט׳) ופי אלברכה כמא פעל ללצרפית פי אלדקיק ואלדהן ולזוגה אלנבי פי אלדסת[2]).

21 לא כיר פי מחאבאה אלוגוה ולא אן יכפר אלמר עלי כסרה מן אלכבז:

קולה אלאול לא טוב ינוב ען אלקסם אלתאני ועל פת לחם געל אלאעטם אלמחאבאה פאנכרה בקול לא טוב תם צם אליה אלמיל אלדי ימיל אלנאס בעצהם בעצא פי חאל אלמואכלה ואלמשארבה פקאל לא טוב איצא אן יכון על פת לחם יפשע גבר חכאה באחקר אלאגזא[3]).

22 יבאדר אלי אלמאל אלרגל אלשחיח[4]) ולא יעלם אן נקצא יאתיה[5]):

שראיע הדא אלקול כתירה מן אמור אלדניא ואלאכרה אלסרקה ואלכיאנה ואלכסר עלי אלסלטאן ואללט [ואכד] אלחראם ואכד אלמסתגני אלזכאה ואלצדקאת ואכד אלמחתאג להא מן אלכפאר ואלגבן ואלרבא ואלרשא וקלה אלאנצאף ללמסאכין פי אלעשר ואלזכואת ומא יסבל פי אלציאע ואלאקרחה ונקץ כל ואחד מן הדה עלי קדרה וחסב אמכאנה[6]).

23 מן יעט אנסאנא לטאעתי יגד חטא ענדה אכתר מן אלמלין לה לסאנה:

עברת לפטה אחרי פי הדא אלמוצע טאעה מתל קולה פי יהושע וכלב כי מלאו אחרי [ה׳][7]) (במדבר ל״ב י״ב) יקול אללה תבארך לעל אן יטן אלנאס אן אלמסהל[8])

---

[1]) בכ״י תכסבה.

[2]) בכ״י אלדסתע. — ביאור: אל יחשוב האיש הנאמן שאמונתו תמנעהו מלהעשיר ותפסיד את ממונו שהשם הוא הנותן ברכה ואל יחשוב הנוטל דבר אסור שיעשיר בזאת שהשם הוא הנותן קללה והחכם סיפר מה שביכולת השם לעשות וידוע מה שנעשה לצרפית בקמח ובשמן ולאשת הנביא בפך השמן.

[3]) ביאור: אמרו לא טוב מוסב גם כן על החלק השני ועל פת לחם שהחכם דבר תחלה בהכרת פנים שהיא היותר קשה ואמר עליה לא טוב והוסיף עליו שהאדם נוטה אל דעת חבירו כשהוא אוכל ושותה עמו ואמר לא טוב גם כן שיפשע גבר על פת לחם שהוא השכר היותר נבזה.

[4]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ועניינו הכילי. וכן תרגם הגאון ורעה עינך באחיך (דברים ט״ו ט׳) ותשח עלי אכיך ובכ״י א׳ כל אמר סי אלנטר.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ מן אין יאתיה אלנקץ.

[6]) ביאור: זה המאמר כולל דינים רבים בדברי העולם ובדברי האמונה שהזהיר את האדם מלגנוב ולרמות ולמנוע מס המלך ולכחש בחובו ולמעול ולקבל צדקה אם אין צריך לה או לקבלה מן הכופרים ולהונות וליתן בנשך וליתן שוחד ולמעט מתנות העניים מן המעשר ולקט ושכחה. והחסר הבא על עושי אלה יהיה מדה במדה.

[7]) עיין תרגום הגאון שם. — [8]) בכ״י אלמסתל.

וסרירה ונעקש דרכים הו מא יקולה דוו אלארב מן וקע פי מא בין שיין פליכתר אכפהמא ודלך אנה ליס מן דאתה תחרת[1]) פיוגד להא וגה מן אלתרביר תכון גמיע חואשיה צאלחה לא ישובהא גם בתה בל ולא בד מן גם מא יכון פי גהה מנה אלא אנה יכון באלאכתר ובאלאקל. ולדלך ראו[2]) אלעלמא ואלבצרא אן יכתארו מא ליס פיה צרר כתיר לילא יודע אלאמר מרסלא פיכתאר גיר אלבציר מא פיה אלצרר אלאעטם. פלדלך קאל שלמה יפול באחת ועלי אנה לם ישרח איתהמא הי פלא שך פי אנה ותק אן אלעלמא בל אלתלאמיד לא יטן בה אלטן פיתוהמון אנה אמר באכתיאר אשרהמא. ולסעה הדא אלבאב אמתל מן כל פן ואחדא מן אלמכאסב כמא קד תסתעמל אלכסארה פי אלתגארה ליסתדפע אכתר מנהא ופי אלמנאטרה יצבר עלי כלמה אסתמעת לילא יסמע אגלט מנהא ובאלתדביר כמא אכתאר דויד אלהרב מן בין ידי אבשלום לילא תכרב מרינה אלסלם ופי אמר אלדין כמא אכתאר אברהם יצחק ויעקב ויהונתן וירמיהו תגייר אלקול עלי תסביב קתל אלנפוס[3]).

19 מן פלח ארצה שבע טעאמא ומן כלב אלפראג אסתכתר מן אלפקר:

הדא איצא מן אלנטירין גיר אלמתסאויין טוא פי דרגהמא אלעכסין אן עבד ארץ מלחה לא ישבע לחם אד הו עכס עבד אדמתו ישבע לחם ואן יכון מרדף שדעים ישבע הון לאנה עכס ומרדף רקים ישבע ריש ואלארבע קצאיא גמעהא פי אמור אלדניא פי מן יתרך חרפתה ומעישתה ויקבל עלי מא לא יעניה ולא יגדי עליה נפעא ופי אמור אלאכרה מן יתרך עבאדה אללה ויקבל עלי אלאותאן או אלתוחיד פימיל אלי אלאתנין או אכתר מן דלך או אסתמאע אלגיב מן אלאנביא ויציר אלי אלמנגמין ואלזגארין ואלטיארין ואלמתפאלין או מא נקלה אלאבא ויתבע אצחאב אלראי ואלמכאלפין[4]).

---

[1]) מלות מן דאתה תחדת אינן ברורות.

[2]) בכ"י ראד.

[3]) ביאור: אמרו הולך וכו' ר"ל שלפעמים יש מאורעות קשות הבאות על הצדיק ונראוי לבני אדם לעזור לו אם בעזרה הנראית לעינים או בטענות שילמדוהו ויציל את נפשו בהן או במתנות שיפייסו בהן את רודפיו. ואמרו ונעקש דרכים הוא כמו שאמרו חכמי המוסר אם יש לפני אדם שני דרכים יבחר ביותר קל מהם וזה אם אי אפשר לחדש עצם הדברים עד שימצא מה שיצלח לו מכל צדדיו וצריך שיבחין בין היותר קשה והיותר קל. ולפיכך ראו אנשי שכל ובינה לבחור במה שאין בו רעה גדולה והכסילים בוחרים בדבר היותר רע. וזה מה שאמר שלמה יפול באחת ולא ביאר באיזה משתי הדרכים לפי שהיה בוטח שהחכמים וגם התלמידים לא יחשבו שיעץ לבחור ביותר קשה. וזה מצוי אצל התגרים שסובלים הפסד מועט כדי שלא יפסידו הרבה וכן המתוכחים סובלים נאצה קלה כדי שלא ישמעו קשה ממנה וכמו שברח דוד מפני אבשלום כדי שלא תחרב ירושלם וכמו ששינו האבות ויהונתן וירמיה את דבריהם מפני פיקוח נפש.

[4]) ביאור: שני חלקי הפסוק הזה גם כן אינם מקבילים זה אל זה ולכן יש להבין מתוכם שעובד ארץ מלחה לא ישבע לחם והוא הפך עובד אדמתו וכו' ומרדף שועים ישבע הון והוא הפך מרדף ריקים וכו'. והפסוק מוסב בדברי העולם הזה על העוזב אומנותו ועושה מה שאין לו עסק בו ואין מועיל לו ובדברי העולם הבא על עוזב עבודת השם לעבוד אלהים אחרים או האחדות להיות מבעלי שנים או יותר ואל מי שאינו שומע לדברי סתר מן הנביאים ופונה אל האוטות והידעונים ואל המואס בדברי הקבלה לידבק בהולכים אחר דעותם ובמתנגדים.

אלפאידה̈ מן הד̇א אלמת̇ל אן יסתרפע[1]) איקאע אלערץ̇ מן ענד אללה חתי לא ימלך אלג̇אירין בסבבה באמתת̇אל טאעה̈ אללה ובעד אלתמליך באלאנתקאל ען ג̇וארה פאן לם ימכן פבמדאראתה כמא אנתקל דויד ען שאול אלי אכיש ודארא אכיש[2]).

16 ומדבר כת̇יר אלמג̇אשם פהו נאקץ̇ אלפהם ושאני אלטמע תטול איאמה:

אלקצ̇יתאן ג̇מיעא יג̇באן בחכם אללה אן יסמי אלג̇אשם נאקץ̇ אלפהם ואן יטיל איאם אלעדל פי נעים אלג̇נה̈. וינבני פי חכם אלנאס אן[3]) יזרי אלמלך וינקץ̇ במן כאן מן כ̇לפאיה ט̇אלמא ואן יקר אידי אלמנצפין מנהם. וקד יתׄפקאן פי דאר אלדניא מן ענד אללה עלי ג̇הה̈ אלאיה̈[4]) יזיל עקול אלג̇אשמין באפאת ויטיל אעמאר[5]) ד̇וי אלעדל וקד צח לך אנה אזאל פהם שאול לתעריה הו וזאד פי עמר יחזקיהו אד̇ יקול הנני יסיף על ימיך וגו' (ישעיה ל"ה ה')[6]).

17 תרי אנסאן מג̇שום בדם יהרב אלי אלחבס ולא ידעמה אחד:

הד̇א מן אלחכים אנכאר מא וג̇ד אלג̇אירין עליה מן אנהם אד̇א קצדו אן יג̇שמו אנסאנא במטאלבה̈ דם אמא אן ירידו קתלה הו פיקד̇פוה[7]) בבעץ̇ אלג̇נאיאת אלכבאר או ידעון עליה אלקתל פיחאסבונה[8]) ויעד̇בונה ולים לה מן דאעם ולא סנד. והד̇ה אלאיה̈ תנחפט̇[9]) מע אלתי קבלהא מן ורב מעשקות ומע אלתי בעדהא[10]).

18 ויג̇ב למן סלך בצחתה אן יג̇את̇ ועלי מן עסרת עליה טריקאן אן יקע פי אחדהמא:

אמא מנות̇ה̈ אלעפיף אלתי אמר בהא אן כאן לסלאמה פאחיתה[11]) רבמא תהיאת עליה אלאמור אלחארה̈ פהו אן יוכ̇ד̇ בידה אמא בנצרה̈ ט̇אהרה̈ ללחס[12]) או בתלקינה חג̇ה̈ יתכ̇לץ̇ בהא או במדאראה̈ ענה במאל או בוסילה̈ או במא אשבה ד̇לך.

---

[1]) אפשר שצריך להוסיף אלאנסאן.

[2]) ביאור: אחר שהמשיל המלך לאריה נראה שהמשיל משנהו לדוב. ותועלת המשל היא שיבקשו בני אדם בעשיית מצוות השם להרחיק הפגע הבא מאתו עד שלא ימליך עליהם מתוך זה מלך רשע ואם המליכו השם ירחיקו עצמם משכנותו ואם אי אפשר להם יחליקו עליו כמו שברח דוד מפני שאול והחליק על אכיש.

[3]) בכ"י אד. — [4]) בכ"י אלגאיה.

[5]) בכ"י אעתמאר.

[6]) ביאור: בגזרת האל רב מעשקות יקרא חסר לב ויאריכו ימי הצדיק בגן עדן. וכן לפי משפט בני אדם ראוי שימאס המלך במנהיגים העושקים וירחיקם ויחזק ידי המנהיגים הטובים. ויארעו שני הדברים האלה בעולם הזה על פי נס שהשם יסכל דעת העושקים כמו שעשה לשאול ויאריך ימי חיי אנשי צדק כמו שעשה ליחזקיה.

[7]) בכ"י פיקדפה.

[8]) אפשר שצ"ל יחאבסונה.

[9]) אפשר שצ"ל תנתט̇ם.

[10]) ביאור: החכם מדבר נגד אנשי חמס המבקשים נפש אדם אם שיהו אומרים שהוא חטא חטא משפט מות או שיענו שהוא רוצח ונותנים אותו בבית האסורים ואין סומך לו. וזה הפסוק דבק בפסוק שלפניו ושלאחריו.

[11]) אפשר שצ"ל לסלוכה בצחתה.

[12]) בכ"י ללחק.

12 ובסרור אלצאלחין יכתר אלאפתכאר ובקואם אלטאלמין יטלב אלנאס פלא יצאבון[1]:

הדא אלקול עלי אלוגדאן אן אלצאלחין אדא כאנת להם דולה תגד אלנאס יפתכרון באמואלהם ויתבאהון בהא לאמנהם[2]) מנהם עלי אנפסהם ואמואלהם ואדא צארת אלדולה ללטאלמין אנטמר אלנאס ואטהרו אלפקר כופא עלי אנפסהם ומאלהם. ועלי אלאמר איצא יקול כמא יגב אן יתבאהא אלנאס פי דולה אלצאלחין כדאך ינבני אן ינסתרו עלי עהד אלטאלמין לילא יעטה[ם] רונהם[3]).

13 מגטי דנובה לא ינגח ואלמקר בהא אלתארך להא ירחם:

והדא ענד אלנאס וענד אללה. פי אלגמיע פהו באלקול יעני בה אלנתור [ואלאקראר]. פאמא ענד אלנאס מן אלאקראר פכמא אקר אבימלך ואחזות מרעהו ופיכל ליצחק ואכוה יוסף לה וזקני גלעד ליפתח וצפחו להם וענד אללה פכמא אקר דוד ורחבעם ומנשה ללה ונפר להם[4]). ואמא עכן ושאול אללדין אקרא פלם יצפח ענהמא פי אלדניא[5]) בל קד נפר להמא פי אלאכרה ואנמא אלזמא עקובה פי דאר אלדניא פקט למוצע חתם תקדם מן אללה. ואמא אלגאחד פמטאלב פי אלדניא ואלאכרה כמא קאל הנני נשפט אותך על אמרך וגו׳ (ירמיה ב׳ ל״ה)[6]).

14 טובא אנסאן יפזע דאימא ומצעב קלבה יקע פי שר:

פי אמור אלדניא כמא תוקא יעקב פבעת ודארא עשו ותכלץ וכמא צעב קול אמציה מלך יהודה פחארבה יואש ווקע. ופי אמור אלאכרה כמא פזעו אנשי נינוה וכאפו פתכלצו וכמא לם יפזע יהויקים ממא ועט בה פהלך חתי אלצגאיר מן אמור אלדניא יגב אן תחדר מתל קמצא ובן קמצא אללדין בסבבהמא כרב אלבית אלתאני[7]).

15 וכאסד ינהם ודב מתלט סלטאן טאלם עלי שעב צעיף:

אלאקרב אן יכון למא שבה אלמלך באלאסד שבה איצא וזירה באלדב. ותכון

[1]) „ולא ימצאו״ וככ״י ב׳ וג׳ יוגדון.

[2]) בכ״י לאמהם.

[3]) בכ״י דונהם. — ביאור: החכם דבר במה שנמצא שבני אדם מתפארים בעשרם אם הממשלה בידי צדיקים ויסתירו את ממונם אם המושל הוא רשע. ודבר גם כן על דרך צווי שהאדם חייב להתפאר אם המושל הוא צדיק ולהסתר תחת ממשלת רשע כדי שלא ירע להם בחמסו

[4]) בכ״י אנה יגפלהם.

[5]) בכ״י אלאכרה.

[6]) ביאור: הכיחוש והוידוי על הפשעים בין אדם לחבירו ובין אדם למקום הם בדיבור. והוידוי בין אדם לאדם כמו שהודו אבימלך ואחוזת מרעהו ופיכול ליצחק ואחי יוסף ליוסף וזקני גלעד ליפתח. והוידוי בין אדם למקום כמו שהתודו דוד ורחבעם ומנשה את פשעיהם ונסלח להם. ועכן ושאול אף על פי שהתודו נענשו בעולם הזה ונסלח להם בעולם הבא אבל המכחש והוא המכסה פשעיו ואומר לא חטאתי יענש בשני עולמות.

[7]) ביאור: זה בדברי העולם הזה כמו שירא יעקב מן עשו ושלח לפייסו וניצל ואמציה דבר קשות עם יואש ונפל ברע. ובדברי העולם הבא כמו שיראו אנשי נינוה וניצלו ויהויקים לא פחד מן התוכחה ואבד. וראוי שיפחד אדם גם מפני דבר קטן שבעבור קמצא ובר קמצא נחרב בית שני (עיין גיטין נ״ה ב׳).

מלת אלאת'אר אן יצרפה פי מסאקי מא ואצלאח אלטרק כמא קאלו ושאין מבירין
שה בהם צורכי צבור[1]) (בבא קמא צ"ד ע"ב)[2]).

9 מזיל סמעה ען אסתמאע אלתוראה' צלותה איצ'א מכרוהה':

יקול לא תסל ען דעאיה אלד'י יתנפל בה פאנה גיר מסתג'אב לה חתי צלותה
צ'א אלתי הו אלפריצ'ה' תכון גיר מקבולה' והד'א מן אקל מא יוג'בה אלמעקול עבד
יסמע מן מולאה כיף יסמע מנה מולאה[3]).

10 מצ'ל אלמסתקימין פי טריק אלסו פי הותתה[4]) הו יקע ואלאצחא
אלון ח'ירא:

ט'אהר הד'א אלאצ'לאל פי אמר אלדניא כמן ישיר עלי אח'יה אלמומן במא
יד עליה בפסאד סוי פי ד'לך עאדת תלך אלמשורה' עלי אלמשיר בצלאח אם לא.
אשנה מן יפתי פי אלדין בגיר מא יג'ב סוי פי ד'לך כאן לה סבב מן דואעי אלדניא
ולה עלי ד'אך אם לא. פאן כליהמא יקעאן פי תלך אלהותה' אלתי בהא אצ'לו אמא
שי מן ג'נסהא אנה מהלך פי דאר אלדניא או פי עקובתהא פי אלאח'רה'. ומן יצחח
שורתה אלדניאיה' ואלדיאניה' ינאל ח'ירא ענד אללה וענד אלנאס צאר מעני
מימים פי אלמשורה' וצאר ינחלו טוב אמא מן ג'נם מא אשארו בה פי אלדניא או
ת'ואבה פי אלאח'רה'[5]).

11 תרי אלמוסר חכים ענד נפסה ואלפקיר אלפהם יסתבריה:

הד'א מוג'וד פי אלנאס מן בלג פיהם מנזלה' מא יתוהם אנה ימכנה אן יבלג
יע אלמנאזל פאן מנחה אללה מאלא קצד אן יקבל אלנאס פתיאה. וכד'לך אן כאן
ירא בעלם מן אלעלום תעאטא גירה או כלמא כאן סואה והד'א ח'טא בל קד
[6]) מן הו אפצ'ל אקל מנה פימא פצ'ל הו בה פיסתבריה פי ד'לך אלפן אלד'י
אטאה והו בה קליל אלבצר לכת'רה' מערפה' אלמסתברי בה פלא יפי פיח'ג'לה בל
ואג'ב אן ינתחל מא קד פצ'ל בה וידע אנתחאל גיר מא הו פיה[7]).

---

[1]) בכ"י בור.

[2]) ביאור: הפסוק הזה הוא דבר הלכה שמי שהעשיר בנשך ובתרבית (עיין ב"מ פ"ה מ"א)
ב לעשות בהן צרכי צבור והם חפירת בורות ותקון דרכים אם אין יכול להחזיר הממון לבעליו.

[3]) ביאור: אמרו גם תפלתו ר"ל לא די שתפלת רשות שלו אינה נשמעת אלא גם
ילת חובה אינה מקובלת שעבד שאינו שומע לקול רבו כל שכן שרבו אינו שומע אליו.

[4]) בכ"י א' הותה.

[5]) ביאור: אמרו משגה בדרך נגלה ר"ל נותן עצה רעה בדברי העולם בין שתהיה לטובת
ענ או לא. ובדרך נסתר המשגה הוא חכם המורה הוראה שלא כדין בין שתהא לתועלתו או
. ושניהם יפלו בשחת אשר כרו בין שתארע להם רעה בעולם הזה כרעה שחשבו להביא על
רים או שיענשו בעולם הבא. ואמרו תמימים ירצה בו נותני עצה הגונה בהמוניות או בתוריות
טוב אשר ינחלו יהיה דומה למה שיעצו בעולם הזה או יקבלו שכר על זה בעולם הבא.

[6]) בכ"י יגוד.

[7]) ביאור: זה דבר מצוי בין בני אדם שמי שעלה למדרגה אחת חושב שהוא יכול
שיג כל המדרגות ואם הוא עשיר רוצה שיקבלו הכל את הוראתו. וכן אם הוא בקי באחת מן
כמות רואה עצמו כאילו הוא בקי בזולתה או בכולן ולפעמים ימצא איש שאינו בקי כמוהו
בר הידוע לו אבל יש לאיש הזה יתרון עליו בדברים הנעלמים ממנו ויחקרנו עליהם ויביישהו
איכך צריך שיורת כל אדם רק מה שהוא בקי בו.

4 ואן מדח[1]) אלטאלם תארכו אלשראיע פינבגי לחאפטיהא אן יתחרשו בהם:

יעני לא יהולהם מריח גירהם לה ולא יקולון גירנא יתקרב אליה ונחן נעאדיה[2]).

5 אהל אלשר לא יפהמון אלחכם וטלאב אללה יפהמון אלכל:

אמא לאנהם לם יתעלמוה קצרא חתי לא יקפון עלי מא יגב או תעלמוה אלא אנהם לא יגודון אלאסתמאע מן אלכצום לילא יפהמו אלחק עלי מן[3]) הו או יסתמעון ויערפון אלחק ויתגאפלון כאנהם לם יפהמוה ואלצאלחון בעכס דלך כלה יתעלמון ויסתמעון ויגודון אלתפכר ויפהמון[4]).

6 ולפקיר יסלך בצחתה כיר מן עסר אלטריק והו מוסר:

ימכן אן יכון מענאה פי דרכים טריק ואחד אלא אנה נסבה באלמתני אד כאנת אלרגלאן תסלכה וימכן בעד דלך אן יכון אראד מן אמור אלדניא אלשרא ואלביע ואלאכד ואלעטא ומן אמור אלאכרה אלאמר ואלנהי[5]).

7 ואלאבן אלפהם יחפט אלתוראה ומן צאחב אלמסרפין יכזי אבאה:

געל אלנטירין לא יתשאבהאן ליוגב עכסין אכרין לקציתה פיכון נוצר תורה יהדר אביו אד הו עכס יכלים אביו ורעה זוללים בן כסיל לאנה עכס בן מבין ועלי הדא תעבר כל נטירין לא יתשאבהאן[6])

8 מן כתר מאלה מן אלעינה או אלרבא פיגב אן יגמעה לראפה אלצעפי:

הדא מן באב אלפקה קאל מן גמע מאלא מן גיר חלה מתל אלעינה אלתי הי דרהם בדרהם ודנק או מן אלרבא אלדי הו אלמקאבלה פי אלאתמאר פיגב עליה אדא הו תאב ולם יערף לה צאחב ירדהא עליה אן יכרגה פי מצאלח אלצעפי

ויגיד לו שיאבד ממנו גם המועט אשר לו בצרה שוטפת כמטר וכן המתנצל ואומר שהוא עושק מי שתחתיו כמו שעשקו מי שלמעלה ממנו יפחידהו שתבוא עליו צרה מן השמים כמטר שהוא למעלה מן הכל. והצרות נמשלות למטר כמו בנבואת יחזקאל על ירושלם.

[1]) בב״י ב׳ וג׳ מאדחי.

[2]) ביאור: לא ייראו שומרי תורה ממה שזולתם מהללים את הרשע ולא יאמרו איך נתקומם נגדו וזולתנו מתקרבים אליו.

[3]) אפשר שצ״ל כא.

[4]) ביאור: אנשי רע אינם רוצים ללמוד משפט או לומדים ואינם שומעים טענות בעלי דינים או יודעים את האמת ומראים עצמם כאילו לא ידעו אותה והצדיקים הפך זה שהם לומדים ושומעים ומשכילים ומבינים.

[5]) ביאור: אפשר שאמרו דרכים ירצה בו דרך אחד והשתמש בלשון שנים מפני שתי הרגלים ההולכות בדרך וגם יתכן שכיון אל הלקיחה והמכירה והנטילה והנתינה בדברי עולם הזה והצווי וההזהרה בדברי עולם הבא.

[6]) ביאור: שני חציי הפסוק שונים זה מזה כדי שיהא לכל אחד מהן הפך אחר נוצר תורת יהדר אביו והוא הפך מכלים אביו ורועה זוללים בן כסיל והוא הפך בן מבין וכן תפרש כל פסוק שחציו הראשון אינו דומה לשני.

כח

1 יהרב אלט̇אלמון ולא טאלב להם ואלצאלחון כאלצ̇ראגמה̈
ומאנון:

קולה רשע יריד רשעים עלי מא יג̇וז מן תפריד אלג̇מע. הד̇א הלהרב פי
דניא עלי סביל אלאיה̈ כמחנה פלשתים מרתין בימי שאול ומחנה ארם בימי
אב ובימי יהורם. ופי אלאכ̇רה̈ פהו הרב אלי מכאן אלעקאב אלאלים אלדאים[1]).

2 בד̇נב אלבלאד יכת̇רון רוסאהא ובראים ואחד פהם עאלם כד̇אך
טול מד̇תהא[2]):

הד̇א מן אלמעקול אן אלתדביר אלת̇אם אנמא הו לואחד ואלג̇מאעה̈ לאכ̇תלאפהם
יתם להם תדביר וכמא עלמת אן סרכיא והם את̇נאן ואחשדרפניא מאיה̈ ועשרון
ד̇ין כאנו מע דריוש לם יכן ית̇בת להם אמר ובדניאל וחדה כאן ית̇בת כמא קאל
ין דניאל הוה מתנצח (דניאל ו׳ ד׳). וקולה בפשע ארץ רבים [שריה] ליס הו
יבה̈ מן אללה להם בל אנמא וצף אחדי מעאציהם כמא אן [מן] אלמעאצי כת̇רה̈
מעבודאת וכת̇רה̈ אלהיאכל כד̇לך כת̇רה̈ אלרוסא. ולא תשבה הד̇ה אלקצה̈ קצה̈
י אלפים ושרי מאות לאנקיאד ג̇מיעהם אלי משה וכד̇לך עלי טול אלזמאן ואד̇
כת̇ר אלריסא פלא בד מן אן ינקאדו אלי ואחד[3]).

3 רג̇ל פקיר יג̇שם אלצ̇עפי יכבה אלמטר פלא יבקא לה טעאם:

קטע עד̇ר מן יעתד̇ר באן אלד̇י חמלה עלי אלט̇לם פקרה וקלה̈ ג̇נתה בל
ועדה באן אלקליל אלד̇י לה מן טעאם תמחוה אפה̈ מגרקה̈ כאלמטר או יתעד̇ר
ן מן הו אעלי יד מנה כמא ט̇למה כד̇אך יט̇לם הו איצ̇א מן הו דונה בל תואעדה
ן אפה̈ סמאויה̈ כאלמטר אלד̇י הו אעלי מן אלכל תפני שיה אליסיר ותשבה
אפאת באלמטר נט̇יר קול יחזקאל ען אלה פי דאר אלט̇לם היה גשם שטף ואתנה
ני אלגביש תפלנה (יחזקאל י״ג י״א)[4]).

א עלול בדבר עלול שהצאן הוא עלול בדשא והדשא במטר והמטר ברצון הבורא אבל הבטחון
לם הוא בשם שהוא עילת כל העילות. ואמר פני הצאן רצה לומר המובחרים שבהם וקרא שאר
שים עדרים וכינה אותן בשם חוסן ופני הצאן בשם נזר מפני שהם ככתר לשאר הצאן. ורצה
זרו חציר ודשא ועשב שמאכל הצאן משלשה מינים והם הגרגרים והעלים והחשש. ואמר
צאן יועיל לשלשה דברים ללבוש ולמזון ולפרנסת בני הבית במחיר מה שימכר מן הצאן.

[1]) ביאור: רשע במקום רשעים מפני שמשתמשים בלשון יחיד במקום רבים. וזאת המנוסה
ה בעולם הזה על פי נס כמחנה פלשתים שתי פעמים בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב
י יהורם. ובעולם הבא הרשעים נסים אל מקום העונש הקשה והתמידי.

[2]) „יאריכו ימי הארץ״ ר״ל בשלוה.

[3]) ביאור: מן המושכל שההנהגה השלמה אינה אלא במנהיג אחר וכמו שידעת
רכיא שנים והאחשדרפנים מאה ועשרים ולא קמה מלכות דריוש אלא בעצת דניאל. ואמרו
שע הארץ וכו׳ אינו רוצה בו שרוב מספר השרים עונש מאת השם כי אם הוא אחד מפשעי
ין שיהיו לה שרים רבים כמו שהוא חטא שיהיו לה אלהים רבים ומקדשים רבים. ואין זה דומה
שת שרי אלפים ושרי מאות לפי שהיו כולם שומעים לקול משה וכן בכל הדורות כשהיו
שים רבים בהכרח היו תחת הנהגת איש אחד.

[4]) ביאור: העושק את דל ומתגצל ואומר שעניותו הכריחה אותו לזה יפחידהו החכם

22 ולו דקקת אלגאהל מתׄלא פי מדק או פי וסט אלבאסנה[1]
באלהראוה לם יזל ענה גהלה:

קולה הדׄא פי אלגאהל אלמתנאהי והו אלדׄי לא יצדק באן [פי] אלדניא עלמא כאלסופסטאייה קאל לו צׄרבתה למצׄרה לה או לצלאח לם ינפע דׄלך שיא פאלמצׄרה לה אלצׄרב אלדׄי שבה במכתש ואלצלאח הו צׄרב אלארב ישבהה בתוך הריפות אלדׄי לצלאח כמא יצׄרב אלסמסם ולדׄלך נהי אלכׄואץ אן יגאטׄרו אלמתגאהלין ואנמא יצׄרבון ליתאדב גירהם בהם[2]).

23 ינבגי אן תעלם חאל מקדׄמי גנמך ותרדׄ באלך פי סאיר
קטועהא: 24 אנה לים ותׄאקהא אלי אלדהר ולא תאגׄהא אלי גׄיל בעד
גׄיל: 25 ואנמא אדׄא תגׄלא אלחשיש וטׄהר אלכלא ואגׄתמעת אעשאב
אלגבאל: 26 צאר מן אלנעאג לבאסך ומן תׄמן אלציעה פי מואעץ:
27 ומן כפאיה לבנהא פי טעאמך וטעאם מנזלך ועיש צביאנך:

אלמחיט בגמלה הדׄה אלמקאלה הו אנה כמא כאן קאל לרב אלדׄהב ואלפצׄה לא תתׄק בדׄלך הו קולה אל תיגע להעשיר (משלי כ״ג ד׳) כדׄאך קאל האהנא לרב אלמאשיה לא תתׄק במאשיתך לאנה אנמא קואמהא באלכלא ואלנבאת מן אלארץ ואלכלא נפסה פלו כאן דאימא להא לכאנת אלתפאסיד[3]) אליהא כמא הי אלי סאיר אלחיואן פכיף והו רבמא לם ינבת פבאלחרי אן לא תתכל עלי מעלול במעלול. וגׄעלהא קסמין מכׄתארוהא קאל פיהם פני צאנך והי וגׄוההא כמא קאל ען יעקב ויתן פני הצאן אל עקוד (בראשית ל׳ מ׳) ואלבאקי קאל פיה לעדרים ועטף עלי[4]) אלמדׄכורין אכׄירא בקול חסן ועלי אלמוצופין אולא בקול נזר אדׄ הם כאלתאג לסאיר אלגנם. ווצף מאכלהא בתׄלתׄה אשיא חציר ודשא ועשב אסמא אלחב ואלורק ואלחשיש וינתרא מנהא תׄלאתׄה אשיא מא יכתסי בה לקולה ללבושך ומא יתאדם בה קאל פיה ללחמך ומא יבאע ויתעיש מנה אי בתׄמנה קאל פיה וחיים לנערתיך. וקצד בקולה הדׄא אן אלתכלאן אלתאם אנמא הו עלי אלכׄאלק עז וגׄל [אלדׄי] הדׄה כלהא מעלולה בה אלחיואן באלנבאת ואלנבאת באלמטר ואלמטר במשיה אלבארי וקאל אקצד אלאצל אלקאים בהדׄה כלהא כמא קאל משה פי אלתוראה פי קצה כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים (דברים י״א י׳) אלקצה אלי אכׄרהא[5]).

לשבחם וכשיבחנו אותם נמצא ערכם אמת. ונתן משל בשני דברים שהאחד מהם יקר מהשני לפי שיש מעלות רבות בחכמות וכן יש מדרגות במעשי החסד והצדקה וכן באומניות וכיוצא בהן.

[1]) עניינו שק גדול ועבה ונותנים בו השומשמין ומכין עליו במקל כדי להוציא שמנם.

[2]) ביאור: החכם מדבר בכסיל גמור שאין מודה שיש בעולם ידיעה והוא הנקרא סופיסט ואומר אם תכתישהו במדוכה להזיקו או אם תכהו במקל ליסרו לא יועיל לו ולכן הזהיר שלא להתוכח עם כסיל כזה ולא יכו אותו כי אם כדי שיראו אחרים וילמדו.

[3]) בכ״י אלתפאסיר.

[4]) בכ״י אלי.

[5]) ביאור: כמו שאמר למעלה שאין לבטוח בכסף ובזהב אמר כאן שלא ישען האדם על רוב מקנהו מפני שאין קיומו אלא בדשא הארץ ואפילו יצמח תמיד הדשא אפשי שיארע לצאן שום הזק כמו לשאר הבהמות כל שכן שלפעמים לא יצמח הדשא ולכן אין ראוי לבטוח בכסף

כאן אלצאחב הו רב אלעאלמין כמא חפטו בני צדוק וקאל פיהם והכהנים הלוים
צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל (יחזקאל ד׳ ט״ו)[1].

19 כאלמא אלמוגֹה לוגוה כדֹאך קלב אלנאס ללנאס:

למא כאן אלמא מן בין אלארבעהֿ ענאצר הו אלדֹי יחתמל אן תמילה כיף
ת אדֹ כאן אלתראב תֿקילא ואלריח ואלנאר[2]) לא תמלכהא שבה אלחכים תמייל
קלוב בה. פאן קלת כדֹאך קלוב אלנאס בעצֿהם לבעץֿ אן שאו מילוהא ואן שאו
ארוהא כאן אלקול כֿאצא ואן קלת כדֹאך קלוב אלנאס כל ואחד לנפסה כיף שא
ה פי טאעהֿ אללה או צנאעהֿ או תגֹארהֿ או עשרהֿ קום כאן דֹלך עאמא והו
אחקֿ אן יכון אלא אנה עלי אלוגֹהין גֹמיעא ינפי מא יתוהמה אלנאס אנהם
ורון [3]).

**20 וכמא אן אלתֿרי ואלאבאדהֿ לא תשבע מתֿלא כדֹאך עינא
נאם לא תשבע גילא:**

נהי בדֹלך אלקול ען אתֿבאע אלתמני פאנה לא תדרך גאיתה אדֹ כאן אלאנסאן
וצל מנה אלי חאל אלא ותמנא פיהא חאל[א] אכֿרי וקד עלמת אן קין כאן
לא לנצף אלארץֿ פלם יקנעה פקתל הבל ליחוז אלכל או למא אשבה דֹלך[4]).

**21 וכמא אן אלמסבך ללפצֿהֿ ואלכור ללדֹהב כדֹאך ינבגי אן יכון
מר עלי קדר מדיחה:**

זאד פי אלחתֿ עלי טלב אלעלם בבאב אכֿר קאל ומן דֹאע לה אסם פימא
קומה באנה קד בלג פי אלעלם אלי חאל ואנמא הו עלי אלחקיקהֿ עלי בעצֿהא
גי אן יענא בנפסה חתי יציר בחיתֿ יצפונה וחתי אדֹא אמתחן כֿרג עלי עיאר מא
לה כאלדֹהב פי אלכור ואלפצֿהֿ פי אלמסבך. ומתֿל דֹלך בשיין אחדהמא אעז מן
אכֿר חסב תפאצֿל אלעלום פי אגֹנאסהא ואנואעהא. וכאלקול פי אלעלם כדֹאך פי
לאח ואלבר וכדֹאך פי אלמהארהֿ ואלחרץֿ פי אלצנאיע וכל פן מן הדֹה איצֿא
מנאזל[5]).

---

[1]) ביאור: יש אילנות רבים נושאים פרי אלא שהתאנה צריכה שמירה יתרה לפי שאין
ים את פריה בבת אחת כי אם מעט מעט בכל יום בעת מיוחדת מן היום ואם עברה
יפסדו התאנים וכן צריך העבד לשמור את אדוניו בכל עת וזה בבני אדם וכל שכן אם
ן הוא השם.

[2]) בכ״י אלמא.

[3]) ביאור: המשיל לב האדם למים מפני שהאדם יכול להגיר את המים לכל צד כפי
מה שאינו כן בשלושה יסודות האחרים לפי שהעפר כבד והרוח והאש אינם נתפסים.
כן וכו׳ אם תפרשהו שאדם יכול להטות את לב אדם ורעהו אל דבר אחד או להשיבו ממנו
מאמר פרטי ואם תפרשהו שכל אדם יכול לנהג את לבו כפי רצונו הן למצוות הן לדברי
ם הזה המאמר הוא כללי. ועל כל פנים הכתוב מעיד נגד החושבים שהאדם מוכרח.

[4]) ביאור: הזהרה לאדם שלא ילך אחר תאותיו לפי שאין להן סוף ואם מלא תאוה אחת
אחרת כמו שקין זכה לחצי הארץ והרג הבל לאחוז את הארץ כולה או לסבה אחרת
לזה (ועיין בראשית רבה על בראשית ד׳ ח׳).

[5]) ביאור: החכם הוסיף להעיר לדרישת החכמה מטעם אחר והוא שיש בני אדם שיצא
שם יותר גדול ממה שראויים לו וחובה עליהם להשתדל בחכמה כדי שתהא חכמתם שוה

15 אלוכף אלמתתאבע פי יום זמהריר ואלאמראה̈ אלצ̇אגה̈ תסאויא: 16 מן ד̇כרהא פקד ד̇כר אלריח וג̇הד[1]) ימינה ילקא:

שבההא באלוכף לאנה יאתי מן אלמא מן וכף[2]) אלמתתאבע מנה לכת̇רה̈ כלאמהא ת̇ם שבההא באלריח אלתי לא יטיק אחד אן יצ̇בטהא קאל פמן ט̇ן אנה יטיק אן יען או יקצר צכ̇ב אלאמראה̈ אלשרירה̈ פקד ט̇ן אלבעיד בל אלמחאל. וימינה אלתי יתוהם אנה יקודהא בהא ויענהא כמא יען אלדאבה̈ אנמא תלקא ג̇הרא ותעבא[3]).

17 כמא אן אלחדיד באלחדיד ינחד̄ כד̇אך אלמר ינחד בחצ̇רה̈ צאחבה:

ט̇אהר ד̇לך אלמבאראה̈ אלמוג̇ודה̈ בין אלנאס פי אלאבניה̈[4]) ואלנ̇רוס ואלאלאת ומא אשבה ד̇לך. הד̇א עלי סביל אלוג̇דאן וכ̇אצה̈ אלמת̇ל פי אלג̇דל אן[5]) אלתקא עאלמין פי אלמצאף מן מג̇אלס אלנט̇ר אלמחץ̇ ישחד̇[6]) כל ואחד מנהמא פכר אלאכ̇ר שחד̇א בינא ויחצ̇ר לה מן כ̇אטרה אבואבא לם תך ענדה קבל ד̇לך ויסתפיק אלי אלרד עלי מטאען כאן לא יעלמהא אנהא עליה ומא שאכל ד̇לך. ואנמא קלת אלנט̇ר אלמחץ̇ לאן כת̇ירא מן אהל זמאננא הד̇א ליס יתכלמון ליעלמו ואנמא יתכלמון לינלבו פלים אלמג̇לס מחץ̇ ללנט̇ר[7]).

18 כמא אן מן חפט̇ אלתינה̈ אכל מן ת̇מרהא כד̇אך מן חפט̇ מולאה יכרם:

אמא אלשג̇רה̈ אלמת̇מרה̈ עלי אנהא כת̇ירה̈ וכל מן חפט̇ ואחדה̈ מנהא אנתפע בת̇מרהא פאנה קצד אלתינה̈ לכ̇אציה̈ פיהא אנהא לא תלקט דפעה̈ ואחדה̈ בל פי כל יום קליל ופי וקת מן אליום כ̇אצה̈ פמן[8]) אג̇אז ד̇לך בוקוע אלשמס עליהא או בנדוה פסדת כד̇אך מן יחפט̇ צאחבה וירעא חקה יג̇ב אן ילזמה פי כל וקת הד̇א אלקול[9])

---

[1]) טעמו עמל ויגיעה ולא ידענו איך העתיק הגאון מלת שמן כן ואפשר שהשמן הוא משל לבריאות הגוף ולכחו.

[2]) יש כאן חסרון ומלאנוהו בביאור כפי השערתנו.

[3]) ביאור: המשיל אשת מדנים לדלף לפי שהוא בא מן תמים (שלא יוכלו להיות צוררים בשמלה) והוסיף לומר דלף טורד לפי שהיא מדברת תמיד והמשילה עוד לרוח שאי אפשר לאדם לאספו בחפניו וכמו כן הוא דבר רחוק או נמנע להשקיט את אשת מדנים ואם יחשוב הבעל שינהג אותה בימינה כמו שינהג את הבהמה לא תמצא ידו כי אם עמל ויגיעה.

[4]) בכ״י כאלאבניה.

[5]) אפשר שצ״ל אי.

[6]) בכ״י ישחד וכן שחדא.

[7]) ביאור: לפי פשוטו הכתוב מדבר בקנאת האומנים זה בזה להיטיב לבנות ולייפות ולעשות כלים. וסגולת המשל לשני חכמים הנושאים ונותנים בבית המדרש להוציא אמת על בוריו שיחדד כל אחד מהם שכל חברו ויוציא לו מבינתו חידושים ויעיר אותו להשיב על טענות שלא הרגיש בהן עדין. ואמרנו להוציא אמת על בוריו לפי שיש אנשים רבים בזמננו זה שאינם מתוכחים אלא להתגבר איש על רעהו ולא ללמוד זה מזה.

[8]) נראה שצ״ל פאן.

[9]) נראה שצריך להוסיף פי אלנאס פכיף ר״ל וזה המאמר בבני אדם וכל שכן אם האדון הוא השם.

בבתך ואלאכֿר יבאלג פי אלאמר יקול חתי אכֿוך ואן כאן אבן אמך ואביך פלא טהרה עלי נכבתך כל כתמאנך לאמורך אצלח לך. ואלתֿאלתֿ טוב שכן קרוב מאח חוק ולה מעאן מנהא אן גארך אלחאצֿר אנפע לך מן אכֿיך אלגאיב פלא תפאסרן[1]) דֿא להדֿא ומנהא אן גארך אלמאיל אליך אנפע לך מן אכֿיך אלמנחרף ענך פיכון חוק וקרוב האהנא באלאעתקאד כמא כאן פי אלאול באלשכֿץ ומנהא אן גארך לקריב אלי אללה בברֿה אצלח מן אכֿיך אלבעיד מן רבה במעציתה פיכון קרוב חוק פי הדֿא אלתכֿריג אלתֿאלתֿ פי אלדין[2]).

11 תעלם[3]) יא בני ופרח קלבי וחתי ארדֿ עלי מעֿירי קולא:

קד כאן רנֿב תלמידֿה אולא פי אלתעלם ליסרֿה אדֿ סרורה אחד אלחקוק לואגבהֿ עלי אלתלמיד וזאדה האהנא תרגיבא אכֿר פקאל וחתי מן עירני בכֿלאל מן כֿלאלך רדדת עליה גואבא [ו]כסרת מא בה יטען עליך[4]).

12 ותרי אלנהיֿץ אדֿא ראי אלשרֿ אחתגב ענה ואלגפֿל ימרון בה פינכבון: 13 חתי אן חכמא יקאל פיה[5]) כדֿ תֿובה למא צֿמן אגנביא ועֿן אלגריב רהנה: 14 פכם מן דאע לצאחבה בצות עאל פי דלגֿה מן אלגדאהֿ והי מחסובהֿ ענדה פריהֿ:

קולה הדֿא כאלנהאיהֿ פי תוקי אלחכם אי אנה מן שדהֿ חדֿרה לא ידכֿל פימא לא יעניה חתי אלצֿמאן אלדֿי אנמא עאקבתה אן [יוכֿדֿ תֿובה פכיף פימא עאקבתה אן] תוכֿדֿ רוחה פכיף פימא עאקבתה אן יכֿלד פי אלנאר. ולמא דֿכר אלצֿמאן קאל עלי מתֿל הדֿה אלחאל כם מן מברך רעהו וגו׳ יעני אלמצֿמון ענה ידעו ללצֿאמן קאציא לדֿמאמה ולו כאן אפתרי עליה ולם יצֿמנה כאן ענדה אסהל או מתֿלא במתֿל פכיף אן הו קדם נפסה ללכֿטר דונה[6]).

[1]) בכ״י תפאסרן.

[2]) ביאור: בפסוק הזה שלשה חלקים האחד אמרו רעך וכו׳ ועניננו אל תעזוב את רעך שאם היטיב לך וחדל אחר כך אז הוא חמס ממך לעזוב אותו ואם הרע לך עליך לסלות לו לפי שהוא אוהבך ואם אין לך סבה לעזוב אותו אז אתה כשוטה. ורעה אביך לפעמים יעמוד במקום רעך אם רעך אינו עמך. והשני אמרו ובית אחיך וכו׳ הערה שלא תגלה את צרתך לאחיך שלא תעציבנו או לא תגלה אפילו לאחיך אף על פי שהוא בן אמך ואביך טוב לך להסתיר ממנו את ענינך. והשלישי אמרו טוב וכו׳ יש בו כמה ענינים מהם שהשכן היושב עמך טוב מאח שהוא רחוק ממך ואל תתבאש עם הראשון מפני השני ועוד ששכן שלבו דבק בך טוב מאח שלבו סר ממך ועוד ששכן הקרוב אל השם בצדקתו טוב מאח הרחוק מהשם בפשעיו.

[3]) בכ״י ב׳ תחכם.

[4]) ביאור: אחר שאמר שחובה על התלמיד לשמח את רבו (למעלה כ״ג ט״ו) העיר כאן עוד את התלמיד ואמר לו חכם כדי שאוכל להשיב דבר למי שיחרפני במדת ממרותיך.

[5]) „עד שיגזר עליו הדין לומר״.

[6]) ביאור: אמרו ערום וכו׳ ר״ל שהערום נשמר מלבוא במשפט ולכן לא יתעסק במה שאינו שלו עד שלא ירצה לחיות ערב כדי שלא יקחו את בגדו וכל שכן במה שיביא את חייו בסכנה ועל אחת כמה וכמה במה שיענש עליו באש של גיהנום. ואמרו מברך רעהו וכו׳ עניננו שלפעמים יברך הלווה מי שערב בעדו לשלם את הטובה שגמלו ואילו קיללו ולא עשהו לערב היה יותר נוח לו או הברכה בעיניו שוה לקללה ואין צריך לומר במביא את עצמו בסכנת תחת אחר.

פי אלמאל כדׄלך פי אלמאיכל ואלמשארב ואלמנאכח אלחראם. ופי אלעלום אלמחרם אסתעמאלהא כאלזגׄר ואלפאל ואלתבכׄית[1]) ומא גׄרי נחו דׄלך[2]).

8 וכטאיר נאיד מן וכרה כדׄאך אמר נאיד מן מוצׄעה:

בסיט הדׄא אלמתׄל אשאר באן לא נפני אלאעמאר פי אלספר פאן פיה וחש וכׄטר ונקץ פי אלחאגׄאת וגׄיר דׄלך ממא גׄמלתה תנאל אלטאיר אלמפארק וכרה. ויב איצׄא אן יכון אמר באלשפקה עלי אלגריב אדׄ הו בהדׄה אלחאל ולו כאן מלך כמא עלמת מן דויד מלך ישראל חין כׄרגׄ הארבא מן בין ידי אבשלום[3]).

9 כמא אן אלדהן ואלבכׄור אוכד לפרח אלקלב מן אחדהמ כדׄאך משורה אלצאחב אחלא מן משורה אלנפס וחדהא[4]):

אמר האהנא במשאורה בציר (צארק) צדיק נאצח וקד כנא בינא אן אלבציר הו מן קאם לה אלדליל באנה בציר בדׄלך אלאמר אלדׄי תריד תשאורה פיה דיאנ כאן אם צנאעיא אם תגׄאריא ואלצדיק הו מן קד אנכשפת לך חאלה באלממאג בגׄיר חד להא[5]) ואלנאצח הו אלדׄי תראה לא ישיר חתי יחיט באקטאר מא תשאורה פמא חדׄתה מנה אגׄאד אסתמאעה ומא תרכתה טאלבך בשרח דׄלך[6]).

10 צאחבך או צאחב אביך לא תתרך ובית אכׄיך לא תדכׄל פי יום נכבתך וגׄארך אלקריב אנפע מן אכׄיך אלבעיד:

הדׄא אלפסוק תׄלתׄה אבואב אלבאב אלאול רעך ורעה אביך אל תעזב יקׄול ליס מן אלחטׄ לך אן תתרך צאחבך לאן תרכך לה לא יכׄלו מן אן יכון עלי אחד תׄלתׄה אבואב אמא לאחסאן חדתׄ מנה פקטעה [פתרכך לה] חינידׄ גׄור או לסיה חדתׄת פינבגי אן תצפחהא אדׄ הו צדיקך או לא לשי חדתׄ פמן פעל לא לעלה כאנת ולא תכון באעת[7]). וקד יקום צדיק אביך מקאם צדיקך אדׄ נאב צדיקך. ואלתׄאני ובית אחיך אל תבא ביום אידך אחרז[8]) אלא תטׄהר אכׄאך כׄאצה עלי נכבתך ולדׄלך תפסיראן אחדהמא יכׄציץ אכׄאך כׄאצה כאנה לם יריד אן תגׄם אכׄאך בוקופה עלי

---

[1]) המלה הזאת נגזרת ממלת בכׄת שענינה מזל טוב.

[2]) ביאור: מתוך זה הפסוק נלמד שהשמח בחלקו מן הממון המותר יבזה כל הון יקר מן האסור ואוהב כסף כל איסור מותר בעיניו וכן במאכל ובמשתה ובעריות ובחכמות האסורות כמעשי המכשף והידעוני.

[3]) ביאור: לפי פשוטו הפסוק הזה הוראה שלא נאבד חיינו בהליכת דרך לפי שנה יש בדידה וסכנה וחסרון צרכינו כמו שיארע לצפור הנודדת מקנה. ויתכן גם כן שהוא צווי להמדל על האורח לפי שהוא בזה המצב ואפילו אם הוא מלך כמו שהיה דוד בברחו מפני אבשלום.

[4]) „כמו שהשמן והקטרת ראויים לשמח לב יותר מאחד מהם כן עצת הרע מתוקה יותר מעצת הנפש לבדה“.

[5]) המלות האלו קשות להבין והעתקנום כפי ההשערתנו בביאורנו. ועיין למעלה כ״ז כ״ה.

[6]) ביאור: החכם צוונו לשאול בעצת איש נבון ואוהב ונאמן וכבר ביארנו שהנבון הוא המבין בדבר אשר תשאלהו עליו והאוהב הוא מי שנגלה לך לבו מיד כשתפגשנו ואין ליתן גדר בענין הזה והנאמן הוא היועץ אחר דרישה וחקירה ושומע למה שאתה אומר ושואל על מה שלא בירות.

[7]) אין אנו מבינים ענין המלה הזאת והעתקנוה כפי השערתנו.

[8]) בכ״י אחרץ.

כאלחגר ומנהם מן יתפנן פי צרוב מן אלגיט פהו כאלרמל. ויתגה אן יכון תצרירה בהדה אלאמור אנמא קצד בה אלנהי ען מכאלטה אלגאהל פי מגאורה או מעאמלה או מצאהרה או מנאדמה או מנאטרה[1]).

5 ולעטה מכשופה כיר מן מחבה מסתורה:

לה וגהאן אחדהמא אן תצדק צדיקך אצלח מן אן תסאתרה ועלי מא קאלת אלתוראה הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא י"ט י"ז) פאן סאתרתה אכטאת עליה ועלי נפסך איצא. ואלאכר אן אלעטה ועלי אנהא מולמה פאד הי לטאעה אללה וימכן אטהארהא ינבגי אן תכון אסר ללמועוט[2]) מן מחבה ליס לטאעה אללה ולא ימכן טהורהא בל תבקא מכתומה[3]).

6 ושגג אלמחב מאמונה וקבל אלשאני מסתסרפה[4]):

ונעתרות יתצרף מן קול יחזקאל והעתרתם עלי דבריכם (יחזקאל ל"ה י"ג) ואסרפתם. ממא הו צחיח אן אלמחב לא יולם אלא לאצלאח ואלשאני לא ילדד אלא לאפסאד עלי גמיע אלפנון פי אפעאל אלשאני ואלמחב גמיעא. וקד עלמת אן כלאם משה רבינו ממרים הייתם (דברים ט׳ ז׳) הו אסר אלינא מן קול בלעם[5]) מה טבו אהליך יעקב וגו׳ (במדבר כ"ד ה׳) ועלי אן דלך מן ענד אללה עלי פיה. וכדלך אדא אעתקדנא אן אלבארי גל גלאלה מחב צלאחנא יכון כל מא יחלה בנא מאמונא ענדנא גיר מסתגש[6]).

7 תרי אלנפס אלשבעי תבשם אלשהד ואלנפס אלגאיעה כל מר ענדהא כחלו:

פי טי הדא אלקול אנה מן קנע במא רזקה רבה מן חלה עאפת נפסה כל מאל גזיל מן אלחראם ומן כאן רגיבא פי דלך פכל חראם ענדה כחלאל. וכאלקול

---

[1]) ביאור: החכם מדבר באחד משלשת כוחות הנפש (והוא כח הכעס) והזכיר שלשה חלקים אף וחימה וקנאה כנגד שלשה מיני הכעס והם המין הפחות והוא החימה המביאת לידי אכזריות שלא יתן אדם את לבו על הצרות הבאות על מי שהתעבר עליו והבינוני והוא האף והוא שיקום על שונאו וישטפנו והיותר חזק הוא הקנאה ואמר שאין ביכולת אדם לשער כמותה. ואם הוא כן בכל בני אדם כל שכן באוילים שכעסם כבד מחול ומאבן. ואפשר שהשתמש בשני דמיונים לפי שלפעמים כעס האויל הוא ממין אחד ואז הוא דומה לאבן או ממינים שונים והוא דומה לחול. ואולי התחיל באמרו כובד וכו׳ להזהיר שלא להתחבר עם הכסיל להיות שכנו או שותפו או להתחתן בו או לאכול משולחנו או להתוכח עמו.

[2]) בכ"י ללמועט.

[3]) ביאור: יש לפסוק הזה שני פירושים האחד שטוב לאדם שיוכיח את חברו ויאמר לו האמת משיעלים את עיניו מחטאיו. והשני שהתוכחה אף על פי שהיא מכאבת אם היא לשם שמים ואפשר לגלותה ראויה להיות חביבה על המוכח יותר מאהבה שאינה לשם שמים ושצריך להסתירה.

[4]) בכ"י ב׳ וג׳ מסתפטעה.

[5]) עיין תענית כ׳ ע"א.

[6]) ביאור: נעתרות נגזר מן והעתרתם שענינו הרביתם יותר מדאי. ופירוש הפסוק שהאוהב יכאיבך להצלחתך והשונא ישמח אותך לרעתך וכן היתה תוכחת משה רבנו חביבה לנו מברכת בלעם אף על פי ששמה השם בפיו וכן לפי שהשם יחפוץ בטובתנו יהיו יסוריו בעינינו נאמנים ובלי עול.

ואיצא פי אמור אלטאעאת מן תעלם עלם[1]) או צום או צלוה לא תסוף בה אלי גד ובעד גד לאנך לא תאמן מא יחדת פישגלך ומנה קאל אלעלמא אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (אבות ב׳ ד׳). ואיצא פי אלאמתראח באלצלאח ולו כלנת סבעין סנה או תמאנין פי צלאח לא תתחקק באן אלאכרה לך פאנך לא תעלם איה מעציה או זלה תחדת מנך פתנתקל מרתבתך והו קולהם איצא אל תאמן בעצמך עד יום מותך (שם)[2]).

2 ימדחך אלאגנבי לא פוך אלגריב לא שפתאך:

יחתמל מעניין אחדהמא אן יכון מנע אן ימדח אלמר נפסה לאסתקבאחה דאך ומע דלך לם ילזמה אן ימנע אלנאס מן אן ימדחוה בל נעלהא חאלא מתוסטה לילא יטן בעצנא אן מנע אלמדיח כלה אצלח אד דלך באב מן אלכשוע או קולה מן צאחבה ומן גירה צואב לירגב אלנאס פי אלבר. ואלאכר אמר באסתעמאל אלנפס פי מא יכון אלאנסאן בה מחמודא ענד נפסה וענד אלנאס גמיעא כאנה קאל יהללך זר איצא ולא פיך פקט נכרי ואל שפתיך פקט. והדא איצא קולהם אי זה היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות ב׳ א׳) ומעני קולנא יכון פכרא ענד נפסה נעני בינה ובין רבה[3]).

3 אן אלחגר לתקיל ואלרמל לרזין וגיט אלגאהל אתקל מן
כליהמא: 4 אד אלחמיה חנק ואלגצב גרק ומן יקף בין ידי אלגירה:

אכד פי האתין אלאיתין אן יצף אחרי אלקוי מן אלתלאת אלתי הי ללנפס. פקסמה תלאתה אקסאם חמה ואף וקנאה תלקא אלתלאתה צרוב מן קוה אלגצב אעני אנהא תכון אמא אלי אלזיאדה או אלי אלנקצאן או אלאעתדאל פסמי אלנאקץ מן אנזאיהא חמה והו יורת אלחנק אלא יבאלי אלמר במא יחדת פי אלזמאן עלי מן הו חנק עליה לכן ליס יבאשר הו באדאיה וסמי אלמעתדל אף והו יורת אלנרק אן יבטש אלמר במן הו נצבאן עליה פינרקה וסמי אלזאיד קנאה ולם ינעל למא יורתה מקדארא בל קאל ומי יעמד אד לא תערף כמיה דלך. קאל פאדא כאנת הדה אלתלאת מנאזל מן אלגיט פי אלמתוסטין מן אלנאס פכיף אלגהאל אחרי אן תכון הדה אלדרגאת פי אכלאקהם אתקל מן אלרמל ואלחצא. ויגוז אן יכון תשביהה בהדין אלשיין לאן אלגהאל פי אכלאקהם עלי צרבין מנהם מן יתבת עלי כלק ואחד פהו

[1]) נראה שהוא מדבר כאן בחכמת התורה.

[2]) ביאור: יש בזה הרבה ענינים אחד מהם והוא היותר קרוב שלא יאמר אדם מחר אעשה כן והוא אינו יודע מה תהיה מחרתו כמו שאירע לסנחריב באמרו כן אעשה לירושלים. ומהם שלא יאמר מחר יעשה השם כן בין שיאמר זה מדרך הנבואה כמו שעשו נביאי השקר וחנני בן עזור בימי ירמיה בין שיחשוב שהוא מבין באותות השמים כמו שעשו חכמי בבל. ומהם שלא יאחר לעשות מצווה הבאה לידו כמו תלמוד תורה וצום ותפלה מפני שנעלם ממנו אם יוכל לקיימה מחר. ומהם שלא יתהלל בצדקתו אפילו בעת זקנותו שמא יחטא למחר וירד ממעלתו.

[3]) ביאור: פתרון זה הפסוק על שני פנים האחד הזהרה שלא ישבח אדם את עצמו מפני שזהו דבר מגונה אבל אינו חייב להיות עניו עד שימנע בני אדם מלהלל אותו או טוב הוא שישבחו אותו אחרים כדי שיתאוו בני אדם לעשות הטוב כמוהו. והשני שיתנהג אדם במעשיו באופן שיהיה משובח אצל עצמו ואצל אחרים יחדו כאלו אמר יהללך זר גם הוא ולא פיך לבדו נכרי גם הוא ואל שפתיך לבדן ואמרנו משובח אצל עצמו נרצה בו בינו ובין השם.

רבמא וקע פיהא ורבמא לם יקע אד̇ כאנת פי אלכולאם[1]) מן אלארץ̇ אעני אלצלבה̇ וקד יחכם באנה ואקע פיהא לא מחאלה̇ אד̇א כאנת פי אלרמל לבעד[2]) צעודה מנהא ומן דחרג̇ חג̇רא רבמא רג̇עת[3]) עליה ורבמא לם תרג̇ע אד̇א כאנת פי בעץ̇ קותה וקד יחכם באנה לא בד מן אן ירג̇ע עליה אד̇א כאן פוק קו̇תה כד̇אך אלבאגי ואלסאעי רבמא רד̇ אללה כיודהמא פי נחורהמא ורבמא לם ירד פי דאר אלדניא כמא עלמת אן סרכיא ואחשדרפניא אצחאב דניאל קצדו טרחה ללאסד ואנקלב עליהם ואלכסדאניון קצדו אחראק חנניה מישאל ועזריה ולם ינץ̇ אלעקאב עליהם[4]). ואמא פי דאר אלאכ̇רה̇ פבאלחכם ישדד אללה אלעקאב עלי כל סאע ובאגי סו כמא קאל מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים ק״כ ד׳—ה׳). ויתג̇ה אן יכון ג̇על אלמת̇ל מת̇לין שחת ואבן באזא קסמי אלנאס אלג̇ליל ואלוצ̇יע ואלעאמי ואלכ̇אצי[5]).

28 ד̇ו אלקול אלבאטל ישנא חתי צ̇עפאה ואלקול אללין יצנע אלמדחא:

ערפנא אן אלנמ̇אמין ואלכד̇אבין מעהם קסוה̇ לא יסתקים אמרהם אלא בהא פהם לא ירחמון אחרא קויא בל לא צ̇עיפא גריבא בל לא צ̇עיפהם הם אלד̇י יערפונה כמא קאל ישנא דכיו וינצבון אלמראחי ללנאס כלהם בגיר שפקה̇[6]).

כז

1 ולא תמתדח בגד פאנך לא תעלם מא יחדת̇ פיה:

יתג̇אוז הד̇ה אלאיה̇ אמור שתי אחדהא פי אלחדת̇אן והו אקרב אלי אלג̇ין מן באב פעלך יקול ולא תקל אפעל גדא כד̇י ואצנע כד̇י פאנך לא תעלם הל יחדת̇ מות או כ̇צומה̇ תמנעך ד̇לך וכמא קאל סנחריב כן אעשה לירושלים ולעצביה (ישעיה י׳ י״א) פחדת̇ת אלאפה̇ פזאל ד̇לך. ואיצ̇א פי אלחדת̇אן מן באב פעל אללה אמא בדעוי נבוה̇ כמא קאל נביאי השקר לא תראו חרב ורעב לא יהיה (ירמיה י״ד י״ג) וכמא קאל חנניה בן עזור בעוד שנתים ימים (שם כ״ח ג׳) וחדת̇ת אלאפאת ואזאלת ד̇לך או דעוי בצר בהיה̇ אלפלך ומא יקצ̇י עלי כל חאל מן חרכתה כמא אד̇עו אהל באבל חין וצפהם אים איפה חכמיך (ישעיה י״ט י״ב) ואבטלת אלמצאיב כל ד̇לך.

---

[1]) בלשון פרסית כלאם ענינו אדמה עבה וקשה.

[2]) אפשר שצ״ל ויבעד ר״ל ואחר שנפל בשחת יקשה עליו לעלות ממנה.

[3]) נראה שהשתמש כאן הגאון בלשון נקבה מפני שאבן לשון נקבה.

[4]) לפי זה המלשינים לא נשרפו כי אם האנשים אשר אסרו חנניה מישאל ועזריה. והוא פירוש קטל המון (דניאל ג׳ כ״ג) וזה סותר למה שאמר הגאון למעלה כ״א י״ח.

[5]) ביאור: אליו במקום עליו. והחופר שחת בארץ קשה אפשר שיפול בה ואפשר שלא יפול ואם יחפור בחול יפול בלי ספק וכן הגולל אבן שאינה כבדה מאוד אפשר שתשוב עליו או לא ואם לא יספיק כוחו תשוב עליו על כורחו. כמו כן עושה בערמה אפשר שיענש בעולם הזה כמו שאירע לשונאי דניאל או לא יענש כמו שלא נכתב במקרא עונש הכשדאים אשר הלשינו בחנניה מישאל ועזריה אבל בעולם הבא יענש בלי ספק. ויתכן שרמז בשני משלים שחת ואבן אל נכבדים גדולים ואל המון השפלים.

[6]) ביאור: המלשינים והמכזבים הם אנשים קשים ולא יחוסו גם על הנדכאים ואפילו על חבריהם הנדכאים ונותנים מכשולות לפני כל בני אדם בלי חמלה.

שיא מן ערץ̇ אלדניא קאל פלא תנתר במא תראה מן ט̇אהרה פאן ליס במקרארה מן אלשר פי קלבה בל באצ̇עאפה לקולה כי שבע וד̇אך כמא אט̇הר יואב לאבנר ועמשא חתי קתלהמא וכמא נאפק ישמעאל בן נתניה גדליה בן אחיקם חתי קתלה. וקד צ̇רבת אלעלמא להד̇א אמת̇אלא אכ̇ר כת̇ירה̈ מנהא באלנאר אלכאמנה̈ פי אלחג̇ר אלצלד אלד̇י ל̇ארג̇ה בארד ודאכ̇לה חאר ומנהא באלעסל אלמשוב בסם קאתל ט̇אהרה חלאוה̈ ובאטנה מהלכה̈ ומא אשבה ד̇לך. ומעני קולה תכסה שנאה יקול ומן אלמתדללין מן יכ̇צ̇ע לך בינך ובינה פאד̇א חצ̇ר אלמלא כאשפך באלעדאוה̈ פאחד̇רה. פאן קאל קאיל וכיף אערף מן הו בהד̇ה אלצורה̈ ואלחכים אלד̇י הו מעלמי לם יחד̇[1]) פיה חד̇א קלנא אנה מסתגן ען אן יחד לה חדא לאנה קד אמר והו יאמר דאימא באכתסאב אלחכמה̈ ואנמא כל מכ̇אטבתה מע מכתסבהא פמן אכתסבהא[2]) פליס יכ̇פא עליה הד̇א אלאמר לאנה שי יערף בד̇אתה מת̇ל אלשבע ואלג̇וע ואלועד ואלתואעד ואלרצ̇א ואלסכ̇ט אלד̇ין לא חדוד להם ואנמא יערפון באנפסהם בל במת̇לה אלאול אלד̇י צ̇רבה כסף סיגים כמא יערף אלנאקד אלג̇יד מן אלרדי בג̇ודה̈ אלבצר ואלתאמל כד̇אך יערף אלמנאפק. ואד̇א כאנת הד̇ה אלמד̇מומאת פי מן ינאפק אלנאס פבאלחרי מן ינאפק רבה וד̇אך באן ידעוה אלדעא אלכת̇יר בעד מא יוחדה ויסבחה אלתסביח אלג̇ליל וישכרה אלשכר אלואסע ולים [פי] קלבה מן אלג̇מיע שי או יכון אלבעץ̇ פי ניתה ואלבעץ̇ לא כמא ד̇ם קומא קאל פיהם ויזכרו כי אלהים צורם וגו׳ ויפתוהו בפיהם וגו׳ ולבם לא נכון עמו (תהלים ע״ח ל״ה—ל״ז) פקולה ויזכרו ליס הו פי אלנפס בל פי אלקול ד̇כרו בין ידיה כאנהם מסבחון אנה צורם וגואלם ת̇ם דעוה ואבתהלו והם עלי אחרי חאלין אמא ולבם לא נכון עמו פהו אלתקציר או לא נאמנו בבריתו פהו אלכפר[3]).

27 מן כרא הותה̈ סיקע פיה ומן דחרג̇ חג̇רא סירג̇ע עליה:
אליו האהנא מקאם עליו. כמא אן אלמת̇ל מנקסם אלוג̇דאן לאן מן חפר הותה̈

---

[1]) בכ״י יחך. — [2]) בכ״י אכחסאבהא.

[3]) ביאור: המתנכר הוא המראה ברו שלא כתוכו בין לטוב בין לרע כמו שקרא אחיה לאשת ירבעם מתנכרה. ואמרו דולקים (שתרגם הגאון מלשון הדלקה ר״ל בשלהבת האהבה) יוכל גם כן להיות מלשון דלקת אחרי שידבר החנף הרבה (כאילו דבריו רודפים זה אחר זה). והמשיל החנף בפרט לכסף המזוייף או לכלי חרס המצופה בכסף מפני שהמזייף על איזה אופן שיהיה כוונתו תמיד להראות הפך מה שבמציאות כדי שירויח בזה וכן המסלף את דבריו פעם יקצר את דבורו ואז הוא דומה למעות כסף מזוייפות שמשקלן מועט כפירוש הראשון של מלת דולקים ופעם יאריך בדיבורו ואז הוא דומה לכלי חרש מצופה בכסף שמשקלו כבד כפירוש שני של דולקים. ואמרו שבע תועבות בלבו ר״ל שמדת הרע שבקרבו יותר גדולה ממדת הטוב שבשפתיו וכן היה יואב עם אבנר ועמשא וכן ישמעאל בן נתניה עם גדליה בן אחיקם. וכבר המשילו החכמים את החניפה לאש טמונה בחלמיש שחוצו קר ותוכו חם ולדבש המעורב בסם מות שבתחלה הוא מתוק ובסוף הוא ממית. ואמרו תכסה שנאת ענינו שיש מן המחליקים שיפתוך כשהם עמך לבדך ויגלו את שנאתם כשיהיו בקהל. ואם יאמר אומר איך נוכל להבחין בין האוהב הנאמן והחנף והחכם לא נתן גדר בזה נשיב שהחכם יעורר תמיד לקנות את החכמה והיא מספקת להבדיל ביניהם כשם שהשובע ניכר מן הרעב והתבטחה מן היעוד והרצון מן חרון האף. ואם החניפות מגונה בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה בין אדם לשם וזה כמתפלל הרבה ואומר שמע ומזמורים ותמודה לאלהיו בלי שום כוונה או מקצתו בכוונה ומקצתו בלא כוונה כמו שגינה הכתוב בני אדם המזכירים את השם בפיהם ולא בלבם לפי שאין להם כוונה כאמרו ולבם לא נכון להם או לפי שהם כופרים וזה אמרו לא נאמנו בבריתו.

יכון פי אלסר כאלנאר פי אלפחם לא צות ולא עלו להא ומנה פי אלט̇אהר
נאר פי אלחטב להא צות ועלו. וקד יסתקים אן נקול אן אלתחריץ̇ ללמנאט̇רה̈ פי
כם כאלנאר פי אלפחם ליס תתעאדאה וללמחארבה̈ כאלנאר פי אלחטב תסעי
אלי גירה. ותצ̇אעף אלמת̇ל באלמוגוד ואלמעדום לחאגתנא אליהמא לאן אלנאר
וגודהא תחרק ותפני כד̇אך אלכ̇צומה̈ והי מוגודה̈ פאד̇א אנטפאת לם יבק להא
כד̇אך אהל אלשר ואלכ̇צאים. ואעאד דברי נרגן לינבה אלעאקל עלי אן כלאם
חריץ̇ לא יכ̇פא עליה אנה מנה תחריץ̇ בל תצל מערפתה אלי קלבה אמא בתאמל
אלכלאם כמא סעי שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור בירמיהו או בנסק גנאיאת
צפה̈ כמא חרץ̇ המן אחשורוש עלי ישראל או ברפיעה̈ דעוי עואקב סו כמא
רחום בעל טעם ושמשי ספרא פי זרבבל וד̇ויה או במא אשבה ד̇לך[1]). ואע̇ד
כים מא וצפה מן מחנה̈ אלמגרי בקולה בעד הד̇א

23 וכפצ̇ה̈ זיף או[2]) מטליה̈ עלי כ̇זף כד̇אך שפתאן תשתעל בכלאם
קלב רדי: 24 בשפתיה יתנכר אלשאני ופי קלבה קד געל אלמכר:
פאד̇א יחנן צותה לא תאמנה פאן כת̇ירא מן אלמכארה פי קלבה:
תנסתר ענך שנאתה פי אלכ̇לוה̈ ויתכשף לך שר̇ה פי אלגמאעה̈:

אלתנכר הו אלתט̇אהר בכ̇לאף מא פי אלחקיקה̈ כ̇ירא כאן אם שר[א] כמא קאל
ה לאמראה̈ ירבעם למה זה את מתנכרה (מלכים א׳ י״ד ו׳). וימכן אן יתצרף דלקים
א מתראדפין יעני אנה יתכלם כלאמא מתואתרא מת̇ל כי דלקת אחרי (בראשית
ל״ג). ועלי אן האהנא אשיא כת̇ירה̈ ט̇אהרה[א] בכ̇לאף באטנהא אלא אן אלאחק
אולי אן ישבה אלעדו אלמט̇הר צדאקה̈ באלפצ̇ה̈ אלזיף אן כאנת אלצורה̈ בצורה̈
ם או באלמגשא עלי אלכ̇זף אן כאנת אלצורה̈ צורה̈ אניה̈ וד̇לך אן אלמרכב הד̇ה
שוש אן כאנת טלאא או מפרגא או כאנת אכסירא קצד בהא אעלאן[3]) פי
אהר צ̇ר מא פי אלבאטן לנפע יג̇תלבה מן ערץ̇ אלדניא וכד̇לך אלנאש פי
מה עלי צ̇רבין מנהם מן יעז̇ כלאמה ויקול באלמכ̇תצר פהו כאלדרהם אלזיף קליל
ן ומנהם מן ימיל אלי אלסעה̈ פי אלקול ואלאנבעאת̇ פהו כאנא כ̇זף מטלי פצ̇ה̈
קיל אלוזן. ושפתים דלקים עלי אלאשתקאק אלאול ילאאם כסף ועלי אלתצריף
אני ילאאם חרש לכת̇רתה אלא אן עלי אלחאלין גמיעא ולב רע. פלמא וצ̇ע
אלמת̇ל קאל בשפתיו ינכר כד̇אך אלעדו יריך נפסה פי ת̇יאב צדיק ליטלב

[1]) ביאור: המשיל המריבה לאש שאין דבר עולה למעלה ממנה. וכמו שיש שני מיני
האחד בפחם שאינו נשמע ואינו עולה והאש בעצים שנותנת קול ולהבתה עולה כן יש שני
ם להרחר ריב בסתר ובגלוי. וגם אפשר לומר שהמגרה ריב לפני השופטים דומה לאש הפחם
גדת במקומה והמגרת מלחמה דומה לאש העצים המתפשטת. ונכפל המשל במציאות
והעדרה מפני שהאש שורפת כל זמן שהיא נמצאת וכשתכבה אין לה עוד שום רושם וכן
הריב. וחזר לומר דברי נרגן לעורר הנבון שאין נעלם מן הנרגן שדבריו דברי נרגן כי אם
יודע פעולתם אם שהוא חוקר ומדקדק בדברי איש צדיק כמו שעשו שפטיה בן מתן וגדליה
פחור בירמיה (ירמיהו ל״ח א׳) או ישים עליו פשעים רצופים כמו שעשה המן לפני אחשורוש
ישראל או מפיל חשד על תכלית מעשהו כמו שעשו רחום בעל טעם ושמשי ספרא בזרובבל
יו.

[2]) כ״י ב׳ וג׳ חסר או.

[3]) אפשר שצ״ל אעלאנא או אעלאנה.

צלאחה קאל עלי דלך ואלכסלאן תגדה יסתגהל כל מן יתעב וישקא פילגיה עגבה
בראיה אלי אן יתצור אלבאטל מן דואם אלאפאת אלמהלכה כמא קאל שחל בדרך
ואלי מלאזמה אלנום אלדי הו כלסארה מן אלחיוה פיתקלב עלי סרירה ולא יזול מכה
כמא ידור מצראע אלבאב עלי עקבה ולא יפארקה חתי אנה לא יתנאול לקמה מן
נצארה ולא בעד גמסה ידה פיהא ואלשרח עלי מא כנת קדמת פי מתל הדא אלפרק
כל באוכד לקולה נלאה להשיבה אל פיו כאן אולא מכתארא תם צאר עאגזא למא
אלף אלכסל פי אמור אלדין ואלדניא גמיעא[1]).

17 וכמאסך באדן כלב מאר כדאך אלמחתד פי כצומה ליסת לה:

שבה מן ידכל פימא לא יעניה במן יתעלק בשי מאר ליס לה מעה צנע פאן
כאן דכולה כדאך פי כצומה פהו מתעלק בכלב מאר לא ינתפע בה בל ילחקה מן[2])
כסתה אלסאם חמיתה ומן וסכה תלות ידה ומן כלביתה אלעץ [ו]אלנהש ומן נבאחה
אלקרע ואלצראע[3]).

18 וכמאזח ירמי במודיאת וסהאם ממיתה: 19 כדאך אנסאן ימאכר
צאחבה ויקול אנמא אנא לאעב:

יפעל הדא אלמנאפקון ידברון עלי מן יקצדונה אלסו פאן הו פטן בהם קאלו
מאזחנאך ואלא בלגו פיה אלמראד וכמא צנע אבגר[4]) אלאעראבי פי הדם אלבית
אלתאני מע טיטוס[5]).

20 כמא אנה מן כלו אלחטב תטפא אלנאר כדאך מן כלו אלמחריץ
יסכת אלצכב: 21 וכמא אן אלפחם מאדה ללגמר ואלחטב ללנאר
כדאך דו אלצכאיב לאשעאל נאר אלכצומה: 22 וכלאמה כאלמזאח[6])
וקד וצל אלי כדור אלקלב:

למא לם יך אעלי תצאעד מן אלנאר שבה אלכצומה בהא ושבה איצא
מוארדהא במוארדהא וגעל למאדה אלנאר שיין כמא אן אלתחריץ עלי צרבין פמנה

---

[1]) ביאור: אמרו שבעה במקום הרבה כמו שכבר ביארנו או אפשר שמדרך המלכים הקדמונים להועץ בשבעה יועצים כמו שמצאנו בארתחששתא. ואחר שאמר שאין תקוה למי שהוא חכם בעיניו דבר כאן בעצל שבעיניו הטורח והעמל הם כסילות וזה יביאהו לצייר בנפשו תמיד סכנות שאינן נמצאות ולישן תמיד והוא כממעט את חייו וליסוב על מטתו כדלת על צירה וגם אם טמן ידו בצלחת ליטול פרוסה אין כח בידה להשיבה אל פיו כמו שפירשנו לטעלה (י״ט כ״ד) וכאן הדבר יותר קשה ששם לא היה רוצה להשיב את ידו וכאן אין לו עוד כוח לזה מפני שהורגל בעצלות.

[2]) בכ״י מנה.

[3]) ביאור: המכניס את עצמו במה שאינו שלו כאילו אוחז בדבר העובר לפניו שאין לו עסק בו ואם נכנס בריב שאינו שלו דומה למחזיק באזני כלב עובר שלא ימצא בו תועלת כי אם יבזה בו את כבודו והכלב מלכלכו ונושכו וגורם לו לחוש בראשו בעבור ניבוחו.

[4]) עיין מדרש איכה רבתי א׳ ה׳ וצריך להגיה שם אבגר במקום פנגר.

[5]) ביאור: החנפים מבקשים לעשות הרע לאדם ואם הוא מכיר בהם אומרים משחקים אנחנו ואם לא יכיר עושים מה שכוונו לעשות וכמו שעשה אבגר הערבי כשהלך עם טיטוס להחריב את בית שני.

[6]) בכ״י א׳ כאלמאזח וכן למעלה י״ח ח׳.

מנכרה̈ מעה יתלבט בהא ולא יעקלהא[1]) כסכראן תעלק בידה שוך פהו ינ̇לסה ויתשבת̇ בה. קאל ומע ד̇אך פתג̇רה ישה̇ בתלך אלכלמה̈ אליסירה̈ אלתי קד סמעהא וימנעהא מן יג̇הלהא חתי מארה̈ אלטריק ויצול בהא ויתצלף̇. והד̇א משאהד פי כל קליל אלעלם פכיף̇ אלג̇אהל. ואשתקאק ושוכר כסיל מן ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח׳ ב׳)[2]).

11 ככלב ראג̇ע אלי קיה כד̇אך ג̇אהל יעאוד חמאקתה:

אמא אן כאן יסי אלי אלנאס פחלף̇ אנה לא יעאוד פעאוד כמא קאל שאול לדוד כי לא ארע לך עוד (שמואל א׳ כ״ו כ״א) או כאן יד̇נב לרבה פעאהדה ת̇ם נקץ̇ אלעהד כמא כנא נצנע פי איאם אלשופטים עדאד מראת. ואמא נפס אלתמת̇יל בכלב עאד פשרב קיה אן אלעקובה̈ תמת̇ל בשרב אלל̇מר אלמסרף̇ חתי יסכר ויקיי כמא קאל ירמיהו שתו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו (ירמיהו כ״ה כ״ז) פאד̇א עאוד ד̇נבה עאודתה תלך אלכאס פאסכרתה אלת̇אניה̈[3]).

12 אד̇א ראית רג̇לא חכימא ענד נפסה פאעלם אן ללג̇אהל רג̇אא אכת̇ר מנה:

הד̇א שרח מא כנא קדמנאה אן אלג̇הל ג̇הלאן ג̇הל בסיט וג̇הל מרכב פאלבסיט הו אן יכון אלמר יג̇הל שיא ויעלם אנה יג̇הלה פהו ירג̇א לה ואלמרכב הו אן יכון אלמר יג̇הל שיא ויג̇הל אנה יג̇הלה פלים ירג̇א לה אן יעלמה ולד̇לך קאל תקוה לכסיל ממנו[4]).

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלטריק שבל ובין אלרחאב אסד:
14 וכמא ידור אלמצראע עלי צירה כד̇אך אלכסלאן ידור עלי סרירה:
15 ולו גמס אצבעה מת̇לא פי ג̇צ̇ארה̈ לעג̇ז אן ירד̇הא אלי פיה: 16 ומע
ד̇אך פהו ענד נפסה אעקל מן וזרא כת̇ירין:

קד כנת שרחת אן אלעבראניין יחכון אלכת̇יר בשבעה ועשרה ואלף̇ פלד̇לך פסרת משבעה משיבי טעם וזרא כת̇ירין ולעל אלאולין קד כאן מן רסמהם אן יסתוזר אלמלך מנהם סבעה̈ וזרא כמא קאל ען ארתחששתא כל קבל די מן קדם מלכא ושבעת יעטוהי (דניאל ז׳ י״ד). פלמא כאן קדם אן אלעאקל ענד נפסה לא ירג̇א

---

[1]) בכ״י יעלקתא.

[2]) ביאור: אם עלה חוח ביד שכור לא יסירנו כי אם יתחבהו בידו כן הכסיל אם למד דבר מועט מן החכמה הוא זר אצלו כי לא יבינהו ועם כל זה ירים את קולו ויתגאת בו ותרע עינו בו ולא ילמדנו לאחרים ואפילו לעוברי דרכים. ומלת שוכר נגזרה מן ויסכרו (ועיין הגהות מכלל יופי שהביאו פירוש רב סעדיה).

[3]) ביאור: החכם מדבר בעושה הרע לחבירו ונשבע שלא להרע לו עוד ואחר זה ישוב וירע כמו שעשה שאול עם דוד או בחוטא לשם ואומר שלא יחטא עוד ואינו מקיים את דברו כמו שעשינו בימי השופטים כמה פעמים. והמשיל את החוטא לכלב שב על קיאו מפני שהעונש נמשל לשתיית יין הרבה עד שישכר בו האדם ויקיא ואם ישוב ויחטא ישתה כוס שנית וישכר עוד.

[4]) ביאור: כבר אמרנו (למעלה כ״ה כ׳) שיש שני מיני כסילות הכסילות הפשוטה שנעלם מאדם איזה דבר והוא יודע שנעלם ממנו ולו יש תקוה והכסילות המורכבת שיחשוב אדם שהוא יודע מה שאינו יודע והוא לא יחכם לעולם.

6 כקאטע אלארג'ל ושארב אלט'לם מן יבעת' ברסאלה ביד אלג'אהל:

גרץ' הד'ה אלאיה תכליף מא ליס פי אלטאקה יקול מן כלף אלג'אהל רסאלה יודיהא פקד ג'אר עליה ועלי נפסה ושבה ג'ורה עלי אלרסול במן יקץ רג'לי אנסאן ויקול לה אנהץ' וסר ושבה ג'ורה עלי נפסה הו במן ישרב אלט'לם פיט'לם נפסה בד'לך. וג'על תכליף אלרסאלה מן לא יטיק תאדיתהא נמודג'א לסאיר אלכלף אלתי לא יטיקהא אלמכלפון וחכם באן מכלפהא[1]) יג'ור עלי נפסה ומאמורה ג'מיעא[2]).

7 וכמא ארתפע אלמשי מן אלמקעד כד'אך ארתפעת אלחכמה מן פואה[3]) אלג'האל:

הד'א אלקול איצ'א פי אלמג'רקין פי אלג'הל יקול כמא אן אלמקעד בעד נ'פאף אעצאבה או אסתרכ'איהא ג'יר מטמוע לה במשי כד'אך לא יטמע להם בעלם. ויתצרף דליו ארתפאע מן ארוממך ה' כי דליתני (תהלים ל' ב') אלד'י הו שיל. ויכון שקים משי כמא כאן שפתים נטק ולב חכמה עלי מא קדמת אן אלעבראניין יסמון אלפעל באסם אלעצ'ו אלד'י מן שאנה אן יפעלה[4]).

8 וכחג'ר ג'והר פי מרג'מה כד'אך מעטי אלג'אהל אלכראמה:

יסמי אלחג'ר אלצג'יר באלשאם צרארא ואלמרג'מה הי מוצ'ע יכון פיה חג'ארה מג'תמעה מת'ל תל או רג'ם. קאל אלחכים כמא אן מן טרח חג'ר ג'והר פי מא בין חג'ארה וג'נאדל פקד צ'יעה כד'אך מן אנאל אלכראמה ג'יר אלעלמא קד צ'יעהא. והד'א נט'יר מא קאל אולא אן אלמכלף מא לא יטאק יט'טי עלי אלמאמור ועלי נפסה הו כד'אך מן אכרם ג'אהלא יכ'טי עלי אלג'אהל ועלי אלכראמה נפסהא פכ'טאוה עלי אלכבר אנה צ'יעה ועלי אלג'אהל אנה אוהמה אנה יכרם לת'באתה עלי אלג'הל פילזמה[5]).

9 וכשוך תעלק פי יד סכראן כד'אך שי מן אלחכמה פי פואה
אלג'האל: 10 תראהם ירדעון בה אלכל ויסדונה עמן יג'הלה וען אלמארה:

ערפנא בהד'א אלקול אן אלג'אהל אד'א וקעת לה כלמה מן אלחכמה תראהא

סגוליים ולכן אם יחרף הכסיל את החכם בדברי העולם לא ישיבהו גם הוא בחירופים אבל אם יטעון הכסיל בדברי אמונה או יחלוק עמו במצוות השמעיות חובה על החכם להשיבו דבר כדי שלא יחשוב הכסיל שהאמת עמו ומן הפסוקים עצמם ברור שאין סותרים זה את זה.

[1]) בכ"י מכלפהמא.

[2]) ביאור: הפסוק הזה הוא הזהרה שלא להטריח אדם במה שאין בכוחו לעשות ונתן משל מהשולח דברים ביד כסיל שהוא חומס שלוחו כאילו הוא מקצץ רגלי אדם ואומר לו קום ולך וחומס נפשו כאילו הוא שותה חמס ועושה רע לעצמו.

[3]) בכ"י ב' פאה ובכ"י ג' אפואה.

[4]) ביאור: הפסוק הזה מוסב גם כן על הנשקעים באולתן ואמר שאין תקוה שיחכמו כמו שאין תקוה שילך הפסח. ואמרו דליו מלשון דליתני ר"ל נשאתני. ושוקים ענינם הליכה כמו שענין שפתים דבור וענין לב חכמה מפני שהעבריים נוהגים לקרות המעשה בשם האבר שיעשה בו.

[5]) ביאור: אבן קטנה נקראת בארץ ישראל צרור ומרגמה הוא מקום שבו נקבצו אבנים הרבה. ואמר כמו שהמשליך אבן טובה בשאר אבנים אבד אותה כן הנותן כבוד לכסילים חוטא נגד הכבוד שהוא משחיתו ונגד הכסיל שיחשוב שהוא מכובד מפני כסילותו וידבק בה וזה דומה למה שנאמר בשולח דברים ביד כסיל שגורם חמס לעצמו ולשלוחו.

מן אלאבֿר כמא אן אלתֿלג אעטֿם מן אלמטר כדֿלך אלבר אלכתֿיר קביח באלגֿאהל כל אלקליל איצֿא סמגֿ בה[1]).

2 וכעצפור ינוד וכדרי[2]) יטיר כדֿאך אללען אלמגֿאן לא יציב:

ושבה איצֿא אללענֿה אלתי ילען בעץֿ אלנאס בעצֿהם בהא בשיין אחדהמא אכתֿר חרכה מן אלאבֿר לאן אלטיראן אסרע מן אלנוד כדֿלך מן ילען צאחבה בגיר אסתחקאק אמא אן תזול ען אלמשתום ולא תרגֿע עלי אלשאתם כטיראן אלדורי אלדֿי יבעד מן רגֿועה [או] אן יכון מע זואלהא ען אלמסבוב תעוד אלי אלסאבֿ כנוד אלעצפור אלי מוצֿעה כמא עלמת מן גלית ולענה דויד בגיר אסתיהאל פאנעכס אלאמר עליה בל בלעם קצד כדֿאך פי ישראל פאנקלב אליה[3]).

3 וכאלסוט ללפרס ואלמקרעה ללחמאר כדֿאך אלעצא לטֿהור אלגֿהאל:

שבה אלגֿהאל באלבהאים וקאל כמא אן ארב אלדואבֿ עלי גֿהתין מנהא באלסוט ומנהא באלמקרעה ואחדהמא אצעב מן אלאבֿר כדֿאך אלגֿהאל ינבגי אן תגֿעלהם[4]) עלי צֿרבין אלואחד ברפק ואלאבֿר בצעובה עלי קדר גֿרקהם פי אלגֿהל. והדֿא אלתאדיב קד יכון מן אלאסתאדֿ למן יגֿהל[5]) אלצנעה ומן אלחכים למן יגֿהל אלעלם ומן רב אלעאלמין למן יגֿהל אמרה ונהיה[6]).

4 לא תגֿב אלגֿאהל חסב חמאקתה פימא תכֿאף[7]) אן תסאויה אנת איצֿא: 5 בל אגֿבה ען חמאקתה פימא תכֿאף אן יכון חכימא ענד נפסה:

אלמסאיל ואלגֿואבאת קסמאן אחדהמא פי אמור אלעאמה ואלאבֿר פי אמור אלכֿאצה פאדֿא עארצֿך אלגֿאהל פי אמור דניאך באסמאע או קֿריפה פלא תגֿבה עלי דֿאך במא תסאויה פתדכֿל פי מתֿל מא אנכרתה. ואדֿא עארצֿך פי אמר דינך וטען פי אמאנתך או כֿאלפך פי אלשראיע אלסמעיה פרדֿ עליה לילא יתוהם אנה קד אתי בחגֿה ואן קולה חק פמן נֿץ אלפסוקין יתבין אנהמא ליסא מתנאקצֿין[8]).

---

1) ביאור: המשיל מה שלא יאות מן המעשה למה שלא יאות מן הזמן שהשלג והמטר אין עתם בקיץ ואין מועילים בו לפי שהארץ ובני אדם אינם מוכנים לזה כן הכסיל אינו ראוי לכבוד. ונתן שני משלים השלג והמטר והראשון יותר קשה מן השני לומר שהוא מגונה ליתן לכסיל כבוד בין הרבה בין מעט.

2) בביאור נמצא דורי ובהעתקת תהלים פ״ד ד׳ בכ״י אחד דוריה̈ ובכ״י אחר דריה̈ עיין דוזי בהוספה שלו.

3) ביאור: המשיל גם כן קללת חנם לשני מיני תנועות שהאחת קלה מן האחרת ולפיכך אמר תנוד ותעוף שהצפור ישוב למקומו וכן קללת חנם תשוב לפעמים על המקלל כמו שאירע לגלית שקלל את דוד וגם לבלעם שהיה רק ברצונו לקלל את ישראל והדרור הוא רחוק מלשוב כן קללת חנם כשלא תשוב על המקלל.

4) אפשר שצ״ל תעלגֿהם. — 5) כ״י יגעל.

6) ביאור: יש שני דרכים ליסר הבהמות האחת יותר קשה מן האחרת והם השוט והמתג וכן צריך ליסר הכסילים הנמשלים לבהמות פעם בנחת ופעם בקושי כפי גודל אולתם והכסיל הוא מי שאינו יודע אומנותו או חכמתו או מצות השם.

7) בכ״י ב׳ וג׳ ינכר.

8) ביאור: השאלות והתשובות הן משני מינים האחד בדברים המוניים והשני בדברים

אלי נפסה. הד̇א אד̇א פעל אלצאלח לרג̇א כמא צנע יהושפט באחאב ואחזיה ואמא אן צנע ד̇אך לכ̇ופה מנה פלא ג̇נאח עליה כמא צנע יעקב בעשו. ואמא בבסט יד מן אללה ללטאלח פד̇לך לה אסתדראג̇[1]) וללצאלח מחנה̈ והי ענד מן יעקל מציבה̈ לא אן יג̇יר אלקצ̇א לכן ליתוג̇ע ויחמד עלי ד̇לך[2]).

27 כמא אן אכל אלעסל כת̇ירא לא כ̇יר פיה כד̇אך לנהאיה̈ אכראמהם אכראם:

לם ימת̇ל האולי אלאצדקא באלעסל אלא לאנהם כ̇ואץ̇ פקאל לא תקבל מן כ̇ואץ̇ אצדקאיך כלמא ינילונך מן אלבר פאנה אד̇א אנתהת ג̇מלה̈ מן ברהם טלבו מנך אלמג̇אזאה̈ עליהא וחקר כבודם כבוד מן ענדך פאן לם תג̇אזהם ד̇מוך ורבמא אנקלבו פעאדוך[3]).

28 וכקריה̈ מת̇גורה̈ בגיר סור כד̇אך אמר לים מחצול לראיה:

כמא אן אלקריה̈ בלא סיאג̇ מן אראד אן ידכ̇ל דכ̇ל ומן אראד אן יכ̇רג̇ כ̇רג̇ כד̇אך אלאמר אלמתקלב ישיר עליה ראובן בשי פיקבלה ושמעון בשי אכ̇ר פיקבלה ולא נעמה מחצל ולא לאה מחצל וקד עלמת אן שאול כאן מתקלבא פי כלאמה לדויד וצדקיה פי אמרה מע ירמיהו ונחן מרה̈[4]) פי אמורנא מע רבנא ואלכל מד̇מום[5]).

כו

1 כאלת̇לג̇ פי אלציף וכאלמטר פי אלחצאד כד̇אך מעטי אלג̇אהל אלכראמה̈[6]):

שבה אלחכים אלמנכר פי אלפעל באלמנכר פי אלזמאן וד̇אך אן אלמטר ואלת̇לג̇ לים פי אלציף וקתהמא ולו חדת̇א פיה לם ינפעאנא אד̇ לים אלארץ̇ ואלנאם מתעלמין לד̇אך כד̇אך אלבר ואלכראמה̈ לים אלג̇אהל אהל[א] להמא ואן אנילהמא לם ישבהאה ואסתוחש להמא וג̇על אלמקדאר מן אלאנכאר מקדארין אחדהמא אעט̇ם

---

[1]) ענין מלה תואת הוא הצלחת הרשע שאחריתה צרה גדולה.

[2]) ביאור: אין הפסוק מוסב אלא על העולם הזה והוא על שני פנים האחד שהצדיק יכנע ברצונו לפני הרשע והוא כמי שמכה את המים ועוכרם וזה כשיש לו תוחלת מן הרשע כמו שעשה יהושפט עם אחאב ואחזיהו אבל אם יעשה זה מפני שירא ממנו כמו שעשה יעקב עם עשו אין עליו עון. והשני שהשם ישליט הרשע על הצדיק וזה מכשול לרשע ונסיון לצדיק ובעיני המשכיל היא צרה לא שיתרעם נגד גזרת השם כי אם יתעצב בלבו וישובח על זה.

[3]) ביאור: נתן משלו בדבש לפי שהוא מדבר על האוהבים היותר טובים ואמר אל תקח אפילו מהם מתנות יותר מדאי מפני שחקר כבודם כבוד ממך ר״ל שאחר שכלו לכבדך לתבוע גמולם ואם לא תתן להם יגנוך ולפעמים ישנאוך (ועיין לעיל הפסוקים ט״ז וי״ז).

[4]) אפשר שצ״ל מרה̈ ען מרה̈ = פעם אחר פעם.

[5]) ביאור: המשיל לעיר שאין לו חומה ובני אדם באים ויוצאים בה לרצונם האיש שאינו עומד בדיבורו כמו שאול עם דוד וצדקיה עם ירמיה ואומתנו עם השם והכל מגונה.

[6]) בכ״י ג׳ לא יחסן באלג̇אהל אלכראמה̈ וזה מסכים עם הפסוק שלפנינו ובכ״י א׳ וב׳ החליפו פסוק זה עם פסוק ח׳ וכבר מצאנו כעין זה עיין למעלה ט״ז י״ח.

ואלצפח קבלה ואנמא יציר אחסאנה בלאא עלי עדוה בסו אכ׳תיאר עדוה או יכון הו יחסן אליה וד׳אך יעתקד לה אלשר. וקד עלמת כיף פעלת אסתר בהמן עלי אנה ליס רעב[1]) ואלישע בגנד מלך ארם עלי אנהם ליס רעבים פכיף אלמחתאג׳ין[2]).

23 כמא אן ריח אלשמאל תרדע אלמטר כד׳אך אלכלאם אלרפיק ללוג׳ה אלכט׳ים: 24 ולד׳לך אלג׳לוס עלי זאויה׳ מן סטח אצלח מן אמראה׳ צכ׳אבה׳ ד׳את נקאר:

רדעה׳ אלמטר תסכינה. וג׳עלת מוצ׳ע לשון סתר אלכלאם אלרפיק לאנה יעמל באלסר ומכאן נזעמים אלכט׳ם והו אלעבסה׳ פי אלוג׳ה. ובאב תאליף הד׳ין אלפסוקין מן אלעבס יקול אולא אן ריח אלשמאל כמא תראהא תבדד אלגים ותפרקה ותסכן אלמטר כד׳אך אלסר ואלכלאם אללטיף יסכן אלג׳צ׳ב ויבסט אלוג׳ה אלמעבס וכמא אן ריח אלג׳נוב תרקי אלגים ותנזל אלמטר כד׳אך אלכלאם אלכ׳שן ואלנקאר יעבס אלוג׳ה ויכלחה פלד׳לך לא תכונן מע זוג׳ה׳ מנאקרה׳ ולא רפיק מנאקר פאן אלג׳לוס פי זאויה׳ מן סטח מע ציק אלמוצ׳ע וכ׳טר אלסקוט ואחתמאל אלחר ואלברד אהון מן תלך אלמעאשרה׳[3]):

25 כאלמא אלבארד עלי נפס לג׳בה׳ כד׳אך כ׳בר צאלח מן בלד בעיד:

תמת׳ילה הד׳א מת׳ל תמת׳ילה כצנת שלג ביום קציר לאן מן לה כ׳בר פי בלד בעיד פקלבה מתעלק בה ונפסה לקלקהא תברז קותהא אלי ט׳אהר אלג׳סם לתטאלע מא יכון פתחמי ט׳אהרה פאד׳א סמעת מן אלכ׳בר מא יסרהא סכנת ותראג׳עת אלי מוצ׳עהא וזאל ד׳אך אלחמא אלמפרט כמא אן אללג׳ב תעלו אלחרארה׳ ט׳אהר גסמה למא עדם מן רטובה׳ אלמא פאד׳א שרבה נאץ׳ מן אלחרארה׳ אלג׳ אלמסרף ועאדת אלי אעתדאל[4]).

26 כמעין מנכבס ומג׳רא מנפסד כד׳אך צאלח ימיל בין ידי אלטאלח:

אד׳ ליס יג׳וז הד׳א פי אלאכ׳רה׳ פהו פי אלדניא עלי צ׳רבין[5]) אמא באכ׳תיאר אלצאלח אן יתד׳לל ללטאלח פהו כמן (אן) יכ׳בט אלמא ויכדרה ויעכרה וקד אסי

---

[1]) עיין מגילה ט״ו ב׳.

[2]) ביאור: אמרו כי אתה חותה וגו׳ אין ענינו שצוה החכם את האיש השנוא ליתן לחם ומים לשונאו כדי להוסיף על צרתו אלא להיטיבו ולסלוח לו קודם זה והטובה לא תהפך על האויב לצרה כי אם ברוע בחירת האויב או שהשונא יחשוב את הטובה שקיבל לרעה וכמו שעשתה אסתר להמן ואלישע לחיל ארם אף על פי שלא היו רעבים וכל שכן ברעבים.

[3]) ביאור: תחולל ענינו בערבי תרדע ר״ל תמנע ותפסיק. ואמרו לשון סתר ענינו מענה רך שהוא בקול נמוך וענין נזעמים זועפים. ושני הפסוקים דבוקים בענין הזעף ואמר החכם כמו שרוח צפון תפזר העבים כן מענה רך ישקיט חרון האף ויצהיל הפנים וכמו שרוח דרום תוריד הגשם כן דבור קשה מחשיך את הפנים ולכן טוב לשבת על פנת גג אף על פי שהיא מקום צר ויש בו סכנה ליפול וסובלים שם הקור והחום מלהתחבר עם אשת מדנים.

[4]) ביאור: המשל הזה דומה למשל של מעלה (פסוק י״ג) לפי שהמיחל לשמועה מארץ רחוקה ידאג לבו ויצא כח נפשו אל שטח הגוף לדעת מה יהיה והוא מתחמם וכששמעה שמועה טובה תשקט הנפש ותשוב למקומה ותסיר החמימות הגדולה כמו שהעיף תעלה החמימות אל שטח גופו מחסרון המים וכשישתה יסור מותר החמימות ותשוב אל שיווית.

[5]) ר״ל שהכנעת הצדיק היא כמעין נרפש או כמקור משחת.

קאל אללה לא בד מן אן אחל בה שדה[1]) פי אלדניא לם יך בד מנהא ולכנה רבמא תאב בעד דלך פנפעתה תובתה ללאכרה ואמא עקאב אלאכרה פשבהה בזואל אלקדם אלדי יוקע אלאנסאן פי אלהלאך אד יזול גמיע גסמה כדאך עקאב אלאכרה לא בד מן כונה פי אהלה ולא כלאץ ולא תובה בעדה. ואמא אלצאלחון פאן אללה מיתאק להם פי דאר אלדניא כמא קאל ותשועת צדיקים מה׳ (תהלים ל״ז ל״ט) ופי דאר אלאכרה איצא קאל ה׳ עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה (ירמיה ט״ז י״ט)[2]).

20 כנאזע תובה פי יום קר וכל עלי נטרון[3]) כדאך מן יגני בגנא עלי קלב מגתם:

לפטה מעדה נאזע מתל מהעדא מלכין (דניאל ב׳ כ״א) מן אלתרגום. וצאחב הדא לב רע ליס הו דו אלגם אליסיר לאן אללחון תצרף דלך אליסיר ולכנה צאחב אלגם אלכתיר אלדי קד בלג אלנהאיה פאן אללחון קד תזידה גמא וקלקא אד באשרתה פבנתתה פיגד לצותהא כרבא כתירא פהי לא תנפעה כמא אן נאזע תובה פי יום קר לא ידפא בל תצרה כשארב כל מע נטרון פהו ילקא חמוצה ומלוחה מכתלטין. ויכון לב רע איצא פי אלגהל וליס יקצד בה אלגאהל אלבסיט אלגהל לאן דאך כלאם אלחכמה אלמשבה באללחון יעמל פיה ולכנה יריד אלגאהל אלמבאלג פכלאמך[4]) יא עאלם לא יבלג מנה כמא לא ידפא נאזע תובה בל יזידה גהלא ככל ונטרון יקול אנמא הדא הו מקדאר כלאם אלאדבא. ויכון לב רע איצא פי אלכפר ולם ירד איצא אלמקצר ולא אלעאצי בל קצד אלכאפר אלגרק פי כפרה לא ינפע פיה כלאם אלמומנין כנאזע אלתוב בל קד יזידה כפרא ככל ונטרון וכמא עלמת מן ידהריקים אנה חין קרית עליה אלמגלה אחרקהא ולא תסל ען גירה מן מלוך אלאמם אלכפאר. ואנמא אלוגה פי אלמגתם ואלגאהל ואלכאפר אן יקצד מסתצלחהם אן ינקלהם ען דהאלהם קלילא קלילא פי כל גז מן אלזמאן גז מן אלתחריך להם חתי ינתקלון וינצלחון[5]).

21 אן גאע שאניך אטעמה טעאמא ואן עטש אסקה שראבא[6]):

22 פאנך תחתו גמרא עלי ראסה בדלך ואללה יכאפיך:

לם יאמר אלמשנו בהדא אלפעל ליזיד בה שאניה בליה בל אמרה באלאחסאן

---

[1]) בכ״י חדה.

[2]) ביאור: הצרות על שני פנים והן הצ־ות בעולם הזה הנמשלות לשן רצוצה לפי שבהכרח תעקר אלא שלפעמים תחליף בימי נערות כן החוטא כשנגזר עליו השם צרה בעולם הזה יענש בהכרח אלא שתשובתו מועלת לו לעולם הבא. והצרות בעולם הבא נמשלו לרגל מועדת שהיא סבה לכליון הגוף כולו ואין הצלה מהן ואין תשובה בעולם הבא. אבל מבטח הצדיקים הוא השם בשני עולמות.

[3]) בכ״י א׳ נטר. — [4]) בכ״י פי כלאמך.

[5]) ביאור: אמרו מעדה ענינו מפשיט מלשון תרגום. ואמרו לב רע ירצה בו לב נדכא מאוד מפני שאז השירים לא ישקיטו את אנחתו כמו שהמסיר בגדו ביום קרה לא יחם לו אבל יוסיפו עליו מכאוב כמו שהשותה חומץ עם נתר ירגיש בחמיצות ומליחות יחד. וירצה גם כן בלב רע איש שאולתו גדולה מאוד עד שלא יקבל מוסר מן החכמים וזה כמעדה וכו׳ כי אם יוסיף על כסילותו כחומץ עם הנתר. ויהיה גם כן לב רע כופר גמור שדברי המאמינים לא יועילו לו וזה כמעדה וכו׳ כי אם יוסיפו על כפירתו כחומץ עם הנתר. וכן ידעת שיהויקים כשקראו לפניו המגלה שרף אותה ואין צריך להזכיר כפירת מלכי אומות העולם. ולכן ראוי לנחם את הנדכאים וללמד את הכסיל ולהוכיח את הכופר בנחת ובמתון.

[6]) העתיק הגאון מים במלת שראב וענינו כל משקה ובפרט יין.

15 בטול אלמהל יכדע אלמדבר ואללסאן אללין יכסר אלעטם מתלא:

אראד כסר אלחדה וגעל אלעטם מתאלא לצלאבתה. וקד עלמת מן יהודה כיף אטאל רוחה מע יוסף מקדרא אנה בעץ אלמלוך אלגרבא מנה ועלמת מן עבדי מלך ארם חין לטפו באחאב כיף אסתבקא מולאהם[1]).

16 כמא אנך אדא וגדת אלעסל אכלת מנה כפוך לילא תסתכתרה פתתקיאה: 17 כדאך אעז רגלך מן בית צאחבך כילא ימלך פישנאך:

לם ימתל אלסרף פי דכול מנאזל אלנאס באלטעאם אלמודי ולא באלמתוסט[2]) בל אלטיב ליעלמנא אנה לם ינה ען דלך פי אלצדיק אלדני[3]) ולא אלמתוסט בל אלגליל לא תטאועה אלי תוסט מנזלה כתירא לאן פי אכלאק אלנפס כלקא יקאל לה אלמלל רבמא גלב עלי אלצדאקה ואלרעאיה[4]) וכדלך בל אצעב פי מסלתהם אלחואיג[5]).

18 וכטברזין וסיף וסהם מסנון כדאך מן ישהד עלי צאחבה שהאדה באטלה:

הדה אללפטה פי תלאתה מואצע מפיץ וחרב מפץ אתה לי כלי מלחמה (ירמיה נ״א כ׳) ואיש כלי מפצו בידו (יחזקאל ט׳ ב׳). וקולה הדא תרהיב ללשאהד אלזור יקול לה לא תתוהם אנך אנמא תקולת עלי אכיך כלאמא פקט בל אעלם אנך אנמא אכדת סהמא או סיפא או טברזינא פצרבתה בה פאן כאנת אלשהאדה פי גלד פהי כאלטברזין[6]) ואן כאנת פי קתל פהי כאלסיף ואן כאנת פי גרם פהי כאלסהם וכדלך הי מנעכסה עלי אלשאהד כמא קאלת אלתוראה ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים י״ט י״ט)[7]).

19 וכסן מצטרבה וקדם זאילה כדאך מיתאק אלכאפר פי יום שדה:

למא כאנת אלשדה עלי צרבין פי אלדניא ואלאכרה מתלהא בשיין אחדהמא אצעב מן אלאכר פאמא שדאיד אלדניא פשבההא באלסן אלמתקלקלה אלתי לא בד להא מן אלקלע ולכנהא רבמא אכלפת פי חאל אלצבא כדלך אלכאפר אדא

1) ביאור: מלת גרם היא משל לחמה מפני שהעצם קשה. וכבר ידעת שיהודה האריך אפו עם יוסף בחשבו שהוא מלך נכרי ועבדי מלך ארם דברו בנחת אל אחאב וחמל על ארוניהם.

2) בכ״י אלתוסט.

3) בכ״י אלדין.

4) בכ״י אלדעאוה.

5) ביאור: החכם ציוה שלא ילך אדם יותר מדאי אל בית רעהו אם הוא אחד מן הגדולים פן יקוץ בו רעהו לפי שהקיצה גוברת על האהבה והרעות לפיכך המשיל זה באכילת דבש יותר מדאי אף על פי שהדבש אינו דבר מזיק כי אם מתוק וטוב.

6) בכ״י באלטברזין, באלסיף, באלסהם.

7) ביאור: לשון מפיץ נמצא שלש פעמים במקרא. והחכם רצה להפחיד את עד שקר באמרו לו אל תחשוב שעדותך אינה כי אם ביטוי שפתים בלבד אלא שהיא גורמת מלקות והיא כמפיץ או מיתה והיא כחרב או הפסד ממון והיא כחץ. וכן ישובו אלו העונשים על ראש עד זומם.

12 וכשנף מן דהב וחלי מן פצוץ ואעט חכים עלי סמע קאבל:

געל אלעטה קסמין אחדהמא מתלה בנזם זהב והו מא יעט אלואעט בפן ואחד אמא בתרגיב דניא או ברהבה מנהא או בתרגיב אכרה או ברהבה מנהא או במסלה או בגבר או בחיא או במא שאכל דלך כל ואחד מפרדא כמא אן שנף אלדהב הו מן דהב פקט ליס ישובה גירה והדא אלבאב מן אלעטה יקנע אדא כאנת אלחארתה אלמועוט להא יסירה ואלרגל לין אלעריכה וקד וכך יצחק לאבימלך ויפתח לשיוך גלעד באלאגגאל פקט ועזרא לקומה באלתרגיב וריסא בני אפרים[1]) באלתכויף פקט. ואלאכר שבהה בחלי כתם חלי פיה פצוץ כתירה מן אנואע כתירה והו מא יעט בה אלואעט באקואל מגתמעה מן סעאדה אלדארין למן יקבל מנה ושקא פיהמא למן יכאלפה ויקול בחיותי ויקול לא בר גזמא ויקול אפלא תסתחי ומא נחי הדא אלבאב יחתאג אלי גמיע הדא אדא כאנת אלחארתה אלתי תריד אן תזול עטימה וכאן אלמועוט צעב · אלקיאד כמא עלמת מן אלאנביא יעטונא בפנון כתירה מכתלפה[2]):

13 כברודה מן אלתלג פי יום אלחצאד אלספיר אלאמין לראסלה וכאנה ירד נפס מולאה:

כמא אן אלאנסאן יחמא פי יום חר פאדא חס בברודה אלתלג רגעת נפסה אליה כדלך ראסל אלרסול יחמא ויקלק ללגואב פאדא הו אגאבה במא יצלח נאבה ירד קלבה ונפסה. בל הו ירדהא עלי אלחקיקה לאן מאו[א]הא אלקלב פכאן קלק אלראסל לתוקע אלגואב קד אטאשהא ען מרכזהא פלמא סכנהא חסן אלגואב עאדת אלי מכאנהא. וליס עלי אלרסול אן יתם מא ארסל פיה ואנמא עליה אלצדק ען באעתה ואללטף במן בעת אליה ובהמא ינעת[3]).

14 כסחאב וריאח וליס גית רגל ימתדח בעטא באטל:

האהנא צרוב כתירה מן אלכלא ואלפראג כאן לה אן ימתל בהא ולכן אלאסמאע פי אמר אלמטר אגלטהא פלדלך שבה בה מן לא יפי במא יקולה. וקד יכון קלה ופאה ללה אצעב חסב גלאלה ועזה וקד יכון קלה ופאה ללנאס אצעב חסב פקרהם ואחתיאגהם[4]).

---

[1]) אפשר שחסרה מלת ליפתח.

[2]) ביאור: המשיל בנזם זהב שהוא ממין אחד את התוכחה שהיא באופן אחד וזאת התוכחה ראויה למוכיח על דבר קל איש רך הטבע וזה שיפחיד המוכיח את השומע לדבריו בין מעונש העולם הזה בין מעונש העולם הבא או שיבטיח לו שכרו באחד משני עולמות או שיוכיחהו בלשון שאלה או בלשון הכרח או שיביישהו כמו שבייש יצחק את אבימלך ויפתח את זקני גלעד ועזרא (ט׳ י״ב) הבטיח את עמו וראשי אפרים הפחידו את יפתח. והמשיל בחלי כתם שהוא מורכב מכמה מיני אבנים את התוכחה המורכבת ממינים הרבה והיא ראויה למוכיח על דבר חמור איש קשה עורף כמו שהוכיחו הנביאים את ישראל.

[3]) ביאור: ביום החום יחם לאדם ובצנת השלג תשוב אליו נפשו כן השולח שליח יתחמם ויחרד עד שיביא לו תשובה על שאלתו ואז ינוח כאלו נפשו תשוב אליו. ולא עוד אלא שנפשו תשוב אליו באמת לפי שהנפש שוכנת בלב וכשהאדם חרד תצא ממרכזה וכשהוא שקט תשוב אל מקומה. ולא על השליח להצליח את שליחותו כי אם לדבר אמת בשם שולחו ובנחת למי שהוא שלוח אליו וזה תואר ציר נאמן.

[4]) ביאור: יש הרבה דברים שהיה החכם יכול לישא משלו מהם אבל הקשה שבהן העבים שאין בהם מטר ולפיכך המשיל להם מי שאינו שומר הבטחתו. ומתת שקר היא לפעמים יותר רעה נגד השם בעבור כבודו וגדולתו ולפעמים נגד בני אדם מפני עניותם וצרכיהם.

יבתדי אלמר פי אלאחתג̇אג̇ לנפסה באסהל אלחג̇ג̇ ענדה בעד אן תכון צחיחה̈ פאד̇א הו בין וג̇ובהא אתבעהא בחג̇ה̈ אקוי מנהא ת̇ם אתבעהמא בחג̇ה̈ אקוי מנהמא אלי אן יבלג̇ אלי אקוי חג̇ה̈ לה ולא יאתי באלחג̇ה̈ אליסירה̈ בעד אלקויה̈ פתרי צ̇עיפה̈ וכאנהא בארדה̈ בל ירבי אלחג̇ה̈ תרביה̈. ואלהאבטה̈ הי אן יבתדי אלמר פי נקץ̇ חג̇ה̈ כ̇צמה באקוי שבהה̈ לה פיזילהא ת̇ם יתבעהא באלתי הי דונהא פיחלהא חתי יבלג̇ אלי אצ̇עף שבהה̈ לכ̇צמה פכלמא אזדארת שבהה̈ כ̇צמה צ̇עפא אזדאד טענה עליהא ודחצ̇ה להא קוה̈ ולא יבתדי באלצ̇עיפה̈ פינקצ̇הא באלקול אלקוי ת̇ם יאכ̇ד̇ פי נקץ̇ אלקויה̈ בקול הו אצ̇עף מנה פיצ̇טרב אלכלאם. ועלי הד̇א תג̇רי אמור אלפקה אלדיאני אן תבתדי פי מוצ̇ע אלאת̇באת מן אלאצ̇עף ת̇ם תקול וכל שכן ופי מוצ̇ע אלסלב מן אלאקוי ת̇ם תקול ואין צריך לומר. פאד̇א אחכמת הד̇ה אלעשרה̈ פנון כל ואחד עלי ג̇התה כאן דבר דבור על אפניו. ולואצ̇עי אלכתב ולמולפיהא ג̇האת אכ̇ר אדק מן הד̇ה מערפה̈ ואג̇ל כ̇טרא יסתעמלונהא פי סוק אלכלאם פי כתבהם כיף יסוקונהא יטול שרחהא ולא תחוט בהא אקסאם כלאמה אד̇ הי אנמא הי מבניה̈ עלי גרץ̇ מולף אלכתאב פעלי קדר מקצודה יפתתח כלאמה ויקוד אלכלאם קודא אלי מא אראד אלא אן ממא יעם אלכתאב אן יכון צדרה מוצ̇חא ען גרצ̇ה ואן אמכן אן תקדם ג̇מל מנה או כלהא פי צדרה פהו אתקן ואנט̇ם[1]):

---

[1]) ביאור: המשיל הדבר המתוקן כראוי לזהב וכסף מפני שאין דבר יקר משניהם והזהב שהוא יותר יקר הוא הנשוא והכסף הוא הנושא. ותיקון הדברים על עשרה אופנים שלשה בכתיבה ושלשה בדיבור וארבעה בשכל ואין לנו עסק במציאות הדברים בעצמם לפי שאינה תלויה בבחירתנו ואין השבח והגנאי נופלים עליה. ושלשה אופני הכתיבה הם האחד שיכתוב הסופר כל אות ואות היטב ושלא יחבר האותיות שאין מדרכן להיות דבוקות והשני שיעשה בין מלה ומלה רוח גדול מהרוח שבין אות ואות ובשניהם מעלה יתירה למכתב העברים והשלישי שיפריד בין פרק לפרק כדי שיכיר הקורא תחלת כל ענין ואם עירבב הפרקים וכל שכן המלות וכל שכן האותיות יפסד הענין. ואופני הדיבור הם האחד שלא יחבר המדבר שתי מלות נפרדות. והשני שיבדיל חלקי המאמר כפי הראוי שאם ישנה חיבור המלות בפסוק אחד יוכל להיות ככופר. והשלישי שיזהר מלהשתמש במלות משותפות כדי שיבין השומע כוונת מאמרו ומה שנאמר בתורה ונתנו בני אהרון במקום וביערו וממחרת השבת במקום המועד הוא לפי שהשומעים הבינו ענין המצווה ממה שעשה הנביא לעיניהם. והארבעה אופנים שבשכל נוהגים בכל ספרי החכמות ואני קורא אותם המתקצר והמתפזר והעולה והיורד. והמתקצר הוא שיעסוק אדם בעיקר אחד ויבאר כל הענינים הנכללים בזה העיקר כגון שיעסוק במועד פסח ויכלול בו זבח פסח ומצות ומרורים וכו׳ וכן מי שהוא עוסק בניתוח העין ומבאר כל חלקיה כמו הגידים והערקים והעפעפים וכו׳. והמתפזר הוא שיאסוף אדם מכמה עיקרים ענף אחר הנמצא בכולם כגון שימנה השלשים וששה כריתות ויאסוף אותם מקדשים ועריות וטמאות וכן הרוצה למנות השש תנועות ימצא שתים בעצם והם ההויה וההפסד ושתים בכמות והם הגידול והפירוד ושתים באיכות והן ההעתקה והמנוחה. והעולה הוא שיעלה מן היותר רפה אל היותר חזק והיורד הוא הפך זה ושני האופנים נמצאים במלאכת הרפואה שיתחיל הרופא בסמים היותר קלים ויעלה אל הסמים היותר קשים או שידבר בתחילה על החליים היותר קשים וירד אל היותר קלים. וכן יש שני דרכים בויכוח העולה הוא שיתחיל להביא ראיה קלה ואחר כך יביא ראיה חזקה והיורד שיתחיל לסתור טענת המתוכח הקשה ואחר כן יסתור טענתו הקלה וכן בדברי הלכה מתחילים בחיוב דבר קל ואומרים וכל שכן ומתחילים בשלילת דבר חמור ואומרים ואין צריך לומר. ומחברי הספרים יש להם עוד אופנים אחרים יותר דקים ויקרים הנוגעים בסידור הספר וחילוקו ואין להאריך בביאורם לפי שהם תלויים ברצון המחבר ובכוונתו אלא שבכל ספר ראוי שיגיד המחבר בפתיחה כוונת הספר ואם יכול יקדים בה מקצת עניני ספרו או כולם.

אלכלאם אלי צ̇מה̈ עלי מא תוג̇בה אלמעאני פאן צ̇מת עלי כ̇לאף ד̇לך אפסדתהא
נט̇יר קול אלכתאב מי תכן את רוח ה׳ (ישעיה מ׳ י״ג) פאד̇א צ̇ם אלקאיל אלארבע
כלמאת עלי חדה̈ ואלכ̇אמסה̈ עלי חדה̈ צאר מי תכן את רוח מסלה̈ וה׳ ג׳ואב[1]) ואן
הו צ̇ם כלמתין עלי חדה̈ ואלת̇לאת̇ עלי חדה̈ צארת אלמסלה̈ מי תכן את רוח ה׳ מן
כ̇לק רוח אללה וכאן ד̇לך כפרא וכד̇לך קולה שרפים עומדים ממעל לו (שם ו׳ ב׳)
אד̇א צ̇ם ת̇לאת̇ כלמאת עלי חדה̈ ואלראבעה̈ עלי חדה̈ כאן אלקול אן לה מלאיכה̈
פי אלסמא ואן הו צ̇ם את̇נין עלי חדה̈ ואת̇נין עלי חדה̈ פקאל שרפים עמדים ת̇ם
קאל ממעל לו צאר ד̇לך כפרא אד̇ יג̇על אלמלאיכה̈ פוק כ̇אלקהא ומת̇ל הד̇א כת̇יר
מן כלאם אללה ומן כלאם אלנאס לא אטול. ואן ינתקי מן אלכלאם מא ירפע
אלאשתבאה ען אלסאמע באג̇הר מא ימכנה לילא יקול כאנת לפלאן עין חסנה̈ פבעץ̇
אלסאמעין יט̇נהא חדקתה ואכ̇ר יתוהמהא עין מא ואכ̇ר יחסבהא סכ̇אא והד̇א אלד̇י
תרי פי אלתוריה̈ בעץ̇ אלמצות בלפט̇ מתשאבה מת̇ל ונתנו בני אהרן הכהן (ויקרא
א׳ ז׳) מוצ̇ע ובערו[2]) ממחרת השבת (שם כ״ג ט״ו) מוצ̇ע המועד אנמא צאר ד̇לך
חכמה̈ לאנה לם ידפע אלא למן לא תדל̇ל עליה שבהה̈ אד̇ קד וקעת לה אלמשאהדה̈
ללרסול כיף צנע פד̇לך פי גאיה̈ אלאחכאם. ושרח אלארבע אלתי פי אלספר פהי
גאילה̈ פי כל כתב אלעלום ואלקבהא באלמכ̇תצרה̈ ואלמנתשרה̈ ואלצאעדה̈ ואלהאבטה̈.
פאמא אלמכ̇תצרה̈ פהי אלתי תכ̇תצר עלי ד̇את ואחדה̈ פתשרח כלמא פיהא ועלי אן
אנואהא מכ̇תלפה̈ כמן יקצד מן אלעלום אלדיאניה̈ אלי שריעה̈ מועד פסח פישרח פיהא
זבח פסח וביעור חמץ ואכילת מצה ומרורים וחג ועומר וכלמא אנצ̇ם אלי ד̇לך אלאראן.
ומן ג̇יר אלדיאניה̈ כמן יקצד אן יצף תשריח אלעין פהו יצף [אל]אעצאב ו[אל]ערוק ו[אל]חג̇ב
ו[אל]רטובאת ו[אל]אג̇פאן ומא שאכל ד̇לך ועלי אן צורהא מכ̇תלפה̈ אלא אן ג̇מיעהא
אנמא אכ̇תצר עלי צפה̈ אלעין פקט ולד̇לך סמית הד̇ה אלג̇הה̈ אלמכ̇תצרה̈. ואמא
אלמנחשרה̈ פהי אלתי תמתד̇ פי אצול כת̇ירה̈ לתצ̇ם מן כל אצל שעבא ישאכה
בעצ̇הא בעצ̇א ומת̇אל ד̇לך מן אמור אלדיאנה̈ כמן אראד אן יחצי כריתות אנהא לז̇
פהו יחשר מן אלקדשים ומן אלעריות ומן אלטמאות ועלי אן אלאצול מכ̇תלפה̈ אלא
אן אלשעבה̈ אלתי אראדהא מן תסאוי אלכרת פהי שאיעה̈ פי אלכל. ומן ג̇יר
אלדיאניה̈ כמן אראד אן יעד̇ אלחרכאת אנהא סתה̈ פהו יג̇מע ממא הו פי אלג̇והר
את̇נתין והמא חרכתא אלכון ואלפסאד וממא הו פי אלכם את̇נתין והמא חרכתא
אלרבא ואלאצ̇מחלאל וממא הו פי אלכיף את̇נתין והמא חרכתא אלנקלה̈ ואלסכון ולא
יבאלי אן תכון אלאצול מכ̇תלפה̈ אד̇ יג̇ד אלחרכה̈ מנתשרה̈ פי כלהא ולד̇לך לקבתהא
באלמנתשרה̈ או אלשאיעה̈. ואמא אלצאעדה̈ ואלהאבטה̈ פהמא אצ̇דאד ושרח אלצאעדה̈
אן יבתדי באלאקסאם אד̇א כאנת מן אלאצ̇עף פאלאצ̇עף חתי ירתפע אלי אלאקו̇י
ואלהאבטה̈ אן יבתדי מן אלאקסאם מן אלאג̇ל פאלאג̇ל חתי ינתהי אלי אלאדון ומת̇אל
אלצאעדה̈ פי אמור אלטב̇ כמן יבתדי פי וצף אלעלאג̇ מן אלאצ̇עף פאלאצ̇עף פאן אסתג̇ני
בה וזאלת אלעלה̈ ואלא פבאקוי מנה חתי ירתקי אלי אקוי אלעלאג̇ ואלהאבטה̈ פי תעדיד
אלאמראץ̇ מן אלמרץ̇ אלאצעב ת̇ם מא הו אקל̇ מנה חתי ינתהי אכ̇ר אלג̇ו א
אלכתאב אלי איסר כ̇טר פי ד̇לך אלמרץ̇. ומת̇אל אלצאעדה̈ מן אמור אלג̇דל הו אן

---

[1]) כן תרגם הגאון מי תכן את הרוח הוא ה׳ וכן ולו שרפים עומדים ממעל. ואם תחבר רוח עם מלת ה׳ או ממעל עם מלת לו יהיה חירוף וגידוף.

[2]) עיין הערתנו שם.

ילזמה מנה עאר עליה בנפי וגחד או יכאבר פי בעץ אלמחסוסאת אלטאהרה והדה אלתלאתה הי צרוב אלאנקטאע. פרועה ען אלתקלב פי אעטא אלעלה בקול בהכלים אתך רעך לילא יבכתה לצמה ויקול ליס כדא קלת וכופה מן גחד מא כאן קד אקר בה בקול פן יחסדך שומע לילא יעיבה אלדין חפטו עליה קולה וזגרה ען גחד אלעיאן ואלשאהד בקול ודבתך לא תשוב לילא ישנע עליה אנה מתגאהל[1]). פאכד הדה אלתלאתה פנון מן אלאנקטאע אלא אלסכות פאנה אצלח(הא) אן יכון אלמר אדא לזמה אלכלאם סכת ואצלח מנה אלרגוע אלי אלחק באלקול ואלעמל גמיעא[2]).

11 כתפאפיח מן דהב פי מזכרפאת מן פצה אלכלאם אלמקול עלי גהתה[3]):

למא לם יך ממא יצאג שי[4]) הו אגל מן אלדהב ואלפצה מתל בהמא אלכלאם אלמנטום עלי גהתה וגעל אלדהב לגלאלתה הו אלמחמול ואלפצה אלחאמלה לקולה תפוחי זהב [וגו]. ונטאם אלקול עלי גהתה עשרה צרוב מנהא תלאתה פי אלכתאב ותלאתה פי אלקול וארבעה[5]) פי אלתמייז ווגוד אלאשיא פי אנפסהא אלדי הו אלצרב אלראבע לא ידכל פי הדה אלאקסאם אד ליס דאך באכתיאר פיקע עליה חמד או דם בל אנמא יקעאן עלי אלכט ואלקול ואלפכר אלדי יכתאר אלמר אלענאיה בהא או אלתרך[6]). ושרח אלתלאתה אלתי פי אלכתאב אן יכתב אלחרוף עלי צחה ולא ילזק מא ליס סבילה דאך ואגאד אלעבראניון פי דלך אד ליס שי מן חרופהם ילזק בתה תם אן אלכלמאת מתפרק בעצהא מן בעץ באכתר מן תפרק אלחרף מן אלחרף ופי הדא איצא אגאד אלעבראניון תם אן תכון לאואיל אלמעאני פצול מפצלה חתי יקף אלקארי עלי רווס אלמעאני כמא וקף עלי אואיל אלכלמאת ואבתדא אלחרוף פהדה אלתלאת פי גהאת אלכתאב פאן כלטת אלפצול פכיף[7]) אן כלטת אלכלמאת [פכיף אן כלטת אלחרוף אפסד אלמעני. ואלתלאת גהאת אלתי פי אלקול הי אן יפרק בין אלכלמאת][8]) אלתי אן הי אתצלת אפסדת אלמעני כמן יריד אן יגיב צאחבה בקול לא פיקול לא אעוה אללה[9]) פיפסד אלמעני. ואן תצם כל גמאעה מן

[1]) עיין אמאנאת דף 69.

[2]) ביאור: על דרך נגלה הזהיר מי שיש לו ריב לפני הדיין שלא יצא מגדר הטענה והתשובה ויבא לחרף ולקלל את בעל דינו. והפחידו בשלשה דברים האחד שמא יגבר עליו בעל ריבו בשומו את לבו על גוף הדין בזמן שהוא עסוק בקללותיו והוא אמרו בהכלים וגו׳ ועוד שמא הדיין יגער בו וזה אמרו פן יחסדך שומע רצה לומר הדיין ועוד שמא יחרפהו בעל דינו בדברים יותר מגונים שלא יוכל הוא לבטלם וזה אמרו ודבתך לא תשוב. ועל דרך נסתר הזהיר את החכמים המתוכחים בדבר תורה או באחת מן החכמות שימנעו עצמן משלשה דברים שלא יצאו מתוכחה להוכחה אחרת ויטענו פעם בראיה אחת ופעם בראיה אחרת ושלא יכחשו במה שכבר הודו בו אחר שיכירו מה שיולד מהודאתם ושלא יכפרו במה שהוא מוחש וגלוי לכל. ולא הזכיר השתיקה שהיא טובה מכל זה וטוב יותר שישוב האדם אל האמת בדבריו ובמעשיו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אלמנטום עלי גהתיה = מסודר על שני צדדיו ואין אנו יודעים מה ענין לשון שנים כאן.

[4]) בכ״י שיא וכן למטה. — [5]) בכ״י וג׳.

[6]) עיין ספר יצירה ד׳ 22 (42).

[7]) בכ״י או כיף.

[8]) מלאנו החסרון כפי השערתנו.

[9]) אם תחובר מלת לא עם מה שאחריו תהפך הברכה לקללה.

אללה אד לם ירע חק מסיחה ובאלחרי אלתבאהי בין ידי אללה בפעל אלצאלחאת אדא כאנת אד לא מנה למבתדא עלי מבתדיה פכיף אן כאנת אלאעמאל סיאת פהו אשד ואמר. ואלוקוף פי מוצע אלאגלא הגומא יורת פי אמור אלדניא אלדגל ואלטרד פאלאצלח ללמסתחק אן ירפע מגלסה אן יצבר חתי ירפעה מאלך אלמחל. ואדם מנה פי אלעאקבה אלהגום פי אמר אלדין[1]) אמא בפתיא פלעל אלבציר בהא ירדהא או בצמאן אגאבה דעא לקום ען אללה ולעל אלמגיב לא ישא דלך. ובאלחרי אן כאן אלסאיל לא יסתחק אלאגאבה כמא כאן באלחרי אן כאן אלמרתפע לא יסתאהל תלך אלמרתבה. ומן אבעד אלבעד אן יכון אלמצמון ענה אלאגאבה לא יקדר עליהא כמא פעלו נביאי הבעל וכמא אנה מן אבעד אלבעד אן תכון אלמרתבה נפסהא קד נצבת לגיר מסתחק אעני צאחב אלמגלס נפסה[2]). הדה אלפואסיק פי גלסא אלמלוך תם קאל פי אלכצום אלדין יקפון ללחכם

8 לא תכרגן אלי כצומה סריעא כילא מא תצנע פי אלעאקבה אדא אכזאך צאחבך: 9 טאלב צאחבך מטאלבתך ולא תכשפן סרא אכרא: 10 כילא ימקתך סאמעך ושנאעתך לא תרגע:

טאהר הדא אלקול פי אלמתנאזעין פי מאל או עקאר בחצרה חאכם ינהי כל ואחד מנהמא ען אלכרוג ען חד אלמנאטרה אלתי הי אלדעוי ואלגואב אלי חד אלספה ואלשתם. וירועה בתלאתה אשיא אלאול לילא יפלג עליה כצמה באשתגאל פכרה הו פי אלסב ואלקדף ואעמאל דאך פכרה פי נפס אלמנאטרה. פקאל בהכלים אתך רעך. ואלתאני לילא ינהרה אלחאכם ויסתכף בה קאל פן יחסדך שומע וינציף הדא אלאסם אלי אלחאכם כמא קאל שמוע בין אחיכם (דברים א׳ ט״ז). ואלתאלת לילא יקאבלה כצמה באקבח ממא קדפה בה פלא ימכנה אסתרגאע מא קד קיל פיה לדלך קאל ודבתך לא תשוב. ובאטנה פי אלמתנאזעין פי נטר פי [אל]דין או גירה מן אלעלום נהי כל ואחד ען אלכרוג מן חד אלמנאטרה אלתי הי טריק לזום אלנטר ומקאבלה שי[3]) במתלה ואגרא חכם אלעלה פי אלמעלול אלי אחד תלאת מנאזל אמא אן יכרג מן אעתלאל אלי אעתלאל גירה באנה יוגב שי[א] לשי מרה בסבב ומרה בסבב אכר או[4]) יעטי אלשי לכצמה באלאקראר פאדא תבין עאקבה מא

מפניו. והמשל בזה שכמו שישגיח המלך על בתי המטבעות שלא יזייפו המעות שזה סכנת ממון כן צריך שישגיח על הממונים על שמירת דתותיו שלא תשחת הנהגתו הטובה על ידי הרשעים שזה סכנת נפש.

[1]) בכ״י אלדניא.

[2]) ביאור: לפי הפשט המתהדר לפני המלך מקנאים בו ומשפילים אותו ועל דרך נסתר השם יקבנו לפי שאינו עושה מה שהוא חייב למשיתו וכל שכן שלא יתפאר אדם לפני השם בפעולותיו הטובות שאין לנברא לתבוע שכרו מבוראו ועל אחת כמה וכמה אם פעולותיו רעות. והנבהל בהמוניות להתיצב לפני גדולים יבואהו בוז וקלון וטוב לאדם שימתין עד שיגביהנו ראש המעמד אל המעלה הראויה לו. ומגונה מזה בתוריות הממהר לדון בדבר הלכה ואפשר שיסתור חכם את דבריו או המבטיח בני אדם שתפלתו בעדם נשמעת ואפשר שהשם לא ירצה בה. וכל שכן אם השואל אינו ראוי שיענהו השם וזה כמו המעלה את עצמו למדרגה שאינו ראוי לה. ועל אחת כמה וכמה אם מי שנשאל ממנו אינו יכול לקיים הבטחת השואל כמו שעשו נביאי הבעל וכן הוא בראש המעמד שאינו ראוי למעלתו.

[3]) בכ״י אלי. — [4]) בכ״י אן.

י כאן דלך נעתה וצפה. ומנהא אן אללה עז וגל יעלם אלאמור אלכפיה פאדא
תה והבא או צפחא פאצמר פאן דלך ירגעה ואמא אלמלוך פאנהם לא יעלמון
אלאמור אלטאהרה דואת אלנהאיאת פאדא סאלתהם שיא פאשרח ובין[1]).

3 וכמא אן אלסמא פי גאיה אלרפע ואלארץ פי גאיה אלעמק
אך ראי אלמלוך לא נהאיה לה:

קולה הדא יוגב אן יכון ראי אלמלוך לא ראי פוקה כמא אן אלסמא לא עלו
הא אד לא ענצר אעלי מן אלנאר ואלארץ לא ספל תחתהא אד לא טביעה תחת
ראב כדלך ינבני בל יגב אן יכון תדביר אלממלכה לא אגור מנה פאן כאן
לך אלמנצוב יפי בדלך ראיה ואלא פיגב אן תכון אלחאשיה תפי בדלך חתי
אלתדביר פי אגור אלגודה אלממכנה אמא באלמלך אלמפרד או בה ובקומה[2]).

4 וכמא אנך אדא נחית[3]) אלזיף מן אלפצה כרג ללסבאך אנא
5 כדאך אדא נחית אלטאלם מן בין ידי אלמלך תבת כרסיה בעדל:

לאאם קולה הדא אלקול אלאול אן אלמלך אד[4]) כאן רכנ[א] מן ארכאן
אלם וכאן אלסמא לא תחיט ואלארץ לא תסתחיט אלא באעתדאל מן אלטבע
הרכה כאן אלמלך איצא לא יתבת מלכה אלא בעדל ואעתדאל פי סיאסתה
זה פיגב עלי הדא אן יזאל כל טאלם מן חצרתה לילא יפסד עלי אלמלך אלתדביר.
אעתבאר פי דלך אן אלמלוך תשדד פי חפט דור צרב אלדראהם ואלדנאניר
א תפסד נקוד אלנאס בדכול אלזיף פיהא פכדאך ינבגי אן תשדד פי חפט מתוליי
ש ואלרסום[5]) לילא תפסד אלסיאסה בדכול אלטאלמין פיהא בל באוכד מן דלך
אלאול פי כטר אלאמואל ואלתאני פי כטר אלארואח[6]).

6 ולא תתבאה בין ידי אלמלך ופי מוצע אלאגלא לא תקף:
אנה אצלח אן יקאל לך ארתפע האהנא מן אכסאסך בחצרה נביל
א קד ראת עינאך:

אלתבאהי בין ידי אלמלך פי אלטאהר יורת חסדא וחטוטא ופי אלבאטן ידמה

---

[1]) ביאור: יש בפסוק הזה ענינים רבים האחד מהם כמו שאי אפשר בתכונתנו להשיג
כבוד האל יתברך כן ראוי שלא נבקש לשום גבול וקץ לכבוד המלכים כאילו לא נוכל לחקרו.
י שכבוד השם נודע לנו רק במעשיו הנסתרים שהוא בורא יש מאין ומחיה וממית ומעשיר
יש וזהו תואר לו ומעשי המלכים גלוים לכל כשמגביהים ומשפילים וזה תארם שיראו
תם. והשלישי שמכבוד השם שלא יאריך האדם בשאלותיו שהשם יודע תעלומות לבו אבל
המלכים צריך אדם לבאר ולפרש בקשותיו.

[2]) ביאור: הפסוק יחייב שיהא לב המלך למעלה מלבות כל בני אדם כמו שהשמים
לית הגובה שטבעם אש והארץ בתכלית העומק שטבעה עפר ולכן ראוי וגם צריך שינהיג
ך מלכותו היטב ובדרך ישרה בין לבדו בין הוא ויועציו.

[3]) כן תרגם הגאון ישעיה כ״ז ח׳.

[4]) בכ״י אדא.

[5]) נראה שרצה לומר הממונים להרחיק העול ולשמור החוקים או אפשר שצ״ל אנשא אלרסום.

[6]) ביאור: המלך הוא אחד מעמודי העולם וכמו שהשמים והארץ הם שקולים זה כנגד
כטבעם ובתנועתם כן לא יכון כסא המלך כי אם בצדק וביושר ועל כן צריך להרחיק הרשעים

אלג̇ז אלת̇אלת̇ מנה

קאל פי אולה

כה

1 **והד̇א איצ̇א מן אמת̇אל סלימן אלתי נקלהא קום חזקיה מלך יהודה:**

קול אלכתאב הד̇א ידלנא עלי אן אכ̇בארא כת̇ירה אקאם אבאנא יתנאקלונהא מדה מן אלזמאן גיר מכתובה ת̇ם אנהא כתבת בעד ד̇לך אד̇ פצח באן הד̇ה אלאמת̇אל שלמה קאלהא ואקאמת זמאנא גיר מדונה חתי דונהא קום חזקיה וכמא שרח ירמיהו אן אללה אמר אבאנא פי וקת כ̇רוג̇הם מן מצר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (ירמיה י״ז כ״ב) כד̇אך אסתקאם ללאבא אן ינקלו אן מצות כת̇ירה סמעוהא מן משה ולם יתבתוהא אלי וקת כתבה אלמשנה ווקת כתבה אלתלמוד. אבתדו בהד̇ה אלאת̇ני עשר פסוקא פי תדביר אלמלך וג̇לסא אלמלך ומן יחצ̇ר ללחכם ואלמחאכמה בין ידיה פקאלו אולא[1]).

2 **כרם אללה מן כ̇פי אלאמור וכרם אלמלוך מן נהאיה אלאמר:**

להד̇א אלקול מעאן מנהא אן אללה עז ותברך כמא אן נהאיה כרמה לא תדרך אד̇ הי מן אלאמור אלכ̇פיה ענא כד̇אך אלמלוך יג̇ב עלינא אלא ננאהי כראמתהם בל נג̇על גאיתהא לא תלחק פאלאול הו מעזום באלבניה ואלרסם ואלת̇אבי באלאכ̇תיאר אן נג̇על[2]) אלמלוך פוק ג̇מיע אלמנאזל. ומנהא אן כרם אללה יערף פי אלאמור אלמסתורה כיף יכ̇לק שיא לא מן שי וכיף יחיי וימית וירזק ויפקר ויסעד וישקי בל יפעלה כ̇פיא ואלמלוך פאנמא תפעל ג̇מיע מא תפעלה טאהרא מן רפע וחט וגנא ופקר פכלמא אט̇הרת כאן נעתהא ליט̇הר עזהא כמא אן אלבארי כלמא

[1]) ביאור: זה הפסוק יורנו שהרבה דברים היו מקובלים בידי אבותינו ולא נכתבו על ספר עד אחר זמן וכן אמר ירמיה בפירוש שאיסור הוצאה בשבת ניתן לישראל בעת יציאת מצרים וכן מצוות הרבה ששמעו אבותינו מפי משה נשארו בקבלה עד שנכתבו במשנה ובתלמוד. והתחילו אנשי חזקיהו בשנים עשר הפסוקים האלו על הנהגת המלך והיושבים לפניו והבאים למשפט לפניו.

[2]) בכ״י נגל.

30 למא גזת עלי ציעה רגל כסלאן וכרם אנסאן נאקץ אלעקל:
דא קד נבת אכתרה קריצא וגטא וגהה אלחרשף וחגארה גדארה
נהדמת: 32 פאד ראית אנא דלך רדדת אליה באלי ואד נטרתה
יתה אדבא: 33 ען קליל מן אלסנאת ואלנומאת ולזום אלאיאדי
טגאע: 34 חתי יקבל פקרך באלסאיר[1]) ועוזך כרגל די תרס[2]):

קד קדמת מעני הדא אלמתל וקלת אן אלחכים ליס ילזם צרורה אן יכון קד
יעה כסלאן פאדאהא קד אנבתת חרשפא וקריצא ולכנה עלם דלך בעקלה
מתלא כאלכבר אד כאן אלאעתבאר במא כאן הו אצעב. פחדר אלמתכאסל
אן אדמן אלכסל צאר פי אחואלה אלי תלאת מנאזל כמא אן אלציעה תנקסם
: אקסאם אדונהא ואוסטהא ואקואהא. פאול מא יבתדי אלכסלאן באלתואני
אלאדון מן ציעתה פינאלה והנה עלה כלו קמשונים. תם יציר אמרה אלי
ני פי אלגז אלאוסט פינאלה כסו פניו חרלים לאן וגה אלציעה אגור. תם יאלף
פיסתעמלה פי אקוי מא פי אלציעה והי אלחגארה אלמבניה פילחקהא ונדר אבניו
. פעלי הדא אלצנאיע ואלתגאראת ואלעלום ואלדיאנאת תנקסם תלאתה אקסאם
תואן יבתדי פי אדונהא תם אוסטהא תם אגלהא אול מא יאכד[3]) אלכסלאן פי
תם פי אלתאני תם פי אלתאלת. אקסאם[4]) אלצנאיע הבאתהא ואגרתהא
א. ואקסאם אלתגאראת אלארבאח ואלחילולה ורווס אלאמואל. ואקסאם אלעלום
נבאט ואלתחפט ואלתעלם ויקאל אלפצול ואלאבואב ונפס אלכתאב. ואקסאם
ואת אלנואפל ואלסמעיה ואלעקליה אול מא יתואנא אלמתואני פי אלנואפל
ודה מן צום וצדקה וצלוה תם יתואנא פי אלשראיע אלסמעיה תם יציר אמרה
לכבאיר פידע אלעקליה איצא. וקולה ואחזה אנכי ערפנא אן אלתחדיר עלי
צרוב אצעפהא אן יקול אלנאהי ללמנהי לא תפעל הדא ויסכת ואקוי מנה
ל לה לא תפעל הדא לילא תהלך ואקוי מנהמא אן יקול לה לא תפעל הדא
תהלך כמא הלך פלאן פמאל אלחכים אלי הדא אלקסם אלאעטם מן אלתחדיר
על שדה איש עצל עברתי וגו' ואחזה וגו'. ואלקול פי מעט שנות וגו' ובא
רישך וגו' חסב מא קדמת פי תפסירהמא אלאול (משלי ו' י'—י"א)[5]).

תם אלגז אלתאני מן תפסיר כתאב טלב אלחכמה ואבתדי

---

[1]) כ"י א' כרגל סיאר.

[2]) כ"י א' כדי מגן. — [3]) נראה שצ"ל יואכד. — [4]) כ"י אקסם.

[5]) ביאור: כבר ביארתי בפתיחת ענין זה המשל ואמרתי שהחכם מספר לפעמים מה
שכלו כאילו ראהו בעיניו כדי שישבר המוסר אזני השומע. והזהיר את העצל ואמר שאם
עצלותו תביאהו לשלש מדרגות כמו שהשדה מתחלק לשלשת חלקים החלק הנקלה והוא
ר והבינוני הנקרא פני השדה לפי שהוא טוב מהראשון ויפסד אחר כך ותיותר חזק והם
דר שיהרסו גם הם בסוף. וכן האומנות והתגרות והידיעות והתוריות מתחלקות לשלשה
לקי האומנות הם המתנות והשכר והמלאכה עצמה. וחלקי התגרות הרווח ותשומת יד והקרן.
יעות התולדה והשמירה והלמידה ובספרים הפרקים והשערים וגוף הספר. וחלקי התוריות
ות וחובות שמעיות וחובות שכליות ובכל אלו תהפסד הולך וגדל לפי החלק שיתעצל בו
אמרו ואחזה וגו' יורה שההזהרה היא על שלש דרכים שיאמר המצוה למצווה רק לא תעשה
עשה פן תאבד או לא תעשה פן תאבד כמו שאבד פלוני ובחר החכם בדרך השלישית.

נשלם החלק השני מספר דרישת החכמה והתחיל

אלא דואם מכסבה ותׄק באללה אן ידימה לה פיכון בית פי הדֹה אלעבארהֹ זוגהֹ. ומן באטנה אן יבתדי אלמר בנואיב אלדניא אלצׄרוריהֹ קבל אלאכׄרהֹ אד̇ כאן לא יצל אמור אלאכׄרהֹ אלא בחאגהֹ אלטבע מן אלקות ואלסתר ואלכן אעני אלטעאם ואלכסוהֹ ואלמנזל[1]) ואיצׄא אצלאח אלמזאג̇ ואלחרכהֹ בתדביר ואלסכון בתקדיר אעני אלטעם פאן הו תרך אלענאיהֹ בהדֹה אלאשיא ואקבל עלי אלצום ואלצלוהֹ לם ילתם דׄלך ולם יתםׄ פיכון בית פי הדֹה אלעבארהֹ דאר אלאכׄרהֹ. וכדׄלך אלעלם לא יתםׄ אלא בכפאיהֹ. ומן סראירה אן ללחכמהֹ אבתדאאת הי כאלדהליז ללמנאזל לא תצל אלי דׄלך אלגׄו אלחכמי חתי תקדמהא קבלה אד̇ הו יפתחהא ואליונאניהֹ תסמי אלמדכׄל אלי כל עלם מן מנטק ונג̇ום והנדסהֹ וטב איסאגוני. פאן סבק אלמתעלם באלכתאב בעינה קבל אלמדכׄל אליה לם יפהמה. וכדׄלך ללטאעאת מבאדי הי מפאתיח להא לא ינתפע אלעבד בבעצׄהא דון בעץׄ ושרח דׄלך אן אלשראיע אלסמעיהֹ מתׄל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלחג̇ ואלפטיר לא ינפע אלעבד אלתמסך בהא דון אן יקדם קבלהא אלשראיע אלעקליהֹ אלחק ואלעדל ואלאנצאף̇ ותרך אלקתל ואלזנא ואלסרקהֹ ומא אשבה דׄלך מן אלכבאיר פיכון אלמעני אצלח מעאמלתך מע אלנאס ובעד דׄלך בינך ובין רבך לא תסרק ותצדק מנה ולא תזן ותצום באזאיה[2]).

28 ולא תכן שאהד מג̇אן לאכׄיך תכׄדעה[3]) בנטקך: 29 ולא תקל כמא צנע בי אצנע בה ארד אליה כפעלה:

נהי בהאתין אלאיתין ען נוע מן אלנפאק והו אן ישהד אלמר עלי צאחבה בפצׄאיל ליסת פיה יכׄאדעה בדׄלך. תׄם אטבק עלי הדׄא אלקול אלמקארצׄהֹ ואלדפא והו אן יכון אחד אלאתׄנין ינעת אלאכׄר ויצפה בג̇ודהֹ[4]) ג̇זאא למא תקדם לה מנה מתׄל דׄלך אן אבתדי ליכאפיה הו איצׄא במתׄל דׄלך. ופי טי הדֹה אלמכאפאהֹ אלממנועהֹ אלתי הי באלכׄיר מנע מכאפאהֹ אלשר באלשר בל דׄלך אוכד[5]). תׄם כסי מעני יעלמה אלחכים אנה כדׄאך כלאמא ג̇עלה כאנה כׄבר כאן פקאל

---

[1]) עיין למעלה דף 3 ושם הזכיר גם כן אלו השלש מלות ופירשם אחר כן ועיין עוד אמאנאת דף 288, 313.

[2]) ביאור: על דרך נגלה לא ישא אדם אשה ויוליד בנים אלא אחר שתשיג ידו לפרנסם ולפי זה בית ענינו אשה ועל דרך נסתר פירושו שיתעסק אדם תחלה בצרכי העולם הזה והם המזון והלבוש והמושב ובבריות גופו וכיוצא בהן ואחר כך בתפלה ובצום וכל עניני העולם הבא ובזה הפירוש בית הוא עולם הבא. וכן אי אפשר לאדם שישלם לימודו אם אין לו די מחיתו. ומנסתרות הפסוק שיש לחכמה התחלות שהם כמו הפרוזדור לטרקלין והיונים קוראים איכנגי לפתיחות החכמות כמו חכמת ההגיון ומלאכת הכוכבים וההנדסה והרפואה ובלי אלו ההתחלות אי אפשר ללמוד החכמה. וכן יש למצות מבוא ומפתח שאין תועלת לאדם בקיום המצות השמעיות כגון שבת ומועדים וכיוצא בהן כי אם אחר שקיים מצות השכליות כגון צדק ומשפט ונזהר מן הגניבה והרציחה ודומיהם ולפי זה טעם הפסוק שיכין האדם מעשיו בינו ובין אדם ואחר כך בינו ובין השם שלא יגנוב ויעשה בו צדקה ולא ינאף ויצום כנגד זה.

[3]) בכ״י א׳ תבאיעה.

[4]) בכ״י בגירה.

[5]) ביאור: בשני אלו הפסוקים דבר החכם באחד ממיני החניפה והזהיר שלא ישבח אדם את חבירו במדות טובות שאינן בו לפתותו וכן לא יהלל את רעהו כדי לשלם לו גמול השבח ששבח אותו בו קודם לכן וכל שכן שלא ישלם רעה תחת רעה.

למחאבאה̈ בת̇לאת̇ה̈ (אנואע) אבואב אן אללה יד̇מהא והו קולה בל טוב עלי נסבה̈ טוב בעיני יי״ (דברים ו׳ י״ח) ת̇ם אלנאס אלמנ̇אר עליהם יד̇מונהא כמא קאל יקבוהו עמים אצעב מן (הד̇א) ד̇לך אן אלקום אלד̇ין חאבאהם אלחאכם אנפסהם יד̇מונה פי ד̇לך כמא אל יזעמוהו לאמים. אעתבר מן איזבל באנהא אסתאג̇רת שאהדין לישהדו[1]) עלי נבות נ̇נאיה̈ יסתחק בהא אלקתל והי נפסהא תסמיהם פג̇רה̈ כמא קאלת והושיבו [שנים] נשים בני בליעל נגדו (מלכים א׳ כ׳ י׳) פכפא בד̇לך לאהל אלג̇ור ד̇לא והואנא אסתפט̇ע אלחכים הד̇ה אלחאל ללעלמא פקאל גם אלה לחכמים יד̇מהם רבהם אלכ̇צמאן ג̇מיעא[2]). ת̇ם קאל

25 וללואעט̇ין ינעם ותחל בהם ברכה̈ אלכ̇יר: 26 לאן מן ירד̇
כלאמא צואבא כמן יקב̇ל אלשפתין:

באזא הד̇ה אלת̇לאת̇ה̈ אלאחואל אלמד̇מומה̈ מן אלמחאבי ת̇לאת̇ה̈ משכורה̈ לצאדק אלנאצח קולה ינעם אלנעמה̈ ללה כקולה ויהי נעם יי״ אלהינו עלינו תהלים צ׳ י״ז) וקולה תבוא ברכת טוב מן אלמחכום לה בחק̇ לאנה ידעו למנצפה ברכה כמא קאל איוב ברכת אובד עלי תבא (איוב כ״ט י״ג) וקולה שפתים ישק מן למחכום עליה קאל יג̇ב אן יכון כלאם קאיל אלחק ענד סאמעה ועלי אנה ימצ̇ה מן יקבל פאה מחב̇ה̈ ולים כמא יתוהם בעץ̇ אלעאמה̈ אן תפסיר שפתים ישק אנה ן קאל אלצואב ינבני אן יקבל עלי פמה לאנה לם יקל יושק ואנמא קאל ישק הו לד̇י יקבל פא[3]) אלכ̇צם אלמחכום [עליה] באצטנאעה אליה אלמערוף בכ̇לאצה מן לט̇לם. וקד מת̇ל דויד עט̇ה̈ אלואעט̇ ענד אלצאלח באלדהן עלי אלראס כמא קאל יוכיחני שמן ראש (תהלים קמ״א ה׳) חתי צ̇רבה ללמועוט̇ הו מנה פצ̇ל ואחסאן מא קאל אולא יהלמני צדיק חסד ויוכיחני (שם)[4]).

27 אצלח[5]) פי אלסוק צנאעתך ואעד̇הא פי אלצ̇יעה̈ לך בעד ד̇לך
אבן ביתך:

ט̇אהר הד̇א אלקול אלמשורה̈ עלי מן יקצד תזוינ̇[ה] באמראה̈ אלא יבתדי ד̇לך חתי יעד לה מכסבא ויעלם אן פימא ידל̇ל עליה מן מכסבה מא יקום בהא בולד או באת̇נין לעלהמא אן יכונא לה. פאד̇א תזוג̇ עלי הד̇ה אלשריטה̈ ולם יבק

---

[1]) בכ״י לישהדון.

[2]) ביאור: גם אלה בלשון תמיהה ועניינו הגם אלה יאותו לחכמים וגנה הכרת פנים משפט בשלשה דברים ואמר שהיא תועבת השם ועוד שהזכאי שהרשיעו השופט יקוב אותו גם הרשע בעצמו שהצדיקו יזעום אותו כמו שאתה רואה מאיזבל ששכרה שני אנשים להעיד גד נבות וקראה להם בני בליעל.

[3]) בכ״י פי.

[4]) ביאור: נגד שלשה הענינים המגונים שהזכיר בהכרת פנים הזכיר כאן שלשה ענינים שובחים באיש ישר ונאמן והם נעם השם עליו והוא אמרו נעם וברכת הזכאי והוא אמרו רכת טוב וכו׳ וגם החייב ירצה בדברי דובר אמת אף על פי שהם נושכים אותו כאילו נשקו על פ־יו לפי שהצילו מלעשות חמס ולא כמו שמפרש ההמון שבני אדם ישקו שפתי המשיב דברים כוחים שאז היה צריך להיות יושק ולא ישק. וכבר המשיל דוד תוכחת אמת בשמן ראש ואפילו כות המוכיח לגמילות חסד.

[5]) בכ״י ב׳ את̇בת.

נמיעא יקאלאן עלי מן יחיד ען ואנב רבה וואנב אלנאס ואיאהמא נמיעא עני בקולה אן לים להמא עאקבה פי אלאכרה באלחכם וסראגהם יטפא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה עלי מתל מא קלת פי שמע בני מוסר אביך (משלי א׳ ח׳) אן אלאסמין מוצועאן ואלחכמין מחמולאן עלי כל ואחד מנהמא[1]).

21 אתק אללה יא בני וכליפתה ולא תכאלט אלמשרכין: 22 לאן אלתעס מנהם יקום גפלה ואלוכס מן כליהמא מן דא יערף וקתה:

אלמשרכון עלי צרבין אמא באללה פיעבדון אתנין כאלתנויה או יעתקדון תינה קרימה כאצחאב אלהיולי או יגזונה תלתה אגזא כאלנצארי או יגעלון אלמדברין סבעה או אתנין עשר[2]) ואכתר מן דלך כאלדהריין ואמא בכליפה אללה כמן יעתקד טאעה ללשראה אלכוארג ומא סוי (דלך) אלסלטאן אלטאהר אלדולה. פכוף אלנמיע בסרעה חלול אלעקובה מן אללה ומן כליפתה פיהם אד קאל כי פתאם יקום אידם ולם יען בקולה אידם ופיד שניהם אן תכון אלמציבה ואלתעס חאלה באלמדכורין לאסתחאלה דלך פי אלקדוס[3]) ואנמא יעני[4]) אנהא תחל מנהמא פי מכאלפיהמא ואלמשרכין בהמא פאנמא נסב איד ופיד אלי יי ומלך לאנהמא אלפאעלאן להמא. וקד יגוז אן נפסר עם שונים אלמגירין מן ישנא הכתם הטוב (איכה ד׳ א). וקד יגוז אן יצרף איצא מן ולא שנה לו (שמואל ב׳ כ׳ י׳) ולא אשנה לו (שמואל א׳ כ״ה ח׳) אללדין המא מעאודה פיקול לא תכאלט אלמעאודין לא תכן אדא אדבך רבך וסלטאנך תעאוד דנבך. ויגוז איצא מע אלמחכיין מן ושננתם (במדבר ו׳ ז׳) יעניה לא תכן ממן יקולון מא לא יפעלון[5]).

23 אהדה[6]) איצא מן שאן אלחכמא אתבאת[7]) אלוגוה פי אלחכם לא כיר פיה: 24 לאן אלקאיל ללטאלם אנת זכי תהגוה אלשעוב ותדמה אלאחזאב:

קולה גם אלה קול תעגב עלי סביל הגם אלה ועלי אנה לים פיה הא מזאד פהו מתל קול בעין אלקום שאול ימלך עלינו (שמואל י״א י״ב) תעגבא בלא הי. ודם

[1]) ביאור: אמרו אל תתחר אל תהי כמוהם במעשיך ואמרו אל תקנא באמונתך ואין הפרש בין מרעים ורשעים שאלו ואלו אינן יוצאים ידי חובותיהם נגד אלהים וארם ואין להם אחרית בעולם הבא על פי דין ונרם יכבה בעולם הזה על פי נס ושני הנושאים מוסבים על שני הנשואים כמו שאמרנו למעלה בפסוק שמע בני.

[2]) ר״ל השבע כוכבים והשנים עשר מזלות.

[3]) בכ״י אלקדים.

[4]) בכ״י איני.

[5]) ביאור: השונים בדבר האל הם המשתפים לו אל אחר כמו השניים או המאמינים בחומר הקדמון או המחלקים אותו לשלשה חלקים כמו הנוצרים או המודים בשבעה מנהיגים או בשנים עשר או יותר מזה כאנשי קדמות העולם ובדבר המלכות הם המשתפים לה רשות אחרת כמו השומעים למורדים או למי שאינו מזרע המלוכה ואפשר שמלת שונים מענין שנוי וחילוף והם הממירים טוב ברע או אפשר שהשונים הם התוזרים לטעותם מגזרת ולא שנה לו או המספרים מה שאינם עושים מגזרת ושננתם. ואמרו אידם ופיד שניהם רוצה בו האיד והפיד הבאים מאת השם והמלך לפי שאי אפשר שיחולו איד ופיד על הקדוש ברוך הוא.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ והדא.

[7]) בכ״י א׳ ואתבאת.

קאל ויש אחרית ואיצׄא אן אלעסל וגׄמיע אלאגׄדיה סריעה אלזואל ואלחכמה תׄאבתה אלבקא ולדׄלך קאל לא תכרת[1]).

15 לא תכמן עלי מאוי אלזכי פאנך טׄאלם לה ולא תנהב מחלה:
16 פאן אלצאלח לו וקע כתׄירא לקאם ואלטׄאלמון יעתׄרון פי אלשר:

הדׄא אלכמון אלדׄי נהי ענה הו חילה אלכׄצם אלדׄי יטלב אן יטׄלמה כמא קאל רבצו[2]) בל ינבגי לה אן יקול דעואה וחגׄתה עלי צאחבה ולא יחרף כלאמה יטלב אלגׄלבה. וקולה כי שבע אראד בה אלכתׄרה כמא תקדם מן שבעה ועשרה ומאה ואלף לאנהא חסאב מגׄבור ומשהור. וגׄמיענא קד שאהד אן אמתנא וקעת מרארא כתׄירה תׄם ארתפעת כמא קאל פעמים רבות יצילם וגו׳ (תהלים ק״ו מ״ג) וסאיר אלאמם מתׄל מצרים ופלשתים ושבעה גוים מגׄ וקעו לם ירתפעו וכדׄלך צח ענדנא אן אברהם יצחק ויעקב ויוסף ואליהו ואלישע ודניאל ומרדכי דׄלו ועזו מרארא כתׄירה וכמא קאל פי אלפראד איצׄא רבות רעות צדיק וגו׳ (שם ל״ד כ׳) וגירהם מן אפראד אלכפאר וקע פלם ירתפע[3]). תׄם נהי ען אלשמאתה בקולה

17 ואדׄא וקע עדוך לא תפרח בה ואדׄא נכב לא יסר קלבך:
18 כילא ירי דׄלך אללה פיסו ענדה פירד ענה גׄצׄבה אליך:

קולה אל תשמח באלכלאם וקולה אל יגל לבך פי אלנפס. וזדת פי אלתפסיר אליך פקלת והשיב מעליו אפו עליך ליכון תחדׄירה חין חדׄר אלשאמת אנמא חדׄרה מן חלול אלעוקבה אדׄ לם יגׄב אן יחדׄרה מן אעפא עדוה מן מציבתה ואקאלתה עתׄרתה פיכון אנמא אמרה חיניד אן יכׄתאר דואם אלעקובה לעדוה פלא ישמת בה חתי לא תזול[4]).

19 ולא תגתבט[5]) באלאשראר ולא תחסד אלטׄאלמין: 20 פאן
אלשריר לא תבקי לה עאקבה וסראגׄ אלטׄאלמין סיטפא[6]):

אל תתחר לא תכן מתׄלהם באלפעל ואל תקנא באלאעתקאד ומרעים ורשעים

---

[1]) ביאור: החוש מרגיש במתיקות הדבש ותאות האוכל שהיא בכבד תרוץ אליו יותר מבשאר המאכלים לפי שמזג הכבד חם ולח כמזג הדבש לכן המשיל החכמה לדבש ובפרט לנופת שהיא עונג לגוף וכן החכמה עונג לנפש לפי שהנפש נר לגוף והחכמה נר לנפש. ויש יתרון לחכמה על הדבש שהדבש משתנה ונעשה חלב ועצם ועור ובשר והחכמה היא חומר לצדק ומשפט ולטהרה לשררה ולהנהגה וזה אמרו לנפשך ועוד שהדבש והמאכלים אינם מועילים בעולם הבא והחכמה תועיל בשני עולמות וזה אמרו ויש אחרית ועוד שהדבש והמאכלים יאבדו מהרה והחכמה תקום לעולם וזה אמרו לא תכרת.

[2]) אפשר שצ״ל רשע.

[3]) ביאור: אמרו אל תארוב רוצה בו תחבולת בעל ריב להרשיע את הצדיק והראוי לבעל ריב לבאר את טענתו נגד רעהו ושלא יסלף אמריו בבקשו הניצוח. ואמרו שבע ענינו הרבה ואנחנו ראינו כי אומתנו נפלה כמה פעמים וקמה ולא כן אומות העולם ונתאמת לנו שאברהם ויצחק ודומיהם נבזו ואחר כן נתכבדו ולא כן הכופרים שלא קמו אחר נפילתם.

[4]) ביאור: אל תשמח בדיבור ואל יגל לבך בנפש. והוספתי בסוף הפסוק עליך שאי אפשר שיזהירנו החכם שלא נלעג לאויבנו כדי שלא יסור העונש מעליו כי אם כדי שלא ישיב השם אפו עלינו.

[5]) כן תרגם בתהלים ל״ז א׳. — [6]) בכ״י ב׳ יכמד.

פתכלצה מן אלעקובה או במא סוי דלך מן אנואע אלכלאץ. וקולה אן אסתרכית צאק קואך קול תהדד יעני אנך אן תכאסלת ותראכית ען כלאץ אכיך טלבת קותך לנפסך לתכלצהא פלם תגדהא. ולקולה כי תאמר הן לא ידעתי מעאן מנהא מא ישיר אלי אלמחתאג אן יכלץ יקול אן כאן גריבא לא תקל לא אכלצה לאני לא אערפה פאן אללה אלדי ערפה יגאזיך כירא. ומנהא מא ישיר אלי אלחילה אלתי בהא יכלץ יקול לא תקל כיף אחתאל פי כלאצה ולים לה ענדי וגה פאן אללה עאלם באלתדביר יהדיך וירשדך ומנהא מא ישיר אלי אלגזא יקול לא תקל כיף אציע מאלי וסעיי פי כלאץ הדא ולים אעלם מקדאר מא אשתריה בהא מן אלתואב פאן אללה לה מקדא[ר] לא יעלמה אלא אללה מן כתרתה כמא קאל עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (ישעיה ס״ד ג׳)[1]. וצאר בעד הדא [אלי] אלתרגיב פי אכתסאב אלמערפה פקאל

13 כמא אנך יא בני תאכל אלעסל לאנה טיב ואלשהד לאנה חלו פי חנכך: 14 כדאך אערף אלחכמה פאנהא לנפסך ואן וגדתהא וגדת אלעאקבה ורגאוך לא ינקטע:

למא כאנת אלחאסה תחס בחלאוה אלעסל צרורה וכאנת שהוה אלגדא מע דאך תגשט אליה אפצל מן סאיר אלטעום לעלה אן אלכבד אלתי שהוה אלטעאם מרכבה פיהא מזאגהא חאר רטב וכאנת אלחלאוה משאכלה פי אלמזאג למזאג אלכבד ולדלך צאר אלאשתיאק אלי אלטעאם אלחלו פי אלנאם אכתר מן גירה שבה אלחכים אלחכמה באלעסל סימא באלשהד מנה לקולה דבש ונופת תקריבא אלי אלמתעלמין יקול כמא יחס נסמך לדה לחלאוה אלעסל [כדלך] אלחכמה [לדה ללבפס] למשאכלתהא להא אד אלנפס סראג אלבדן ואלחכמה סראג אלנפס וכמא תגד אלבמיע פי אלכתאב קד סמי אור. בל אפצל מן אלעסל ללגסם כמא קאל ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י״ט י״א) לאן אלנפס אלתי הי נור אלגסם למא כאן אלעקל ינירהא צאר אלמתל באן חלאוה אלעלם תחלו חלאוה אלעסל ומן שרף אתרי אלחלאותין עלי אלאכרי אן אלעסל ללגסם יסתחיל פיציר מעארה ללשחם ואלעטם ואלגלד ואללחם וגירהם ואלחכמה מארה ללעדל[2]) ואלאנצאף ואלטהר ואלתדביר ואלתקדים ואלאצלאח ואלסיאסאת ולדלך קאל לנפשך ואיצא אן אלעסל וסאיר אלאגדיה לא תנפע פי אלדאר אלתאניה ואלחכמה תנפע פי אלדארין גמיעא ולדלך

[1]) ביאור: אמרו ביום צרה ר״ל אם אחיך מן המאמינים הוא בצרה וזאת הצרה היא היותר גדולה ר״ל סכנת נפש ואמרו מטים ר״ל היוצאים להרג וחנק ולקוחים הם היוצאים לשריפה וסקילה על פי דין תורה או למיתות אחרות על פי דין אחר. וצוה החכם להצילם בין מיד שופט בעדות שיעידו להם לפני בית דין או להחזיק בידם ולהוציאם מבור או למלטם מן השריפה או מיד רוצח או להורותם מה שצוה השם ומה שהזהיר ממנו כדי שימלטו מן העונש וכיוצא בהן מדרכי ההצלה. ואמרו צר כחך ר״ל אם חדלת מלעזור לאחיך לא תמצא כחך להציל את עצמך כשתהיה אתה בצרה. ואמרו לא ידעתי ר״ל אל תאמר איני יודע את האדם הצריך לעזרתי או באיזה תחבולה אעזור לו או מה יהיה שכרי אם אצילהו אבל השם ידע את האדם הזה והוא יישירך למצא התחבולה והוא יודע שיעור הגמול אשר ישיב לך. ואחר זה עורר החכם את האדם לבקש דעת.

[2]) בכ״י ללעסל.

7 ירי אלג̇אהל אלחכמה̈ מרתפעה̈ ענה פהו פי אלמחא̈ל לא יפתח פאה:

פי אחואל כת̇ירה̈ יראהא[1]) מרתפעה̈ אולא פי וקת אלתעלם יקד̈ר אנה לא יצל אליהא פלא יענא בה ת̇ם פי וקת אלמסלה̈ פכיף פי וקת אלג̇ואב חתי וקת אלאסתמאע אלד̇י הו אסהל אלאשיא לא יצבר לד̇לך פהו בין אלנאטקין כאלאב̇רס[2]).

8 וכם מן מפכר פי אלשר ואלנאס יסמונה ד̇א אלהמם:

הד̇א באב פי אלדהאה̈ וליס הו עאם בל כ̇אץ יקול כת̇יר מן אלנאס יכון קצדהם וטויתהם סוא ושרא ואלעאמה̈ יקימונהם מקאם אצחאב אלפכר אלצחיח לאן מזמה ומזמות ענדה מחמודה̈ יקול אלאן לא תגתר במא תסמע אלעאמה̈ יקולונה פיה חתי תחצלה אנת[3]).

9 אלג̇הל פאחשה̈ וכ̇טיה̈ ואלדהאה̈ מכרוהה̈ ללאנסאן:

ועלי אן אלג̇הל נפסה ליס הו ד̇את אלפאחשה̈ ולא ד̇את אלכ̇טיה̈ אלא אנה [סבבהמא] ומאדתהמא אד̇ כאן זלל אלעאלם אנמא יכון סהוא ואנפאלא. וכרה אלדהאה̈ אלעאם אלואסע לאן צאחבהא יקול בפיה מא ליס פי קלבה פנפסה תנכר ד̇אך עליה ועקלה אשד̇ אנכארא ואלנאס איצ̇א ישנ̇ונה ורב אלעאלמין יבג̇צה[4]).

10 אן אסתרכ̇ית פי יום אלשדה̈ צ̇אק קואך: 11 כ̇ל̇ץ אלמקדמין ללאמאתה̈ ואלממילון ללקתל ינבגי[5]) אן תצד̈הם: 12 פאן קלת מא נערף הד̇א אלא אן מהיי אלקלוב הו יפהם וחאפט̇ נפסך הו יעלם פיכאפי אלאנסאן עלי[6]) פעלה:

יום צרה אלד̇י יצפה ליס הו יום צרה ללסאמע ואנמא הו יום צרה לג̇ירה פאמרה אלחכים אד̇א ראית אכ̇אך אלמומן פי שדה̈ פכ̇לצה ואומי אלי אעט̇ם אלשדאיד והו כ̇טר אלנפס ושרחה הצל לקחים למות לקחים מקדמין מת̇ל ואקחה פת להם (בראשית י״ח ה׳) פאלממילון אלד̇ין תבאד אן תצ̇רב אענאקהם ואלמאכ̇וד̇ון הם אלמחרקון או אלמרג̇מון פי חכם אלתוראה̈ או אלממאתון בג̇יר הד̇ה אלאנואע פי ג̇יר חכמהא. פאמר בכ̇לאץ מן הו פי כת̇ר אלמות אמא בשהאדה̈ תערפהא לה תשהד בהא פתכ̇לצה מן יד אלחאכם או באכ̇ד̇ ידה מן ביר או חריק או סבע או טאלב קתלה פתאכ̇ד̇ בידה או בפתיא ואיצ̇אח תוקפה בה עלי מא אמרה אללה או נהאה

[1]) ביאור: האויל חושב בשעת הלימוד שלא יוכל להגיע אל החכמה ולא ייגע בה וגם בעת עריכת השאלה וכל שכן בשעת התשובה ואפילו בשעת השמיעה והוא כאלם בין בני אדם.

[2]) ביאור: הכתוב מוסב על הלצון ואיננו כללי כי אם פרטי כלומר יש הרבה בני אדם שבקרבם הוות והתמון יחשבם לתמימי דעות. ומלות מזמה ומזמות בספר הזה הט לשבח ואמר החכם אל תתפתה במה שיאמר ההמון על הלץ עד שתבחנהו בעצמך.

[3]) ביאור: האולת אינה זמה וחטאת בעצמה כי אם סבתם לפי שבעולם אין כשלון כי אם בשגגה. והלצון הוא תועבה לכל מפני שהלץ אינו אומר מה שבלבו ונפשו ושכלו יקוצו בזה ובני אדם יתרעמו עליו והשם ישנאהו.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ לאכן כ̇אלץ.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ יג̇ב.

[6]) בכ״י ב׳ עלי קדר = כפי פעלו.

כד

1 לא תגר עלי אהל אלשר ולא תשתה אן תכון מעהם: 2 לאן
קלובהם תדרס אלגהב ושפתאהם תתכלם בדגל:

זהדנא פי אלאגתמאע מע אלאשראר באן מא לא בד מנה אן יוצפו[1]) בה אנהם תרכו אלחכמה̈ ומא תאמר בה ותערו מנהא ולזמו אצ̇דאדהא פצארו אעדאהא פכפא בהם אן אלגהל קד גמרהם פכיף ועליהם מע ד̇לך ריבה̈ אלנאס ופזע אלסלטאן ואעט̇ם מן אלכל עקאב אללה[2]).

3 בחכמה̈ תבנא אלביות ובפהם תת̇בת: 4 ובמערפה̈ תכמלא
אלכ̇דור כל מאל עזיז הני:

בנא אלביות ואלכ̇דור פי דאר אלדניא עלי ט̇אהרה כמא תשאהד אלחכים ילטף כסבה ומעאשה חתי ינאל אלאמור אלג̇לילה̈ ופי דאר אלאכ̇רה̈ בנא אלביות (אל)מת̇ל ותאוילהא אלחיוה̈ אלדאימה̈ ואלסעאדה̈ אלתאמה̈[3]).

5 יא רג̇ל חכים בעז ודו מערפה̈ מאיד אלקוה̈: 6 אעלם אנך
תצנע אלחרב במדאראה̈[4]) ואלמגות̇ה̈ בכת̇רה̈ אלמשורה̈:

אזאל בהד̇א והם מן יתוהם אן אלחרב בקוה̈ אלג̇סם ומנאעתה וקאל לא בל הי באללטף ואלחילה̈ עלי מא כנא שרחנא[5]) פמן כאן רג̇לא בחכמה̈ פהו אלעזיז ומן כאן ד̇א מערפה̈ פהו אלמאיד בקוה̈[6]).

תארים אשר יפתה בהן והם מראתו ריחו וטעמו וזת מה שאמר לחקור וכו׳ אל תרא וכו׳ יתהלך וכו׳. והמשיל אחרית היין בארס הנחש המתפשט מעט מעט בגוף האדם ומקלקל את טבעו עד שיאמר רע לטוב ולטוב רע והוא אמרו עיניך יראו זרות וידבר פעם כזה ופעם הפכו והוא אמרו ולבך וגו׳. והמשיל עוד המיית היין בהמיית גלי הים ובתנועת הרוחות והוא אמרו והיית וגו׳ וכשוכב וגו׳. ואמרו הכוני וכו׳ ענינו שהיין עצמו מכה את השותה ויחלהו או שהמשכרים אותו הכוהו אחר השתייה ולא הרגיש ועל שני פנים ענין מתי אקיץ אם איקץ אוסיף לשתות עוד. ובשלשה הכתובים האחרונים הרחיב החכם לדבר בגנות היין ואמר אל יפתוך ריחו פן תבאיש את ריחך בהשחיתו את טבעך ואל יסיתך מראה ופן ישתנה מראה פניך כהשתנות הגלים והרוחות ואל ישיאך טעם היין פן תרגיש בטעם המכות.

[1]) בכ״י יצפו.

[2]) ביאור: הזהירנו מלהתחבר עם הרשעים לפי שבהכרח יאמרו עליהם שעזבו את החכמה וצוויה ונעשו שונאיה ולא די שטובעו בסכלות אלא שהם חשודים אצל בני אדם והמלך מפחידם והשם יענשם.

[3]) ביאור: זה ברור על פשוטו בעולם הזה ובעולם הבא הוא משל לחיי העולם ולהצלחה השלמה.

[4]) בכ״י א׳ וג׳ באלמדארא בלא ה׳ ובכ״י ב׳ באלמדארה בלא א׳ ונראה שלפעמים הסופרים החסירו אחת משתי אלו אותיות כי מצאנו דברים ל״ב מ״א בהעתקת מלת שלם אלמואפה במקום אלמואפאה. — [5]) לעיל כ׳ י״ח.

[6]) ביאור: הסיר החכם טעות החושב שהמלחמה נעשית בגבורת אדם ובכחו ואמר שהיא צריכה לתחבולות ורוב יועץ והגבר החכם הוא עזוז ואיש דעת הוא מאומץ בכח.

חכלילות אלא אתנין חכלילי עינים (בראשית מ״ט י״ב) אזוראר והאהנא סכנה אלעין[1]) מתל נשראיה. ואלנבוק הו וצל שרב אלליל באלנהאר כמא אן אלצבוח הו וצל שרב אלנהאר באלליל ויקאל להדא מאחרי כמא יקאל לדאך משכימי (ישעיה ה׳ י״א). ואמא אבוי עויל. יפריש יסם. חבל דקל פהי מפרדאת. אוי כמא נאל אלפלשתים מן קבל אלסכר. אבוי כמא נאל אמנון מן קבל[ה]. מדינים כמא נאל רחבעם מן הילדים אשר גדלו אתו (מ״א י״ב ח׳)[2]). שיח כמא נאל בן הדד והוא שתה הוא והמלכים בסכות (שם כ׳ ט״ז)[3]). פצעים כמא נאל בלשאצר מן אלשרב. חכלילות עינים כמא נאל אחשורוש אד קתל ושתי ועלי אנה ימכן אן יכון לכל לפטה מן הדה אלסתה כאציה. ווצף אלכמר באלתלת צפאת אלתי בהא יכדע בלונה וראיחתה וטעמה פאלראיחה קאל פיהא לחקר ממסך ימתחנה ואללון אל תרא יין ואלטעם יתהלך במישרים וקאל אן עאקבתה כסם אלחיה והאצל הדא אלמתל לאנה ידב פי אלבדן קלילא קלילא ופסר אן הדא אלסם אנמא הו קלב אלאנסאן ען גוהרה ותגיירה ען אכלאקה חתי יציר כל מא כאן יגאנבה ענדה מסתחסנא הו קולה עיניך יראו זרות ותראה יתכלם בכלאם גיר מחצל מרה יקול כדי ומרה יקול כדי אלשי וצדה והו קולה ולבך ידבר תהפוכות. ומתל אצטראב אלסכראן בשיין אחדהמא אלמא ואלאכר אלריח אמא אלמא פקאל פיה והיית כשכב בלב ים תצרבה אלאמואג ואלריאח קאל פיהא וכשכב בראש חבל תחרכה אלריאח. ולקולה הכוני בל חליתי [וגו׳] מעניאן אחדהמא נעת[4]) אלשרב נפסה יקול אלשארב ען אלדין אסכרוה לקד צרבוני צרבא מדאכלא ולם אשער בה ואלאכר וצף חאלה בעד שרבה יקול צרבוני והבגוני פלם אעלם בהם מן שדה אלסכר ועלי אלהאלין יכון (מתי) מעני מתי אקיץ כאנה יקול לא עדת[5]) אבדא אטלבה. בסט מן מדמומאת אלסכר הדה אלאמור אלצעבה ליקאום בהא מא קדם אולא מן גרוראתה אלתי ינתר אלנאס בהא יקול לא תגרך הדה ראיחתה פאנהא תקלבך ען גוהרך חתי תעמל אלנכראת ואלפואחש פיחול טיב ראיחתך פי נפסך ולא יכדענך לונה פאנה ילונך צרובא שתי כאכתלאף אלאמואג ואלריאח ולא יכלבנך טעמה פאנה ידיקך מן אנואע אלצרב ואלהבג טעומא מכרוהה געל עיניך יראו באזא לחקר ממסך והיית כשכב באזא אל תרא יין הכוני בל חליתי מקאבלה יתהלך במישרים ואעלם אן אלאוצאף כלהא באלמקאטע וכדלך אלעמל[6]) באלכואתם[7]).

---

[1]) הפירוש הזה הובא בביאור שמואל בן חפני על בראשית מ״ט י״ב ונראה משם שענין מלת אזוראר יופי ומנחם ואבן פרחון הלכו אחר דעת אונקלוס שתרגם יסמקון.

[2]) לא מצאנו בשום מקום שרחבעם שתה יין עם הנערים.

[3]) הגאון לא הזכיר הכתוב כלשונו.

[4]) בכ״י בעת. — [5]) נראה שצ״ל לו אסתיקטת לעדת

[6]) ר״ל שהתארים כולם תלויים בסופם וכן המעשים תלוים בחתימתם והמאמר השני הובא במשלים ערביים (Freytag I. p. 211, 441) ואפשר שצ״ל אלאעמאל במקום אלעמל.

[7]) ביאור: שיח הוא דבור בטירוף דעת אם הוא מחובר עם ענין כאב. ולשון חכלילות שנים במקרא האחד חכלילי עינים והוא יפי העינים וכאן טעמו חמימות העינים. והמאחרים על היין הם השותים כל היום עד הלילה והמשכימים הם השותים כל הלילה עד היום. מלות אבוי יפריש חבל אין להן אח ורע. ואמרו אוי כמו שאירע לפלשתים מחמת שכרותם ואבוי כמו שקרה לאמנון ומדינים כמה שגרמו לרחבעם הנערים אשר גדלו אתו ושיח כמו שקרה לבן הדד ופצעים כמו שהוכה בלטשצר במשתה היין וחכלילות עינים כמו שאירע לאחשורוש כשהמית ושתי. ואפשר גם כן שרמז בכל אחת משש המלות אל אחת מפעולות היין. ותיאר היין בשלשה

שי אי תתרכהא פלא תתעלמהא. ואנמא יפרח אלרגל באבנה אלחכים לאנה מע
אלחכמה קד אמן עליה שר אלדניא ושר אלאכ̇רה̈ וכד̇לך אלנאס איצ̇א אנמא יבארכון
לה עלי הד̇א אלמעני[1]).

26 רד̇ יא בני באלך אלי ועינאך תחפט̇ טרקי: 27 פאן אלזאניה̈
הותה̈ עמיקה̈ ואלגריבה̈ כביר ציקה̈: 28 והי איצ̇א כאלוסואס[2]) תכמן
ותזיד פי אלנאס גדארין:

למא כאנת הד̇ה אלמעציה̈ אולהא אלנט̇ר ואלת̇אני נ̇פקאן אלקלב קדם
אלחכים פי וצאתה אן יעטיה מסתמעה קלבה ועיניה חתי לא תזיגה[3]) עמא יאמרה ועלי
מא קאל אללה פי אלתוראה̈ ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר ט״ו ל״ט).
ומעני תמת̇ילה ללזאניה̈ בביר והותה̈ לאן אלוקוע פי אלביר סריע כד̇לך הד̇א אלפעל
יכון שביה[א] בלמח אלבצר ואיצ̇א לאן אלצעוד בעיד כד̇לך אלכ̇לאץ מנהא בעיד
ורבמא לם יתכ̇לץ בתה̈ כמא אן אלביר רבמא לם ימכן אלצעוד מנהא. ת̇ם קאל אף
היא כחתף והי איצ̇א תעאקב עלי מא יוסוס פי צדרהא מן אלכמון ללנאס לתויד דם
כפרא ונדרא לאן אכת̇ר[4]) בגידה פי הד̇א אלכתאב כפר וקד כאן שרח כמון אלזאניה̈
פי אול אלספר[5]).

29 למן אלויל ולמן אלעיל ולמן אלצכ̇ב ולמן אלהד̇יאן ולמן
אלשג̇ג̇ מג̇אנא ולמן סכ̇נה̈ אלעיון: 30 ללמגתבקין עלי אלכ̇מר
ואלמקבלין לאסתברא אלמזאג̇: 31 לא תר אלכ̇מר אד̇ יתחמר ויעטיך
פי אלכאס לונה ויסלך מסתקימא: 32 פאן אכ̇רתה[6]) ילסע כאלת̇עבאן
ויסם̇ כאלרקש[7]) מנהא: 33 עינאך תרי אלמג̇תנבאת וקלבך ידרס
אלאנהפאכאת: 34 ותכון כנאים פי קער בחר או כנאים עלי ראס דקל:
35 תקול צ̇רבוני פמא מרצ̇ת הבג̇וני פמא עלמת מתי אסתיקט̇ אעוד
פאטלבה אבדא:

פסרת שיח הד̇יאן לאנה כד̇אך אד̇א קארן אלוג̇ע. וליס פי אלמקרא לישון

---

[1]) ביאור: טעם יולדתך כאן אבות האבות שכבר הזכיר את האם. ויש בלשוננו מלת זה בענין אשר וממנו דוגמאות במקרא. ואמרו כי זקנה ר״ל שאף על פי שמוח הנער גדול ממוח הזקן לא יבוז הנער את הזקן מפני שנסיון זה יועיל יותר מחריצות זה. ואמרו אל תמכור אין ענינו שלא ימכור את החכמה במחיר אלא בלא כלום ר״ל שלא יעזבנה. והאב ישמח בחכמת הבן לפי שהיא מצלת את הבן מן הרעה בעולם הזה ובעולם הבא ועל זה מברכים בני אדם את האב.

[2]) נראה שהגאון פירש חתף מן התף בלשון ערבי והוא קול נשמע מבלי שיראה המדבר.

[3]) בכ״י יזוגה.

[4]) בכ״י אכתרה.

[5]) ביאור: הזכיר החכם הלב והעינים מפני שהן סירסורי החטא. והמשיל הזונה בשוחה ובבאר לפי שאדם נופל בהם במהרה וקשה לעלות מהם ולפעמים לא יעלה כלל. ואמרו אף היא רוצה לומר שהיא גם כן תענש על מה שיתעורר בלבה לארוב לבני אדם ולהטותם לעשות מהם כופרים. ובגידה על הרוב בספר הזה טעמו כפירה. וכבר דבר החכם (למעלה ז׳) על מארב הזונה בחלק הראשון מן הספר.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ עאקבתה.

[7]) בכ״י ב׳ ג׳ כאלארקש.

17 לא יגר קלבך עלי אלכטאין אלא פי תקוי אללה טול אלזמאן:
פאנה מוגוד לך עאקבה ורגאוך לא ינקטע:

עלם אן אלצאלח אלמכאבד[1]) אפכארה אלכאטם עלי נצבה אלמאנע נפסה
אתהא אדא הו שאהד מן יבסט פי אהוא נפסה ולא ימנעהא שיא מן אלדואעי
עליה ויכאדה אן ינפסד פצברה וקאל לא תנטר אלי סאעתך תלך אלתי תנקצי
הא ויבקי וזרהא אנטר אלי דאר אלבקא ואלעאקבה אלתי לא תנקטע כיף ידהב
עב ויחצל אלתואב בל אדא ראית צאלחין יתסאבקון פי אלכד גר עליהם לקולה
אם ביראת ה׳ כל היום[2]).

19 אסמע אנת יא בני ותחכם וארשד פי אלמדאהב קלבך:
ולא תכן מן אלמפרטין פי אלכמר ולא מן אלמסרפין פי אללחם:
לאן אלמפרט ואלמסרף יפתקראן וכתרה אלנום ילבס אלכלקאן:

עאד אלי אלתחדיר מן אלאנהמאך עלי אלאכל אלכתיר ואלשרב אלכתיר
כר באן עאקבה דלך אלפקר ובעד אלפקר יוטן אלמר נפסה עלי אלנקב ואלסרק[3])
צרב ואלחבס ואלקתל ואלצלב וקאל ואלדי יכסל ען אלעמל ויכתר מן אלנום כיף
זה וקד לבס אלכלקאן ממא לם יבק לה שי. אלחכים אנמא יתכלם עלי בניה אלעאלם
א לא תחתמל מתל הדא אלכדך לים עלי אלפראד מן אלנאס אלדי נעמתה ליסת
כסבה ולא תעבה והי תחתמל אסראף אלאכל ואלשרב בל יגב אן ירגע הדא
וראד אלי מא רסמתה אלחכמה לגמיע אלנאס[4]).

22 אקבל מן אביך אלדי אולדך ולא תזרי באמך אדא שאכת:
אשתר חקא ולא תבע אלחכמה ואלאדב ואלפהם: 24 סרורא יסר
אלצאלח וואלד אלחכים יפרח בה: 25 אדא קיל לה יפרח אבוך
ך ויסר אגדאדך:

למא אסתגנת אלאם אן יעטף עליהא ותגל יולדתך עטפתה עלי מא פוקהא.
פי אללגה זה אלדי קולה הר ציון זה שכנת בו (תהלים צ״ד ב׳) אל מקום זה
ת להם (שם ק״ד ח׳). קולה ואל תבוז כי זקנה אמך הו מא יקולה אלנאס אן
שאב ועלי אנה אופר דמאג מן אלשיך פיגב אן יקבל מן אלשיך ולא יזרא בה
אלשיך יוציה ממא קד גרבה ואלדרבה תפעל אכתר ממא תפעל אלחדה. וקול
ת קנה ואל תמכר לם יען אנה יביעה בתמן ולכנה יקול לה לא תבע אלחכמה בלא

[1]) בכ״י אלמכאבר.

[2]) ביאור: החכם יודע שהצדיק הכובש את יצרו ואת תאוותיו כשהוא רואה שהרשע ימלא
כל חפץ נפשו כמעט יקנא בו וישחית את דרכו וצוה אותו ואמר לו אל תבט אל עונג השעה
שהוא עובר וישאר העון כי אם הבט אל גמול הצדיק בעולם הבא וקנא תמיד ביראי
ם כשאתה רואה אותם עמלים.

[3]) נראה שיש כאן חסרון.

[4]) ביאור: החכם ישוב להזהיר האדם מלאכול ולשתות יותר מדאי מפני שזה מביאו
עניות ואחר זה לידי גזל וסופו ללקות וליהרג. והחכם אינו מדבר אלא בנוהג שבעולם וגם
שיר אף על פי שלא יפול בעניות אם יאכל וישתה הרבה צריך שיתנהג בזה כפי מה
חכמה מצווה את כל בני אדם.

10 ולא תזג תכמא מן אלדהר[1]) ופי ציעה יתאמי לא תדכל:
11 לאן וליהם שדיד והו יכצמך[2]) כצומתהם:

הדא אלתכם[3]) אלחדוד ואלאצוא אלתי תגעל ללאקרחה ואלמזארע נבה עלי תגייר שי מנהא לידכל אמר מן ציעה גירה אלי ציעתה כמא קאל ישעיהו הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה יקריבו (ישעיה ה׳ ח׳) תם קאל פכיף אן כאנו יתאמי פאלעקובה ענהם אצעב לאן אללה וליהם יכצם ענהם. וכאן קד קאל אנה יכצם ען כל פקיר פי פצל אל תגזל דל (משלי כ״ב כ״ב) ולכן אליתים ועלי אנה גני אללה יכצם לה[4]):

12 מיל קלבך אלי אלאדב ואדנך אלי אקואל אלמערפה: 13 ולא תמנע מן אלצבי אלאדב ואן תצרבה באלקציב לא ימות מנה: 14 פאנך תצרבה בקציב ותכלץ נפסה מן אלהלאך:

מעני הביאה האהנא מעני תמייל למשארכה אזנך. ולעלמה אן האהנא כלקא יקאל לה אלשפקה וסימא מן אלאב עלי ולדה אתבת האהנא מא יקאומה פקאל אן כנת תכאף אן תצרבה לתודבה פימות פלך אלאמאן מן חאפט אלנפוס אן אלאדב לא יקתלה ואן כנת תשפק אן תראה מולמא פאנך תסתרפע בהדא אלאלם אלדי יזול אלאמ[א] לא תזול מן עקובאת אלנאס לילא יקתל ויסרק ויפסק פיצרב באלסוט ויחבס ויקתל ויצלב ומן עקובאת אללה לילא יעציה פיבליה פי אלדניא באלאפאת איה ויכלדה[5]) פי אלאכרה[6]).

15 יא בני אן תחכם קלבך פרח קלבי אנא איצא: 16 וסרת בואטני אדא תכלמת שפתאך מסתקימא:

רגב ולדה ומן יקימה מקאמה פי אלעלם איצא באן קאל לה תעלם אן לי עליך חקוקא אחרהא אן תטיב בנפסי ותסרני ואלעלם הודא אקול לך אנה אפצל סאיר פאצף אלי אלוגוה אלתי להא תענא באלעלם הדא אלוגה איצא. ויקול לה מעני אכר אדא כנת אנא אלמברך[7]) כדא אסר פכיף אנת יגב אן תפרח אצעאף דלך[8]).

---

1) בכ״י ב׳ וג׳ תכם אלדהר.

2) בכ״י ב׳ וג׳ יכצם.

3) בכ״י אלתחכם.

4) ביאור: זה הגבול הם הציונים המבדילים בין שדה לשדה והזהיר מלהסיגם כדי שיבוא אדם משדה חברו אל שדהו וכל שכן בשדה יתומים. וכבר אמר למעלה שהשם יריב ריב עני ואמר כאן שיריב ריב היתום אפילו אם הוא עשיר.

5) נראה שחסר כאן אלנאר או פי אלנאר.

6) ביאור: הביאה כאן לשון הטיה לפי שהוא מחובר עם אזנך. והחכם היה יודע שמטבע האב לחמול על בנו לפיכך אמר לו אל תירא מליסרו פן ימות כי השם הבטיח שלא ימות ועוד שבצער עובר תצילנו מצער עומד שאם ישאר בלא מוסר יגנוב וירצח ובני אדם יענשו אותו וימרוד בשם ויפרע ממנו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא באש של גיהנום.

7) בכ״י מכרך ועיין למטה סוף פירושו לפסוק כ״ח.

8) ביאור: האב אומר לבנו או הרב לתלמידו אתה חייב לשמחני ולכן למד חכמה שאין לי שמחה גדולה כזאת. ועוד ענין אחר שאם אשמח אני האב לפי שמברכין אותי על חכמתך כל שכן שאתה תשמח עצמך כפלים.

לד̇לך אמור אלדניא ענד אלאכ̇רה̈. הד̇א סוי מא ילחק מן אפאת אלמלוך מן חסדהם ותקלבהם ותעקבהם ומא אשבה ד̇לך[1]).

4 ולא תתעב תטלב אן תוסר אנתה מן פהמך הד̇א: 5 פאנה
מהמא עינאך תמקלה חתי ליס הו בל יצי̇ר לה אג̇נחה̈ כנסר יטיר פי
אלסמא:

נהאנא ען אלחרץ̇ עלי אלדניא פאן ג̇מיע יסארהא וגנאהא לא ידום כמא מת̇לה באלנסר לאנה אעלי אלטאיר ואסרעהא טיראנא ולאנה אעט̇מהא פמוצ̇ע אלעט̇ם אן אלכ̇אין יאכ̇ד̇ יסירא יסירא והו יד̇הב ג̇מלה̈ ומוצ̇ע אלסרעה̈ אנה יאכ̇ד̇ פי מדד ויד̇הב מנה פי וקת ואחד ומכאן אלעלו עט̇ם אלוזר ואלבליה̈ עליה. וקולה מבינתך חדל אנקץ̇ מן הד̇א אלפהם זד פי גירה יעני אבואב אלבר ואלצאלחאת אלתי תת̇בת פלא תזול כל תתג̇דד כריש אלנסר וקוי ה׳ יחליפו כח וגו׳ (ישעיה מ׳ ל״א)[2]).

6 לא תטעם טעאם שחיח ולא תשתה אלואנה: 7 פאנה כמא קדר
פי נפסה כד̇אך הו יקול לך כל ואשרב וקלבה ליס מעך: 8 פאד̇א
אכלת כסרתך אקאתהא פתכון קד אפסדת אמורך אלהניה̈:

נהי ען אכל טעאם אלשחיח ואכ̇בר באן אלנפס להא מאכ̇ד̇ לטיף אנהא לא תקבל טעאמא מן גיר ניה̈ בל תקד̇פה בעד ד̇לך אלג̇ד̇ב ואד̇א ביח אלטעאם מן צרק ניה̈ הנא וכד̇לך אלקול אד̇א הו קיל מן ניה̈ קבלה אלסאמע והד̇ה מן כ̇צאל אלנפס אלשריפה̈[3]).

9 בחצ̇רה̈ אלאחמק לא תתכלם במא יזרי באלמעקול מן כלאמך:

לם ימנע אלכלאם בחצ̇רה̈ אלג̇אהל בתה̈ ולכנה קאל ינבגי אן יכון לך צ̇רוב מן אלכלאם תת̇בתה מע אלעקלא בחית̇ יפהמון ותבסטה מע אלג̇האל בחית̇ יבלג̇ פכרהם וכמא אנך אן אכ̇ד̇ת מע אלעלמא פי אלבסיט אזרו בה כד̇אך אן אכ̇ד̇ת מע מן ליס בעאלם פי אלעמיק לם יקף עליה[4]):

---

[1]) ביאור: לע הוא גרון בלשון ארמית ובעל נפש הוא המתאוה לאכול ואין לו חבר. ומעם לחם כזבים מה שסופו לחסר. וענין הכתוב שלא ירגיל אדם את עצמו במה שלא יתמיד כגון אם קרא אותו המלך לאכול עמו או אם הוא בעבודת המלך אינו ראוי שיאכל יותר מדאי שאם הוא חסר אחרי כן יבקש המאכל שלא בדרך הגונה ועוד שתקרה לו רעה מהקפדת המלך ותהפוכותיו ועונשיו. וכן בכל התענוגים העוברים וכל שכן שלא ישתקע בדברי העולם הזה בזכרו העולם הבא.

[2]) ביאור: הזהרה לאדם שלא ייגע בדברי העולם שכל עשרו אינו קיים והמשילו בנשר שהוא עולה למעלה מכל העופות והוא הקל במרוצתו והיותר חזק וכן העושר יביא לידי חטאים גדולים וצרות קשות ויאסף בזמן רב ויאבד ברגע אחד ויתקבץ מעט מעט ויכלה כולו ביחד. ואמרו מבינתך חדל ר״ל המעט הבנתך בעושר והרבה אותה בצדקה שהיא קיימת ומתחדשת כנוצת הנשר.

[3]) ביאור: הזהרה שלא לאכול לחם הכילי לפי שכטבע האדם שיקיא האוכל הניתן לו בעין רעה ואם ניתן לו בעין טובה נהנה ממנו וכן מקבל האדם השומע מה שנאמר לו באמונה וזה מן מדות הנפש היקרות.

[4]) ביאור: לא הזהיר מלדבר עם כסיל כלל אבל אמר שאין ראוי לאדם לדבר עם הכסיל כמו שמדבר עם חכם שלא ירבה את דבריו עם החכם אבל יפרש את דבריו עם הכסיל באופן שיבינם לפי שהחכם יבזה דברים פשוטים והכסיל דברים עמוקים.

26 לא תכן מע מסאפקי אלכף וצמנא אלנסיאת: 27 פאנך אן לם
יכן לך מא תסלם לא יאכד פראשך מן תחתך:

נהי ען דכול אלמר פי מא לא יעניה וגעל אלצמאן אחדהא[1]) ומתלא להא והדא מן צפאת אלעאקל לא יתכלף מא עפי ענה ולא יציע מא תולאה ולא יתהדת מן לא יסתמעה ולא יזור מן יסתתקלה ולא יסתעין במן יכונה פי אלמעונה. וקולה למה יקח משכבך מתחתיך יעניה אן לם תצמן לם יאכד פראשך ולא ילזמה השב תשיב לו את העבוט (דברים כ״ד י״ג) לאן דאך אנמא הו רסם אלמסתקרץ נפסה[2]).

28 לא תזג תכם אלדהר אלדי צנעה אבאוך: 29 אדא ראית
רגלא מאהרא פי צנעתה יקף בין ידי אלמלוך ולא יקף בין ידי אלרעאע:

יקול אלחכים אן האהנא אצטלחאת פי אלמעאיש ואלמכאסב לם תשרע פיהא אלשריעה שיא אלא אנהא רדת דלך אלי מא יצטלח עליה אלנאס פאדא רגדת אבאך קד אתפקו עלי אן אלבזאזין להם יום אלאחד וללעטארין אלאתנין וללדלויין אלתלתא וללצפארין אלארבעא פלא תכאלפן דאך פאנה יקום מקאם אלחכם. וכדלך אן אתפקו עלי אן פלאנא חריף אלמלך ופלאנא לוזירה ופלאנא מעאמל אלאמרא ופלאנא ללקואד כאן גמיע דלך גאיז[א] לא יגוז אלתעדי פיה ולדלך יצל בה חוית אלי אן יתפקו אתפאקא אכר ויצטלחון עלי גירה[3]).

כג

1 ואדא גלסת אלי טעאם אלמלוך פאפהם מא בין ידיך: 2 רציר
סכינא פי חלקך אן כנת דא רגבה: 3 ולא תשתה אלואנה פאנה
טעאם מקצר:

פסרת לעך חלקך מן לגה אלתרגום ובעל נפש [דו] רגבה מפרד וכזבים מקצר מתל אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ״ח י״א). וגרץ הדה אלקצה אלנהי ען תעוד אלנפס מא לא ידום מתלא כמן דעאה אלמלך אלי טעאמה לא יסתכתר מן אלטעאם לילא יאלפה פאדא הו קצר ענה טלבה מן גיר גהתה וכדלך אן הם[4]) אסתעמלוה לא יסתכתר מן אלטעאם (הם) להדה אלעלה וכדלך כל לדה מנקטעה לים ינבגי אן תתבע ואחרי

---

1) מלות אחדהא ולהא מוסבות על מא = אשיא (דברים).

2) ביאור: הזהרה לאדם שלא יכניס את עצמו בדבר שאינו שלו ונשא משלו מן הערב והנבון לא יטריח את עצמו במה שהוא פטור ממנו ולא יפסיד מה שניתן תחת ידו ולא ידבר עם מי שאינו שומע אליו ולא יבקר האנשים שאינם רוצים בו ולא יבקש עזר ממי שיונהו בעזרו. ואמרו למה יקח וגו׳ לפי שהמלוה אינו חייב להשיב את המשכון אלא ללוה עצמו (ועיין למעלה כ׳ ט״ז).

3) ביאור: בענין המלאכות ומשא ומתן יש מנהגים שהסכימו עליהן בני אדם ושאין לסור מהם כגון אם נקבע יום ראשון למוכרי בגדים ויום שני למוכרי בשמים ויום שלישי למוכרי פנינים ויום רביעי למוכרי נחושת אין ראוי לעבור על זה המנהג. וכן אם הסכימו שיהא זה אומן המלך וזה עושה מלאכת הרוזנים או השרים או השלישים ראוי שיעמוד כל אחד על משמרתו ולפי זה שני הפסוקים דבקים זה בזה.

4) ר״ל המלכים.

נחפט̇ פיה אלי וקת אלחאג̇ה̈ פינטק אללסאן בהא פקאל כי נעים כי תשמרם בער
'ה הט אזנך ושמע. ת̇ם עלם אלתמייז אלד̇י ראסה ומקרמה ואשרפה אלמערפה̈
ללה אד̇ ליס ימכן אן יחס̇ בחאסה̈ קאל פיה להיות בה' מבטחך. ת̇ם עלם
מכתוב קאל פיה הלא כתבתי לך שלשים. ת̇ם עלם אלתחריר אלד̇י הו מולף מן
ך אלארבע מעארף קאל פיה להודיעך קשט לאן אלחג̇ה̈ פיה תט̇הר ופיה יקע
אסתנבאט יכ̇תאר אלמחתג̇ אצלח אלטרק ללכלאם לילא יאכ̇ד̇ טריקא תד̇רג̇ה אלי
טען ליס אנה יברע מד̇הבא בל אנמא יברע מא יחוט בה אלמד̇הב אלחק. ועלי מא
ירה קד כאן אלאולי אן ירתב הד̇ה אלכ̇מסה̈ פנון עלי מא צדרנא אן יכון אלשאהד
'א ת̇ם אלמעקול ת̇ם אלמכתוב ת̇ם אלמנקול ת̇ם אלחג̇ה̈ לכן ליעט̇ם ענדנא מא
'ה אלצארקון רתבה אולא ואיצ̇א לאן אלארבעה̈ יג̇מעהא אלנקל אלצחיח[1]).

22 לא תגצב אלפקיר לאנה פקיר ולא תצ̇טהד אלמסכין פי
מחאל: 23 לאן אללה יכ̇צם כ̇צומהם[2]) ויפית באכ̇סיהם נפוסהם:

ליס אנה אבאח ט̇לם אלגני ולכן ג̇על ט̇לם אלפקיר אשנע אד̇ הו אחוג̇ וליס
יט̇למהם אד̇א הם סרקו מאלא פאפאתהם נפסא לאן ד̇לך אלמאל הו קואם
סהם כמא קדם יצפנו לנפשתם (משלי א' י"ח)[3]).

24 לא תצאחבן ד̇א גצ̇ב ומע ד̇י אלחמיה̈ לא תדכ̇ל: 25 כילא
עלם מן מד̇אהבה פתאכ̇ד̇ לנפסך והקא:

עלי אלט̇אהר אן אלמר אד̇א ראפק ד̇א אלחדה̈ ואלנזק יכאד אן יאכ̇ד̇ מן
יאה ויתגיר טבעה. ועלי אלבאטן אן מן כאן בעל אף מסכ̇וט עליה מן ענד אללה
תראפקנה פאנה מוקש כמא קאל ען שבעה גוים לא ישבו בארצך וגו' כי יהיה
מוקש (שמות כ"ג ל"ג) וכמא עלמונא עלמאונא אל תהי חבר[4]) לרשע (אבות א' ז')[5]).

---

[1]) ביאור: השלישים הם השרים ועניינו כאן המלכים (והוא בלשון ערבית ספרים יותר
:) מפני שהעבריים קוראים כלל הדבר בשם חלקו ואמרו שולחיך עניינו שואליך ששולחים
שאלה לידע תשובתה. והנה אחר המשלים הנפרדים הביא החכם פרשה אחת ובה חמשה
' הידיעה והם החושים והשכל והכתוב והקבלה והתולדה והתחיל במה שידענו בקבלה והוא
שמוסרים החכמים דור אחר דור על פה ואינו כתוב והשכל לא יורה עליו ולא ימנעהו וזה
' הט אזנך וגו' ואמר לדעתי ולא לדעתם לפי ששלמה גם הוא אחד מהחכמים. ואחר זה
' מה שידענו בחושים והוא מה שהשמע והראייה מביאים אל הלב ואל הלשון וזה אמרו כי
וכו'. ואחר זה מה שידענו בבחינה בשכל שראשיתה דעת האל שאינו מושג בחוש וזה אמרו
ת בה' וגו'. ואחר זה מה שידענו בכתוב והוא אמרו הלא כתבתי וכו'. ואחר זה מה שידענו
:ת דבר מתוך דבר והיא מחוברת מארבע אלו הידיעות ובה יבחר אדם הדרך היותר טובה שלא
והו לטעון ולמצוא דעה חדשה כי אם לקיים בראיות חדשות הדעה האמיתית. והיה לחכם
' החמשה ידיעות כמו שרשמנו בתחלת זה הביאור אלא שהתחיל בקבלה כדי שתיקר
ינו ועוד שהקבלה האמיתית כוללת ארבע הידיעות האחרות.

[2]) בכ"י ב' וג' כ̇צומאתהם.

[3]) ביאור: לא התיר לגזול את העשיר אלא שיותר רע לגזול עני שהוא חסר כל
ם אינו עושה עול כשממית העשירים תחת אשר גזלו לפי שהגוזל ממון העני לוקח את נפשו.

[4]) בנוסחתנו: אל תתחבר.

[5]) ביאור: על דרך נגלה בעל אף הוא רגזן ואמר אל תתחבר עמו פן יפסיד את טבעך
דרך נסתר בעל אף הוא מי שחרה בו אף האל ואל תתחבר עמו מפני שהוא מוקש לך.

זעימה ד̇ם מת̇ל קול בלעם מה אזעם לא זעם ה׳ (במדבר כ״ג ח׳) ואקואל אלמג̇תנבאת הי אלקד̇איף ואלשתימה̈ מן יפעל הד̇א באלנאס יד̇מה אללה עלי ד̇לך כמא קאל כי נבל נבלה ידבר וגו׳ (ישעיה ל״ב ו׳)[1].

15 אלג̇הל אלמנעקד פי קלב אלצבי יבעדה ענה קצ̇יב אלאדב:

ליס הד̇א אלאנעקאד ללג̇הל פי אלקלב מן אצ̇לאק ענצר אלנפס אלממיזה̈ לאן מחץ̇ כ̇לקהא אלחק ואלצדק כמא קדמנא ולכן הד̇א אלג̇הל ינעקד ללאחדאת̇ ממא ירונה ויסמעונה פי צגרהם קבל אן יקוי תמייזהם פיכאדון אן יתמסכו בה חתי יחול אלארב בינהם ובינה צג̇רא. ואן קיל הד̇א איצ̇א עלי קותי אלנפס אלאכ̇רתין אלג̇צ̇ב ואלשהוה̈[2]) אלתי אלעקל יסקמהא ויצלחהא חתי תד̇ען תחתה ותקבל מנה אסתקאם ד̇לך[3]).

16 ומן יג̇שם פקירא ליסתכת̇ר לנפסה או ליעטיה למוסר פאנמא אלג̇מיע לנקץ̇:

יקול למן יט̇לם פי חכם יחכם בה או שהאדה̈ או מעונה̈ סוי עליך ט̇למת פאכ̇ד̇תה לנפסך או צאר אלי גירך פאלג̇מיע לנקץ̇ מנך יא ט̇אלם לנפסה או ט̇אלם לגירה[4]). ואתבע הד̇ה אלאמת̇אל אלמנת̇ורה̈ בפצל ג̇מע פיה כ̇מסה̈ אצול אלחכמה̈ והי אלשאהד ואלעקל ואלמכתוב ואלמנקול ואלאסתנבאט ובדא באלמנקול לאנה יג̇מע אשיא שתי.

17 מ̇ל אד̇נך ואסמע כלאם אלחכמא ורד̇ באלך אלי מערפתי: 18 אנה ללד̇יד̇ אן תחפט̇הא פי צדרך ויתבת ג̇מיעהא פי נטקך: 19 ליכון באללה מית̇אקך ערפתך אליום אנת איצ̇א: 20 אולים קד כתבת לך מלוכא במשוראת ומערפה̈: 21 לתערף אקואל אלקסט ואלחק ותרד̇ אקואל חק עלי ראסליך:

מחץ̇ שלישים קואד לאנה מן עלמי אן אלעבראניין רבמא לקבו אלכל באלג̇ז. ומעני שלחיך האהנא מסתפתייך עלי מעני אנהם בעת̇ו בך פי רסאלה̈ מסלה̈ מאד̇א ג̇ואבהא. אבתדי מן אלכ̇מס מעארף בעלם אלנקל אלד̇י ינקלה אלעלמא טבקה̈ בעד טבקה̈ גיר מכתוב ולא אלעקל ידל עליה ולא ימנעה פקאל פיה הט אזנך וגו׳ וקולה לדעתי ולם יקל לדעתם עלי תאויל אנה אחדהם ואנהם מת̇לה פי נוע אלחכמה̈ ואן כאנת אלכמיה̈ מכ̇תלפה̈. ת̇ם עלם אלחואס אלתי יודיהא אלסמע ואלבצר אלי אלקלב

---

[1]) ביאור: זעימה לשון גערה ופי זרות הן דברי חרפה וקללות ואמר החכם שהמגדף את רעהו השם יזעום אותו.

[2]) עיין בפירוש על ספר יצירה פרק א׳ הלכה ד׳.

[3]) ביאור: האולת הקשורה בלב אדם איננה מיסוד הנפש המבחנת מפני שיסודה האמת והאמונה כמו שהקדמנו (למעלה כ׳ י״א) אבל האולת תכנס בלבו בעת קטנותו במה ששומע ורואה קודם שיחזק שכלו ובפעולת המוסר יקוץ הנער באולת. ואם נפרש שהאולת היא שני כוחות הנפש האחרונים הכעס והתאוה שינהגם ויתקנם השכל גם זה אמת.

[4]) ביאור: ר״ל שהעושק את הדל בין במשפטו בין בעדותו בין בעזרתו אם לתועלת עצמו או לתועלת אחר כל זה לחסרונו.

10 אטרד אלדאהי יכ֗רג׳ אלצ֗כ֗ב ותעטל אלמחאכמה֗ ואלהואן:

אד֗א כאן אלצאחב דאהיא פהו לדהאיה לא ידע אלחוארת֗ תסיר מסירהא בל יחתאל הו עליהא פמהמא הו מקים פאלצ֗כ֗ב מוג׳וד לאנה יקד֗ר אנה אן לם יצא֗כ֗ב לם יטמע בשי ויזול אלצ֗כ֗ב אלי אלמחאכמה֗ ופי חאל מנאט֗רתה ימתהן[1]) בכ֗צמה ת֗ם יסתכ֗ף֗ פאד֗א טרדתה יהדא אלג׳מיע סוא פי ד֗לך כאן הד֗א אלעשיר זוג׳ה֗ אם ג׳יר ד֗לך מן אלמעאמלין והד֗א משאהד אן אול חילה֗ אלמתעדי איקאע אלשגב חתי יקול אלנאס פאצטלחו פתדכ֗ל דג׳ל אלבאטל מע אלחק[2]).

11 מן אחב֗ נקא אלקלב פלנטקה חט֗א ואלמלוך אצחאבה:

אלאנסאן אד֗א ערף֗ באלצדק אלד֗י ת֗מרה נקא אלקלב כאן לנטקה ענד אלנאס חט֗א יעני אנהם יקבלון קולה אפצ֗ל ממא יקבלון כלאם אלמלך לאן קבולהם לכלאם אלמלך כ֗ופא ורהבה֗ וקבולהם כלאם אלצאדק סכונא וארכאנא ולד֗לך לם יקל והוא רעה המלך פיג׳על אלמלך פוקה בל קאל רעהו מלך ג׳על אלמלך דונה[3]).

12 ענאיה֗ אללה תחפט֗ אהל אלמערפה֗ ויזיף֗ כלאם אלגדארין:

פי אלדניא עלי סביל אלאמר ובאלפעל עלי נחו אלאיה֗ ופי אלאכ֗רה֗ עלי סביל אלתרתיב ואלאמאזה֗ ג׳מיעא[4]).

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלסוק אסד ופי וסט אלרחאב אכ֗אף֗ אן אקתל:

עלי ט֗אהרה תג׳ד אלכסלאן יוקע כל כ֗וף֗ וכל בלא יחתג׳ בה חתי לא יפעל שיא לא יפעל אלצנאיע אלנאריה֗ לכ֗ופה אלחרק ולא אלמאויה֗ לכ֗ופה אלגרק ולא יסאפר לכ֗ופה קטע אלטריק ואלוחוש ולא יתג׳ר לילא יכ֗סר. ומן אלבאטן לא יצום לילא ימרץ֗ ולא יצד֗ק לילא יפתקר ולא יתעלם לילא ינסי והד֗ה כלהא מנה תעליל ותבריד ליס קצדה אלא אלראחה֗ מן אלתעב[5]).

14 אלהותה֗ אלעמיקה֗ אקואל אלמג׳תנבאת ידם֗ אללה מן יקע הנאך:

---

[1]) בתוך הספר ימתחן בחי״ת ובגליון הגיה הסופר וכתב באותיות ערביות ימתהן בה״א.

[2]) ביאור: אם תתחבר עם לץ יבקש בכל המאורעות תחבולות עד שיהיה לו ריב ומדו עמך ולפני בית דין יחרף ויגדף אותך ואם תגרשהו יחדל כל זה בין שיהיה זה התחבר אשתך או זולתה. וידוע שהמריב בתחלה ירים את קולו עד שיאמרו בני אדם השלימו ביניכם מבלין שיודע למי האמת ולמי השקר.

[3]) ביאור: מי שהוא ידוע באמונתו שמפריה טהרת לב שומעים בני אדם לדבריו יותר מלדברי המלך לפי שמקשיבים לקולו בנחת וברצון ולקול המלך ביראה ופחד ולפיכך לא אמר והוא רעה המלך אלא המלך רעהו שהמלך תחתיו.

[4]) ביאור: בעולם הזה על דרך צווי (ר״ל שהשם מצווה את בני אדם לנצור אנשי דעת ולהרחיק את הבוגדים) או במעשה (שהשם בעצמו נוצרם) על דרך מופת ובעולם הבא ישים השם את אנשי דעת ואת הבוגדים כל אחד מהם במדרגתו ויבחין בינהם.

[5]) ביאור: העצל יבקש תמיד תואנות כדי שלא יעשה כלום ולכן יעזוב מלאכות הצריכות לאש ביראתו שישרף וכן הצריכות למים בפחדו שיטבע וכיוצא בהן וזה פירוש הפסוק על דרך נגלה. ועל דרך נסתר לא יצום פן יחלה ולא יעשה צדקה פן יעני וכל זה התנצלות בדברים שמה בכך ואינו מבקש כי אם מנוחה.

מאל ופי אלגֹנאיאת לאלזאם חכם[1]) ואלעאקל יחתאל פיתכֹלץ מנהא. ופי אלטריק אלמעלום כֹברא אתֹאם עקובתהא אלחדֹ ומעאין עקובתהא אלקתל ופי חכם אללה אצלא נאר גֹהנם ומן עקל תכֹלץ מנהא ותוקאהא[2]).

6 סם אלצבי עלי קדר סנֹה פאנה אן שאךֹ לם יזל ען תלך אלסיאסהֹ:

גֹעל אלארב האהנא אגֹזאא יעטי מנה אלחרתֹ פי כל סן חסב אחתמאלה לקולה על פי דרכו וגֹא פי אלאתֹאר[3]) אנה מן כֹמס סנין אלי עשר יראןֹ פי אלקראן ואלי כֹמס עשרהֹ פי אלפקה ואלי תֹמאני עשרהֹ פי אלתחריר ואלי עשרין אלתזויגֹ ומן תֹם פמא בעד פי אמור אלחרב[4]) וסאיר אלאעמאל[5]).

7 וכמא יתסלט אלמוסר עלי אלפקיר כדֹאך ינבגי אן יכון אלמקתרץֹ כאלעבד ללמקרץֹ:

אלאול הו אלוגֹדאן קאל ראית אלפקרא יגֹעלון אלמיאסיר מתסלטין עליהם אכֹתיארא פכדֹלך יגֹב באלחקֹ אן יכון אלמקתרץֹ למקרצֹה כעבד ילטףֹ בה וידאריה אדֹ לה מקאל[6]).

8 מן זרע גֹורא חצד גלֹא ופני קצֹיב עברתה:

נחן נעלם אן אלגֹור לא יזרע ולא יחצד ולכן אלמתֹל קד גֹעל אלפעל כאלזרע ואלגֹזא כאלחצאד תקריבא ללטבע ועלי מא קאל אלנבי זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד (הושע י׳ י״ב) פאנכם טאל מא חרשתם רשע עולתה קצרתם אכלתם פרי כחש (שם י״ג). ומעני ושבט עברתו יכלה יעני סטותה עלי אלנאס וחדֹתה ללטֹלם[7]) תפני אמא במותה אלטביעי או במותה אלאכֹתיארי או בקצור יד יחדתֹ עליה או במא אשבה דֹלך עלי תאויל שבר ה׳ מטה רשעים שבט מושלים (ישעיה י״ד ה׳)[8]).

9 אלסכֹי הו אלדֹי יבארך לה אדֹא אעטי מן טעאמה ללמסכין:

יברכה אלנאס פי אלארץֹ מן אחסן אליה שכרא לה ומן לם יחסן אליה סרורא בה ויברכה אללה מן אלסמא פי אלדניא עלי סביל אלאיהֹ ופי אלאכֹרהֹ דֹאת אלגֹזא[9]).

---

1) בכ״י חכמא.

2) ביאור: הצנים מכאיבים לשעתם והפחים ממיתים. ואם נפרש מלת דרך עקש לפי פשוטו אז הצנים והפחים הם ההרים והגבעות והאבנים ושאר המכשולים ואם נפרשנה הדרך הידועה בשכל אז הצנים והפחים הם תחבולות האדם במשאו ומתנו ובריבו ואם נבאר מלת דרך שהיא הדרך הידועה על פי הקבלה אז הם עבירות שענשן מלקות וחטאים שענשן מיתת ובמשפט האל שרפת אש של גיהנום והחכם ישמור את נפשו מכל אלו.

3) עיין אבות ה׳ כ״א. — 4) נראה שצ״ל אלחרף = האומניות.

5) ביאור: אמרו על פי דרכו ר״ל שהלימוד נחלק לחלקים שילמדם הנער לפי שני חייו וכן אמרו חכמינו שמחמש שנים עד עשר שנים ילמד הנער מקרא ועד חמש עשרה משנה ועד שמונה עשרה שנה תלמוד ועד עשרים ישא אשה ומכאן ואילך יעסוק במלחמה ושאר המלאכות.

6) כן בלשון התלמוד (ב״מ י״ד א׳) לאו בעל דברים דידי את. — ביאור: תחלת הפסוק מדברת במה שהוא במציאות וסופו במה שראוי להיות שצריך שיהיה הלוה כעבד למלוה ויכנע תחתיו שהוא בעל דבריו.

7) בכ״י ללטֹאלם

8) ביאור: זריעה וקצירה משל לפועל אדם ולגמולו. ואמרו ושבט וכו׳ ר״ל שעברת הרשע על בני אדם תכלה בין שימות לפי טבע בין שימות ברצונו בין שתקצר ידו.

9) ביאור: אמרו יבורך ר״ל שמי שהיטיב לו מבני אדם יברכהו להודות לו ומי שלא היטיב לו לפי שישמח בראותו טוב עין וגם השם יברכהו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא יתן לו עצם הגמול.

2 אדא תפאגא אלגני ואלפקיר יגב אן יעלמא אן אללה כלקהמא[1]:

פינוד אלגני עלי אלפקיר אד ידכר אן אללה קאדר אן יגעלה פקירא פכאן
ב אלפצל פיחב לה כנפסה ולא יחסד אלפקיר אלגני אד ידכר אן אלכאלק לו
געלה הו אלגני לם ירץ לנפסה אן יחסדה אחד פלא יסתחסן דאך פי גירה[2]).

3 אלנהץ ירי אלשר פינסתר[3]) ענה ואלגפל ימרון פינכבון:

לנא עונש גראמה ועונש נכבה. תחת הדא אלקול מעאן כתירה מנהא שר
קי אלחס מתל אלנאר ואלתלג ואלחגר ואלחדיד וסאיר אלמודיאת אלתי יתוקאהא
נאקל וינפל ענהא אלגאהל פתולמה. תם אלאדויה אלתי קד תקתל אדא לם תחכם
מא ינבגי פי אלכיפיה ואלכמיה ואלסן ואלזמאן ואלמזאג מתל שרב אלדרבק
פרמין ואלבלאדר וגיר דלך. תם אחואל אלדניא מן רכב אלבחאר ואלמסיר פי
מפאזאת ודמה אלסלאטין ומא שאכל דלך אלתי תהלך מן לא יתחרז מנהא. תם
אמר ואלנהי אלדי גמלתה תרי"ג שריעה מנהא עקליה ומנהא סמעיה אלתי תהלך
לא יקים בהא ותכלץ מן יקים בהא כמא קאל כי ישרים דרכי ה׳ וצדיקים ילכו
ופושעים יכשלו בם (הושע י"ב י׳)[4]).

4 גזא אלכשוע ומכאפה[5]) אללה אלגנא ואלכראמה ואלחיוה:

אלכשוע הו אלתעבד אן יפעל אלאנסאן מא אמר ואלתקוי הי אלכשיה אן
י עמא נהי וגזא אלגמיע עושר וכבוד וחיים פי דאר אלדניא באלאיה ופי דאר
כרה באלאסתחקאק[6]).

5 אמסאל[7]) ופכאך פי אלטריק[8]) אלעסר מן חפט נפסה תבאעד
הא:

אלאמסאל תולם לוקתהא ואלפכאך תקתל אלנפס. פי אלטריק אלמשהור קד
אלנבך ואלכדי ואלחגארה וסאיר אלמעאתר והי מחתאגה אלי עקל יחיד אלאנסאן
א. ופי אלטריק אלמערוף עלמא קד תכון חיל אלנאס פי אלמעאמלאת לאכד

---

[1]) בכ"י ב׳ וג׳ כאלק אלגמיע רב אלעאלמין.

[2]). ביאור: ראוי לעשיר לחון את הדל שיאהב לו כנפשו בזכרו שאם היה הוא העני היה
לבקש צדקה מאחרים וכן העני לא יראה בעין רעה את העשיר בזכרו שאם הוא היה עשיר
היה רוצה שיקנא בו זולתו.

[3]) בכ"י פינחגב.

[4]) ביאור: מלת עונש תורה על עונש ממון ועל הרעות שהערום מתרחק מהן והפתי
בהן ובזה ענינים רבים מהן הרעות שהחוש מרגיש בהן כמו האש והשלג והאבן והברזל
א בהן. ומהן הרפואות המזיקות אם אינן מתוקנות כפי איכותם וכמותם ושני חיי החולה ומזגו.
עניני העולם כמו הפלגה בים והליכה במדבר ועבודת המלכים. ומהן הצווי והאזהרה שהן
ב מצוות בין שכליות בין שמעיות שהעובר עליהן יאבד והמקיים אותן יצליח.

[5]) בכ"י ב׳ וג׳ תקוא (וצ"ל ותקוא).

[6]) ביאור: אמרו ענוה ענינו שיכניע אדם את עצמו לעשות מצוות עשה וענין יראת ה׳
א מלעבור על מצוות לא תעשה ובשכר זה ימצא עושר וכו׳ בעולם הזה על פי נס ובעולם
כפי זכותו.

[7]) בכ"י ב׳ וג׳ מסאל.

[8]) בכ"י ב׳ וג׳ טריק

29 אדֿא וקח אלאנסאן אלטאלם וגֿהה פינבגי ללמסתקים אן יפהם טריקה:

מעני יפהם טריקה חתי יגֿאנבהא וחתי ידאריה וחתי יסתתיבה וחתי יעתבר בה במא יציבה[1]).

30 לא חכמהֿ ולא תפהם[2]) ולא משורהֿ ענד[3]) אללה:

פי הדֿא וגֿוה אחדהא אן אללה גיר מחתאגֿ אלי אן יתחכם או יתפהם או ישאור אדֿ הו מעדן אלחכמהֿ. תֿם אן אללה לא ירי ללחכמא וללפהמא ואלמשירין קדרא פי אלחכם. תֿם אנה לא תגֿוז עליה חילהֿ אלחכמא ואלפהמא ואלמשירין. תֿם אנֿא לו תחכמנא ותפהמנא ותשאורנא גֿהדנא לם נלחק חכמתה ולגֿמיע הדֿה ואכתֿר מנהא אחתגֿנא[4]) בפואסיק מן כל עצו[5]).

31 תהיא אלכֿיל ליום אלמלחמהֿ וללה אלמגותֿהֿ:

יעני יא מהיי אלכֿיל לא תתכל עליהא דון רבך בל עליה דונהא ואנמא תצלחהא לאנך ראיתה רבמא גֿעלהא סבבא עלי מא קאל אין המלך נושע ברב חיל וגו' שקר הסוס לתשועה וגו' (תהלים ל"ג ט"ז—י"ז). וכדֿלך אלתאגֿר ואלצאנע ליס ינבגי לכל ואחד אן יתכל עלי מהנתה דון רבה בל עלי רבה דונהא ואנמא ילתמסהא לאנה רבמא כאנת סבבא ללרזק ועלי מא קאל כולם אליך ישברון וגו' תתן להם ילקטון וגו' (שם ק"ד כ"ז—כ"ח) וכדֿלך[6]) סאיר אלאעמאל אלמרגֿאהֿ[7]).

כב

1 אלאסם יכֿתאר עלי אלגנא אלכביר ואלחט אלגֿיר עלי אלפצֿהֿ ואלדֿהב:

יוצי אלנאטקין אן יכון אדֿא קיל ללמר אימא אחב אליך מאל עטים או אסם גֿיד פליכֿתר אלאסם אלגֿיד ללגֿלאל[8]) אלתי דֿכרהא[9]) פי תפצילה פי קצהֿ טוב שם משמן טוב (קהלת ז' א') ואגֿלהא אן אלמאל ידֿהב ואלאסם אלגֿיד יבקי[10]).

מה ששמע ואינו גורע ממנו יכון לנצח והשני חייב האדם לספר עונש עדים זוממין כדי שישמעו הנשארים וייראו והשלישי ראוי שנדע שעד שקר יאבד והשומע בקול השם יאריך ימים.

[1]) ביאור: אמרו יבין דרכו רוצה לומר שיבין דרך הרשע להתרחק ממנה או לדבר על לבו או להעירו לתשובה או ללמוד ממה שיארע לרשע. — [2]) בכ"י ב' ג' פהם.

[3]) כן הוא בכ"י א' וזה לפירוש הראשון ובכ"י ב' וג' חדֿא וזה מסכים עם הפירושים האחרים.

[4]) אפשר שצ"ל אחתגאגֿ וגם מלות מן כל עצו קשות להבין.

[5]) ביאור: יש בפסוק ענינים רבים שהשם הוא מקור החכמה ואינו צריך חכמה ותבונה ועצה ועוד שהשם אינו חושב חכמת האדם ותבונתו ועצתו לכלום במשפטיו ועוד שאין לחכמים ונבונים ויועצים תחבולה נגד האל ועוד שחכמתנו בכל יגיעתנו לא תשיג חכמת האל ולכל אלו הענינים יש ראיות בפסוקים.

[6]) נראה שענין אלו המלות הוא וכן המעשים שייחל אדם בהם לעזרת האל.

[7]) ביאור: רוצה לומר אל תבטח בסוסיך כי אם בשם ואין לך להכין הסוסים אלא לפי שהם לפעמים סבת התשועה ביד השם. וכן הסוחר והאומן לא יבטחו במהירותם אלא בעזרת השם הנותן להם את מחיתם באמצעות מלאכתם. — [8]) בכ"י ללאכלאל

[9]) אפשר שצ"ל דֿכרתהא = זכרתים ולפי זה הגאון מזכיר פירושו לקהלת.

[10]) ביאור: טעמי יתרון שם טוב על העושר נזכרים בפרשת טוב שם וכו' והגדול שבכולם שהממון אובד ושם טוב קיים.

25 תכאד שהוה אלכסלאן אן תקתלה[1] אד אבת ידאה אן תעמל שיא: 26 טול[2] אלנהאר יתשהי שהואת ואלצאלח יעטיהא נפסה ולא[3] יצדהא:

חין געל פי אלפסוק אלאול עצל ופי אלתאני חין עכסה צדיק עלמנא אן קולה יגמע נשאט אמר אלדין ואלדניא ואלכסל ען אלאמרין גמיעא. פפי אלשאהד הודא תרי אלכסלאן אלדי לא יחתרף כיף ירי אלטרף ואלשהואת ואלתיאב אלסריה פיתחסר עליהא כיף קד חרמהא ואלנשיט אמלחתרף ינאלהא ופי יום אלגזא כמא וצף אללה אן אלרשעים יתחצרון[4]) ויתאספון פי דאר אלאכרה אדא שאהדו נעמה אלצאלחין בקול רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס וגו׳ (תהלים קי״ב י׳) וקאל יחזו ויבשו קנאת עם וגו׳ (ישעיה כ״ו י״א) ועלי מא וצף פי קצה הנה עבדי יאכלו (שם ס״ה י״ג) וסאיר אלקצה[5]).

27 קרבאן אלטאלמין מכרוה פכיף אנהם אנמא יאתון בה בפאחשה:

אלוגה (כרה) פי כרה קרבאנהם אלאול לאנה מן גצב וכיאנה ולא יחל אן יקרב מן מאל חראם ומא כפאהם דאך חתי צאר לכרהה וגה תאן הו אנהם לא יקרבון תברעא ולא תנפלא אלא עלי פאחשה יעמלונהא יטמעון אן יגסלו שי[א] בשי פליתהם לא יכטיון ולא יקרבון אד הם מע דאך גיר מקלעין ועלי מעני קולה ללאבא למה זה לי לבונה משבא תבא וגו׳ (ירמיה ו׳ כ׳) כי אם תעלו עולה מנחתיכם לא ארצה וגו׳ (עמוס ה׳ כ״ב) כי יצומו אינני שומע אל רנתם וגו׳ (ירמיה י״ד י״ב) ומא שאכל דלך[6]).

28 כמא אן שאהד אלזור יביד אלרגל אלסאמע ללגאיה יתכלם:

יחתמל הדא וגוהא כתירה מנהא אן יכון אלשאהד אלזור כמא מן חכמה אן יביד כדאך מן חכי מא סמע בלא זיאדה ולא נקצאן יבקי אלי אלאבד עלי מא כאן קאל שפת אמת תכון לעד וגו׳ (משלי י״ב י״ט). ואיצא אדא באד אלשאהד אלזור פמן סמע בכברה יגב אן יחכיה אלי אלאבד חתי יעתבר אלנאס עלי מא קאל דויד ויכשילוהו עלימו וגו׳ ויראו כל אדם וגו׳ (תהלים ס״ד ט׳—י׳). ואיצא ינבגי אן נעלם אן מן ישהד בזור יביד ומן יסמע ללה ויטיע יתבת אלי אלדהר עלי מא קאל איצא זרע יעבדנו וגו׳ יבאו ויגידו צדקתו וגו׳ (שם כ״ב ל״א—ל״ב)[7]).

טלהראות מה שאינו בלבו ואז הוא זד וזה הלץ כשהוא רוצה לאבד את אויבו יעשה עצמו כמתעבר עליו כדי שיראה כאוהב נאמן וכאילו חרונו אינו בא אלא מחמלתו עליו. ואפשר שטעם עושה וגו׳ שזד יהיר תבוא עליו עברת השם על מה שעשה בזדון.

[1]) „כמעט תמיתנו״.

[2]) בכ״י ב׳ בל תראה טול.

[3]) בכ״י א׳ לילא.

[4]) אולי צ״ל יתחסרון.

[5]) ביאור: אחר שהזכיר בתחלה את העצל ובסוף את הצדיק נראה שכיוון אל החריצות והעצלות בדברי העולם ובדברי האמונה ואמר שבעולם הזה העצל שאין לו אומנות מתעצב על שהוא חסר כל מה שיתאווה והחרוץ יתן לנפשו כל חפצה. ובעולם הבא הרשעים יהיו נאנחים כשיראו עונג הצדיקים (ועיין אמאנאת 314).

[6]) ביאור: זבח רשעים תועבה לפי שבא מן החמס ומן הגזל וזה אסור ולא די להם בזה אלא שאין מביאין אותו לנדבה ולמתנה כי אם למחות בו חטאם ולשוב לחטוא ואין זה תשובה.

[7]) ביאור: בזה הפסוק יש ענינים הרבה האחד שעד שקר יאבד ומי שלא יוסיף על

פאיה ואחרה מן הדה פעלת מחקת אלמאל פכיף כלהא ואלחכים אלמתפרז מנהא יבקי מאלה[1]).

21 מן טלב אלעדל ואלפצ׳ל יג׳ד אלחיוה ואלזכוה ואלכראמה:

אלעדל הו אן אלמר יכ׳רג׳ ממא ילזמה באלחכם ואלפצ׳ל הו אן יעטי אחיאנא פוק מא יג׳ב עליה פמן פעלהמא ימצא חיים צדקה וכבוד פי אלדניא טול אלעמר עלי ג׳הה אלאיה ו[פי אלאכ׳רה] אלזכוה ואלכראמה ענד אללה[2]).

22 קד יצעד אלחכים אלי חצן אלג׳באברה ויהד׳ עז מית׳אקהם:

ירידה הד׳ עלי מא קאל והצר לך בכל שעריך עד רדת חמתיך וגו׳ (דברים כ״ח נ״ב). פקאל ימכן אלעאלם אן יחתאל עלי חצן מן אלחצון חתי יפתחה. ולקד אראד בעץ׳ אלמלוך אן ינט׳ר כיף חילה אלעלמא פבני מילא טוילא ואצעד פוקה בעצ׳הם פאחתאל בכ׳יוט ממלוה עסל חתי אסעדהא אליה אלנמל פצ׳ם בעצ׳הא אלי בעץ׳ פתעלק בהא ונזל[3]).

23 מן חפט׳ פאה ולסאנה חפט׳ נפסה מן אלשדאיד:

לאן מואד׳ אלבלאיא ומוארד אלבלא ת׳לאת׳ה אלפם באקתצ׳אה אלמאכול ואלפרג׳ בטלבה אלתלקיח ואללסאן בכת׳רה חרכתה ותעביר[ה] עמא פי אלקלב פאכ׳תצר האהנא ד׳כר אלפרג׳ אד׳ כאן קד אטנב פיה אול אלספר ואקבל עלי אלפם אלד׳י בה יכון אלטעאם ואללסאן אלד׳י בה יכון אלכלאם פקאל מן חפט׳המא פקד כ׳לץ׳ נפסה מן אלשדאיד אמא פי אלדניא פמן ג׳נאיאת אלסלאטין ועקובאת אלחכ׳אם ופי אלאכ׳רה מן אלנאר פי ג׳הנם[4]).

24 אלוקח אלצלף אסמה אלדאהי יצנע אלקחה בעברה:

מאד׳תא אלדהא אן יעג׳ב אלמר בראיה פיכון יהיר ולא יסתחי׳ מן אט׳האר מא ליס פי טויתה פיכון זד פאן כמל פיה האתאן צנע מא הו מתקח בה בעברה וסכ׳ט באנה לא ירצ׳י יסתעמל עדוה פי מא ידבר בה עליה אלהלאך אלא בסכ׳ט יסכ׳ט עליה ויריה באנה נאצח לה וכאן נצ׳בה ד׳אך אנמא הו שפקה. וימכן אן יכון עברת זדון מן ענד אללה עלי פעל ד׳לך[5]).

---

1) ביאור: אמרו כסיל וכו׳ ענינו מי שאינו נוהג כראוי בהוצאותיו ובמשאו ומתנו ואינו בתרצה אל המלך ואינו מוציא מעשרות ותרומות מאבד את אוצרותיו והחכם שאינו עושה כן ישמור את ממונו.

2) ביאור: צדקה הוא מה שיוצא בו אדם מידי חובתו וחסד מה שעושה לפעמים לפנים משורת הדין. ואמרו ימצא וגו׳ ירצה בו שעושה שניהם יהיה לו בעולם הזה אורך ימים על פי נס ו[בעולם הבא] צדקה וכבוד אצל השם.

3) ביאור: אמרו ויורד ענינו ויהרוס ורוצה לומר שהחכם בערמתו יוכל לכבוש מבצר. וכבר רצה מלך אחד לנסות בינת החכמים ואמר לבנות תל חול גבוה והעלה עליו חכם אחר והחכם צוות להניח חוטים מלאים דבש בתחתיתו והנמלים העלו את החוטים והחכם עשה מהם חבל ונתלה בו וירד.

4) ביאור: אמרו שומר וגו׳ מפני שסבות הרעות המורידות אל אבדון הן שלוש הפה שהוא צריך למאכל והערות לפי שתבקש הבעילה והלשון לפי שהוא מגלה מה שבלב ולא הזכיר הערות שכבר האריך לדבר עליה בתחילת הספר ואמר שהשומר פיו ולשונו יציל את נפשו בעולם הזה מעונש המלכים והשופטים ובעולם הבא מאש של גיהנום.

5) ביאור: האדם נעשה לץ כשהוא מתהלל בחכמתו ואז הוא יהיר וכשאינו בוש

16 אי אנסאן צ̈ל ען טריק אלעקל פד̇אך פי ג̇וק אלהאלכין יחל̈:

פי אלדניא עלי מא תרי מן ליס מעה עקל יהלך [או̈] בלא פהם ולא תמייז יקע
אלבלא. ופי אלאכ̇רה̈ לא יצל אלי אלסעאדה̈ או̈ לא וצול אליהא אלא בטאעה̈
א סביל אלי טאעה̈ אלא במערפה̈[1]).

17 מחב̈ אלאפראח ד̇ו עוז ומחב אלכ̇מר ואלדהן לא יסתגני:

קולה הד̇א מן באב אלסיאסה̈ ימנע מן אלאנהמאך פי אלאכל ואלשרב
קצף ואללד̇את ואן אמכן ד̇לך לאן אלמר גיר ואת̇ק באלדואם פינבגי לה אן ינאל
ד̇לך במקדאר יקרב דואמה ואלא פקד וטן נפסה עלי אלפקר ובעד אלפקר עלי
שלם ובעדהמא עלי אלסרק ובעד ד̇לך עלי אלקתל ועלי מא שרחת פי חכם בן
ר פי אלתוראה̈[2]).

18 וקד יכון אלטאלח פדא אלצאלח ואלגאדר בדל אלמסתקים:

פי אלדניא עלי סביל אלאיה̈ כמא כאן המן פדא מרדכי ואלסעאה̈ בדל חנניה
שאל ועזריה לקולה קטל המון שביבא די נורא (דניאל ג׳ כ״ג) ואלקו̈אד פדא
אל כמא קאל ולא מטו לארעית גובא (שם ו׳ כ״ה). ופי וקת אלישועה אלאמם
א ישראל כמא ועד כי אני ה׳ אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים
מאשר יקרת בעיני וגו׳ (ישעיה מ״ד ג׳—ד׳). ופי אלאכ̇רה̈ אלכפאר בדל אלמומנין
אלנאר כמא בי̈ן וקאל לכן כה אמר ה׳ אלהים הנה עבדי יאכלו וגו׳ (שם ס״ה י״ג)
חתם שמכם לשבועה (שם ט״ו) פד̇אך מענ̇ והד̇א אסתחקאק[3]).

19 לג̇לום פי אר̈ץ בריה̈ כ̇יר מן ג̇לום מע אמראה̈ ד̇את צכ̇ב וכיאד:

אולא טוב לשבת על פנת גג (לעיל ט׳) ואלסטח פהו סטח אלעמארה̈ פבאלג
הגא פקאל לא בל אלג̇לום פי אלבריה̈ אצלח מן קרין סו וימכן אן יכון אנמא
אלבריה̈ למא זאד וכעס והו אלכיאר אלד̇י הו אשד מן אלנקאר כד̇אך אלבר
ר מן אלעמראן[4]).

**20 כ̇זאין אלמנא ואלדסם פי מאוי אלחכים ואלג̇אהל מן אלנאם
לכה:**

כיפיה̈ אהלאך אלג̇אהל למכ̇זונה בסו אלתדביר לנפקאתה ובגיר אחכאם
ארתה ולא מדאראה̈ לסלטאנה ולא אכ̇ראג̇ אלחקוק אלתי אוג̇בהא אללה עליה

---

[1]) ביאור: בעולם הזה מי שאין לו שכל יפול ברע ויאבד ובעולם הבא ההצלחת
ידית היא שמורה לעושי מצוות ואין קיום מצוות בלא דעת.

[2]) ביאור: החכם מדבר בהנהגת האדם ומזהירו מלהרבות התענוגים ואפילו אם הוא עשיר
שאינו יודע אורך ימיו ואם הוא מפזר את ממונו סופו לבוא לידי עניות וחמס וגזל
תה כמו שביארתי בפרשת בן סורר.

[3]) ביאור: אמרו כופר וגו׳ ענינו בעולם הזה על דרך מופת כמו שהיה המן כופר
רכי והמלשינים לחנניה מישאל ועזריה ושרי דריוש לדניאל. ובעת הישועה אומות העולם כופר
אל על פי נס ובעולם הבא הרשעים כופר לצדיקים לירד לגיהנם בעבור מעשיהם.

[4]) ביאור: כבר אמר למעלה טוב לשבת וגו׳ והפליג כאן לומר גם בארץ מדבר ואפשר
סיף כאן מדבר שהוא יותר רע מהישוב כמו שהוסיף כעס שענינו הרמאות שהוא
רע מהמריבה.

מאיה וצמסין כראב מדעי אלנבוה. ואן לם יעקל כיף יצנע פכונה מעה אפה עליה, כמא עאתב יהוא בן חנני יהושפט עלי כונה ענד אחאב הלרשע לעזור ולשנאי ה׳ תאהב (דברי הימים ב׳ י״ט ב׳)[1]).

13 אלצאם אדנה ען זעיק אלפקיר הו איצא ידעו פלא יגאב:

אנת תעלם אן כל אלנאס מחתאג בעצהם אלי בעץ והם פי חאל אלפאקה יפזע אלדני אלי מן הו אגל מנה ומן פוקה אלי פוקה ולא יזאל אלאמר יתרקי אלי אן יבלג אגל אלנאס אלדי ליס פוקה אחד ילגא אליה אלא אלחאגה אלי רב אלעאלמין וחדה אד כל אלכלאיק מפתקרון אליה באלבניה ואלטבע פכל אנסאן עלי קדרה אדא הו לם יקץ חאגה מן הו דונה פימא רגב אליה פיה כנעה אללה קצא חואיגה הו מן ענדה באלפעל וסבב ערצא חתי ימנעה מן הו פוקה מן אלנאס חאגתה לאנה קאל ולא יענה קולא גאמעא מן ענד אללה ומן ענד אלנאס[2]).

14 אלעטא פי אלסר יכבת אלגצב ואלרשא פי אלכם יכף חמיה עזיזה:

טאהר הדא כמא יחתד אלסלטאן אלגאיר עלי אלמר פאדא הו רשאה כף ענה כמא עלמת מן (א)בן הדד בן טברמון בן חזיון [מע אסא ומן פול מע מנחם] בן גדי ומן סנחריב מע חזקיה ומן נכה מלך מצרים מע יהויקים. ובאטנה אן אלצדקה תרד סכט אללה וחמיתה ען עבאדה כמא צנע בעץ אלנאס מע ר׳ עקיבא ועלי מא צנע תלמידא ר׳ חנניה[3]). וזיאדתה בסתר ובחק לאנה אבלג ענד אלנאס אד ליס יעלם בה אחד ואפצל ענד אללה[4]) אד ליס יפעל אלפאעל ריאא[5]).

15 כמא יפרח אלצאלח בעמל אלחכם כדאך ינדק מנה פעלה אלגל:

יעני לא ישאון דלך פמן תולי אלחכם יהולה[6]) מא יכרהה אלטאלמון מנה[7]).

---

[1]) ביאור: הצדיק בבית הרשע כמאמין בארץ האויבים שיכול להערים עליהם עד שיאבידם השם על ידו כמו שגנב דוד את לב אכיש אבל הפלשתים הכירו את ערמתו וכמו שעשה עובדיה בבית אחאב ונשבע לו אליהו שיראה לפני אחאב ונתגלגל הדבר עד שהרג נביאי הבעל. ואם הצדיק אינו משכיל אז רע לו להיות עם הרשע כמו שהוכיח יהוא בן חנני את יהושפט על שהיה עם אחאב.

[2]) ביאור: בני אדם צריכין כל אחד מהם למי שהוא למעלה ממנו עד שיגיעו אל היותר נכבד שהוא צריך רק לעזרת השם ואם לא ישמע אדם לזעקת מי שהוא תחתיו לא יענהו אלהים בעת צרתו וימנע גם כן הגדולים ממנו מלשמוע לתחנתו ולפיכך אמר לא יענה דרך כלל בין מאת השם בין מאת בני אדם.

[3]) לא ידענו מקור המעשים האלה ועיין שבת קנ״ו ב׳ ושם נמצא מבת ר׳ עקיבה שהצדקה הצילתה ממות ובכתובות ס״ד ב׳ סיפר התלמוד מצדקת מר עוקבא ולפעמים בתחלף מר עוקבא בר׳ עקיבא ועיין עוד בירושלמי סוף פיאה מה שמסופר מר׳ חנינא בר פפא.

[4]) בכ״י אלנאס.

[5]) ביאור: על דרך נגלה שלפעמים יקצוף המלך הרשע על אדם אחד ואם יתן לו שוחד יכפה אפו כמו שעשה בן הדד עם אסא ופול עם מנחם וכיוצא בהן. ועל דרך נסתר הצדקה תעביר חרון אף השם כמו שעשו קצת אנשים עם ר׳ עקיבה וכמו שעשו שני תלמידי ר׳ חנניה. ואמרו בסתר ובחק ר״ל שמתן בסתר יותר טוב בעיני בני אדם שלא ידע איש דבר ממנו ובעיני אלהים לפי שאין הנותן רוצה להתפאר בו.

[6]) נראה שצ״ל יחלו לה.

[7]) ביאור: אמרו מחתה ענינו שאינן רוצים במשפט והשופט ימתק לו מה שהרשע ישנאהו.

9 לגׄלוס עלי זאויה̈ מן סטח אצלח מן גׄלוס מע אמראה̈ מצאכׄבה̈ דׄאת נקאר:

לפטׄה̈ חבר פי הדׄא אלמוצׄע מתׄל חבר חבר (דברים י״ח י״א) אלדׄי תפסירה ראקי רקא פבדל אלרקא האהנא אלנקאר. וכדׄלך כל קרין יכׄאצם או יודׄי ועלי אן אלחאגׄה̈ תדעו אליה פאלאנפראד ענה אצלח והו מא יסתעמל אלנאס אלוחדה̈ וחשה̈ והי מר[1]) מן קרין סו[2]).

10 ותרי אלטׄאלם אדׄא אשתהת נפסה אלטׄלם פלא יחטׄו ענדה צאחבה:

לו לטף בה ואגׄתהד לם יחך פיה שיא אן כאן טׄלמה מאלא לם ירדׄה עליה ואן כאן קצד מכרוהה לם ירגׄע ענה כמא צׄרע יוסף אלי אכׄותה לילא יביעוה פלם יקבלו[3]).

11 מן גרם אלדאהי יתחכׄם אלגאפל ומן תעלים אלחכים יקבל אלמערפה̈:

קולה הדׄא אעתבאר מנה פי אלדניא אנה אלצואב אן יעתבר אלאנסאן פי אלמאכל ואלמשארב ואלאדויה̈ במא גׄרבה אלאולון מן קבלה אמא גׄהאלהם באנפסהם פהלכו ואמא עלמאוהם פי גׄירהם פתעלמו[4]) ולא יחתאגׄ הו אלי תגׄרבה̈ אלכׄטא עלי נפסה פאלמפסד הו ליץ ואלמצלח הו אלחכים[5]).

12 אדׄא עקל אלצאלח פי בית אלטאלח זיׄף אלטׄאלמין אלי שר:

שרח דׄלך אן אלצדיק אדׄא כאן פי מנזל אלרשע פהו כאלמומן פי תׄגר ימכנה אן יחתאל עלי אלטׄאלמין חתי יהלכהם אללה עלי ידה כמא אחתאל דויד חין כאן ענד אכיש לם יזל ילטף פי אלאמר חתי ירד[6]) [אלי] אלחרב מע פלשתים וכאן קצדה אלאנתקאם מנהם כמא קאל כי לא אבוא ונלחמתי באויבי אדוני המלך (שמואל כ״ט ח׳) וקד עלמו הם איצׄא בה פקאלו ובמה יתרצה זה אל אדניו הלא בראשי האנשים ההם (שם ד׳). וכמא פעל עובדיהו חין כאן פי מנזל אחאב לטף באליהו חתי חלף לה אן לא בד מן אן ילקי אחאב ואל אלאמר אלי אן קתל ארבע

---

1) אפשר שצ״ל ואלוחשה̈ והי כׄיר.

2) ביאור: אמרו בית חבר נגזר מלשון חובר חבר שענינו מכשף והכישוף כאן במקום המריבה. וכן כל חבר רע צריכים אנו לפרוש ממנו ולפיכך יש בני אדם היושבים יחידים וזה טוב להם מלהיות עם שכן רע.

3) ביאור: אפילו ידבר עם הרשע בנחת ויתחנן לו לא יעשה רושם בלבו כמו שהתחנן יוסף אל אחיו שלא ימכרוהו ולא שמעו אליו.

4) נראה שיש כאן חסרון ומלאנוהו בביאורנו כפי השערתנו.

5) ביאור: ראוי לאדם שיתבונן במאכל ומשתה וברפואות אל מה שנסו הראשונים שקדמו לו שהכסילים מהם אבדו וחכמיהם השכילו בנסיון האחרים. [וכן בדברי אמונה צריך שיתבונן האדם אל מעשי אבותיו שהרשעים חטאו ואבדו והצדיקים השכילו וניצלו] ואין הפתי צריך לנסות את עצמו בחטא לראות אם הוא לטובתו או לרעתו והלץ הוא החוטא והחכם הוא הצדיק.

6) בכ״י ודר.

נבוכדנצר גבר יהיר ולא ינוה אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע (חבקוק ב׳ ה׳). ואמא מן סימא אלצאלחין פאלכ̇שוע ואלקנוע צ̇רא הר̇ין[1]).

5 אמא מחאסב אלנשיט פהי לפצ̇ל ואמא אלצ̇נך פהו לנקץ:

אלצ̇נך הו צ̇יק אלצדר והד̇ה אללפט̇ה פי ספר יהושע צ̇יקא אד̇ יקול לבני יוסף כי אץ לך הר אפרים (יהושע י״ז ט״ו) קאל תרי אלנשיט יקד̇ר אן יסיר ת̇לת̇ין מיל[א] פיסיר ארבעין ויקדר [אלצ̇נך] אן יעמל סתה̈ אג̇זא פיצנע כ̇מסה̈[2]).

6 אצלאח אלכ̇זאין מן אקואל אלבאטל הבא מנדפע מן טאלבי אלמות:

יעני ג̇מע אלמאל מן ג̇יר חלה לא ית̇בת פי אלדניא לאנה הבא ומע ד̇אך עקובתה פי אלאכ̇רה̈ מהלכה̈ לאן אלמות הלאך כת̇ירא מא יכון פאשד מא פי אלאמר אן אלט̇אלם יתרך אלשי אלד̇י ט̇למה ויפארקה באלמות וד̇לך אלשי לא יתרכה בל יחאסב עלי כל חבה̈ פיה מן אין הי פלו תרכה ותרכה כאנת מציבה̈ פכיף אנה יתרכה ולא יתרכה[3]).

7 ט̇לם אלט̇אלמין יג̇רהם אד̇ אבו אן יקבלו אלחכם:

אמא פי אחכאם אלנאס פאן אלט̇אלם אד̇א לם יקבל מא יחכם עליה אלחאכם וג̇ב איצ̇א אד̇א הו טלב אן יחכם לה אלחאכם אן ימתנע עליה ויקול לה אמא אן תקבל אלחכם לך ועליך או לא לך כמא לא עליך. ופי אחכאם אללה שד רשעים יגורם יט̇ן אלט̇אלמון אנהם נהבו ג̇ירהם ואנמא ג̇ירהם אלד̇י נהבהם עלי מא קאל ישעיהו למן ט̇לם כהתימך שודד תושד כנלותך לבגוד יבגדו בך (ישעיהו כ״ג א׳)[4]).

8 תרי אלמר יתקלב פי טריקה ויג̇אנבהא ואלזכי אלמסתקים פעלה:

יעני בהד̇א אלקול אלמתקלבין אלד̇ין יצאדקון אליום ויעאדון ג̇דא ויעודון פיצאדקון בעדה בלא אסבאב תוג̇ב ד̇אך וכד̇לך מן יטיע רבה אליום ויעציה ג̇דא ויעוד פיטיעה בג̇יר אקלאע ען כלביניה[5]) כמא כאן יפעל שאול ויחלף אליום [אן] לא יקתל דויד ויעוד פי טלבה ג̇דא ת̇ם יעאהדה ויעטיה אלאמאן ת̇ם יעוד פי טלב נפסה כמא עלמת מן תקלבה ואלמחמוד פהו מן ידום עלי חאל צלאח מסתקימא לא ינחרף[6]).

---

[1]) ביאור: רום עינים היא ההתגאות ורחב לב הוא גודל התאוה והם מסימני הרשעים והפכם בצדיקים שהם ענוים ושמחים בחלקם.

[2]) ביאור: אמרו אץ ענינו קצר רוח וכן בספר יהושע מלת אץ תורה על מקום צר וענין הכתוב שהחרוץ יעשה יותר ממה שהיה חושב והעצל פחות מזה.

[3]) ביאור: המאסף ממון שלא בצדק לא יתקיים עשרו בעולם הזה ויענש בעולם הבא לפי שמות בהרבה מקומות טעמו אבדן (של גיהנום). והיותר קשה לו הוא שלא די שהוא יניח במותו את עשקו אלא שהעושק לא יניחנו אחרי מותו שהוא יתן חשבון על כל דבר ודבר שעשק.

[4]) ביאור: בדיני אדם מי שאינו מקבל משפט השופט כשהרשיעו סופו שלא ירצה השופט לדין את דינו כשהצדק עמו. ובמשפט השם ענין הפסוק שרשעים חושבים שהם שודדים אחרים והאחרים הם השודדים אותם.

[5]) אפשר שצ״ל כ̇לאביצה.

[6]) ביאור: אמרו הפכפך וכו׳ ענינו שיש בני אדם שהיום יאהבוך ומחר ישנאוך ואחרי כן יחזרו לאהבתם מבלי סבה וכן היום הם צדיקים ומחר רשעים ואחרי כן יחזרו לצדקתם מבלי שיעזבו את התוליהם כמו שהיה שאול עושה עם דוד והמשובה הוא העומד תמיד בישרו.

אלסמא ואלארץ̇ יעאדונה אג̇מעין כמא קאל יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו (איוב כ׳ כ״ז)[1].

כא

1 קלב אלמלך פי טאעה̈ אללה כאקסאם מא אלי ג̇מיע מא יריד
ינבגי אן ימילה:

מענאה אן אלמלך יקדר אן ימיל קלבה אלי טאעה̈ אללה כמא יקדר אלאנסאן עלי תמייל אלמא חית̇ יריד פינבגי אן יפעל אלמלך ד̇לך. וליס אלמלך וחדה מכ̇יר ממכן בל כל אלנאס ואנמא וצף אלמלך לאנה אקדר עלי אבואב אלטאעה̈ באליד אלעאליה̈ וכת̇רה̈ אלמאל וכת̇רה̈ אלאעואן וג̇ודה̈ אלראי[2]).

2 ג̇מיע טרק אלמר יראהא ענדה מסתקימה̈ ואללה מהיי אלארואח[3]):
3 באן פעל אלחכם ואלאנצאף מכ̇תאר ענדה מן אלד̇באיח:

אלפסוקאן מג̇מועאן יקול וג̇דת אלנאס ירון אמורהם מסתקימה̈ בל יט̇למון וקתא ויצדקון אכ̇ר ויעצון חינא ויצומון פי אכ̇ר ויכד̇בון תארה̈ ויצלון אכ̇רי פיקד̇רון אן הד̇א קד פ̇רג̇ בהד̇א ולא יעלמון אן אלאלוף מן אלצלואת ואלצום ואלצדקה̈ לא יקום מקאם מעציה̈ ואחדה̈ עלי סביל אלבדל וכמא קאל שמואל לשאול החפץ לה׳ בעולות וזבחים כשמע בקול ה׳ וגו׳ כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר (שמואל א׳ ט״ו כ״ב—כ״ג) קאל וכמא אן פי אלטאעה̈ טאעה̈ אפצ̇ל מן אכ̇רי כד̇אך פי אלמעאצי שי אשר̄ מן שי עבאדה̈ אלאצנאם אלתי הי תרפים אשד מן קסם אלד̇י הו ז̇גר ופאל אללהם אלא אן יכון מע אלצום ואלצלוה̈ ואלצדקה̈ תובה̈ פהי תנפע חניד̇[4]).

4 מן סימא אלט̇אלמין פי כ̇טאיהם רפע אלעינין וסעה̈ אלקלב:

פאמא רפע אלעינין פהו אלצלף ואלאקתדאר כמא קאל פי סנחריב על פרי גדל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישעיהו י׳ י״ב) וסעה̈ אלקלב הי אלחכרה̈ ואלרגבה̈ חתי לא ימלא קלב אלאנסאן שי ולא ישבע כמא קאל פי

---

[1]) ביאור: אמרו תמרוק ברע רוצה בו הראות אדם את רעתו והוא מלשון תמרוקי נשים שהם הסמים שמיפות בהן הנשים את פניהן. ואמר שהמראה את רעתו ישנאוהו אלהים ואדם ושנאת אדם דומה לחבורה ופצע הנראים ושנאת השם למכה שהיא בקרב הגוף. והחנף והמסתיר את רעתו מגונה גם כן אלא שהמראה את רוע לבו הוא יותר רע.

[2]) עיין אמאנאת 163. — ביאור: יש למלך יכולת לנהג את לבו בעבודת השם כמו שיטה אדם את המים לאיזה מקום שירצה ולפיכך ראוי לו לעשות כן. ולא למלך לבד יש בחירה ויכולת כי אם לכל אדם אלא שהמלך יש לאל ידו לעשות כן יותר משאר בני אדם מפני שהוא מושל ועשיר ועוזריו רבים ויועציו טובים.

[3]) בכ״י א׳ יהיי קלבה.

[4]) ביאור: שני הפסוקים האלה מחוברים זה עם זה ואמר שהאדם פעם יחמוס ופעם יגמול חסד פעם יחטא ופעם יצום פעם יכזב ופעם יתפלל וחושב שזה חליפת זה והדבר אינו כן שכל התפילות והצומות והצדקות אינן מכפרים אפילו עוון אחד אלא אם יש עמהן תשובה כמו שאמר שמואל החפץ וכו׳ כי חטאת וכו׳ ופירוש זה הפסוק כמו שיש מעלות במצות כן יש מעלות בעברות עוון עבודה זרה והיא ענין תרפים יותר חמור מעוון המנחש והמעונן וזה ענין קסם.

27 עלם אללה סראג̇ נפוס אלנאס יפתש ג̇מיע כ̇דור אלבואטן:

כמא תרי אלבית אלמט̇לם לא יעלם אלנאס מא פיה חתי ידכ̇לון אליה סראג̇א פיכשף להם כל מא דאכ̇לה כד̇לך תרי אלאנסאן ולא תעלם מא פי קלבה ועלם אללה יג̇רין מת̇לא פי בואטנה ויעלם אלכל ולא יג̇וז אן יעלם ד̇לך גיר אללה כמא לא יג̇וז אן יבצר מא פי אלכ̇דור אלא בצ̇ו אמא סראג̇ או גירה ולד̇לך קאל עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אני ה׳ חקר לב ובחן כליות וגו׳ (ירמיהו י״ז ט׳). ותמת̇ילה באלסראג̇ מן בין ג̇מיע אלמניראת לג̇האת לאעתדאל נורה ואסתקאמתה ואמכאן איצאלה אלי חית̇ יריד אלאנסאן ווג̇ודה פי כל וקת וכל מכאן מא ליס כד̇לך לכל מצ̇י סואה[1]).

28 יג̇ב אן יחאפט̇ אלמלך אלחק̄ ואלאחסאן פאן בהמא יסנד כרסיה:

אכ̇תצר פי אלליאמאת[2]) כמא עאדתה אן יפעל אד̇ קאל אולא להיתיה למאני דהבא וכספא (דניאל ה׳ ב׳) ת̇ם קאל באדין היתיו מאני דהבא (שם) כד̇לך קדם אולא חסד ואמת ת̇ם אכ̇תצר פי אלאעאדה̈[3]).

29 מן פכ̇ר אלשבאב אלקוה̈ ומן בהא אלשיוך̇ אלשיבה̈:

יריד אנה כמא אן האהנא נעותא ואוצאפא תליק במן תקאל עליה ופי אלוקת אלד̇י יצלח כד̇אך האהנא אפעאל דיאניה̈ תג̇ב באלאוכד פי אוקאת. פממא יקבח באלטבע אלכסל פי אלשאב̇ ואלרגבה̈ פי אלשיך̇ ואלג̇ראה̈ פי אלאמראה̈. וממא יסמג̇ לעלה̈ אלדין אלכ̇יאנה̈ פי אלמוסר ואלפסק פי אלשיך̇ ואלצלף̇ פי אלמסכ̇ין פאצ̇דאד אלאואיל תחסן באצחאבהא ואצ̇דאד אלת̇ואני תסמג̇ איצ̇א אלא אן אלמרסום אצעב[4]).

30 אלתט̇אהר באלשר ג̇ראחאת ושג̇ג̇ וצ̇רבאת מדאכ̇לה̈:

תמרוק תט̇אהר כמא קאל ובתמרוקי האנשים (אסתר ב׳ י״ב) גמר אלנסא. ומת̇ל אלאט̇האר פי הד̇א אלמוצ̇ע באלג̇מרה̈ אלתי תכון עלי ט̇אהר אלג̇לה פיקול מן ט̇אהר אלעבאד באלשר עאדאה אללה ואלנאס פעדאוה̈ אלנאס הי כאלשג̇ה̈ ואלג̇ראחה̈ אלתי מרצ̇הא ט̇אהר ועדאוה̈ אללה הי כאלצ̇רבאת אלבאטנה̈ אלתי לא תט̇הר. וליס אנה אסתחסן חאל מן הו שריר וליס יט̇הר שרה בל ראי הד̇א אסי חאל אד̇ אט̇הר

בחיבורם. ואמרו וישב וכו׳ הן שירושם המלך החכם בגלגל ממש הן שישיב גלגל שלהם עליהם ר״ל רעתם אשר כוונו לעשות בצדיקים.

[1]) ביאור: כמו שאין רואים מה שבבית אפל עד שיביאו נר לתוכו כן אין אנחנו יודעים מה שבלב האדם והשם לבדו ידענו. והמשיל דעת השם לנר לפי שאור הנר אינו משתנה ויוכל אדם לטלטלו כפי רצונו ונמצא בכל עת ובכל מקום מה שאין כן בשאר המאורות.

[2]) בכ״י אללאמאת.

[3]) ביאור: קיצר הכתוב (ולא הזכיר מלת אמת) בחלק השני וכן המנהג בכל המקרא.

[4]) ביאור: ר״ל כמו שבדברי העולם כל דבר יפה בעתו ולפי מצב כל אחד ואחד כן בדברי אמונה. והדברים המגונים בטבע הם העצלות בבחור והתאוה בזקן ואומץ הלב באשה ומה שהוא מכוער מצד האמונה הרמאות בעשיר והזנות בזקן ועזות פנים בעני והפכי אלו התארים בדברי העולם הם משובחים והפכי התארים בדברי אמונה הם גם כן מגונים (ר״ל שהרמאות גם כן מגונה בעני והזנות בבחור והעזות בעשיר) אלא שהמדות הנזכרות הם יותר קשות.

23 וכמא יכרה אללה אלצנג̇תין אלמכ̇תלפתין כד̇אך מיזאן אלמכר לא כ̇יר פיה:

מאזני מרמה הו ג̇יר אלמעי̇ר יקול כמא לא יחל אן תזיד [או תנקץ] פי אלצנג̇את ואלאכיאל תעמדא כד̇אך לא יג̇וז אן תדעהא בג̇יר עיאר פתזיד או תנקץ ואנת לא תעלם לאן עלמך באנך אד̇א תרכתהא ג̇יר מעירה̈ זאדת ונקצת יקום מקאם קצדך לתג̇יירהא לאן חקוק אלנאס מן אלאמואל לא יעד̇ר אלעבד עלי מא פי ניתה כמא[1]) יעד̇ר פי חקוק אללה[2]).

24 מן ענד אללה אצלאח כ̇טא אלמר ואלאדמי מא ד̇א יפהם מן טריקה:

ט̇י הד̇א אלקול אן אלאנסאן רבמא עזם עלי ספר בחר פעאקה עאיק פאנתם̄ לתפרדה ויכון רבה קד אראד בה אלכ̇לאץ מן אלג̇רק וכד̇לך פי ספר אלבר מן אלקתל וכד̇לך פי אלזרע מן אלג̇רב ופי אלחרב מן אלהלאך ומא אשבה ד̇לך ינתם אלאנסאן אד̇א לם יתם̄ לה אמלה ממא ליס יעלם אימא אלד̇י הו כ̇יר לה ולו עלם לשכר פטאבת נפסה[3]).

25 ומן והק אלאנסאן אסתראטה אלאקדאס ופחצה ען אלנד̇ור:

תחת הד̇א אלקול אפעאל מתעמדה̈ והו אן יאכ̇ד̇ אלאנסאן שיא ממא אה̄ל ללה פיבתלעה ואן יכון איצ̇א יסל ען אלנד̇ור אין הי ליאכ̇ד̇הא אמא עלי סביל אלאמאנה̈ או אלתג̇לב. ותחתה איצ̇א[4]) בתואפי כאנה יאכ̇ד̇ שיא ללה פלא יסלמה מג̇רדא בל יוקע פי אמרה מסלה̈ ופתיא פלעל אלמסול לא יחצל כלאמה נעמא או אלסאיל לא יפצח במעאני אלכ̇בר נעמא פיפתי באבאחה̈ אלמחט̇ור פיציר והקא ללג̇מיע[5]).

26 אלמלך אלחכים מן ד̇ר̈י אלט̇אלמין ואדאר עליהם אללולב:

אלתד̇ריה̈ הי תבדיד אלשמל לאנהם כלמא אג̇תמעו כאנו עצבה̈ ולם יפעלו עלי אלתבדיד מת̇ל ד̇לך. ואדארה̈ אללולב עלי אלצ̇רבין עלי אלט̇אהר אן יטחנהם כמא קאל והדוך רשעים תחתם (איוב מ׳ י״ב) ועלי אלבאטן אן ידיר עליהם לולבהם הם חתי יחל בהם מא קצדו אחלאלה באלצאלחין[6]).

[1]) בכ״י ומא.

[2]) ביאור: אינו די שאסור לך להוסיף ולגרוע במדות ובאבנים במזיד אלא שגם אסור שתשמור בביתך מדות שאינן מתוקנות מבלי שתדע אם אתה נותן יותר או פחות לפי שלא תוכל להתנצל לומר שכוונתך טובה בממון שאתה חייב לחברך כמו שתצטדק במה שאתה חייב לשם.

[3]) ביאור: אמרו ואדם וכו׳ כמי שהיה רוצה להפליג בספינה ועיכבו שום דבר והוא דואג על זה ואפשר שהשם הצילו מלטבוע בים וכן הרוצה לילך לדרך ולא הלך אולי נמלט מההריגה וכיוצא בזה שאדם אינו יודע מה שהוא לטובתו.

[4]) דברי הגאון כאן אינם ברורים ונראה שיש חסרון והעתקנו כפי השערתנו.

[5]) ביאור: הכתוב מוסב על זדונות כגון שיאכל אדם בקדשים או שיחקור לידע איה הנדרים ליטלם ברצון הנודר או בחמס וגם על שילום הנדרים שהנודר לא ישלם את נדרו כי אם אחר שאלה לחכם ואפשר שהחכם לא יבין את השאלה או שהנודר לא יבאר אותה היטב והחכם יתיר את הנדר שלא כדין וזה מוקש לשניהם.

[6]) ביאור: אמרו מזרה ר״ל מפזר את הרשעים לפי שלא יוכלו להרע בפיזורם כמו

ימכן אן ידבר ואיצׄא לאן פנון אלפתוח ואלהזאים כתׄירה מנהא בחילה ומנהא בקוה כמא פעל אמרפל ואצאחבה בברע וברשע ואצחאבהמא. ואמא פעל יהושע פי עי אד כמן להא כמונא ופעל גדעון פי מדין בתׄלתׄ מאיה בוק פלים אלחילה אכסבת דׄלך בל אמר אללה[1]).

19 באשף אלסר פהו מאר מאחלא פלא תכׄאלטן מגפלא פי נטקה:

גׄעל מן יכׄרג אלחדיתׄ עלי צׄרבין אמא תעמדא פהו גולה סוד ואקאמה מקאם אלסאעי ואלמאחל כמא פעל דואג וזיפים ומן אשבההם ואמא עלי גפלה פיסתנשקה אלמסאיל פיחדׄתׄה בגׄמיע מא כאן פהו פותה שפתיו מתׄל איש מצרי נלא[ם] איש עמלקי אלדׄי וגׄדה דויד עלי מא הו משרוח פחדׄר מן מכׄאלטה אלגׄמיע אלמסתכׄרג פכיף אלמתעמד[2]).

20 שאתם אביה ואמה יכׄמד סראגׄה פי גׄנה אלטׄלאם: 21 ותכון
נחלתה מדהשה פי אולהא ולא יבארך לה פי אכׄרהא:

מנע מן אלסטוה עלי אלואלדין ואכׄבר אן מן עקובה אלכׄאטי עליהמא כׄמוד אלסראגׄ וקת אלחאגׄה והדׄא מתׄל תחתה מעאן מנהא וקת יחתאגׄ אלי ראיה ותדבירה יעמי ען אלצואב נטׄיר קולה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה (דברים כ״ח כ״ח) ואיצׄא וקת ידעו רבה מן שדה וציק לא יגׄיבה עלי מא ימתׄל אגׄאבה אללה באלנור האירה פניך על עבדך (תהלים ל״א י״ז) ואיצׄא פי תׄואב אלצאלחין אלמסמי נורא לא יכון פי זמרתהם עלי מא ימתׄלה אור זרוע לצדיק (שם צ״ז י״א). ואלנחלה עלי צׄרבין מאל אלדניא עלי אלטׄאהר ונעים אלאכׄרה עלי מא קאל זאת נחלת עבדי ה׳ וצדקתם מאתי נאום ה׳ (ישעיה נ״ד י״ז) וגׄמיעא יפותאנה[3]).

22 ולא תקל אכאפי בשר ארגׄ אללה יגׄתׄך:

כמא עלמת אן כתׄירא מן אלצאלחין ארתגׄעו ען אלמכאפאה בשר פאגׄאתׄהם אללה ולם יקל לא תכאף פקט בל לא תקל קולא פכיף אלפעל[4]).

---

[1]) ביאור: כבר קדם (למעלה י״א י״ד) שאם יארע לאדם שום דבר יצטרך לעצת חברו מפני שהוא בעצמו דעתו טרופה במה שאירע לו ואמר כאן שכל שכן במלחמה שהיא סכנה לנפשות רבות ולמדינות רבות והיועצים רבים ואופניה שונים והניצוח הוא פעם בתחבולות ופעם בגבורה כמו מלחמת המלכים בימי אברהם. אבל מארב יהושע בעיר עי ומעשה גדעון בשלוש מאות שופרות לא היו בתחבולה כי אם בצווי השם.

[2]) ביאור: גולה סוד הוא המספר את המאורע בזדון כמו שעשו דואג והזיפים ופותה שפתיו הוא מי שמוציא השואל מפיו את הסוד והוא מסיח לפי תומו כמו שעשה נער מצרי עם דוד והחכם הזהיר מלהתחבר עם שניהם.

[3]) ביאור: הזהיר החכם את האדם מלמרוד באביו ואמו שאם יעשה כן ידעך נרו והוא משל לענינים רבים האחד שבעת שיצטרך המקלל להשתמש בשכלו ובהנהגתו לא יראה הדרך הישרה והשני שכשיקרא אל השם לא יענהו והשלישי שלא יבוא בקהל הצדיקים לקבל שכרו הנקרא אור. ואמרו נחלה מוסב על העושר בעולם הזה ועל העונג בעולם הבא ששניהם יברחו ממנו.

[4]) ביאור: אמרו אל תאמר ירצה בו לא די שלא תשלם רע אלא שלא תאמר אשלמה רע. וזאת היתה מדת צדיקים רבים.

14 תגד אלמשתרי יקול רדי רדי ואדא צאר אליה מדחה:

חכי אלוגדאן ודם פיה אלמתקלבין אלדין אליום ימדחון וגדא ידמון תעצבא כמא ידם אלאנסאן תגארה גירה ויחמד תגארתה הו ואלואגב נפסה פהו אלקול עלי אלרדי אנה רדי ועלי אלגיד אנה גיד כאן ללמר אם לגירה[1]).

15 מוגוד אלדהב וכתרה אלגואהר ואלאנא אלעזיז מע אלנטק באלמערפה:

פי דאר אלדניא קד יכסב אלעקל צאחבה מאלא וגואהרא ואתאתא ועקארא ופי אלאכרה אלתואב אלממתל בגנאן פיה גוהר ויאקות ומהא ודהב כמא וצפה יחזקאל (כ״ח י״ג) בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אדם פטדה ויהלום וסאיר אלקצה[2]).

16 וגאיז אן תאכד תובה אד צמן אגנביא ורהנה ען אלגריב:

כאן עאלמא במא חטר אללה פי אלתוראה עלי אלמקרץ אן יעתקל תוב אלמקתרץ כמא קאל לא תבא אל ביתו לעבט עבטו (דברים כ״ד י׳) פשרח האהנא אן אלצאמן ען אלמקתרץ יחל אן יוכד תובה ואדא אעתבר הדא אלקול אלעאקל וגדה כדאך לאן אלצאמן מן סעה יצמן ואלמקתרץ מן ציק[3]).

17 ותרי אלמאל אלחראם ילד ללמר ובעד דלך ימתלי פמה חצמא:

הדא מנה תחדיר מן אלנאר ללעאגל עלי מא ילתד בה אלטבע יתרך אלעאקבה אלתי תסי ותמר וקד עלמת מא צנע עכן אד לד לה אלמאל אלצואפי פאכד מנה מאיתין דרהם ולמסין מתקאל דהב וכסא לו פכאן דאך הלאכה וכדלך אחאב במא אכד מן נבות וגירהמא[4]).

18 עלי אן גמיע אלמחאסב[5]) תתבת במשורה פאחרי אן יחתאג אלחרב אלי חיל:

כאן קדם אן כל תדביר פהו יחתאג אלי ראי גיד מן גיר צאחב אלחאדתה ימיזה [לתחיר] ראי מן חדת עליה חאדת וצפא דהן גירה אד לם יחדת עליה הו שי פקאל האהנא אן אלחרב באלאוכד אן יחתאג אלי תדביר אד ליס הו לטר נפס ואחדה בל נפוס שתי בל בלדאן כתירה ואיצא לאן אלנטור כתיר אלעדד פכל ואחד מנהם

---

[1]) ביאור: הכתוב סיפר מה שבנמצא ומגנה המשנים בדבורם כמו שבני אדם מגנים סחורת זולתם ומשבחים את סחורתם והראוי לאדם שיאמר לרע רע ולטוב טוב בין שהדבר לו או לאחרים.

[2]) ביאור: הן בעולם הזה שיקנה האדם עושר ונכסים בשכלו הן בעולם הבא שיקנה בו שכר טוב אשר המשילו יחזקאל לעדן גן אלהים שבו אבנים טובות.

[3]) ביאור: החכם היה יודע שאסור למלוה לחבול בגד הלוה אבל מותר לו לקחת בגד הערב וזה כפי השכל שהערב ערב מפני עשרו והלוה ממשכן מחמת דחקו (ועיין בבא מציעא קט״ו א׳).

[4]) ביאור: הכתוב אזהרה שישמר אדם מעונש של גיהנום ושלא ימהר לילך אחר שרירות לבו וישכח אחריתה כמו שעשו עכן בחרם ואחאב בשדה נבות וכיוצא בהן.

[5]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ובכ״י א׳ אלמכאסב וזה טעות ומלת מחאסב לא נמצאת בערבי והגאון העתיק בכל מקום מלת מחשבות אפכאר חוץ מכאן ולמטה כ״א ה׳ וענין מחאסב כמו מחאסבאת ר״ל חשבונות.

ואכיאלה חתי לא תזיד עלי אלעיאר ולא תנקץ פלים הו זכ̈ ולא ברי מן אלכ̇טא ולד̇לך קאל אללה פי אלתוראה̈ אבן שלמה וצדק איפה שלמה וצדק (דברים כ״ה ט״ו) פקולה פי אלג̇מיע שלמה יריד אלופא וקולה וצדק יריד בה אלעיאר. ובאלג אלחכים האהנא אד̇ קאל גם שניהם יעניך אנך לו אכ̇ד̇ת באלכיל אלנאקץ ואעטית באלזאיד בעד אן תכון פי מלכך פהמא ממא יכרההמא אללה[1]).

11 ואלצבי איצ̇א יערף מן שמאילה אן כאן פעלה זכיא או מסתקימא:

קולה הד̇א חת̇ עלי אלארב יריד בה ארב ולד̇ך חתי יבלג אלי אחדי מנזלתין אמא אן יציר זכיא וד̇לך אלצלאח אלתאם̇ או יבקי מסתקימא עלי רסל אלנפס אלא אנה פי אלחאלין ג̇מיעא [י]כ̇אלף אלשר ולא יג̇תריה לאן אלנפס רסמהא אלמרסל אלסאד̇גיה̈ כמא קאל פי כתאבה אלאכ̇ר לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר (קהלת ז׳ כ״ט)[2]) פלא יחל ללאנסאן אן יפעל אלא ואחדה̈ מן ת̇נתין אמא ראצ̇הא אלי פעל אלכ̇יר ואמא תרכהא עלי סאד̇גיתה ולם ירצ̇הא אלי אלשר ויעודהא כמא קאל כי לחמו לחם רשע (משלי ד׳ י״ז)[3]).

12 כמא אן אלאד̇ן אלסאמעה̈ ואלעין אלבאצרה̈ אללה כ̇לקהמא:

יעני כד̇אך מרסל טבע אלנפס כ̇יר וצלאח וא[נ]מא אלאנסאן הו אלד̇י ירוצ̇הא וירוץ̇ חואסה̇ כלהא אלי אלשר בסו אלאכ̇תיאר כמא קאל למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט׳ ד׳). ואלמוצ̇ח לג̇מיע ד̇לך אלא תרי אן טבע אלאנסאן אן יצדק חתי יחסן הו לנפסה אלכד̇ב פיציר לה ד̇אך כאלעאדה̈ אלתי לא ימכנה אלאנתקאל ענהא כמא קאל גם אתם תוכלו להטיב למודי הרע (שם י״ג כ״ג)[4]).

13 לא תחב אלנום לילא תפתקר אפתח עיניך תנתעש:

עאד אלי אלחת̇ עלי אלתכסב פי אלדניא ועמל אלצאלחאת פי אלאכ̇רה̈ ואנמא אחתג̇נא אלי אן יעיד ד̇לך לנא לאנה קד̇ם ד̇כר אלחואס אזן שומעת ועין ראה פקאל אלצנאיע אלמהניה̈ אנמא הי תעלים ליסת טבעא כאלחואס פינבגי אן תנהץ̇ אליהא ולא תקד̇ר אנך בפכרך והואסך תקף̇ עליהא[5]).

---

[1]) ביאור: החכם אומר למי שעוסק במקח וממכר שכל זמן שלא תיקן מדותיו בדי שלא יהיה בהם לא פחות ולא יותר אינו יכול לומר זכיתי לבי וטהרתי מחטאתי וכן אמרה התורה שתהא המדה שלמה ומתוקנת. והפליג החכם באמרו גם שניהם לומר שאינו רשאי אפילו לקבל במדה פחותה וליתן במדה יתרה מפני שאסור לשמור בביתו מדות שאינן מתוקנות.

[2]) עיין אמאנאת דף 194.

[3]) ביאור: זה המאמר הערה לאב ליתן מוסר לבנו אם כדי שיזכה את ארחו עד שיגיע לשלמות או כדי שישאר על ישרו הטבעי כי יצר לב הנער הוא טוב מבריאתו ובלבד שלא ירגיל את נפשו בדבר רע.

[4]) ביאור: ר״ל (כמו שברא השם את חושי האדם לטוב) כן לבו ישר בטבעו והוא לבדו ישחיתנו ברוע בחירתו וכן אנו רואים שאדם דובר אמת עד שירגיל את לשונו לדבר שקר ואחר זה לא יסור מלעשות כן.

[5]) ביאור: החכם חזר להעירנו לעמול למחיתנו בעולם הזה וכן להצלחתנו לעולם הבא מפני שהאומניות שהן לפרנסתנו אינן בטבע האדם כחושים שקדם זכרם אבל צריכות לימוד.

אלאמראה̈ אלתקועית לדוד חתי אכ̇דת מרפועה[1]) כמא הו משרוח פי קצתהא
ר אלחו̇ל מן אלרג̇אל יכ̇אטב צאחבה בכלאם חתי יעלם מקדורה פמנה בלין
ה בכ̇שונה̈ ומנה עלי סביל אלתכ̇ויף ומנה עלי ג̇הה̈ אלתרגיב כל אמר חסב טבעה
יתה[2]).

6 תג̇ד אכת̇ר אלנאס יצף כל ואחד פצ̇לה וד̇ו אלאמאנה̈ עלי
'צחה̈ מן יג̇ד:

הד̇א מנה איצ̇א אנכאר מא יסתעמלה אלנאס מן וצף כל אנסאן מנהם מחאסן
סה וינסי מסאויה ולעל מא תרכה מן אלאמור אלמד̇מומה̈ אצ̇עאף מא קאלה מן
מחמוד ולעל מא קאלה איצ̇א מן אלמחמוד אמא אן יחצל מנה בעצ̇ה או לא שי
א כאן אבשלום יקול מי ישימני שופט בארץ ועלי יבוא כל איש אשר יהיה לו
: ומשפט והצדקתיו (שמואל ב׳ ט״ו ד׳) וכאנת טויתה בכ̇לאף ד̇לך כמא שהד
'לה עליה ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל (שם ו׳). ולם ירד בקולה ואיש
ונים מי ימצא אנה לא יוג̇ד בתה̈ ואנמא אראד אנה עזיז[3]).

7 אלצאלח יסיר פי צחתה וטובי בניה מן בעדה:

כמא ועד אללה אן אלבנין אלצלאחין יזדאדון סעאדה̈ בצלאח אבאיהם הד̇א
סביל אלתפצ̇ל כמא קאל ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי (שמות
ר׳) ואמא אן כאנו טאלחין לים ינפעהם אבאוהם שיא כמא קאל צדקת הצדיק
יו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה (יחזקאל י״ח כ׳)[4]).

8 וינבגי ללמלך אלג̇אלס עלי כרסי אלחכם אן יד̇רי מן חצ̇רתה
ל שר:

שרחה אן אלחאכם לא יחל לה אן יחצ̇ר בין יריה שהאדה̈ בזור ולא מעין
ט̇לם ול[א מח]תג̇ לגירה בשי ולא מן יסר̇ סרא פי מג̇לסה פאן הד̇ה אלאפעאל
ומת̇אלהא שר פי אלחכם מפסדה̈ לה[5]).

9 מן ד̇א יקול אני זכית קלבי וטהרת מן כ̇טיתי: 10 ואלצנג̇תאן
למכ̇תלפתאן ואלכילאן גיר מעתדלין יכרההם אללה אג̇מעין:

אומי בהד̇א אלקול אלי מן יביע או ישתרי פיקול מהמא לם יעיר צנג̇אתה

---

[1]) אפשר שצ״ל מדפונה.

[2]) ביאור: הנבון יוציא בנחת העצה הטמונה בלב אדם כמו שדולים מים מן הבאר
עשה יהודה עם יוסף והאשה התקועית עם דוד. והערום המבקש לידע מה שבלב חבר
ר עמו קשות או רכות ויאיימהו או יבטיחהו והכל כפי טבע חברו ומזגו.

[3]) ביאור: מדרך בני אדם לפרסם מדותיהם הטובות ולכסות את מדותיהם הרעות ואפשר
ם הטוב שמתהללין בו הוא שקר במקצתו או בכולו כמו שעשה אבשלום עם בני ישראל
תפאר בצדקתו ולא כן היה בלבו. ואמרו מי ימצא ר״ל שאנשי אמת אינו מצויין כי אם מעטים.

[4]) ביאור: הבטיח השם בני הצדיקים שיוסיף בחסדו על הצלחתם אם ילכו בדרך אביהם
אם יעשו הרע לא תועיל להם צדקת אביהם כלום.

[5]) ביאור: אזהרת לשופט שירחיק מפניו עדות שקר ועוזר בחמס וטוען לזולתו ועושה
'ם בפניו שכל אלה מטים את המשפט.

אללאטר קאל פיה ליץ ואלנביד אלדי עלי סרעה יזיד פי אלאצ[טר]א[ב] קאל פידה הומה אלא אנהמא גמיעא אצ׳דאד אלחכמה אלמרסלה מן מצ׳אדתהמא אלתשאגל בשרבה[מ]א ען אלאשראף עלי אלעלום ובעד ד׳לך מא יפעלאנה פי אלדמאג לאן אלשראב יג׳פף ואלנביד ירטב פיכ׳רג׳אן אלעצ׳ו ען אלאעתדאל[1]).

2 והיבה אלמלך איצ׳א כנהים אלצ׳רגאם פמן תג׳אוזהא קד אכ׳טא עלי נפסה:

באלג פי הד׳א אלפסוק אלת׳אני אכת׳ר מן אלאול (י״ט י״ב) לאנה קאל פי אלאול זעף מלך שבה סכ׳טה בזיראן אלאסד. פכיף היבה אללה עז וג׳ל אלדי הו מלך אלמלוך וסיד אלסאדה וקד עלמת מא קאל אריה שאג מי לא יירא ה׳ אלהים דב״ר (עמוס ג׳ ח׳)[2]).

3 כראמה אלמר אלג׳לום ען אלכ׳צומה וכל ג׳אהל ילג׳ פיהא:

הד׳א אקעאר לכל מתנאזעין מן אן יתנאזעו וד׳לך אן אלמנאזע לך לא יכ׳לו מן אן יכון מת׳לך או פוקך או דונך פאן כאן פוקך פאעתרף לה בחקה ואן כאן דונך פלא תקתדרן עליה ואן כאן נט׳ירך פאפצ׳ל עליה ולו אסתעמל אלנאס הד׳ה אל[חדו]ד לם יכ׳תצם את׳נאן מנהם. והד׳ה אלקצ׳יה פי אלמנאזעה אלתי ליסת פי אלמאל בל פי אלתרוס[3]).

4 אלכסלאן לא יחרת׳ פי אלכ׳ריף פיטלב שיא פי וקת אלחצאד פלא יג׳ד:

ט׳אהר הד׳א מעלום ובאטנה פי מן לם יעד׳ חסנאת מן דניאה לאכ׳רתה פהו כמן לם יפלח ארצ׳ה מן אלשתא ללציף וכמן לם יתזוד והו פי אלבר ללבחר וכמן לם יכ׳בז ויטבך מן יום אלג׳מעה ללסבת וג׳מלה אלחכמה אלנט׳ר פי אלעאקבה כמא קאל אללה יבינו לאחריתם (דברים ל״ב כ״ט)[4]).

5 אלמשורה פי קלב אלמר באלמא אלעמיק לא ידלוה אלא מן כאן ד׳א פהם:

למא כאן אסתקא אלמא באללטף יכון שבה אלראי אלמסתור פי אלקלוב בה ואלאעתבאר פי הד׳א מא כ׳אטב יהודה ליוסף חתי אסתקי מא פי נפסה ומא כ׳אטבת

---

[1]) ביאור: קרא ליין ליץ לפי שהוא מחזק בתחלה כח המדמה ולשכר הומה מפני שהוא מוסיף מיד על בלבול הדעת והם יחד בטבעם הפכי החכמה והתנגדותם היא ששתיית היין והשכר מונעת מלעסוק בידיעות ועוד שהיין ייבש את המוח והשכר ילחלחהו ושניהם יוציאוהו משווי מזגו.

[2]) ביאור: הפליג בזה הפסוק יותר מבפסוק שלמעלה שלא זעף המלך בלבד אלא גם כן אימתו היא כשאגת אריה ואם כן במלך בשר ודם כל שכן במלך המלכים.

[3]) ביאור: הכתוב אינו מוסב על המריב בממון אלא על המריב בשררה ואומר לו אם בעל ריבך למעלה ממך הודה לו ואם הוא למטה ממך אל תתגאה עליו ואם הוא כמוך עשה חסד עמו ואילו יעשו כן בני אדם לא יהיה ריב לעולם

[4]) ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ועל דרך נסתר ענינו במי שלא הכין מעשים טובים מעולם הזה לעולם הבא והוא כמי שלא עבד את אדמתו מחורף לקיץ וכמי שלא הכין צידתו מיבשה לים ומערב שבת לשבת וכלל החכמה לראות את הנולד.

27 אנתה יא בני אן תקבל אדבא יסהיך ען אקואל אלמערפה̈:

הד֗א אלמוסר אלד֗י הו לשגות מאמרי דעת אנמא הו אדב באלאסם לא באלמעני
כמ[illegible]א אן אלאצנאם אלהים באלאסם לא באלמעני פאוצי וקאל מן אתאך בקול זעם אנה
אר[illegible]ב וראית קולה ד֗אך יסומך אן תזול ען הד֗ה אלמערפה̈ אלתי עלמתך פלא תקבלה
פא[illegible]כי קד חצלת ג֗מיע אלקול והד֗א אצח̈ה[1]) ועלי מא קאל משה כי בקש להדיחך מעל
ה׳ אלהיך (דברים י״ג י״א)[2]).

28 מן יתרג֗ם פי אלחכם פהו כשאהד זור וקול אלט֗אלמין יסתר
א[illegible]לט֗לם:

שרח הד֗א אלפסוק הו מא יסתעמלה בעץ֗ אלנאס יחצ֗רון מג֗לס אלחכם פיחתג֗ון
לא[illegible]חד אלכ֗צמין ויקולון ימכן אן יכ[ון] לה [מ]כ֗ליץ הו כד֗י וכד֗י וימכן אן תכון עליה
חג֗[illegible]ה הי כד֗י פהד֗א מנהם מקאם שהאדה̈ זור לאן אלכ֗צם נפסה אערף בחאלה פלו כאן
שי לאחתג֗ בה וכד֗לך אלחאכם אן הו סמע מנהם. ופסרת יבלע און יסתר מת֗ל קולה
ולא[illegible]א יבאו לראות כבלע (במדבר ד׳ כ׳) אלד֗י תפסירה סתרה. וגרץ֗ הד֗א אלקול אנה לא
יס[illegible]תר עלי אלט֗אלם אלא ט֗אלם מת֗לה כמא קאל אללה ולא תחמל ולא תכסה עליו
(ד[illegible]רים י״ג ט׳)[3]).

29 קד היית ללדהאה̈ אלאחכאם ומהאבג֗ לט֗הור אלג֗האל:

הד֗א מן אלחכים קול תחד֗יר ינטוי עלי ת֗לאת֗ה̈ אשיא אחדהא אחכאם אלדניא
כפ[illegible]על אלנאס פאן אללה אנמא אבאחהם קתל הד֗א וחרק הד֗א וג֗לד הד֗א לכי יעתבר
אל[illegible]באקון כמא יקול והנשארים ישמעו וייראו (שם י״ט כ׳). ואלת֗אני אלעקובאת אלתי
יחל[illegible]הא אללה באלעצאה̈ פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה̈ קאל פיהם והאלהים עשה
שי[illegible]או מלפניו (קהלת ג׳ י״ד). ואלת֗אלת֗ אלעקאב אלשדיד ואלאלאם אלתי אעד֗הא
לל[illegible]פאר ואלעצאה̈ פי דאר אלאכ֗רה̈ קאל פיהא ויצאו וראו [וכ׳] והיו דראון לכל בשר
(י[illegible]שעיה ס״ו כ״ד)[4]).

כ

1 אן אלכ֗מר לדאה ואלמסכר למהים כל מן מהג֗ פיהמא לא יתחכם:

וצף אלח[כים כל ואחד] מן הד֗ין בפעלה אלכ֗מר אלד֗י עלי אלעאג֗ל יקוי

והא[illegible]ם להביא את הבן לפניו והאם תברח ומוכרים נכסי האב לשלם את הגזלה. והודיע אחרית
הד[illegible]ר לעורר את האב והאם ליסר את בנם.

[1]) אלו המלות אינן ברורות ואפשר שיש כאן חסרון.

[2]) ביאור: המוסר הזה נקרא בשם מוסר ואינו מוסר באמת כמו שהאלילים נקראים אלהים
ואינ[illegible]ם אלהים והחכם הזהיר מלשמוע לדברי המסית והמדיח שהם סותרים מה שלימד מן החכמה.

[3]) ביאור: המליץ כאן הוא מי שיבוא מעצמו לפני בית דין ובודה מלבו טענות וראיות
לבע[illegible]לי הריב או נגדם וזה כעדות שקר שאילו היו טענותיו אמת היה בעל דין עצמו טוען
בהן וכן הוא בשופט אם ישמע אל טענות המליץ. ואמרו מבלע ענינו יסתיר וכוונת הפסוק שלא
יכס[illegible]ה על הרשע כי אם מי שהוא רשע כמוהו

[4]) ביאור: בזה שלשה עניינים האחד שניתנה רשות לבני אדם לענוש את החוטאים למען
ילמ[illegible]ר וייראו הנשארים. והשני שהשם מביא רעות על הרשעים בעולם הזה על פי נס. והשלישי
שיפ[illegible]רע השם מהכופרים בעולם הבא.

23 תקוי אללה ללחיוה ואלמסתכתר מן לזומהא לא יטאלב[1] בשר:

לנא לפטה לינה ושכיבה עלי סביל אללזום כמא קאל איוב ובהמרותם תלן עיני (איוב י״ז ב׳) וקול דוד אם תשכבון בין שפתים (תהלים ס״ח ד׳). וגרץ הדה אלאיה יקול אלחכים אן אלעבאד ליס יכאדון אן יכלו מן סיה וחסנה פתקוי אללה הי לדאר אלבקא אלחיוה אלדאימה וקד בקית אלזלאת אלתי תלחק אלעבד תחתאג אלי אדאב תדהבהא ענה אללהם אלא אן יסתכתר מן מלאזמה אלתקוי פאנה אדא פעל [דלך] לם יטאלב בהדה אלזלאת אליסירה אמא לאנה חין עוד נפסה אלכיר ארתפע ענה אלזלל ואלאנפאל או יכון לכתרה חסנאתה מחית ענה אלצגאיר עלי מא קאל בחסד ואמת יכפר עון וביראת ה׳ סור מרע (משלי ט״ז ו׳)[2].

24 תרי אלכסלאן קד גמס ידה פי אלגצארה[3] פעגז[4] אן ירדהא אלי פיה:

באלג אלחכים פי כסל הדא אלמדכור אנה יכסל אן יאכד לקמה מן גצארה פיטעמהא בעד גמס ידה פיהא כדאך תגדה פי אמר דניאה אלמטאעם בין ידיה פלא ילתפת אליהא ופי אמור דינה אלצלוה ואלבר בין ידיה פלא ינהץ אליהא ופימא יגמעהא והו אלחכמה גמיע אלעלום מוצועה בין ידיה פלא יתעלם מנהא שיא[5].

25 כמא תצרב אלדאהי פינהץ מן גפלתה[6] כדאך אדא ועטת אלדהן יפהם אלמערפה:

יריד אן כלאמך יעמל פי אלעאקל מתל צרבך ללגאהל בל הו אעמל כמא יקול תחת גערה במבין (משלי י״ז י׳)[7].

26 תרי אלאבן אלמסי אלמכגל ינהב אבאה ויהרב אמה:

עלי אלגזוי מן אלכלאם פאנה רבמא סרק מן מאל אביה שיא פאחוגה אלי אן יטלק אמה אד לם תחפטה. ועלי אלכלאם אלגמלי פאנה קד ינקב ויתלצץ פיאכד מאלא[8]) ויהרב פיטאלב אלסלטאן אבויה באחצארה פתהרב אלאם פתסתתר אד הי אמראה ויוכד אלאב בביע ציעתה לינרם מא סרק. פבשף הדה אלעאקבה ליחת עלי אלאדב[9].

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ ילאזם.

[2]) ביאור: מלות לינה ושכיבה יורו לפעמים על התתמדה. וכוונת הפסוק היא שבטבע האדם לעשות רע וטוב והנה יראת השם תביאהו לחיי עולם וישארו שגיאות הצריכות לכפרה והמתמיד ביראת השם לא יפקד באלו השגיאות הקלות אם שיתנהג במעשים טובים ולא יכשל כלל או שיסלחו לו השגיאות בעבור רוב צדקתו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ מתלא.

[4]) „גלאת״ ונראה שהגאון החליף הפסוק הזה עם הפסוק שלמטה כ״ו ט״ו ועיין ביאורו שם.

[5]) ביאור: הפליג החכם בעצ־ות העצל שהמאכלים לפניו ולא יטעם מהם וכן הוא בדברי העולם ודברי אמונה ובדברי חכמה שהם לפניו ולא יביט אליהם.

[6]) „כמו שתכה הלץ ויתעורר מפתיותו כן וכו׳״.

[7]) ביאור: פעולת הדיבור לאיש נבון היא כהכאה ללץ וגם יותר חזקה.

[8]) בכ״י מאלה.

[9]) ביאור: ענין הפסוק אם נפרש כל חלק ממנו לבדו שהבן גוזל את אביו והאב יגרש את אמו לפי שלא שמרה אתו ועל דרך כללית הבן יהיה גנב או גזלן והמלך יצווה את האב

19 אלכתיר אלחמיה יחמל אוזארא פאנך אן תכלצת מן שי
ודדת פי גירה:

יסתקים אן יכון הדא אלקול [עלי הד]ה אל[עבא]רה יחדרנא בה מן אסתעמאל
חדה וכתרה אלסכט ויערפנא סו עאקבה דלך אן אלאנסאן יתכליץ מן מציבה וידכל
אכרי. ועלי עבארה אכרי ינתטם מע אלפסוק אלאול יקול לא תדע ולדך בלא ארב
והלכה פיכרג גדל חמה נשא ענש כתיר אלחמיה עלי אלנאס חאמל אוזאר(א) ענד
ה בל כלצה מן גמיע דלך וזד פי ארבה והדא אנטם ואטבע[1]). וכמא אמר אלאב
יודב אמר אלולד איצא בקבול אלארב הו קול

20 אסמע אלמשורה ואקבל אלאדב לקבל אן תתחכם פי אכרתך:

ופי תנאהיה אלי אלעאקבה אקואל מנהא ירני אלמודב ואלמודב גמיעא ויקול
ברו עליה פאן נפעה ליס יתבין אלסאעה אלא פי אלעאקבה. ומנהא יקול ללולד
יך וקת תטלב תתארב פיה פלא ימכנך לעסוך ען דלך פתאדב מהמא ימכנך אלקבול.
הא אן יכון ישיר אלי דאר אלאכרה פיקול ארבך פי אלדניא ינפעך פי אלאכרה
א לך ממא יתגר בה מן עאלם אלי עאלם אכר[2]).

21 ואעלם אן אפכארא כתירה פי קלב אלמר ותקדיר אללה הו
די יתבת:

תחת הדא מעאן אולהא ימנע אל[מר] מן אן [יקצי] ויחתם עלי שי בעינה מן
חוארת אנה יכון. תם ילזמה אלאעתקאד דאימא אנה מחאט מדבר פי כל אחואלה
כלא אלאמר ואלנהי[3]).

22 שהוה כל אנסאן אלאחסאן אליה[4]) ומטהר פקרה כיר מן די כדב:

נרצה אלא יטמע בעין אלנאס בעצא פי אנה יחסן אליה תם לא יפעל ועלי
כל אנסאן ישתהי מנך אן תחסן אליה פאן אמכנך מא סאלך ואלא פאטהר לה
דר מא סאלך ופקרך מנה אצלח מן אן תעדה ותכלפה ולו לם יועד בלק בלעם[5]) במא
יפעל כאן אצלח ולו לם יועד אבימלך בעלי שכם במא לם יף להם בה כאן אסהל[6]).

תת כדי שלא ימיתום והשני שלא ייראו שימיתום כאשר ייסרום והשלישי והוא היותר טוב שיחיו
תם במוסר ולא ימיתום בעזבם אותם על אולתם.

[1]) ביאור: לפי מה שהעתקנו אמרו כי אם מציל וכו יתכן שתזהיר האדם מלהיות כעסן
וף הדבר שאם ניצל מצרה יבוא לצרה אחרת. ועוד נראה שהפסוק הזה מחובר עם הפסוק
פניו ואמר שאם האב אינו מיסר את בנו מאבד אותו ויהיה ענין גדל חמה וכו׳ שתכועס תמיד
בני אדם ישא עונש לפני השם ולפיכך חייב האב שיציל את בנו מכל זה ויוסיף ליסרו.

[2]) ביאור: אחר שצוה האב ליסר את בנו צוה את הבן לקבל את המוסר. ובאמרו
תריתך יש ענינים רבים וזה שתחכם אומר למיסר ולמיוסר שבאחריתם יכירו תועלת המוסר.
ר יזהיר את הבן שילמד עתה לפי שבזקנתו לא יוכל עוד ללמוד. ועוד אומר שאם קיבל
וסר בעולם הזה יועיל לו בעולם הבא ומה טוב ומה נעים סחר כזה.

[3]) ביאור: בזה הפסוק יש כמה ענינים האחד שלא יגזור אדם על דבר ויחליט שיהיה
שני צריך שיאמין שהוא מוגבל בהנהגת השם חוץ מבדברי צווי והזהרה.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ חסר. — [5]) אפשר שצ״ל בלעם בלק.

[6]) ביאור: כל אדם יתאוה שייטיב לו רעהו אבל טוב לאדם שיודה שאין ביכלתו למלא
לת השואל משיבטיחהו ולא יעשה כמו שהבטיח בלעם את בלק ואבימלך את בעלי שכם ולא
ום שוע.

מאלך ולא תקדר אן תורת̇ה עלמך לאן אלחכמה̈ קד כאן מת̇להא באשה כמא קדם חכמות בנתה ביתה (משלי ט׳ א׳) ואלפאידה̈ פי [הד̇א אנה] אד̇א כאן אלאמר כד̇אך פינבגי ללולד אן יג̇ד פי טלב אלעלם וכמא סאסנא[1]) אלאולון והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה (אבות ב׳ י״ב)[2]).

15 ומן פעל אלכסל אן יוקע אלסבאת ותג̇ד אלנפס אלמלולה̈ תג̇רע:

חת̇ בהד̇ין אלקולין עלי אלנשאט אלי אלפעל אלדיאני ואלדניאיי ואנמא צאר אלכסל יוקע אלסבאת לאן אלבכ̇אר אלד̇י סבילה אן יתחלל פי מסאם אלבדן בחרכה̈ אלבטש אד̇א הי סכנת פלם תחללה תרקי אלי אלדמאג פאחדת̇ נומא ינחל בה[3]).

16 מן חפט̇ אלוציה̈ חפט̇ נפסה ומן אזרא בטריק אללה יהלך:

אשאר בקולה בוזה דרכיו אלי אללה וכאן גרצ̇ה פי הד̇א תרך אלאמתנאן מן אלטאיעין עלי רבהם יקול להם אנמא עמלתם ל[נפ]סכם וחפט̇תמוהא ובעכסה יקול ללע[צאה̈] לם ת[גי]ט̇וה ואנמא אגט̇תם אנפסכם כמא קאל ירמיה ען קול אללה האותי הם מכעיסים נאום ה׳ הלא אותם למען בשת פניהם (ירמיה ז׳ י״ט)[4]).

17 אלראוף עלי אלמסכין הו מקרץ̇ אללה ואילאוה יסלמה לה:

הד̇א איצ̇א חת̇ עלי אלצדקה̈ יקול ללמומן לא תט̇נן אן אלדרהם אלד̇י תצדק בה קד צ̇יעתה ואנמא אודעתה ביד מסתודע ענד רב אלעאלמין עז וג̇ל בל לא כאלודיעה̈ אלתי סבילהא פי אחכאם אלנאס לים עלי אלמסתודע שי מן דרכהא אלא כאלדין אלד̇י דרכה וצ̇מאנה עלי אלמקתרץ̇ חתי יופיה איאה כד̇לך צ̇מן אללה אלג̇זא ללמתצדקין[5]).

18 אדב ולדך פאן אלרג̇א מוג̇וד ולא תחמל נפסך עלי קתלה:

להד̇א אלקול ת̇לאת̇ה̈ מעאן אחדהא אנה אמר אן יודב אלאב ולדה ואלאסתאד̇ תלמיד̇ה ברפק מן חית̇ לא יתחאמלאן עלי תלף אלנפוס. ת̇ם עכס ד̇לך אנה אעט̇י אלמודב אמאנא מן תלף נפס מן יודבה פקאל לא תכ̇טר אלי באלך מותה. ואלת̇אלת̇ והו אחסנהא אנה אמר באדב אלולד ואלתלמיד̇ פקאל אחיהמא באלאדב ולא תרעהמא עלי ג̇הלהמא פתקתלהמא[6]).

---

[1]) אולי צ״ל סנו לנא.

[2]) ביאור: כאלו אמר אפשר שתנחיל את בנך ממונך ואי אפשר שתתן לו חבר משכיל וזה הערה לאדם שאם ראה שחברו אינו מועיל להצלחתו ולטובתו יחליפנו. ויש עוד לפסוק הזה ענין נסתר והוא שנמשלה כבר החכמה לאשה ואמר שהאב אינו יכול להנחיל את בנו חכמה ולכן ישתדל הבן בעצמו לקנותה.

[3]) ביאור: המאמר הזה הערה לזריזות בין בדברי העולם בין בדברי תורה. ואמרו עצלה וגו׳ מפני שההבל הנוהג להתפזר דרך נקבי הגוף כשהאדם עמל עולה אל המוח אם הוא עצל ומפיל עליו תרדמה.

[4]) ביאור: אמרו דרכיו רוצה לומר דרכי ה׳. ואמר ששומר מצותיו לא ייטיב כי אם לנפשו והממרה את פי ה׳ אינו מכעיס אותו כי אם מכעיס את עצמו.

[5]) ביאור: הפסוק הזה הוא הערה לצדקה ואמר שמה שנותן האדם לעניים אינו אבוד כי אם הוא שמור ביד השם ולא כפקדון בידי אדם שאין אחריותו על השומר אלא כמלוה שאחריותו על הלוה שהשם הבטיח לשלם את גמול חונן דלים.

[6]) ביאור: יש בפסוק הזה שלשה ענינים האחד שהאב ייסר את בנו והרב את תלמידו

מוד עבר על פשע אן אבימלך אסי אלי אברהם ושרה גמיעא פלמא אעתדר וסאלה
צפח צפח לה ודעא לה ויתפלל אברהם וגו' (בראשית כ' י"ז) וכדלך יצחק אסו
ה אבימלך ואצחאבה פצפח ענהם ואעטאהם אמאנא כמא קאל וישכימו בבקר
בעו איש וגו' (שם כ"ו ל"א) ואכוה יוסף אסו אליה באלחסד ואלביע ומא אנצם
המא פנפר להם וכלמהם באלכלאם אלחסן כמא קאל ועתה אל תיראו וגו' (שם
כ"א) ואנמא כתבת הדה אלקציץ לנעתבר בהא[1]).

12 תרי זבר אלמלך כנהים אלצרגאם ותגד רצאה כטל עלי עשב:

עלי אלטאהר יסתקים אן יכון תמתילה לסכט אלמלך באלאסד ולרצאיה
ןדי לאן אלנאמי [אנמע] נועאן[2]) נבאת וחיואן פאכתר אלחיואן לא קואם לה אלא
נבאת פשבה אלרצא באלטל אלדי הו מאדה אלנבאת אלדי הו קואם אלחיואן
ה אלסכט באלאסד אלדי יפני אלחיואן אלדי הו יפני אלנבאת פאכד אלחאשיה
כל פן. ועלי אלבאטן יקול אדא כאן הדא שאן מלך מן מלוך אלנאס פכיף מלך
מלוך וסיד אלסאדה אחרי אן יכון סכטה כאלאסד וכמא מתל פקאל אריה שאג מי
ירא וגו' (עמוס ג' ח') ואן יכון רצאה כאלטל כמא שבה פקאל אהיה כטל לישראל
שע י"ד ו')[3]).

13 וכמא אן אלולד אלגאהל אפה עלי אבויה כדאך צלאב אלזוגה
לוכף אלמתתאבע:

עול פי הדה אלקציה עלי מא כאן קדם ובן כסיל תוגת אמו (משלי י' א')
ל אן אלזוגה איצא להא וצלה באלבעל כוצלה אלאבן באלאב פאדא כאנת צלאבה
בלאוהא עליה כבלא אלולד [אלגאהל] עלי ואלדיה ולכן אלואלד לא ימכנה אן יציר
ולארה] לא ואלד ואלבעל ימכנה אן יציר לזוגתה לא בעל באלטלאק[4]).

14 אלעקאר ואלמאל מן נחלה אלאבא ותופיק אלזוגה אלמנגחה
ענד אללה:

כאנה[5]) יקול ימכנך[6]) אן תעטי ולדך מאלא ועקארא ולא תקדר אן תעטיה
רא צאלחא ואל[פאי]ד[ה] פי הדא אן אמר אלעשיר אליה אן ראה מנגחא צאלחא
ואלא אסתבדלה. וקד ימכן אן יכון להדא[7]) באטן פיקול תקדר אן תורת אבנך

[1]) ביאור: כמו שהאריך משה אפו לבני גד ובני ראובן והרבה עמהם דברים עד שנצטדקו
שחשדם והודה להם וכן עשה יהושע וישראל עמהם. ואמרו ותפארתו וכו' כמו שסלח
תם לאבימלך וכן עשה יצחק שלום עם אבימלך ורעיו ויוסף עבר על פשע אחיו ולא נכתבו
המעשים כי אם כדי שנלמד מהם.

[2]) בכ"י . . . מאלן.

[3]) ביאור: לפי שהאריה טורף בעלי חיים שהן ניזונים על הרוב בצמחים שהם גדלים
הזכיר החכם שתי הקצוות והמשיל זעף המלך לשאגת אריה ורצונו לנזילת הטל. ועל דרך
כוונת הפסוק היא אם כן הוא במלך בשר ודם במלך המלכים לא כל שכן.

[4]) ביאור: אמרו אביו ר"ל אביו ואמו ונסמך זה הפסוק על מה שאמר למעלה בן
תוגת אמו. ואמר שיש חיבור בין הבעל ואשתו כחבור האב עם בנו ואם היא אשת מדנים
הווה לבעלה כבן כסיל ליולדיו אבל האב אינו יכול להיות לא אב והבעל יוכל להיות לא
בגירושין.

[5]) בכ"י באנה.

[6]) בכ"י אבנן. — [7]) בכ"י לידהא.

קאל אלחכים כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני (קהלת ב׳ כ״ד). ואמא אלגאהל פֿאן נעמתה מאדה לגהלה פינבסט פי אלאכל ואלשרב ואלנשיאן פי ניר וקתה פיכֿטי עלי טבעה ותתנאולה אלעלל ואלאמראץ ומן גיר חלה פיסי אלי נפסה במא יוקעהא פי שדיד אלעקאב וכמא קאל עמוס עַן אלמנעמין והם יגהלון פי פצל הוי השאננים בציון (עמוס ו׳ א׳) אלי אכֿרה. וקולה אף כי לעבד משל בשרים אצלה אנה יחסן במן הו מן נסל אלמלך אלתסל[ט ו]אל[תרום] פהו ישפק עלי רעיתה וירי להם [לג]הבאת מנהא ליקים ד̇כר אבאיה ויחיי דולתהם ואיצֿא ליבקי סננהם ויגאזי כל מן כאן ולדא ובֿאדמא להם ואיצֿא לאנה ירגו מתֿל ד̇לך לנסלה כמא עלמת מן שלמה אנה סן גמיע סנן אביה ותֿבתהא ויאהב שלמה את ה׳ ללכת בחקות דוד אביו (מ״א ג׳ ג׳) ואד̇א דלי אלקום עבד פאנמא קצדה[אן] יגי̇ר סנן מולאה ויקתל אוליאה ואצחאבה ועמֿאלה אלי אן ינתהי אלי אדונהם כמא קאל פי בעשא עַן ירבעם לא השאיר כל נשמה לירבעם עד השמידו (שם ט״ו כ״ט) וקאל פי מא פעל זמרי באלה לא השאיר לו משתין בקיר (שם ט״ז י״א) ולים ירגו איצֿא אן יתֿבת אלמלך לנסלה פהו יסוסהם בלא שפקה. ואנמא צאר הד̇א אלבאב אלתֿאני קצה אלעבד אעג̇ב מן אלאול אלד̇י הו קצה אלאחמק חתי קאל פיה אף כי לעבד לאן אלאול כֿטאוה עלי נפסה פקט והד̇א אלתֿאני כֿטאוה עלי אמה או גמאעה. ואלגאהל איצֿא[1]) יסמי עבדא כמא קאל ועבד אויל לחכם לב (משלי י״א כ״ט) ואמא אלמקתרץ פלא יסמי עבדא אלא למן אקרצֿה פקט כמא קאל ועבד לוה לאיש מלוה (שם כ״ב ז׳)[2]).

11 מן עקל אלאנסאן טול מהלה ומן פכֿרה אלתגאוז עַן אלד̇נב:

קד עלמת אן [משה רבינו] טו̇ל אלמהל לבני ראובן ובני גד ואוסעהם אלכלאם חתי תבין בראתהם ממא כאן יט̇ן בהם פשכרהם וקאל אם תעשון את הדבר הזה ועבר לכם כל חלוץ וגו׳ ונכבשה הארץ וגו׳ (במדבר ל״ב כ׳—כ״ב) וכד̇לך יהושע וכל ישראל אוסעהם איצֿא מהלא וחלמא לבני ראובן וגד[3]) איצֿא ממא כאנו אתהמוהם בה פשכרו אללה כמא קאל וייטב הדבר בעיני כל ישראל ויברכו אלהים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא וגו׳ (יהושע כ״ב ל״ג) הד̇א מן מחמוד האריך אפו. ומן

---

[1]) בסוף ביאורו הוסיף הגאון ואמר והכסיל יקרא גם כן עבד באמרו ועבד אויל לחכם לב אבל הלוה לא יקרא עבד אלא למי שהלוהו בלבד באמרו עבד לוה לאיש מלוה ונראה שזאת ההוספה היא פירוש שני שאמרו אף כי עבד וכו׳ אפשר שענינו שאינו ראוי לכסיל למשול על חכמי לב והם השרים אבל אי אפשר לפרש שהפסוק מוסב על הלוה שהוא גם כן נקרא עבד לפי שאינו נקרא כן אלא אצל המלוה.

[2]) ביאור: עיקר שני חלקי הפסוק הוא שטובת האדם אשר מענפיה התענוג היא נאוה לנבון לפי שישמור בה ארבעה כוחותיו הנזכרים בפתיחה ועוד שלא ישתקע בתענוגי הגוף יותר מדאי לפי שהוא דבק בחכמה והכסיל אינו יודע לכלכל תאותיו במדה ומשורה וירע לגופו ונופל בחליים וירע לנפשו שיחטא ויענש. ואמרו אף כי וכו׳ רוצה לומר שמי שהוא מזרע המלכים המלוכה ראויה לו לפי שהוא ירחם על עמו להעמיד זכרון אבותיו ולהקים מלכותם ולשמור חוקותיהם וייטיב לרעיהם ולמשרתיהם ועוד שהוא מקוה שיעשה זרעו כמותו וכן עשה שלמה ואינו כן בעבד מושל שהוא ישנה חוקי אדוניו וישמיד כל בית המלך עד שלא ישאיר לו שרידו כמו שעשה בעשא עם ירבעם וזמרי עם אלה. ואמר אף כי לפי שהכסיל לא ירע אלא לעצמו והעבד המושל ירע לכל העם או לכל הקהל.

[3]) הלשון אינו מתוקן ויש כאן חסרון איזה מלות אבל הענין ברור ור״ל שיהושע וישראל גם כן האריכו אפם עם בני גד ובני ראובן עד שהראו שהם נקיים מכל חשד והודו להם כל ישראל

5 כמא אן[1]) שאהד אלזור לא יברו כדאך אלמתפוה[2]) באלכדב יפלת:

6 תרי כתירא יבתהלון וגה אלסכי ואכתר אלאצחאב לדי אלעטא:

הדא איצא וצפה למא וגד פי אלדניא ואמא עלי אלחקיקה פאנמא יגב אן יכון תירון יבתהלון וגה אלצאלח כמא קאל צופר ען איוב ורבצת ואין מחריד וחלו פניך ם (איוב י״א י״ט)[3]).

7 ותרי כתירא מן אכואן אלפקיר קד שנוה פכיף אן נדמאה קד רו ענה ויטלב מנהם אמורא ליס הי מתואתיה:

הדא איצא מא אכתארה אלנאס עלי גהל ווצפה הו ענהם ואמא אלואגב פהו יכון גמיע אכואן אלעאצי ישנונה כמא קדם יראת ה׳ שנאת רע (משלי ח׳ י״ג) יכון גמיע נדמא אלכדאב יבעדון ענה כמא קאלת אלתוראה מדבר שקר תרחק ות כ״ג ז׳) ואן יכון אלטאלם אדא טלב מן אלנאס אמורא לא יואתונה עליהא כמא אללה פקאל אל תשת ידך עם רשע (שם א׳)[4]).

8 מן אקתני אלחכמה פקד אחב נפסה ומן חפט אלפהם וגד כירא:

יקע איצא אסם אלחכמה עלי אלשראיע אלעקליה ואסם תבונה עלי אלסמעיה באח בהא ולם יכדב פיהא פהו אלדי יסלם וינאל כירא[5]).

9 כמא אן שאהד אלזור לא יברו כדאך אלמתפוה באלכדב יביד:

הדא איצא עלי אלמקדמה אלתי פי אלתוראה כמא אנהא חכמת באן יחל שאהד אלזור מתל מא קצד אחלאלה באלברי כדאך [מן כד]ב עלי אכיה אלמומן יר מגלם אלחכם פלא תחצל ללחאכם מגאואתה ינתקם אללה מנה אלדי אטלע ה במתל מא כדב עלי אכיה[6]).

10 לא יחסן באלגאהל אלדלאל פכיף יחסן באלעבד אלתסלט י אלריסא:

אלאצל פי האתין אלקציתין הו אן אלנעמה אלתי אלדלאל מן פרעהא תחסן עאקל כמא קאל והתענג על ה׳ (תהלים כ״ז ד׳) והתענגו על רב שלום (שם י״א) ה כלמא תנעם צפא דהנה ואעתדל מזאגה וקוי כאטרה וגאד פכרה ותמכנת רבע קוי אלתי דכרנאהא פי צדר אלכתאב ואיצא אד הו חכים פלים יסרף פי לדה ה פוק מא ינבגי לתעלק קלבה באלחכמה פהי לעמרי תשבהה ותצלח לה כמא

---

1) בכ״י ב׳ ג׳ חסר.

2) בכ״י ב׳ וג׳ ואלמתפוה.

3) ביאור: דבר החכם בהווה אבל הראוי שלא יחלו בני אדם כי אם פני צדיק.

4) ביאור: זה על דרך מציאות אבל הראוי לבני אדם שישנאו הרשעים ויתרחקו מדוברי וימאנו מילתן לחומסים בקשתם.

5) ביאור: שם החכמה (והוא לפי דעתו פירוש לב) נופל על המצות השכליות ותבונה המצות השמעיות והמפרסם אותם ואינו מכחש בהם ימצא טוב.

6) ביאור: התורה אמרה בעדים זוממין ועשיתם לו כאשר זמם וזה ענין תחלת הפסוק אם ענה שקר באחיו באופן שא״א להביאו לפני בית דין השם יענשהו כפי מה שהלשין בחברו.

תכ׳לאן וליס הו גׄהל מת׳ל וכסיל לא יבין את זאת (תהלים צ״ב ז׳). והד׳א הו אלואג׳ב ליס עלי מא אט׳תארה אלעאמה׳ בל יג׳ב אן יפצ׳ל אלפקיר אלצאלח עלי אלמוסר אלטאלח ואקתצר מן גׄמיע פנון אלטאלח עלי עקש שפתיו עלי מא כאן קדם מן מות וחיים ביד לשון (משלי י״ח כ״א)[1].

2 ואלנפס איצ׳א בלא מערפה׳ לא כ׳יר פיהא ואללאח׳ פי אחואלה׳ יכ׳טיהא:

ברגלים האהנא נט׳יר קול יעקב לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים (בראשית ל״ג י״ד) אלד׳י תפסירהמא לחאל. וזאדנא בקולה הד׳א חת׳א עלי אלעלם פקאל מע גׄמיע אלאמור מן מאל וגׄאה וגיר ד׳לך אד׳א לם תכן מערפה׳ פלא כ׳יר פי אלכל לאן קולה גם ידל עלי אן תחת כלאמה אשיא אכ׳ר מצ׳מרה׳ גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. ת׳ם קאל וליס תכאד אן תגׄדהא פי מן הו מלחאח פי אמורה ומנעכף עלי מכאסב אלדניא בל תגׄדה יכ׳טיהא ויחיד ענהא בכת׳רה׳ שגל פכרה ובטשה[2]).

3 גׄהל אלאנסאן יזיף׳ טרקה ועלי אללה יצ׳גׄר קלבה:

קאל הד׳א ליכף׳ אלאנסאן ען אחאלה׳ מא יעאנתה מן אלגׄהד פי דניאה עלי רבה כמא פעל אלא[ס׳וה׳] פקאלו מה זאת עשה אלהים לנו (בראשית מ״ב כ״ח) וכאן ד׳אך ממא כסבת אידיהם בל נקול ענד כל חאדת׳ה׳ כמא קאלו פי וקת נדמו[3]) עליה אבל אשמים אנחנו על אחינו (שם שם כ״א) לאנה לא יפעל בנא אלא אלאצלח ולד׳לך תגׄד עלי יקול וה׳ [הוא] הטוב בעיניו יעשה (ש״א ג׳ י״ח) ותרי דוד יקול יעשה לו הטוב בעיניו (מ״א י״ט י״ג) ויקול יחזקיהו טוב דבר ה׳ אשר דבר (ישעיה ל״ט ח׳) ועלי אלאצל אלמקדם[4]) אן כל אלם יחדת׳ה פי עבאדה פלים יכ׳לו מן אן יכון אמא תמחיצא למא סלף או מחנה׳ ליעוץ׳ עליה אלאנסאן ת׳ואבא וגׄזאא[5]).

4 אלמאל יזיד אצחאבא[6]) כת׳ירין ואלצ׳עיף ינפרד חתי מן אצחאבה:

---

[1]) ביאור: מלת כסיל שענינה כאן איש שבוטחים בו נגזרת מלשון יקום כסלו והוא בטחון ולא מלשון וכסיל לא יבין. ודיבר במה שראוי לעשות ולא כמו שעושה המון העם וצריך לכבד את הצדיק אם הוא עני יותר מן העשיר שהוא רשע ופרט כאן עקשות פה מכל מיני הרשעות לפי שאמר שמות וחיים ביד לשון.

[2]) ביאור: אמרו ברגלים פירושו בענינים כמו שאמר יעקב לרגל המלאכה. ומלת גם תורה על דבר מובן שלא נכתב כאלו אמר גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. ואל תחשוב שאולי תמצאם במי שהוא אץ במעשיו ונחוץ בעסקי העולם הזה מפני שהוא יפסידם ברוב השתדלותו ופחזותו.

[3]) בכ״י חמדו.

[4]) עיין למעלה י״ח י״ב.

[5]) ביאור: אין ראוי לאדם שיתרעם על השם בעת צרתו כמו שעשו אחי יוסף באמרם מה זאת עשה אלהים לנו אבל יתודה על עונו כמו שאמרו אבל אשמים אנחנו וכן עשו עלי ודוד וחזקיה מפני שכל צרה הבאה עלינו היא רק לכפרתנו או לנסותנו כדי שנקבל שכר על זה.

[6]) בכ״י ב׳ ג׳ אצדקא.

פעל עבד מלך הכושי (ירמיה ל״ח ז׳) במא תכלם עלי ירמיהו ומות אלאכ̇רה̈ קד יכתסב בכלמה̈ כמא פעל אלמקלל (ויקרא כ״ד ו׳) וגירה[1]).

22 מן רזק זוגה̈ פקד רזק כ̇ירא וופק אלרצ̇א מן ענד אללה:

אכ̇ד̇ אלחכים פי הד̇א אלפסוק שכ̇צא ואחדא מן ג̇מלה̈ ג̇נס פחכם פיה בשי ליוג̇ב ד̇לך אלחכם לכל אלג̇נס בחג̇ה̈ עקליה̈ וד̇לך אן אלעקל יוג̇ב אן יכון עלי כל נעמה̈ שכר למן אנעמהא ממן אנעמת עליה פלעלה̈ אן אול נעמה̈ אנעם אללה בהא עלי אדם ואול מלך מלכה וסמאה טוב הדא חוה כמא קאל לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב׳ י״ח) ג̇עלהא אלחכים האהנא מת̇אלא ופאתחה̈ לג̇מיע אלנעם ואיג̇אב אלשכר עליהא ועלי כל נעמה̈ וכמא ג̇את אלאת̇אר באן אלמומן יקול עלי כל מא ינעם בה ברוך הטוב והמטיב (ברכות נ״ט ע״ב)[2]).

23 תרי אלפקיר יתכלם בתחנן ואלמוסר בעז̈ה̈:

הד̇א מנה חכאיה̈ אלוג̇דאן אלד̇י וג̇דה פי אלעאלם ואמא אלואג̇ב פיה אן יכון צאחב אלחק יתכלם בקוה̈ ג̇ניא כאן אם פקירא וכד̇לך צאחב אלשך̄ יתכלם בצ̇עף וצאחב אלבטל לא יתכלם בתה̈ וכד̇לך אלקול פי אלסאיל ואלמג̇יב ואלעאלם ואלמתעלם[3]).

24 כם מן ד̇י אצחאב ירתע̇ בהם וכם מן צדיק ילאזם אכת̇ר מן אך̇:

פי דרג̇ הד̇א אלכלאם ד̇ם אלאסתכת̇אר מן מכ̇אלטה̈ אלנאס פאן פיהם מן הו צדיק והו אפה̈ אלא מן אמתחנתה פוג̇דתה כ̇ירא מן אך̇[4]).

יט

1 אלפקיר אלסאלך בצחתה כ̇יר ממן הו עסר פי נטקה והו את̇כאל:

הד̇א אלאתכאל יתצרף מן [אש]ר יקוט כסלו (איוב ח׳ י״ד) אלד̇י תפסירה

---

[1]) ביאור: יסוד העולם ותיקונו אינם כי אם בדיבור פה כמו התפלה לאל והתודאת למלך והמשא ומתן והנשואין והגירושין והעדות והמשפטים וכל זה בשאלה ותשובת וויכוח והנה הדברים מצליחין ונפסדין ביד הלשון בין בעולם הזה בין בעולם הבא. ואמרו תשבע בטנו הוא נגד החיים לפי שהחיים הוא משל לטובה ולעונג ואמרו ישבע נגד המות שענינו כאן שהנפש קצה מפני הצרות הבאות עליה. ואפילו בדבור אחד די להחיות אדם בעולם הזה כמו שעשו שרי מלך ארם עם אחאב או להמיתו כמו שאירע לעבד מלך הכושי כשדבר נגד ירמיה וכן בעולם הבא כמו שאירע למקלל.

[2]) ביאור: החכם מדבר כאן בדבר פרטי מכלל הטובות שיחנן אותנו בהן השם והשכל מחייב שנודה לו כמו כן על כל טובה וטובה ונתן למשל האשה לפי שחוה היתה המתנה הראשונה לאדם מאת השם ונקראה טוב לפי מה שאמר השם לא טוב היות וגו׳ ואמרו חכמים שחייב האדם לברך על כל טובה ברוך הטוב והמטיב.

[3]) ביאור: דבר החכם בהווה אבל ראוי לאדם להגביה את קולו אם האמת עמו ולהשפילו אם הוא בספק ולשתוק אם הוא בעל שקר. וזה גם כן בשואל ובמשיב ברב ובתלמיד.

[4]) ביאור: הזהירנו החכם שלא לתתחבר עם בני אדם יותר מדאי לפי שיש בהם דומה לרע והוא משחית אלא אם כן ניכר שהוא דבק מאח.

18 אלסהם יבטל אלצ׳בב ויפרק בין אלמתשאג׳רין: 19 אכ׳וה
באנו[1]) מן קריה עז וצ׳בב עטים כנג׳ר אלקצר:

נעת אלסהאם אלתי ילקיהא אלאכ׳וה או אלשרכא פימא בינהם וקת אלקסמה פחמדהא וג׳עלהא תופיקא מן ענד אללה לכל ואחד ועלי מא קאל אללה פי אלתוראה [ו]ה[התנחלת]ם את הארץ בגורל (במדבר ל״ג נ״ד) פלמא ג׳על הד׳א חקא כמא קאל מדינים ישבית הגורל אוג׳ב עלי אלכ׳צמין אן ירצ׳יא בה ויעטלא אלכ׳צומה אלתי כאנת ואלמשאג׳רה לאן לפט׳ה עצומים משאג׳רה והי תתצרף ממא קאל ישעיהו קרבו ריבכם הגישו עצומתיכם (ישעיה מ״א כ״ב) צאר עצומים מקאם יריבים. ת׳ם נעת אלמתשאג׳רין באן כל ואחד קד בעד ען אכ׳יה באלוחשה מת׳ל קריה עז יעני חצן שאהק ונעת אלצ׳בב באנה שדיד כשדה מתרס קצר אלמלך. פכלמא זאד פי נעת מדינים ואחים באלצעובה זאד פי נעת אלגורל באלצלאח ואלאנצאף יקול לים מדינים ואחים קד בלגו פי אלכ׳צומה אלי חאל צ׳עיפה יצלחהם פקט בל לו בלגו פי כ׳צומתהם אלי חאל גליט׳ה צעבה לאצלח בינהמא איצ׳א ואנצפהמא[2]).

20 מן ת׳מר קול אלמר תשבע בטנה ומן גלה נטקה יסתכת׳ר:
21 ולד׳לך צאר אלמות ואלחיוה פי טאקה אללסאן פמן אחב איהמא
אכל ת׳מרה:

חצל אלחכים פי הד׳ה אלאיה אן אלראבטה אלמאסכה ללעאלם הי אלנטק אלד׳י בה יהיי פיה[3]) וכמא הו משאהד אן אלצלוה ללה ואלביעה [ללמלך ואלשרא] ואלביע ואלתזויג ואלטלאק ואלא... פיה[4]) ואלשהאדה ואלחכם כל ד׳לך באלכלאם ואלמסלה ואלג׳ואב ואלמנאט׳רה איצ׳א פבה תנצלח אלאשיא ותנפסד פלד׳לך קאל אן פי טאקתה אלמות ואלחיוה פי אלדניא ואלאכ׳רה. פבאזא מות קאל קבלה תבואת שפתיו ישבע ולם יקל תשבע בטנו לאן אלמות אנמא הו אסתכת׳אר מן אלמקאם פי אלבלא ובאזא חיים קאל קבלה מפרי פי איש תשבע בטנו לאנה נעמה וסעאדה וכמא הו משאהד מן אן חיוה אלדניא קד תנאל בכלמה כמא פעל קואד מלך ארם באחאב וקאלו עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי (מ״א כ׳ ל״ב) ומות אלדניא בכלמה כמא

לאיש אחד ולפי הנראה השדה לו ובא אחר והביא ראיה שלא היה לאשה שום קנין חוץ מזאת השדה ושאחר כך נשאת תשוב השדה אליה מפני שנגל׳ת שהיא הסתירה זאת השדה מאת האיש אשר כוונה להנשא לו. והשני שבא איש אחד ואמר שאביו מת והניח לו שדה ובא איש אחר ואחז בה ואחר כך בא זה האיש והביא ראיה שהמת היה גר ובנו נולד קודם שנתגייר וזכה בו שהשדה הפקר. וזה המאמר רמז גם כן למאמינים שלא ישמעו לקול הכופרים והמתנגדים עד שיביאו טענותיהם לפני חכמינו אבל אינו צריך להביא דעותינו לפני הכופרים והמתנגדים מפני שיש לנו אותות ומופתים עליהן.

[1]) בשלשה כ״י כאנו ובכ״י ב׳ וג׳ פי במקום מן וענין העתקה אינו ברור ואפשר שרצה לומר שהאחים שנתרחקו זה מזה הם מעין קרית עוז.

[2]) ביאור: האחים והשותפים הבאים לחלוק צריכים להרחיק הריב ולהשלים ביניהם בגורל ואמרו עצומים כמו יריבים. ואמרו אח נפשע ר״ל אפילו אחים שנתרחקו זה מזה במשפטם כאילו כל אחד מהם עיר בצורה שאי אפשר לכבשה וריבם חזק כבריח ארמון הגורל יכול להשבית את הריב שביניהם.

[3]) אולי צ״ל כלה.

[4]) אולי צ״ל אלאמר ואלנהי = הצווי והאזהרה.

וימכן אן יכון וצפה בהמא בעד חכמתה יעני אנה כלמא אמען פי אלעלם טלב אלתויד ועלי מא הו משאהד מן לה מאל אמען עלי אלזיאדה̈ פיה אכת̇ר ממן ליס לה[1]).

16 עטא אלאנסאן ירחּב בה[2]) ובין ידי אלאג̇לא יסירה:

אלעטא עטאאן אמא פי אלדניא פמעלום אנה מן בר אלמלוך וחאשיתהם ואהדא אליהם קרבוה ואג̇לוה כמא אכרם בן הדד לאסא ותגלת פלסר לאחז[3]) למא אהד[י]א אליהמא. ופי אלאכ̇רה̈ פמן אטאע רבה במאלה וזכי בלה[י]אתה רחב בה אלצאלחון ואכרמוה כמא קאל לכן אחלק לו ברבים וגו' (ישעיה נ"ג י"ב) מת̇ל אברהם יצחק ויעקב וגירהם מן אלצאלחין. ואלרחב ואלסעה̈ פי לגה̈ אלערב עלי מעני ואחד[4]).

17 יכ̇אד אול אלכ̇צמין אן יזכו פי דעואה חתי יג̇י צאחבה פינאהיהא[5]):

ט̇אהר ה̇דא אלקול תחד̇יר ללחאכם מן קטע אלחכם עלי קול אחד אלכ̇צמין דון אלאכ̇ר פאנה רבמא ראי אלחק כאנה מע אחדהמא בבינה̈ פאד̇א סמע כלאם אלת̇אני תבין אן אלאול כאן ט̇אלמא ולד̇לך קאל ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' (דברים י"ט י"ז). ולו ד̇הבת אן אבסט מן שרח ה̇דא כת̇ירא לטאל לכני אד̇כר בעצ̇א ואקול מן ד̇לך כאן אלבינה̈ קאמת ליהודי בכתאב מתנה מן אמראה̈ ליס להא בעל פעלי ה̇דא אלט̇אהר אלצ̇יעה̈ לה ת̇ם חצ̇ר כ̇צמה פאקאם אלבינה̈ באן אלצ̇יעה̈ גמיע מלך אלאמראה̈ ת̇ם תזוג̇ת בעד ד̇לך [פיג̇ב אן] תרד̇ עליהא למ[א] אנ[כשף אן ה̇ד̇ה אלאמ]ראה̈ מזויה̈ שיהא עמ̇ן קצדת אן תתזוג̇ בה. ומן ד̇לך איצ̇א כאן בינה̈ קאמת לרג̇ל אן ה̇ד̇ה אלצ̇יעה̈ לאביה ומאת והו מאלכהא ת̇ם תגלב עליהא רג̇ל אכ̇ר פעלי אלט̇אהר יג̇ב אכ̇ראג̇הא מן ידה פלמא חצ̇ר כ̇צמה אקאם אלבינה̈ באן אלמתופי כאן ד̇ליל̇א ואן ולדה ה̇דא לם ינסלה עלי אליהודיה̈ פיג̇ב אקראר הא פי יד אלרג̇ל אלד̇י סבק אליהא אד̇ אלאמ̇ה̈ כלהא וארת̇ו ד̇אך אלמתופי ומת̇ל ה̇דא כת̇יר. ופי ה̇דא אלקול אן יכון אלמומן אד̇א סמע כלאם אלמלחדין לא יסארע אלי קבולה חתי יערצ̇ה עלי אלמומנין וכד̇לך אד̇א סמע צאחב אלחק כלאם אלמכ̇אלפין פלא ינבני לה אן ידאכ̇ל קלבה שיא מנה חתי יערצ̇ה עלי אלמואפקין ולא יג̇ב אן יעכס ד̇לך באן יקאל לא יקבל כלאם אלמומנין ואלמואפקין חתי יסמע כלאם מכ̇אלפיהם מוצ̇ע אלאיאת ואלבראהין אלתי קאמת להם[6]).

---

[1]) ביאור: הכתוב מוסב בין על מי שרצה להתחכם ולפיכך למד בין על מי שהוא כבר חכם ורוצה להוסיף על חכמתו כמו שמי שיש לו ממון מבקש להרבות את עשרו יותר ממי שאין לו כלום.

[2]) בכ"י ב' יוסע לה והגאון רומז לזה בסוף ביאורו באמרו שענין רחב ווסע בערבי אחד.

[3]) בכ"י תגלת כאן.

[4]) ביאור: אם בדברי העולם הזה ידוע שנותן מתנות למלכים ולשריהם מכבדים אותו כמו שכיבד בן הדד את אסא ותגלת פלאסר את אחז ואם בדברי העולם הבא העושה מצות בממונו וגומל חסד לאביונים ירחיבו לו הצדיקים כמו אברהם ויצחק ויעקב ויושיבוהו ביניהם.

[5]) בכ"י ב' וג' פינהאה.

[6]) ביאור: הפסוק הזה לפי פשוטו הזהרה לדיינים שלא יגזרו המשפט אלא אחר ששמעו בעלי ריב שניהם מפני שלפעמים יביא אדם אחד הראייה שהצדק עמו וכשבא בעל ריבו יבטל את ראייתו ואתן לך מזה שני משלים האחד שאשה פנויה כתבה שטר מתנה על שדה אחת

קלנא אשה הוא מפרדא כאן לׄםאא חתי נקול אם בעל אשה הוא (שמות כ״א ג׳) וכדׄלך אדׄא קלנא והוא אשה פקט כאן לׄטאא חתי נקול והוא אשה בבתוליה יקח (ויקרא כ״א י״ג) וכדׄלך אין אלהים חתי נקול ומבלעדי אין אלהים (ישעיה מ״ד ו׳) וכדׄלך לא אלה פי לגׄה אלערב חתי תצׄם אליה אלא אללה ומא אשבהה פמא אחסן אלאנאהׄ חתי יחאט באקטאר אלארץׄ כלהא[1]).

14 רוח אלמר תחתמל אלאמה ואלרוח אלכאבהׄ מן יחתמלהא:

להדׄא מעניאן אחדהמא עלי אלוגׄראן יקול ונׄדת אלאלאם אדׄא ערצׄת פי אלגׄסד אחתמלתהא אלרוח ודברתהא ולטפת להא בגׄודהׄ אלראי ואלפעל גׄמיעא חתי תעאלגׄה ולכן אדׄא וקע אלאלם פי אלרוח פמא אלחילהׄ פיה ומן ידברה או יצלחה וליס פוקה פי אלאנסאן גׄוהר אכׄר אעלי מנה כאלצׄעף אדׄא ערץׄ[2]) פי קוהׄ אלפכר ואלדׄכר ואלתמייז אללאתי פי אלדמאגׄ ופי אלרוח אלבאצר ואלסאמע ואלדׄאיק ואלמסתנשק אלתי פי אלארבעהׄ אלאעצׄא וכדׄלך פי אלקוהׄ אלגׄאדׄבהׄ ואלמאסכהׄ ואלהאצמהׄ ואלדאפעהׄ פי כל עצׄו וכדׄלך אלמולדהׄ ואלמרביהׄ ואלנאדׄיהׄ פי עמק אלגׄסד וכדׄלך פי אלרוח אלבאצר אלמתחרך אלחסאס[3]) אלנאשיתין מן אלקלב פהדׄה אלסת עשר קוהׄ מן אלנפס אדׄא צׄעפת ליס פוקהא מא תסתמד מנה שיא טביעיא אלא אלדעא אלי אלבארי אלדׄי הו פוק אלכל. ואלאכׄר עלי גׄההׄ אלאמר(וקול) יקול ללמר אלעאקל אן יחתמל אלאלאם אדׄא חלת בה ולא יצׄגׄר לאנהא לא תכׄלו מן אן תכון אמא תמחיצא למא סלף מן סיאתה או מחנהׄ עליהא תעויץׄ עלי מא בינא פי כתאב איוב תׄם קאל ועלי אני ראית אלנאס יקולון מן יחתמל אלאלם ורוח נכאה מי ישאנה יכון פי הדׄה אלעבארהׄ אלתׄאניהׄ קול אלנאס[4]).

15 קלב אלפהם יקתני אלמערפהׄ ואדׄאן אלחכמא תטלבהא:

הדׄאן אלפעלאן יקנה דעת ותבקש דעת ימכן אן יכון אלחכים וצף כל עאלם בהמא פי חאל תעלמה פקאל קבל אן יציר חכימא כדׄא פעל חתי צאר עאלמא

---

[1]) ביאור: כמו שאי אפשר שישיב אדם כראוי אם לא שמע מפי השואל כי אם חצי מלה כן הוא בחצי ענין ולכן ימתין המשיב עד שישלים השואל את דבריו ואם אינו עושה כן ומשיב אחר זה שנית והוא סותר את תשובתו הראשונה יכלם ואם ישתוק תחשב לו לאולת ואם יחריש עד שישוב השואל לשאלו ואינו משיב יהיה לו כלמה ואולת יחד ומה יפה המתינות עד שיקיף האדם כל אפסי הארץ (כלומר שאדם צריך להיות מתון עד שיבין כל חלקי הדבר).

[2]) בכ״י ערף.

[3]) אחר מלת אלגׄאדׄבהׄ בכ״י חסרון עד אלנאשיתין ומילאו סופר אחר ולזה נפל שבוש בסוף ונראה שצ״ל וכדׄלך פי אלקוהׄ אלמתחרכהׄ ואלקוהׄ אלחסאסהׄ.

[4]) ביאור: הפסוק סובל שני ענינים אחד על דרך מציאות שהאדם יוכל לרפא חליי גופו ברוחו והוא שיכלכלם בהנהגתו הטובה ובמעשיו ואי אפשר לאדם לרפא חליי נפשו בטבע כי אם כשיתפלל אל הבורא וזה כשתארע חלשות באחד מששה עשר כוחות הנפש והם כח השכל והזכרון והבחינה שהם במוח ורוח הראיה והשמע והטעם והריחה שהם בארבעה איברים וכח המושך והמחזיק והמעכל והדוחה שהם בכל אבר (מן הבטן) וכח התולדת והגידול והמזון שהם בעוסק הגוף וכוחות התנועה והחוש הנולדים בלב. והשני על דרך צווי שחייב האדם לסבול יסוריו ולא יתרעם נגד השם מפני שהם לכפרת עונותיו או לנסיונו ואף על פי שיש בני אדם שאומרים רוח נכאה מי ישאנה.

11 וכמא אן מאל אלגני קריה עזה וכחצן מניע פי זכרפתה:

הדא עאטף עלי אלפסוק אלאול יקול אן שם ה׳ הון עשיר והו איצא יקאל
אלדניא באלאיגאב אן יכון אלעבאר יגעלון מאלהם וכנוזהם טאעה רבהם ועלי
ם אלפסוקין אללדין קאל אצחאב איוב לה ובצור נחלים אופיר (איוב כ״ב כ״ד) [דהב
ר] ענדך כצואן אלאודיה [וכסף תועפות לך] (שם כ״ה) ואגעל אלכאפי הו מאלך
אהר לך פנצפא אלפסוקין אלאולאן מתקאבלאן ונצפאהמא אלאכיראן מתואזנאן.
אלאכרה באלגזא באלסעאדה אלדאימה כמא קאל הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו
ציה מ׳ י׳) וקאל איצא מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים ל״א כ׳)[1].

12 תבע מא ישמך קלב אלמר אלכסר ותבע אלכשוע אלכרם:

הדא אלקול ועלי אנה קד עכסנאה פי אלתפסיר פהו איצא אדא עברה
עבר עלי נצה אתגה והו אן אל[נבי] קאל למא צח אן אלצלף מן עקובתה
סר[2]) ואלכשוע מן גזאה אלכרם כאנת [מ]ק[דמ]ה אלכסר אלצלף ומקדמה
רם אלכשוע כמא עלמת מן שאול חין כאן כאשעא והרב מן אלתרוס כמא קאל
הוא נחבא אל הכלים (ש״א י׳ כ״ג) אלתארה אללה וחין תעטם וקאל אלי לארב
כ״ב י״ג) ומא אשבה דלך אויל[3]).

13 מן רד גואב קול[4]) קבל אן יסמע תמאמה פדאך גהל מנה
לה:

למא כאנת אנצאף אלכלמאת לא יסתפאד מנהא מעני מתל יין וחק יע
ואנמא הי ענד אלתחציל כאלסכות אלדי לא יפיד שיא כאנת איצא אנצאף
עאני ואגזאוהא לא תפיד שיא ומקאמהא מקאם אלסכות ען דלך אלמעני
א אנה לא גואב עלי אגזא אלכלמאת אד לא גואב עלי אלסכות כדלך לא גואב
אבעאץ אלמעאני פמן לם יסתתם מן סאילה גמלה אלמעני אלדי ענה יסלה בל
בה והו פי וסט כלאמה לחקה אחד אמרין אמא כגל או תגהיל או המא גמיעא
ה יכון קד אגאבה עלי מא אסתחק אול אלכלאם פאדא סמע תמאמה אנתקץ
ואב פאן הו תרך אן יג[יב]ה [בגואב] תאן כאן גאהלא ופיה קאל אולת ואן הו
בה לם יכן פי אלחאל אלתאניה גאהלא בל כגלא ופיה יקול וכלמה פאן אמסך
יטאלבה סאילה באלגואב לזמאה אלאמראן גמיעא אולת וכלמה וכמא אנא לו

חון בשם למגדל כן נמשל במקרא לנוה ולמעון ולחדר לסלע ומצודה ולפיכך נקרא השם מקום
רם המקום ברוך הוא לפי שהוא יותר כללי מן החלקים. ובעולם הבא ענין הפסוק שהכל
: אליו וגמול הצדיקים נמשל למגדל בנוי ששוכנים בו לבטח ועונש הרשעים כפרץ חומה
ל על חרסית ויטחנה כמו שפירשנו בישעיה.

[1]) ביאור: הפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואומר שם ה׳ הון עשיר וזה נאמר
כן בעולם הזה לפי שצריך אדם לחשוב קיום מצות השם כממונו ואוצרו וכן עשו חברי איוב
שילו בתחלת הבטחון בשם בבצר ואחר זה בכתם אופיר. ובעולם הבא האוצר הוא גמול
לחה התמידית.

[2]) בכ״י אלכרם.

[3]) ביאור: הדברים מהופכים בהעתקה שהשבר יבוא אחר הגאות והכבוד אחר הענוה
תפרשם כמו שהם הטעם אחד. וידענו שבחר השם בשאול בעת ענותנותו והוריד ממלכותו בגאותו.

[4]) בכ״י ג׳ כלאם ובכ״י ב׳ חסר.

עפר בצר והיה שדי בצריך (איוב כ״ב כ״ד, כ״ה) יקולון דע אלחצון אלי אלתראב הזא[1]) ואזראא ואגֹעל אלכאפי חצנך אעתקאדא[2]). תֹם קאל ולא ינפע אלנפע אלתאם אלתכלאן עלי אללה אלא למן כאן צאלחא לאנה קאל בו ירוץ צדיק ונשגב ואמא מן כאן כאפרא או פאסקא פתקדירה קרבה מן רבה באלמעאצי אוכד לעקובתה כמא קאל אלנבי ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו ועל ה׳ נשענו (מיכה ג׳ י״א) תֹם קאל לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו׳ (שם י״ב). וקולה ונשגב ינצר ויצאן פי אלדניא. ומעני אכֹר פי תמתֹילה ללתכלאן באלחצן לאן אלחצן יחתאג אליה פי אשד̄[3]) וקת והו וקת אלחרב כמא קאל פי אבימלך ומגדל עז היה בתוך העם וינסו שמה וגו׳ (שופטים ט נ״א) כדֹלך אסם אללה פי אשד מא כאן עבדה ינצר כמא קאל ועת צרה היא ליעקב [וממנה יו]שע (ירמיה ל׳ ז׳) ואלשיגוב יכון מן אעדא כמא קאל ממתקוממי תשגבני (תהלים נ״ט ב׳) וקאל דויד יענך ה׳ ביום צרה ישגבך (שם כ׳ ב׳) וקד עלמת מן קול דויד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה׳ צבאות (ש״א י״ז מ״ו). ומעני אכֹר לתמתֹילה באלחצן לאן מן דכֹל חצנא סבילה אן ינלק עליה אלאבואב פלא יערף מכאנא סוי דֹלך אלחצן כדֹלך יגֹב אן יקטע אלמומן גמיע אלמואתֹיק ואלמתכלאת אלא מן ענד אללה פקט ולדֹלך וצל בה דוד ולא פנה אל רהבים ושטי כזב (תהלים מ׳ ה׳) ועלי הדֹא אלתאויל קאל ישעיהו איצֹא לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך בעדך (ישעיה כ״ו כ׳) לאן אלאעתמאד עלי אללה ימתֹל בכל מכאן מן מאוי ומוטן וחצן וכֹדר וכהף וגֹבל ומא אשבה דֹלך קאל פי אלמאוי זה אלי ואנוהו (שמות ט״ו ב׳) אוי אליה וקאל פי אלמוטן מעון מעון אתה היית לנו (תהלים צ׳ א׳) וקאל פי אלחצן מגדל עז שם יי׳ וקאל פי אלכֹדר לך עמי בא בחדריך ופי אלכהף ואלגֹבל יי׳ סלעי ומצודתי (ש״ב כ״ב ב׳) ומא שאכל דֹלך ועלי אנה עלי הדֹה אלפנון נקלת אלאמה̈ אן אסמה מקום ולדֹלך יקולון אדֹא הם דעו המקום ברוך הוא אד̈ הדֹא אעם[4]) אלאקסאם. ותאליפה מע חאל אלאכֹרה̈ לאן אללה עז וגל ה[ו] אלדֹי אליה יציר אלכל פתֹואבה ללצאלחין [חצן] מבני̂ יסכנונה ואתֹקין כמא קאל בני עבדיך י[שכונו] ו[זרע]ם לפניך יכון (תהלים ק״ב כ״ט) ועקאבה עלי אלטֹאלמין [כ]קטעה̈ מן חצן תקע עלי אנא גֹוף פתטחנה כמא קאל כפרץ נופל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה כשבר נבל יוצרים (ישעיה ל׳ י״ג—י״ד) וכמא שרחנא הדֹא פי מוצֹעה[5]):

---

[1]) בכ״י הדא.

[2]) הגאון הוסיף בפסוק הזה ובפסוק שלאחריו ביאור שני הפסוקים של איוב.

[3]) בכ״י אשר.

[4]) אפשר שצריך להוסיף מן.

[5]) ביאור: הכתוב הזה מוסב הן על העולם הזה בבחירת אדם הן על העולם הבא בגמול ועונש. בעולם הזה יש לאמרו מגדל עז ענינים רבים האחד שאמר מגדל עז ולא אמר הר גבוה ולא ארץ נשאה מפני שאף על פי שהשם הוא מעמיד הכל לא יועיל זה לאדם אלא אם הוא בעצמו ישים בטחונו באל כמו שלא יציל מקום גבוה את האדם אלא אם בנה מצודה לנפשו. ואמרו בו ירוץ צדיק ענינו שהבטחון אינו מועיל אלא למי שהוא תמים דרך ולא לרשע שחושב להתקרב אל השם בעבירות ענשו יו.תר גדול. ואמרו ונשגב ר״ל שהשם יעזרנו וישגבנו בעולם הזה. וענין שני שבני אדם אין צריכים למגדל אלא בעת היותר קשה והיא עת מלחמה וכן השם הוא מנוס לצדיק כשהוא במצוק ומלת שיגוב תורה על זה הענין. וענין שלישי [illegible] במגדל סוגר הדלת בעדו ולא ישגיח במקום אחר כן צריך אדם לבטוח בשם לבדו. וכמו שבמשל

4 ינבגי אן יכון כלאם אלמר כאלמא אלעמיק לאן ינבוע אלחכמה כאלואדי אלנאבע:

פעלי דׂאך יגׂב אן יסתעמל פכרה וישחדׂה חתי יכון כלאמה דארׂא צואבא[1]).

5 ומחאבאה אלטׂאלם לא כׂיר פיהא ולא אלמיל עלי אלזכי פי אלחכם:

לא כׂיר פיהא ללחאכם לגׂורה ולא ללזכי לכׂסארתה ולא ללטׂאלם למעונתה עלי אלטׂלם [ולא לאה]ל אלבלאד אלמפעול דׂלך בינהם [לאר]תפאע אלברכאת[2]).

6 נטק אלגׂאהל ידׂכל פי אלכׂצומה ופוה ידעו אלהבגׂאת:

חכי מא הו משאהד בין אלנאס[3]).

7 ופם אלגׂאהל אנדקאקה[4]) ושפתאה והק נפסה:

8 כלאם אלמחרׂץ כאלמזאח[5]) וקד וצל אלי כׂדור אלקלב:

עלי אלמשאהד אן אלמחרׂץ אנמא ילקי כלאמה פאן אתׂר שי[א] ואלא געלה מזאחא[6]).

9 ואלמסתרכׂי איצׂא[7]) פי צנאעתה פהו אךׂ למפסדהא[8]):

לאן אלאפסאד כמא יקע בפעל אלאפסאד כדׂאך יקע בתרך אלאצלאח ולדׂלך קאל גם[9]).

10 ואסם אללה כמגׂדל עז אליה יחאצׂר אלצאלח פינצר:

הדׂא אלקול עלי אלדניא באכׂתיאר אלצאלח ועלי אלאכׂרה בגׂוא אללה. ותרכיבה עלי חאל אלדניא פאנה לם יקל הר גבוה שם ה׳ ולא ארץ נשאה שם ה׳ בל קאל מגדל עז קצר מא סביל אלנאס יצלחונה הם יקול ללמומן אעלם אן אללה עלי א[נה] מעתמד אלכל באלקדרה לים ינפעך א[קל] שי אלא[10]) אן תגׂעלה מעתמדך באלאעתקאד כמא אן אלמרתפע מן אלארׂץ ואלשאמךׂ מן אלגׂבאל לא יחגׂבך מן עדוך ואנמא יחגׂבך חצן אצלחתה אנת לנפסך והדׂא נטׂיר קולה אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו (תהלים מ׳ ה׳) ועלי מא קאל אצחאב איוב לה ושית על

1) ביאור: לפיכך צריך אדם שישתדל בשכלו וישנן אותו עד שיהיה כנחל נובע.
2) ביאור: אמרו לא טוב ר״ל לשופט לפי שהוא חומס ולא לצדיק מפני הפסדו ולא לרשע שהוא עוזר לעשות חמס ולא לאנשי העיר שהברכה תסתלק מהם.
3) ביאור: תגיד מה שבנמצא בין בני אדם.
4) בכ״י ב׳ וג׳ אנדקאק לה.
) בכ״י א׳ כאלמאזח.
6) ביאור: אנו רואים שהנרגן כאילו ישליך דבריו ואם יעשו רושם ישמח ואם לא יאמר שהוא מצחק.
7) חסר בכ״י א׳ וג׳.
8) בכ״י ב׳ וג׳ ללרגׂל אלמפסדהא.
9) ביאור: אמרו גם ירצה בו שמי שאינו מתקן מלאכתו הוא כמי שמשחית בידו.
10) בכ״י לא.

קולה גם הו מן חרוף אלמצ̇אף דל̇ עלי שי מעתקד קבלה מומא אליה והו אלקתל קאל אמא קתל אלזכי פמסלם אנכארה כמא קאל אללה ונקי וצדיק אל תהרג (שמות כ״ג ז׳) וכד̇לך גרמה איצ̇א [מנכר] כמא קאל וענשו אתו מאה כסף (דברים כ״ב י״ט) וכד̇לך צ̇רבה וחדה[1]) כמא קאל והיה אם בן הכות וגו׳ (שם כה ב׳)[2]).

27 אלצ̇אד̈ אקואלה הו עאלם באלמערפה̈ ואלעזיז אלרוח ד̇ו פהם:

מראדה בהד̇א צד אלכלאם אלמבתדא בה חתי יסל ענה. וקולה יקר רוח אשאר אלי אלרזאנה̈ אלתי תרי אלרג̇ל להאלהא אנך תחרכה פלא יתחרך ותהזה פלא יהתז[3]).

28 חתי אן[4]) אלג̇אהל אלממסך קד יחסב חכימא ואלצ̇אם[5]) שפתיה פהמא:

הד̇א אלקול יוג̇ב חסן אלט̇ן יוציך אד̇א ראית אלמר סאכתא פאעדדה בעלם חתי יט̇הר לך ג̇הלה וכד̇לך אלמסתור אעתקדה צאלחא חתי יבין לך פסקה ולד̇לך יוצי קדמאנא הוי דן את כל האדם לכף זכות (אבות א׳ ו׳)[6]).

יח

1 אלמנפרד אנמא יטלב שהותה עלי כל פקה ילאג̇:

יעני בקולה נפרד אלמכ̇אלפין אלמנפרדין ען אלאמה̈ פאכ̇בר ענהם אנהם אנמא יטלבון [שהותה]ם ולו אורדת עליהם כל חג̇ה̈ ודל[יל] מחכוך וכאברוך[7]).

2 ותג̇ד אלג̇אהל לא יריד אלפהם בל הו סאיר פי לג̇אג̇ קלבה:

אלפסוק אלאול פי ט̇אהרהם והד̇א אלת̇אני פי באטנהם יקול לים יפעלון הד̇א ענד אלמנאט̇רה̈ פקט בל ענד כ̇לותהם איצ̇א לא ירידון אלעלום בל אללג̇אג̇[8]).

3 אד̇א אתי אלפאסק חצ̇ר אלאזרא איצ̇א ומע ד̇י אלהואן אלעאר:

יוג̇ב אן[9]) תרפע לה ראפעה̈ כמא קאל אלישע ליהורם כי לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך (מ״ב ג׳ י״ד)[10]).

---

[1]) בכ״י ולדה.

[2]) ביאור: מלת גם ממלות החבור ותורה על דבר שהכל מודים בו והוא שאסור להרוג את הצדיק ואמר החכם שאסור גם כן לענשו בממון ובמלקות.

[3]) ביאור: אמרו חושך וכו׳ ר״ל מי שלא יתחיל לדבר עד שישאלו אתו. ואמרו יקר רוח ר״ל מי שיש לו כובד ראש עד שלא יניעהו דבר.

[4]) בכ״י ב׳ באן.

[5]) כן הוא בכ״י ב׳ ג׳ ובכ״י א׳ אלצאד = חושך.

[6]) ביאור: המאמר הזה יחייב לדון כל אדם לכף זכות ולחשבו לחכם עד שתודע סכלותו ולצדיק עד שתודע רשעתו.

[7]) ביאור: אמרו נפרד יורה בו על המתנגדים הפורשים מן הצבור ועומדים על דעותם ואם תרבה עליהם ראיות וטענות ישנאוך ויתגאו עליך (ועיין אמאנאת 69, 306).

[8]) ביאור: לא בוכוחם בלבד כמו שאמר בפסוק הקודם אלא גם בלבם ימאסו חכמה ויעמדו ברעותם.

[9]) נראה שצריך להוסיף מלת לא.

[10]) ביאור: צריך שלא ליתן כבוד לרשע כמו שמנע אלישע ליתן כבוד ליהורם.

אדניהו בן חגית מתנשא וגו' (מ"א א' ה') וכמא פעל עזיהו וכחוקתו גבה לבו עד להשחית וימעל וגו' (ד"ה כ"ו ט"ז)[1]).

20 אלעסר אלקלב לא יציב כ֗ירא ואלמתקלב פי לסאנה יקע פי שר:

אמא אלעסרה̈ פכמא עסר סיחון ועוג אן יטרקו ללאמה̈ ואלמתקלב כפרעה וקומה[2]) עשר מנאזלאת[3]).

21 ואלד אלג֗אהל לה אלחסרה̈ ולא יפרח אבן אלספיה:

22 אלקלב אלפרח יג֗וד אלסחנה̈[4]) ואלרוח אלכאיבה̈ תג֗פף אלעט֗ם:

אמא פי הד֗א[5]) באצראף אלאהתמאם ואלתוכל עלי אללה[6]):

23 אלט֗אלם יאכ֗ד֗ אלרשוה̈ מן אלכ֗ם ליזיל סבל אלחכם:

לנא חק כם כקולה הבא נא ידך בחיקך (שמות ד' ו') [...] אלנ֗איר אנה קד סתר אמרה בכמה[7]).

24 בחצ֗רה̈ אלפהם אלחכמה̈ ועינא אלג֗אהל פי אקאצי אלארץ֗:

מעני ד֗לך אן אלפהם כמא תלוח לה באלקול ותומי אליה באלאמר קד וקף עליה ואלג֗אהל פהו כאנה ליס באלחצ֗רה̈ בל כמן הו פי בעד מסאפה̈ כמא עלמת אן משה אעתזל ען זוג֗תה באלאימא אלד֗י קאל לה אללה לך אמר להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמד וגו' (דברים ה' כ"ז—כ"ח)[8]) וג֗ירה השכם ושלוח (ירמיה ז' כ"ה) ולם יחך֗ פיהם[9]).

25 אלאבן אלג֗אהל גיט֗ לאביה וממר֗ לואלדתה:

יתג֗ה הד֗א עלי מא יפעל בהמא באלבטש ואלאד֗א כמא פעל אבשלום בן מעכה וינצרף איצ֗א אלי מא יסמעאנה מן אפעאלה פינתמ֗אן כמא קאל ועלי זקן מאד ושמע את אשר יעשון וגו' (ש"א ב' כ"ב)[10]).

26 וגרם אלזכי איצ֗א לא כ֗יר פיה ולא צ֗רב אלנבל עלי מסתקימהם[11]):

---

[1]) ביאור: אמרו אוהב מצה וכו' כמו שאירע למשה שלא רצה אלא להכות את המצרי והרגו. ואמרו מגביה וכו' כמו שהתנשאו אדוניה בן חגית ועזיה מלך יהודה.

[2]) אפשר שחסרו כאן איזה מלות.

[3]) ביאור: אמרו עקש לב כמו סיחון ועוג שלא נתנו לישראל לעבור בארצם. ואמרו נהפך וג' כמו פרעה ועמו שהפכו את לבם עשר פעמים.

[4]) עיין שרשים לאבן גנאח ע' 126 ואפשר שכיוון הגאון אל המלה הערבית נ֗הה̈ = ונ֗ה.

[5]) אלו השלוש מלות אינן ברורות ואפשר שצ"ל אשאר במקום אמא ר"ל יעץ בזה.

[6]) ביאור: לכן יסיר האדם מלבו הדאגות ויבטחו על השם.

[7]) ביאור: חיק הוא בית זרוע והרשע מסתיר שחדו שם.

[8]) עיין שבת פ"ז א'.

[9]) ביאור: כשתדבר לחכם ברמיזות יבין מיד והכסיל כאילו הוא רחוק מאד מתמדבר עמו כמו שידעת ממשה שהיה די לו ברמיזה ופרש מאשתו ובני ישראל לא שמעו לדברי הנביאים אחר שהזהירום פעמים רבות.

[10]) ביאור: בין שיעשה הבן הרע לאביו ולאמו כמו אבשלום בן מעכה בין שישמעו את רוע מעשי הבן ויתעצב לבם כמו עלי ששמע מה שעשו בניו.

[11]) בכ"י א' מסתקימה.

לה קלב דוד חתי רדה מן נשור באחראק גלתה באלנאר וכמא קאבל יואש יהוידע הכהן אלדי כלצה מן אלקתל וחפט לה אלמלך בקתל ולדה וקד סמעת עואקב גמיעהם. פאן כאפי בדל אלשר שרא ילחקה שר איצא לקול אללה לא תקם (ויקרא י״ט י״ח) ולכנה יקים מדה תם ימיש מביתו[1]).

14 כבתק אלמא אול אלצכב פלדלך קבל אללגאג דר אלכצומה:

יריד בה אן אלשר ואלמנאזעה ליס פי טאקתך אן תחתריהמא[2]) עלי מקדאר רבמא עזמת אן תכאצם בעשרה כלמאת פאתסעת אלי מאיה כאלמא אלדי תפתח מנה יסירא פיפתח הו לנפסה כתירא וכמא אתסעת מנאטרה בני אפרים מע יפתח חתי קתל ארבעין ואתנין אלפא (שופטים י״ב ו׳) ולכן גדעון בעקלה קטע אלכצומה ולטף בהם פקאל הלא טוב עוללות אפרים מבציר וגו׳ (שם ח׳ ב׳)[3]).

15 מזכי אלטאלם ומטלם אלזכי אן אללה יכרה כליהמא:

יעני אן האנהא פעל[א] ואחד[א] לה אתמאן הדא ונטראה[4]):

16 למא דא יכון תמן מע אלגאהל יריד אן יקתני אלחכמה בגיר
עקל: 17 פהו פי כל וקת יחבב אצחאבא וכם מן אך ינשא לשדה:

הדאן פסוקאן מגמועאן קאל פיהמא יטן אלגאהל אן אלחכמה אלאכתאר מן אלאצדקא פישתריהם בתמן ולא יעלם אנה כם מן צדיק יכון מצרה כצדאקה זבול לגעל[5]) ויונדב לאמנון ודלילה לשמשון ונטראיהם[6]).

18 אלאנסאן אלנאקץ אלעקל יצאפח בכפה ויצמן צמאנא לצאחבה:

יגמע הדא אלדאכל פימא לא יעניה פהו מנקוץ מדמום[7]).

19 מן אחב אלמנאצאה פקד אחב אלדנב ומן שמך באבה פקד טלב אלכסר:

ודלך אן אלמנאזעה קד יכרג מנהא מא לא תריד כמא אראד משה צרב אלרגל אלמצרי כמא צרב הו אליהודי פצרבה פמאת. וקולה מגביה פתחו כמא פעל

---

[1]) ביאור: הכתוב מוסב תחלה על היחיד או על העדה המשלמים רע תחת כל טובות האל וימרו את פיהו ועוד על כפויי טובה בין אדם לחבירו כמו שעשו המצרים לאחי יוסף ואבשלום ליואב ויואש ליהוידע. ואם ישיב האדם רעה תחת רעה עובר בלא תקום ותבוא עליו רעה אלא שאחר זמן תמיש מביתו.

[2]) בכ״י תחתריתמא.

[3]) ביאור: רוצה לומר שלא תוכל להגביל את הריב שאם כוונת לומר עשר מלות ירבו להיות מאה כמו שאם יפתח אדם מעט הסכירה המעכבת המים יפתחו הם הרבה כמו שגדל הריב בין יפתח ובני אפרים עד שהרג מהם מ״ב אלף אבל גדעון דבר עמהם בנחת ושקטה חמתם.

[4]) ביאור: אמרו גם שניהם ר״ל שיש מעשה אחד שבו שני חטאים.

[5]) בכ״י יבול לעגל (ועיין שופטים ט׳).

[6]) ביאור: אלו שני הפסוקים מוסבים על הכסיל התושב שיקנה חכמה אם יקנה רֵעים רבים ואינו יודע שכמה רעים הם לרעה כמו זבול לגעל ויונדב לאמנון ודלילה לשמשון ודומיהם.

[7]) ביאור: הפסוק כולל מי שמתעסק בדברים שאינם שלו ומגנהו.

8 **אלרשא ענד צאחבה חגר דו חט חית [1]) תוגה ינגח:**

הכדי יטן צאחבה בה והו ענד אללה בצד דלך יקול כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים (דברים ט״ז י״ט) [2]).

9 **מגטי אלדנב טאלב מחבה ומעיד [3]) אלכלאם יפרק אלאלפא [4]):**

הדא פי אמור אלדניא כאצה אן אלצדיק אדא לם יעף ען אלה פלא רגבה פיה וכדלך אדא הו לם יקבל אלעדר בל כלמא אעתדרת אליה אעאד אלתוביך עליך [5]).

10 **תנגע [6]) אלזגרה פי אלפהם אכתר מן צרב אלגאהל כתירא:**

קולה מאה ליס הו עדד מחקק לכנה עלי מעני אלעדד אלגברי וכקולה אם יוליד איש מאה (קהלת ו׳ ג׳) יכון אקל או אכתר [7]).

11 **אנמא יריד אלמכאלף אלשר ורסול צאר יבעת פיה:**

פי אלדניא מן כאלף עלי אלסלטאן בעת עליה רסלא כשנא כמא בעת נבוכדנצר עלי יהויקים וצדקיה חין עציאה ואחרי לדלך מן כאלף עלי אללה קאל פיה משלחת מלאכי רעים (תהלים ע״ח מ״ט) [8]).

12 **ליפאגי אלמר אלדב אלמתכל ולא אלגאהל בגהלה:**

לאן אלדב יחל קתלה ואלגאהל תריד [9]) קתלה לך וקתלך לה ולאן אלדב לא יואתיך [10]) אלחכם ואלגאהל יחאכמך לא פי אלחק ואלדב לא ילחק בך שניעא ואלגאהל יפעל דלך ומתל הדא כתיר ואנמא אקתצר עלי אלדב ללגאנה [11]).

13 **מן כאפא שרא בדל כיר לא יברח אלשר מן מנזלה:**

אול דלך מן יקאבל רבה עלי אבדאיה [12]) איאה ואחיאה וארזאקה ותצחיחה וסאיר אחסאנה באלמעאצי פי אלפראד קאל משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו (יונה ב׳ ט׳) ופי אלגמע קאל בכל צרתם לא צר וגו׳ והמה מרו וגו׳ (ישעיה ס״ג ט׳—י׳). תם מכאפי אלנאס שרא בדל כיר כמא כאפי אהל מצר אלוה יוסף אלדין אחיאהם אללה עלי ידיה באלאסתעבאד וכמא גאזי אבשלום יואב אלדי אסתעטף

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ אין מא.

[2]) ביאור: כן בעיני הנותן שוחד ואינו כן בעיני השם.

[3]) בכ״י א׳ מגיר = משנה דיבורו.

[4]) בכ״י א׳ אלאלף.

[5]) ביאור: הפסוק מדבר בפרט בדברי העולם שהאוהב שאינו מוחל לחביריו הם יתרחקו ממנו וכן אם אינו מקבל התנצלותם וישוב להוכיחם.

[6]) „תועיל״ ובכ״י ב׳ וג׳ תוגע = תכאיב.

[7]) ביאור: אמרו ומאה אינו מספר מצומצם כי אם ענינו הרבה.

[8]) ביאור: בדברי העולם כמו שעשה נבוכדנצר ביהויקים וצדקיה כשמרדו בו וכל שכן הממרה את פי השם.

[9]) צ״ל חרם.

[10]) בכ״י יגאתיך.

[11]) ביאור: לפי שהדוב מותר להרגו ולא יביא אותך למשפט ולא יקללך ואינו כן בכסיל והזכיר את הדוב מפני שהוא קשה להרחיקו.

[12]) בכ״י אבראיה.

ארץ טוב (שופטים י"א ג') באסם אלפריק אלדי יסכנהא לקולה ואיש טוב חמש מאות[1]) אלף איש (שמואל ב' י' ו')[2]).

2 אלעבד אלעאקל יסתחק אן יתסלט עלי אלאבן אלמסי ובין אלאכוה יקתסם נחלה:

כמא תצמן אלכבארנא אנה מן כאן ולדה מסי[א] וכתב מאלה לבעיד כאן דלך לה[3]).

3 אלמסבך ללפצה ואלכור ללדהב וממתחן אלקלוב אללה:

לאן אלקלוב לפיה לא יעלם מא פיהא סואה כקולה הנה צרפתיך וגו' (ישעיה מ"ח י') וקצה בן אדם היו לי בית ישראל לסיג וגו' (יחזקאל כ"ב י"ח)[4]).

4 אלמסי יצגי אלי נטק אלגל וינצת אלי באטל מן לסאן די אלאפאת:

יעלם אנה כאדב ויסמע מנה וקד נהי אללה ען קבול אלמחאל אד קאל לא תשא שמע שוא (שמות כ"ג א')[5]).

5 אלהאזי באלפקיר קד עיר צאנעה ואלסאר בתעם לא יברו:

הדא אלפקיר האהנא הו אלדי יצאב במציבה פמן שמת בה פלים ינגו מן בליה[6]).

6 תאג אלמשאיך בנו אלבנין ופכר אלבנין אבאוהם:

קצד פי אול אלפסוק אלתרגיב פי אקאמה אלנסל ותזויג אלבנין ותאדיבהם ותעלימהם אד בנוהם תאג אגדאדהם ופי אלנצף אלתאני עניה אלבנין באנפסהם חתי תפתכר אלאבא בהם[7]).

7 לא יחסן באלספיה אלפצול[8]) פכיף באלנביל אלנטק באלבאטל:

אסתפטע אלחכים אלפצול מן אלספיה פכיף לא יסתשנע למן יריד אלנבל[9]).

---

[1]) צ"ל שנים עשר אלף.

[2]) ביאור: כמו שעשה יפתח שברח מפני אחיו וישב במדבר ארץ טוב וזאת הארץ נקראה כן על שם העם היושב שם.

[3]) ביאור: כמו שמסרו לנו בתלמוד (בבא בתרא פ"ח מ' ה' ועיין גמרא קל"ג ע"ב) שמי שיש לו בן שאין נוהג כשורה וכתב נכסיו לאחר מה שעשה עשוי.

[4]) ביאור: לפי שהשם לבדו יודע מה שהוא צפון בלב האדם.

[5]) ביאור: רוצה בו שהוא יודע שמה שאומרים לו הוא שקר ואף על פי כן הוא שומע והשם הזהיר מלשמוע לדבר שוא (עיין תרגומו שהעתיק לא תשא כמו לא תשמע).

[6]) ביאור: רש בזה המקום ענינו מי שבאה עליו צרה ומחרפו לא ינצל מן הרעה.

[7]) הפירוש הזה אינו מסכים עם הפסוק והעתקתו שלפי הביאור היה צ"ל ותפארת האבות בניהם. — ביאור: אמרו עטרת וכו' זה הערה לאבות לגדל את בניהם בחכמה ומוסר כדי שיהיו בני אלה הבנים הגונים שיהיו עטרת לזקניהם ואמרו ותפארת וכו' צווי שישגיחו הבנים בעצמם כדי שיתפארו האבות בהם.

[8]) בב"י ב' וג' אלנטק באלפאצל.

[9]) ביאור: החכם גינה אצל הכסיל הרבות הדברים וכל שכן במי שרוצה להיות נדיב.

28 דו אלתקלב ינשי אלצֿאיב ואלמחרץֿ יפרק אלאלפא:

חכי מא וגֿדה והדֿא פי אמר אלדין ואלדניא[1]).

29 דו אלטֿלם יכֿדע צאחבה ויסירה פי טריק לא כֿיר פיה:

והדֿא איצֿא פי אלאמרין גֿמיעא כמא יטני אלמלחדון בעץֿ אלמוחדין ויגֿר אלמכֿאלפון בעץֿ אלגֿמאעה[2]).

30 וכם מן גאץֿ טרפה יפכר פי אלתקלב וגאמז עלי שפתיה קד אכמל אלשר:

הדֿא מן אשכאל אהל אלסו יתגאמז[ון] באלעיון ואלשפאת[3]).

31 תאג אלפכֿר אלשיבה תוגֿד פי טריק אלזכוה:

אראד בה אן אלשיבה תאג ודֿלך אדֿא קארנהא אלצלאח ואלא פלא כֿיר פיה וקד עלמת אן משאיכֿא חצֿרו מגֿלס[4]) אבשלום וחסנו לה אלזנא כמא קאל ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני זקני ישראל (ש״ב י״ז ד׳)[5]):

32 אלטויל[6]) אלמהל כֿיר מן אלגֿבאר ואלמתסלט עלי ראיה אצלח מן פאתח בלד:

לאן אלגֿבאר בלא טול מהל יתהור כמא עלמת מן שמשון יכאפי פלשתים וגֿורהם עלי סרעה ואמא פאתח בלד פהו תסלט עלי גֿירה פאן לם ימלך נפסה קבל גֿירה פמא דֿא יסאוי[7]).

33 סביל אלסהם אן ילקא פי אלחגֿר ומן ענד אללה גֿמיע חכמה:

אראד בה אן גֿמיע אלאשיא אלמופקה מא לם ירד פיהא אמר ולא נהי פהי מן ענד אלמופק[8]).

יז

1 לכסרה גֿאפה מעה סלו כֿיר מן בית ממלו דֿבאיחא בכֿצומה:

כמא הרב יפתח מן בין אכֿותה לחאל אלכֿצומה וגֿלס פי אלקפר ואנמא סמית

בטבעו יגדל כעסו תחלה ובסוף הוא שקט ואם הוא שקט בטבעו תרבה שקטותו ובסוף תצא אש חמתו ואם הרשע כן צריך להזהר ממנו.

[1]) ביאור: סיפר מה שמצא בין המוניות בין בתוריות.

[2]) ביאור: זה גם כן בהמוניות ותוריות כמו שעושים הכופרים עם המיחדים והמתנגדים עם הכנסיה.

[3]) ביאור: החכם מצייר אנשי רעה הרומזים בעיניהם ובשפתיהם.

[4]) בכ״י פגֿלס.

[5]) ביאור: אם השיבה בלא צדקה אז לא תהיה עטרת לבעליה כמו שידעת שהזקנים הסכימו עם אבשלום שיבוא על פלגשי אביו.

[6]) אפשר שצ״ל לטויל.

[7]) ביאור: לפי שהגבור שהוא קצר אפים יתעבר ויארע לו מה שאירע לשמשון והמושל באחרים ולא בנפשו מה הוא שוה.

[8]) ביאור: ירצה בו שכל הדברים שאין בהם צווי ואזהרה נתונים לנו מאת השם.

20 מן עקל לאמרה אצאב ܟירא ואלואתק באללה טובאה:
21 אלחכים אלקלב ידעא ד֗הנא[1] ואלחלו אלנטק יזדאד בתא:
יעני אן אלנאס יתמנון אלמזאר מן כלאמה[2].

22 אלעקל לצאחבה מעדן אלחיוה֗ ואדב אלג֗האל ג֗הלהם:
יריד בה מא ראי אלג֗האל עליה אנהם אד֗א ראו אחדהם יטלב אלחכמה֗ ראצ֗וה וסאסוה אלי תרכהא ואלבקא בחאל ג֗הלה[3].

23 קלב אלחכים יחכם קולה ופי נטקה יזדאד בתא:
אחתג֗נא אלי הד֗א אלקול לאן אלארא ואלמעתקדאת אלמכנונה֗ פי קלוב אלנאס מכ֗פיה֗ בעצ֗הם ען בעץ֗ ואנמא אלמט֗הרהא ואלמעבר ענהא הו אלנטק ואלכלאם אלד֗אן ג֗עלא דלילין עלי מטאוי אלאצ֗מאר טאעה֗ או מעציה֗ חכמה֗ או ג֗הל[4].

24 כפאיק אלשהד אקואל אלחכמה֗ חלו ללנפס שפא ללג֗סם[5]:
כל אפצ֗ל מנה לקולה ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י״ט י״א) וד֗לך אן אלאכת֗אר מן אלעסל יצ֗ר ואלאזדיאד מן אלחכמה֗ ינפע ואלעסל יצ֗ר שיא וינפע שיא ואלחכמה֗ תנפע אלכל ואלעסל בת֗מן ולא ידום ואלחכמה֗ בכ֗לאף ד֗לך[6].

25 כם מן טריק מסתקים ענד[7] אלמר ועקבהא טרק אלמות:
הד֗א פי אמור אלדניא ואלאול פי אמור אלדין[8].

26 נפס אלשקי תשקא אד֗א תנכס ענה מקדארה[9]:
אמא בד֗ל בעד עז או ג֗וע בעד שבע או ספר בעד חצ֗ר פיג֗ב אן תראפע אלאפאת באלעמל אלצאלח[10].

27 ד֗ו אלפג֗ור יכרא אלשרור תראהא עלי נטקה כנאר משוטה֗:
יעני אן ד֗לך לא יכ֗פי עלי אלחכים ומחנתה אן כאן טבע אלפאג֗ר אלחרה֗ פהו פי חאל תדבירה תזדאד חדתה פאן באלג֗ אנתקל אלי אלסכון ואן כאן טבעה אלסכון זאד פי סכונה פאן הו נאהי אנקלב אלי אלחרה֗ פאד֗א ראיתה כד֗אך פאחד֗רה[11].

---

[1] עיין בפתיחה 10.
[2] ביאור: לפי שבני אדם מתאוים שיוסיף מתק שפתים לדבר.
[3] ביאור: ירצת בו תחכם שראה הכסילים מיסרים את חבריהם אם יבקשו חכמה.
[4] ביאור: הוצרכנו לזה המאמר לפי שהדעות והאמונות טמונות בלבות בני אדם ושפתותיהם הן מגלות אותן זה לזה בין לטוב בין לרע.
[5] בכ״י ב׳ ללעט֗אם.
[6] ביאור: ולא עוד אלא שהחכמה יש לה יתרון על הדבש שאכילת דבש יותר מדאי מזקת את הגוף והדבש מועיל לדבר אחד ומזיק לדבר אחר וצריך לקנותו בכסף ואינו מתקיים והחכמה אינה כן.
[7] בכ״י ב׳ בין ידי = לפני.
[8] ביאור: הפסוק הזה בדברי העולם והראשון (י״ד י״ב) בדברי האמונה.
[9] הגאון תרגם אכף מלשון אפך = הפך ופיהו מלשון פי שנים.
[10] ביאור: אמרו אכף עליו פיהו ירצה בו אם באת עליו חרפה אחר הכבוד ורעבון אחר השובע וחליכה בדרך אחר הישוב ולפיכך צריך שירחיק את הצרות במעשים טובים.
[11] ביאור: כשהחכם רואה את הרשע יוכל להכיר שהוא חורש רעה וזה שאם הוא רגזן

(ס״א ב׳ ז׳) וקד עלמת כיף רפעהם חתי צאר אלכהנים ינסבון אליהם כמא קאל אשר לקח מבנות ברזלי וגו׳ (עזרא ב׳ ס״ד) פכיף מן קאל אלעזיז לה והקרבתיו ונגש אלי וגו׳ (ירמיה ל׳ כ״א) וקאל אחשורוש ען מרדכי אשר המלך חפץ ביקרו אסתר ו׳ ו׳) וקד רי[1]) כיף בלג בה פכיף מן קאל אלכרים לה מאשר יקרת וגו׳ ישעיה מ״ג ד׳)[2]).

16 אקתנא אלחכמה מא אג׳ודה מן אלקראצ׳ה ואקתנא אלפהם יר מן אלורק:

ללונוה אלתי וצפנאהא בל לאכת׳ר מנהא[3]).

17 מחג׳ה אלמסתקימין אלזואל ען אלשר פיג׳ב אן יכון אלמר[4]) חארס נפסה חאפט׳ טרקה:

אלתאהיב פי ד׳לך לא יר אנה אנמא יחפט׳ טריקא או חאלא ליס אלאמר כד׳לך בל נפסה אלעזיזה יחפט׳[5]).

18 עקיב אלאקתדאר אלכ׳שוע ועקיב אלכ׳שוע אלכראמה[6]):

כמא עלמת מן אברהם יקול אנכי עפר ואפר (בראשית י״ח כ״ז) ומשה ואהרן ונחנו מה (שמות ט״ז ז׳) ודוד ואנכי תולעת (תהלים כ״ב ז׳) וגדעון הנה אלפי הדל במנשה (שופטים ו׳ ט״ו) ושאול הלא בן ימיני אנכי (ש״א ט׳ כ״א) ומא אשבההם ואעקבהם אלעז ואלשרף. ופרעה יקול מי ה׳ (שמות ה׳ ב׳) וגלית אני חרפתי את מערכות ישראל (ש״א י״ז י׳) וסנחריב מי בכל אלהי הארצות (מ״ב י״ח ל״ה) ונבוכדנצר ומן הוא אלה די ישיזבינכון מידי (דניאל ג׳ ט״ו) ומן מאת׳להם ואתבע אקואלהם אלד׳לה[7]) ואלחטיטה[8]).

19 לתואצ׳ע אלרוח מע אלכ׳אשעין כ׳יר מן תקסם אלסלב מע אלמקתדרין:

לצלאח עאקבה אלאול ופסאד עאקבה אלת׳אני[9]).

---

[1]) אולי צ״ל רוי.

[2]) ביאור: זה נראה במלכי בשר ודם המנשאים את אהוביהם וידוע במלך העולמים כמו שמצאנו שפרעה הרים את יוסף ודוד הקריב אליו את בני ברזלי ואחשורוש נתן יקר למרדכי וכל שכן שהאל ירים את עמו ויקריבנו אליו ויתן לו יקר וכבוד.

[3]) ביאור: לענינים אשר הקדמנום וליותר מהם.

[4]) „ולפיכך צריך שיהא האדם וכו׳״ ובכ״י א׳ חסרה מלת פיג׳ב.

[5]) ביאור: זה הערה לאדם שבשמרו את דרכו ישמור גם כן את נפשו היקרה.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ עאקבה אלאקתדאר אלכסר ועאקבה אלכבר אלחטיטה וזאת היא העתקה המסכמת עם הפסוק ונראה שבחלק הראשון צ״ל אלכסר גם בכ״י א׳ אבל החלק השני בכ״י ב׳ וג׳ הוא הגהת איזה סופר לפי שמתוך ביאור הגאון ג״כ נראה שטעה והחליף זה הפסוק עם פסוק שלמטה י״ח י״ב.

[7]) בכ״י אלדלי.

[8]) ביאור: כמו שידעת מאברהם ומשה ואהרן ודומיהם שהיו נכבדים מפני ענותם ופרעה גלית ודומיהם נכנעו מפני גאותם.

[9]) ביאור: לפי שאחרית הענוה היא לטובה וסוף הגאות לרעה.

9 קלב אלמר יפכר פי אמורה ואללה יהיי כׄטאה:

הד֗א קול כׄאץ פי אמור אלרזק ואלפאידה̈ ואלשפא ואלולד ואלנעמ[illegible] אלדניאויה̈ אלתי לא ינפע אלאנסאן אלתקלב פיהא או ישא רבה פיהא יקול ירמי[illegible] (ה׳) ידעתי ה׳ כי [לא] לאדם דרכו וגו׳ (ירמיה י׳ כ״ג)[1].

10 ינבגי אן יכון אלחתם עלי נטק אלמלך ובאלחכם לא ינ[illegible] בקולה:

הד֗א איצׄא כׄאץ אד֗א אמרך אלמלך בשי מבאח מן ענד אללה פחפ[illegible] אלמלך או אונבה פלא תכׄאלפנה פאחרי ואוכד מלך אלמלוך ורב אלארבאב א[illegible] תכׄאלפה וכמא גׄעלה אלחכים אעתבארא אני פי מלך שמור ועל דברת שבו[illegible] אלהים (קהלת ח׳ ב׳)[2].

11 לאן אלתסקים ומואזין אלעדל ללה ועמלה כמא יוזן באלצנגׄאר[illegible]:

הד֗א זיאדה̈ פי אלאעתבאר אד֗א וגׄב אן תטיע מן יקע פי אעמאלה אלה[illegible] ואלגׄואף פכיף מן עמלה כאלמיזאן ואלקסטס[3].

12 יגׄב אן יכרה אלמלוך עמל אלט֗לם לאן אלכרסי אנמא יתׄב[illegible]
בעדל: 13 ויגׄב אן יכון רצׄאהם נטק אלצדק ואלכלאם אלמסתקים יחב[illegible]:

הד֗אן אלפסוקאן עלי מא קדמנא אן אלטאבע טבע בניה̈ אלעאלם עלי אל[illegible] ואלכׄאתם כׄתמה בעדל לא יתׄבת בנירה[4].

14 חמיה̈ אלמלך כרסל אלמות ואלרגׄל אלחכים יזילהא:

ד֗לך פי אלאנסאן כמא לטף יהודה ביוסף אד֗ קאל ויגש אליו יהודה ו[illegible] (בראשית מ״ד י״ח) וקואד מלך ארם באחאב אד֗ קאל ויחגרו שקים במתניהם וחבל[illegible] בראשיהם (מ״א כ׳ ל״ב) ופי מלך אלמלוך גׄל תׄנאה כמא פעל משה פי הר ס[illegible] ומדבר פארן וכמא פעל פינחס בשטים ומן פעל מתׄלהם[5].

15 בנור וגׄה אלמלך אלחיוה̈ ורצׄאוה כאלגׄים אללקים:

ד֗לך איצׄא פי מלוך אלנאס מחסוס כיף ירפעון מן אחבוה[6]) ופי [illegible] אלעאלמין מעלום ונצף מנה תׄלאתׄה̈ מן אלאעתבאר קאל פרעה ליוסף אני פר[illegible] (בראשית מ״א מ״ד) וקד ראית אלי מא ד֗א צאר פכיף מן קאל אללה לה אני [illegible] אלהיך מלמדך להועיל (ישעיה מ״ח י״ז) וקאל דויד לבני ברזלי כי כן קרבו אלי [illegible]

---

1) ביאור: זה מאמר פרטי בכל צרכי האדם ותענוגיו בעולם הזה לא ימצאם כי [illegible] ברצון השם.

2) ביאור: זה גם כן מאמר פרטי בדברי רשות שישמור האדם מצות המלך ולא י[illegible] את פיו וכל שכן מצות מלך מלכי המלכים.

3) ביאור: הוסיף לומר שאם הדבר כן במי שעושה לפעמים בחפזה ובקלות כל [illegible] במי שכל מעשיו הם שקולים במאזנים.

4) ביאור: ענין שני הפסוקים שהבורא חקק צורת העולם על האמת ותתמו בצדקה

5) ביאור: זה בחמת מלך בשר ודם כמו שעשה יהודה עם יוסף ושרי מלך ארם [illegible] אחאב וכן בחרון אף מלך המלכים כמו שעשה משה בהר סיני ומדבר פארן ופינחס בשטים

6) בכ״י אחטה.

3 גל אלי אללה אעמאלך תתבת אפכארך:

אלתגליה לה עלי צרבין אן כאן אלעמל אלדי קצדתה מן אלמבאח פאסתכרה פיה וסלה אלגנאה כמא כאנו אלאולון יפעלון אן חצרת אורים ותמים סאלו בהא כמא עלמת מן יהושע ושמואל ושאול ודוד ואן לא יסלון אלאנביא כמא קאל יהושפט דרש נא כיום את דבר ה׳ (דה״ב י״ח ד׳) ואלא צאמו ודעו כמא קאל עזרא קבל אן ינבא ונצומה ונבקשה מאלהינו (עזרא ח׳ כ״ג). ואן כאן ממא פיה אמר ונהי פאערצה עלי סמעה ואתאר רסולה פמא וגב אפעלה ומא לם יגב פאתרכה[1]).

4 כל פעל אללה לסבבה ואלטאלם איצא ליום סו:

יעני אן מא מן שי אלא ולה מעני אוגבתה חכמה אלבארי חתי אליום אלסו ואלעקובאת פהי ללטאלם ופי דלך צלאח לה לימחץ ענה אלכטאיא וללעבאר ליעתברו בה והדא קול מעכום ויום רעה לרשע[2]).

5 יכרה אללה כל שאמך אלקלב כתקלב יד ליד לא יברו:

יעני אנה יביד בסרעה[3]).

6 באלבר ואלאחסאן יגפר אלגרם ובתקוי אללה אלזואל ען אלשר:

אראד אן אלצאלחין מא יבין[4]) אתנין תאיב קד גפר דנבה בנדמה וצומה וצלותה וצדקתה ותקי לם יזל ואילא ען אלשר[5]).

7 אדא רצי אללה אחואל אלמר סלם[6]) לה אעדאה:

כאבימלך לאברהם ויצחק ועבדי הדרעזר ותעו וגירהם לדוד וכמא קאל רבינו הקדוש לר׳ חייא[7]).

8 לקליל בנצפה כיר מן גלאת כתירה בגיר חכם:

הדא פי אלוארת אלאכר שיה ושי קסימה ואלשריך אלמתעדי אלי מאל שריכה וסאיר אלכלטא ואלמעאמלין[8]) לדלך קרן בה משפט וצדקה[9]).

---

[1]) ביאור: גילוי המעשים לפני השם הוא על שני אופנים אם בדברי רשות ראוי שידרוש אדם את השם וכן עשו אבותינו על ידי אורים ותומים כמו יהושע ושמואל ושאול ודוד או על ידי נביאים כמו יהושפט או על ידי צום ותפלה כמו שעשה עזרא קודם שנסע. ואם בדברי צווי ואזהרה ידרוש אדם מה ששמע מפי השם ומה שקבל מנביאו.

[2]) ביאור: לכל דבר נברא יש סבה שהצריכה אותה חכמת השם ואפילו יום רעה כדי שישוב הרשע מרשעתו ושיראו וילמדו הצדיקים והפסוק הפוך כאלו אמר ויום רעה לרשע.

[3]) ביאור: אמרו יד ליד ר״ל יאבד מהרה. — [4]) אפשר שצ״ל מא בין.

[5]) ביאור: הצדיקים הם על שני פנים בעלי תשובה שכופר עונם או יראי השם שלא עשו רע מימיהם.

[6]) בכ״י א׳ סאלם לה אעדאוה.

[7]) עיין מועד קטן ט״ז ב.— ביאור: כמו אבימלך עם אברהם ויצחק והדרעזר ותעו עם דוד וזולתם וכמו שאמר רבי לר׳ חייא.

[8]) נראה שחסר כאן ולא די שיעשה במשפט כלומר כפי הדין אלא גם בצדקה כלומר לפנים משורת הדין ולפיכך הזכיר צדקה עם משפט.

[9]) ביאור: הכתוב מדבר ביורשים ושותפים וכיוצא בהם שנוטלים חלקם וחלק חבריהם בלא משפט.

29 לדלך[1]) אללה בעיד מן אלטאלחין וצלוה̈ אלצאלחין יסמע:

30 כמא אן נור אלעינין יפרח אלקלב כדאך אלכבר אלצאלח
ידסם אלעטם:

אלקיאס פי דלך קריב אד̇ המא חאסתאן יוידאן אלעצוין[2]).

31 אדן סאמעה̈ עטה̈ אלחיוה̈ ענד אלעלמא תוגד:

יעני אלעטה̈ לא יסתמעהא אלא חכים[3]).

32 אן מגדב אלאדב לזאהד פי נפסה וקאבל אלעטה̈ למקתן קלבא:

לקב אלחכמה̈ באלקלב אד̇ הי תחל פי אלקלב כמא תסמי אלערב אלמטר
סמאא לנזולה מן אלסמא[4]).

33 תקוי אללה אדב אלחכמה̈ ועקובה̈ אלכשוע אלכראמה̈:

קולה יראת ה׳ מוסר חכמה ערפנא בה אנה לא תקוי אלא בחכמה̈ ומא תודב
הי בה ותסוס אלמר ואומי מן קולה ולפני כבוד ענוה אלי עכסה אלדי הו ואחר ענוה
כבוד ואלקולאן ואחד[5]).

טז

1 ללאנסאן מצאף̇ קלבה ומן ענד אללה נטק לסאנה[6]):

אמא לאדם מערכי לב פהו יויד אלקול באלאכתיאר אד̇ נסב פעל קלב
אלאנסאן לה ולכן ומה׳ מענה לשון הו יוסם[7]) אלקול באלגבר וליס חקיקתה כדלך
לאנה אנמא אשאר אלי אלבניה̈ אלאצליה̈ אן אללה אעטא אלאנסאן קוה̈ אלנטק
נטיר קולה אזן שמעת ועין ראה ה׳ עשה גם שניהם (משלי כ׳ י״ב) פאהב[8]) עלי
אלאנסאן וקאל אד̇ הו מכיר פינבגי לה אן יפכר פי אן אללה כלקה נאטקא[9]).

2 כל טריק אלאנסאן יראהא דכיה̈ ענדה ולכן אללה מהיי אלארואח:

חכי פי הדא מא וגד אלנאס עליה מן קלה̈ אלאעתראף בכטאיהם בל ירון
דלך צואבא ולכן אללה הו אלבציר באעמאלהם וצמאירהם[10]).

---

1) „לכן רחוק וכו׳“.

2) בכ״י אלי עצוין. — ביאור: ההיקש בין שני חלקי הפסוק קל להבין שחוש הראות
וחוש השמע מחזקים את הלב והעצם.

3) ביאור: רוצה לומר שהתוכחה אינה נשמעת כי אם מחכם.

4) ביאור: הלב הוא כינוי לחכמה לפי שהחכמה יושבת בו כמו שבני ערב יכנו המטר
בשמים לפי שיורד מן השמים.

5) ביאור: אמרו יראת ה׳ ילמדנו שאין יראת ה׳ כי אם בחכמה. ואמרו ולפני כבוד
ענוה יורה על הפכו והוא אחר ענוה כבוד והענין אחד.

6) עיין אמאנאת 163. — 7) אפשר שצ״ל יוהם.

8) ענין אהב כענין אבה וזאת התמורה נמצאת גם כן למטה בפסוק י״ז.

9) ביאור: אמרו לאדם וכו׳ הוא ראיה שיש לאדם בחירת ואמרו ומה׳ וכו׳ אין טעמו
שאדם מוכרח במעשיו אלא רמז אל היסוד שנברא עליו והוא שהשם נתן לו כח הדבור והעיר
אותו ואמר שלפי שיש לו הבחירה ראוי לו שיזכור שהשם בראו חי מדבר.

10) ביאור: האדם אינו מודה על חטאיו והשם רואה מעשיו ומה שבלבו.

כתמאן אלאמור אלתי לא כ֗טא פיהא ליס במנכר אד֗ הו אחד וגוה אלתדביר סימא אן כאנת הנאך תקיה֗ אעני כ֗וף כמא כאן אברהם יצחק ודוד וירמיה בכתמאן[1]) אמורהם אעני קצה֗ אחתי היא (בראשית י״א י״ט) וקצה֗ המלך המלך צוני דבר (ש״א כ״א ג׳) וקצה֗ מפיל אני תחנתי לפני המלך (ירמיה ל״ח כ״ו)[2]).

23 ללמר סרור בג֗ואב פיה ואלכלאם פי וקתה מא אחסנה:

יריד בה חצ֗ור אלג֗ואב וסרעתה ליס[3]) מן גיר ג֗התה לאנה לו כאן כד֗אך לכאן אלנאס באג֗מעהם נאט֗רין מחג֗אג֗ין לכן מן ג֗התה[4]):

24 סביל אלחיוה֗ פי עלו ללעאקל לכי יזול מן אלג֗חים אלספלי:

פי אלדארין ג֗מיעא[5]).

25 אללה יקלע בית אלמקתדרין וינצב תכ֗ום אלצ֗עפא:

ד֗כר מן ג֗מלה֗ אלצ֗עפא אלמנה כמא ד֗כר מן ג֗מלה֗ אלחדיד חרב אד֗ קאל כי חרבך הנפת ותחללה (שמות כ׳ כ״ה) ומן ג֗מיע אלאצנאם מולך ושביה הד֗א מן אלמסתעמל[6]).

26 יכרה אללה אפכאר אלסו[7]) ואקואל אלחכמה֗ טאהרה֗:

לקב אלחכמה֗ האהנא באלנעמה֗ עלי מא קדם דרכיה דרכי נעם (משלי ג׳ י״ז)[8]):

27 אלטאמע טמע הו פאצ֗ח אהלה ושאני אלמואהב יחיא:

אראד בה אלמואהב אלחראם מת֗ל מא אכ֗ד֗ אמרפל ואצחאבה מן ברע וברשע ואצחאבהמא ועלי אנהא כאנת חלאלא לאברהם אבאהא וקאל אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית י״ד כ״ג) וכמא עלמת אן אלישע רד עלי נעמן אלבדור אלד֗הב ואלפצ֗ה֗ וגחזי אסף עליהא ומא כאן מן כסבה[9]).

28 קלב אלצאלח ידרס מא בה יג֗יב ופם אלטאלחין ירוי אלשרור:

מעני הד֗א הו מא יתעב אלמוחדון ואלרבוניון פי מא ירדון בה עלי אלמלחדין ואלמכ֗אלפין והו֗לא תרי כ֗צומהם אנמא הם אבדא פי טלב ענתה֗[10]):

---

[1]) אפשר שצ״ל יכתמון.

[2]) ביאור: מותר לאדם לכסות הדברים שאין בהם חטא ובפרט במקום סכנה כמו שעשו אברהם ויצחק ודוד וירמיה.

[3]) נראה שצ״ל ליס יריד בה חצ֗ור אלג֗ואב וסרעתה מן גיר ג֗התה.

[4]) ביאור: לא רצה בזה שישמח אדם במהירות תשובתו אם איננה כראוי שאם היה כן יהיו כל בני אדם בעלי שכל וחריפים אבל צריך שתהא התשובה נכוחה.

[5]) ביאור: בשני עולמות.

[6]) ביאור: הזכיר האלמנה במקום העניים כמו שהזכיר חרב במקום כל כלי ברזל ומולך במקום כל האלילים.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ אלשר.

[8]) ביאור: אמרי נעם הם כאן אמרי חכמה כמו שאמר למעלה דרכיה דרכי נעם.

[9]) ביאור: ירצה בו המתנות האסורות כמו השלל שלקחו אמרפל וחביריו מאויביהם ואברהם מאס בו אף על פי שהיה מותר לו וכן אלישע לא קיבל מתנות נעמן ועבדו גיחזי נעצב על זה ולקחן ונענש.

[10]) ביאור: כמו המיחדים והרבנים המתיגעים בתשובותיהם על הכופרים והמתנגדים ואלו האנשים אינם מבקשים כי אם הרע.

14 קלב אלפהם יטלב אלחכמה̈ וקצד אלג̇האל יראעי אלג̇הל:
הד̇ה איצ̇א חכאיה̈ מא ונ̇ר[1]).

15 כל איאם אלצ̇עיף אלראי רדיה̈ וג̇ודה̈ אלקלב הו שרב דאים:
הד̇א אלעני ליס הו פקיר בל צ̇עיף אלעקל ואלג̇יד אלעקל סרורה דאים אפצ̇ל מן אלשרב כמא קאל כי טובים דדיך מיין (שה״ש א׳ ב׳)[2]).

16 לקליל בתקוי אללה כ̇יר מן כנז כת̇יר פיה אלאהאמה̈:
אי אלמחק. הד̇אן פי אלמאל אלחלאל אלקליל ואלחראם אלכת̇יר וקולה הד̇א פי אכ̇ראג̇ אלעשור וחקוק אללה[3]).

17 ולבאקה̈ מן בקל ומחב̄ה̈ הנאך כ̇יר מן ת̇ור מעלוף מעה שנאה̈:
הד̇א עלי צ̇רבין אמא פי מחבה̈ אלנאס פכמא אכ̇ד̇ דוד ג̇מסה̈ רגפאן מן אחימלך אחב̄ אליה מן אלאכל ענד שאול טעאם אלמלך ופי מחבה̈ אללה כאן נ̇וע עדו החוזה אצלח מן אלאכל ענד ירבעם אד̇ אעריץ̇ עליה פאג̇אבה אם תתן לי את חצי ביתך וגו׳ (מ״א י״ג ח׳)[4]).

18 ד̇ו אלחמיה̈ יחרץ̇ אלצ̇כ̇ב ואלטויל אלמהל יקרר אלכ̇צומה̈:
19 טריק אלכסלאן כאלמסיג̇ה̈[5]) באלחדק וטרק אלמסתקימין כ̇אלצה̈:
אלחדק נוע מן אלשוך ואלמוג̇וד מן אסמאיה פי אלמקרא את̇נאן[6]). והד̇א אלקול יעם̄ כסלאן אלטאעה̈ ואלתכסב הו כאנה ימשי פי שוך ליס ינבעת̇[7]).

20 אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאנסאן אלג̇אהל יזרי באמה:
כ̇א קיל פי אלאב מפרד[א] או פי אלאם מפרדה̈ פהו לג̇מיעהמא כמא צדרנא[8]).

21 אלג̇הל פרחה̈ ללנאקץ̇ אלעקל וד̇ו אלפהם יסהל מסירה:
22 פסך̇ אלאפכאר מן עדם סתר[9]) אלסר̄ ובכת̇רה̈ אלמשירין תת̇בת:

---

[1]) ביאור: החכם יגיד מה שמצא.
[2]) ביאור: באמרו עני ירצה חסר לב וחכם ישמח בשכלו יותר מבמשתה יין.
[3]) ביאור: אמרו מהומה ר״ל קללת השם. ואמר שטוב מעט מדבר המותר מהון רב מדבר האסור וזה במעשרות ומה שחייב אדם ליתן לה׳.
[4]) ביאור: הכתוב מדבר הן באהבה שבין אדם לחבירו כמו שהיה לחם אחימלך יותר חביב לדוד משולחן שאול המלך הן באהבת השם כמו שלא רצה עדו החוזה לאכול אצל ירבעם.
[5]) בכ״י ג׳ כאלמבסוטה̈.
[6]) ר״ל כאן ומיכה ז׳ ד׳.
[7]) ביאור: מלת חדק ענינו מין קוץ והוא שם הנמצא שתי פעמים במקרא והעצל כנגד מצות או במשא ומתן הוא כהולך על קוצים לאט לאט.
[8]) ביאור: שני המאמרים כוללים האב והאם כמו שהקדמנו.
[9]) בכ״י ב׳ וג׳ כתם.

7 שפתא אלעלמא תד̇רי אלמערפה̈ וקלב אלג̇האל ליס כד̇לך:

יעני אן אלעלמא יביחון כת̇יר מא ענדהם ואלג̇האל ישחו̄ן עלי אלנכתה̈ אלתי תקע להם[1]).

8 ד̇בח אלפאסקין ממא יכרה אללה וצלוה̈ אלמסתקימין רצ̇אה:

מעני ד̇לך אן אלצלוה̈ הי אכ̇ף̄ מונה̈ מן אלד̇באיח והי מן אלצאלח אפצ̇ל מן אלד̇בח מן אלטאלח לאן אלצאלח יצלי לא עלי ד̇נב ואלרשע אנמא יקרב עלי כ̇טיה̈ וכמא קאל הנה שמוע מזבח טוב (ש״א ט״ו כ״ב)[2]).

9 ויכרה אללה טריק אלפאסק ויחב̄ כאלב אלזכוה̈:

יעני באלכלב שדיד אלטלב[3]).

10 אדב סו לתארך אלסביל ושאני אלעט̇ה̈ יהלך:

פי אלדניא במעג̇זה̈ ופי אלאכ̇רה̈ בפצ̇ל אלחכם. ואלאדב אלסו הו אלאפאת אלעט̇ימה̈[4]).

11 אלת̇רי ואלאבאדה̈ מכשופאן ענד אללה פכיף̄ קלוב בני אדם:

אלת̇רי הו אלתראב ודאר אלאבארה̈ הו אלקבר ואנמא צ̇רב אלמת̇ל בהד̇ין לאנהמא אעמק שי נעלמה יקול ללנאס לא תתוהמו אן מא תסר̄וה פי אנפסכם יכ̇פי עלי אללה פהל יכון אעמק מן הד̇ין נט̇יר קולה ערום שאול נגדו ואין כסות לאבדון (איוב כ״ו ו׳)[5]).

12 תג̇ד אלדאהי לא ישא אן תעט̇ה ולא ימצ̇י אלי אלעלמא:

אלאול לא יריד אן תעט̇ה כ̇אצה̈ ואלת̇אני ולא יחצ̇ר מג̇לס עאלם פישתרך פי עט̇תה מע עואם̄ אלנאס[6]).

13 אלקלב אלפרח יחסן אלוג̇ה ובמשקה̈ אלקלב תכתאב אלרוח:

כמא ט̇הר יוסף עלי מא פי קלב סריסי פרעה למא ראי וג̇וההם כלחה̈ והנם זעפים (בראשית מ׳ ו׳) וכד̇לך שר הסריסים קאל לדניאל חנניה מישאל ועזריה אשר למה יראה את פניכם זעפים וגו׳ (דניאל א׳ י׳)[7]).

---

[1]) ביאור: ר״ל שהחכם מפזר את ידיעותיו הרבות והכסיל כילי בדבר הקטון שיודע.

[2]) ביאור: ואף על פי שהתפלה יותר קלה מן הקרבן תפלת הצדיק רצוית מקרבן הרשע לפי שהצדיק מתפלל מבלי שיחטא והרשע יקריב אחר שחטא.

[3]) ביאור: אמרו מרדף ר״ל המבקש בכל כוחו.

[4]) ביאור: ירצה במוסר רע המכות הגדולות הבאות על דרך מופת בעולם הזה ובעולם הבא בגזר דין.

[5]) ביאור: שאול הוא העפר ואבדון הקבר עצמו ואמר שאין דבר עמוק משניהם והם גלויים לפני השם וכל שכן מה שבלב האדם.

[6]) ביאור: לא ירצה הלץ שתוכיחהו בינך לבין עצמו ולא ילך לבית המדרש לשמוע דברי מוסר עם הקהל.

[7]) ביאור: כמו שידע יוסף מה שבלב שני סריסי פרעה בראותו את פניהם זועפים וכמו שהיה ירא שר הסריסים שיהיו פני דניאל וחביריו זועפים.

35 רצׄא אלמלך לעבד עאקל[1] ועברתה תכון עלי אלמסי:
הדׄא פי מלך אלמלוך גׄל תׄנאה ופי מלוך אלנאס איצׄא[2].

טו

1 אלמרדׄ אללין ירדׄ אלחמיה ואלכלאם אלשאקׄ יצעד אלגצׄב:

כמא עלמת מן רחבעם אנה חין קאל לקומה קטני עבה (מ״א י״ב י״א) קאלו לה מה לנו חלק בדוד (שם ט״ז) ומן קאיד אחויה אלתׄאלתׄ ומא רד עלי אליהו תיקר נא נפשי ונו׳ (מ״ב א׳ י״ג) כיףׄ נאלה כׄלאףׄ אלקאידין אלאולין. ופי אמור אלדׄין אן שמעיה ועםׄ רחבעם וקומה פרדׄו עליה מרדא חסנא ויכנעו שרי ישראל והמלך ויאמרו צדיק ה׳ (דה״י ב׳ י״ב ו׳) כיףׄ נאלהם כׄלאףׄ מא נאל יוחנן ושריה ובני עיפי[3]) אלדׄין רדו עלי ירמיהו מרדא שאקא וקאלו הדבר אשר דברת בשם ה׳ איננו שומעים אליך (ירמיה מ״ד ט״ז)[4].

2 לסאן אלחכמא יגׄודׄ אלמערפה ופם אלגׄאהל ירוי אלגׄהל:

מענאה אן אלעאלם יגׄוד אלעבארה ויקרב אלאמור אלמסתגלקה אלי אלאפהאם ואלגׄאהל ירוי אלשי עלי אסמגׄ עבארה ואקבח תאויל[5].

3 פי כל מוצׄע עינא אללה תטלע אלאשראר ואלאכׄיאר:

מעני דׄלך עלמה[6].

4 צדק אללסאן שגׄרה אלחיוה ואלזיגׄ פיה כסר אלרוח:

לקב אלצדק האהנא באלשפא. דׄלך כאלמפתי אלדׄי יסלה אחד אלכׄצמין פאן הו צדקה אלפתיא קׄלל תעבה ואן הו קצד אלתקרב אליה וקאל לה אלחקׄ מעך אתעבה ועדׄבה ואלחק בה אלאתׄם ואלאסם אלסו ולים ינפעה דׄלך מע אלחאכם שיא[7].

5 אלגׄאהל ירפץׄ באדב אביה וחאפטׄ אלעטׄה ינהץׄ:
6 פי בית אלצאלח אלותׄאק אלכתׄיר ופי גלה אלפאסק אלפציחה[8]:
פי אלעאגׄל איה מענזה ופי אלאגׄל חכם קאטע[9].

---

[1]) כ״י א׳ אלעבד אלעאקל.
[2]) ביאור: הפסוק מוסב על מלך המלכים וגם על מלכי ארץ.
[3]) אלו השמות נזכרו בירמיהו מ׳ ח׳.
[4]) ביאור: בידוע שרחבעם דבר קשות עם העם ונפרדו עשרת השבטים ממנו והשר השלישי של אחאב דבר בנחת עם אליהו והציל את נפשו. ובעניני האמונה ידוע מה בין רחבעם ועמו שהשיבו בנחת לשמעיה ובין יוחנן ושריה וחבריו שדברו קשות עם ירמיה.
[5]) ביאור: החכם ייטיב לפרש ולברר דברים הסתומים ופירושי הכסיל הם מגונים ומכוערים
[6]) ביאור: ר״ל שהשם יודע.
[7]) ביאור: מרפא לשון טעמו כאן אמתת הלשון. וזה כשישאל אחד מבעלי ריבים עצת חכם על ריבו צריך שישיבהו כפי אמת ואז ימעט את יגיעת השואל ואם לא יעשה כן כדי להיות רצוי לו ירבה את עמל השואל ויתן עליו שם רע ולא יועיל לו אצל הדיין.
[8]) עיין אצול ע׳ 521 ש׳ 21.
[9]) ביאור: על דרך מופת בעולם הזה ועל פי גזר דין בעולם הבא:

29 אלטויל אלמהל כתֿיר אלפהם ואלקציר אלרוח כתֿיר אלגֿהל:

לקב אלכתֿרהֿ האהנא באלארתפאע אד̇ קאל מרים[1]).

30 אלקלב אלמעאפי חיוהֿ אלבדן ואלגירהֿ סוס אלעטֿאם:

הד̇א משאהד פי אמור אלדניא אן אלחאסדין פי גֿהד ובלא ופי אמר אלאכֿרהֿ מן יחסד אהל אלגֿצב ואלמעאצי פהו פי בלא ועד̇אב ומנהא קאל אל תקנא באיש חמס וגו׳ (משלי ג׳ ל״א) אל יקנא לבך בחטאים וגו׳ (שם כ״ג י״ז)[2]).

31 גאשם אלפקיר קד עי̇ר צאנעה ואלמכרמה הו אלראוף באלמסכין:

הד̇א אלגֿשם ליס הו פי אלמאל ואנמא הו פי אללקא ואלסלאם ואלמנאטֿרהֿ לאנה צֿד ומכבדו[3]) ואלאשארהֿ באלואו אלד̇י פי ומכבדו תומי אלי אללה גֿל גֿלאלה[4]).

32 פי שד̇תה[5]) ינדחי אלפאסק ואמא אלצאלח פהו יסתכן̈ פי נכבתה:

מענאה אן אלרשע אד̇א חלֿת בה אפהֿ אודאר פי טגיאנה כמא קאל פי אחז ובעת הצר לו ויוסף למעל בה׳ (ד״ה ב׳ כ״ח כ״ב) ואמא דוד ותצר לדוד מאד וגו׳ ויתחזק דוד בה׳ אלהיו (ש״א ל׳ ו׳) וכד̇לך יחזקיהו וגירהם[6]).

33 פי קלב אלפהם תחל̈ אלחכמהֿ וענד אלגֿהאל תעלם[7]) גרבתהא[8]):

אלא תרי אן אלעאמ̇י אד̇א סמע כלמהֿ מן אלעלם פהו יטלב אלתבאהי בהא פיקולהא פי גיר מוצֿעהא מן אלמגֿאלס וגיר וקתהא מן אלזמאן ולא יורדהא עלי מא ינבגי ואן עורץֿ פיהא באדני שי וקף[9]).

34 אלזכוהֿ תרפע אמ̇תהא ועאר אלאחזאב אלכֿטיהֿ:

חסד האהנא מתֿל ואיש אשר יקח את אחותו (ויקרא כ׳ י״ט) ומשתק מן קולה פן יחסדך שמע (משלי כ״ה י׳) וקד עלמת אן זכוהֿ אלקיני כֿלצתהם ויעירון אהל סדום וכנען ומצר וגירהם במא אכֿטאו[10]).

---

[1]) ביאור: מרים אולת טעמו כאן רב אולת.

[2]) ביאור: הן בדברי העולם הזה שרעי עין הם בעצב וצרה תמיד הן בדברי העולם הבא שהמקנא באנשי חמס הוא נענש.

[3]) לשון הגאון אינו ברור שמלת עושק אינה הפך מכבדו.

[4]) ביאור: אמרו עושק אין טעמו כאן שיעשוק אותו בממונו אלא שלא ישאל בשלומו ואינו מקבלו בסבר פנים יפות לפי שהוא הפך מכבדו. והואו של מכבדו מוסבה אל השם.

[5]) כ״י ב׳ וג׳ שרה.

[6]) ביאור: כשהרשע ברע הוא מחזיק ברשעתו כמו אחז והצדיק בעת צרה מתחזק בשם אלהיו כדוד וחזקיהו.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ תפהם.

[8]) „תודע זרותה״ ר״ל שהכל מכירין שאין אצלם מקום החכמה.

[9]) ביאור: כשהכסיל למד דבר חכמה מבקש להתפאר בו ואומרו שלא במקומו ושלא בזמנו ומביאו שלא כראוי ואם יטענו עליו אין יכול להשיב.

[10]) ביאור: חסד טעמו כאן חרפה ונגזר מן יחסדך ובידוע שהקיני נצלו בצדקתם (שמואל א׳ ט״ו ו׳) וחטאת אנשי סדום וכנען ומצרים גרמה לתם קלון.

19 ינבגי אן ינכפץ אלאשראר בין ידי אלגיאד ואלטלחא עלי אבואב אלצאלחין:

יעני ליתעלמו מן גודהם וצלאחהם[1]).

20 חתי לצאחבה יבגץ אלפקיר ומחבו אלגני כתירון:

הדה איצא חכאיה אלוגדאן והו ענדהם[2]) מדמום[3]).

21 פאלמזרי בצאחבה כדאך מכטי ואלראוף באלמסכין טובאה:

זדת פי אלאכראג כדאך לאני עטפת בה עלי אלפסוק אלאול אלדי קאל פיה אן אצחאב אלמסכין ישנונה ויזרון בה פסמאהם אלנבי מכטיין[4]).

22 אלא יצל מתערצו אלשר וינאל אלבר ואלחק מתערצו אלכיר:

האהנא כלמה מצמרה הי וימצאו[5]).

23 כתיר מן אלגהד יכון לפצל וכם מן כלאם הו לנקצאן:

כמא הו מעלום אן אלמר עלי מא לם יתכלם בה אקדר מנה עלי מא תכלם בה ואנה אן תכלם בכלמה מלכתה וקבל אן יתכלם בהא הו מאלכהא[6]).

24 תאג אלחכמא דלך גנאהם וגהל אלגהאל גהלהם:

מראדה פי הדא אן אלעלמא סארון בעלמהם ומן אלגהאל מן יגהל אנה גאהל כל יתוהם אנה עאקל ודלך אנהם עלי תלאתה צרוב גאהל (אן) יעלם באנה גאהל איאה נארת אלחכמה וקאלת וכסילים הבינו לב (משלי ח׳ ו׳) וגאהל יתוהם אנה עאלם פיה קאלת ראית איש חכם בעיניו (שם כ״ו י״ב) וגאהל יקדר עלי סאיר אלנאס אלגהל פיה קאלת וגם בדרך כשהסכל הולך (קהלת י׳ ג׳) והדאן אלקריבאן יגהלאן גהלהמא[7]).

25 אלשאהד אלחק יכלץ אלנפוס ואלמתפוה באלכדב דו מכר:

26 אלסאלך בתקוי אללה לה מיתאק עז ולבניה יכון מכנא:

פי הדא הולך מצמר[8])

27 תקוי אללה ינבוע אלחיוה ללזואל מן אוהאק אלמות:

28 בכתרה אלקום בהא אלמלך ובכלו אלחזב אנדקאק אלוזיר:

---

[1]) ביאור: רוצה לומר למען ילמדו מהם לעשות הטוב.

[2]) אפשר שצ״ל ענדה ר״ל בעיני החכם.

[3]) ביאור: החכם יספר מה שבמציאות וזה דבר מגונה.

[4]) ביאור: הוספתי בהעתקתי מלת כדאך (= כן) לסמוך זה הפסוק לפסוק הקודם לומר שהשונא את רעהו מפני עניותו נקרא חוטא.

[5]) ביאור: שיעורו וימצאו חסד ואמת.

[6]) ביאור: ידוע שאדם קודם שידבר הוא מושל בדברו ואחר שדיבר דברו מושל בו.

[7]) ביאור: החכם שמח בחכמתו ויש כסיל שיחשוב עצמו לחכם לפי שהכסילים על שלשת מינים מי שיודע שהוא כסיל ומי שהוא חכם בעיניו ומי שחושב האחרים לכסילים ועל שני מינים האחרונים הכתוב מדבר.

[8]) ביאור: שיעורו ההולך ביראת י״י.

11 **בית אלטאלמין ינפד וכבא אלמסתקימין יפרע:**

פי אלדניא עלי סביל אלאיה ופי אלאכרה באלחכם[1]).

12 **כם מן טריקה מסתקימה בין ידי אלמר עאקבתהא טרק אלמות:**

דלך מא סר אלטבע וסא אלעקל[2]).

13 **ואלצחך איצא יוגע אלקלב ועאקבה אלפרחה תרחה:**

הדא כאין פימא נהי ענה מן אלצחך ואלפרח[3]).

14 **סיסתכתר מן טרקה אלגאש אלקלב ומן פוקה אלרגל אלגיד:**

דלך כמא יצגר אלגאש מן גשה באלואגב וליס ינבני ללצאלח אן יצגר מן חסנאתה[4]).

15 **אלגאפל יצדק בכל אמר ואלנהיץ יפהם רשדה:**

כמא צדק חנון קול אצחאבה פי דוד חין קאלו לה הלא בעבור לחקר ולהפך ולרגל וגו׳ (מ״א י״ט ג׳) פותב אלי רסלה פחלק לחאהם וקטע אקביתהם ואלצאלח לא יקבל כמא קאל גדליהו ליוחנן בן קרח כי שקר אתה דובר אל ישמעאל (ירמיה מ׳ טז) בל יפעל כמא אמר אללה ודרשת וחקרת ושאלת היטב וגו׳ (דברים י״ג ט״ו)[5]).

16 **אלחכים יתקי ויזול ען אלשר ואלגאהל יתגאוז ויתק:**

פאול אלגהאל מן יתכל עלי אלתסהיל ואגהל מנה מן יתכל עלי בעץ חסנאתה ואגהל מנהמא מן יתכל עלי אלרחמה ואגהל מנהם מן יתכל עלי אלתעטיל פי אלאול יקול אלכתאב דברו לנו חלקות וגו׳ (ישעיה ל׳ נ׳) ופי אלתאני הגנוב רצוח ונאוף וגו׳ ובאתם ועמדתם לפני וגו׳ (ירמיה ז׳ ט׳—י׳) ופי אלתאלת ויזכרו כי אלהים צורם וגו׳ ויפתוהו בפיהם וגו׳ (תהלים ע״ח ל״ה—ל״ו) ופי אלראבע ויאמרו לא יראה יה וגו׳ (שם צ״ד ז׳) ואלחכים יתקי דלך אגמע[6]).

17 **קצר אלמהל מן עמל אלגהל וכם מן די המם מבגוץ:**

יעני כם ממן מעה אנאה ותאיד יבגצה אלנאס ויקולון מא אשד תואניה ויאמר פלא ילתפת אלי קולה. פאצבר ותרפק אד צח לך אן אלעגלה מן אוצאף אלגהל[7]).

18 **תרי אלגפל קד אנתחלו אלגהל ואלנהצון יתתוגון באלמערפה:**

---

[1]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי הגזרה.

[2]) ביאור: אמרו דרך וכו׳ ר״ל מה שישמח הטבע וירע לשכל.

[3]) ביאור: הכתוב מדבר בפרט על מה שאינו ראוי לצחק בו ולשמח עליו.

[4]) ביאור: צריך שיקוץ הרשע ברשעתו והצדיק אין ראוי שישבע מלעשות טוב.

[5]) ביאור: כמו שהאמין חנון במה שאמרו חבריו על דוד אבל הצדיק אינו שומע לכל דבר כמו שגדליה לא האמין לדברי יוחנן בן קרח על ישמעאל אבל הוא דורש וחוקר.

[6]) ביאור: הכסיל מאמין אם ידברו אליו המוכיחים חלקות או יבטח על איזה מעשים טובים שעשה או על רחמי האל או יחשוב שהשם לא ישגיח על מעשי בני אדם ויש פסוקים באלו ארבעה מיני הכסילות והחכם ישמר מכולן.

[7]) ביאור: הרבה פעמים ישנאו בני אדם האיש העושה את מעשיו בנחת ומעצר רוח ומלינים עליו אבל ראוי להיות מתון לפי שהחפזון הוא מתארי הכסילות.

אלא בתעב ואגֿתהאד ולא יעלם אן אלרפק אבלג. וקד וכֿד אללה במתֿל דֿלך וקאל אפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש זרעו לכם לצדקה וגו' חרשתם רשע וגו' (הושע י"א—י"ג) טאל מא תוהמתם דֿלך פאבדלוה באלבר ואלרפק[1]).

4 אלשאהד אלאמין מן לא יכדֿב ואלמתפוה באלכדֿב שאהד זור:

מענאה לעל אלמחרֿתֿ באבאטיל[2]) יטֿן אנהא לא תכתב עליה שהארֿה זור והי עליה כדֿאך אדֿ אלסאמעון יחקקונהא[3]).

6 יטלב אלדאהי אלחכמה ולא יגֿדהא ואלמערפה עלי אלפהם סהלה:

יריד מן אגֿתמע לה אלכֿמס[ה] אלאמור[4]).

7 מר[5]) מן קבאלה[6]) אלרגֿל אלגֿאהל ואלא פלם[7]) תערף שיא מן אקואל אלמערפה:

דֿלך כמא קאל דוד אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי (תהלים ל"ט ב') ופי הדֿא אלפסוק כלמה מצֿמרה הי ואלא[8]).

8 חכמה אלנהֿיֿ תפהם אחואלה וגֿהל אלגֿהאל מכרהם:

יעני אן מכרהם הו גֿהלהם[9]).

9 יתרגֿם ען אלגֿהאל אתֿמהם ובין אלמסתקימין אלרצֿא:

דֿאת[10]) קולה תהדיד יקול אן אתֿמך ישהד עליך ויתרגֿם ענך[11])

10 אלקלב יעלם מרארה נפסה ופי פרחה לא יכֿאלטה אגֿנבי:

יעני הו ינפרד בגֿמה וסרורה לו שכי או שכר אצֿעאפא לם יקף אלמשכא אליה ולא אלמשכור ענדה עלי אלחקיקה כהו פאדֿא כאן אלאמר כדֿאך פלא תשך פאנהם מע מא לם ינפעוך רבמא לם יצדקוך[12]).

---

[1]) ביאור: הכסיל יחשוב שצריך לעשות הכל בקושי כמו שעובדים את האדמה בעצבון ואינו יודע שיש לנחת יתרון על הקושי כמו שהוכיח הנביא ואמר אפרים וגו' זרעו לכם וגו' חרשתם וגו' ופירושו זמן רב חשבתם זה (שאתם צריכים לחרוש ולשדד ולדוש) עשו במקום זה צדקה וחסד.

[2]) בכ"י באלבאטל.

[3]) ביאור: אולי ידמה בנפשו המספר דברי כזב שאין זה נחשב לו לעדות שקר ובאמת הן כעדות לפי שהשומעים דבריו חושבים אותם לאמת.

[4]) ביאור: הנבון מי שיש לו חמשה הדברים (עיין בפתיחה 15).

[5]) ובכ"י ב' סר.

[6]) בכ"י ב' וג' מקאבלה.

[7]) בכ"י א' פלו.

[8]) ביאור: יש בזה הפסוק מלה נסתרת והיא אם לא ושעורו ואם לא בל ידעת.

[9]) ביאור: רצה לומר שמרמת אוילים היא כסילותם.

[10]) בכ"י דאד.

[11]) ביאור: מפחיד את הכסיל ואומר שאשם הכסיל יעיד על אולתו.

[12]) ביאור: האדם לבדו יודע שמחת לבו ויגונו ועל כן הוא טוב לו להעלימם מהזרים לפי שלא יועילו לו ואולי לא יאמינו לו.

מענאה רבמא יאכל אלמר אכלה פיכון פיהא[1]) פקרה כאלרגיב בחצרה אלמלוך פי אלדניא או כאלפאעל מעציה פתהלכה פי אלאכרה. ואלדי יביד בגיר חכם ליס בחכם מן ענד אללה בל לא יערף חכם אללה נשיר קולה הוא ימות באין מוסר (משלי ה׳ כ״ג) ואיצא וינועו כבלי דעת (איוב ל״ו י״ב). ויתגה אן נקול אנה ימות בגיר חכם אלעאדה אעני בגרק או חרק או [מא] מאתלהמא[2]).

24 אלצאד קציבה שאני ולדה ואלמחבה יבאכרה באלאדב:

לעלה יטן אן דלך שפקה ואנמא הו קסוה אד יגריה עלי אלפסק ואלסרק ואלהתך[3]).

25 אלצאלח יאכל שבע נפסה ובטון אלטאלמין תנקץ[4]):

כמא עלמת מן נחמיה ואלולאה[5]) אלדין מן קבלה אד קאל והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין (נחמיה ה׳ ט״ו) ואמא הו פקאל הפחה לא אכלתי (שם י״ד)[6]).

יד

1 אלחכימה[7]) מן אלנסא תבני ביתהא ואלגאהלה בידהא תהדמה:

לאנך תעלם מן אביגיל אנהא כלצת זוגהא ונעמתה מן אלתלף כמא קאל ותפל על רגליו וגו׳ (שמואל א׳ כ״ה כ״ד) אל נא ישים אדני את לבו וגו׳ (שם כ״ה) שא נא לפשע אמתך (שם כ״ח) ואן איזבל אשארת בקתל נבות פאהלכת אחאב ונפסהא כמא קאל ותכתב ספרים בשם אחאב (מ״א כ״א ח׳) וסאיר אלקצה[8]).

2 אלסאלך באסתקאמתה תקי אללה ואלראיג פי טרקה מזרי בה:

3 פי קול אלגאהל עצא אלאקתדאר ונטק אלחכמא יחפטהם:

לאנך[9]) תראה יתכלם בפטאטה ובשאעה ואלעלמא ברפק ודעה[10]).

4 כמא אן מן עדם אלבקר ינדהץ אלבר וכתרה אלגלאת בקותהא:

יקול פי הדא אלמתל אן אלגאהל יתוהם אן אלאמור אנמא באבהא וסבילהא ואלתטרק אליהא מן אלענף ואלכד ואלצעובה מתל פלאחה אלארץ אלתי לא תכון

---

[1]) אפשר שצ״ל סימא.

[2]) ביאור: כמה פעמים יאכל אדם ומראה באכלו את עניותו חן בעולם הזה כשאוכל בפני מלך כרעבתן הן בעולם הבא כשעובר עבירה שתאבדהו. ואמרו בלא משפט אין רוצה בו מבלי משפט השם כי אם מבלי שידע משפט השם או במיתה משונה כגון שיטבע בים או שישרף.

[3]) ביאור: אמרו חושך וכו׳ ר״ל אולי יחשוב האב שהוא יחמול על בנו ואינו כן שירגילהו לעשות הרע.

[4]) עיין אמאנאת 292. — [5]) בכ״י ואלולא.

[6]) ביאור: כמו שהפחות שלפני נחמיה הכבידו על העם והוא נשמר מזה.

[7]) עיין אמאנאת 224.

[8]) ביאור: כמו אביגיל שהצילה נבל מיד דוד בחכמתה ואיזבל שאיבדה אחאב באולתה.

[9]) בכ״י לכנך.

[10]) ביאור: הכסיל ידבר קשות והחכם ידבר בנחת.

14 שריעה̈ אלחכים ינבוע אלחיוה̈ ללזואל מן והאק אלמות:
15 אלעקל אלג̇יד יעטי אלחטוה̈ וטריק אלגדארין צעב:

יעני יג̇ב אן יתצעב פלא יסלך פיהא. הד̇ה אלצעובה̈ מת̇ל אלצעובה̈ אלמצ̇אפה̈ אלי אלאודיה̈ חתי לא תפלח כמא קאל אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע (דברים כ״א ד׳)[1].

16 כל נהי̇ך יעמל אמרה במערפה̈ ואלג̇אהל יבסט ג̇הלה:

כמא עלמת מן דוד אנה נאדא מן לה אבנה̈ וחצ̇רהא אלי אלמלך ויבקשו נערה יפה (מלכים א׳ א׳ ג׳) ואחשורוש אמר בטלבהן ושנע אלאמר כמא קאל ויפקד המלך פקידים וגו׳ (אסתר ב׳ ג׳)[2].

17 אלרסול אלט̇אלם יקע פי שר ואלספיר אלאמין שפא:

הד̇א פי תאדיה̈ רסאלה̈ אללה ואלנאס איצ̇א[3].

18 אלפקר ואלהואן למג̇דב אלאדב וחאפט̇ אלעטה̈ יכרם:

ד̇לך פי אלדארין[4].

19 תרי אלשהוה̈ אלכאינה̈ תלד̇ ללנפס ולד̇לך יכרה אלג̇האל אלזואל ען אלשר:

קד כ̇נא קדמנא אן אלג̇האל אנמא אסתכ̇פו אללהו ואלהזו ואללעב לאן לד̇תה חאצ̇רה̈ ואסתת̇קלו אלחכמה̈ ומא תאמר בה לבעד לד̇תהא ונעימהא ען באלהם[5].

20 מסאיר אלחכמא יתחכם ומראעי אלג̇האל ירדו:

ללנפס כ̇לק יקאל לה אלאלף לא בד מן אן יתעלם ממן יג̇אורה ויעאשרה̈ שיא קלילא כאן אם כת̇ירא[6].

21 אלכ̇טאון יכלבהם שר̇הם ואללה יכאפי אלצאלחין בכ̇יר:
22 אלכ̇יר ינחל בני בניה איצ̇א וקד ידכ̇ר ללצאלח את̇את̇ אלכ̇אטי:

כמא ד̇כ̇ר לבני אסראיל מאל שבעה גוים אד̇ קאל ובתים מלאים כל טוב וגו׳ (דברים ו׳ י״א) וליס הד̇א שרט בל קד ישא אלחכים אן יפעל ד̇לך[7].

23 וכם מן טעאם יכון סימא אלפקר וכם מן מנסאק בגיר חכם:

---

[1]) ביאור: אמרו ודרך בוגדים איתן ירצה בו שראוי לאדם שיחשוב דרך בוגדים כדרך קשה ושלא ילך בה כמו שנחל איתן הוא נחל קשה עד שלא יעבד.
[2]) ביאור: כמו שצוה דוד לבקש נערה אחת והביאות אליו ואחשורוש צוה לבקש נערות רבות בדרך מגונה (עיין מגילה י״ב ע״ב).
[3]) ביאור: זה בשליחות השם ובשליחות בני אדם.
[4]) ביאור: זה בשני עולמות.
[5]) ביאור: כבר הקדמנו שהשחוק והתוללות קלים בעיני הכסילים מפני שתענוגם במצא מיד והחכמה כבדה בעיניהם מפני שתענוגו רחוק מאד.
[6]) ביאור: יש מדה באדם הנקראת התחברות שבהכרח ילמד מחבריו מעט או הרבה.
[7]) ביאור: כמו שהיה צפון לבני ישראל חיל שבעה גוים וזה יארע לפעמים ברצון השם.

אלטאעאת ובשוב צדיק מצדקתו וגו׳ (יחזקאל י״ח כ״ד) ובשוב רשע מרשעתו (שם שם י״ח)[1].

8 פדא נפס אלמר מאלה ואלפקיר מן לם יסמע זג̇רה̈ אללה:

הד̇א פי אלנד̇ור ואלצדקאת ואלקראבין ומעני זג̇רה̈ אללה האהנא אן אלמצאיב הי זג̇ראת אללה פמן ובה להא פנד̇ר וקרב וצדק תכ̇לץ כמא קאל זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך וקראני ביום צרה וגו׳ (תהלים נ׳ י״ד—ט״ו)[2].

9 נור אלצאלחין יתזיד וסראג̇ אלטאלחין יכ̇מד:

לקב אלתזיד האהנא באלפרח[3].

10 עדא אן באלקחה̈ תצנע אלמנאצאה̈ ומע אלמתשאורין אלחכמה̈:

יריד בהד̇א בחת̇ אלמשגבין פי אלנט̇ר ומכ̇אברתהם ומנע מן ד̇לך[4].

11 אלמאל מן קבל אלגרור יקל ואלג̇אמע אלי ידה יכת̇ר מאלה:

פי מאל אלדניא וחסנאת אלאכ̇רה̈[5].

12 אלצבר אלמתמאדי ימרץ̇ אלקלב ושג̇רה̈ אלחיוה̈ אלשהוה̈ אלחאצ̇רה̈:

כמא תשאהד אלצאבר ואלמנתט̇ר פי עד̇אב ולד̇לך צ̇מן אללה עז וג̇ל ללצאברין כ̇ירא כמא קאל אשרי כל חוכי לו (ישעיה ל׳ י״ח) וקאל לכן חכו לי (צפניה ג׳ ח׳) וקאל אשר לא יבשו קוי (ישעיה ל״ט כ״ג)[6].

13 אלמזרי באמר ירתהן לה ומתקי אלוציה̈ הו יסלם:

הד̇א כמא אזרא פלשתים ביצחק ואכ̇וה̈ יוסף בה ואהל גלעד ביפתח ואכ̇וה̈ דוד בה אד̇ קאל לה אליאב אנכי ידעתי את זדונך (שמואל א׳ י״ז כ״ח) ואלג̇י אלג̇מיע אלי אלג̇מיע וכמא אזרא סנבלט וטוביה בנחמיה ואצחאבה לקולהם וילעגו לנו ויבזו עלינו (נחמיה ב׳ י״ט) ואלתג̇ו אליהם לעשות לו נשכה בחצרי בית האלהים (שם י״ז ג׳)[7].

---

[1]) ביאור: בפסוק הזה ענינים רבים האחד יש שמראה עצמו כעשיר ואין לו כלום ויש שמראה את נפשו כעני והוא עשיר. והשני יש עשיר המפסיד את ממונו ויש עני שמצליח ושומר הדבר המועט שיש לו. וענין שלישי יש מי שהיה עשיר ויעני ויש שהיה רש ויעשיר וזה גם כן בצדיק שנעשה רשע ורשע שנעשה צדיק.

[2]) ביאור: הפסוק מוסב על הנדרים וקרבנות וגמילות חסדים ובהן ינצל האדם מהצרות והן גערת השם.

[3]) ביאור: טעם ישמח חולך וגדל.

[4]) ביאור: הפסוק מדבר על בני אדם שמבקשים ריב בדברי עיון ומתגאים על חבריהם והזהיר מזה.

[5]) ביאור: הכתוב מדבר על הממון בעולם הזה ועל מעשים הטובים לעולם הבא.

[6]) ביאור: אתה רואה שהמיחלים והמחכים הם כואבים ולפיכך הבטיח השם שכר למיחלים לו.

[7]) ביאור: כמו שבזו פלשתים את יצחק ואחר כך נצטרכו לו וכן אחי יוסף עם יוסף ואנשי גלעד עם יפתח ואחי דוד עם דוד וסנבלט וטוביה עם נחמיה וחבריו.

27 לא יצאדף אלמלול זאדה ומאל אלמר אלעזיז הו אלנשאט :

פי אלדארין גמיעא[1]).

28 פי טריק אלעדל אלחיוה והי סכה לא מות פיהא:

יריד אן אלשר ואן קארנתה אלחיוה פתלך בעדה[א] אלמות ות'ואב אלצאלחין לא מות בעדה[2]).

יג

1 אלאבן אלחכים קאבל אדב אלאב ואלדאהי מן לא יקבל זגרתה:

2 מן ת'מר קול אלרגל ינבגי אן יאכל אלכ'יר ותגד פי נפס אלגדארין אלט'לם:

נצף הד'א אלפסוק אלאול אמר ואלת'אני וצף ולד'לך וצלת בה תג'ר[3]).

3 אלחאפט' פאה הו חארם נפסה וכם מן שאק שפתיה במא הו אנדקאק לה:

הד'אן אלקולאן מכ'צצאן פי אלכלאם אלחראם אלמנהי ענה[4]).

4 אלכסלאן נפסה משתהיה ולים שי ונפוס אלנשיטין תדסם:

פי אלדארין גמיעא אד' קאל שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ"ה ב') וקאל הנה עבדי יאכלו (שם ס"ה י"ג)[5]).

5 אלקול אלבאטל ישנאה אלצאלח ואלטאלח יסי ויכ'גל:

כד'י ישאהד מן יסי אלי צאחבה ויבהתה כמא קאל אחאב לאליהו האתה זה עוכר ישראל (מלכים א' י"ח י"ז) והו עלי אלחקיקה אלד'י כאן עוכר כמא רד עליה אליהו פקאל לא עכרתי (שם שם י"ח)[6]).

6 אלזכוה תחפט' צחיח אלטריק ואלטלאח ואלכ'טיה יזיפאן :

7 כם מן מסתגן בגיר שי ומתפאקר במאל כת'יר :

הד'א עלי וגוה מנהא עלי טריק אלוגדאן אנך תרי מן יד'עי אנה פקיר ולה מאל או אנה גני ולים לה שי ומנהא כם ממן לה אליסיר יצלחה פיבקי עליה ומן יפסד אלכת'יר פיתלפה ומנהא כם מן מסכין יסתגני וגני יפתקר פי אמר אלדניא וכד'לך פי

אחר שניצחו כמו שעשה דוד עם שאול ויהיה נדיב במשאו ומתנו כמו שיעץ ר' יוחנן לתלמידו (עיין בבא מציעא פ"ג א' אבל שם לא נזכר ר' יוחנן).

[1]) ביאור: זה בשני עולמות (ועיין אמאנאת דף כ"ח).

[2]) ביאור: רוצה לומר שהרשע אף על פי שהוא חי סופו למות ואין מות אחר גמול הצדיק.

[3]) ביאור: החלק הראשון מן הפסוק הוא צווי והשני הוא מה שבנמצא וכן תרגמתי.

[4]) ביאור: שני חלקי הפסוק מיוחדים במה שאסור לבטא בשפתיו.

[5]) ביאור: זה בשני עולמות.

[6]) ביאור: אמרו יבאיש ויחפיר רוצה לומר עושה רע לחבירו ומביישו בדברי שקר כמו שקרא אחאב לאליהו עוכר ישראל והוא בעצמו היה העוכר.

18 כם מן לאפט כבעגאת אלסיף ולסאן אלחכמא שפא:

הדא פי אמר אלדין כאלמפתרי ואלכאפר ואלמשיר באלסו ואלמאחל ואלנאמז וכמא פי כל פן מן דלך פואסיק מגרדה. ופי אמר אלדניא אלדי יזיד פי גיר מוצעה פי אלביע[1]) ויקר במא לא ילזם פי אלחכם ויצמן וידכל בין אלכצים בגיר מערפה ומא אשבה דלך[2]).

19 מנטק אלחק יתבת אלי אלאבד ואלי טרפה אללסאן אלמבטל:

יתצרף ארגיעה מן רגע[3]).

20 אלמכר פי קלב מתערצי אלשר וללמשירין באלסלאם אלפרח:
21 לא יצל אלי אלצאלח שי מן אלגל ואלטאלחון יעמהם אלשר:

פי אלדניא באלאיה ופי אלאכרה באלחכם[4]).

22 יכרה אללה נטק אלבאטל ועאמלו אלאמאנה רצאה:
23 אלאנסאן אלנהץ הו אלמחטוט באלמערפה וקלב אלגאהל ידעו אלגהל[5]):

יתצרף כוסה מן קולה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות (שמות י״ב ד׳)[6]).

24 יד אלנשיטין תתסלט ואלמלולה תציר דמה:

כל מא כאן פי משלי מן חרוץ וחרוצים פהו נשאט ובעכסה כל רמיה מלל והדא פי אלדארין גמיעא[7]).

25 אלהם פי קלב אלמר יכפצה ואלאמר אלגיד יפרחה:

כמא קאל ארתחשסתא לנחמיה מדוע פניך רעים ואתה אין חולה אין זה כי אם רע לב (נחמיה ב׳ ב׳) פאלפאידה תרך אלאהתמאם אלמסרף[8]).

26 אלצאלח אפצל מן צאחבה וטרק אלטאלמין תצלהם:

יעני אנה יבקי עליה אן כאצמה כמא אבקי יעקב עלי לבן ויחסן אלטפר בה אדא אמכנה כמא אחסן דוד ויוסע עליה אדא עאמלה כמא אשאר ר׳ יוחנן עלי תלמידה[9]).

---

[1]) העתקנו בביאורנו מלה במלה ואפשר שרצה לומר האומר שיתן מחיר יותר גדול מחברו ויכריחנו להרבות הוצאתו או המוכר המונה את הלוקח בדברי שקר.

[2]) ביאור: הפסוק מדבר בדברי תורה על המקלל את רעהו והכופר ויועץ רע והולך רכיל והמדבר ברמיזות ובדברי העולם על המוסיף שלא כראוי במכירה ומגיד מה שאין צריך לו לפני בית דין והערב ומכניס עצמו בין בעלי ריב מבלי שידע דבר הריב.

[3]) ביאור: ארגיעה נגזר מן רגע.

[4]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי גזר דין.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ אלגאהל ובכ״י א׳ חסר סוף הפסוק.

[6]) ביאור: כוסה נגזר מן במכסת (שמות י״ב ד׳).

[7]) ביאור: כל לשון חרוץ במשלי הוא זריזות וכל לשון רמיה היא קיצה וזה בשני עולמות.

[8]) ביאור: תועלת הפסוק שלא ידאג אדם יותר מדאי.

[9]) ביאור: הצדיק יחמול על רעהו בריבו כמה שעשה יעקב עם לבן ויעשה טוב לאויבו

יעני מן כאנת לה המה גידה והו אלכאטר אלדי קדמנאה פי אלצדר[1]) ובה אמר אלחכים לשמר מזמות (משלי ה׳ ב׳) פהו יפלג פי חגתה ויגלב כצמה[2]).

3 **לא יתבת אנסאן בפסק ואצל אלצלחא לא ימיל:**

עלי מא קדמנא[3]):

4 **מרה דאת חיל תאג בעלהא וכאלעפן פי עטאמה אלמסיה:**

וכדלך כל עשירין יתעאשראן מן אשראך וגיראן וגיר דלך ואנמא מתל באלזוגה אד הי אול עשיר אעני חוה[4]).

5 **אפכאר אלצאלחין פי אלחכם וחיל אלטאלחין פי אלמכר:**

מעני הדא אן אלצאלח יחרר שרטה פאדא ראה אנה יכרג עלי אלחכם אקנעה ואלרשע לא ינפע מעה דלך שיא הו יתקלב ויחתאל כמא עלמת מן יעקב[5]) אד אותק אלשרוט מע לבן פקאל אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה (בראשית כ״ט י״ח) פקולה ברחל כצהא וזיאדתה הקטנה לילא יקלב אסמהא ולם ינפעה שי כמא קאל ולמה רמיתני (שם כ״ה)[6]).

6 **כלאם אלטאלמין אלכמון ללדם וקול אלמסתקימין ינגיהם:**

לאנך תעלם [אן] אחיתפל אשאר אבחרה נא שנים עשר אלף וגו׳ (שמואל ב׳ י״ז א׳) פאתי חושי וחל אלמשורה[7]).

7 **יקלב אלטאלחון פיעדמון וביות אלצאלחין תקף:**

8 **עלי קדר עקלה ימדח אלמר ואלמעוג אלקלב יציר מזרא:**

9 **להין ולה עבד כיר מן מתנבל עוז אלטעאם:**

הדא פי אלטאהר מעלום ובאטנה צאלח לא יוגב לה אלנאס חקא אצלח מן רשע יכרמונה וקד עלמת[8]) מא אכרם צדקיה בן כנענה ואדל מיכה[9]).

10 **יתעאהד אלצאלח חתי נפס בהימתה ורחמה אלפאסקין אלקסאוה:**

לם ירד אן אלצאלח יפתקד בהימתה וחדהא בל גמיע עיאלה חתי גמיע

---

[1]) בכ״י אלצדקה.

[2]) ביאור: אמרו איש מזמות ירצה בו איש מזמות טובות והוא העיון אשר הזכרנו בפתיחה ובו ינצח האדם את בעל דינו.

[3]) ביאור: כמו שהקדמנו (עיין לעיל י׳ כ״ה).

[4]) ביאור: כן הוא לכל החברים כמו השותפים והשכנים ונתן משל באשה לפי שהיא היתה החברת הראשונה.

[5]) עיין בראשית רבה פ׳ ע׳ ס׳ י״ז.

[6]) ביאור: הצדיק יברר תנאיו על פי הדין ודי לו והרשע יבקש תחבולות לרמות את חברו כמו שעשה לבן עם יעקב שהתנה ברחל בתך הקטנה ולא הועיל לו.

[7]) ביאור: כמו שיעץ אחיתופל אבחרה וגו׳ והפר חושי את עצתו.

[8]) עיין מלכים ב׳ כ״ב.

[9]) ביאור: פשוטו של פסוק ידוע ועל דרך נסתר יורה שצדיק שאין נוהגין בו כפי מעלתו טוב מרשע שחולקין לו כבוד כמו שכיבדו צדקיה בן כנענה וביזו מיכה.

אלטֿאהר אלצחיח פי אלטעאם ובאטנה פי אלעלם. פאחדהמא יבֿלל בעלמה, ואלאכֿר יפיץֿ בה וקד עלמת אן רבי עקיבא כאן יביח עלמה עלי סעתה והוגרם בן לוי בכֿל בה עלי קלתה[1]).

27 טאלב אלכֿיר יטלב אלרצֿא ומלתמס אלבלא יחל בה:

28 אלואתֿק ביסארה הו יקע ואלצאלחון יפרֿעון כאלורק:

מא ישבה אלתמתֿיל באלורק חתי יגֿעל עכס בוטח בעשרו אלא לאן אלצאלחין לא יתֿקון באנפסהם ולא ירונהא אצלא בל פרעא בל כאלורק אלצֿעיף וכמא קאל איוב העלה נדף תערץ (איוב י״ג כ״ה) וקד עלמת מן קרח וסנחריב והמן כיף אקתדרו באמואלהם פהלכו[2]).

29 אלמנתחל אלגֿהל פאצֿח אלה[3]) פיגֿב אן יכון אלגֿאהל עבדא ללחכים:

אלגֿהל יסמי רוח כמא יקול החכם יענה דעת רוח (איוב ט״ו ב׳) ולרוח אמרי נואש (שם ו׳ כ״ו)[4]).

30 תֿמרה אלצאלח שגֿרה אלחיוה ומקתני אלנפוס חכים:

יקע אקתנא אלנפוס עלי וגֿוה כלהא מחמודה מנהא אלענאיה באלולד לאקאמה אלצורה כמא קאל ואתם פרו ורבו (בראשית ט׳ ז׳) ואקאמה אלתלאמיד כמא קאל ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה (ירמיה ט״ו י״ט) ואצטנאע אלמערוף ואלאחסאן כמא קאל איוב ברכת אובד עלי תבא (איוב כ״ט י״ג) ואלקצֿא באלחק ואלאנצאף כמא קאל מתוך ומחמס יגאל נפשם (תהלים ע״ב י״ד) ומא שאכל דֿלך[5]).

31 לית אלצאלח פי אלדאר יסלם פכיף אלפאסק ואלכֿאטי:

יעני אן אלצאלח לא בד ממא ינאלה פי דאר אלדניא גם אמא פי אלטבע או פי אלקראבה או פי אהל אלבלד או מחנה מא כמא עלמת מן אלצאלחין כל גֿלהם אברהם יצחק ויעקב משה ושמואל ודוד פכיף ילזם אלפאסק תדביר אלחכים אדֿ אציב בשי והו אהל לה[6]).

יב

1 אלמחֿב אלאדב מחב אלמערפה ושאני אלעטה הו גֿאהל:

2 אלכֿיר יופק[7]) אלרצֿא מן ענד אללה ודו אלהמם יפלגֿ:

---

[1]) עיין יומא ג׳ י״א. — ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו והוא גם כן משל למי שהוא נדיב בחכמתו הגדולה כר׳ עקיבא ולמי שהוא כילי בידיעתו הקטנה כמו הוגרם בן לוי.

[2]) ביאור: אין סוף הפסוק הפך תחלתו כי אם לפי שבטחון הצדיקים בנפשותם הוא קל עד שהם עצמם בעיניהם כענף וכעלה ולא כשורש וידוע איך התגאו קרח וסנחריב והמן בעשרם ואבדו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אהלה.

[4]) ביאור: אמרו רוח טעמו כסילות (ועיין תרגום הגאון וביאורו באיוב ט״ו ב׳).

[5]) ביאור: אמרו לוקח נפשות כולל כמה ענינים משובחים והם שיוליד האדם בנים או שיעמיד תלמידים ויעשה צדקה וידין דין אמת.

[6]) ביאור: אמרו הן וכו׳ ר״ל שהצדיק יקרוהו בהכרח יסורין ונסיונות בעולם הזה מכל שכן שהשם יביא רעה על הרשע שהוא ראוי לה.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ יואפק.

ובאלקתל עלי אלסרק ואלצאלח יסתעין באלכ̇יר עלי אלכ̇יר באלצום עלי תרך אלכ̇טא ובאלצלוה̈ ואלקראה̈ עלי קטע אלצום ולד̇לך קאלו אלחכמים שכר מצוה מצוה שכר עבירה עבירה (אבות ד' ב')[1].

19 כד̇אך אלצלאח לחיוה̈ וכאלב אלשר למותה:

20 יכרה אללה עסרי אלקלב ורצ̇אוה אצחא̄ אלטריק:

21 כתקלב יד ליד לא יברו[2] אלרדי ונסל אלצאלחין ינג̇ו:

יעני לא תסל ען אלצאלח נפסה פי אנה ינג̇ו אלא נסלה איצ̇א כמא קאל נצר חסד לאלפים וגו' (שמות ל"ד ז')[3].

22 כשנף ד̇הב פי אנף כ̇נזיר כד̇אך אמראה̈ חסנה̈ זאילה̈ אלראי:

אולא הד̇א עלי ט̇אהרה ולמוצ̇ע אנה מת̇ל יג̇רי עלי עבד לה מאל לא יחסן ידברה ולא כיף ינפקה ועלי עבד לה עלם לא יעמל בה ועלי עבד לה חסב ונסב יצ̇יעה ויכ̇סה ומא נחי הד̇א אלנחו פהד̇א לה מת̇ל[4].

23 שהוה̈ אלצאלחין אלי כ̇יר ורג̇א אלטאלמין עברה̈:

הד̇א פי אלדארין ג̇מיעא[5].

24 כם מן מבד̇ר[6] יזדאד איצ̇א ואלצאד̇ מן אלסמאחה̈ פהו אלי נקץ:

הד̇א יג̇רי מג̇רי אלצדקאת אלתי קיל פיהא כי בגלל הדבר הזה יברכך (דברים ט"ו י') קאל ואד̇א צדקת בשי וזנת אלדראהם פוג̇דתהא קד נקצת לא תתוהמן אנה קד תלף מנך שי בל אנמא הו שי קד נקלתה מן דניאך אלי אכ̇רתך מן חית̇ לא יבקי אלי חית̇ יבקי מן חית̇ תחתאג̇ תחפט̇ה אלי חית̇ יחפט̇ך[7].

25 אלנפס אלמברכה̈ תדסם ואלמרויה̈ הי איצ̇א תרוי:

יעני כמא תטעם ותסקי פי אלדניא ינעם אללה עליך פי אלאכ̇רה̈ במא מת̇לה באלדסם ואלרוא כמא קאל ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם (תהלים ל"ו ט')[8].

26 מאנע אלבר תד̇מה אלמלה̈ ואלברכה̈ תחל בראס אלממיר:

---

[1]) ביאור: העושה עבירה מסתייע בעבירה אחרת כמו שהזנות מביאה לידי גזל וגזל לידי שפיכת דמים והצדיק יסתייע למצוה במצוה אחרת כמו בצום לעזוב את החטא ובקריאת התורה ותפלה לסיים את הצום ולכן אמרו שכר מצוה וכו'.

[2]) עיין למטה ט"ז ה'.

[3]) ביאור: אמרו זרע צדיקים ענינו שלא הצדיק בלבד נמלט כי אם גם זרעו.

[4]) ביאור: הפסוק יפורש תחלה כפי פשוטו והוא גם כן משל לעשיר שאינו יודע לשמור את ממונו ולנהג הוצאותיו ולחכם שאינו עושה כחכמתו ולמי שיש לו שם ויחוס ויקלקלם וכיוצא בהן.

[5]) ביאור: בשני עולמות.

[6]) בכ"י ב' וג' מבדד.

[7]) עיין ירושלמי פאה א' ט"ו ע"ב. — ביאור: הפסוק הזה מוסב על הצדקה שאם תתן מהונך לעניים אל תחשוב שאבד ממך אלא שהעתקת אותו מעולם הזה לעולם הבא ממקום שאיננו קיים בו וצריך שמירה למקום שהוא קיים בו והוא שומרך.

[8]) ביאור: הנותן לחם לרעב ומים לצמא בעולם הזה ייטיב לו השם בעולם הבא במה המשיל לדשן ורויה באמרו ירויון וגו'.

אד׳ קאל הניחו לו ויקלל וגו׳ אולי יראה ה׳ וגו׳ (שמואל ב׳ ט״ז י״א—י״ב) ואמא אלא
אזרא בה פי אמר אלדין פליג׳בה כמא קאל פי גלית ויבט הפלשתי ויראה את דוד
ויבזהו וגו׳ (שמואל א׳ י״ז מ״ב) ת׳ם קאל לה דוד אתה בא אלי בחרב ובחנית וגו׳
(שם מ״ה)[1]).

13 כאשף אלסר כאלמנטלק מאחלא וכאתמה אמין אלרוח:

הד׳א אלקול פי אלאסראר אלתי הי מבאחה׳ פי אלדיאנה׳[2]).

14 בגיר חיל יקע אלקום ואלמגות׳ה׳ בכת׳רה׳ אלמשורה׳:

אלחיל צ׳רבאן ואלמשורה׳ נועאן בג׳מיעהמא תתם אלאמור והמא אלדיאנה
ואלדניאייה׳ כמא תתם אלחיוה׳ ואלרזק ומא מאת׳להמא בהמא[3]).

15 שר׳ ישר למן[4]) צ׳מן אג׳נביא ושאני אלמצאפחין הו ואת׳ק:

כמא וצפנא אולא[5]). וימכן אן נקול ר׳ע ירץ מת׳ל וכפרזלא די מרעע (דניאל
ב׳ מ׳) פאלשר מן אלכ׳צם ואלר׳ץ מן אלחאכם[6]).

16 תג׳ד דאעמה׳ אליסאר[7]) ד׳את חט ודאעמי אלגנא רהבין.

לם יונ׳ב אלחכים הד׳ין ואנמא חכי ממא וג׳ד אלנאס עליה מן אן אלאגניא ינאלך
חט׳א וירהבון[8]).

17 אלמחסן לאהלה ד׳ו אלפצ׳ל ופאצ׳ח אקרבאה הו קאס[9]).

ויתג׳ה אן תקול פאטם נפסה ד׳ו אלפצ׳ל ופאצ׳ח אקרבאה הו קאס אלאול יתצרף
מן קולה לאל גמל עלי (תהלים נ״ז ג׳) ואלת׳אני מן ויגדל הילד ויגמל (בראשית כ״א ח׳)
יעני יפטמהא מן אלמעאצי[10]).

18 אלט׳אלם יפעל מא אג׳רתה אלבאטל וזארע אלנצפה׳ אג׳רתה
אלחק[11]):

מעני ד׳לך אן אלרשע אנמא יסתעין שר׳ה בשר כמא יסתעין באלסרק עלי אלדבא

---

[1]) ביאור: אמרו יחריש ר״ל שלא ישיב למבזה את נפשו כמו שעשה דוד עם שמעי בן גרא אבל אם יבזהו בדבר אמונה צריך שישיב לחורפו דבר כמו שעשה דוד עם גלית.

[2]) ביאור: הפסוק הזה נאמר בסודות שאין נוגעים בדברי אמונה (ועי׳ למטה ט״ו כ״ב).

[3]) ביאור: תחבולות ועצות על שני פנים בדברי האמונה ובדברי העולם ובשניהם אבותינו חיים ומספיקים את צרכינו.

[4]) בכ״י א׳ למא.

[5]) למעלה ו׳ א׳—ה׳ (ושם דיבר על ריב שיארע לערב עם בעל החוב).

[6]) ביאור: כמו שאמרנו למעלה ואפשר לפרש רע ירוע מענין רצץ ר״ל שהדיין יוצא צדק.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ וקאר.

[8]) ביאור: אין החכם מצוה בזה כי אם מדבר על החוה שהעשירים נכבדים ובני אדם יראים מהם.

[9]) בכ״י ב׳ וג׳ אלקאסי.

[10]) ביאור: אמרו גומל וכו׳ ר״ל תמטיב למשפחתו והוא מענין לאל גומל עלי ואפשר גם כן שהיה מענין ויגמל ר״ל המעתיק עצמו מן החטאים.

[11]) בכ״י א׳ אלחיוה׳ והגאון או הסופר החליף זה הפסוק עם הפסוק שלמעלה י׳ מ״ו.

5 צלאח אלצחיח יסהל טריקה ואלטאלם יקע בטלמה: 6 וצלאח אלמסתקימין ינגיהם ואלטאלמון[1]) יעלקון באפאתהם:

יעני אלתי כאנו יסתעמלונהא פי אלמואזאה̈ כמא קאל אדני בזק שבעים מלכים בהנות ידיהם ורגליהם מקוצצים וגו׳ (שופטים א׳ ז׳)[2]).

7 אדֿא מאת אלאנסאן אלפאסק פקד אנקטע אלרגֿא כמא אן רגֿא אלמגֿלין[3]) יביד:

פי הדֿא אלפסוק מעניאן פי אולה אן אלרשע ירגֿא לה אן יתוב מהמא הו חי פאדֿא מאת אוים מנה אדֿ לא תובה̈ פי אלאכֿרה̈[4]) ופי אכֿר אלפסוק אן אלרשע אנמא רגֿאה וגֿנתה ענד נפסה דניאה פמהמא הו חי פהו ענד נפסה פי אלנעים פאדֿא מאת פקד הלך ואנקטע רגֿאה ענד נפסה פכל מא תקדם אלצאלח יומא פי אלזמאן אלי מא ירגֿוה תאכֿר אלרשע ובעד עמֿא עינה אליה[5]).

8 יכֿלץ אלצאלח מן אלשדה̈ וידכֿל אלפאסק מכאנה:

9 אלדגֿם יהלך צאחבה בקולה ובאלמערפה̈ אלצאלחון יתכֿלצון:

הדֿא באב אלגֿרור פי אלדֿי לא דין לה יפתי במא לא יעלמה ויגֿיב במא לא יקף עליה פיגֿר אלנאס ואלצאלח במערפתה יקול אלחק[6]):

10 בכֿיר אלצאלחין יגֿב אן יפרח אהל אלבלד ובהלאך אלפאסקין ינבגי אן ירננו: 11 בברכה̈ אלמסתקימין ירתפע אלסקף ובקול אלטאלמין ינהדם:

יעני אן אלרשע אדֿא ברך אנסאנא ודעי לה פהו שו[ה][7]) עליה כמא עלמת מן אלכפאר אלדֿין דעו לרבקה וקאלו להא את היי לאלפי רבבה (בראשית כ״ב ס׳) פאקאמת עשרין סנה̈ עאקרא חתי דעי להא יצחק ויעתר יצחק לה׳ וגו׳ (שם כ״ה א׳)[8]).

12 אלמזרי בצאחבה נאקץ אלעקל ודֿו אלפהם ימסך ענה:

הדֿא אלאמסאך אדֿא כאן יסמעה פי נפסה הו כמא פעל דוד מע שמעי בן גרא

---

[1]) „הרשעים" מדרך הגאון בשאר מקומות לתרגם בוגדים גדארין ולא ידענו למה שינה כאן תרגומו ואפשר שעלה בזכרונו הפסוק י׳ ג׳.

[2]) ביאור: אמרו בהות וכ׳ ר״ל שיעשה להם מה שהיו עושים לאחרים וזה כמו שאירע לאדוני בזק.

[3]) הגאון תרגם אונים כמו פועלי און.

[4]) עיין אמאנאת דף קצ״ח.

[5]) ביאור: בזה הפסוק שני ענינים אמרו במות רשע וכו׳ ר״ל שאחרי מותו אין תקוה שישוב מדרכו הרעה לפי שאין תשובה בעולם הבא ואמרו תוחלת אונים וכו׳ טעמו שפועלי און אין תוחלתם אלא בתענוגי העולם הזה ותם כלים במיתתם.

[6]) ביאור: זה הפסוק במתעה את בני אדם בהשיבו לשואליו במה שלא ידע ובמה שלא יבין והצדיק בידיעתו יאמר האמת.

[7]) בכ״י א׳: שו.

[8]) ביאור: ברכת רשע ותפלתו סימן רע לאדם כמו שהתפללו קרובי רבקה שתהיה לאלפי רבבה ונשארה עשרים שנה עקרה ולא ילדה אלא אחר תפילתו של יצחק.

ידיעה עאדה̈ מת̇ל קול אליהוא כי לא ידעתי אכנה (איוב ל״ב כ״ב) הו יחסן אן יכני ולכנה מא אעתאד ד̇לך[1]) פממא תעוד אלג̇מיע ד̇לך קד צאר להם כאלטביעה̈ אלת̇אניה̈ יצעב עליהם אלאנתקאל ענהא[2]) כמא קאל אללה היהפוך כושי עורו ונמר חברברותיו וגו׳ (ירמיה י״ג כ״ג)[3]).

יא

1 מואזין אלמכר ממא יכרה אללה ואלצנג̇את אלתאמ̈ה רצ̇אה:

הד̇א אולא עלי ט̇אהרה ופי באטנה אן מקאבלה̈ אלאחסאן באחסאן מקאם אלוזן אלעאדל ומקאבלתה באלסיה̈ כאלוזן אלבאכ̇ס סוא פי ד̇לך אחסאן אללה או אלנאס[4]).

2 אד̇א אתת אלקחה̈ אתי אלהואן ומע אלמתואצ̇עין אלחכמה̈:

הד̇א איצ̇א פי אלדניא כמא תג̇ד אלנאס יתת̇קלון[5]) אלוקאח ויסתכ̇פון בהם ופי אלאכ̇רה̈ קאל והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגו׳ (מלאכי ג׳ י״ט) וקאל הנני אליך זדון וגו׳ (ירמיה נ׳ ל״א) וכשל זדון ונפל ואין לו מקום (שם ל״ב)[6]).

3 צחה̈ אלמסתקימין תסי̈רהם וזיף אלגדארין ינהבהם:

נט̇יר קולה פי אלצדיקים והלך לפניך צדקך כבוד ה׳ יאספך (ישעיה נ״ח ח׳) וקאל פי אלרשעים והיה החסן לנעורת וגו׳ (שם א׳ ל״א).

4 לא ינפע אלמאל פי יום אלקיאמה̈[7]) ואלצדקה̈[8]) תנג̇י מן אלמות:

סמי יום אלקיאמה̈ כד̇לך כמא קאל קרוב יום ה׳ הגדול וגו׳ יום עברה היום ההוא וגו׳ (צפניה א׳ י״ד ט״ו) וקד תכ̇לץ אלצדקה̈ מן אלמות אלדניאי כמא עאשת אלצרפית פי סני אלג̇וע מע אליהו ומן עקאב אלאכ̇רה̈ אלמסמי מות כמא כ̇לצת יתרו פי מא קאל קראן לו ויאכל לחם[9]) (שמות ב׳ כ׳) ומן הו נט̇ירה[10]).

---

[1]) כן תרגם סעדיה באיוב לם אעתד = לא הורגלתי בזה.

[2]) בכ״י לאנהא.

[3]) ביאור: אמרו ידעון ר״ל הורגלו בזה כמו שאמר אליהוא לא ידעתי אכנה והוא ידע היטב לכנות אבל לא הורגל בזה וההרגל כטבע שני שקשה לסור ממנו.

[4]) ביאור: זה הפסוק בתחלה כפשוטו ועל דרך נסתר ענינו שגמילת טובה תחת טובה כאבן שלמה וגמילת רעה תחת טובה כאבן פחותה בין שהטובה מאת השם או מאת בני אדם.

[5]) אפשר שצ״ל יסתקלון = מבזים אותם.

[6]) ביאור: זה נמצא בעולם הזה שהזדון קשה לבני אדם ובזוי בעיניהם וזה גם כן בעולם הבא שהזדים יאבדו בו.

[7]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ובביאור וכן תרגם הגאון מלת עברות איוב כ״א ל״א ובכ״י א׳ אלנקמה̈.

[8]) בכ״י א׳ אלצדקאת.

[9]) עיין סנהדרין ק״ד ע״א.

[10]) ביאור: יום עברה הוא יום תחיית המתים והצדקה תציל ממות בין בעולם הזה כמו שניצלה הצרפית בשני הרעב בין מעונש העולם הבא הנקרא מות כמו שניצל יתרו לפי שקרא למשה לאכול עמו.

27 **תקוי אללה יזיד[1]) פי אלעמר וסנו אלפאסקין תקצר:**

ליס הד̇א אלקול חתם אן יכון כל צאלח מוזאדא פי חיותה וכל טאלח מקצרא מנהא לכנה עלי אלמשיה̈ פקד ישא אללה אן יזיד צאלחא פי עמרה כמא זאד יחזקיהו וקד ישא אן יבתר עמר אלרשע כמא פעל פי מנפת זמרי וקרח וגירהמא אלא אנה אן לם יזד צאלחא פי אלדניא ולם ינקץ טאלחא לקיא אג̇ריהמא כמלא פי אלאכ̇רה̈ וקד עלמת אן בית ראשון לצלאח אלכהנים אנמא כ̇דם פיה י״ח כהן ואלת̇אני לפסאדהם כ̇דם פיה ש׳ כהן ופצ̇ל (יומא ט׳ א׳)[2]).

28 **צבר אלצאלחין אלי פרח ורג̇א אלטאלחין יביד:**

הד̇א פי אלאכ̇רה̈ באלחכם ופי אלדניא עלי סביל אלאיה̈[3]):

29 **טריק אללה עז לד̇וי אלצחה̈ ואנדקאק לפעלה̈ אלג̇ל:**

ד̇לך אן אלצאלח מן חית̇ תקול לה אפעל יטיע[4]) ומן חית̇ תקול לה אנתה יمتנע ואלרשע אנמא ירצדך[5]) מא אמרתה עכסה וכמא קאל הושע כי ישרים דרכי ה׳ וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י״ד י׳)[6]).

30 **ואלצאלח אלי אלדהר לא ימיל ואלטאלמון לא יסכנון אלדאר:**

הד̇א איצ̇א פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה̈ אלמעג̇זה̈ כמא אהלך מנהא טלמה̈ בכת̇רה̈ ופי אלאכרה̈ בחכם ואג̇ב[7]).

31 **פם אלצאלח ינמו אלחכמה̈ ואללסאן אלמתקלב ינקטע:**

ינוב יתצרף מן תנובה ותנובות שדי (דברים ל״ב י״ג) אלד̇י הו נמו פאלצאלח אד̇ כלאמה באצל ועלי קאנון פהו ינמו ויתפרע וד̇ו אלבאטל אד̇ כלאמה לא אצל לה ינקטע ולא ית̇בת בחצ̇רה̈ אלחק[8]).

32 **שפתא אלצאלח קד תעודת אלרצ̇א ופם אלטאלחין תעוד אלתקלב:**

בעיניו ולדבר בפיו. וזה השליח הוא בין עצל בדברי העולם בין עוזב מצות השם כמו שידעת מהמרגלים ודומיהם.

1) בכ״י ב׳ תזיד.

2) ביאור: אין זה דבר מוחלט לפי שהכל ברצון האל ולפעמים יוסיף על ימי צדיק כמו עשה לחזקיה ויקצר ימי הרשע כמו שאירע לזמרי וקרח רק שאם אינו עושה כן ישלים גמול הצדיק ועונש הרשע בעולם הבא וידוע שבבית הראשון לא שמשו אלא י״ח כהנים לפי שהיו דיקים ובבית שני שמשו יותר משלש מאות כהנים לפי שהיו רשעים.

3) ביאור: בעולם הבא בגזר דין ובעולם הזה על פי נס.

4) בכ״י יטיק.

5) „יסתכל בך כאלו הוא במארב״.

6) ביאור: אם תאמר לצדיק עשה הוא עושה ואם תאמר אל תעשה ימנע ממנו והרשע ...ה הפך מה שתצווה אותו.

7) ביאור: בעולם הזה על דרך אות ומופת כמו שאבדו רשעים רבים ובעולם הבא ...ר דין.

8) ביאור: ינוב מלשון תנובה ודברי צדיק שיש להם שורש עושים פרי ודברי הרשע ...ן שרש להם לא יקומו לפני האמת.

22 ברכה̈ אללה תגני וחדהא[1]) ולא תזיד אלמשקה̈ מעהא:

כמא בארך אללה לצרפית פי כד הקמח וצפחת השמן וללארמלה̈ אלאכ̇רי פי אסוך שמן בגיר תעב ולא ענא[2]).

23 פעל אלפאחשה̈ ענד אלג̇אהל כאלצ̇חך ואלחכמה̈ לד̇י אלפהם:

הד̇א מא ישאהד מן אלג̇האל אלד̇ין יאתון אלמעאצי ויקולון אנמא הד̇א לעב ומזאח כמא סמת מרה̈ פוטיפר אלזנא לעבא אד̇ קאלת בא אלי העבד העברי [לצחק בי] וגו׳ (בראשית ל״ט י״ד) חתי לו ספכו אלדמא כאן ענדהם הזוא כמא קאל אבנר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (שמואל ב׳ ב׳ י״ד) וחתי לו עבדו אלאצנאם כאן ענדהם לעבא כמא קאל פי קצה̈ [אלעג̇ל] ויקמו לצחק (שמות ל״ב ו׳) לכן וחכמה לאיש תבונה אלחכים ינט̇ר פי אלעאקבה̈ וינזל אלמעאצי מנזלתהא[3]).

24 חד̇ר אלט̇אלם יחל בה ושהוה̈ אלצאלחין יעטיהם אללה:

אנט̇ר כיף וצף אלצאלחין בת̇מרה̈ פעלהם אד̇ קד אתו חסנה̈ פאנמא באלד̇הם מצרוף אלי אלתמני וכד̇לך יעטיהם כמא קאל לדוד יען אשר היה עם לבבך וגו׳ (מלכים א׳ ח׳ י״ח) ווצף אלרשעים בת̇מרה̈ פעלהם למא אתו אלכ̇טיה̈ קלובהם משגולה̈ באלחד̇ר והו יחל בהם כמא קאל ללעצאה̈ והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה וגו׳ (ירמיה מ״ב ט״ז) ולד̇לך לם יקל מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן ועלי אן הד̇א איצ̇א צחיח[4]).

25 כמרור זובעה̈ יעדם אלפאסק ואלצאלח אסאס אלעאלם:

הד̇א אולא פי אלדניא כמא הלך ג̇יל אלטופאן ובקי נח ושתת לנה̈ אהל אלצ̇רח ובקי בנו עבר והלך קרח ונג̇א בנוה ואמת̇אל האולי ופי אלאכ̇רה̈ איצ̇א יהלכון אלרשעים ויבקון אלצאלחון כמא קאל ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות וגו׳ (מלאכי ג׳ כ״א) ומעני אלהלאך אלעד̇אב[5]).

26 כאלכ̇ל ללאסנאן וכאלדכ̇אן ללעינין כד̇לך אלכסלאן לראסליה:

ואנמא מת̇לה במא יוד̇י הד̇ין אלעצ̇וין לאצה̈ לאנהמא אלמסתעמלאן פי אלרסאלה̈ אעני אן ינט̇ר בעיניה ויחכי בפיה. ואלכסלאן יעם תארך אלענאיה̈ באלדניא ותארך אלענאיה̈ באלטאעה̈ וכמא עלמת מן אלמרגלים ומא אשבההם[6]).

---

[1]) בכ״י ב׳ הי תגני.

[2]) ביאור: כמו שבירך השם את הצרפית ואת האלמנה האחרת ונתן להם מזון בלי עמל ויגיעה.

[3]) ביאור: אנחנו רואים שהפשעים בעיני הכסילים כשחוק וכן קראה אשת פוטיפר לניאוף ואבנר לשפיכות דמים ובני ישראל למעשה העגל. והחכם יראה אחרית כל דבר וישים את העבירות במדרגתם.

[4]) ביאור: החכם אומר שפרי צדקת הצדיקים שבעשותם הטוב מתאוים ומיחלים והשם יתן משאלותם ופרי רשעת הרשעים שאחר שחטאו לבם טרוד בחרדה ומה שייראו יבא עליהם ולכן לא אמר מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן אף על פי שגם זה אמת.

[5]) ביאור: בעולם הזה כמו שנשאר נח ובניו בדור המבול ובני עבר בדור ההפלגה ובני קרח במות אביהם ובעולם הבא ישארו הצדיקים והרשעים יאבדו ר״ל יענשו.

[6]) ביאור: המשיל השליח העצל למה שיזיק שני אברים אלו מפני שהוא שלוח לראות

דׄלך לאן אלמבגׄץ אלמראיי הו אשר מן אלמכאשף אלמטׄאהר וקד עלמת אן
סבאט ועלי אנהם קד דׄמו בבגׄצׄה יוסף פקד כאנת חאלתהם אד טׄאהרוה בדׄלך
קאל ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל״ז ד׳) אצלח מן חאל אבשלום אלדׄי
אמנון בגׄצׄתה לה כמא קאל ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב וגו׳
ואל ב׳ י״ג כ״ב) וקאל איצׄא בפיו שלום את רעהו ידבר וגו׳ (ירמיה ט׳ י׳). ואמא
ילה ללמשנע פהו עלי אלחאלין גׄמיעא חקא כאן אם באטלא פאמא אלבאטל כמא
אלמרגלים ואמא אלחק פכמא פעל יוסף חתי אנה לו שהד עליה בשהאדׄה והו
ר לכאן מכׄטיא וללזמה הו אלחד (פסחים קי״ג ע״ב) והדׄא אלקול פי מן ישהד עלי
ה בגׄנאיׄה מן אלגׄנאיאת והו ואחד ואמא אן ישהד עליה במאל או מא כאן
למעאמלאת פלים ילזמה חד בל יכון לשהאדתה אתׄר אמא וגׄוב ימין או גירהא
הו משרוח פי אלפקה (שבועות מ׳ ע״א) [1]).

19 בכתׄרׄה אלכלאם לא יעדם גׄרם פאלצאד שפתיה ען דׄלך עאקל:

כמא עלמת מן יוסף חין זאד פי כלאמה כי אם זכרתני אתך וגו׳ (בראשית מ׳ י״ד)
[2]) בעד דׄלך סנתין (בראשית רבה ריש מקץ) וכמא עלמת מן משה ואהרן חין
א שמעו נא המורים (במדבר כ׳ י׳) לם ידׄלא אלבלד לא אן[3]) אלקום לם יכונו
ם בל קד קאל אללה קבל [דׄלך] למשמרת לאות לבני מרי (שם י״ז כ״ה) לכן
האמהמא אלקום אנה[ם י]רחמון והם מורים[4]).

20 לסאן אלצאלח כאלפצׄה אלמכׄתארה וקלב אלטאלחין צגיר:

מעני דׄלך אן אלצאלח קלבה ואתׄק בכלאמה אנה מחרר כאלפצׄה אלמסבוכׄה
א קאל אמרות ה׳ אמרות טהורות וגו׳ (תהלים י״ב ז׳) בל אלמסבוך עלי אלגׄאיׄה
ל צרופה אמרתך מאד וגו׳ (שם קי״ט ק״מ) ואמא אלטׄאלם פקלבה צגיר ממא הו
ם אן אמרה מטׄלם מדלס[5]).

21 נטק אלצאלח ידבר אלכתׄירין ואלגׄהאל בקלׄה עקולהם ימיתונהם:

נטׄיר מא עלמת מן תדביר משה ושמואל ודוד ויוחנן כהן גדול ושמעון בן
ח ונטׄראיהם ללאמׄה באלצלאח ובעכס דׄלך יהלכונהא אלגׄהאל מתׄל ירבעם ובעשא
וצדוק וביתוס וגירהם[6]).

---

[1]) ביאור: המראה את שנאתו כאחי יוסף טוב ממי שהוא חנף כאבשלום עם אמנון.
ו מוציא דבה הוא כסיל בין שמספר דבר שקר כמו המרגלים או דבר אמת כמו יוסף
עד אחד המעיד בחבירו בדבר עבירה לוקה אבל בדיני ממונות אינו כן לפי שלפעמים
נים מחייבין שבועה על פיו או זולת זה כמו שמבואר בתלמוד.

[2]) בכ״י וכר.

[3]) בכ״י לאן.

[4]) ביאור: לפי שהרבה יוסף בדברים עם שר המשקים לא יצא מבית האסורים אלא
שתי שנים ומשה ואהרן נענשו באמרם שמעו נא המורים לא שלא היה ישראל מורים כי
עצמו קראם כבר בני מרי אבל הטעו אותם לחשוב שהשם ירחם עליהם אפילו הם מורים.

[5]) ביאור: הצדיק בטוח שמאמריו צרופים ומזוקקים ככסף נבחר והרשע יודע בעצמו
ריו אינם נאמנים ואין לסמוך עליהם.

[6]) ביאור: הצדיק ינהל את הרבים בדרך ישר כמו משה ושמואל וכיוצא בהם והכסיל
דם כמו ירבעם ובעשא ודומיהם.

12 אלשנאה תתיר אלצכב ואלמחבה תגטי גמיע אלגרום:

דלך אולא פי אלנאס כמא עלמת מן אמר גור פרעון [עלי ישראל] וישראל עלי [ירמיה פי] עהד צדקיה[1]) פי באב שנאה ומן אמר שמשון ודלילה פי באב אהבה ובעד דלך פי אלדין כמא עלמת מן קול משה לבני גד ולבני ראובן כה עשו אבותיכם וגו׳ (במדבר ל״ד ח׳) וקול שלמה לשמעי אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך וגו׳ (מלכים א׳ ב׳ מ״ד) פי באב שנאה ואלאחתמאל אלכתיר לבני דוד בל לגמיע אלאמה פי באב אהבה כמא יקול כי למען דוד נתן ה׳ אלהיו לו ניר וגו׳ (מלכים א׳ ט״ו ד׳) וישלח ה׳ אלהי אבותיהם אליהם (ד״ה ב׳ ל״ו ט׳)[2]).

13 פי נטק אלפהם תוגד אלחכמה ואלקציב לטהר אלנאקץ אלעקל:

הדא אלקול פי מן רזק קריחה דכיה או חרמהא[3]):

14 אלחכמא ידכרון אלמערפה וקול אלגאהל ינדק ען קריב:

15 כמא אן מאל אלגני קריה עזה ואנדקאק אלפקרא רתאתהם:

להתין אלאיתין מעניאן אלאול אן אלחכים ינבגי לה אן יחפט עלמה ויצונה כמא יחפט אלגני מאלה לאנה אן לם יחפטה כאן כאלפקיר בלא מאל ואלתאני אן אלעלם מן שאנה אן יחצן צאחבה ויסתרה כמא יסתר אלמאל ואלחצן אצחאבה כמא בל אפצל מן דלך[4]).

16 אגר אלצאלח חיוה וגלה אלפאסק גזא כטיה:

מתל תואב אלצאלחין באלגלה ואלאתמאר כמא קאל אמרו צדיק כי טוב (ישעיה ג׳ י׳) ועקאב אלטאלחין איצא בהמא כמא קאל הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי וגו׳ (ירמיה ו׳ י״ט)[5]).

17 סביל ללחיוה חפט אלאדב ותארך אלעטה מצל:

יחתמל אן יכון מצל נפסה ומצל גירה[6]).

18 מגטי אלשנאה דו נטק באטל ומכרג שנאעה הו גאהל:

משוקעים בכסילותם ועוד דברי צדיקים נשמעים שהוא מצוה האחרים במה שהוא עושה ולא כן דברי הרשע לפי שיצוה את האחרים במה שאינו עושה.

[1]) יש כאן חסרונים ומלאנום לפי השערתנו.

[2]) ביאור: אמרו שנאה ואהבה הן בבני אדם כמו שנאת פרעה לישראל ושנאת ישראל לירמיה בימי צדקיה וכמו אהבת שמשון ודלילה והן בדברי האמונה כתוכחת משה על בני גד ובני ראובן ותוכחת שלמה על שמעי וזה בשער השנאה וכחמלת השם על זרע דוד ועל כל ישראל וזה בשער האהבה.

[3]) ביאור: זה במי שניתן לו לב טהור ובמי שנמנע ממנו.

[4]) ביאור: יש לשני הפסוקים אלו שני ענינים האחד ראוי שישמור החכם חכמתו כמו שהעשיר שומר את עשרו ועוד שהחכמה תגן על בעליו כקרית עוז כמו שהעושר מגין על העשיר ויותר מזה.

[5]) ביאור: גמול הצדיק ועונש הרשע נמשלים לפרי ולתבואה.

[6]) ביאור: אפשר שענינו שיתעה עצמו ואחרים.

8 אלחכים אלקלב יקבל אלוצאיא וג̇אהל אלמנטק יתלבט:

אומי בהד̇א אלי אלשראיע אלסמעיה̈ אלתי אנמא סבילהא אן תקבל ואלג̇אהל ימארי ענהא ולא יחצל מן מראדהא[1]) עלי שי כמא קאל ועם לא יבין ילבט (הושע ד׳ י״ד)[2]).

9 אלסאלך פי צחה̈ יסיר ואת̇קא ואלמעסר טרקה יערף בד̇לך:

וממא זהד פי אלשר אן אלשריר לא יקבל אלנאס צדקה ממא קד ערפוה באלכד̇ב. וג̇ה אכ̇ר פי ד̇לך אלד̇י יטלב אלצחה̈ ואלחק לא יחתאג̇ אלי חיל[3]) לאנה יעלם אנה יפלג̇ באלמסתקים ומן טלב גיר אלחק פהו יעסר טרקה ויעוג̇הא ת̇ם יערף ולא ינפעה ד̇לך שיא והד̇א ענד אללה וענד אלנאס כמא עוג̇ת מרה̈ ירבעם עלי אחיה השילוני ולם ינפעהא ד̇לך שיא בל קאל להא למה זה את מתנכרה ואנכי שלוח אליך קשה (מלכים א׳ י״ד ו׳) וכמא עוג̇ אלסלפתאן[4]) אלמכ̇תצמתאן פי צבי חי וצבי מ[י]ת עלי שלמה ולם ינפעהן שיא. וג̇ה ת̇אלת̇ אן מן לזם אלעפה̈ ואלורע אמן שר אלסלטאן ועקאב אללה כמן עיר מואזינה וצנג̇אתה פליס יכ̇אף מחתסבא ומן כאן ד̇א ריבה̈ יערף בוג̇לה ותפזעה[5]):

10 אלג̇אמז בעינה יצנע משקה̈ ואלג̇אהל בנטקה יתלבט איצ̇א:

מענאה אן אלתסארר צעב עלי אלעלמא וכד̇לך ג̇מיע אנואע אלריב ואלג̇האל פהם מתלות̇ון בד̇לך. פקולה עצבת יעני עלי אלחכמא[6]).

11 קול אלצאלח ינבוע אלחיוה̈ וקול אלט̇אלמין יג̇טיה ט̇למהם:

פיה מעאן אן אלצאלחין כלאמהם מתתאבע כאלמעין ואלט̇אלמון ליס כד̇לך בל יקצרון ואן תערצ̇וה מרה̈ מא ואיצ̇א אן אלאכ̇יאר יאמרון באלמערוף דאימא ואלאשראר יכ̇אפון אן יאמרו בה ממא נמרהם רשאהם ואיצ̇א אן אלנאס יקבלון קול אלצאלח לאנה יאמרהם במא יפעל ויכ̇אלפון אלטאלח לאנה יאמר במא לא יפעל[7]).

---

[1]) בכ״י מראדה.

[2]) ביאור: רומז בזה הפסוק אל המצות השמעיות המסורות בקבלה והכסיל יטיל ספק עליו ואינו מבין כוונתן.

[3]) בכ״י קיל.

[4]) „שתי יבמות" ועיין ילקוט מלכים א׳ ג׳ ט״ז.

[5]) ביאור: מה שיעורר האדם למאוס ברע הוא שאין מאמינים לרשעים אפילו אם יאמרו אמת. ופירוש אחר שתמים דרך אינו צריך לבקש תחבולות לפי שהוא יודע שהוא ינצח בישרו ודברי המכזב נפתלים אבל שקרו ניכר מהרה ולא יועילו לו כמו אשת ירבעם עם אחיה השילוני ושתי יבמות שבאו לפני שלמה. ופירוש שלישי שירא האלהים אינו מתירא מעונש המלך ומפורענות השם כמו שמי שיש לו הין צדק ואיפת צדק אינו ירא מפני אגרנמים והרמאי ניכר בפחדו ובחרדתו.

[6]) ביאור: אמרו קורץ וכו׳ ר״ל שהסתר הדברים וכל מיני הרמיזות נותנים עצבת לחכמים והכסילים מזוהמים בזה.

[7]) ביאור: יש בזה הפסוק ענינים רבים דבור החכמים כמעין נובע תמיד ואין כן הרשעים שישתתקו אף על פי שנתוכחו איזה זמן ועוד הצדיקים יצוו בטוב והרשעים אינם עושין כן לפי שהם

אלאול. ודלך פי אלדניא כמא ועד אללה אלצאלחין גיר אלממתחנין באנה לא יכדלהם וכמא פי ואם בחקתי תלכו ואם בחקתי תמאסו (ויקרא כ״ו ג׳ י״ג) אגמע. ותואעד אלטאלחין גיר אלממהלין לאחר אלסבעה אסבאב אלתי שרחנאהא פי תפסיר ה׳ ארך אפים ורב חסד וגו׳ (במדבר י״ד י״ח). והו פי אלאכרה איצא ממתלא הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וגו׳ (ישעיה ס״ה י״ג) וסאיר אלקצה[1]).

4 אלפקר מן עמל אלכף אלמלולה ויד אלנשיטין תסתגני[2]:

דלך פי אלדניא במא ירזק אלמתכסבון ופי אלאכרה במא יתאב אלעאמלון באלטאעה וקד יכון פקר ליס מן אלמלאל ולא[3]) מן כסל אלרגאל אלא אן הדה בניתה אלאולי[4]).

5 אלאבן אלעאקל יועי פי אלקיט ואלאבן אלמסי יסבת וקת אלחצאד:

ינצרף איצא אלי אעמאל אלדניא ואלאכרה ואן לם ינם אלא אנה תרך פאלאמר ואחד[5]).

6 תחל אלברכאת בראס אלצאלח ווגוה[6]) אלטאלמין יגטיהא טלמהם:

רגב אלנאס פי אלכיר איצא למא פיה מן אלתנא אלחסן ענד אללה וענד אלנאס וחדרהם מן אלשר זאידא למא פיהא מן דכר אלסו ענד אללה וענד אלנאס[7]).

7 כדאך דכר אלצאלח ברכה ואסם אלטאלחין יבלא:

ומעני דלך אן אלאכיאר מחבובון חתי אסמאהם ודלך אן אלנאס יסמון אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ומאיר ועקיבה ואמתאל דלך ולא יסמון פרעה ולא סנחריב ולא המן ולא טיטוס ולא ביתוס ולא זונין[8]) ולא מא אשבההם[9]).

---

[1]) ביאור: אפשר שהות כמו אות בחילוף אלף בה״א וטעמו שאינו נותן לרשעים כמה שיתאוו ולפי זה סוף הפסוק הפך תחלתו. וענין הפסוק בעולם הזה שלא יעזוב השם את הצדיק כי אם לנסותו ולא יאחר לרשע כי אם לאחת מן השבע סבות המבוארות בפירוש ה׳ ארך אפים ולעולם הבא הוא על דרך משל כמו שאמר הנביא הנה עבדי יאכלו וכו׳.

[2]) עיין למטה ביאורו לי״ב כ״ד.

[3]) בכ״י מן אלמאל אלא.

[4]) ביאור: בעולם הזה הזריזות מביאה לידי עושר ובעולם הבא הוא גמול מעשים ר[…] ועניות לא תבוא מהרמיה ומהעצלות לבדן אבל הן סבתה הראשונה.

[5]) ביאור: הפסוק מוסב גם כן על עסקי העולם הזה והעולם הבא ואין חילוק אם הוא ישן או עצל.

[6]) תרגם כאן פי כמו פני.

[7]) ביאור: העיר את בני אדם לעשות הטוב מפני שיהללוהו אלהים ואדם והזהיר תרע בעבור שם רע הבא עליו מאת אלהים ואדם.

[8]) עיין בע״ז ב״ח א׳ ונראה שלדעת הגאון זונין היה גוי.

[9]) ביאור: הצדיקים חביבין עד שבני אדם יקראו בניהם על שמותם כאברהם יצחק ויעקב וכיוצא בהם ולא על שם הרשעים כפרעה וסנחריב ודומיהם.

אלג̇ז אלת̇אני

אמת̇אל ואדאב מפרדה̈ כלאמהא מנת̇ור נת̇רא וד̇לך איה̈ איה̈ מפרדא אלא אליסיר מנה יתצל.

י

1 ומן אמת̇אל סלימאן אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאבן אלג̇אהל חסרה̈ אמה:

תוגת מת̇ל יגון. וקצ̇יה̈ אלאב תג̇ב ללאם וכד̇לך באלעכס עלי מא קרמנא. ופי קולה בן חכם וגו׳ אמראן מג̇מועאן אחרהמא חת̇ ללאבוין עלי תעלים ולדהמא ללעלם במא אכ̇ברהמא אנה זינהמא ופכ̇רהמא. ואלאכ̇ר חת̇ ללאבן עלי טלב אלחכמה̈ אד̇ כאן יג̇ב עליה בר אבויה ת̇ם אן עלמה ממא יפרחאן בה פקר לזמה אן יתעלם איצ̇א ליפרחהמא ולא יתג̇אהל לילא יג̇יט̇המא [1]).

2 לא תנפע כ̇זאין אלט̇לם ואלנצפה̈ תנג̇י מן אלמות:

הד̇א עלי אלדניא כמא תשאהד ד̇וי אלריב ואלמעאצי רעבין [2]) כ̇איפין ואהל אלצלאח ואלעפה̈ מטמאנין האדיין. ועלי אלאכ̇רה̈ כמא ועד אללה מן הלאך האולי ונג̇א האולי פקאל משוך חסדך וגו׳ אל תבואני וגו׳ שם נפלו פעלי און (תהלים ל״ו י״א, י״ב, י״ג) [3]).

3 לא יג̇יע אללה נפס אלצאלח ואפה̈ אלט̇אלמין ידפע ענה:

וקד יחסן אן נקול ושהוה̈ אלט̇אלמין ידפעהא ענהם בחג̇ה̈ מסתעמל אלאבדאל אד̇ יקום הַי מקאם אלף חתי יציר מא פי נצף אלפסוק אלת̇אני צ̇ד מא פי נצפה

החלק השני

משלים ומוסרים נפרדים ומפוזרים בפסוקים נבדלים ורק מעטים הם מחוברים.

[1]) ביאור: תוגת כמו יגון. והשמחה והיגון לאב ולאם כמו שהקדמנו (דף 15). ויש בזה הפסוק שני צוויים האחד הערה להורים ללמד את בנם שהוא תפארתם והשני הערה לבן ללמוד שהוא חייב לכבד את אביו ואת אמו וחכמתו היא שמחת להם וכסילותו יגונם והוא חייב לשמחם ולא להכעיסם.

[2]) בכ״י רעבין.

[3]) ביאור: בעולם הזה אנו רואים הרשעים מפחדים והצדיקים שקטים ולעולם הבא הבטיח השם שיציל את הצדיקים ויאביד את הרשעים.

וכמא קאל אלחכמים ז״ל אם עשית תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת (אבות פ״ב מ״ט) ו̇ד̇לך ען רבן יוחנן בן זכאי[1].

תם אלגז אלאול מן כתאב טלב אלחכמה

---

[1]) אמרו קדושים ירצה בו הקדוש ולשון רבים הוא במקום היחיד כמו אלהים ואדונים ושמורים וכפורים. ובאמרו אם חכמת וכו׳ הזהיר התלמיד שלא יתקומם על רבו ויהיה כפוי טובה שמה שילמד אינו לומד אלא לעצמו. ואמרו תשא ר״ל תשא את עוונך כמו שנמצא בהרבה מקומות מן התורה ויש כמו זה הרבה מלות נסתרות אשר ענין המאמר יורה עליהם.

נשלם החלק הראשון מספר דרישת החכמה.

הראה ועט אסא פי גמאעה פגצב עליה כמא קאל ויכעס אסא על הראה וגו׳ (דברי הימים ב׳ ט״ז י׳) וקד קאל אללה הוכח תוכיח את עמיתך וגו׳ מן חית ולא תשא עליו חטא (ויקרא י״ט י״ז) ואמא אלצאלח פכיף מא עדלתה פגאיז בל יחבך עלי דלך כמתל יחזקיהו חין ובכה ישעיהו קאל לה טוב דבר ה׳ אשר דברת וגו׳ (מלכים ב׳ כ׳ י״ט). וקאל תן לחכם ויחכם עוד הו מא קדמנא דכרה אן אלדכי יסמע אלשי אליסיר פיסתנבט מנה אשיא אכר באלתפריע ואלתנתיג והו אלדי נסמיה מבין דבר מתוך דבר[1]). ופי מא בין אלקצתין אעני חכמות ואשת כסילות קאל תלאתה פואסיק

10 אול מא תאמר בה אלחכמה תקוי אללה ופור[2]) מא יוגבה
אלפהם מערפה אלקדוס: 11 תקול אן בי תכתר איאמך ויזדאד לך סנו
חיוה: 12 פאן תחכמת פלנפסך ואן תדאהית חמלת וזרך:

קדשים פי הדא אלמוצע הו פראד לא גמע והו קדוס מתל אלהים אללה פראד וכדלך אדנים סיד פראד ופי לגתנא כתיר מתל הדא ליל שמורים (שמות כ״ב מ״ב) חפט יום כפורים (ויקרא כ״ג כ״ז) גפראן איל מלאים (שמות כ״ט כ״ב) כמאל ואשבאה דלך. וקולה לבדך תשא פיה כלמה מצמרה והי עון כאנה יקול לבדך תשא עוניך נטיר מא יקול פי עדה מוצע מן אלתוראה ונשא עונו (ויקרא י״ז ט״ז) ואלחגה פיה כגמיע אלמצמראת. ויכון גרץ קולה אם חכמת וגו׳ ימנע אלמתעלם מן אלסטוה עלי מעלמה ואלאמתנאן עליה ולא עלי סאיר אלנאס אד כאן אלמתעלם אנמא יעמל פי נפע נפסה

[1]) ביאור: אחר שהגיד החכם שבח החכמה במה שקדם דבר בשני מאמרים על אנשי שקר ואנשי אמת. ואנשי אמת יגעים בתחלה בדעותיהם וחוקרים במה שיחייב השכל ושומרים את הקבלות ומסירים טענות המתנגדים ואחר כך מודיעים את דעותיהם לרבים ונמשלו לבעל הבית העורך היטב שלחנו קודם שיקרא לאחיו ולאוהביו וכן עשו המיחדים שהביאו ראיות על חידוש העולם אחר שהראו בבירור בבחינתם אמיתת מציאות הדברים ואחר זה השיבו על אנשי הקדמות ועל בעלי שנים ושלשה וכל מיני הכופרים אחר שהסירו הספקות שהטילו הסכלים באמונה הזאת והרבניים הם אשר מנו מספר הפרשיות והפסוקים והתיבות שבמקרא וחלקום לפי האמת ומנו כמה פעמים נמצאת כל מלה ומלה ושמרו מה שנמסר בקבלה בהלכות ירושה ונזקין ואיסור והיתר. אבל אנשי שקר דומין למי שלא בנה בית ולא ערך שלחנו ועם כל זה קורא לאחרים לאכול עמו והם הכופרים ועובדי עבודה זרה ודומיהם וזה שאמר ר׳ יהושע בן חנניה למלך רומי: אל תעבדו אלהיכם בעולם שברא אלהינו עבדו אותם בעולמות שיבראו להם ולכם. וכן האוילים ואנשי הקדמות אינם יגעים בחכמה כי אם להטיל ספקות קלים לפני הפתי וכן המתנגדים מצאו ערוך לפניהם כל מה שעשו בעלי המסורה והקבלה והבינו מקצתו בלי יגיעה וטענו על איזה חלק מועט מזה בספקות קלים ועם כל זה הם מתגאים ויושבים על כסא בתסך האחרים שיושבים על גפי מרומי קרת והם מבקשים את עוברי דרך לחטותם אבל החכמים מבקשים את הפתי להשיבו אל דרך טובה. וכמו שהמיחדים והרבניים רוצים בעזיבת הכסילות כן הכופרים והמתנגדים רוצים בהתמדתה. ואמרו מים גנובים הוא הממון האסור ולחם סתרים בעילה אסורה והכופרים מתירים כל זה והמתנגדים קצתו. ואמרו יוסר לץ וגו׳ אינו על דרך כלל אבל ענינו שיש מיסרים שאינן יודעים להטיב תוכחתם על הלץ ויבואו עמו לידי ריב וגם לידי חירוף וזה שיתעברו עליו או שראיותיהם חלושות או שיוכיחו אותם בפני רבים כמו שעשה נביא אחד והוכיח את העם בפרהסיא ונהפך לו לעון וחנני הראה שהכעים את אסא עליו אבל הצדיק מקבל את כל התוכחות בסבר פנים יפות כמו שעשה יחזקיה עם ישעיהו. ואמרו תן לחכם וכו׳ שהחכם ישמע דבר מועט ויוציא ממנו תולדות הרבה ומבין דבר מתוך דבר.

[2]) כ״י א׳ ופיר וכ״י ב׳ ופור וכ״י ג׳ ואלאול ונראה שענין זאת המלה כמו ראשית

אצלחה והיאה ת̇ם דעי אל̇ואנה כמא קאל האהנא בנתה חצבה טבחה מסכה ערכה ת̇ם
שלחה נערתיה וגו׳ וד̇לך כמא פעל אלמוחדון אד̇ אוצ̇חו דלאיל חד̇ת̇ אלאשיא בעד
ביאנהם אן ללאשיא חקאיקא לאן אלנט̇ר יכשפהא ויוצ̇חהא ת̇ם רדו עלי אלדהריין
ת̇ם עלי אצחאב אלאת̇נין ת̇ם עלי אצחאב אלת̇לאת̇ה̈ ת̇ם עלי סאיר צנוף אלמלחדין
וכאן ד̇לך בעד אלרד עלי אלמתג̇אהלה̈ באזאלה̈ שבההם חיניד̇ דעו[1]) אלנאס אלי
קולהם. וכמא פעלו אלרבוניון חררו אלכתאב כם סורה̈ הו וכם איה̈ וכלמה̈ וקסמ
אקסאמא וג̇זוה אג̇זאא באלקסט ואחצו כלאמא כת̇ירא כם יקע פיה מנהא ת̇ם חפ
אלאת̇אר אלמחמולה̈ מעהם מן אנביא אללה פי אלפקה ואלמוארית̇ ואלאחכאם ואלחלא
ואלחראם וסאיר אלשראיע חתי צאר אלאמר כאלכ̇בז אלמכ̇בוז אלמוצ̇וע בין ידי אלג̇א
אלד̇י לם יבק אלא אכלה חיניד̇ דעו אלאמה̈ אלי אלאסתמאע מנהם. ואמא אר
אלבאטל פאנהם לא ישבהון אלא למן לם יבן ביתא ולם יצלח אלתה ולם יהיי טעאמ
ולא שראבא ואנמא הו מסתט̇ל עלי באב מנזל והו מע ד̇לך ידעו קומא אלי מא ל
יעלם כיף יכון מן אמרה כמא לם יקל אלחכים פי אשת כסילות לא בנתה ולא טב
ולא מסכה ואנמא קאל וישבה לפתח ביתה פקט כד̇לך אמר ג̇מיע אלמלחדין מן עבד
אלאצנאם ג̇ירהם וכמא יקול בעץ̇ אלעלמא אעני ר׳ יהושע בן חנניה למלך אלרו
אלהתכם הד̇ה אן כנתם עאבדיהא פאעבדוהא כ̇ארג̇א מן אלעאלם אלד̇י כ̇לקה רבכ
תעאלי פי עואלם תצטנעהא הי להא ולכם ואמא אן תסתט̇לו פי מנזל ג̇ירכם פל
יסתקים ד̇לך[2]). וכד̇לך ג̇מיע אלמתג̇אהלין ואלדהריין לא יענון בטלב אלחכמה̈ בתה̈ ואנמ
קצדהם יורדון שבהה̈ צ̇עיפה̈ עלי ג̇ריר גבי. וכד̇לך אלמחדת̇ון מן אמתנא מן ג̇מ
אלמכ̇אלפין לם יען ואחד מנהם בחוטה̈ אלכתאב ותחרירה וזואידה ונואקצה ואערא
ואשכאלה ולא בשי מן אלפקה ולא אלאחכאם ולא סאיר מא תצ̇מנתה אלאת̇אר מ
אלטאעאת ואנמא קד ואפו הד̇ה אלאשיא אג̇מעין מחכמה̈ מצלחה̈ פחצלו בעצ̇הא
ג̇יר תעב ואכ̇ד̇ו פי אן יתעקבו אלתעבין פיהא אלחאמליהא פי פרוע יסירה̈ בשבה צ̇עיפ
עלי מת̇אל מא ג̇וד אלחכים אלתמת̇יל להם ת̇ם הם מע ד̇לך יתעט̇מון כמא קאל על
כסא ולא ירצ̇ון במא רצ̇י בה אלאולון על גפי ואנמא יקצדון אלאג̇רא ואלאג̇ברא
ליזילוהם ען טרקהם אלסהלה̈ כמא קאל לקרא לעוברי דרך וגו׳ מי פתי וגו׳ כמא קצד
אלחכמא מן כאן ג̇אפלא ליסתתיבוה ויירדוה. וכמא יריד אלמוחדון ואלרבוניון תרך
אלג̇הול כמא קאל עזבו פתאים וחיו וגו׳ כד̇לך ירידון אלמלחדון ואלמכ̇אלפון אבאחתהא
כמא קאל מים גנובים וגו׳ פמת̇ל באלמא אלמסרוק אלמאל אלחראם ושבה באלטעאם
אלמסתור אלנשיאן אלחראם פאלמלחדון ישלקון כליהמא ואלמכ̇אלפון אבעאצ̇א מנהמא
כמא [הו] משרוח פי תפסיר אלתוריה̈. ואמא קולה יסר ליץ וגו׳ פהד̇א קול כ̇אץ לא עאם
כאן אלשאהר יוג̇דנא מודבא לג̇אהל לא ינאלה עאר ולא באס ולד̇לך זדת פי אלאכ̇ראב
כם מן ואנמא הד̇א כ̇אצה̈ פי מן לא יחסן אן יעט̇ פתאול עט̇תה בה ובאלמואעט̇ ל
אלי אלמנאזעה̈ ואלמשאג̇רה̈ נעם חתי אלפריה̈ ואלמקאד̇פה̈ וד̇לך יכון אמא מן תחאמל
עליה או מן אצ̇עאפה חנג̇ אלעט̇ה̈ או מן ועט̇ה לה פי מלא מן ג̇מאעה̈ פמנהא ק
לוקח לו קלון וגו׳ ואמא מן יחסן אן יעט̇ פליובך̇ ליץ ורשע וג̇ירהמא מן אג̇נאס אלמכ̇ט
וקד עלמת אן אביה[3]) ובך̇ אלקום פי אלג̇מאעה̈ פאנקלב ד̇לך עליה כ̇טאא ואן חבב

---

[1]) בכ״י תרעו.
[2]) לא מצאנו מקום מאמר ר׳ יהושע.
[3]) לא ידענו מי הוא זה אביה ואולי צ״ל נביא = נביא והוא איש האלהים הנזכר במ״א

ואלמבטלין מן אצחאב אלמד֗אהב כיף כל פריק מנהם ידעון אלנאס אלי אתבאעה
ואלקול במד֗הבה פקאל פי אהל אלחק והם ד֗וו אלחכמה֗

ט

1 אלחכמה֗ קד בנת ביתהא ונחתת עמדהא כת֗ירא[1]: 2 וד֗בחת
ד֗בחהא ומזג֗ת כ֗מרהא ונצ֗דת מאידתהא איצ֗א: 3 ת֗ם בעת֗ת בג֗ואריהא
תנאדי עלי ט֗הור אעלי אלסקוף: 4 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי
האהנא ומן כאן נאקץ֗ אלעקל אקול לה: 5 הלמ֗וּ[2] אג֗תד֗ו מן טעאמי
ואשרבו מן כ֗מר מזג֗תה: 6 ואתרכו אלג֗פלאת ואחיו ואסתרשדו פי
טריק אלפהם: 7 פכם מן מודב דאה יתכ֗ד֗ לנפסה אלהואן וואעט֗
ט֗אלם ד֗אך עיבה: 8 פלא תעט֗ן אלדאהי במא ישנאך בה בל עט֗
אלחכים פאנה יחבךּ: 9 ואעט אלחכים מא יתחכם בה איצ֗א וערף
אלצאלח מא יזדאד בה בת֗א[3]:

וקאל פי אלמבטלין והם אהל אלג֗הל

13 ואלג֗הל כאמראה֗ האימה֗ גאפלה֗ לא תערף מאד֗א: 14 וקד
ג֗לסת עלי באב ביתהא עלי כרסיּ פי אעלי אלסקף: 15 תדעו במארה֗
אלטריק אלמסתקימה֗ טרקהם: 16 תקול מן כאן גאפלא יעדל אליּ ומן
כאן נאקץ֗ אלעקל אקול לה: 17 אלמא אלמסרוק מא אחלאה ואלטעאם
אלמסתור מא אלד֗ה: 18 ולא יעלם אן אלהלכי הנאך ופי אעמאק
אלג֗חים מדעוּוהא:

וינבגי אן נשרח אלקצתין באשתראך עלי אלמקאבלה֗ ואלמואזאה֗. אמא אהל
אלחק פאנהם לא ידעון אחדא אלי אלקול במד֗אהבהם אלא וקד ענו הם בהא אולא
פחררו מא כאן פיהא ממא תוג֗בה אלעקול וחפט֗ו מא חמלתה אלאכ֗באר מנהא וד֗בו
ענהא פדפעו אלמטאען אלתי ינשבהא מכ֗אלפוהם פיהא וסד֗ו אלג֗דר אלתי יתסלק
עליהם מנהא פחיניד֗ אסתוי אלאמר להם ולמן יסתעטפונה והם ישבהון מן לם ידע
גדמאה ואצדקה חתי אבתני אלבית ואצלח אלאלה֗ פיה וד֗בח וכ֗בז וטבך֗ חתי אלכ֗ואן

לדבריה. ולימוד החכמה צריך להתמדה ולעיון הרבה לפי שזאת המלאכה איננה כמלאכת אומן שאם קבל עליו לעשות את מעשהו בזמן קצוב יגמור בכל יום חלק שוה ממנו אבל התלמיד לא ילמד בשנה הראשונה אלא דבר מועט ובשנה השנית כפלים ובשלישית כפלי כפלים וכן לעולם עד שישלים חפצו וכן בתפלה ובמעשים טובים ובקיום מצות ובתקות הגמול צריך האדם למתינות ולהתמדה.

[1]) כ״י א׳ וג׳ סבעה֗.

[2]) כ״י ב׳ הא לכם ובכ״י ג׳ תעאל.

[3]) הגאון השמיט כאן שלשה פסוקים י׳ י״א וי״ב והעתיקם בסוף הפרשה כדי לחבר תארי אנשי דוברי כזב (י״ג עד י״ט) עם תארי אנשי אמת הנרשמים בתחלת הפרשה.

בשומו לים חקו וען יהי מארות (שם י״ד) באמצו שחקים ממעל וגו׳ וען ישרצו המים (שם כ׳) וען תוצא (שם כ״ד) עד לא עשה. פגאת אלחכמה פי אלשרף בקולהא ואהיה אצלו אמון וגו׳ אד בהא יחדת גמיע מא יחדתה ועליהא יפתרעה ויכרגה ויוגדה. והי לא שך עלי טריק אלמתל תסר ביום יום לאן אי שי כלק פי אי יום פהי מעה תחדת ותפרח בכל וקת וקטעה מן אלזמאן יתגדדון לאנהא[1]) פי דאת כל ברהה וגזו מן אלזמאן תם פסרת אלמתל וקאלת ואנמא אעני בסרורי לים אנא לנפסי אד ליס אנא גסם בל אנמא ירגע דלך אלי אהלי ואצחאבי כמא קאלת משחקת וגו׳ וקולי אני קרה עין לים דאתי אד לא שכץ הי לכן מנתחלי ומכתסבי פיהם אקול ושעשעי את בני אדם והדה אלאקואל מן אלתנאיי ואלמבאלגה פי שרף אלחכמא אד צנאעתהם צנאעה אלהיה אנטר במא דא עכס אלחכים תלך אלצפאת אלוחשה אלרדלה פי אשה זונה[2]).

32 פאלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו לי וטובא אלדין יחפטון טרקי:
33 אסמעו אלאדב ותחכמו ולא תגדבוה: 34 וטובא אנסאן יסמע לי
או יראבט עלי מצאריעי יום יום ויחפט עצאדאת פתוחי: 35 לאן מן
וגדני פקד וגד אלחיוה ווסק אלרצא מן ענד אללה: 36 ומן אלמטא[illegible]י
פקד טלם נפסה וכל שאניי פקד אחבו אלמות:

תקול אלאן קול דאל פמן הו בהדה אלאחואל ינבגי אן יקבל קולה ולא י[illegible] תם אעלמת אן אלסרור בהא פי אלדניא ואלחיוה פי אלאכרה לא ינאל אלא במואטבה ולזום אד קאלת לשקד לשמר ואלדי דעאהא אלי הדא לאן אלבאני ואלצאיג ואלנגאר וכל מן יעמל צנאעתה תתם פי עשרה איאם מתלא פהו פי כל יום ירתפע לה מנהא אלעשר במקדאר מתסאו ואלחכמה ליסת כדאך לאנא לו גזלנא אלאמר עלי אנהא תכמל פי עשר סנין לם יכן אלעשר מתכאמלא פי אלסנה אלאולי בל יכון פי אלאול אלוקוף עלי גז מנהא יסיר ואלתאניה עלי אצעאפה ופי אלתאלתה עלי אצעאף אלמצאעף ופי אלראבעה עלי אצעאף [אצעאף] אלמצאעף חתי יפוק אלאמר אלוצף. פלדלך אחתאג טאלבהא אלי אן יצבר ויטמאן לילא יקלק פיקל צברה וכדלך אלצלוה[3]) ואלחסאנת תחתאג [אלי] לזום וצבר כמא קאל חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה׳ (תהלים ל״א כ״ה) וכדלך סאיר אלטאעאת ורגא אלתואב כמא קאל חסד ומשפט שמר וקוה אל אלהיך תמיד (הושע י״ב ז׳)[4]). ובעד הדה אלנטוב וצף אלחכים קולין פי אלמחקין

---

[1]) בכ״י אלא אנהא.

[2]) ביאור: לפי שהשם ברא את הכל בחכמה ובשבילה אמר החכם שבהכרח קדמה לכל והיא היתה בתחלת הזמן שהזמן עצמו נברא על ידה והחכמה אינה עומדת בעצמת אלא נמצאת עם בריאת כל דבר במעשה בראשית ואמרו בהכינו שמים רומז אל יום ראשון ואמרו בחוקו חוג נגד יהי רקיע ואמרו בשומו וכו׳ נגד יקוו המים ואמרו באמצו וכו׳ נגד יהי מאורות ואמרו עד לא עשה נגד ישרצו המים ותוצא הארץ. ואמרו ואהיה אמון רוצה בו שהמון הדברים נבראו בחכמה. ואמרה ואהיה שעשועים וכו׳ על דרך משל שהחכמה שמחה בכל יום ובכל עת לפי שהיא מחודשת עם כל מה שנברא בכל יום ובכל זמן ואחר כן ביארה את משלה באמרה אינני שמחה לעצמי שאינני גוף כי אם אוהבי וקוני הם השמחים בי ואלו התארים המשובחים הם הפך התארים המגונים הנאמרים באשה זונה.

[3]) כן הוא בתוך הספר ובגליון כתוב אלצלאה.

[4]) ביאור: אמרו ועתה ירצה בו שאחר שאלו הם תארי החכמה ראוי לאדם שישמע

זאין שרא ללעצאה כמא קאל אללה הלא הוא כמס עמדי וגו׳ (שם ל״ב ל״ד) ולהא
קת תפתח קאל פיה פתח ה׳ את אוצרו ויוצא את כל כלי זעמו (ירמיה נ׳ כ״ה)[1].
באלנת פי שרפהא אלי אנהא כלקת אול אלכלאיק ומענאהא פי דלך אד לם יכלק
שי אלא מחכמא ומן תדביר חכים פהי אדן אול אלמכלוקין:

22 אללה אכתרעני אול כלקה וקדים פעלה אול חין: 23 ומן אול
אלדהר אנתכבת וקדם אלארץ מן אלאן: 24 בדי בי ולים גמור ולא עיון
מע גזר אלמא: 25 קבל אן תרסב אלגבאל וקבל אלגבאע אבתדית:
2 ואד לם יצנע אלארץ באסואקהא ולא אול תרבאת אלדניא: 27 ומע
מצלאחה אלסמאואת אנא הנאלך ואד רסם חגאבא עלי וגה אלגמר:
2 ומע תאיידה אלשואהק מן עלו ואעזאזה עיון אלגמר: 29 ותציירה
לבחר רסמה ואלמיאה לא תתגאוז אמרה ורסמה אסאסאת אלארץ:
3 כנת[2]) ענדה גמהורא[3]) וכנת קרה עין יום יום סארה בין ידיה פי
כל וקת: 31 סרור לאהל אלדניא ארצה וקרתי לבני אדם:

אד שהדת אלעקול ונצת אלכתב באן אלפאטר גל ועז כלק מא כלק בחכמה
ועני מחכמא תאמא צח בדלך מא קאל אלנבי ען אלחכמה אנהא סבקת גמיע אלכלאיק
אלוגוב אד אלכל אנמא כלק מן אגלהא ואנהא כאנת מע אלזמאן כאלחרות פי אול
מן מנה אד אלזמאן נפסה בהא כלק אעני מחכמא פעין אלחכמה ועלי אנהא ליסת
לאימה בדאתהא פאנהא לא תכלו מן וגודהא פי כל כלק ממא כלקה אללה. ווצף
באהנא גמיע מעשה בראשית קאל עמא צנע פי אליום אלאול בהכינו שמים מקדמי
ארץ וען יהי רקיע (בראשית א׳ ו׳) בחקו חוג על פני תהום וען יקוו המים (שם ט׳)

---

[1]) ביאור: אמרו ערמה אינו רוצה בת הערמה לעשות הרע אלא הערמה הטובה שהאדם
מין וישכיל לעשות בה הטוב ועל זה אמרו לעולם יהא אדם ערום ביראה וכמו שעשה חושי הארכי
הציל את דוד וכמו שהערים ר׳ אליעזר באמרו נאמן עלי הדיין ור׳ מאיר כשהביאו לפניו מרק
בשר חזיר ותלמיד ר׳ מאיר כשנכנס אליו איש אחד מפני רודף והחביאו ועמד לפני הרודף
ואמר לו משעמדתי לא ראיתיו. ואמרו יראת השם ר״ל שיש ארבעה דברים ששנאתם היא עבודת
השם והם גאה וטעמו ההתפארות בנפשו והגאון והוא ההתגאות על האחרים ודרך רע והיא
ההליכה בדרך שנחשדים בה ופי תהפוכות וזה דבור שאינו קיים ומוחלט. ואחר זה מתארת החכמה
עצמה בשמונה תארים רצופים והם: א) שהעצה אשר כל אדם צריך לה היא ענף מענפי
החכמה. ב) שהגבורה אינה מועלת לגבור כי אם בבינה. ג) שהמלכים וכל שריהם אינם
מושלים בצדק כי אם על ידה. ד) שברשותה השופטים דנין ופוסקין. ה) שהסוחרים צריכים
לחכמה לישא וליתן באמונה שאם לא כן אינם סוחרים כי אם גזלנים. ו) שקנין החכמה היא
טוב מכל הקנינים. ז) שהחכמה מנהגת את האדם בדרך הצדק והטוב לפי שהטוב עזר לטוב
לרע. ח) והחתימה שהחכמה תתן לאוהביה כל מה שבנמצא וזה ענין יש שהוא הפך אין
שהדברים נחלקים לסוגיהם ולמיניהם ולאישיהם והנמצא כולל כולם והשם שהוא יכול על כל
לאוהבי החכמה את כל אשר הבטיחה בו וימלא את אוצרותיהם ויביא על שונאיה את כל
הפחידה בו שהוא יוציא עליהם את כלי זעמו.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ וכנת.

[3]) אמון כמו המון בחילוף ה״א באלף.

יגׄדוני: 18 אלגנא ואלכרם מעי ואלמאל אלגׄסים בנצפה׳: 19 ותׄמר כׄיר מן אלקראצׄה׳ ואלפאיז וגלתי מכׄתארה׳ מן אלורק: 20 ופי סבל מ צלאח אסלך ופי וסט סכך אלחכם: 21 לאנחל מחבי אלוגׄוד וכׄזאינהם אמלאהא:

אמא קולה אני חכמה שכנתי ערמה פליס ד׳לך כׄבת מן גׄהה׳ אלמנכר לכנה פטנה׳ ונהצׄה׳ פי אלטאעה׳ וכמא יקול אלחכים לעולם יהיה אדם ערום ביראה (ברכות י״ז א׳) וכמא פעל חושי הארכי פי אלמשורה׳ חתי כׄלץ דוד (שמואל ב׳ ט״ז. ט״ז) וכמא פעל רבי אליעזר אלד׳י קאל לקאצׄיה אלרומי אן אלחאכם עדל (עבודה זרה ט״ז ב׳ יעני רב אלעאלמין[1]) וכמא פעל ר׳ מאיר חין כאן מטלובא ליקתל פוקע פי אידיהם פקדמו לה בשר חזיר פכאן יגמס אחדי אצאבעה פי מרקה׳ וימץ׳ גירהא (שם י״ח ב׳) וכמא פעל בעץׄ תלאמיד׳ ר׳ מאיר אד׳ תחרם בה רגׄל פאלפאה[2]) תׄם וקף וקאל לטאלבה מנד׳ וקפת לם ארה[3]) ונט׳יר האולי כת׳יר פהד׳ה אלאמור ערמה מחמודה ואלערמה אלתי פי גׄיר ד׳לך מן אלכׄטא קאל פיהא לכד חכמים בערמם (איוב ה׳ י״ג. ומן כאן[4]) פיה ואחדה׳ מן הד׳ה אלארבע כׄלאל פיגׄב אן יבגׄצׄה אלנאס כמא קאל שנאת רע כל בגׄצׄתה עבאדה׳ והי גאה וגאון ודרך רע ופי תהפכות. פתפסיר גאה אעגׄאב אלמר בנפסה[5]) וגאון אקתדארה עלי קומה ודרך רע אתבאע אלריב ופי תהפוכות כלאם גׄיר מחצל ולא תׄאבת. תׄם נעתת אלחכמה׳ נפסהא בתׄמאניה׳ אוצאף מתואליה׳ אלאולי אלמשורה׳ אלתי יצׄטר׳ אליהא גׄמיע אלנאס אנמא תתפרע מן פרועהא כמא קאלת לי עצה וגו׳ ולא תנפע קוה׳ אלגׄבארה׳ אלא מע גודה׳ אלראי תׄם אלמלוך ואשיתהם מן וזרא וכתׄאב לא בד להם מן אסתעמאלהא אד׳ בהא יסוסון אמורהם וידברונהא. תׄם אלקצׄאה׳ ואלחכאם מן אלפקהא ואלעדול פהי עצמתהם אד׳ מנהא יסתמד׳ון אלפתיא פי אלנאס ואלמאל ואלפרוגׄ ואלשראיע[6]). תׄם אן אלמתכסבין וטאלבי אלאמואל מצׄטרון אליהא לאנהם לא יעלמון כיף יתגׄרון בעדל ואנצאף אלא מן גׄהה׳ אלחכמה׳. אללהם אלא אן יכסבו מן אין מא אתפק ולו בתגלב פליס יסמי ד׳לך תגׄארה׳ בל לצוציה׳. תׄם אן אלאשיא אלתי יפאז בהא אלפוז באלחכמה׳ כׄיר מנהא ללוגׄוה אלתי וצפנאהא פי כי טוב סחרה. וקולהא בארח וגו׳ תעני אנהא תסוק אלי צלאח ותדעו אלי כׄיר לאן אלמסתעאן עלי אלכׄיר אלכׄיר ואלמסתעאן עלי אלשר אלשר אד׳ כל שי יויד שכלה ויקויה. וכׄתמת עלי להנחיל אהבי יש וגו׳ ומעני יש אלוגׄוד לאנה צׄד׳ אין גׄמעת פי הד׳א אלקול כל מוגׄוד וד׳לך אן אלאשיא תתפרק פימא בין גׄנס ושכׄץ ונוע ויגׄמע גׄמיעהא אלוגׄוד. פמן כאן קאדרא עלי ד׳את אלוגׄוד פהו יפי בכמא תעד מן מלו אלכׄזאין כׄירא כמא קאל ואוצרותיהם אמלא ולהא וקת תפתח קאל פיה יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב וגו׳ (דברים כ״ח י״ב) וכד׳לך תתם במא תואעדת במלו

---

[1]) לפי דעת הגאון השיב ר׳ אליעזר בערמה נאמן עלי הדיין שהוא כוון באמרו אל חשם יתעלה והדיין הרומי חשב שהוא משבחו.

[2]) התלמיד רצה לומר משאני עומד לפניך והרודף חשב שאמר מיום היותי על האר

[3]) לא מצאנו מקום הספור הזה.

[4]) נראה שחסרה כאן: וקולה יראת ה׳ יריד בה אן מן וכו׳.

[5]) בתרגומו פירש אלהזו והוא הלעג.

[6]) נראה שר״ל פסקים בדיני נפשות ובדיני ממונות ועריות ואיסור והיתר.

אלרגאל וארפע צותי אלי סאיר בני אדם: 5 אפהמו יא גפל אלנהצה ויא
גהאל אפהמו קלובכם: 6 אסמעו פאני בתדביר אתכלם ואפתתאח נטקי
אלמסתקים: 7 ולסאני ידרס אלחק ושפתי תכרה אלטלם: 8 וגמיע
אקואל פאי בצדק ליס פיהא מנפתל ולא עסר: 9 כלהא צואב ללפהם
וסהלה לואגדי אלמערפה: 10 כדו אדבי לא אלורק ואלמערפה כיר מן
אלקראצה: 11 ואלחכמה כיר אלגואהר וכל אלמראדאת לא תסאויהא:

קולה אולא בראש מרמים תם קאל ליד שערים יעני[1]) בדלך אן אלחכמה יראהא טאלבהא אולא בעידה ענה כאנהא פי מנאטר רפיעה פאדא הו עני בהא סהלת ענדה חתי תציר כאלשי אלמוצוע עלי אלארץ בין ידיה וקד קאל אללה תברך ותעאלי לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא (דברים ל׳ י״א) וקאל שלמה אנהא בעידה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז׳ כ״ג). וליס תתנאקץ אלקולאן לאנהא מן גיר עניה כאנהא בעידה פאדא עני בהא תבינת אנהא קריבה כמא קאל כי קרוב אליך הדבר מאד וגו׳ (דברים ל׳ י״ד). אתבע אלחכים תלך אלקצה וכלאמהא[2]) אלמדמם אלדי לא יריד קאילה אן ינתקד עליה ולא ימתחן בכלאם אלחכמה אלתי אנמא גרצהא וגאיתהא אן ימתחן קולהא לעלמה אן אלממתחן כלמא בלאה יזדאד פיה רגבה אד יטהר גוהרה פלדלך תנאדי שמעו כי נגידים וגו׳ כי אמת יהגה וגו׳ בצדק וגו׳. וקד צדקת אלחכמה [אן] כל מעאניהא טאהרה וכיר ורשד וצלאח ופלאח ונגאח וסכינה וחט וכר וחק ועדל ואנצאף ומא לא יחצא מן אבואב אלפצל ואלגלאל ועאדת אלי שרח כי טוב סחרה אלמתקדם אן ליס מענאהא פיה אן יתכסב אלמאל בהא ואנמא מרארהא אן תבדל עניה תכסב אלמאל באלעניה בתעלמהא הי ואלוקוף עליהא ועלי מא תאמר בה. פעמדת אלי שיין אלגואהר והי אעז אלמאל תם אלאמר אלגאמע והו כל חפצים[3]):

12 אנא אלחכמה אסכן אלנהצה ואלמערפה אגד אלמהמאת:
13 ואד תקוי אללה שנאה אלשר פאלהזו ואלאקתדאר וטרק אלסו
וקול אלתקלב שנית דלך: 14 לי אלמשורה ואלפקה אנא אלפהם לי
אלגברוה: 15 בי תמלך אלמלוך ואלוזרא תרסם אלעדל: 16 ובי תרום
אלרוסא ואלנבל וגמיע קצאה אלארץ[4]): 17 אנא מחבי אחאב וטאלבי

---

[1]) בכ״י אעני.

[2]) בכ״י כלאמהא.

[3]) ביאור: אחר שהזכיר במה שקדם דברי כזב היוצאים מפי הזונה והיא אינה רוצה שיחקרו ויבחנו אמריה דבר כאן במאמרי החכמה שה״א רוצה בבחינתם לפי שהמעיין בתם יכיר את מהותה שכל עניניה טובים וישרים ומועילים להצלחת אדם וחזרת החכמה לבאר כי טוב סחרה האמור למעלה (ג׳ מ״ו) שאין טעמה שהנושא ונותן בחכמת ירבת תונו אלא שהיגיעה לקנות חכמה טובה מהיגיעה לקנות ממון ותזכיר שני דברים הפנינים שהם יקרים מאר וכל חפציה על דרך כלל ואמרו בראש מרומים וכו׳ ביד שערים וכו׳ ר״ל שבתחלה התחכמה נראית רחוקה מן האדם וכאשר יתיגע בה מתקרבת אצלה ובזה אין סתירה בין מה שאמר השם כי לא רחוקה תיא ומה שאמר שלמה והיא רחוקה ממני.

[4]) באי׳ וג׳ אלעדל = אלצדק.

24 ואלאן פיא מעאשר אלבנין פאסמעו לי ואטיעו ואצגו[1]) לאקואל
פאי: 25 לא יחד קלבך אלי טרקהא ולא תצל פי סככהא: 26 לאנהא
אוקעת צרעי כת̇ירין וקתלאהא עט̇ימון: 27 אנמא ביתהא טרק ללת̇רי
מורדה̈ אלי כ̇דור אלמות:

אמא עלי אלט̇אהר פקד אהלכת מעאצי אלזנא ואלפסא כת̇ירא ג̇יל אלטופאן ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו (בראשית ו׳ ב׳) ואהל סדום לחאל משכב זכר אד̇ קאל הוציאם אלינו ונדעה אותם (שם י״ט ה׳) ולוט[2]) וזמרי ואבשלום ושמשון ואמנון ואלאלוף אלהאלכין אלמקתולין פי גבעת בנימן ואהל קריה̈ שכם אג̇מעין הד̇א ממא דו̇ן לנא ללאעתבאר ומא לם ידון פאכת̇ר ואכת̇ר. ועלי אלבאטן פאן אלדניא קד אהלכת אלקרון אלאולי סימא אלמתמסכין בהא ואלקאילין בדהרהא כמא קאל (יקול) האורח עולם תשמור אשר דרכו מתי און אשר קמטו ולא עת נהר יוצק יסודם (איוב כ״ב ט״ו ט״ז[3]) וכמא עלמת מן פרעה וסנחריב ונבוכדנצר וחירם חין שקו אלעצא[4]) וארד̇עו אלרבוביה̈ כיף אורד אללה עליהם עד̇אבא אלימא וג̇עלהם עברה̈ ללסאילין פקד קתל אלטמע פי אלחריה̈ אלאחזאב מן אלאולין ומא לם נד̇כרה ולם נערפה פאכת̇ר עדדא[5]):

ח

1 אלא אן אלחכמה̈ תנאדי וד̇את אלפהם תעלם צותהא: 2 פי
רוום אלארפאע[6]) עלי טרקהא ופי סככהא מנתצבה̈: 3 ומכאן אלאבואב
וענד אלסקוף ופי מדאכ̇ל אלפתוח תרן̇: 4 תקול אנאדיכם יא מעאשר

תמהו בלי ספק והוא ישמע לדבריה והולך אחריה ולא ידע כי הוא כשור המובל לטבח שמראים לו בליל חמיץ וממשמשין אותו בראשו או בין עיניו כדי שילך אל המטבח או כמבקש ללמד את האוילים ולהביאם אל המלחמה או לקמפון ונתעה והחץ יבוא בבשרו או כצפור המסתתרת לאכול החטים אשר בפח ויפול בו ואמר כבדו מפני שהוא אחד מן המקומות שהחץ ממית שם והמרה מתפשטת מן הכבד אל כל הגוף. והאריך החכם בענינים המגונים האלה לפי שקל יותר לאדם להזהר ממה שידע כבר. ובדרך נסתר הוא רומז אל הבלי העולם ואמרו חסר לב הוא מי שאינו מתחכם בנסיון האחרים הקודמים לו. ובאמרו נשף רמז אל העולם הזה המלא מבוכה ותושך לכסילים. ואמרו הומית היא וכו׳ פעם וכו׳ ירצת בו שהעולם הזה משתנה תמיד ואין בו קיום וכמו שמנה קהלת כ״ח עתים שונים. וכמו שמפתה הזונה את הנער בחמשה החושים כן מכשיל העולם הזה את האדם בהם וכמו שהיא משכחת את הנואף את בעלה כן משכיח יצר הרע את האדם פורענות השם והמפותה ישכח בתענוגי העולם עד שיבוא יום מותו ויתפש כצפור בפח ויש תועלת בדברי הנביא על דרך נגלה ועל דרך נסתר.

[1]) בכ״י ג׳ חסר.

[2]) לא ידענו למה הזכיר לוט שלא אבד על מה שעשה עם בנותיו.

[3]) עיין בתרגומו לאיוב ובפירושו לספר יצירה דף 15.

[4]) תרגומו שברו את המטה וטעמו המרו את פי השם.

[5]) ביאור: על דרך הפשט שאבדו רבים בעון זנות כמו דור המבול ואנשי סדום וכיוצא בהם ממי שהוזכרו במקרא ויותר מהם אשר לא הוזכרו ועל דרך הנסתר שעניני העולם הזה האבידו הדורות הראשונים ובפרט המאמינים בקדמות העולם וכמו שידעת שפרעה וסנחריב ונבוכדנצר התרמו לשם ונענשו בעונש גדול וכבר ידענו שהעמים הראשונים נהרגו מפני תאותם להיות חפשים ואשר לא נודעו יותר מאד.

[6]) בכ״י ב׳ אליפאע.

לקראתך ותאסה̈ אללמס מן לון אלמהאד ונעימתה מן קולהא מרבדים וגו׳ וטיב אלאריאח מן קולהא נפתי משכבי וצותהא מע ד֗אך הו֗א יקרע סמעה בלין ותרקיק כמא קדם וקאל החליקה פתקול לה אג֗תמע לך[1]) הד֗ה אלכ֗מסה̈ תמ֗ם ד֗לך בלד֗ה̈ סאדסה̈ לכה נרוה וג׳ ת֗ם תבסט לה אלאמל אד֗ תקול לה עד הבקר ותומן כ֗ופה בקולהא כי אין האיש בביתו וגו׳ ותקול לעלך תט֗ן אנה סרור מנקטע קד מצ֗י אלצאחב אלי ספר טויל פהו לא מחאלה̈ תמילה בד֗לך פאלמגפל ענד סמאעה הד֗א אלכלאם או אכת֗ר מנה ינסאק מעהא והו לא יעלם אן אנסיאקה כאלת֗ור לידֿבח ולעלה אן ידארא בשי מן קת או במסח וג֗הה ובין עיניה או כמן יסאק אלי תעלים אלג֗האל ואדי בהם אלי חרב או מלעב פינתר באללעב וינתשב פיה אלסהם או כטאיר יגתר באלחנטה̈ פיקע פי אלפך֗ או במא שאכל ד֗לך ואנמא כ֗צין אלכבד לאנהא מקתל מן אלמקאתל ומנהא תנתשר [אלמרה̈][2]) פי ג֗מיע אלבדן. פג֗מע אלחכים הד֗ה אלפואחש אלמנכרה̈ פחד֗ר מנהא ואנמא תקדם בהא אלינא לאן אלמר אד֗א לקי מן אלכלאם במא קד עלמה כאן אסהל עליה מן אן ילקא במא לם יעלמה. וסראיר הד֗ה אלקצה̈ פי גרוראת אלדניא אלממת֗לה̈ באשה זונה ומעני נער חסר לב לאנה לא יגתר בהא אלא כל מן לא יסלם אלי אלמג֗רבין אלד֗ין מצ֗ו מן קבלה חתי אחתאג אן יג֗רבהא הו בנפסה ויומי בקולה בנשף אלי הד֗ה אלדאר אלתי אלג֗האל פיהא פי חירה̈ וט֗לאם וקולה ען אלדניא המיה היא וגו׳ פעם בחוץ וגו׳ יעני בה תקלבהא ואנהא לא תת֗בת עלי חאל מרה̈ פרח ומרה̈ חזן מרה̈ לראובן ומרה̈ לשמעון ועלי מעני עת ללדת אלי אלת֗מאניה̈ ועשרין קולא (קהלת ג׳ ב׳) וכמא תגוי אלפאסקה̈ ללרג֗ל באלכ֗מסה̈ חואס כד֗לך תלהיה אלדניא (הם) בהא וכמא תויסה אלזאניה̈ מן זוג֗הא כד֗לך יויסה אלכ֗אטר אלסו מן עקאב אללה כמן קאלו אכל ושתו כי מחר נמות (ישעיה כ״ב י״ג) וכאלד֗ין קאלו לא ייטיב ה׳ ולא ירע (צפניה א׳ י״ב) פלא יזאל אלגריר לאהיא באלדניא חתי יאתיה סהמה אעני יום אלמות פיקבץ֗ כאלטאיר פי אלפך֗ או גירה מן סאיר אלחיואן כמא קאל כי לא ידע האדם את עתו (קהלת ט׳ י״ב) פאנמא אלחד֗ר קבל אלוקוע פכאן כלאם אלנבי מצלחה̈ לנא עלי ט֗אהרה ועלי באטנה[3]):

---

[1]) בכ״י לה.

[2]) יש כאן מקום חלק ומלאנו החסרון כפי השערתנו.

[3]) ביאור: כבר הקדמנו בפתיחה (דף 7) שלפעמים החכם נותן משלים בחכמתו כאילו הם מעשים שראה בעיניו וזה אמרו כי בחלון ביתי נשקפתי וזה משל לענינים רבים מן הזונות ומשאר הפשעים וכגנה בו פעם את האשה ופעם את האיש ופעם שניהם. ואמרו כי בחלון וכו׳ יורה על תחלת חרפת הנער והאשת והוא שמביטים אליהם מן החלונים. ואמרו וארא וגו׳ ירצה בו שהם נראים וניכרים ואמרו עובר וכו׳ ר״ל שהנער הולך ושפוף. ואמרו בנשף וכו׳ ר״ל שהמעשים הרעים האלה אינם מצויים כי אם בחשך. ואמרו והנה אשה ירצה בו שמנהגי זאת האשה נתעבים. ואמרו הומיה וגו׳ ר״ל שלא תרוה לעולם את צמאה. ואמרו פעם בחוץ וגו׳ ר״ל שאין לה מנוחה. ואמרו והחזיקה בו וגו׳ ר״ל שמדברת בפירוש בלא רמיזה כמו שאמרה אשת פוטיפר שכבה עמי ואמרו זבחי שלמים רוצה בו שהזדים נושאים בשם האל על עבירותיהם ובכל זאת אינם זוכרים אותו לשוב אליו ואמרו על כן יצאתי וכו׳ היא אומרת לו שהיא לו לבדו ושכל תענוגי העולם מצויים בביתה וזה שמקור התענוגים הוא חמשה החושים לכן תדיחהו באמרה זבחי וכו׳ והוא חוש הטעם על כן יצאתי זה חוש הראייה ומרבדים וכו׳ זה חוש המשוש ונפתי וכו׳ זה חוש הריח ואמריה החליקה זה חוש השמע ואומרת לו עוד להשלים את התענוגים בעונג ששי וזה באמרה לכה נרוה דודים. ומארכת לו הזמן באמרה עד הבקר ומשקטת את יראתו באמרה כי אין האיש בבית ושלא ישוב במהרה באמרה ביום הכסה. ובדברים כאלה וביותר מהן

קדמאהא: 12 פמרה̈ פי אלסוק ומרה̈ פי אלרחאב וענד כל זאויה̈
תכמן: 13 פאמסכתה וקבלתה ווקחת וג̇ההא פקאלת לה: 14 ללה
עלי̇ ד̇באיח סלאמה̈ ואליום אפי בנד̇ורי: 15 עלי מא כ̇רג̇ת תלקאך
וטלבת וג̇הך פוג̇דתך: 16 וקד נג̇דת סרירי נג̇ודא ואראיכא מן חשו
מצר: 17 ובכ̇רת מצ̇געי במסך וענבר ועוד טיב: 18 תעאל נרוי מן
אלודוד לילנא אלי אלצבח ונתמתע באלמחאב̈: 19 אן אלרג̇ל ליס
פי ביתה וקד סאר פי טריק מן בעיד: 20 וקד אכ̇ד̇ מעה כיסה פלים
יג̇י אלי יום אלאצ̇חי[1]: 21 פמי̈לתה מן כת̇רה̈ בת̇הא ודחת בה בליאנה̈
נטקהא: 22 ראיתה מנטלקא וראהא והו גאפל כת̇ור ידכ̇ל אלי מקצב
וכעאכם[2] אלי אדב אלג̇האל: 23 אלי אן יפלע אלסהם כבדה
כסרעה̈ טיר אלי פך̇ ולא יעלם אנה בנפסה:

קד כנא קדמנא פי צדר אלכתאב אן אלחכים וצ̇ע אמת̇אלא ילפט̇ בהא עלי
מכ̇רג̇ חארת̇ה̈ חרת̇ת ואנמא ד̇לך שי ראה באלחכמה̈ פעלי הד̇א קאל כי בחלון ביתי.
טוי פי דרג̇ הד̇א אלמת̇ל מעאניא כת̇ירה̈ מן קבח אלפג̇ור ואלמעאצי ושניעהא וכלמא
אמען פי אלקצה̈ אתי בקול אחר̈ מן אלאכ̇ר פמן הד̇ה אלקבאיח מא אנכרהא עלי
אלנסא ומנהא מא אנכרה עלי אלרג̇אל ומנהא עלי אלג̇מיע. קולה כי בחלון ביתי
וגו' הד̇א אול הואנהם [ה]ו אשראפ[3] אלנאס עליהם מן אלמטאלע. וקולה וארא
בפתאים אבינה וגו' טוי פיה מא יתפרסהם אלנאס ויקולון אתרי הד̇א פלאן והל הד̇ה
פלאנה̈. וקולה עבר בשוק וגו' דרג̇ פיה אלכ̇טר ואלתמשי ואלתערץ̇. ופי בנש
בערב וגו' קבח הד̇ה אלשוון[4] אד̇ לא תלתאם אלא פי אלוחשאת ואלט̇למא
ופי דרג̇ והנה אשה וגו' סמאג̇ה̈ אשכאל אלפאסקה̈ אלדאעיה̈ אליהא. ותחת המ
היא וגו' תד̇כיר[5] סמאג̇תהא באנה לא ירויהא שי. ופי ט̇אהר פעם בחוץ וגו' אלתנב
עליהא אנה לא יסתקר קרארהא. ואלואצ̇ח פי והחזיקה בו וגו' קביח מא תתכ
באלמנכר עלאניה̈ בגיר אכני כמא תקול מרה̈ פוטיפר שכבה עמי (בראשית ל״ט
מת̇ל אלבהאים וינבה קולה זבחי שלמים וגו' עלי מא יחלף אלמג̇אן באסמא אל
ג̇ל ג̇לאלה ותקדס ויתעאהדון בהא עלי מעאציהם ומע ד̇לך לא יד̇כרונה פירג̇עון. ו
קולהא על כן וגו' תקול אנמא אנא כמלה̈[6]) לך בל תוהמה אן אלדניא כלהא
מעהא ולמא כאנת מלאד̇ אלנאס הי מא וקעת עלידא אלמ̇מסה̈ חואס אעני אל
אלסמע ואלמשם̇ ואלד̇וק ואללמס ג̇מעת מ̇מסתהא פי תרגיבהא הד̇א פאמא אלמט
פאומת אליה באלזבחים ואלנט̇ר אשארת אליה ברויא וג̇ההא אד̇ קאלת יצא

[1] הוא יום שמקריבין בו קרבן וכן תרגם הגאון בתהלים פ״א ד׳ ואפשר שלפי ד
כסה נגזר מלשון נכס בארמית.

[2] הגאון העתיק עכס במלה ערבית הדומה לו וענין עכס בערבית קשירת רגל הג
בחבל ולפי הביאור נראה שענין עאכם מי שכופין לילך בעל כרחו.

[3] בכ״י ואסראף.

[4] בכ״י אלשיין.

[5] כ״י תדביר.

[6] בכ״י כמלא.

להם מן נאר גהנם ולא דיה̈ ולא שפאעה̈ וכמא יקול כי חמה פן יסיתך בשפק ורב
כפר אל יטך (איוב ל״ו י״ח):

ז

1 יא בני אחרס אקואלי ווצאיאי תד̇כ̇רהא ענדך: 2 אחפט̇הא
תחיא בהא ותוראתי כ̇גנין עיניך: 3 ואעקדהא עלי אצאבעך ואכתבהא
עלי לוח קלבך: 4 קל ללחכמה̈ אנת אכ̇תי ואדע אלפהם מערפה̈:

פי קולה תצפן יוצ̇ח אן אלעלם הו אלכנז אלשריף ואלד̇כ̇איר אלפאצ̇לה̈
אלארב. ולקד ג̇יר אלמת̇ל פי חפט̇ אלאדב ואלעלם אד̇ קאל כאישון עיניך אד̇ לא
שי ענד אלאנסאן אעז מן חדקתה בל[2]) מוצ̇ע מכ̇רג̇ אלרוח אלבאצר וכד̇לך יעז
אללה מן יעזהמא אד̇ קאל יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו (דברים ל״ב י׳)
ויבד̇ל מג̇רביהמא כמא קאל כל הנגע בכם נגע בבת עינו (זכריה ב׳ י״ב). ומת̇ל
מראעאתהא בארבעה̈ אשיא באלשי אלמעקוד עלי אלאצאבע פהו לא ינסא וכמא
יצנע אלנאס אלתד̇כרה̈ לאסבאב להם פי אצאבעהם ת̇ם באלשי אלמכתוב עלי אלצדר
אלד̇י יט̇הר לכל מן אסתקבל צאחבה ובאלאכ̇ת ואלקראבאת אלד̇י לא יקדר אלמר
עלי אלאנתפי מנהם אד̇ מע כונה לזמתה אנסאבהם ת̇ם באלמערפה̈ ואלצדיק אלד̇י
הו סאכן דאכ̇ל אלקלב ולא יזול שפעה פטובא מן ג̇על הד̇ה אלארבעה̈ אשיא
ללחכמה̈ פאנה לא ימיל אלי כ̇טא וד̇אך מן בעץ̇[3]):

5 יחפט̇וך[5]) מן אמרה̈ אג̇נביה̈ ומן גריבה̈ קד לינת אקואלהא:
6 פאני בינמא אט̇לע פי כוה̈ מן מנזלי ואתשרף מן אלמשכאה̈[6]) 7 ראית
מן אלג̇פל ותפהמת מן אלבנין בחדת̇ נאקץ̇ אלעקל: 8 מאר פי
אלסוק ענד זאויתהא ופי טריק מנזלהא יכ̇טו[7]): 9 פי גלס מן עשיה̈
וענד תג̇נן אלליל ואלאפל: 10 פאד̇א באמראה̈ תלקאה פי היה̈ זאניה̈
כ̇אלבה̈[8]) אלקלוב: 11 האימה̈ הי וזאילה̈ ופי מנזלהא מא יסכן

1) ביאור: אחר שדבר בחרפה וקלון הבאים על הנואף בעולם הזה הוסיף כאן עונשו בעולם הבא והוא משל לכל עוברי עבירות חמורות שאין להן כופר והצלה מאש של גיהנום.

2) אפשר שצ״ל בל הו.

3) אלו שלוש מלות קשות להבין ואפשר שענינו ואחד מן החטאים הוא הזנות הנזכרת בפסוקים הבאים

4) ביאור: באמרו תצפון יורה שיהיו החכמה והמוסר כאוצר נחמד. וצוה החכם לשמור את החכמה כדבר הקשור על האצבעות ולא ישכח כמו הסימנים שעושים להם בני אדם לזכר או כדבר הכתוב על החזה שהוא גלוי למי שיפגש בבעליו או כקרובים שאין יכול לכחש ביחוסם מיום היותו או כאוהב השמור בלבו ואשרי האיש השומר את החכמה כאלו הארבעה דברים לפי שבזה יסור מן החטא.

5) בכ״י ב׳ וג׳ ינג̇יאנך כלומר החכמה והבינה יצילוך.

6) אלו שלש מלות חסרות בכ״י א׳ ובמקומן נמצא עלי ען.

7) בכ״י א׳ יכט̇ר.

8) בכ״י ב׳ סאלבה̈.

וצ֗ע מת֗לין ורכב עליהמא פעלין. אלמת֗ל אלאול ספו אלנאר פי אלת֗וב ולא תצל אלי אלג֗סם פאן אלת֗וב יחתרק לא אלג֗סם כד֗לך כל הנוגע בה ד֗לך אלדאני מן אמראה֗ צאחבה בולע לא בנשיאן לא יברו מן עקאב מא. ואלת֗אני אלמשי עלי אלג֗מר אלד֗י יצל בה אלאלם אלי אלג֗סם ישבה בה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה והו אלאתיהא אלד֗י לא כ֗לאץ לה מן נאר ג֗הנם[1]) :

30 לא יזר באלסארק אד֗א הו סרק פאנה רבמא[2]) כאן ד֗לך לישבע
נפסה מן ג֗וע: 31 ואד֗א וג֗ד קד יגרם כת֗ירא או ג֗מיע מאלה יעטיה
פיתכ֗לץ[3]): 32 מת֗ל נאכח[4]) אמראה֗ אלנאקץ אלעקל מהלך נפסה הו
יפעל ד֗לך: 33 אלבלא ואלהואן יג֗דהמא ועארה לא ימחי:

קד יתחיר כת֗יר מן אלנאס פי האתין אלאיתין יקולון וכיף לא יזרא באלסארק ת֗ם כיף לזמה אן יגרם שבעתים. פאקול כמא נצצת אן אלחכים לם יקל לא יזר באלסארק וימסך בל קאל לא יבוזו לגנב מת֗ל נאף אשה יעני אן הד֗ה מציבתאן אלזנא ואלסרק ובליה֗ אלזאני אצעב מן אלסארק והד֗א כקול אלסלטאן לא תעאקבן אלסכראן מת֗ל אלזאני. ותפסיר שבעתים כת֗יר וליס הו סבעה֗ ואחדה֗ ולא סבעתין וכד֗לך כת֗יר מן אלאעדאד אלג֗בריה֗ פי אלמקרא מת֗ל עשרה ומאה ואלף וכמא סאבין פי וסט הד֗א אלכתאב וצ֗ם אלסבעה֗ אליהא אד֗ הי משהורה֗ פי אכת֗ר אלשראיע. וקול אלנבי ען אלסארק ישלם שבעתים ליס הו חכם בה עליה ואנמא וצף חאלין אפה֗ אלסארק פיהמא אכ֗ף מן אלזאני אלאולי אן אלטעאם ואלשראב דאעיתהמא לא ימכן מדאפעתהא כמדאפעה֗ שהוה֗ אלתלקיח ואלאכ֗רי אן אלסארק קד ישא אן יגרם כת֗ירא או ג֗מיע מאלה באכ֗תיארה הו פיתכ֗לץ ענד אללה וענד אלנאס ואמא אלזאני פליס יקדר עלי רד מא קד עמל ולא אצלאח מא אפסדה כמא קאל וחרפתו לא תמחה[5]). ובעד וצפה מא יחל באלזאני פי דאר אלדניא מן אלבלא ואלעאר ואלד֗לה֗ ואלרד֗אלה֗ וצף מא ינאלה פי אלאכ֗רה֗ פקאל

34 אן אלעקאב כחמיה֗ אלרג֗ל ולא ישפק פי יום אלנקמה֗: 35 לא
ישפע פיה כל דיה֗ ולא ישא אן כת֗ר אלרשא:

פוצ֗ע אלחכים עקאב אלפאסק מת֗אלא לג֗מיע מרתכבי אלכבאיר אנה לא מכ֗לץ

---

[1]) ביאור: הביא שני משלים לשני פעלים והמשיל התומד אשת איש מבלי שיבוא עליה בנוטל אש בחיקו ואינו שורף כי אם בגדיו והבא אל אשת איש להולך על גחלים ויכוה נפשו ולא ימלט מאש של גיהנם. — [2]) בכ״י א׳ לאנה אנמא.

[3]) הגאון הוסיף המלה הזאת על דרך ביאור כלומר שיכפר הגנב בזה את עונו בעיני אלהים ואדם.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ סאפח.

[5]) ביאור: רבים נבוכו בשני הפסוקים האלה ואמרו איך לא יבוזו לגנב ואיך ישלם שבעתים ואומר שענין הפסוקים כן לא יבוזו לגנב כנואף שהם שתי רעות אך שרעת הנואף קשה מרעת הגנב וכן אמר מלך אחד אל תעניש את השכור כנואף. ואמרו שבעתים אין ענינו שבעה או כפל שבעה כי אם הרבה כענין עשרה ומאת ואלף שהם מספרים תמימים ומשתמשין גם כן בשבעה לפי שהמספר הזה מצוי אצל מצות רבות עיין למטה כ״ו ט״ז. ובשני דברים יש יתרון לגנב על הנואף שהגנב לא יוכל לכבוש את רעבונו וצמאונו אבל הנואף יוכל לכבוש את תאותו והגנב יכפר את עונו בתשלום כסף הרבה או בתתו כל הונו והנואף אי אפשר לו להיטיב את אשר הרע.

24 יחפטוך מן אמראה̈ סו ומן לין לסאן אלגריבה̈: 25 לא תתמן
חסנהא פי קלבך ולא תאכ֗דך במקלתיהא: 26 פאנה יט֗ן אלזאני אנה
קד נאל אלאמראה̈[1]) אלזאניה̈ פי זאד[2]) רגיף כ֗בז והי פאנמא תצטאד
אלנפס אלעזיזה̈:

צדרת פקלת יחפטוך לאן אלמקדמין נמאעה̈ מצוה ותורה ותוכחת מוסר ואלאקרב פי תצדירה מאשת רע קבל נכריה אן יכון יומי בה אלי זונה̈ אלרגל אלסיה̈ אלתי לא תחפט נפסהא[3]) ולא חיצ֗הא ולא דינהא פקד יג֗ב אלתחפט מנהא באלתסריח להא. ת֗ם ד֗כר אלגריבה̈ בעד ד֗לך מחצנה̈ כאנת אם עאזבה̈ לקולה זונה ואשת איש. ופי נהיה אל תחמד יפיה תקע לפט֗ה̈ יפי ל֗מסה̈ מעאן אסתחסאן אלצורה̈ ואלקאמה̈ כמא קאל יפה תאר ויפה מראה (בראשית ל״ט ט׳) ואלאלחאט כמא קאל יפה עינים (שמואל א׳ ט״ז י״ב) ואלצות כמא קאל בשיר ענבים יפה קול (יחזקאל ל״ג ל״ב) ואלשער כמא קאל וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל וגו׳ ובגלחו את ראשו (שמואל ב׳ י״ד כ״ה). ולקולה כי בעד אשה זונה ת֗לאת֗ה̈ מעאן אלאול אן אלגאהל יט֗ן אנה נאל אלזאניה̈ באכלה̈ מן טעאם ולא יעלם אנה אנמא נאלהא באעז מא עליה והו נפסה ואלת֗אני אנה יתוהם אן מקאמהא רגיף כ֗בז ינתד֗יה ליסר גועה וליס עליה פיה את֗ם ולא יעלם אן פעלהא בצ֗ד פעל אלרגיף אן אלרגיף ימסך אלנפס והי תהלכהא ואלת֗אלת֗ לעלה יחסב אן כפארה̈ פעלה ד֗אך ואצלאחה ברגיף מן כ֗בז והו גאפל אד֗ ליס קצ֗אוה אלא נפסה אלעסרה̈[5]):

27 הל יחתו[6]) אלמר נארא פי חג֗רה ולא תחתרק את֗ואבה:
28 או ימשי עלי אלג֗מר ולא תנכוי רג֗לאה: 29 כד֗אך מן יאתי זוג֗ה̈
צאחבה לא יברו כל מן דני בהא:

העולם הזה והוא אמרו בהתהלכך ותצילהו במותו מחיבוט הקבר וזה אמרו בשכבך ותביאהו לתחיית המתים והוא אמרו בהקיצותך. והמשיל מצות האב לנר ותורת השם לאור השמש מפני שהנר יכבה במהרה ואור השמש לא ידעך אלא עם העולם וכן האב ימות והתורה עומדת לעד ונר לא יאיר אלא בבית ואור השמש לעולם כולו וכן האב הוא לבנו לבדו והתורה לכל הבריות והנר צריך הכנה והטבה וכן האב צריך אהבה וכבוד מאת בנו ואור השמש עומד תמיד בכללו וכן התורה. וזה המאמר באב נפרד אבל כלל האבות אלטלא הם לא תודע התורה.

[1]) בכ״י א׳ יט֗ן אן זאד אלאמראה̈.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ זוואדה̈.

[3]) אולי צ״ל נפאסהא.

[4]) דרך הגאון לתרגם בזאת המלה מלת עקש ולא ידענו מה מובן המלת כאן.

[5]) ביאור: אמרו אשת רע ר״ל האשה שאינה שומרת המצוות שהנשים חייבות בהן. ואמרו נכריה בין שהיא נשואה בין שהיא פנויה כמו שאמר אחר כך זונה ואשת איש. ומלת יופי תאמר על התואר ועל הקומה ועל העינים ועל הקול ועל השער. ובאמרו כי בעד וגו׳ שלשה ענינים האחד שיחשוב הכסיל כי יקנה את האשה בפרוסת לחם והוא נותן לה את נפשו היקרה והשני שהוא סובר שהזנות היא כאילו יאכל לחם המכלכל את הגוף ובהפך זה היא תמיתנו והשלישי שיחשוב שיהיה לו כפרה על זה בדבר מועט ככבר לחם ואינו יודע שישלם בנפשו.

[6]) בשלושת כ״י הוא בלא נקודה וכן למטה כ״ה כ״ב ובתרגומו לישעיה ל׳ י״ד אבל בגליון השרשים ליונה אבן גנאח הוא נקוד.

כמא בעת יואב ורא אבנר עלי לסאן דויד פרדה כמא קאל וישבו אתו מבור הסרה ודוד לא ידע (שמואל ב׳ ג׳ כ״ו) ואלכדב איצא מאדה ללגל ואלכיאנה כמא קאל כי ראיתי חמס וריב בעיר (תהלים נ״ה י׳) תם קאל און ועמל בקרבה (שם י״א) וכמא כדב נחזי. והו מאדה ללמסארעה אלמעאצי וכמא כדב אמנון וקאל אנה מריץ ולם יכן עלילא אד קאל וישב אמנון ויתחל (שמואל ב׳ י״ג ב׳). והו ינבוע שהאדה אלזור וכמא פעלת איזבל בנבות היזרעאלי והוא אצל ללתצריב ואנשא אלצכב כמא פעל אמציה כהן בית אל ותקול עלי עמוס מא לם יקל ליצרב בינה ובין ירבעם בן יאש (עמוס ז׳ י׳). פקד תבין אן לשון הרע יפעל אלסתה גמיעא בל לא תלתאם אלא בה[1]:

20 אחפט יא בני וציה אביך ואמך ודלאלתהמא ולא תדרהמא[2]:
21 ואעקדהא עלי קלבך דאימא ותזין בהא עלי גבבך: 22 פאנהא
תסירך פי אנטלאקך ותחרסך פי נומך ותחאדתך פי יקטתך: 23 לאן
אלוציה סראג ואלתוראה נור וטריק אלחיוה הי עטאת אלאדב:

נטאם כלאם נצר בני כנטאם כלאם שמע בני (משלי א׳ ח׳). ואשתקקת ענדם מן קולה אענדנו עטרות לי (איוב ל״א ל״ו) פגעלתה זינא[3]). וקולה בהתהלכך יפסר עלי אלדניא פקט אולא לאן אלאנסאן פיהא עלי תלאת אחואל אמא נום או מקאם או טעון ואלחכמה פי גמיעהא תחפטה יעלם בהא כיף יסיר ואין ינאם וחית יקים. ויפסר עלי אלדניא ואלאכרה גמיעא פיכון אימאוה בהתהלכך אלי דאר אלדניא אלתי יתצרף אלמר פיהא פי אסבאבה ואשגאלה ובקול שכבך אלי חאל אלמות אלדי יקאל פיהא אבדא וישכב עם אבותיו (מלכים א׳ י״ד כ׳) ובקול והקיצות אלי אלאכרה יום אלבעת אלדי יקול פיה הקיצו ורננו שוכני עפר (ישעיה כ״ו י״ט) פקד נפעת אלחכמה פי אלדניא ודברת מסתעמלהא וראחתה פי קברה מן אלים אלעדאב ופי אלאכרה אחיתה מע אלצאלחין. תם שבה וציה אלאב לולדה בצו אלסראג ותוראה אללה אלתי נצבהא לעבאדה באלנור אלאעטם דלך לוגוה מנהא אן אלסראג יטפא עלי סרעה ונור אלשמס לא יפנא אלא מע אלעאלם כדלך אלאב יפנא ואלתוראה לא תפנא ואיצא פאן אלסראג למן הו פי מנזלה כאצה כדלך אלאב לולדה כאצה. ואלנור לגמיע אלכלק כדלך אלתוראה להם אגמעין ואיצא לאן אלסראג יחתאג [אלי] מדאראה ולטף כדלך אלאב יחתאג [אלי] בר וכראמה ורפק ואלנור עאם דאים ואלתוראה מתלה והדא אלקול פי אלאב אלפראד ואמא גמלה אלאבא פלולאהם לם תערף אלתוראה וכמא אמר אללה פקאל שאל אביך ויגדך וגו׳ (דברים ל״ב ז׳[4]):

---

[1]) ביאור: החכם מונה שש עבירות ועוד שביעית שהיא לשון שקר והיא סיבת כולן לפי שהמתגאה מתגאת במה שאין לו כמו שעשה אבשלום וכן שופך דם דובר שקר והורג כמו שעשה יואב עם אבנר וכן איש און משקר ותומס כמו שרימה גיחזי את נעמן והממהר לעשות הרע מערים כמו אמנון באמרו שהוא חולה ולשון שקר הוא מעין לעדות שוא כמו שראינו באיזבל ונבות ומעורר ריב כמו שעשה אמציה כהן בית אל אצל ירבעם נגד עמוס.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ אחפט. . . אביך ולא תדר דלאלה אמך (ועיין למעלה א׳ ח׳).

[3]) בכ״י זיא.

[4]) אמרו נצור וכו׳ סדר הפסוק הזה כסדר הפסוק שמע בני. אמרו ענדם מלשון עדי וגו׳ ואמרו בהתהלכך יבואר תחלה על העולם הזה בלבד שהחכמה תנהג את האדם בשכבו ובקומו ובלכתו בדרך ויבואר גם כן על שני עולמות ביחד שהחכמה תנהג את האדם בעסקי

אלשר פי כל וקת וינשי אלצ̇גאיב: 15 לד̇לך יאתיה תעסה גפלה̇
וינכסר בגתה̇ ולא שפא לה:

הד̇ה אלסבע[1] כ̇לאל אלתי וצפהא אלנבי אנמא חכאהא לינהי ענהא ויחד̇ר מנהא והי אבואב ודרג̇ ומפאתיח ללסבע אלת̇ואני אלתי תליהא אולהא אלגל והי אלפכרה̇ אלסו כמא קאל און יחשב על משכבו. (תהלים ל״ו ה׳) ת̇ם עקשות פה והי עסרה̇ אלאג̇אבה̇ ליס סריעא יקול נעם ועלי אן אלמוצ̇ע מסתחקהא וכד̇לך לא. ת̇ם קרץ בעיניו הד̇ה אשכאל אלאמור אלסריה̇ כאנת עלי ריבה̇ או מט̇למה̇ יתגאמז פיה[א] באלעינין אן אמכן ד̇לך ואלא רכל באלרג̇לין ואלא אשאר באלאצאבע עלי קדר אלאמכאן וקד נהי אללה ען גמיע ד̇לך וקרנה באלג̇ור אד̇ קאל אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און (ישעיה נ״ח ט׳) לאנה לו כאן לכ̇יר לאעלן. ת̇ם תהפכות בלבו פי וקת ישרט אלשרט ליס ינוי אתמאמהא בל אלתקלב. ת̇ם חרש רע בכל עת יקצד מן ליס לה מעה עמל פיטלב שרה. ת̇ם מדינים ישלח ינשי אלצ̇גאיב אמא בכד̇ב או בצדק וקד עלמת מן דואג וגירה אנה מע צדקהם נזל עליהם אלעקאב אד̇ קצדו בד̇לך איקאע אלצ̇גאיב ואלכ̇צאם. ווצף מן גזא מן פעל ד̇לך אן תעסה יאתיה בגתה̇ כמא נמז ואשאר וצ̇רב בין אלנאס והם גאפלון אד̇ קאל האהנא פתע ישבר ושרח ד̇לך ישעיהו וקאל כפרץ נפל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה ושברה כשבר נבל יוצרים (שם ל׳ י״ד) וביאן הד̇א אלמת̇ל כת̇למה̇ מן סור מדינה̇ תקע עלי אני פכ̇אר פכיף יכון חאלה והל תבקי לה באקיה̇[2]). ואתבע הד̇ה אלסבע אלתי מן דקאיק אלכ̇טא בסבע כבאיר פקאל אן תלך תפתח לך הד̇ה ותעטיך אלמארה̇ עליהא והו קולה

16 סתה̇ ממא ישנאהא אללה ואלסאבע ממא יכרהה: 17 עינאן
רפיעתאן ולסאן מבטלה̇ וידאן תספך דם ברי: 18 וקלב מתערץ אפכאר
אלגל ורג̇לאן מסרעתאן אלחצ̇אר ללשר: 19 ואלתפוה באלכד̇ב הו
שהאדה̇ זור ואנשא אלצ̇גב בין אלאצדקא:

אקול פי קסמתה אלסבעה̇ קסמין לאן אלואחד מנהא מקאבל אלסתה̇ כלהא והו לשון שקר וד̇לך אן עינים רמות הו אלעג̇ב ואלצלף ולא יתהיא ד̇לך [אלא] באלכד̇ב אן יקול אלאנסאן עלי נפסה מן אלחסב ואלאדב ואלמאל ואלעלם ואלצלאח ממא ליס להא כמא עלמת מן אבשלום יקול ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (שמואל ב׳ ט״ו ד׳) והו כאד̇ב פי ד̇לך וספך אלדם איצ̇א באלכד̇ב

[1]) אם תחשוב שלש הרמיזות לאחת נמצאו שש עבירות ואם תחשוב כל אחת לבדה נמצאו שמונה ואפשר שחשב לשביעית איש בליעל שהוא נגד שש העברות האחרות כמו שמנה אחר כך לשון שקר נגד שש העבירות החמורות.

[2]) ביאור: הגאון חשב כאן שבע עבירות קלות שהן מבוא ופתח לשבע עבירות חמורות שיזכיר אחר כך. ואמרו איש און החושב מחשבות רע ואמרו עקשות פה הוא שאינו אומר לא הן ולא לאו במקום הראוי לזה ואמרו קורץ וכו׳ שהוא רומז בעיניו או מולל ברגליו או מורה באצבעותיו וזה לחרוש רע שאם היה לטוב היה עושה בגלוי. ואמרו תהפוכות שהוא עושה תנאים וברצונו שלא לקיימם. ואמרו חורש רע שמבקש רעת מי שאין לו עסק עמו ואמרו מדינים ישלח שיעורר ריב בין בדברי כזב בין בדברי אמת כדואג האדומי. ואמר שהעונש יבוא על איש בליעל הזה מבלי שידע כמו שהרע הוא לבני אדם מבלי שידעו.

באלאעתבאר מן אלחיואן אלמראד צידה וחשא כאן אם טאירא אנה יחדר אבדא אצטיאדה ווהוקה כמא קאל הנצל פמן אלנאס מן לא יחדר אן יפלג עליה לצמה פהר אסי חאל מן אלבהאים ולסנא נריד אן יפלג עליה בחילה או בגרבזה בל ינצפה ויעמל באלקסט חתי לא תבקא עליה חגה. ווצל אלחכים בהדא אעתבארא אכר מן הואם אלארץ׳ אלתי הי אדני מן אלטאיר ואלוחש פקאל[1])

6 אמץ׳ אלי אלנמלה יא כסלאן אנטר אלי טרקהא ותחכם:
7 אלתי ליס להא מדבר ולא עריף ולא סלטאן: 8 והי תהיי פי אלקיט
טעאמהא וקד אועת פי אלחצאד מאכלהא: 9 אלי מתי יא כסלאן
תנצגע מתי תסתיקט מן סנתך: 10 ען קליל מן אלסנה ואלנום ולזום
אלידין ללאצטגאע: 11 יאתי פקרך כאלסיאר ועוזך כרגל די תרס:

צרב הדא אלמתל ללכסלאן אלדי יעגז ען אלתכסב וקאל לה הודא אלנמל וכדלך אלנחל בטבעהם בגיר תמייז יועון טעאמהם מן וקת אלי וקת פכיף אנת יא מן לה אלנטק ואלחכמה. ואעתבאר אכר אנהם יגתמעון בגיר ראיס פאנתם יא נאס לא תתפרקו ולכם אלרוסא לדלך קאל אשר אין לה וגו׳. וקולה לה עד מתי ינבהה קאילא אעלם אן אלנום תתלוה יקטה פמא עסאך צאנעא ענדהא פי גדאיך ולעלך תתכל עלי מא לך מגמועא אעלם אנך ליס תדמן עלי דלך אלא אפתקרת עלי סרעה ולדלך שבה אלפקר באלרגל אלסיאר ובמן מעה תרס פהו ליס יכאף אחדא פיתלבת פי סבר בל יסרע. ואסתנהאץ׳ אלחכים ללכסלאן יעני בה אלכסלאנין גמיעא מן אמר אלדב ואמר אלאכרה פיכון קולה מעט שנות ובא כמהלך פי עבארה אלאכרה יעני אלמק ען אלטאעה אלמנהמך פי אלמעאצי אנך תגפל מא כנת חתי קד דני אגלך כרגל ומעה סלאח פלים יבטי פי טרקה פמא עסאך אן תצנע חיניד וכמא יקול ומה א כי יקום אל וגו׳ (איוב ל״א י״ד) ומה תעשו ליום פקדה (ישעיה י׳ ג׳) ומא ש דלך מן תחדיר אלמות[2]):

12 אלאנסאן אלפאגר דו גל יסיר פי עסרה אלקול: 13 גא
בעיניה ראכל ברגליה משיר באצאבעה: 14 ואלתקלב פי נפסה מתע

[1]) ביאור: החכם מדבר בדברים שעושה אדם בבחירתו ויהיו עליו בסוף לחובה וא אם ערב לישראל באמרי פיו או בתקיעת כף כמנהג התגרים ואין צריך לומר אם קיים ד בשליפת נעל כהלכת הראשונים או בקנין סודר שהסכימו עליו אחר זה ואפילו אם ערב ל וכל שכן אם נדר נדר לשם או אם נשבע לעשות מצוה או שלא לעבור עבירה. ואמרו נוק ירצה בו שאם ישאל הדיין את הערב האם ערבת ומשיב לא אז יהיה מכחש ואמרו נל שאם יאמר הן תובעין ממנו. ואמרו התרפס אין לו אלא רע אחד במקרא וטעמו הכנע ו ורהב התחנן לו. והעיר החכם את בני אדם להנצל מיד בעל דין כבעלי חיים השומרים א נפשם כדי שלא יפלו ביד הציידים ושלא יעשה במרמה כי אם בצדק ואמת. ואחר שלקח ה משלו מן החיות והעופות נתן עוד בפסוקים הבאים משל לקוח מן הרמשים ואמר

[2]) ביאור: העיר החכם את העצל שיש לו דעת ובינה לעשות כנמלים ודבורים אשר י במבעם את מאכלם בקיץ. ואמרו אשר אין לה וכו׳ ר״ל שהם יעשו את צרכם יחדיו אף על פי שאין להם מנהיג ומהם ילמדו בני אדם שיש להם שרים שלא להפרד איש מאחיו ואמרו עד מתי ר״ל אם תישן הרבה מה תעשה למזונך כאשר תיקץ ואל תבטח בממון שאספת כבר לפי שבמהרה יבוא רישך. ואמרו איש מגן ר״ל ההילך מהר ואיננו ירא משום דבר וזה המשל נטל גם כן על עניני העולם הבא שאם יתמיד הרשע ברשעתו יבוא מהרה מותו ולא ידע.

ו

1 יא בני אן אנת צ̇מנת שיא לצאחבך או צאפחת אלגריב בכפך
פי ד̇לך: 2 פקד והקת באקואל פיך וקד עלקת בהא: 3 פאצנע כ̇לה̈
יא בני ואנג̇[1]) אד̇ קד חצלת פי כף צאחבך אד̇הב תמחל[2]) וארגבה:
4 לא תעט עיניך אלסנה̈ ולא מקלתיך אלנום: 5 תכ̇לץ כאלט̇בי מן
אליד וכאלעצפור מן אלוהק:

צרף אלחכים כלאמה האהנא אלי אלאפעאל אלאכ̇תיאריה̈ אלתי יבתדיהא אלאנסאן פילזמהא נפסה ת̇ם יצ̇גר מנהא פיחאול פסכ̇הא פאהב עליה האהנא וקאל לה אנהא קד צארת עליך כאלפרץ̇ אללאזם לא בד לך מן אלופא בהא וד̇לך[3]) כאלצ̇מאן אלד̇י תצ̇מנה לאכ̇יך אלמומן באלקול או לם תצ̇מנה בקול ושהוד אלא במא אצטלח עליה אלתנ̇אר מן אלמצאפחה̈ או דפע כ̇אתם או מא אשבה ד̇לך לקולה תקעת כפיך פכיף דפע אלנעל אלד̇י כאן אלאבא עליה מצטלחין לתצחיח מעאמלתהם כמא קאל לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד׳ ז׳) פכיף אלקנין[4]) אלד̇י אתפק עליה אלמתקדמון מן בעד ד̇לך והו אג̇ל מן כל לבאס אד̇ הו תד̇כרה̈ אלוצאיא. ת̇ם באלג פי אלקול ולו לם יכן אלמצ̇מון לה מומנא אלא גריבא לם יג̇ז לך אלרג̇וע עמא צ̇מנת לה לקולה לזר פכיף מן אנד̇ר נד̇רא ללה עז וג̇ל ואוכד מנה מן חלף ליקים פרצ̇א ואוכד מנהמא מן חלף אלא יאתי מעציה̈. ואמא תאהיבה בקולה נוקשת נלכדת יעני אלמוצ̇א אנה פימא בין האלין צעבתין אד̇א סאלתה אלחכאם הל צ̇מנת אם לא אן הו קאל לא כד̇ב וג̇חד ופיה יקול נוקשת ואן הו קאל נעם אכ̇ד̇ באלתמאם ענה ופיה יקול נלכדת פאלאצלח לה אן יצלח אמרה בינה ובין צאחבה כמא קאל עשה זאת אפוא וגו׳ ולא ינאט̇רה פאנה אן כ̇אצמה חצל פי יד כ̇צמה כמא קאל כי באת וגו׳. פסרת התרפס תמחלא[5]) לאנהמא לפט̇תאן מפרדתאן הד̇ה וצאחבתהא מתרפס ברצי כסף (תהלים ס״ח ל״א). ואשתקקת ורהב [מן] ולא פנה אל רהבים (שם מ׳ ה׳) וכ̇דלך ורהבם עמל ואון (שם צ׳ י׳)[6]). ופי קולה אל תתן שנה אעתבאר אן אלד̇י יכון עליה דין לא יג̇וז לה אן ינאם מטמאנא או יקצ̇יה ואצעב מנה מן ללה עליה דין כמא קאל אשר נשבע לה׳ אם אבוא באהל ביתי (שם קל״ב ב׳ ג׳) ואצעב מנהמא מן לרבה עליה מטאלבה̈ במעאץ̇ אקתרפהא קאל פיהא יגעתי באנחתי וגו׳ (שם ו׳ ז׳). ת̇ם נבה אלנאטקין עלי אלתכ̇לץ מן מראודהם[7]) ואלתלאפי מא קד לזמהם

1) בכ״י ב׳ וג׳ אנג בהא.
2) כ״י ב׳ תמאהל כ״י ג׳ תמהל.
3) בכ״י כד̇לך.
4) נראה שחסרת כאן מלת סודר והוא היותר נכבד מן הלבושים מפני שהוא חייב בציצית שהיא לזכר המצוות.
5) ענינו תפצר בו או תעשה עמו תחבולות ובתהלים ס״ח ל״א פירשו הגאון מלשון תרגום (דניאל ז׳ ז׳).
6) בשני מקומות אלו של תהלים תרגם הגאון גם כן בלשון ערבי רגב אבל ענינו שם מלשון תאוה וכאן נראה שענינו התחנן לו.
7) בכ״י מוארדהם.

15 אשרב אלמא מן בירך ואלהואטל מן צהריגך: 16 תפיץ עיונך
כֿארגֿא ויכון פי אלרחאב אקסאם מא: 17 תכון לך וחדך וליס ללאגֿנביין
מעך: 18 ויכון נביעך מבארכא ואפרח בזוגֿה צבאיך: 19 ואלאילה
דֿאת אלמחבֿה ואלועלה דֿאת אלהואדה תֿדיאהא ירויאנך פי כל וקת
ובחבהא תמהגֿ[1] דאימא: 20 ולא[2] תמהגֿ יא בני באגֿנביה ותלזם
חגֿר גריבה:

הדֿה אלפואסיק תעבר אולא עלי טֿאהרהא פי אלזוגֿה אלמטהרה אלמקדס
לבעלהא אלתי הי לה כֿאצה ואדֿא הו אקבל עליהא סרה אללה בהא וגֿעל ולדה
מבארכא כמא קאל יהי מקורך ברוך. ומתֿלה[א] באלאילה ואלועלה לאן האתי
בהימתאן מן אלחלאל ואיצֿא לחסנהמא ואיצֿא לאסתטראפהמא ואיצֿא לסרעתהמא
פי אלחצֿאר. וקד יפסר איצֿא עלי באטן לה והו אן יקבל אלמתעלם עלי מעלמי
אלדֿין הם מן אלאמה אלמכֿתארה לאנהם מתֿלו בנביע אלמא ומגֿראה אדֿ יקול מקור
חיים פי צדיק וגו׳ (משלי י׳ י״א) תורת חכם מקור חיים וגו׳ (שם י״ג י״ד) וקאל נחל
נובע מקור חכמה (שם י״ח ד׳). פקאל אנך אדֿא שרבת אלעלם אולא מן מעלמי
קוית בה חתי תנבסט ותסתנבט כמא קאל יפוצו מעינתיך וגו׳ ותנשי עלומא תנסב אלי
כֿאצה יהיו לך וגו׳ ויתברך בך ולדך ותסר פי שיכֿוכֿתך במא ענית ותכון אלחכמה
אלממתֿלה באלאילה ואלועלה לכֿלאל וצפנאהא תמדך[3]) דאימא[4]):

21 אן חיאל עיני אללה טרק אלמר וגֿמיע מסאלכה יסקמה
22 ודֿנוב אלפאסק תעלקה ובחבאל כֿטיתה ידעם צֿבאטה: 23 פהו
ימות בגיר אדב ובכתֿרה גֿהלה יגלט:

הדֿא אשר אלתכֿויף אדֿא חקק אלמר פי קלבה אן עליה רקיבא יחפטֿ עלי
גֿמיע אעמאלה כמא קאל כי נכח וגו׳ חתי אנהא מקאם אלמכתוב פי דיואן וכמא
קדמאונא דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים (אבות
פ״ב מ״א). וקולה עונותיו נטֿיר מא נאל שמשון מן חית אחב ומא נאל אבימלך
בעלי שכם ומא נאל ישראל מן אשור ובבל כמא קאל לכן נתתיה ביד מאהביה
(יחזקאל כ״ג ט׳) וקאל פי דֿלך אגֿמע ויאמר אליו מה המכות האלה בין ידיך
אשר הכיתי בית מאהבי (זכריה י״ג ו׳) וכדֿלך אלצאלחון ינאלון כֿירא מן אלצאלחין
אלדֿי אחבוה כמא קאל אהבו את ה׳ (תהלים ל״א כ״ד)[5]).

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ תסהו (מלשון שגגה). — [2]) בכ״י ב׳ לם.

[3]) בכ״י ותמדך ואפשר שחסרה קודם המלה הזאת תסרך.

[4]) ביאור: אלו הפסוקים על פשוטם מוסבים על האשה הנקיה והצנועה שמשמח בה השם את בעלה והיא נמשלת לאילת וליעלה שהן חיות טהורות ויפות ויקרות וקלות לרוץ ואמרו מקורך ר״ל בנך. ועל דרך העברה אמר החכם אל התלמיד קנה לך רב מן האומה הנבחרת ותהנה בלימודך עד שתתפשט חכמתך ותבין דבר מתוך דבר ותמצא חכמות מיוחסות לך ויתברך בך בנך ותשמח בזקנותך במה שיגעת בו ואז תקיימך החכמה הנמשלת לאילת ויעלה לתואריהם שהקדמנו.

[5]) ביאור: אמרו ונוכח ר״ל שאדם ירא וחרד מאד כשידע שיש צופה השוקד על כל מעשיו כאילו הם נכתבים בספר ואמרו עונותיו וגו׳ ענינו שהרשע יאבד ביד מאהביו כמו שקרה לשמשון עם דלילה ולאבימלך עם אנשי שכם ולישראל עם אשור ובבל.

ליר או חיוה ומא אוהמתך אנהא תעלם עאקבתה לא תצדקנהא פאנהא ניר עארפה
בה כמא קאל נעו מענלתיה לא תדע[1]):

7 ואלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו מני ולא תזולו מן אקואל
פאי: 8 אבעד ענהא טריקך ולא תקרב מן באב ביתהא: 9 כילא תעטי
אכרין בהאך[2]) וסניך ללצ׳ראה: 10 כילא ישבעו אלאג׳נביון מן קואך
ותציר אכסאבך פי בית גריב: 11 ותנדם[3]) פי אכרתך אדא פני לחמך
וג׳סמך: 12 ותקול יא להפאה[4]) כיף שנית אלאדב ורפץ׳ קלבי אלעטה:
13 ולם אסמע קול דאלי ולם אמ׳ל סמעי למעלמי: 14 ען קליל כנת
פי כל שר פי וסט אלג׳וק ואלג׳מאעה:

לקבה למן יוציה בקול בני ובנים למעאן. מנהא אן אלמקדם פי אלתעלם הו זמאן אלשבאב ליסתעמל ד׳לך פי טול אלעמר ואיצ׳א לאנהם מלתג׳יון אלי וציתה כמא אן אלולד מלתג׳י למונה אבויה לה ואיצ׳א לאנה ימחצ׳הם אלנצח כאלאב לולדה. ולם יען בקולה פן תתן וקולה פן ישבעו וגו׳ אן חיוה אנסאן תציר אלי אכר ולא בהאוה לכן יג׳ופה ויקול כילא תעטי בהאך לאכר פיטפיה וסניך לצ׳אר יקטעהא ויבתרהא ולא ישבע אלאג׳נביון מן קואך כאלג׳נימה ואכסאבך פי בית גריב כאלנהב. וקד תג׳רי הד׳ה אלאפעאל עלי ט׳אהרהא במא יסתחל אלסלאטין ואלעאמה קתל אלפסאק ונהבהם ועלי כ׳פיהא במא יסלט אללה עליהם מן ד׳לך. ת׳ם וצף נדאמה אלעאצי אלמארד ענד ד׳האב אללד׳את ובקא אלאוזאר כמא קאל בכלות בשרך ושארך פהו ינדם עלי מא עדם אלחכמה ואמרת איך וגו׳ ועלי מא קאום אלואעט׳ין לה ולא שמעתי ועלי מא אחתמל אלעאר ואלפצ׳יחה וט׳ן אנה פי שי לה מעני ראים כמעט הייתי וגו׳. וקולה כמעט הו אן אלעאצי ירי כל מא[5]) ימר בה מן אלהתכה ואלשהרה קלילא פי הואה[6]):

---

[1]) ביאור: אמר במה שקדם לדברי בלשון רבים לפי שסיפר בו צווי ואזהרה אשר תועלתם גלויה ונעלם הפסדם וכאן בלשון יחיד מפני שסיפר בו צווי שנעימותו גלויה והפסדו נסתר ואינו ניכר לתושים כי אם לחכמה ולתבונה ואת אחריתו דימה לארבעת דברים שכל אחד מהם קשה מן הקודם לו האחד הלענה מפני שטעמו מר והשני החרב המכאבת את הגוף והשלישי המות המפריד בין הגוף והנשמה והרביעי השאול המבלה את הגוף. והביא הזונות למשל על כל תענוגי העולם הזה לפי שהיא רעה מכולם. ואל יסיתך העולם הזה באמרו לך כי אחרית תענוגיו לחיים ולטובה כי לא ידע הוא בעצמו מה אחריתם.

[2]) בכ״י א׳ יסארך.

[3]) תרגם ונהמת כמו ונחמת ובכ״י ב׳ וג׳ תנהם.

[4]) כ״י א׳ אלספאהה.

[5]) בכ״י כלאמא.

[6]) ביאור: כינה את שומעיו בבני ובנים לפי שימי הנעורים הם ימי עת הלימוד ועוד שהשומעים צריכים לצווי החכם כבנים לפרנסת האב ועוד לפי שהחכם נותן להם עצות טובות כמו האב לבנו. ואמרו פן תתן וגו׳ אין ענינו כמשמעו אלא שהיא הפחדה פן יאבדו זרים את כבודך ויכרתו שנותיך ויקחו קניניך כבזה ושלל. ולפעמים אנחנו רואים בגלוי שהמלכים והמון העם ממיתים את הנואפים ותופשים את ממונם ולפעמים יארע זה בנסתר בגזרת השם. ואמרו כמעט וכו׳ ירצה בו הכליטוני בתוך קהל ועדה על רוע מעללי ולא בושתי כי כל זה היה דבר מועט בעיני מן רוב תאותי.

אבדאנהם: 23 ומן כל מחתרם אחפט̇ קלבך לאן מנה תכ̇רג̇ אלחיוה̈:
24 אזל ענך עסרה̈ אלקול ואבעד ענך רואג אלנטק: 25 עינאך תלתפת
חיאלך ומקלאתך תסתקים חד̇אך: 26 סקם מסלך קדמך וג̇מיע טרקך
תת̇בת: 27 לא תמילן ימנה̈ ולא יסרה̈ אזל קדמך מן אלשר:

ואד̇ כאן פעל אלחכמה̈ הו אלאמר במא יצלח ואלנהי עמא יקבח ג̇מעהמא אלחכים וקאל עלי אלאמר כי חיים הם למוצאיהם וגו׳ וקאל ען אלנהי מכל משמר נצר לבך וגו׳. ולמא כאן פעל אלאשראר הו כ̇לאף ד̇לך אעני פעל מא יקבח ותרך מא יצלח נהי ען ד̇לך בנהיין אחדהמא עקשות פה והי אלעסרה̈ אעני אמתנאע אלמר ממא יסאם פעלה ואלאכ̇ר לזות והו אלרואג אעני בה מיל אלמר אלי מא קד צר ענה. וכד̇לך אלת̇לת̇ה̈ פואסיק אלאכ̇רי אעני עיניך וגו׳ פלס וגו׳ אל תט וגו׳ יומי אלי הד̇ין אלג̇נסין[1]):

ה

1 יא בני אצג לחכמתי ומיל סמעך לפהמי: 2 ואחרם אלמהמ̈א[illegible]
ונטקך יחפט̇ אלפהם: 3 לאן שפתי אלאג̇נביה̈ תקטר שהדא ותנכד[illegible]
אלין מן אלדהן: 4 ועאקבתהא מר̈ה̈ כאלעלקם והי חאד̈ה̈ כסיף ד[illegible]
פמין: 5 ורג̇לאהא ינזלאן אלמות[2]) וכ̇טאהא תדעם אלת̇רי: 6 סבי[illegible]
אלחיוה̈ לא תסקם ואד̇ אצ̇טרבת מסאלכהא לא תעלם:

קאל פי אלפצל אלאול בני לדברי הקשיבה (משלי ד׳ כ׳) לאנה וצף פ[illegible] אמרא ונהיא חאצ̇ר נפעהמא וקאל פי הד̇א לחכמתי לתבונתי לאנה וצף פיה אמ[illegible] חאצ̇ר אלל̇ד̇ה̈ גאיב אלתהלכה̈ והו קולה כי נפת תטפנה וגו׳ ואחריתה וגו׳ פל̇ד̇[illegible] צדר בחכמה ותבונה יעני אלד̇י יוצ̇יה אן הד̇א אלקול אלד̇י אצפה לך ליס הו [illegible] יקע עליה חסך אנמא הו שי תפהמה בפהמך ותעקלה בעקלך ואמא חסך פאנמא י[illegible] עלי להו וסרור ולכן עאקבתה[3]) תשבה ארבעה̈ אשיא אחדהא יולם אלחאסה̈ [illegible] אלעלקם אד̇ ימר אלד̇וק ואלת̇אני והו אצעב מן אלאול והוא מא יולם אלג̇סם בקס[illegible] בעץ̇ אלאעצ̇א (מא יולם אלג̇סם)[4]) כצ̇רבה̈ סיף ואלת̇אלת̇ אצעב מנהמא והו אלמות [illegible] יפרק בין אלנפס ואלג̇סד ואלראבע אצעב מן אלג̇מיע והו אלת̇רי אד̇ יבלי אלג̇ס[illegible] ויפניה. וכאן קצדה בהד̇א אלמת̇ל ג̇מיע דואעי אלדניא אלתי תכ̇דע אלאנסאן בלד̇ת[illegible] אלחאצ̇רה̈ אלא אנה ראי הד̇א אלמת̇ל אחדהא פכ̇אטבנא בה ת̇ם קאל ארח חיים וב[illegible] יעני ומא דעתך אליה דאר אלדניא מן אלקביח פלא תט̇ן אן פיה צ̇רבא יז̈ול א[illegible]

1) ביאור: אמרו כי חיים הם וגו׳ מוסב על מה שראוי לאדם לעשות ואמרו מכל משמר על מה שיזהר ממנו ונתן שתי הזהרות האחת באמרו עקשות פה והיא מדת מי שימנע מלצאת ידי חובתו והשנית לזות פה והיא מדת העושה מה שנאסר עליו ובשלשה הפסוקים האחרונים רמז אל שני מינים האלו.

2) בכ״י ב׳ אלי אלמות.

3) בכ״י קאקבתהא.

4) שלש מלות אלו יתרות ונראה ג״כ שצ״ל בצ̇רבה̈.

לא תד̇כ̇ל ד̇כ̇ולא ת̇ם אל תאשר לא תסתרשד ענה[1]) ולא תמל ת̇ם פרעהו אצרפה ען באלך ואעתקארך ת̇ם אל תעבר בו מר אלטריק ת̇ם שטה מעליו תעמד אלחיאד ענה ת̇ם קאל ועבר וג̇ו מסרעא לילא תתדרג̇ מן שי אלי שי וכמא קאל דויד אשרי האיש אשר לא הלך ת̇ם לא עמד ת̇ם לא ישב (תהלים א׳ א׳) פאן הו משי פמצירה אן יקום ואן הו קאם מצירה אן יג̇לס. ואכ̇בר ען שרהם אנהם ממא קד אעתאדוה קד צארת אלמעאצי להם כאלטבע חתי אן נומהם לא ינשאהם דון אן ירתכבונהא נט̇יר אלחיואן אלדאער אלד̇י קאל פיה לא ישכב עד יאכל טרף (במדבר כ״ג כ״ד) כד̇לך האולי כי לא ישנו אם לא ירעו. ובעכס ד̇לך יפעל אלצאלחון לא ינאמון דון אן יחסנו ויטיעו כמא קאל דויד אם אתן שנת לעיני וגו׳ עד אמצא מקום לה׳ וגו׳ (תהלים קל״ב ד׳—ה׳) וכמא קד צאר אלט̇לם להאולי כאלטעאם ואלשראב דאימא כד̇לך אלכ̇יר ללצאלחין מסתדאמא כמא גאדתהם (אלחכמה̈) פקאלת לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי (משלי ט׳ ה׳)[2]):

18 וסביל אלצאלחין כספר אלנור כלמא מר אצ̇י אלי ת̇באת
אלנהאר: 19 וטריק אלפאסקין שביהה̈ באלאפל לא יעלמון במאד̇א
יעת̇רון:

מת̇ל אלטאעה̈ ואלצלאח באלנור לוג̇וה. מנהא לאן אלצאלח יעמל עמלה לוג̇ה אללה ליס יריד אן ינסתר בל יט̇הר לה אמאמה כמא קאל פיהם מבקשי פניך יעקב (תהלים כ״ד ו׳) ואלפאסק בעכס ד̇לך והיה במחשך מעשיהם (ישעיה כ״ט ט״ו) ואלצלחא מראדהם אלתבאהי באעמאלהם לימת̇ת̇להא אלנאס ואלפאסק בעכס ד̇לך יכ̇אף ט̇הור אלנאס עליה כמא קאל ועם נעלמים לא אבוא (שם כ״ו ד׳). ואלאכ̇ר [לאן אלצאלחין] עמלהם עלי עדל ונט̇אם ותרתיב כמא יעמל אלעמל פי אלנור באתקאן ואלט̇אלמון עמלהם אלג̇זאף ואלגטרסה̈ כאלסאיר פי אלליל פהו יעת̇ר ויתכ̇בט. ואסתג̇אד ללצדיקים אלמת̇ל אד̇ מת̇להם באלנור אלמתזיד אלד̇י הו מן אול אלצבאח אלי אלזואל כמא קאל הולך ואור עד נכון היום ת̇ם קטע אלמת̇ל מן הנאלך ותרך אן ימת̇לה באלנור אלד̇י בעד אלזואל לתנקצה פאשתרט עד נכון היום ופ̇צצה[3]);

20 יא בני אצג̇ לכלאמי ומ̇ל סמעך לאקואלי: 21 לא ירוגו ען
עינך אחפט̇הם דאכ̇ל קלבך: 22 פאנהם חיוה̈ לואג̇דיהם ושפא לכל

---

[1]) נראה שצ״ל בה.

[2]) ביאור: הזהיר את בנו מלהתערב עם הרשעים בששה מאמרים שלא יכנס בדרכם ושלא ילך בה ושירחיקה ממחשבתו ושלא יסור אליה ושיכוון לשטות ממנה ושיעבור במהירות כדי שלא ירד ממדרגה אל מדרגה כמו שהזהיר דוד מלכת עם הרשעים ולעמוד במקומם ולשבת עמהם. ואמר שרעת הרשעים נעשה להם כטבע עד שלא ינומו אם לא ירעו וכן הצדיק לא יישן אם לא עשה הטוב.

[3]) ביאור: המשיל את הצדיק לאור לפי שכל מעשי הצדיקים הם לפני השם לא יסתירום ולפי שהם מתפארים בהם כדי שיעשו בני אדם כמוהם והרשעים הפך זה ועוד לפי שכל מעשי הצדיקים מתוקנים כמלאכה הנעשית ביום ומעשי רשעים הם בחפזון ויכשלו בהם כהולכים בחושך. ואמר עד נכון היום ירצה בו שהצדיקים דומים לאור היום ההולך וגובר עד הצהרים ולא לאור המתמעט אחר חצות היום.

הד֗ה אלבלאג֗ה֗ אנמא כנת מת֗לך פי אואיל אמרי ולקד כאן אבאי[1]) יישפקאן עלי לאני כנת ואחדהם ורקיק אלבדן ענדהם ומע ד֗אך לם ישפקו עלי מן ארב בל כאן מן שחהם[2]) וירני ויאמר לי וגו׳. וקולה אל תשכח ואל תט לא תנס סהוא ולא תמל מתעמדא. ומעני ראשית חכמה קנה חכמה הו אן אלאנסאן קד יכון לא יערף קדר אלחכמה֗ ואלעדל מהמא לם יען בשי מנהמא פאד֗א הו אבתדי בשי יסיר לד֗א לה חת יות֗רהמא עלי ג֗מיע אמלאכה לאנה יציר חיניד֗ כמן לה ראס מאל יחרץ פי אלזיאדה֗ עליה ונט֗יר הד֗א ינאל אלעבד פי אלטאעאת אד֗א עלם אן חסנאת קד חצלת לה אשתאק אלי אלזיאדה֗ עליהא וענהא[3]) יקול אלעלמא שכר מצוה מצוה (אבות פ״ד מ״ב) ואיצ֗א מצוה גוררת מצוה (שם). וקולה תתן לראשך לוית חן וגו׳ ד֗כר אללוא ואלתאג֗ יעני אלסאמע מנה אנך לו כנת מלכא לם יכן לתאג֗ך ולואיך בהא ונור אלא באלחכמה֗ כמא צ֗רב מת֗לה פי גיר הד֗א אלמוצ֗ע וקאל טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן (קהלת ד׳ י״ג)[4]. פלמא תלי אלאב ד֗לך עלי ולדה עטף אליה וקאל

10 אסמע יא בני אנת איצ֗א וכ֗ד֗ אקואלי תכת֗ר לך סנו אלחיוה֗:
11 פאני קד דללתך עלי טריק אלחכמה֗ ואסלכתך מסאלך אלאסתקאמה֗:
12 אמא פי סירך לא תציק כ֗טאוך ואן חאצ֗רת לם תעת֗ר: 13 פתשד֗ד
באלאדב לא תמל ענה ואחפט֗ אלחכמה֗ אנהא חיותך:

קולה בלכתך ואם תרוץ אשאר בה אלי נועי אלתדביר אללד֗ין יחתאג֗ אלמר אליהמא אחדהמא עאג֗ל ואלאכ֗ר אג֗ל בטי פקאל אן אלחכמה֗ תערפכהמא חתי אן ארדת אלסריע לם תעת֗ר פיה פתהג֗ם ותקתחם עלי אלאמור[5]). ת֗ם עאד אלי אלנהי ען סבל אלפאסקין פקאל

14 פי סביל אלפסאק לא תדכ֗ל ולא תסתרשדן בטריקהם:
15 אג֗ד֗בה[6]) לא תמר֗ פיה חד ענה[7]) וג֗ז: 16 לאנהם לא ינאמון א֗
יסו וינפר נומהם אן לם יעת֗רו: 17 למא קד תגד֗ו טעאם אלט֗לם וכ֗מר
אלמט֗אלם ישרבון:

באלג֗ פי אלנהי ען מכ֗אלטה֗ אלאשראר בסתה֗ צ֗רוב מן אלקול אלאול אל תבא

[1]) בכ״י אביי.
[2]) אפשר שצ״ל שאנהם.
[3]) בכ״י ומנהא.
[4]) ביאור: האב אומר לבנו כבר הגעתי אל המדרגה הזאת מן החכמה לפי שלא נמנעו אבי מלהורותני וליסרני אף על פי שהייתי בן יחיד ורך. ואמרו אל תשכח בשוגג ואל תט במזיד. וראשית חכמה וכו׳ ירצה בו שאם יתחיל האדם לקנות חכמה וצדק ינעם לו ואז יתן להם היתרון על כל קניניו ויתאוה להוסיף עליהם. ואמרו לוית חן וכו׳ כלומר שאין בכתר המלך הוד והדר כי אם כשיתחבר עמו החכמה.
[5]) ביאור: אחר שסיפר לבנו מה שצוהו אביו יזהירהו שיעשה כמהו וישמע מצותו. ואמר שהנהגת האדם היא על שתי דרכים אם שילך לאט או במהירות והחכמה תורהו שתי ההליכות עד שאם ירוץ לא יכשל.
[6]) כ״י ב׳ פאתרכה כ״י ג׳ פאהתכה.
[7]) כ״י ב׳ וג׳ לא תמר טריקה ותעמד מנה אלחיאד וג֗ז מסרעא ועיין בביאורו.

אד̇א נט̇ר אלי שי הו ממנוע מנה קד פעלה גירה פקצד אלנבי תסכינה בכשף עואקב
אלאמר לה פקאל אל תקנא וגו׳ כי תועבת ה׳ וגו׳ מארת וגו׳[1]):

34 אנה לידהי אלדהאה̈ ויעטי אלכ̇אשעין אלחט̇א[2]): 35 ואלחכמא
ינחלון אלכראמה̈ ואלג̇האל יעט̇ם הואנהם:

ללעבראניין כלאם מסתעמל פי לגתהם יקאל לה אלתנזיל ואלתרתיב הו כקול אלערב אן אלקאצ̇י ט̇לם פלאנא וזור כתב פלאן וכד̇ב קול פלאן וליס מענאהם פי ד̇לך אן אלחאכם ג̇על פלאנא יט̇לם ולא אן יזור ולא אן יכד̇ב ואנמא ירידון בג̇מיע ד̇לך אן אלחאכם נזל פלאנא מנזלה̈ אלט̇אלמין או אלכאד̇בין או אלצאדקין כד̇לך פי לגה̈ אבאינא יקולון ען אלקצ̇אה̈ והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברים כ״ה א׳) יענון אנהם ירתבון כל ואחד פי מרתבתה וכד̇לך יקול אללה אני ה׳ פתיתי את הנביא ההוא (יחזקאל י״ד ט׳) אנמא יעני אנא אנזלה מנזלה̈ אלמכ̇דועין ומסלה̈ אלאבא למה תתענו ה׳ מדרכיך (ישעיה ס״ג י״ז) אנמא ירידון לא תחלנא מחל אלצ̇אלין ועלי מת̇ל ד̇לך קאל האהנא אם ללצים הוא יליץ אנה ירתב אלדהאה̈ פי מרתבתהם וכד̇לך אלענוים ואלחכמים ואלכסילים אג̇מעין וליס פי ד̇לך שי מן אלג̇בר[4]).

ד

1 יאיהא אלבנין אסמעו אדב אלאבא ואצגו למערפה̈ אלפהם:
2 פאני קד אעטיתכם בת̇א ג̇ידא הי תוראתי לא תתרכוהא: 3 ואני
איצ̇א כנת מת̇לכם אבנא לאבי רכ̇צא וחידא לאמי: 4 פדלני וקאל לי
ידעם כלאמי קלבך אחרס וצאיאי תחי: 5 אקתן אלחכמה̈ ואלפהם[5])
לא תנס ולא תזל מן אקואל פאי: 6 לא תתרכהא פאנהא תחרסך
אחבבהא תחפט̇ך: 7 אול[6]) אלחכמה̈ הו אן תקתניהא פתציר תשתריהא
בכל מלכך[7]): 8 אכ̇לצהא תרפעך ותכרמך אד̇ תלאזמהא: 9 תצ̇ע[8]) עלי
ראסך לואא מן הואדה̈ ובתאג̇ מן פכ̇ר תג̇נך:

הד̇ה אלאקואל יקצהא אלאב עלי ולדה ויקול לה תראני קד בלגת פי אלעלם

---

[1]) ביאור: יש בטבענו מדת הקנאה אשר תתעורר בנו על זולתנו עושה דבר הנמנע ממנו וכוון הנביא להשקיטה בגלותו אחרית הדבר.

[2]) כ״י א׳ אלחט̇.

[3]) עיין אמאנאת ד׳ קס״א–קס״ב והובא הפירוש במאירי.

[4]) ביאור: אמרו יליץ רוצה בו ישימם במדרגת לצים ויפרסמם במה שהם וכן המנהג בלשוננו כמו בלשון ערבי לומר והצדיקו את הצדיק כלומר ישימו אותו במדרגת צדיק וכן אמרו פתיתי ואמרו למה תתענו לא שהשם יפתה או יתעה אלא שהשם ישים האדם במדרגת מפותה או תועה.

[5]) כ״י ב׳ וג׳ ואשתרי אלפהם.

[6]) כ״י ג׳ אול מא תאמר בה.

[7]) כ״י ב׳ וג׳ מאלך.

[7]) כ״י א׳ תצנע.

למא כאן אלחיואן ענד ניאמה וענד אנתקאלה מן מתוי אלי אכֿר הו אשד כֿופא מנה אדֿא אעתמד עלי וטן בעינה אעטאה אלחכים אלאמאן פי אלחאלין גמיעא אעני חאל אליקטֿהֿ ואלמנאם בקול אז תלך וגו׳ אם תשכב וגו׳ ודֿלך אדֿא אסתעמל אלחכמהֿ פהו לא יכֿאף אפהֿ[1]) סמאויהֿ תחל בה נפלהֿ אדֿא כאן צדיקא ופיה יקול פחד פתאם ולא ינדאה טֿלם אלטֿאלמין מן אלנאס איצֿא כמא קאל ומשאת רשעים[2]).

27 לא תמנע אלכֿיר מן אהלה אדֿא[3]) טאקת ידך עמלה:

יטֿן אלסאמע הדֿה אלאיהֿ אן אלחכים אשתרט פי פעל אלכֿיר אלא יצטנע אלא אלי קום הם לה אהל ולו כאן אלאמר כדֿלך לבטל אלמערוף ואלבר בתהֿ אדֿ לא וקוף מנא עלי אהל אלאחסאן אלמסתחקיה ולכן אלמעני פי קולה בעליו אלדֿין הם אהלה באלטלב פליכן אלטאלב הו אלמכֿאטר בה לא אלמטלוב אליה[4]):

28 לא תקל לצאחבך אמץֹ ועד וגדא אעטיך ומוגוד מעך:

נהאנא פי הדֿא ען אלמראפעהֿ פי קצֿא חקוק אלנאס פכיף פי חקוק אללה[5]):

29 לא תתערץֹ אלשר לצאחבך סימא והו גֿאלם מעך ואתֿקא:

לם יטלק בקולה הדֿא תערץֹ שר אלמסתפיק לפעלך בה לכנה גֿעל עקאב אלמתערץֹ שר אלמטמאן אליה אשד מן אלחדֿר מנה כמא אן טֿפרה בה אסרע[6]):

30 לא תכֿאצמן אנסאנא מגֿאנא סימא אדֿא לם יולך שרא:

ולם יבח בהדֿא איצֿא כֿצומהֿ מן קד אולאך שרא לכנה גֿעל עקאב מודֿי מן לם ים אליה אשד ואמר[7]):

31 לא תגר עלי רגֿל טֿאלם ולא תכֿתר שיא מן טרקה: 32 אן
אללה יכרה אלראיגין וסרה מע אלמסתקימין: 33 ומחקהֿ אללה פי מנאזל
אלטֿאלמין ויבארך עלי מאוי אלצאלחין:

אחתגֿנא אלי תגביה אלחכים עלי דֿלך לאן פי טבענא כֿלקא יסמי אלגירהֿ יהוֹ

[1]) בכ״י אנה.

[2]) ביאור: האדם יפחד יותר כשיסע ממקום למקום או כשישכב לנום מכשישב במולדתו או כשהוא ער ואם ישמר את החכמה יבטח באל ויצילהו מרעה בידי שמים והוא פחד פתאום ומרעה בידי אדם והוא שואת רשעים.

[3]) כ״י ב׳ סימא אדֿא.

[4]) ביאור: אמרו מבעליו ירצה בו השואלים שמוטל עליהם לדעת בעצמם אם הם ראויין לגמילות חסד ואינו רוצה בו שיחקרו הנשאלים לדעת אם השואלים ראויים לגמול להם חסד לפי שאין אנו יכולים לעמוד על מדותם ותבטל אז הצדקה.

[5]) ביאור: הזהיר שלא יאחר אדם מה שחייב לשלם לרעהו וכל שכן מה שחייב לשם.

[6]) ביאור: לא התיר בזה לחרוש רעה למי שהוא נשמר ממנו אבל העונש יותר גדול אם רעך הוא שקט אצלך.

[7]) ביאור: לא התיר בזה להרע למי שגמלך רע אבל העונש יותר גדול אם לא הרע לך רעך תחלה.

למא כאנת אלפנון אלתי בהא תנאל אלחכמה מנהא מא הו פי אלבניה ואלענצר ומנהא מא הו אכתסאב קסם אלחכים אלקול פקאל פי אלאנואע אלאכתסאביה אשרי אדם מצא חכמה לאנה טלב פוגד וקאל פי אלפנון אלענצריה ואדם יפיק תבונה לאנהא תופיק מן אלמכתרע. ולם יזם בקולה כי טוב סחרה אלי אלתכסב באלעלם לכנה אראד בה מתאגרה אלחכמה והי אלעמל בהא אעני במא תאמר בה. פפצל אמתלאכהא עלי אלפצה ואלדהב ואלגואהר ועלי אלמלך אגמע לונה שתי מנהא אן אלמאל יחתאג צאחבה יחפטה ואלחכמה הי תחפט צאחבה כמא קאל מזמה תשמר עליך (משלי ב׳ י״א) ואלמאל לא יתהיא לך קצא חואיגך אלא באכראגה ען ידך ואלחכמה תקצי מא תרידה בהא והי תאבתה לך ואלמאל קד ירבח פיה וקד יכסר ואלחכמה רבחהא דאים ואלמאל לא יזידך חיוה ולא ידכלך אלגנה ואלחכמה תפעלהמא גמיעא וקד יכון אלמאל מצרה וקד תכלפה לגירך וקד תנצב עליה ואלחכמה ליסת כדלך פמנהא קאל ארך ימים וגו׳ עץ חיים וגו׳[1]):

19 אללה אסס אלארץ בחכמה והיא אלסמאואת בפהם:
20 ובמערפתה אנשקת אלגמור ובהא אלשואהק תדר אלטל: 21 פיא
בני לא תרג ען עיניך אחפט אלפקה ואלמהמאת: 22 תכן חיוה לנפסך
וחטוה עלי גבבך:

הדא אלפצל הו מא קדמנא דכרה אן אלמכתרע עז וגל כלק עאלמה בחכמה אעני כלקה מחכמא לא נקץ פיה וכדלך געל אסאסה אלדי עליה יתבת אלעדל אלדי בה תאמר אלחכמה. פוצף אלחכים האהנא ארבעה אשיא רסוב אלארץ פי מרכזהא לקולה יסד ארץ ואחאטה אלפלך בהא לקולה כונן שמים ותפגר אלעיון אלתי תסקי אלארץ לקולה תהומות נבקעו ונזול אלגית ואלטל מן אלעלו לקולה ירעפו טל. וגעל קאעדה אלגמיע ומעתמדה אלחכמה אלאמרה באלעדל פקאל פיהא פאדא כאן אלאמר כדלך פיא בני אל ילזו וג׳ פהי חיים לנפשך פי אלאכרה וחן לגרגרתיך פי אלדניא[2]):

23 חיניד תסיר פי טריקך ואתקא ולא תצדם רגלך בשי: 24 ואן
אנצגעת לם תפזע ואן נמת הנאתך סנתך: 25 לא תכף[3]) מן פזע
אלגפלה ומן דוי אלטאלמין אדא אקבל: 26 לאן אללה יכון תכלאנך
יחפט קדמך מן אלתעלק:

[1]) ביאור: אמרו מצא חכמה יורה על החכמה שיקנה האדם בלימודו ואמרו יפיק תבונה יורה על החכמה הנטועה בטבעו בחסד הבורא. ויתרון החכמה על הממון הוא בענינים רבים שהממון צריך שמירת בעליו והחכמה תשמור את בעליה והממון אינו מועיל אלא אם תוציאנו מידך והחכמה תועיל והיא קיימת אצלך ובממון יש רוח והפסד ובחכמה תרויח לעולם והממון אינו מוסיף חיים ולא יביאך לגן עדן והחכמה תעשה זו וזו והממון לפעמים מזיק ולפעמים תניחהו לאחרים ולפעמים תחמוס בעבורו והחכמה אינה כן.

[2]) ביאור: כבר הקדמנו שהשם ברא את העולם בחכמה ויסדו על הצדק ועל השווי שהחכמה תצוה בהם וכאן הזכיר החכם ארבעת דברים והם שהארץ עומדת על מרכזה והגלגל סובב אותה והמעינות יוצאים להשקות את הארץ והטל והגשם יורדים מן השמים. ואחר שהחכמה היא מכונת כל הדברים אמר החכם אל ילוזו וגו׳ שהיא חיים בעולם הבא וחן לגרגרותיך בעולם הזה.

[3]) כ״י ב׳ ותכון לא תכאף.

מראדה במראשית כל תבואתך לאצה לאנהא אעז אלאתמאר ענד אלאנסאן אד הי משתהאה מסתטרפה יקול פיהא כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הרואה (ישעיה כ״ח ד׳) כדלך ינבגי אן תכון טאעאת אלאנסאן לרבה מן אעז מא ימלכה. מן דלך אלצלואת פי אול אלנהאר אד הו עזיז ענד אלאנסאן ליתצרף פיה פי חואיגה וכדלך אעטא אלבר ווֿפא אלנדור מן אגוד אלנקוד כמא יקול וכל מבחר נדריכם (דברים י״ב י״א) וכדלך מא גא מן אלסמע באקדאם בכור אלנאס ואלבהאים גמיעא[1]). ואתבעה בקול וימלאו וגו׳ יעני אלמאמור ויקול לה לא תתוהמן אנך תציע מא תקדסה ללרב אמא באטעאמך איאה ללנאר או אלחיואן[2]) בל אנת בדלך מכתסב אצעאף מא תתוהם אנך ציעתה וימלאו אסמיך וגו׳ פלא תגארה ארבח מן הדה אד תעטי רבך חסב טאקתך יעטיך הו חסב קדרתה[3]):

11 לא תזהדן יא בני פי אדב אללה ולא תצגר מן עתבה: 12 לאן
אללה יעט מן יחבה יצנע בה[4]) כמא ירצא אלאב לאבנה:

הדאן אלפסוקאן המא אללדאן שרחנא מענאהמא פי צדר כתאב איוב וקלנא אן אלאלאם אלתי יחדתהא אלחכים גל גלאלה פי עבאדה עלי גמיע פנונהא הי עדל לא גור פיהא לאנה אנמא יפעל לאחדי עלתין אמא לתמחיץ מא סלף מן אלסיאת ואדהאבהא או לתעויץ יתלו אלצבר אלדי יצברה אלעבד עלי אלמחן אלא [אן] אלאמר כיף מא כאן פהו לצלאח כמא אן אלאב אלמשפק יפעל בולדה אלאמא למצלחתה אמא לאדהאב אמראצה בסקי אלאדויה אלמרה אלכריהה ואמא לתעלימה אלכתאב ואלחסאב ואלצנאיע ואלמכאסב באלצרב ואלקסר פלדלך קאל וכאב את בן ירצה ונטיר קולה כי כאשר ייסר איש וגו׳ (דברים ח׳ ה׳)[5]):

13 טובא אנסאן וגד אלחכמה ווֿפק לה אלפהם: 14 לאן
מתאגרתהא כיר מן מתאגרה אלורק וגלתהא כיר מן אלקראצה: 15 והי
אעז מן אלגואהר וכל מראדאתך לא תסאויהא: 16 טול אלעמר ען
ימינהא וען יסארהא אלגנא ואלכרם: 17 וטרקהא טרק נעמה וגמיע
מסאלכהא סלאמה: 18 והי שגרה אלחיוה ללמתמסכין[6]) בהא
ודאעמוהא ראשדון:

[1]) עיין קידושין י״א ע״ב ובכורות מ״ט ע״ב.

[2]) נראה שהגאון רומז אל תרומה טמאה שהיא בשרפה ואל כרשיני תרומה שמאכילין אותן לבהמה עיין תרומות (פי״א מ״ט).

[3]) ביאור: אמר מראשית לפי שראוי שיתן לשם היקר במה שיש לו כמו בכורי אדמתו ובכורות צאנו וכן מצות תפלה בתחלת היום לפי שהיא השעה היותר טובה לאדם לעסוק בעסקיו וכן יעשה צדקה וישלם נדריו ממיטב מעותיו. ואמרו ימלאו ר״ל לא יחשוב אדם שאיבד מה שהקדיש לשם ושרפו או נתנו לבהמה ולחיה לפי שהשם יחזיר לו כפלים.

[4]) כ״י א׳ חסר.

[5]) ביאור: כבר ביארנו שני הפסוקים האלו בפתיחתנו לספר איוב שהיסורים הבאים על האדם הם רק להצלחתו אם לכפרת חטאיו שכבר חטא או ליתן לו גמול על מה שיסבול מן היסורים שינסהו השם בהם וכן עושה האב בבנו שיכאיבהו להצ׳לחתו בין לרפאתו מחליו בין ללמדו הכתיבה והחשבון והאומנות ומשא ומתן.

[6]) כ״י א׳ וב׳ ללמסתכגין.

5 תֿק באללה מֿכלצא ולא תתוכֿלן עלי פהמך: 6 ופי גֿמיע טרקך
אעתרף לה פאנה יסהל סבלך: 7 לא תכונן חכימא ענד נפסך אתֿק
אללה וזֿל ען אלשר: 8 יכן שפאא לאוצאלך ושרבא לעטֿאמך:

אמר פי הדֿה אלאיאת באכֿלאץ אלתֿקה באללה ומעני דֿלך אלא ימתחן אלעבד רבה באן יקול אגֿרבה הל יקדר עלי כֿלאצי אם לא וקד עלמת מא כאן מן אכֿבאר אלממתחנין ראימא. וקולה ואל בינתך אל תשען נהי בה אלקום אלחיולין אלדֿין יתוהמון אנהם מסתגנין ען תדביר מדבר ולטף לטיף בהם בל יקדרון אנהם בחילהם וקותהם יסתפידון אלפואיד והדֿא נטֿיר מא נהי אללה פי אלתוראה פקאל ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי וגו׳ (דברים ח׳ י״ז) ואן[1]) בדֿלך יפתחון אלבלדאן ויטֿפרון באלמלך נטֿיר קולה כי אמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבנותי וגו׳ (ישעיה י׳ י״ג) ואן[1]) בדֿלך יעאפון מן אלאמראץֹ ואלאוגֿאע כמא קאל וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו (הושע ה׳ י״ג). וקולה בכל דרכיך דעהו יעני אעתרף לה בחקה ליס ירידֿ[2]) אערפה הו פי דֿאתה וכדֿלך ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך וגו׳ (דה״א כ״ח ט׳) וכדֿלך ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה׳ (שמואל א׳ ב׳ י״ב) וכדֿלך פי פרעון אשר לא ידע את יוסף (שמות א׳ ח׳) ליס יריד אנה לם יערף כֿברה ואנמא יעני אנה לם יעתרף לה בחקה ואן אללה אחיא אלמצריין עלי ידיה לאנה לו ערף לה דֿלך לם יסתכֿד אכֿותה. וקולה אל תהי חכם בעיניך וגו׳ תֿם אתבעה בקול רפאות וגו׳ יקול ללמוצֿא אן מתֿלי מעך כאלטביב אלחאדֿק אלדֿי יוצי אלעליל ליבריה או אלצחיח ליחפטֿ צחתה פיקול לה כל הדֿא לא הדֿא ואשרב כדֿי לא כדֿי ואנת תעלם אנה תעדֿ אעתראץֹ אלמעאלגֿ עלי מעאלגֿה וטֿנה בנפסה אנה אבצר בדואיה מן טביבה כדֿלך אלמודב אלמעתרץֹ עלי מודבה ואלטֿאן אנה אבצר מנה גֿאיר טֿאלם פלדֿלך קאל אל תהי חכם וגו׳ רפאות וגו׳. ולם יען בקולה שרך אלסרה̈ וחדהא בל אראד גֿמיע אלאעצֿא ולדֿלך פסרתה אוצאלא ואנמא נסב אלגֿמיע אלי אלסרה̈ אדֿ כאן אלגֿנין בהא מעלק פי חאל מכתֿה פי בטן אמה ומנהא ינתדֿי כאלתֿמרה̈ מן אלשגֿרה̈[3]). תֿם קאל

9 אכרם אללה מן מאלך ומן אואיל גֿמיע גלאתך: 10 תמתלי
אהראך כֿצבא ותפיץֹ תֿגארך[4]) עצירא:

החמשים השלישי שנכנע לפני אליהו ולא נשרף כשני השרים הראשונים. ואמרו קשרם וכו׳ רומז אל הנשים שמדרכן להתקשט ואומר להן אם יהיו התכשיטים מחוברים עם החכמה תמצאנה חן בעיני אלהים אבל בלי חכמה אין להן חן בעיני השם. ואמרו כתבם וכו׳ רומז אל האנשים ואומר להם שיצפנו החכמה בלבם.

[1]) כ״י אן.

[2]) בכ״י אריד.

[3]) ביאור: בכל לבך טעמו שיבטח אדם בשם בלב שלם ושלא ינסה אותו. ובאמרו בינתך וכו׳ הזהיר שלא יחשוב שדי לו בבינתו ובכחו ושאיננו צריך במנהיג שינחהו להגיע אל מבוקשו. ואמרו דעהו ר״ל שיכיר את חובתו נגד השם וכן נאמר בפרעה שלא ידע את יוסף אין ענינו שלא ידע את מעשיו אבל לא הכיר את טובו שהחיה את המצריים בשני הרעב והעביד את אחיו בפרך. וטעם תהי רפאות שמע אל עצתי כמו שצריך החולה לשמוע לדברי הרופא שהוא בקי בסגלות הסמים יותר ממנו ולכן אמר אל תהי חכם. ומלת שרך אינו רוצה בה הטבור בלבד אלא האברים כלם והפריד את הטבור לפי שהעובר במעי אמו נתלה בו וניזון ממנו.

[4]) כ״י א׳ תגארתך.

נון וכלב בן יפנה וכד̇לך אד̇א הו לם יקתרף מעציה̈ לם יקתלה אלחאכם בשי מן צ̇רוב ד' מיתות בית דין ואיצ̇א קד יסל אלעבד רבה פיזיד פי חיותה כמא פעל בחזקיהו בל קד ימות אלאנסאן וישא אללה אחיאה לפעלה או פעל ואלדיה בשי מן מוג̇באת אלחכמה̈ כמא פעל ללצרפית עלי ידי אליהו וללשונמית עלי ידי אלישע. ואמא דאר אלאכ̇רה̈ פהי אלחיוה̈ אלטוילה̈ אלתי לא תנקטע אלמעד̄ה̈ ללצאלחין כמא קאל פי צלחא אלמלוך חיים שאל נתתה לו וגו' (תהלים כ"א ה'). ואלחכמה̈ אלדניאיה̈ איצ̇א קד תכ̇לץ מן אלקתל ביד אלסלטאן כמא כ̇לצת אלאמראה̈ אלחכימה̈ אלתי כאנת פי אבל בית המעכה אהל מדינתהא מן יד יואב כמא קאל ותקרא אשה חכמה מן העיר שמעו שמעו אמרו נא אל יואב קרב עד הנה ואדברה אליך ויקרב אליה ותאמר אליו האתה יואב ויאמר אני ותאמר לו שמע דברי אמתך ויאמר שומע אנכי ותאמר לאמר דבר ידברו בראשונה [לאמר] שאול ישאלו באבל וכן התמו (שמואל ב' כ' ט"ז—י"ז) ושרח תלך אלקצה̈ באכ̇תצאר אנהא קאלת ליואב קד כאן יג̇ב עלי אצחאבך אן יכלמונא אולא באלסלאם ויסלונא מא ירידונה ת̇ם יחקקו עלינא אלטאעה̈ ואלמעציה̈ בעד ג̇ואבנא כמא קאלת אלתוראה̈ כי תקרב אל עיר להלחם עליה (דברים כ' י') וכמא כ̇לצת חכמה̈ אלד̇י קאל ללמלך אן אללה קד צנע מא ארדתה מן אלט̇פר פאצנע מא ירידה מן אלעפו ואלד̇י קאל יאיהא אלמלך האולי קד אסו פמא אלד̇י תחסן אנת[1]) ואמת̇אלהמא כת̇יר. בל קד תכ̇לץ אלחכמה̈ אלדניאייה̈ אלתי הי דון אלדיאניה̈ מן עקאב אללה איצ̇א כמא עלמת מן אלקאידין אלד̇ין אסיא אלאדב עלי אליהו וקאלא לה כה אמר המלך מהרה רדה (מלכים ב' א' י"א) כיף אחתרקא באלנאר ואן אלקאיד אלת̇אלת̇ אלאדיב בלטפה וג̇ת̇וה בין ידי אלנבי ותחננה אליה תכ̇לץ מן אלחריק. ואמא קולה עז חסד ואמת קשרם על גרגרתיך ת̇ם כתבם על לוח לבך פאנה ישיר בד̇לך אלי אלרג̇אל ואלנסא ג̇מיעא לאן אלנסא מן שאנהן אן יתזין בעקוד מן דר ולולו עלי גבבהן פקאל להן אנכן תפעלן ד̇לך תרדן אלזינה̈ ולא יזינכן ד̇לך דון אלחכמה̈ בל הי אפצ̇ל מנהא לאנכן תחט̇ון בהא ענד אללה ואלנאס אג̇מעין כמא קאל בעיני אלהים ואדם והד̇ה אלעקוד פלא חט̇וה̈ להא ענד אללה[2]) אלבתה̈ וקד ישך פי הוארתהא ענד אלמלוך. ואמא אלרג̇אל אלד̇י ליס מן שאנהם עקוד ולא חלי קאל פיהם כתבם על לוח לבך יעני אחפט̇והא פי צדורכם[3]). ת̇ם קאל

---

[1]) הגאון הביא כאן שני משלים שמצא בספרי מוסר אשר לערביים ותם שהחכמה הצילה איש אחד שאמר למלך האל עשה רצונך ונתן לך תשועה ועתה עשה רצונו וסלח לאויביך ואיש אחר אמר הם הרעו לך ואתה במה תטיב להם.

[2]) בכ"י אלנאס.

[3]) ביאור: אלו הפסוקים נאמרו תחלה על העולם הזה שהחכמה בדברי האמונה תציל ממגפת שהיא מיתה בידי שמים כמו שניצלו יהושע וכלב ממגפת המרגלים וכן אם לא יעבור אדם עבירה לא ימיתוהו תדיין באחת מארבע מיתות בית דין וכן תוסיף החכמה שנים על הימים הקצובים כמו שעשה ה' בחזקיה ותחיה מתים על ידי נביאים בעבור הטוב שעשו הם או הוריהם כמו שהחיה אליהו בן הצרפתית ואלישע בן השונמית. ונאמרו עוד על העולם הבא שהוא שמור לצדיקים והוא חיים נצחיים. והחכמה העולמית ג"כ תציל ממיתה בידי מושל כמו שעשתה אשה חכמה באבל בית המעכה עם יואב באמרת דבר ידברו וכו' וביאורו היה ראוי לאנשיך לקרא אלינו בראשונה לשלום ולשאול ממנו את חפצם ושלא להצדיקנו ולהרשיענו כי אם אחר תשובתנו. ולפעמים תציל החכמה העולמית גם ממיתה בידי שמים כמו שאירע לשר

ארץ פי לגה אלעבראניין דאראן אלדניא ואלאכרה. פאמא דאר אלדניא פרבמא נאלהא מן תגלב כמא יקול ואיש זרוע לו הארץ (איוב כ״ב ח׳) ואמא דאר אלאכרה פלא ינאלהא אלא אלמתקון בקולה וענוים ירשו ארץ (תהלים ל״ז י״א) פלדלך אפסר ארץ אלדאר. ואמא קולה פי הדא אלמוצע כי ישרים ישכנו ארץ ורשעים מארץ יכרתו פאנה יחתמל אלאמרין גמיעא פאדא פסר עלי דאר אלדניא פקד וגב אן יכצץ ויקאל אן אלנבי אנמא אראד בהדא אלתבאת אלעאקבה לא אואיל אלאמור ודלך אן אלמלוך לא יתבת מלכהם אלא בעדל כי בצדקה יכון כסא (משלי ט״ז י״ב) וכדלך אלוניהון ודוו אלאמואל לא תדום נעמתהם או יחסן גוארהם כמא יקול לא יכון אדם ברשע (שם י״ב ג׳) לאן אלזמאן מבני עלי דלך כמא אן אגסאם אלחיואן מבניה עלי עדל מן אלארבעה אלממתזגין וכמא אן אלנבאת ינמו עלי אעתדאל מן ברד וחר וכמא אן אלארץ תסתקר פי מרכזהא עלי עדל ואעתדאל מן חרכאת אלמחיט. פמן חגה אלעקל נעלם אן אלעאלם מאסס עלי עדל וקד קאל אלנבי כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פ״ט ג׳) וסאשרח דלך שרחא שפיא פי קצה ה׳ קנני ראשית דרכו (משלי ח׳ כ״ב). פקדם האהנא וקאל לא תגתר יא מגרור באול אלטלם ואלגור פאנה לא יתבת אד הו מנאפר לבניה אלעאלם. ואדא פסר עלי דאר אלאכרה פליודע עאמא ולא יכצץ אד כאן אולהא ואכרהא שיא ואחדא לא יצל אליה אלא אלפאיזון באלצלאח ופיהא ינקטע אלטאלמון אגמעין כקולה שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום ופושעים נשמדו יחדו אחרית רשעים נכרתה (תהלים ל״ז ל״ז–ל״ח)[1]
תם קאל

ג

1 יא בני לא תנס תוראתי וליחפט קלבך וצאיאי: 2 פאנה טול
עמר וסני חיוה וסלאמה תזידך: 3 ואלפצל ואלחק לא יתרכאך בל
אעקדהמא[2]) עלי גנבך ואכתבהמא[2]) עלי אלואח קלבך: 4 תגד אלחט[3])
ואלעקל אלגיד ענד אללה ואלנאס:

עאד אלחכים אלי אלתרגיב פי אלחכמה בצרוב אכר פקאל כי אורך ימים ושנות חיים והדא ינצרף אלי אלדארין גמיעא. פאמא פי דאר אלדניא פמעלום אן אלחכמה אלדיאניה קד תזיד פי חיותה אולא במא תדפע ען אלעבד אלמות אלפגאה אעני אלמגפה כמא עלמת מן אלמרגלים וימתו וגו׳ (במדבר י״ד ל״ז) ובקיא יהושע בן

[1]) ביאור: מלת ארץ בעברי ומלת דאר בערבי נאמרות על העולם הזה ועל העולם הבא. ולפעמים העולם הזה נופל בידי בעלי זרוע אבל העולם הבא אינו אלא לצדיקים ואם תפרש שני הפסוקים על העולם הזה אינם מוסבים על תחילת הדברים כי אם על אחריתם וטעמם שלבסוף הצדיקים יצליחו והרשעים יאבדו לפי שהעולם מוסד על הצדק לכן המלכים והנכבדים והעשירים לא תכון הצלחתם כי אם בזאת המדה כמו שבעלי חיים קיימים בשווי ארבעה המזגים והצמחים בשווי הקור והחום והארץ עומדת על מרכזה בשווי תנועת הגלגל. ואם תפרשם על העולם הבא אז המאמר כולל ואיננו פרטי שתחלת העולם הבא ואחריתו שוות כי לא יגיע אליו כי אם הצדיקים וכל הרשעים יכרתו

[2]) בכ״י א׳ וב׳ אעקדהא, ואכתבהא.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אלחטוה.

מעהא ירון עאגלא אנהם קד נאלו חיוה וקד עאשת נפוסהם באללהו ודלך פי אלעאקבה מות ממית. ופסרת רפאים הלכי לאנה כדאך פי מואצע שתי מנהא מתים בל יחיו רפאים בל יקומו (ישעיה כ״ו י״ד) וארץ רפאים תפיל (שם י״ט) בקהל רפאים ינוח (משלי כ״א ט״ז) ואל רפאים מענלותיה (שם ב׳ י״ח) ולא ידע כי רפאים שם (שם ט׳ י״ח) ואלאצל פי דלך אלאסתרלא תם יאול אלי אלמות. וקולה כל באיה לא ישובון יעני בה תלך מסאלך אלמות אלתי מן דללהא לם ימכנה אן ירגע הו מן נפסה חתי יאדן אללה לה פיהשרה וקת אלחשר ויחייה. הדא אלקול פי אלצאלחין ואמא אללטאון אלדין לם יתובו פאנהם לא יסתטיעון אלרגוע מן אלמות בחילהם כקולה כל באיה לא ישובון ואללה איצא אדא אחיאהם לא ילחקהם בסבל אלחיוה בל יכלדהם פי עדאב אלים פלדלך זאד פי אלקול ולא ישיגו ארחות חיים. פמן חית נהי אלחכים מסתמעה ען[1]) מכאלטה רגאלהם בהדה אלצורה ונסאהם בהדה אלצפה מן תם נהי אולאיך אלרגאל ואלנסא ען אפתעאל הדה אלאעמאל אלתי שרחנאהא גמיעא. תם כתם אלקול באלאמר בעכס הדה אלרסום אד קאל למען תלך בדרך טובים וגו׳ פקולה טובים ישיר בה אלי אלצאלחאת מן אלנסא כמא יקול והאשה טובת שכל (שמואל כ״ה א׳ כ״ה ג׳) ויומי בקולה צדיקים אלי אלצאלחין מן אלרגאל כמא יקול איש צדיק תמים (בראשית ו׳ ט׳)[2]) תם קאל

21 אן אלמסתקימין יסכנון אלדאר ואלאצחא יבקון פיהא:
22 ואלטאלמון מנהא ינקטעון ואלגדארון מנהא ינדרסון:

קד ינבני אן תעלם אן אלדאר פי לגה אלערב דאראן אלדניא ואלאכרה וכד[illegible]

---

[1]) כ״י מען.

[2]) ביאור: תרגמתי להצילך בפסוק י״ב וט״ז בלשון שנים לפי שהוא מוסב על המזמה ותתב[illegible] שיצילוך מאנשים רעים ומנשים רעות ואמר באנשים דרך רע לפי שהם בעלי הדעות ושומרי[illegible] ותחלת מעשיהם הרעים שמקבלים קבלה נפסדת ועושים נמוסים שהשכל מואס בהם ושאי אפשר לעב[illegible] בהם וכל זה בלא תועלת. וממדותיהם המגונות שהם נהפכים בלשונם תמיד וכבר ידעת שפרעה הח[illegible] את מאמרו עם משה עשר פעמים ואיך נענש על זה. ומחטאיהם שאין די להם שיעזבו הא[illegible] עד שידבקו בשקר ובזה נכפל עונם ועל זה אמרו הוי מחשב וכו׳ וביאור זה שבעל שכל מח[illegible] בנפשו ההפרש שבין עשיית מצוה שהיא לזכותו ועזיבתה שהיא לחובתו שאז יהיה הפסדו כ[illegible] וההפרש שבין המניעה מן עבירה וזה לזכותו ובין עשייתה והיא לחובתו שאם ימנע ממנה י[illegible] שכרו כפול. ומהכרת פניהם שאם יישיבו הם כמוכרחים ופניהם זועפים ואם ירעו פניהם צהו[illegible] וזה אמרו השמחים וכו׳. וממעלליהם עוד שהם בודאים טענות שקר בהתוכחם אתך ומרמים א[illegible] במשאם ומתנם ומאמריהם תלוים עד שלא יצא מפיהם דבר נכון. ואמר בנשים מאשה זרה [illegible] אשה סתם לפי שישוב העולם והקמת הצורה אי אפשר בלי אמצעית האיש והאשה. ואשה ז[illegible] תחליק את לשונה ותצחק עם האנשים כדי לפתותן ובעת השחוק תשכח את בעלה וזה א[illegible] העזבת וכו׳ ואינה זוכרת את השם שהוא העד בברית נישואיה וזה כמו שהוכיח הנביא הא[illegible] הבוגד באשתו וקראו מפר ברית אלהיו ואמר שלא תרצה תפלתו ולא מנחתו. והבאים עליה [illegible] ימצאו חיים כמו שחשבו כי אם יאבדו. וענין רפאים מתים כמו במקומות רבים מן המקרא וע[illegible] טעם המלה רפיון הגוף. ואמרו וכל באיה וכו׳ רוצה בו הבאים בדרכי המות אשר לא ישובו מתן כי א[illegible] ברצון ה׳ בעת תחית המתים וזה בצדיקים אבל הרשעים שלא עשו תשובה לא יוכלו להנצל [illegible] המות ולא יחיה אותם ה׳ כי אם לפורענות עולם וזה אמרו לא ישיגו ארחות חיים. ובהזהיר החכם את שומעיו מלהתערב עם האנשים והנשים שהזכיר תוארם יש הזהרה לאנשים ולנשים האלה עצמם מלעשות את מעשיהם המגונים. וחתם את מאמרו בצוותו ללכת בדרך טובים ר״ל הצדקניות ובארחות צדיקים והם האנשים.

אנה יכון מן תמר אלחכמה אן צאחבהא יציר באנצא לאהל אלשר[1]) רגאלא כאנו אם נסאא. פאמא אלרגאל קאל פיהם להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפוכות נסב דרך רע אלי אלרגאל לאנהם דוו אלמדאהב ומצמנוהא וחאמלוהא פאול מא יכרה מן אפעאלהם אן יסנו סנה סו או אן יצעו נאמוס סו תנכרה אלעקול פכיף אן כתר תעבה מע דלך פאנהם יתעבון תאבעיהם וינצבוהם בלא נפע וקד אלחק בה אלצרר ופי אלבאבין גמיעא יקול אללה ען אלאמם ויגעו עמים בדי ריק (ירמיה נ״א נ״ח) הדא אלנאמוס אלכתיר אלתעב גיר קביח תם קאל ולאמים בדי אש ויעפו (שם) הדא אלנאמוס אלכתיר תעבה אלמנכר פי אלעקל. ומן אכלאקהם אלמנכרה אלתקלב קאל פיה מאיש מדבר תהפוכות אדא יקול לך נעם ולא תחצל מנה עלי שי ויקול לא ולא תתק בהא קאל אלחכים אנה יקע פי שדה ונהפך בלשונו יפול ברעה (משלי י״ז כ׳). וקד עלמת מא כאן מן פרעה ותקלבה עלי רסול אללה עשר מראת ומנאזלתה לה עשר מנאזלאת ומא חל בה עלי דלך. ומן כטאהם אנהם מא יכפיהם תרך אלחק אלא וחתי יתבעון אלבאטל פיה יקול העזבים ארחות ישר וגו׳ פצאר עליהם עקאבאן לאנהם לו תרכו אלחק ואלבאטל גמיעא פי שי מא ולם יערצו[2]) לה כאן עליהם אתם ואחד פלמא עכסוה[3]) באדכאלהם מכאנה אלבאטל צאר אלאתם אתמין ולדלך יקול עלמאונא הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה (אבות ב׳ א׳) ושרחה אן אלעאקל יצארף נפסה מא בין אן יאתי חסנה פתכתב לה אלי אן יקצר ענהא פתכתב עליה סיה פיכסר כסארתין ומא בין אן ידע מעציה פתכתב לה חסנה אלי אן יאתיהא פתכתב עליה פירבח רבחין פלדלך אלחק פי אלקול ללכת בדרכי חשך. ומן אשכאלהם איצא השמחים לעשות רע וגו׳ קד תראהם יפעלון אלחסנאת ומאנא טוילא פהם כאלמכרהין ווגוההם כטימה פאדא הם עצו פרחו בדלך ונצרת וגוההם וכדלך כלמא תקלבו פיה מן חאל אלי אלאכרי.

ומן צניעהם איצא אשר ארחתיהם עקשים מעני אלעסרה ואלרואג הו אנהם אן נאטרוך באהתוך ואן עאמלוך כאתלוך ואן תכלמו כלמה געלוהא כאלמעלקה חתי לא יכרג קולהם אלי תחקיק בתה והדה אלאמור ממא יכרההא אללה ולא יחבהא אלא אלסלאמה ואלסארגיה ואלאסתקאמה אד קאל תועבת יי׳ עקשי לב ורצונו תמימי דרך (משלי י״א כ׳).

ואמא אלנסא קאל פיהן להצילך מאשה זרה וגו׳ למא אגרי אלחכים עמראן אלעאלם ואקאמה אלצורה בתוסט דכור ואנאת לם יגז אן יקול להצילך מאשה מרסלה בל אנמא אנכר אשה זרה אמראה הי גריבה מנך פאול כטאיהא אנהא מע גרבתהא מנך תכלמך באלכלאם אללין אלרפיק אלדי יאול אלי אלמוח ואלקרב תם פי חאל מא תמאזחך קד תרכת בעלהא כמא קאל העזבת אלוף נעוריה ונסיתה. ולעלהא אסתסהלת לנפסהא ותקול אנמא נסית אנסאנא מתלי פקט פלתעלם אן אלאמר ליס כדלך בל לם תנס עהד בעלהא אלא וקבלה קד נסית עהד רבהא אלשאהד בינהמא כקולה ואת ברית אלהיה שכחה. אלא תרי אנה כמא געל אלרגל גיר אלמנצף זוגתה תארכא לעהד רבה אלדי שהד בינהמא פאוגב לדלך אלא יקבל קרבאנה ולא צלאתה אד קאל מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם ואמרתם על מה על כי ה׳ העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדת בה וגו׳ (מלאכי ב׳, י״ג י״ד) כדלך געל אלמראה אלכאינה בעלהא פי הדה אלמנזלה. וקולה כי שחה וגו׳ יעני אן אלמגתמעין

1) כ״י אלשרה.

2) כ״י יערצא.

3) כ״י עכסאה.

אז תבין צדק ומשפט וגו׳ ואמא בלא תעלם מן עאלם פלים ינפע אלתפכר שיא וכד̇לך תעלם בלא פכר ותמייז לא ינפע שיא ובאג̇תמאעהמא יכמל אלמראד. וקולה כי יי׳ יתן חכמה הד̇א עטא בסבב והו אלטלב מת̇ל קולה נותן לחם לכל בשר (תהלים קל״ו כ״ה) והו בסבב והו אלטלב ומת̇ל קולה האני אשביר ולא אוליד (ישעיה ס״ו ט׳) וד̇לך בסבב. ת̇ם אכ̇בר בעד הד̇א באן אלנפס תלתד̇ באלחכמה̈ כמא ילתד̇ אלג̇סם במא יחסה אד̇ קאל ודעת לנפשך ינעם וד̇לך אן אלנפס אנמא תדור עלי מלאד̇הא פאד̇א הי וג̇דת אלסרור ואללד̇ה̈ פי אלחכמה̈ מע שרפהא ועזהא וטהארתהא ונט̇אפתהא פקד כמל להא ג̇מיע מא תריד. ולכן בין לד̇ה̈ אלחכמה̈ ולד̇ה̈ אלחאסה̈ פרק והו אן אלחואס תלתד̇ במא הו להא מן אלעאד̇ה̈ במא יואקעהא ולד̇לך ינשט אליהא כל טבע ואלחכמה̈ פלים ילתד̇ בהא אלאנסאן אלא בעד תאמל ותצפח ולד̇לך לים ינשט אליהא כל טבע. פלהד̇ה אלעלה̈ כתב אלחכים הד̇א אלפצל ליצבר טאלב אלחכמה̈ ויקול לה לא תט̇ן אנך מן אול מא תעני בהא תג̇ד נפעהא ותלתד̇ בהא בל אצבר פאן להא מקדמאת תעבה̈ פאד̇א ענית בהא וצלת בעד ד̇אך אלי ראחה̈ ולד̇ה̈ וסרור דאים. ואנמא מת̇ל אלחאסה̈ ואלחכמה̈ פי סרעה̈ אלאלתד̇אד̇ ובעדה כמלך קצד בנא קצר אלד̇י יאכ̇ד̇ אלפעלה̈ ואלרוזנאריין פי כל יום אג̇רתהם וינתפעון בהא עלי סרעה̈ ואלמלך פהו לא ינתפע בקצרה אלי מד̇ה̈ מן אלזמאן חתי תתם צנעתה לכן אלמלך אד̇א תם קצרה דאם לה אלנפע ואלסרור וכאן חיניד̇ ג̇מיע מנאפע אלפעלה̈ קד תקצ̇י. וקאל פי אכ̇ר אלפצל אן אלחכמה̈ אד̇א דכ̇לת פי קלב אלאנסאן צארת לה כאלחאפט̇ תחפט̇ה מן אלכ̇טא הו קולה מזמה תשמר וגו׳[1]).

12 יחפט̇אנך[2]) מן טריק סו ורג̇ל מתכלם בתקלב: 13 ואלתארכ̇ין
סבל אלמסתקים ואלד̇אהבין פי אלטרק אלמט̇למה̈: 14 ואלסאר̇ין
בעמל אלשר והם יג̇ד̇לון באלתקלב פיה: 15 ואלד̇ין סבלהם עסר̇ה̈
ראיגון פי מסאלכהם: 16 וינג̇יאנך מן אמראה̈ אג̇נביה̈ וגריבה̈ לינה̈[3])
אקואלהא: 17 אלתארכה̈ אלוף צבאיהא ועהד רבהא קד נסית̇:
18 וקד כ̇פצ̇ת אלי אלמות ביתהא ואלי אלהאלכין מסאלכהא: 19 פכל
דאכ̇ליהא לא ירג̇עון ולא ידרכון סבל אלחיוה̈: 20 לקבל אן תסלך
פי טריק אלג̇יאד וסבל אלצלחין תחפט̇הא:

ג̇עלת פי אול אלקצה̈ יכ̇לצאנך לאני כנת אנתהית פי אלתפסיר אלי מזמה ותבונה פבדאת באלעטף עליהמא פקלת יכ̇לצאנך וכד̇לך ינג̇יאנך. פממא בסטה אלתכ̇ים

[1]) ביאור: כונת הפרשה להורות שראוי לאדם לקנות החכמה בלמידה ואח״כ ידרישבה בעיון ובבחינה ובהתאחדם יחד יגיע אל חפצו והשם יתן לו החכמה באמצעית החקירה ותשמח בה הנפש כמו שישמח הגוף בתענוגיו רק ההפרש בין שמחת הנפש ושמחת הגוף שהראשונה לא תבא אלא אחר יגיעה אבל היא קיימת והשנית תבא במהרה ותכלה במהרה וזה דומה למלך שבנה פלטין והוא לא יהנה בו אלא אחר שנגמרה המלאכה והפועלים יקבלו את שכרם בכל יום אבל אחר זה אין להם עוד תועלת במה שבנו. ואמר בסוף הפרשה שאחר שבאת החכמה בלב האדם תהיה לו כשומר להצילו מן החטא.

[2]) בפירושו תרגם המלה הזאת יכ̇לצאנך.

[3]) כ״י ב׳ לינת.

ב

1 יא בני אן קבלת כלאמי וכנזת וצאיאי ענדך: 2 ואצגית
ללחכמה אדנך ומלת קלבך ללפהם: 3 ואן דעות באלדהן ואעלנת
צותך ללפהם: 4 וטלבתהמא כטלב אלפצה וכאלדפאין פתשת עליהמא:
5 חיניד תפהם תקוי אללה ומערפה אללה תגד: 6 לאן אללה מעטי
אלחכמה ומן קולה אלמערפה ואלפהם: 7 ויכנז ללמסתקימין אלפקה
והו מגן[1]) ללסאלכין פי צחה: 8 יחפט סבל אלחכם וטרק אבראה
יחרסהא: 9 וחיניד תפהם אלעדל ואלחכם ואלמסתקים וכל מסלך
גיד: 10 אדא דכלת[2]) אלחכמה פי קלבך ולדת אלמערפה לנפסך:
11 צארת אלהמה תחרסך ואלפהם יחפטך:

גרץ הדא אלפצל הו אן אויל אלעלום אכתסאב ותמאמהא בלאטר ותמייז ולדלך צדר אולא בני אם תקח אמרי וגו׳. תם קאל אם תבקשנה ככסף וגו׳ תם קאל אדא פעלת יא טאלב אלחכמה הדין אלאמרין אז תבין יראת יי׳ וגו׳

ואם לא תקנו ובא לידי חולי ימהר לרפא אותו קודם שיחזק כאבו וינקה את גופו מן הזוהמא וממותריו ואם המתין עד שגבר החלי באחר מאיבריו יכרת האבר או יכווה קודם שיתפשט החלי בכל גופו. ובדברי אמונה ירגיל אדם עצמו בקיום המצוות עד שיהיה כאילו לא ידע מהות הרע ותהית לו עשיית הטוב כטבע שני ואם ירגיש שיצרו תוקפו ימנע עצמו מן הרע בהתרחקו ממנו כמו יוסף עם אשת אדוניו או בשבועה כמו שנשבע דוד שלא יהרוג את שאול ואם התחיל לחטוא יסור מהרה מחטאיו ואם נשתקע בהם יעשה תשובה ולא יחטא עוד. והארבעה אופנים האלה נמצאים גם כן בממשלת המלך שבתחלה ישים במדינות צבא ושרים נאמנים ואחר זה יבקש תחבולת כשיכינו המורדים את חילם ואחר זה כשיעשו מלחמה עמו ובסוף כשגברו אויביו אם נתרשל ולא עשה כלום. וכן במשא ומתן של התגרים ואצל החכמים במחלקותן שיהיו זהירים בהקדמותיהם ושיבקשו התבולות להשמר מן טענות המתנגדים ולהשיב על הטענות כשבאו וכן אחר שנפסק הדין. והנה בכל אלה הדברים שהמשלנו להם דברי האמונה אף המדרגה האחרונה מתקבלת אבל בדברי האמונה עצמם המדרגה האחרונה שהיא התשובה אינה פחותה ובתנאי שתהיה שלמה. וכנגד אלו הארבעה אופנים נתן שלמה ארבע מדרגות למאמר החכמה אם שתכריז בשוקים או שתתן קולה ברחובות או שתקרא במצרי החוצות או שתדבר בפתחי הבתים שכל אחד מאלו ארבעה מקומות יותר רחב מהנזכר אחריו והקול הולך ומתמעט ואחר זה גינה בעלי האופנים האחרונים וקרא פתי למי שלא שמר עצמו ממה שהיה צריך להזהר ממנו וקרא לץ למי שלא ישגיח עד שתתחיל עליו הרעה וקרא כסיל למי שלא נזהר עד שנגמרה עליו הרעה לפי שלא שם לבו על המדרגות הקודמות. והשווה אחרית עזיבת ההנהגה לשני דברים והם איד שהוא מורה על הצרות הבאות בעולם הזה ופחד שהוא מורה על העונש הבא מאת ה׳ על החטאים והעד שביאור שתי מלות אלו הוא נכון שהמשיל כאן איד בסופה ופחד בשואה ומדרך המקרא לדמות צרות העולם הזה בסופה ועונש העולם הבא בשואה. ואם יעזוב הכסיל כל ההנהגה יקרא אל החכמה ולא ימצאנה והחולה יאבד את גופו והמלך את ממלכתו והסוחר את ממונו והמתוכח חבירו יגבר עליו. והיותר קשה מכולם שיתמיד האדם על פשעיו ושלא יעשה תשובה. והזכיר כאן ההבטחה באמרו תשובון ר״ל אם תשובו וגו׳ וההפחדה באמרו יען קראתי וכו׳ וקיים בהבטחה ושמע לי וכו׳ וענין זה שהחכם היודע לנהג עצמו בעולם הזה ישכן בטח מצרות העולם ובדברי האמונה לא יפחידהו המות ולא יגור מהכנס בעולם הבא.

[1]) כ״י ב׳ כאלתרס.

[2]) כ״י ב׳ וצלת.

תרכה[מ]א מע אלתדביר אלמעי סמי כסיל אד̇ נ̇הל ת̇לת̇ טבקאת וכמא הד̇א אלכלאם פי אמור אלדניא משאהדא כד̇אך הו פי אמר אלדין מעקולא ולד̇לך ישבה עאקבה̈ תרך אלתדביר וסוה(א) בשיין איד ופחד פאמא איד פהי אלמציבה̈ אלדניאיה̈ כמא קאל קרוב איד מואב לבוא ורעתו מהרה מאד (ירמיה מ״ח ט״ז) וקאל אל תבא בשער עמי ביום אידם (עובדיה י״ג) ואל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו (שם) ואל תשלחנה בחילו ביום אידו (שם) ואשבאה ד̇לך כת̇יר פמן תרך תדביר אלדניא חל בה ד̇לך כמא קאל גם אני באידכם אשחק. ואמא פחד פהו עקאב אללה לתארכי אלדין כמא קאל פחדו בציון חטאים (ישעיה ל״ג י״ד) ואיצ̇א שם פחדו פחד וגומר (תהלים נ״ג ו׳) ומא אשבה ד̇לך פמן תרך תדביר אלדין חל בה ד̇לך כמא קאל אלעג ביום פחדכם. ויויד תפסיר איד אנה פי אמור אלדניא אד̇ שבהה בסופה וקאל ואידכם כסופה יאתה כמא סבילה אן ימת̇ל מצאיב אלדניא ויקול בסער ביום סופה (עמוס א׳ י״ד) ואיצ̇א וגלגליו כסופה (ישעיה ה׳ כח) ומא אשבההמא ויקוי תפסיר פחד אנה פי אמר אלאכ̇רה̈ אד̇ שבהה בשואה וקאל בבא כשואה פחדכם כמא ישבה יום אלקיאמה̈ אד̇ יקול ומה תעשו ליום פקדה ולשואה ממרחק תבוא (שם י׳ ג׳) וקאל פי אלט̇אלם תבאהו שואה לא ידע (תהלים ל״ה ח׳) ואמת̇אל ד̇לך. פאן אנסאק אלאנסאן מע ג̇הלה חתי יהמל הד̇ה אלארבעה̈ תראביר כלהא טלב אלחכמה̈ בעד ד̇לך פלם יג̇דהא כמא תקול באלמת̇ל אז יקראנני ולא אענה וגו׳. פאן כאן אלתדביר פי טב פסד אלג̇סם ואן כאן פי מלך זאל ואן כאנת תג̇ארה̈ כ̇סרת ואן כאן פי ג̇דל גלב צאחבה. ואצעב מן ד̇לך אג̇מע אן כאן פי דין ופאתתה אלתובה̈ איצ̇א פיבשר בטול אלעקאב. וג̇על פי הד̇א אלמוצע תרגיב ותרהיב פאמא אלתרגיב פבקולה תשובו לתוכחתי וגו׳ באצ̇מאר אם תשובו לתוכחתי ואלתרהיב פהו יען קראתי ותמאנו אלי אכ̇ר אלקצה̈ מא כ̇לא ושמע לי ישכן בטח פאנה מנצ̇ם אלי אלתרגיב. ופסרת הנה אביעה סארוי לאן הד̇ה מן אלאלפאט̇ אלעויזה̈ אלתי ליסת מסתפיצ̇ה̈ אן אלסין אלמואדה̈ פי אלועד מקאמהא פי אלעבראני הן והנה[1]) אן יקול הנה ישכיל עבדי (ישעיה נ״ב י״ג) הנה יום יי׳ בא (שם י״ג ט) הן גוי לא תדע תקרא (שם נ״ה ה׳) ואשכאל ד̇לך כת̇יר. וכמא רוע אלחכים וכ̇וף אלגאפל עןן אלתדביר במא יחל בה מן סו תדבירה גפלה̈ כמא קאל כי משובת פתאים וגו׳ כד̇אך קדר אלמסתעמל אלתדביר פי אמר אלדין ואלדניא כמא קאל ושמע לי ישכן בטח וגו׳ פמן דבר אמר דניאה אמן אלעואקב פי מלכה או תג̇ארתה או טבה או ג̇דלה ומן כאן חד̇ר מן אמר דינה לם יהלה אלמות ולא אלקדום עלי אלאכ̇רה̈[2]).

[1]) לפי דעתנו הגאון רצה לומר שאין משתמשין הרבה באלו תמלות בענין הסין הערבי שתורה על העתיד לחיות כי על הרוב אלו המלות מורות על מה שנמצא עתה.

[2]) ביאור: אמרו תרכה נגזר מן הרנה והוא המכריז. ואמרו שלות מלשון שלו בארמית. ואמרו פרי דרכם ענינו פרי דעותיהם. הנה ענין זאת הפרשה בהנהגת הדברים מראשיתם עד סופם שהמשתדל בה תהיה הצלחתו שלמה והמתרשל בה יפול ברעה. וההנהגה היא על ארבעה אופנים הראשון שלא יעשה אדם דבר שיכריחהו לתחבולה להנצל ממנו והשני שיבקש התחבולה אחר שעשה את הדבר וקודם שתבוא עליו הרעה והשלישי שיבקש התחבולה בעת שהרעה באה והרביעי שיבקש התקון אחר שנפסד ענינו וכל אחד מאלו האופנים יותר משובח מהאופן שלאחריו וכל אחד מהם יחלק לשני חלקים והם ההנהגה בדברי האמונה וההנהגה בדברי העולם. והמשל לדברי העולם כגון שיהיה האדם יודע בטבע המאכלים והרפואות וישמור בריאות גופו בשווי כחות מזגו ואם לא שת לבו על זה וגבר אחד מן המזגים ימהר לתקן גופו כדי שלא יחלה

פאחתאג̇ אלי חילה̈ מע ומת̇לה מן אמור אלדניא מן אהמל תדביר ג̇סמה חתי יט̇הר פיה בעץ̇ אלאלאם[1]) אלד̇י אן הו תרכה אל אמרה אלי עטב ופסאד פאלוג̇ה פי ד̇לך אן יבאדר קבל אן יסתחכם אלוג̇ע פיעאלג̇ה ויסתנט̇ף בלתה או פצ̇לה. ומת̇לה מן אמור אלדין מן אהמל מג̇אנבה̈ אלמעאצי חתי אל בה אמרה אלי אן אבתדא פיהא פאלצואב אן ירג̇ע ען קריב קבל אן תבעד עליה אלמסאפה̈ ופי מת̇ל ד̇לך יאמר אללה ויקול המלו לה׳ והסירו ערלות לבבכם איש יהודה ואיש ירושלם פן תצא כאש חמתי (ירמיה ד׳ ד׳). ואלראבע הי חילה̈ בעד והי אלתלאפי אלד̇י יתלאפי אלאנסאן מא קד עמלה ומת̇אלה מן אמור אלדניא מן בדא בה מרץ̇ פתרכה חתי אסתחכם פלא חילה̈ לה אלא קטע אלעצ̇ו או אלכי̇ או אלבט פאלאצלח אן ימתת̇ל ד̇לך ולא יצ̇ר בג̇מיע ג̇סדה. ומת̇לה מן אלאמור אלדיאניה̈ מן אסרף פי אלמעאצי חתי ג̇מרתה פלא חילה̈ לה אלא אלתובה̈ בל הי אצלח מן אלתמאדי פי אלכ̇טא ופיה יקול רב לכם מכל תועבותיכם בית ישראל (יחזקאל מ״ד ו׳). והד̇ה אלארבעה̈ צ̇רוב אלתי וצפנא אסתעמאלהא פי אלטב כד̇לך אסתעמאלהא פי אלמלך ואלסלטאן פאמא אלאחתראז פהו שחנה̈ אלמדן באלעסאכר ואלא יעקד לוא אלא ללאמנא מן אלנאס ומא נחי הד̇א אלנחו. וחילה̈ קבל פהו כמא ישער אלמלך בשאר יקצד אלכ̇רוג̇ עליה וחילה̈ מע פהי מע כ̇רוג̇ה באלחרוב ואלמלאחם וחילה̈ בעד פהי בעד אלהזימה̈ אן אהמלת אלאמור חתי תכון. ולכל ואחד מן הד̇ה שרוח נכ̇תצר דון שרחהא לילא נטול. וכד̇לך אסתעמאל הד̇ה אלארבעה̈ צ̇רוב פי אמור אלתג̇ארה̈ עלי מא יעמלה אלאסתאד̇ון פיהא לא אטול. ואסתעמאלהא פי אלג̇דל איצ̇א ואלנט̇ר בין ואצ̇ח ויעלמה אלנאט̇רון מן אלאחתראז באלמקדמאת אלתי תחפט̇ אלמד̇אהב ודון ד̇לך ענד אלשעור באלטען אנה ירד ודונהמא אד̇א הו ורד ודון אלג̇מיע בעד אלאנקטאע. פאי פן מן הד̇ה אלפנון אעני אלטב ואלמלך ואלתג̇ארה̈ ואלג̇דל וצ̇ענאה מת̇לא ושבהנא בה חוארת̇ אלדיאנה̈ כאן[2]) ג̇איזא גיר מסתנכר בל אוצ̇ע אלאבואב מן אמור אלדיאנה̈ אלד̇י הו אלתובה̈ לא[3]) יכון כ̇סיסא נט̇יר הד̇א אלבאב מן גירה בעד אן תכון אלתובה̈ (תובה̈) נצוחא והו אלצ̇מאן אלא יעאוד אלכ̇טא. פלמא כאן ללתדביר הד̇ה אלארבע מנאזל ג̇על שלמה לט̇הור אלחכמה̈ ומכ̇אטבתהא ארבע מנאזל אלאול פאלאול אקוי. קולה חכמות בחוץ תרנה תלקא אלאחתראז לאן אלמנאדי ינד̇ר באלשי קבל כונה לד̇לך קאל תרנה. וקולה ברחובות תתן קולה באזא חילה̈ קבל אלד̇י אלאמר חינ̇יד̇ ואסע כאלרחבה̈ אלואסעה̈ ואלצות לה בעד אלאעלאן. וקולה בראש המיות תקרא מקאבל תדביר מע אלד̇י קד צ̇אק אלאמר פיה כצ̇יק אלאזקה̈ ולים פיה תתן קולה. ואלראבע בפתחי שערים יחאד̇י תדביר בעד אלד̇י הו אצ̇יק אלג̇מיע כפתח באב אלמנזל אלד̇י הו אצ̇יק מן אלזקאק ולים פיה אלא קול פקט אמריה תאמר לא תקרא ולא תתן קולה פכיף תרנה פאעלמנא אן אלאול פאלאול אפצ̇ל. ת̇ם ד̇ם אלת̇לאת̇ה̈ תדאביר אלמתאכ̇רה̈ באן סמי אצחאבהם פתאים ולצים וכסילים. פמן תרך אלאחתראז סמי פתי לאנה גפל ען שי כאן יג̇ב אן יתנבה לה ומן תרכה ותרך אלתדביר [אלקבלי] סמי לץ̇ אד̇ יתדאהא ויתק בראיה ומן

---

[1]) בכ״י אלאלם.

[2]) נראה שחסרו כאן איזה מלות שענינם גם האחרונה שבמדרגותם.

[3]) בכ״י אלא.

עט̇תי סארוי לכם ראיי ואער̈פכם כלאמי: 24 לאג̇ל מא דעותכם
פאביתם ומדדת ידי ולים מצג מנכם: 25 ואג̇ד̇בתם ג̇מיע משורתי ועט̇תי
לם תשאו: 26 אנא איצ̇א אצ̇חך בתעססכם ואהזו במג̇י מא פזעתמוה:
27 ואד̇א אקבל כאלדוי̈ פזעכם ותעסכם כאלזובעה̈ יאתי וחל̈ בכם
אלצ̇ר̈ ואלצ̇יקה̈: 28 חינד̇ ידעונני ולא אג̇יבהם ויטלבוני ולא יג̇דונני:
29 בדל מא שנו אלמערפה̈ ותקוי אללה לם יכ̇תארו: 30 ולם ישאו
משורתי ורפצ̇ו ג̇מיע עט̇תי: 31 פליאכלו מן ת̇מרה̈ מד̇אהבהם ומן
משוראתהם ישבעון: 32 לאן עתיאן אלג̇פל יקתלהם וזל̈ה̈ אלג̇האל
תבידהם: 33 ומן קבל מני יסכן ואת̇קא ומודעא מן פזע אלשר̈:

פסרת תרנה תנאדי לאני צרפתה מן קולה ויעבר הרנה במחנה (מ״א כ״ב ל״ו) אלד̇י הו אלמנאדי. ואשתקקת ושלות מן קולה די יאמר שלו (דניאל ג׳ כ״ט) אלד̇י הו זלה̈ בלגה̈ אלתרגום. ופסרת מפרי דרכם מד̇אהבהם מת̇ל היטיבו דרכיכם ומעלליכם (ירמיה י״ח י״א) ואשבאהה. נרג̇ע הד̇ה אלקצה̈ אלתי פסרת נצהא פי אלתדביר ואלאסתעדאד מן אואיל אלאמור אלי אואכ̇רהא פאן אלענאיה̈ בד̇לך הי אלסעאדה̈ אלתאמה̈ ואהמאל ד̇לך ואנפאלה נאיה̈ אלשקא. ואלתדביר עלי ארבעה̈ צ̇רוב כל ואחד מקדם אג̇ל ואצלח מן אלמוכ̇ר בעדה פאלאול תרך אלדכ̇ול פימא יחתאג̇ אלי חילה̈ ליתכ̇לץ מנה. ואלת̇אני אלתמאס אלחילה̈ בעד אלדכ̇ול פיה קבל ורוד אלאפה̈. ואלת̇אלת̇ טלב אלחילה̈ מע חדות̇ אלאפה̈. ואלראבע טלב אלאצלאח בעד אלאפסאד והו אצ̇עפהא ואכ̇סהא וכל ואחד מן הד̇ה ארבעה̈ צ̇רוב ינקסם קסמין תלקא אמור אלדין ואלדניא. וקד ינבגי אן נצ̇ע להא מת̇אלאת מן אלקסמין ג̇מיעא ונקול אן מת̇אלהא מן אמור אלדניא אמא אסתדפאע אלחאג̇ה̈ אלי אלחילה̈ פהו כאלאנסאן אלבציר בטבע אלאג̇ד̇יה̈ וקוי אלאדויה̈ וצלאח אלריאצ̇ה̈ פהו ידבר ג̇סמה במא יסתדפע בה אלעלל אן תחדת̇ פיה במא יעדל אלמזאג̇ חתי לא תעלו מנה כיפיה̈ עלי כיפיה̈ ומת̇לה מן אמור אלדין אלעבד אלעאלם במא אמרה אללה ונהאה אלד̇י ירוץ̇ נפסה ריאצ̇ה̈ אלטאעה̈ ויעודהא פעל אלכ̇יר חתי יציר להא ד̇לך כאלטביעה̈ אלת̇אניה̈ פקד אמן אן יגלב[1]) שרהה או נצ̇בה או איה̈ כאנת מן דואעיה עלי דינה וקד צאר כאנה מא יערף̇ אלשר ופי מת̇לה יקול לבב עקש יסור ממני וגומר (תהלים ק״א ד׳). ואמא חילה̈ קבל פמת̇להא מן אמור אלדניא כמן לם יען בתעדיל כיפיאת מזאג̇ה חתי שב בנלבה̈ אלדם פלמא שער בד̇לך תכ̇וף אן תנצב̇ אלי בעץ̇ אלאעדא פתחדת̇ אחמאמא[2] או מא אשבה ד̇לך ממא שאנהא אן תפעלה פבאדר בתנקיצהא או בתטפיתהא. ומת̇ל מן אלאמור אלדיאניה̈ מת̇ל מן לם יטבע נפסהא באלעאדה̈ עלי אלאשמיזאז מן אלמעאצי לכנה למא חס באלמעציה̈ אנהא תחצ̇ר בין ידיה אעתצם וקטע אלמאדה בבעד או בימין או במא אשבה ד̇לך ממא יחסמה ען פעלה כמא חסם דוד אלטמע בקתל שאול בקולה חי יי׳ כי אם יי׳ יגפנו (שמואל א׳ כ״ו י׳) וכמא דפע יוסף̇ טמע סידתה באלהרב אד̇ קאל וינס ויצא החוצה (בראשית ל״ט י״ב) ומא שאכל ד̇לך. ואמא חילה̈ מע פהו למן תרך אלאמרין אלאולין והמא אלאחתראז וחילה̈ קבל

[1]) בכ״י יבלג.
[2]) בכ״י אהאמא.

אלאסד אד׳ יקול עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקומו לשום ארצך לשמה ועריך תצינה מאין יושב (ירמיה ד׳ ז׳) לפלטת מואב אריה ולשארית אדמה (ישעיהו ט״ו ט׳) הנה כאריה יעלה מגאון הירדן אל נוה איתן כי ארגיעה אריצם (ירמיה נ׳ מ״ד) וישבההם איצא באלנסור אד׳ יקול ישא יי׳ עליך גוי מרחוק וגו׳ (דברים כ״ח מ״ט) הנה כנשר יעלה וידאה וגו׳ (ירמיה מ״ט כ״ב) יעופו כנשר חש לאכול (חבקוק א׳ ח׳) ואשבאה דלך. ובעד מא וצף לה עאקבתה(א) ירסם פי דלך ארבעה פואסיק אתנאן תנביה ואתנאן מתל פאלאול ואלתאלת תנביהאן קאל פיהמא כי רגליהם לרע וגו׳ והם לדמם וגו׳ מגמועהא אנהם יסארעון ליספכו אלדם יטנון אן דם גירהם הם יספכון ואנמא הי דמאוהם ואנפסהם במא קד אוקעו אנפסהם פי שדיד עקאב אללה אלדי לא יכלצהם מנה אצעאף דלך אלתואב אלדי בסבבה הם יקתלון כמא קאל כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת יי׳ (יחזקאל ז׳ י״ט). ואלפסוק אלתאני ואלראבע המא אלאמתאל קאל פיהמא כי חנם וגו׳ כן ארחות וגו׳ מולפהמא אן אנתראר אלאנסאן באלטלם יראה אלעקל אנה מואז לאנתראר אלטאיר באלחב פיוקעה פי אלפך. ודלך אן אלטאיר אלדי הו בעל כנף יחסב אן אלחב אלדי פי אלשרך נצב מגאנא פינקץ עליה ולים יעלם אנה אנמא געל ליאכד נפסה כדאך אלמאל אלחראם ואלטמע יתוהם אלאנסאן אנה יכתסבה מגאנא ואנמא בנפסה יכתסב דלך את נפש בעליו יקח וקד קאל פי אלזנא מתל הדא כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא (משלי ז׳ כ״ג). וקד וגדנא פי מואצע מן אלמקרא פואסיק לא תנעטף עלי אלאקרב[1] אליהא בל עלי אלדי קבלה כמא קאל עיני ה׳ אל צדיקים ואזניו אל שועתם פני יי׳ בעשי רע צעקו וה׳ שמע (תהלים ל״ד ט״ז—י״ח) הדא נסק אלמכתוב ואמא נטאם אלמקצוד פהו עיני יי׳ אל צדיקים צעקו וי״י שמע פני יי׳ בעשי רע. וכדלך האהנא אלתרתיב אלמראד כי רגליהם והם לדמם יארבו וגו׳ כי חנם כן ארחות. ופסרת מזרה הרשת מבסוט לאן אלאצל תדריה ולמא לם תטלק אללגה אלמכרג אליהא דלך עלי אלשרך נקלתה אלי אלבסט[2]. תם קאל

20 אלחכמה תנאדי פי אלסוק ופי אלרחאב תעלן צותהא:
21 ופי רוום אלאזקה תדעו ופי פתוח אלאבואב פי אלקריה תקול
אקואלהא: 22 אלי מתי יא גפל תחבון אלגפלה ואלדהאה קד תמנו
אלדהא לאנפסהם ואלגהאל ישנון אלמערפה: 23 ואן רגעתם אלי

---

[1]) בב״י אלקרב.

[2]) ביאור: סיפר החכם בזאת הפרשה מה שיעורר את האדם להרע לגנוב ולרצוח והוא תאותו לתענוגי העולם הזה ובזה ירגיל את נפשו להרוג ולגזול עד שירחיק ממנה החנינה והרחמים שהם בטבעו ויהיה כקבר שאינו מתאבל על המת הנקבר בו וזה נראה לעין ממדות הרשע שהוא אכזרי כאריה טורף או כנשר אשר יטוש עלי אכל. ואחר זה מביא החכם ארבעה פסוקים חצים הערה וחצים משל והראשון והשלישי הערה שהרוצח חושב שהוא ממית אחרים והוא הורג ומאבד את נפשו לפי שהאל יעגישהו והשני והרביעי משל שהרשע הוא כצפור הרואה גרגרים על הרשת ויחשוב שהם ניתנו לו חנם וימהר לאכלם ויפול בפח. וחילוף סדר הפסוקים נמצא הרבה במקרא. ותרגמתי כאן מזרה בלשון פרושה מפני שאי אפשר לומר בלשון ערבי על הרשת שהיא מזורה (ר״ל לשון זרייה נופלת על התבואה ולא על הרשת).

ואמך ותורתם ואל תטשם. וקולה כי לוית חן וג׳ אראד בה אן אלעלם ואלדין גמיעא המא זין אלאנסאן פי אלדארין גמיעא כמא יתזין באללוא ואלעקוד. פאמא פי דאר אלדניא פהו מא יפוע אלנאס אלי אלעלמא ענד כל נאיבה ויקבלון ראיהם ומשורתהם ופתיאהם ויחקרון אלגהאל ויכסונהם. ואמא פי אלאכרה פאן אלמתיב עז וגל יגאזיהם באחסן אלגזא עלי מא כדו ושקו חתי שחדו אפכארהם ותחפטו כתבה ועקלו ען[1]) אמרה ונהיה פכיף אנהם אצאפו אלי דלך אסתצלאח אלנאס לטאעתה ואסתרדאדהם מן אלכטא[2]). תם קאל

10 יא בני אן כדעוך אלכטאון פלא תש[3]) דלך: 11 באן יקולו
תעאל מענא נכמן לדם נטאלע בריא מגאנא: 12 נהלכהם כאלתרי
אחיא וצחאחא כוארדי אלביר: 13 כל מאל עזיז נגדה ונמלא ביותנא
נהבא: 14 ואלק סהמך פי מא בינא וקסט ואחד יכון לגמיענא:
15 יא בני לא תמץ פי טריק מעהם אמנע רגלך מן סככהם: 16 לאן
ארגלהם ללשר תתאצר והם יסרעון לספך אלדם: 17 וכמא אן אלשרך
מבסוט מגאנא ענד כל די גנאח: 18 והם אנמא לדמאיהם יכמנון
ומטאלעון אנפסהם: 19 כדאך סביל כל טאמע טמע[4]) דאך נפס
צאחבה יאכד:

חכי אלחכים פי הדה אלקצה אלדואעי אלתי תדעו אלטאלמין אלי אלטלם ואלסרק ואלקתל והי אלכלב עלי אמור אלדניא ואלשרה אליהא ואלחכרה ואלסוף מן ערוצהא כמא קאל כל הון יקר נמצא. ואדא וצע אלאנסאן הדא פי פכרה ראיץ נפסה ריאצה אלאסתכלא באלאקדאם עלי קתל אלנפוס ואכד אלאמואל כמא קאל נארבה לדם חתי יצארע כלק אלחנה ואלרחמה אללדין פי טבעה ויקאומהמא ויציר כאלקבר אלדי לא תקאל עליה אלחנה למית ולא אלארתא כמא קאל נבלעם וג׳ והדא משאהד מן אכלאק אלטאלמין אנהם לא יחנון ולא ירתון למן יטלמוה כטבע אלבהאים אלמפתרסה ואלטאיר אלגארח כמא קאל פיהם הוי עיר דמים כלה כחש פרק מלאה לא ימיש טרף (נחום ג׳ א׳) וקאל אריה טורף בדי גורותיו ומחנק ללבאותיו וימלא טרף חוריו ומעונותיו טרפה הנני אליך נאם יי׳ צבאות והבערתי בעשן רכבה וכפירך תאכל חרב (שם ב׳ י״ג—י״ד). פאדא אלהם אלאנסאן נפסה אלטלם אסתגרק חנתה ורחמתה פי חנקה וקסותה וגלב טבע אלבהאים עלי אלנפס פמתל באלבהאים ולדלך תגדה ימתל פי אלכתאב מתל אלמלוך אלטאלמין באפתראס

---

[1]) בכ״י ענה.

[2]) ביאור: אמרו שמע בני וכו׳ טעמו שמע בני מוסר אביך ואמך ותורתם ואל תטשם מפני שהמוסר אינו מיוחד לאב והתורה אינה מיוחדת לאם וכן מנהג העבריים בכל מקום לחלק שני ענינים בין שני אישים אעפ״י ששניהם מוסבים אל שניהם. ואמרו כי לוית חן וגו׳ ענינו שהמדע והאמונה מקשטים את האדם בשני עולמות בעולם הזה מפני שבמאורעות יבקשו עצה מהחכמים ובעולם הבא השם נותן להם שכר אחר שעמלו ויגעו ללמוד תורתו ולשמרה ולהבינה וכל שכן אם הוליכו את האחרים בדרך ישרה והשיבום מן החטא.

[3]) בכ״י ב׳ וגו׳ תשא.

[4]) בכ״י א׳ טמעה.

באלחכמה ואלאדב אלא גאהל ודלך אן אלאדב מן אנכרה מן אלנאס פקד אבאח אלתעדי ואנמא יביח אלתעדי לאנה ענדה יסר אלמתעדי פאן כאן אלאמר עלי מא יקול אן כל שי יסר אלטבע פהו חכמה ומא יולמה פהו גהל פאן אלגור ואלתעדי יסראן אלטאלם ויולמאן אלמטלום פקד וגב אן יכונא חכמה וגהל מעא והדא אלקול פי גאיה אלגהל לא יטלקה אלא גאהל פקד תבין גהל מן אנכר אלאדב. וכדלך מן אנכר אלחכמה פקאל אני קד עלמת אן אלחכמה לא תנפע אד ליס להא חקיקה פקד אקר באן האהנא עלמא קד כשף לה חקיקה מא פיכון פציח קולה אן אלעלם יוגב חקיקה הי אן אלעלם לא יוגב חקיקה והדא מבאלגה פי אלגהל לא יקולהא אלא גאהל[1]. תם קאל

8 אסמע יא בני אדב אביך ולא תדר דלאלה אמך: 9 פאנהמא
לוא מן הואדה עלי ראסך ועקוד עלי גבבך:

מן עאדה אלעבראניין אן ינסבו שיין אלי שכצין במעני אנהמא גמיעא מנסובאן אלי כל ואחד. דלך כקול אללה עז וגל אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ״ז י״א) לם יגף מא אוגבה ללצדיק ען ישרי לב ולא מא אוגבה לישרי לב ען אלצדיק בל אלגמיע לכל ואחד מנהמא פיכון אלנטאם אור ושמחה זרועים לצדיק ולישרי לב כדלך האהנא לם יפרד אלאב במוסר ואלאם בתורה בל כלאהמא מנסובאן אלי אלאם ואלאב פיכון נטאם אלתפסיר שמע בני מוסר אביך

---

[1]) ביאור. קרא לזה הספר משלי לפי שהשכל ממשיל מה שנעלם מן הטבע למה שהוא גלוי לשניהם (ועיין פתיחה ד׳ 5) וחכמה היא מה שהוא ברור לשכל והמוסר מה שייסר בו השכל את הטבע ויזהירהו וזה יהיה בארבעה דברים. הראשון אמרי בינה וזהו הבחינה. השני לקחת מוסר וזהו שמיעה ולמידה והלמידה על ארבעה פנים והם הראשון השכל והוא מה שאמתתו ברורה מעצמו כמו חכמת החשבון והשני צדק והוא מה שילמד התלמיד בראיות נכוחות כמו חכמת ההנדסה והשלישי משפט וזהו עניני המצות וההזהרות השכליות והרביעי מישרים וזהו עניני המצות וההזהרות השמעיות. והדבר השלישי לתת לפתאים ערמה וג׳ שישתמשו בעיונים לקבוע אותם במחשבה לפי שהפתאים לא ישימו לבם עליהם (ועיין פתיחה ד׳ 8) והנער הוא היותר צריך לזה לפי שאין לו נסיון. הרביעי ישמע חכם וגו׳ וזה מוסב על כח השמירה וצריך שיחזור אדם תמיד על מה שכבר למד שישתמש בתחבולות שלא ישכח לימודו כמו כללי החכמים ומסורות הסופרים וחילוקי מאמרי הפילוסופים. והשכל יקריב אל הטבע מה שהוא רחוק ממנו בארבע דרכים וכל אחת מהם חזקה מן הקודמת לו והם הראשונה משל כמו משלי יותם ויואש מלך ישראל והם משלים המדברים במה שאינו בנמצא והשנית מליצה והוא פתרון המשלים שאפשר לבארם על פנים שונים וצריך לבחור מביניהם בפתרון האמת כמו שפתר יוסף לפרעה חלום שבע פרות וחלום שבע שבלים והחליף וסדרם ואמר שהפרות הטובות הן שאכלו השבלים הטובות וזה סימן לשני השבע והפרות הרעות הן שאכלו השבלים הרעות וזה סימן לשני הרעב וכן פתר המדיני חלום חברו ודניאל שני חלומות נבוכדנצר והשלישית דברי חכמים והם המשלים שימשול השם לבני אדם על יד נביאיו והם נותנים את פתרונם וכמו שסיפר נתן לדוד מעשה שני אנשים וכמו שסיפר השם על יד ישעיהו מעשה כרמו והרביעית חידות והם המשלים שימשול השם והוא בעצמו יבאר את ענינם כמו שמצאנו ביחזקאל הנשר אשר בלבנון. ואמרו יראת ה׳ ראשית דעת אין טעמו שיראת ה׳ קודמת לדעת אלא שהדבר הראשון שהדעת מחייבת את האדם בו והיותר הנכבד היא יראת השם. ואמרו ומוסר אוילים בזו ענינו שלא ימאס המוסר אלא האויל לפי שהוא אומר שהחכמה מה שישמח הטבע והכסילות מה שיכאיבהו ואיננו מבין שהחמס המשמח את העושק מכאיב את העשוק ויתחברו חכמה וכסילות בדבר אחד וזה נמנע והמכחיש בתועלת בחכמה אומר זה בחכמתו ומודה כן על מציאות חכמה אחת.

לם יאב דׄלך. ואלתׄאלתׄ לתת לפתאים ערמה והו אסתעמאל אלכׄאטר לאן גמיע מא תחצׄרה אלכׄואטר מן שאן אלאנסאן אן יכון גאפלא ענה קבל אנתצאבה פי אלאוהאם פלדׄלך קאל פיה פתאים ולקבהא[1]) בנהצׄהׄ לאנהא תנהׄץ[1]) אלפכׄר ותחרכה חתי ינול. ופצח פי הדׄא אלבאב בקול לנער לאן אלאחדאתׄ לם תמר עליהם אלתגׄאריב אלכתׄירהׄ פהם יחתאגון אלי פצׄל אסתעמאל אלכׄאטר ליקום דׄלך להם כאלכׄטוב אלמגׄרבהׄ. ואלראבע ישמע חכם ויוסיף לקח דׄלך קוהׄ אלחפטׄ ואלדׄכר והי תחתאג אלי סיאסתין אלאולי אן יכון אלמתעלם מע אזדיאדה פי כל וקת מן אלעלם לא ידע מדׄאכרהׄ מא תקדם מן דׄלך ופיהא יקול ויוסף לקח ואלתׄאניהׄ יחתאג אלי חיל ולטף ותדביר כיף יחרסהא חתי לא תנסא ודׄלך אלנואמע אלתי תפעלהא אלעלמא פאמא אלספרא פוצׄעו אלמאסראת ואשבאההא ואלפלאספהׄ קסמו כלאמהם אקסאמא. תׄם וצף עלם אלתקריב אלדׄי בה יקרב אלעקל ללטבע מא בעד ענה פקאל אנה יכון עלי ארבעהׄ צׄרוב משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. פאמא משל פהו כמא צׄרב יותם לאהל שכם הלוך הלכו העצים למשח עליהם מלך (שופטים ט׳ ח׳) וגׄמיע אלקצהׄ וכמא צׄרב יואש מלך ישראל מתׄלא לאמציה מלך יהודה החוח אשר בלבנון (מלכים ב׳ י״ד ט׳) וגׄמיע אלקצהׄ והדׄא אצׄעף אלאקסאם אדׄ כאן טׄאהרה לים כונה ממכנא אלבתהׄ. ואקוי מנה מליצה לתאויל אלאמתׄאל אלמצׄרובהׄ אלתי תחתמל וגׄוהא כתׄירהׄ פיקצד מנהא אלצחיח כמא תאול יוסף חלם שבע פרות ושבע שבלים (בראשית מ״א כ״ה כ״ז) ודׄאך באן חל אלתאליף וולפה תאליפא אכׄר פקאל שבע פרות טובות תאכל שבע שבלים טובות הדׄא ידל עלי כׄצב ושבע פרות רעות תאכל שבע שבלים רעות הדׄא ידל עלי גׄדב וכמא תאול אלמדיני חלם רפיקה אדׄ יקול והנה צליל לחם שעורים (שופטים ז׳ י״ג) וכמא עבר דניאל חלם נבוכדנצר אלאול ואלתׄאני. ואקוי מנה דברי חכמים והי אלאמתׄאל אלתי יצׄרבהא אללה עז וגׄל עלי יד אנביאה כקולה לדוד על יד נתן שני אנשים היו בעיר אחת (שמואל ב׳ י״ב א׳) וסאיר אלקצהׄ ואקתצׄאה אלחכם וכקולה על יד ישעיהו ען ישראל כרם היה לידידי (ישעיה ה׳ א׳) וסאיר אלקצהׄ ואקתצׄא אלאמׄהׄ אלחכם. ואקוי מן דׄלך וחידותם והי אלאמתׄאל אלתי יצׄרבהא אללה נסכׄתין אלמתׄל ותפסירה כמא יקול ליחזקאל בן אדם חוד חידה ומשל משל ואמרת כה אמר ה׳ אלהים הנשר הגדול וג׳ (יחזקאל י״ז ב׳, ג׳) תׄם פסר דׄלך אדׄ קאל אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה (שם י״א) וסאיר אלתפסיר פעלי הדׄה אלארבעהׄ אשיא יכון אלתמתׄיל ואלתאויל. ואמא קולה יראת יי׳ [ראשית דעת] פאנהמא לם יעניא בדׄלך אן אלתקוי אסבק מן אלמערפהׄ לאנה מן אלמחאל אן יכון תקוי בלא מערפהׄ ולכן מענאהמא פי דׄלך עלי מא רסמנאה אן אלמערפהׄ אול מא תוגׄבה ואגׄלתה ואשרפתה[2]) תקוי אללה גׄל גׄלאלה פכמא תקע ללאנסאן אלמערפהׄ פקד וקע לה וגׄוב אלטאעהׄ תלאותהא ועקיבתהא סוא. וקולה חכמה ומוסר אוילים בזו הו מן אקואלה אלחתם[3]) יעני בדׄלך לא יזרי

---

[1]) הגאון השתמש כאן בלשון נקבה ונראה שכיון ברעתו למלת אלכׄואטר ואפשר שצריך להיות גם בתחלה אלכׄואטר במקום אלכׄאטר.

[2]) ר״ל מה שתחייב החכמה קודם כל דבר הוא יראת ה׳ והחכמה תרוםם ותנשא אותו.

[3]) עיין בפתיחה דף 10.

[אלג̇ז אלאול מן כתאב טלב אלחכמה̈]

א

1 אמת̇אל סלימאן אבן דאוד מלך אל אסראיל: 2 לתעריף
אלחכמה̈ ואלאדב ותפהים אקואל אלד̇הן: 3 וקבול אלאדב אלעקלי
ואלעדל ואלחכם ואלמסתקים: 4 ואעטא אלג̇פאל אלנהצ̇ה̈ ואלחדת̇
אלמערפה̈ ואלהמ̄ה̈: 5 יסמע ד̇לך אלחכים פיזדאד בת̇̄א ואלפהם
יכתסב אלחיל: 6 לתפהים אלמת̇ל ואלפטנה̈ כלאם אלחכמא
ואחאדית̇הם: 7 תקוי אללה אול מא תאמר בה אלמערפה̈ אלחכמה̈
ואלאדב פאלג̇ה̄אל אזרוהמא:

לקב הד̇א אלכתאב באנה אמת̇אל עלי מא קדמנא אן אלעקל אד̇א הו קצד תאדיב אלטבע מת̇ל לה מא הו ט̇אהר ללעקל כ̇פיא ען אלטבע במא הו ט̇אהר להמא ג̇מיעא וקאל לה אן הד̇א מת̇ל הד̇א ולד̇לך אתבעה בקולה לדעת חכמה ומוסר. פאמא חכמה פהו מא ט̇הר ללעקל וצח ענדה ואמא מוסר פהו אלארב אלד̇י יודב הו בה אלטבע ויכפ̄ה ויעפ̄ה. פוצף אלחכים אן הד̇א יכמל באג̇תמאע ארבעה̈ אשיא. אלאול להבין אמרי בינה והו אלתמייז אלד̇י בה יפהם אלצואב מן אלכ̇טא. ואלת̇אני לקחת מוסר השכל והו אלקבול אעני אלתעלם וקד יסמי איצ̇א בד̇לך אד̇ יקול את כל דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך (יחזקאל ג׳ י׳) וקאל איצ̇א קח נא מפיו תורה (איוב כ״ב כ״ב). וג̇מע פי הד̇א ארבעה̈ אשיא השכל צדק ומשפט ומישרים פאמא השכל פהו מא יתעלמה אלמתעלם מן אלחכים מן אלאמור אלמעקולה̈ אלתי תקום בנפסהא כקסמה̈ אלעדד ואלמקאבלה̈ ואלג̇דר פאנהא תערץ̇ באנפסהא אן אלמאיה̈ תקאבל אלמאיה̈ ואן אלמאיה̈ נצף אלמאיתין. ומעני צדק הו מא יקבלה אלמתעלם בחג̇ה̈ עאדלה̈ אעני במסתכ̇רג̇ מן מחמול ומוצ̇וע כאלאשכאל אלהנדסיה̈ אלתי מנהא מא יעלם בחג̇ה̈ ומנהא באת̇נתין ומנהא בת̇לאת̇ ומא פוק ד̇לך. ומעני משפט מא יתלקנה אלמתעלם מן אלאמור אלדיאניה̈ אלתי יקצ̇י בהא אלעקל פיאמרה בכל מא קד גרסה אלבארי פי עקלה מסתחסנא וינהאה ען כל מא רכבה אלפאטר פי תמייזה מסתקבחא ולד̇לך סמי משפט. ומעני מישרים הי אלשראיע אלתי לא יוג̇בהא אלעקל ולא ימנעהא בל הי ענדה מסתקימה̈ אן ג̇א אלכ̇בר בפעלהא או בתרכהא

חכמה ולב אין. ואלת̇אני מחבה̇ אלחכמה̇ ואלאשתיאק אליהא פאן ד̇לך יעינה עלי תעלמה פיה יקול אהב מוסר אוהב דעת ופי צ̇ד̇ה יקול פורע מוסר מואס נפשו. ואלת̇אלת̇ לקא מוקף̇ יוקפה עליהא ומבצר יבצרה איאהא פי ד̇לך יקול הולך את חכמים יחכם וג׳ ופי תרכה יקול לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך. ואלראבע כפאיה̇ אלמכאסב ואלמעאיש חתי יכ̇לו אלקלב להא קאל פי ד̇לך הכן בחוץ מלאכתך וג׳. ואלכ̇אמס מדה̇ מן אלזמאן יחתאג̇ טאלב אלחכמה̇ אליהא ליצ̇ם פי כל ג̇ז מנהא כלמה̇ מן אלחכמה̇ אלי אכ̇רי קאל פיהא אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי. פמן סעד באג̇תמאע אלכ̇מסה̇ וכמאלהא פטובאה פאנה קד וקף̇ אלכ̇יר ואלרצ̇א והו לא מחאלה̇ יג̇ד אלחכמה̇ וינאלהא ופיהא יקול אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה.

ולב אין (משלי י״ז ט״ז). והשני שיאהב החכמה ושתחשוק נפשו בה לפי שזה יהיה בעזרו ללמדה ובזה אמר אוהב מוסר אוהב דעת (שם י״ב א׳) ובהפך זה אמר פורע מוסר מואס נפשו (שם ט״ו ל״ב). והשלישי שימצא רב שילמדהו וחכם שיחכימהו בזה אמר הולך את חכמים יחכם (שם י״ג כ׳) ובמי שאינו רוצה במלמד אמר לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך (שם ט״ו י״ב). והרביעי שיספיקו לו קיניו למחיתו כדי שיהיה לבו פנוי לחכמה בזה אמר הכן בחוץ מלאכתך וגו׳ (שם כ״ד כ״ז). והחמישי שיהיה לו הזמן הצריך למבקש חכמה כדי שיוסיף בכל עת חכמה על חכמתו בזה אמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי (שם ח׳ ל״ד). ומי שזכה לאלו החמשה דברים יחד בשלימותם אשרהו מפני שהאל נתן לו הטוב והחסד והוא בלי ספק ימצא החכמה ויגיע אליה ועליו נאמר אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה (שם ג׳ י״ג).

אנהמא מפתרקתאן והמא מתצלתאן קולה נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך הו מוצול במא קבלה מקלל אביו ואמו ידעך נרו באשון חשך ותכון נחלתה מדהשה פי אולהא ולא יברך לה פי עאקבתהא וכדלך את נפשע מקרית עז וכדלך בכל עת אהב הרע מתצלה במא קבלהא כמא סאפסר ענד תוסטי אלכתאב. ואלתאני עשר תעריף טאלב אלחכמה כיף יטלבהא פרד להדא אלבאב מקאלה כבירה מן דברי אגור בן יקה אלי אכר אלקצה. ואלדי דעאה אלי הדא הו אנה עלם מן טאלב אלחכמה אנה יקצד נחוהא בצראה וחדה פאדא הו כרג אליהא פגאה תחיר ולם ידר מא אלדי יצלח אן יכוץ פיה ויסל ענה ומא אלדי לא יצלח כדאך סן אגל אנה ליס ידרך. פעמד אלחכים אלי מא לא סביל אלי אלוקוף עליה מן [אלעלום] פקטעה ועזלה נאחיה וקאל ללטאלב לא תסל ען הדא פאן כוצך פיה תעב ושגל ודלך הו עלם אלאבדאע ואלאכתראע וטבע אלאשיא מן אלאצל. פקאל פי דלך אנמע אנה ללה עז וגל מתפרד בה ואן אלנאס אגמעין יעגזון ענה הו קולה כי בער אנכי מאיש וג׳ ולא למדתי חכמה וג׳ מי עלה שמים וירד וג׳ כמא סאשרח הדה אלפואסיק פי מואצעהא שרחא שאפיא. פלמא עזל אלחכים הדה נאחיה אלתפת חיניד אלי טאלב אלחכמה פקאל לה ולכן סל עמא בעד הדה אלחכמה ממא אמרך רבך ונהאך הו קולה כל אמרת אלוה צרופה וג׳ אל תסף על דבריו וג׳ וממא נקל אליך אבאוך בקול אל תלשן עבד אל אדניו אלי אכר אלקצה כמא סאשרחהא אדא וצלת אליהא אן שא אללה.

ולדלך לקבת הדא אלכתאב בכתאב טלב אלחכמה לאנה ימחץ טאלבהא אלנצח כיף יצל אליהא. ואקול יחתאג טאלב אלחכמה אלי כמסה אשיא בהא יחצל לה מראדה. אלאול אן יכון דכיא ודלך אן תכון קריחתה קאבלה ללעלום פיהא יקול שלמה בלב נבון תנוח חכמה ופי כלוהא יקול למה זה מחיר ביד כסיל לקנות

והם מחוברים הוא אמרו נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך (משלי כ׳ כ״א) והוא דבוק למה שקדם לו מקלל אביו ואמו ידעך נרו באישון חשך (שם כ׳) ותהיה נחלתו מבהלת וגו׳ וכן אמרו את נפשע מקרית עז (שם י״ח י״ט) וכן בכל עת אהב הרע (שם י״ז י״ז) מחוברים למה שקדם להם כמו שאבאר בתוך הספר. והשנים עשר הודעה למבקש החכמה איך יבקשנה והפריד לזה השער מאמר גדול מדברי אגור בן יקה (שם ל׳ א׳) עד סוף הפרשה. ומה שעוררהו לזה הוא שידע שהמבקש החכמה ידרוש אותה בשקידה ובחשק לבו ובצאתו אליה פתאום הוא מבולבל ואינו יודע איזהו דבר הוא טוב שישתקע בו ויחקרנו ומה שאינו ראוי לזה לפי שאי אפשר להגיע אליו. ועמד החכם על הידיעות שאי אפשר להשיגן והפרידם והרחיקם ואמר למבקש אל תחקור בהן מפני שאם תשתקע בהן תיגע לריק והן ידיעת היצירה והבריאה ועל מה הטבעו הדברים בתחלתם ובראשיתם. ואמר שכל אלו מיוחדות לאל יתברך לבדו ונמנעות מבני אדם והוא אמרו כי בער אנכי מאיש וגו׳ ולא למדתי הכמה וגו׳ מי עלה שמים וירד וגו׳ (שם ל׳ ב׳—ד׳) כמו שאבאר בביאור מספיק אלו הפסוקים במקומם. ואחר שהרחיק החכם אלו הידיעות פנה אל מבקש החכמה ואמר לו אבל תחקור על מה שאחר זאת החכמה וזהו על מה שצוה האל ועל מה שהזהיר ממנו והוא אמרו כי אמרת אלוה צרופה וגו׳ אל תסף על דבריו (שם ה׳—ו׳) ועל מה שמסרו לך אבותיך באמרו אל תלשן עבד אל אדוניו (שם י׳) עד סוף הפרשה כמו שאבאר אותה כשאגיע אליה אם ירצה הא׳.

לפיכך קראתי שם הספר הזה ספר דרישת החכמה לפי שהוא נותן למבקש החכמה העצות היותר טובות איך ישיגנה. ואומר שהמבקש החכמה צריך לחמשה דברים אשר בהם ימלא את חפצו. הראשון שיהיה לבו טהור וזה שיהיה טבעו ראוי לקבל הידיעות ובזה אמר שלמה בלב נבון תנוח חכמה (שם י״ד ל״ג) ואם אינו ראוי לזה אמר למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה

וגדה אלחכים והו מוגוד כת'אך בין אלנאס הו קולה עשיר ברשים ימשל וגו' וקולה חכם בעיניו איש עשיר פאן הד'ה מן אלחכים לא אמר ולא נהי ואנמא הו הכאיה' אלוגדאן קאל תרי אלמיאסיר עלי הד'ה אלצפה' וכד'לך קולה לא יחפץ כסיל בתבונה וג' צפה' אלמוגוד. ואלכ'אמס קול מכ'רגה מכ'רג אלעאם ומענאה כאץ' הו קולה מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וג' ושרחה כם מן ראע לצאחבה בצות עאל באלגדאה' פי דלגה והי לה ענדה פריה' מחסובה' יעני פי נפסה פיציר הד'א ואמת'אלה נט'יר אלפואסיק אלמכתוב פי אולהא יש מת'ל יש מפזר וג' יש מתעשר וג'. ואלסאדס קול הו חתם עלי כל חאל הו קולה מכסה פשע מבקש אהבה אד'א אכ'רג אלי אלתפסיר קיל לא יגטי אלג'רם אלא טאלב מחבה' מת'לה לחכם לב יקרא נבון לא יקאל פהם אלא לחכים. ואלסאבע קול יט'ן באנה כבר והו אמר או נהי הו קולה תועבת מלכים עשות רשע אנמא שרחה יג'ב אן יכרה אלמלוך עמל אלט'לם אן אלכרסי ית'בת בעדל וכד'י רצון מלכים שפתי צדק ויג'ב אן ירתצ'י אלמלוך אקואל אלצדק. ואלת'אמן תמת'יל שי גליל במא הו אדני מנה ואנמא מענאה אן הד'א אג'ל מן הד'א הו קולה מגדל עז שם ה' וג' שרחה אן אסם אללה אג'ל מן מג'דל עז אליה יחאצ'ר אלצאלח פינצר. ואלתאסע אצ'אפה' שי יקצד אעלאמנא איאה אלי שי הו משהור ענדנא ואלתסויה' בינהמא הו קולה שמן וקטרת ישמח לב וג' ועבארתה כמא אן אלדהן ואלבכ'ור אוכד לפרחה' אלקלב מן אחדהמא כד'אך משורה' אלצאחב אחלא מן משורה' אלנפס וחדהא. ואלעאשר קול יט'ן סאמעה אן ליס פיה אסתת'נא ופי[illegible] אסתת'נא מנטו הו קולה התרפית ביום צרה וג' מענאה אן אסתרכית פי יום צ[illegible] צ'אק קואך וכד'לך קולה לך מנגד לאיש כסיל וג' מענאה אהרב מן הד'א אלגא[illegible] ואלא פלן תערף שיא מן אקואל אלמערפה'. ואלחאדי עשר איתאן יתוה'ם אלקא[illegible]

מצוי כן בין בני אדם הוא אמרו עשיר ברשים ימשול וגו' (משלי כ"ב ז') ואמרו חכם בעיניו א[illegible] עשיר (שם כ"ח י"א) והחכם לא נתן באלו לא צווי ולא אזהרה אלא סיפר מה שהוא במציא[illegible] ואמר הנך רואה העשירים שזה תוארם וכן אמרו לא יחפוץ כסיל בתבונה וכו' (שם י"ח ב') ה[illegible] סיפור מה שהוא בנמצא. והחמישי מאמר הנאמר בלשון כלל וענינו ענין פרטי הוא אמרו מב[illegible] רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו' (שם כ"ז י"ד) וביאורו כמת יש אדם המברך את רעהו ב[illegible] גדול בבקר בהשכמתו והברכה נחשבת אצלו לקללה ירצת בו בלבו ויהיה זה הפסוק והדומים כמו הפסוקים המתחילים במלת יש כמו יש מפזר וגו' (שם י"א כ"ד) יש מתעשר וגו' (שם י"ג [illegible]) ודומיהם. והששי מאמר גוזר בהחלט הוא אמרו מכסה פשע מבקש אהבה (שם י"ז [illegible]) והוא כאלו אמר לא יכסה פשע כי אם המבקש אהבה וכן לחכם לב יקרא נבון (שם ט"ז כ[illegible]) לא יקרא נבון כי אם לחכם. והשביעי מאמר הנחשב להגדה והוא צווי או אזהרה הוא א[illegible] תועבת מלכים עשות רשע (שם י"ב) ביאורו חובה על המלכים לתעב מעשה רשע כי בצד[illegible] יכון כסאו וכמו זה רצון מלכים שפתי צדק (שם י"ג) חובה על המלכים שירצו בדברי א[illegible] והשמיני הדמות דבר יקר במה שהוא שפל ממנו והכוונה בו שזה יקר מזה והוא אמרו מג[illegible] עז שם ה' וגו' (שם י"ח י') ביאורו שם ה' הוא יקר ממגדל עז בו ירוץ צדיק ונשגב. והתש[illegible] סמיכות דבר שרוצה החכם ללמדנו אל דבר המפורסם אצלנו וההשואה ביניהם וזה אמרו ש[illegible] וקטרת ישמח לב וגו' (שם כ"ז ט') ופירושו כמו שהשמן והקטרת יחד יותר ראויים לשמח את ה[illegible] מאחד משניהם כן עצת רעהו יותר מתוקה מעצת נפשו לבדה. והעשירי מאמר שיחשוב הש[illegible] שאין דבר יוצא מכללו ויש תנאי בענינו הוא אמרו התרפית ביום צרה צר כחך (שם כ"ד [illegible]) וטעמו אם התרפית וגו' וכן אמר לך מנגד לאיש כסיל (שם י"ד ז') וטעמו לך מנגד לאיש כס[illegible] ואם לא בל ידעת שפתי דעת. והאחד עשר שני פסוקים שהקורא אותם יחשוב שהם נפר[illegible]

מא כאן מנהא מחאלא אן כאן תפכר פי גׄבר וכדׄלך תחקק מא כאן מנהא חקא ותבטל מא כאן מנהא באטלא אן כאן תפכר פי מעתקד כתׄר אלמחקקון ואלמצלחון אם קלו וכדׄלך אלמבטלון ואלמפסדון . . . .

. . . .

אלמסמועאת אטׄהרתהא פטׄהר פשהד אלאנסאן עלי דׄלך אלשי אנה הו אלמסמוע לא גירה ועלי הדׄא באקי אלחואס. כדׄלך פי אלעקל קוה̈ עאלמה̈ פאדׄא טאלעתהא אלאמור אלמעקולה̈ איקנת בהא וצח̄ ענד אלאנסאן אנהא הי לא מחאלה̈ אלמעקולה̈. פעלי הדׄא אלמתׄאל כל עלם פהו מכנון פי אלעקל ואנמא אלמראד באלתעלם ואלאכתסאב גׄמיעא ליטׄהרא דׄלך בעד אלאתׄארה̈ פאדׄא הו אנתצב ללעקל שהד עליה אנה אלחק. פלדׄלך גׄעל הדׄא אלכתאב ונטׄראה לינבהו עמא פי אלעקל ויקטׄו עלי מא כאן מגפולא ענה ופי דׄלך יקול הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב.

ווגׄדנא ענד אלרצד ואלאעתבאר הדׄא אלכתאב יצׄם אתׄני עשר מעני גׄלילה̈ מן אבואב אלחכמה̈. אלבאב אלאול אמר כביר הו קולה שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך כבד את ה׳ מהונך וג׳ ירא את ה׳ וג׳ ואשכאה דׄלך וילאימה אלנהי ען אלכׄטא הו קולה חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת ועבארתה אנתה יא בני אן תקבל אדׄבא יסהיך ען אקואל אלמערפה̈ וקולה אל תצא לריב מהר וג׳ אל תתהדר לפני מלך ומה אשבה [דׄלך]. ואלתׄאני אכׄבאר בעאקבה̈ צאלח אנה לכׄיר הו קולה תוחלת צדיקים שמחה וג׳ זכר צדיק לברכה וג׳ ומה שאכלהמא וינמאז אלי דׄלך אכׄבאר בעאקבה̈ אלטאלח אנהא שר [הו] קולה לא יכון אדם ברשע וג׳ כי לא תהיה אחרית לרע וג׳. ואלתׄאלתׄ אקאמה̈ שי טׄהר ללעקל מקאם שי טׄהר ללטבע אמא מחמוד כקולה ען אלחכמה̈ כי מצאי מצא חיים וג׳ ואמא מדׄמום כקולה ענהא וחטאי חמס נפשו וג׳. ואלראבע חכאיה̈ אמר

יבחר במה שהוא אפשר וימאס את הנמנע וכמו זה אם התבונן באיזו דעה יאמת מה שהוא אמת ויבטל מה שהוא בטל בין שיהיו רבים או מעטים האומרים שזה אמת וטוב או שקר ורע . . .

. . . .

[ואם היה הדבר מן] הדברים הנשמעים יגלה אותן [כח השמיעה] ויעיד האדם על זה הדבר כי זה הוא ששמע ולא זולתו וכן בשאר התושים. כמו זה יש בשכל כח יודע וכשיערכו לפניו הדברים המושכלים יאמיתם ויתברר לאדם שהם בלי ספק המושכלים. ועל זה הדמיון כל ידיעה מעונתה בשכל והכוונה בלימוד וההבנה היא רק שיגלו שניהם זאת הידיעה אחר שנתעוררה וכשהיא נצבה לפני השכל יעיד עליה שהיא אמת. ולפיכך חובר זה הספר והדומים לו להעיר האדם על מה שהוא בשכל ולעוררו על מה שלא שם לב עליו ועל זה אמר הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב (משלי ח׳ ה׳).

ומצאנו אחר הדרישה והחקירה שזה הספר כולל שנים עשר ענינים יקרים משערי החכמה. הענין הראשון הוא צווי גדול והוא אמרו שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך (שם א׳ ח׳) כבד את ה׳ מהונך (שם ג׳ ט׳) ירא את ה׳ וגו׳ (שם ז׳) וכיוצא בהן וכנגדו האזהרה מן החטא והוא אמרו חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת (שם י״ט כ״ז) ואמרו אל תצא לריב מהר (שם כ״ה ח׳) אל תתהדר לפני מלך (שם ו׳) והדומה לזה. והשני הגדה באחרית הצדיק שהיא לטוב הוא אמרו תוחלת צדיקים שמחה (שם כ״ח) והדומה להן וכנגדן הגדה באחרית הרשע שהוא לרע באמרו לא יכון אדם ברשע וגו׳ (שם י״ב ג׳) כי לא תהיה אחרית לרע וגו׳ (שם כ״ד כ׳). והשלישי הקמת דבר הנראה לשכל במקום דבר הנראה לטבע בין דבר משובח כאמרו על החכמה כי מצאי מצא חיים וגו׳ (שם ח׳ ל״ה) או דבר מגונה כאמרו עליה וחטאי חמס נפשו וגו׳ (שם ל״ו). והרביעי סיפור דבר שמצא החכם והוא

אליהא ופיה יאמר פי הדׄא אלספר ויקול שמע בני מוסר אביך וג׳ הט אזנך ושמע דברי חכמים. ואמא אלאכתסאב פהו אן יפרע אלמתעלם מן מעלמה אבואבא אכׄר מא לם יפצח לה מעלמה בהא ופיה יקול קדמאונא מבין דבר מתוך דבר. ודׄלך אן אלעלמא לא יצׄעון פי כתבהם אלמעאני אלשכׄציהׄ אלמגׄרדהׄ אלתי לא יבקא תחתהא מעאן אכׄר בל אנמא יצׄעון פי כתבהם אלאצול אלתי אדׄא וקף עליהא אלמתעלם וגׄד תחתהא ופי טׄיהא פנונא אכׄר כתׄירהׄ פלדׄלך אחתיגׄ אלי אלאסתנבאט ופיה יקול סלימן פי הדׄא אלספר אם תבקשנה ככסף וג׳ אז תבין וג׳. והדׄאן אלקסמאן אעני אלעלם אלמתעלם ואלמסתנבט מחתאגׄאן אלי הדׄה אלארבע קוי אלמקדם דׄכרהא אעני קוהׄ אלקבול ואלחפטׄ ואלכׄאטר ואלתמייז. ושרח הדׄה אלארבע עלי מא אצף. אמא קוהׄ אלקבול פהי אלתי בהא יקבל אלאנסאן מא יתעלמה והי אלמסמאהׄ עבראניהׄ שמיעה ולמידה כמא יקול למען ישמעו ולמען ילמדו פהי פי כל גׄז מנהא ופי כל גׄז תׄאן תסמי שמיעה פאדׄא תם אלתעלם סמית למידה. וקוהׄ אלחפטׄ הי אלתי בהא יחפטׄ אלאנסאן (מ)מא קד תעלמה מן וקת אלי אכׄר מן אלזמאן והי תסמי שמירה ופיהא יקול כתׄירא פי אלתוראהׄ ושמרתם ופי הדׄא אלספר שמרם בתוך לבבך קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך. וקוהׄ אלכׄאטר הי אלתי תגׄול אדׄא אחתאגׄת אלי אלוקוף עלי אמר פתקסם דׄלך אלתדביר אן כאן להארתׄהׄ אקסאמא ותפנן דׄלך אלתפסיר אן כאן אלמראד עבארהׄ כלאם פנונא חתי לא יבקא פן ולא צׄרב ממא יחתמלה דׄלך אלאמר אלא ואחצׄרתה והדׄה תסמי באלעבראניהׄ מזמה אדׄ יקול פיהא מזמה תשמר עליך ותסמי איצׄא מזמות חסב כתׄרהׄ מא יחצׄרה אלכׄאטר כמא יקול לשמר מזמות וג׳. וקוהׄ אלתמייז הי אבדא עקיבהׄ אלכׄאטר לאנהא אנמא תמיז תלך אלפנון ואלצׄרוב אלתי אחצׄרהא אלכׄאטר פ[תצלח מא כאן מנהא גׄאיזא ו]תפסד

ויסודיהן ממי שקדמו בהן ועל זה יצוה בזה הספר באמרו שמע בני מוסר אביך וגו׳ (משלי א׳ ח׳) הט אזנך ושמע דברי חכמים (שם כ״ב י״ז). והקנין (ר״ל ההבנה) הוא שיוציא התלמיד מלמודו ענפים אחרים שלא פירשם לו רבו ובזה אמרו הראשונים מבין דבר מתוך דבר. וזה שהחכמים אינם נותנים בספריהם הענינים הפרטיים והנפרדים שלא ישארו תחתיהם ענינים אחרים רק הם נותנים היסודות ואחר שהתלמיד ידע אותם ימצא תחתיהם ובתוכם אופנים אחרים רבים ולפיכך הוא צריך להתבונה ועל זה אמר שלמה בזה הספר אם תבקשנה ככסף וגו׳ אז תבין וגו׳ (שם ב׳ ד׳, ה׳). ואלו שני החלקים רצוני לומר הידיעה בשנון והידיעה בהבנה נצרכים לאלו הארבעה כוחות שקדם זכרם ר״ל כח הקבלה כח השמירה כח העיון וכח הבחינה. וביאור אלו הארבעה כמו שאומר לך. כח הקבלה הוא שיקבל האדם מה שילמוד והוא הנקרא בלשון עברית שמיעה ולמידה כמו שאמר למען ישמעו ולמען ילמדו (דברים ל״א י״ב) וזה הכח כל זמן שיקבל התלמיד חלק אחד ואחר כן חלק שני יקרא שמיעה וכשנגמרה ההוראה יקרא למידה. וכח השמירה הוא אשר ישמור בו האדם למודו מעת אחת עד עת אחרת ועליו נאמר פעמים רבות בתורה ושמרתם ובזה הספר שמרם בתוך לבבך (משלי ד׳ כ״א) קשרם על אצבעותך כתבם על לוח לבך (שם ג׳ ג׳). וכח העיון הוא הפונה כה וכה כשיצטרך להבין איזה דבר ואם הדבר הוא איזה מעשה שקרה יחלק העיון את הנהגתו לחלקים ואם הדבר הוא ביאור איזה מאמר יחזור על אופני הפתרון עד שלא ישאר לא אופן ולא פנים שיסבול זה הדבר אשר לא העלה במחשבתו וזה יקרא בעברית מזמה כמו שאמר על זה הכח מזמה תשמר עליך (שם ב׳ י״א) ויקרא ג״כ מזמות לפי רוב המחשבות העולות בעיון כמו שאמר לשמור מזמות וגו׳ (שם ה׳ ב׳). וכח הבחינה יבוא לעולם אחר העיון מפני שהוא מבחין בין אלו האופנים והפנים אשר הביאם כח העיון ואם התבונן על איזה מעשה

עלי מרבי ולדה ויקול מא רנאה פי דֹלך ואלמרבי נפסה פהו עאלם במא יעמל או כמן לם יר זרעא ינכר עלי באדֹר אלחנטהֹ ויקול צֹיעהא ואלזארע נפסה לם יעמל מא עמל אלא בחכמהֹ. ובעכס הדֹא יכון מא ידעו אלטבע אלעקל אלי אלאלתדֹאדֹ בפעל לה עאקבהֹ סו כאלדאעי אלי אכל עסל פיה סם פלה חלאוהֹ סריעהֹ ואמאתהֹ מעתקבהֹ. ואלאצל פי הדֹה אלאמור אגֹמע קול אללה פי אלתוראהֹ לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם. וקד יעתבר עואם אלנאס איצֹא בעצֹהם במצאיב בעץֹ ולדֹלך כתב לנא רבנא תברך ותעאלי פי כתאבה אלמנזל אכֹבאר קום מחמודין לנרגב מתֹלהם פי אלצלאח ואכֹבאר קום מדֹמומין לנחדֹר מא פעלוה מן טלאח. תֹם מא כאן ענדה אנה אסהל מן אן ירסם פי מתֹלה אפעאל קום אתי בה סלימן עליה אלסלאם ען אללה פי הדֹא אלכתאב בקול חכמהֹ תצֹע לה אפעאלא מוגֹוד מתֹלהא. הו מא קאל פי אלכסלאן אני שאהדת אמורה תאול אלי אלנקץ מן חאל אלי אכֹרי חתי כֹרב מאואה והלך פאעתברת בה אדֹ קאל על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וג׳ ואחזה אנכי אשית לבי וג׳. וכדֹלך פי אלזאני דֹכר אנה קד שאהדה לאהיא מכֹדועא חתי נשב אלסהם פי מקתל מן גֹסמה אדֹ קאל הטתו ברב לקחה וג׳ הולך אחריה פתאם וג׳ עד יפלח חץ כבדו וג׳. וכמא וצף אלחכים באנה יכֹלץ בלדא מן יד מלך עטֹים יריד אהלאכה בלטפה ופהמה כמא קאל עיר קטנה ואנשים בה מעט וג׳ ומצא בה איש מסכן וחכם וג׳. פאן הדֹה אלאהאריתֹ אלתי תצֹרבהא אלחכמהֹ כאלאמתֹאל ממא תגֹעל אלאנסאן להא כאלמשאהד ותסתצלחה ללטאעהֹ אסתצלאחא תאמֹא.

וכמאל אלעלם בפנון ארבעהֹ אלאול אלקבול תֹם אלחפטֹ תֹם אלכֹאטר תֹם אלתמייז וקסמי אלמערפהֹ אללדֹין המא אלתלקין ואלאסתנבאט. פאמא אלתלקין פהו אן יתעלם אלאנסאן מבאדי אלעלום ואצולהא ממן תקדמה פיהא וסבקה

מימיו ילד מגודל וישתומם על המגדל את בנו ויאמר מה יקוה בזה והמגדל עצמו יודע מה שהוא עושה או לאדם שלא ראה זריעה מימיו ישתומם על הזורע חטים ויאמר שאבד את הזרע והזורע עצמו לא עשה מה שעשה אלא בחכמה. ובהפך זה אם יעורר הטבע את השכל להתענג במעשה שסופו לרע יהיה זה כמי שיעורר את האדם לאכול דבש שבו סם המות והוא מתוק בתחילה וממית בסוף. והיסוד בכל זה הוא מה שנאמר בתורה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם (דברים ל״ב כ״ט). ולפעמים יקח המון העם למשל מה שקרה לאחרים ולפיכך ספר לנו אלהינו יתברך ויתעלה בספרו שנתן לנו מעשי אנשים משובחים כדי שנבקש להדמות להם בצדקתם ומעשי אנשים מגונים כדי שנזהר ממה שעשו ברשעתם. ואחר זה הדבר שהיה בעיני השם קל מאד להבין ושמפני זה לא כתב בספרו דמיונו ממעשי בני אדם הביאו שלמה עליו השלום בשם האל בזה הספר באמרי חכמה הנותנת לפניו מעשים המצויים. והוא מה שאמר על איש עצל ראיתי שעניניו הלכו וחסרו עד שנחרב ביתו ואבד ולקחתיו למשל באמרו על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וגו׳ ואחזה אנכי אשית לבי וגו׳ (משלי כ״ד ל׳—ל״ב). וכן אמר בנואף שראהו משחק ומפותה עד שנתקע החץ בגופו והמית אותו באמרו הטתו ברב לקחה וגו׳ הולך אחריה פתאם וגו׳ עד יפלח חץ כבדו וגו׳ (שם ז׳ כ״א—כ״ג). וכן ספר על החכם אשר מלט עיר בערמתו ובבינתו מיד מלך עצום אשר חשב להשחיתה כמו שאמר עיר קטנה ואנשים בה מעט וגו׳ ומצא בה איש מסכן וחכם וגו׳ (קהלת ט׳ י״ד, ט״ו). וזה מפני שאלו הספורים אשר תציגם החכמה למשל לבני אדם הם כאלו ראו אותם עיניהם ויכינום לעבודת ה׳ בהכנה שלמה.

ושלימות החכמה בארבעה פנים הקבלה ואחר זה השמירה ואחר זה העיון ואחר זה הבחינה ובשני חלקי הידיעה שהם השינון והתבנה. והשינון הוא שילמוד האדם התחלות הידיעות

ללעקל כ̇טאוה בקריה̈ לא סור להא אלהי התכהא ט̇אהר ללחס בקולה עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו.

ואנמא אקדם האהנא טרפא מן כל פן ליכון אצלא מוצ̇ועא פי צדר אלכתאב וסאשרח מא שאכל כל ואחד מן הד̇ה אלפנון ענד אלאסתיטאן פי שרחה. פאקול האהנא ועואם אלנאס איצ̇א אלד̇ין יסתת̇קלון אלענאיה̈ באלחכמה̈ לצעובתהא עלי אלטבע אד̇ ליס יקף עלי נפעהא וינעכפון עלי ג̇מע אלד̇הב ואלפצ̇ה̈ לאן טבעהם קד וקף עלי (נפעהא) מנפועהמא אחתאג̇ו אלי אן יסאוי להם אלחכים בינהמא ויקול אן הד̇א אלאמר אלד̇י אמרך בה לה נפע כ̇פי ענך כנפע מא הו ט̇אהר לך בקולה יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת בל אלחכמה̈ אנפע לך מן ד̇לך אנמע לקולה יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה. ואעלם אסעדך אללה אן ג̇מיע אלאמור אלתי ובה אליהא אלטבע לם יכ̇ף שי מנהא עלי אלעקל ואמא ג̇מיע מא עלם בה אלעקל פאנה ליס יט̇הר ללטבע. פענד ד̇לך יכון אלעקל הו אלמצדק אד̇ ענדה עלום לא ישער בהא אלטבע ולא יג̇וז ללטבע אן יזוע אלעקל בשי או יתהדדה בה יזעם אנה כ̇פי ען אלעקל אד̇ כאן מא מן שי אנכשף ללטבע אלא והו מכשוף ללעקל מת̇לה פאפהם הד̇א אלקול ואסתעמלה. פאד̇א אנת אקסת מא עלם בה אלעקל אלי מא חס̄ה אלטבע וג̇דת ללאול פצ̇ילה̈ עלי אלת̇אני כפצ̇ל אלנור עלי אלט̇לאם אד̇ כאן הד̇א יעלם מא ענד הד̇א והד̇א לא יעלם מא ענד הד̇א ופי ד̇לך יקול אלחכים וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך. פאד̇ קד תבין צדק אלעקל פימא יזעם אנה תפרד בעלם מא דון אלטבע וכד̇ב אלטבע אן הו זעם אנה תפרד בה מן אלעלום דון אלעקל כאן מא ינכרה אלטבע עלי אלעקל מן אמור יבתדיהא פיתעב פיהא ירג̇ו עאקבתהא אנכארא כ̇טאא. ואנמא מת̇ל ד̇לך כמן לם ישאהד ולד̇א רב̇י יבכר

שהוא שונה לעיר שאין לה חומה שהחוש מרגיש שתלכד באמרו עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו (משלי כ״ה כ״ח).

ואקדים לך פה רק מעט מכל אופן ואופן כדי שיהיה יסוד מוצב בפתיחת הס[illegible] ואבאר דמיון כל אחד מאלו האופנים כשאמצא מקום לביאורו. ואומר כאן שהמון בני א[illegible] תכבד עליהם ג״כ היגיעה בחכמה לפי שהיא קשה לטבע שאיננו מבין את תועלתה ויש[illegible] לאצור כסף וזהב לפי שטבעם מכיר תועלתם ולפיכך היה צריך שהחכם ישוה להם [illegible] החכמה והעושר ויאמר הדבר שאני מצוך יש לו תועלת נסתרת ממך כמו שיש תוע[illegible] לדבר הנראה לעיניך כאמרו יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (שם כ׳ ט״ו) [illegible] מזה שתועלת החכמה גדולה מתועלת כל אלה באמרו יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא [illegible] בה (שם ג׳ ט״ו). ודע יצליחך האל שכל הדברים אשר ירגיש בהם הטבע אין אחד מהם נ[illegible] מן השכל אבל כל מה שיודע השכל איננו גלוי לפני הטבע. ולפיכך השכל הוא הנאמן מפני [illegible] לו ידיעות שאין הטבע ישיגם והטבע לא יוכל להפחיד את השכל ולהרעידו באיזה דבר בח[illegible] שזה נעלם מן השכל מפני שאין דבר גלוי לפני הטבע שאינו גלוי ג״כ לפני השכל והבן [illegible] המאמר והשתמש בו. ואם תדמה במחשבתך מה שיודע השכל למה שירגיש הטבע ת[illegible] יתרון השכל מן הטבע כיתרון האור מן החושך מפני שהשכל יודע מה שבטבע והטבע [illegible] יודע מה שבשכל ועל זה אמר החכם וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון ה[illegible] מן החשך (קהלת ב׳ י״ג). ואחר שהתברר שאמת עם השכל בטענתו שיש ידיעות המיוחדות ולא לטבע ושהטבע כוזב בחשבו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לשכל יחטא הטבע אם י[illegible] להסכים עם השכל בדברים שתתחיל השכל ליגע בהם לפי שיקוות לאחריתם. וזה דומה לאדם שלא [illegible]

פאד'א לם ינלהא מן ונ'ההא טלבהא כיף מא כאן פיסבב לה ד'לך אצראף שהותה כיף מא אמכנה. פאד'א כ'אף אלאנסאן גלבה טבעה עליה פי שי מן ד'לך פרג'ע אלי אלעקל ונ'רה ינבהה עלי עאקבה תלך אללד'ה אנהא ואן כאנת להא חלאוה סריעה פאן להא מרארה אג'לה. ופי ד'לך יקול אלכתאב כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות ותפסירהמא אן שפתי אלאג'נביה תקטר שהדא ותנכהא אלין מן אלדהן ועאקבתהא מרה כאלעלקם והאד'ה כסיף ד'י פמין. פענד הד'א אלתיקט' יכ'תאר אלאנסאן תרך אללד'ה אלעאג'לה למא פיה מן אלצ'ר אלאג'ל.

ת'ם אן אלעאמה למא כאן עלם אלחואס ענדהם אקרב ואסהל מן עלם אלעקל אד' אלתה מעהם באלבניה אחתאג'ו אלי אמת'אל תצ'רב להם חתי תתסאוי ענדהם ואנבאת אלעקל מת'ל ואנבאת אלחס. ושרח ד'לך אן אלחאסה אד'א שאהדת נארא הרב מנהא אלחיואן לכ'ופה מן אלאחתראק וכד'לך אד'א סמעת צותא מרעבא נפרת ענה באלטבע לאן הד'ה אשיא מלאקיה להד'א. פלהד'ה אלעלה אד'א ראי אלעקל אמרא מהלכא או סמע בשי מצ'ר וכשף ד'לך אלי אלטבע פראה אנה לא ירכן אליה ולא יקבלה כ'אטבה מן חית' ישער פקאל לה ויחך פאן הד'א אלקול אלד'י אקולה לך הו מת'ל אלנאר אלד'י קד ראיתך תהרב ענהא ומת'ל אלמא אלעמיק אלד'י מן שאנך אן תחד'רה. פהד'א מנפוע אלאמת'אל תקרב מא יחכם בה אלעקל אלי אלטבע ותקול לה אן מת'לה מת'ל מא תחסה. ולד'לך אלגאלב עלי לקב הד'א אלכתאב באנה כתאב אלאמת'אל למא פיה מן הד'ה אלפנון אד' ימת'ל אלנצב אלד'י ט'הרת אפתה ללעקל בד'האב אלנפס אלד'י ט'הרת אפתה ללטבע בקולה כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח וימת'ל אלפסק אלד'י קד וקף אלעקל עלי תהלכתה באלוקוע פי אלביר אלד'י הו הלאך ט'אהר ללחס בקולה כי שוחה עמוקה זונה ובאר זרה נכריה וימת'ל מן לא יטיק יחבס ראיה אלד'י תבין

להקים הצורה ועם זה הוא נבהל ואם לא מצא להשלים את תאותו כראוי יבקשנה באיזה אופן שיהיה וזה יביאהו למלאותה כמו שיוכל. ואם ייראה אדם שיגבור עליו טבעו באחד מאלו וישוב אל השכל ימצא שיעוררהו על מה שיבוא לו מזה התענוג שאם ימתק לו בראשיתו ימר לו בסופו. ועל זה אמר הכתוב כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות (משלי ה' ג' ד'). וכשיתעורר האדם כן יבחר לעזוב את התענוג הנוכחי מפני הרעה אשר באחריתו.

ועוד מה שיודע להמון העם בחושים הוא יותר קרוב וקל ממה שיודע להם בשכל מפני שכלי ההרגשה נמצאים בתכונתם לפיכך הוצרכו למשלים שימשלו להם כדי שישוה בעיניהם מה שיחייב השכל למה שיחייבו החושים. וביאורו שכאשר יראה החוש את האש יברח החי מנה מפחדו פן ישרף וכן בשמעו קול מרעיד ינוס ממנו בטבעו מפני שהם דברים המושגים בטבע. ומזה הטעם כאשר יראה השכל דבר המאבד או ישמע דבר אשר ירע ויגלה זאת אל הטבע ואחר זה יראה כי הטבע לא יאבה לו ולא ישמע אליו אז ידבר אליו באופן שיבין ויאמר אוי לך כי הדבר אשר אני דובר אליך הוא כמו האש שראיתיך בורח ממנה וכמים עמוקים שדרכך להזהר מהם. וזהו תועלת המשלים שהם מקריבים אל הטבע מה שיגזור השכל ואומרים לטבע זה הדבר דומה למה שהרגשת בחושיך. ולפיכך השם הגובר בכינוי זה הספר הוא ספר המשלים לפי האופנים שנמצאו בו שהמשיל הגזל שרעתו נראית לשכל לאבוד הנפש שרעתו נראית גם אל הטבע באמרו כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח (שם א' י"ט) והמשיל הזנות שהשכל יודע הפסדה לנפילה בבור שהיא אבוד הנראה לחוש באמרו כי שוחה עמוקה זונה ובאר צרה נכריה (שם כ"ג כ"ז) והמשיל מי שלא יכול לעצור ברוחו והשכל מבין

בג̇מיע מא הו ענד אלעקל מסתחסן כאלצדק ואלעדל ואלאנצאף ואלאחסאן ומא אשבה ד̇לך ואלנהי ען ג̇מיע מא הו ענד אלעקל מסתקבח כאלכד̇ב ואלסרק ואלפסק ומא שאכל ד̇לך ואעני באלסמעיה̈ אלשראיע אלתי ג̇א בהא כ̇בר אלרסול עליה אלסלאם מן טהארה̈ וקרבאן וסבת ועיד ומא ג̇רי מג̇רי ד̇לך. פאד̇א ראם אלאנסאן אלענאיה̈ באלוקוף עליהא וג̇ד אלטבע יקעדה ענהא לאסתת̇קאלה מא יואקעה מן כת̇רה̈ אלתפכר ואלסהר באלליל ואלכד באלנהאר פי קראה̈ אלכתב ואלתחפט̇ לנכתהא ומסאילה̈ אלעלמא ואלתרדאד פימא עני בה לילא ינדרס פיהרב אלטבע מן הד̇א אשד̇ הרב לאנה לא יעלם מא פי ד̇לך מן אלנפע לכן אלעקל יעלם ד̇לך מן חאל ג̇לאלה̈ אהל אלחכמה̈ פי חאל כמאל אלמראד להם כמא קאל שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ופי אלאכ̇רה̈ אעלי מרתבה̈ ואסעד חאל ענד אלכ̇אלק עז וג̇ל כמא קאל כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת ועבארתה כד̇לך אעלם אלחכמה̈ פאנהא לנפסך פאד̇א וג̇דתהא וג̇דת אלעאקבה̈ ורג̇אוך לא ינקטע. פענד תנביה אלעקל ללאנסאן עלי ד̇לך ידאפע אלטבע ויכט̇מה ויחת̇ה חתי יטלב אלחכמה̈.

ואלדאעיה̈ אלת̇אניה̈ פאן אלטבע ימיל אלי אלתעדי ואלגצב ואלסרק ואלכ̇יאנה̈ ומא נחי הד̇א אלנחו ואלסבב פי הד̇א הו אנה יחס̇ מן נפסה בחאג̇ה̈ אלי ג̇ד̇א ומון ומע ד̇לך יכסל ען טלבהא מן ג̇התהא פיסבב לה ד̇לך אלג̇ור ואלתעדי. פאד̇א כאד אלאנסאן ימיל מע אלטבע אלי שי מן ד̇לך יקט̇ה אלעקל עלי עאקבה̈ ד̇לך אנה אפה̈ ושקא והתך סתר פי אלדניא ואלעד̇אב אלאלים וסו אלמציר פי אלאכ̇רה̈. ופיה יקול ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ ושרחה ילד̇ ללמר אלטעאם אלחראם ובעד ד̇לך ימתלי פוה חצמא. וימיל אלטב איצ̇א אלי אלתלקיח באלגשיאן ואלנכאח ומא כאן מן הד̇ה אלאבואב ואלסבב פי הד̇א הי אלשהוה̈ אלמרכבה̈ פיה לאקאמה̈ אלצורה̈ ומעה מע ד̇לך קלה̈ צבר

לומר בשכליות הצווי בכל מה שהוא טוב בעיני השכל כמו האמת והצדק והצדקה וגמילות חסדים והדומה להם והאזהרה ממה שהוא רע בעיני השכל כמו השקר והגזל והזנות והדומה להם ורצוני לומר בשמעיות המצוות שנתנו לנביא ע״ה כמו הטהרות והקרבנות והשבת והמועדים וכיוצא בהן. ואם ירצה האדם ליגע לדעת אותם ימצא שהטבע יעכבהו מזה מפני שכבד עליו מה שיקרהו מרוב העיון והקיצה בלילה ומתטורח ביום לקרות בספרים ולשמור דקדוקיהם ולשאול את החכמים ולחזור על מה שיגע בו כדי שלא ימחה מזכרונו והטבע יברח מזה בריחה עצומה מפני שאינו יודע התועלת שיש בו והשכל יודע מה יקרה מעלת אנשי החכמה כאשר הגיעו אל מטרתם בשלימות כמו שאמר שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (משלי י״ט כ׳) ושבעולם הבא הם יושבים במדרגה היותר עליונה ובמצב היותר מאושר אצל הבורא יתעלה כמו שאמר כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת (שם כ״ד י״ד) ופירושו כן דע החכמה כי היא לעצמך ואם מצאת אותה מצאת שכר ותקותך לא תכרת. וכשיעיר השכל את האדם על זה ידחף את הטבע ויכבשהו ויזרזיהו לבקש את החכמה.

והיצר השני הוא שהטבע נוטה לעבור עבירות ולגזול ולגנוב ולרמות וכיוצא בו וזה מפני שהטבע ירגיש בצורך למזון ולמחיה ועם כל זה הוא עצל מלבקשם כדרכם וזה מביאו לידי חמס ועברה. ואם יקרב האדם לנטות אחר טבעו אל אחד מאלו הדברים יעירהו השכל על אחריתם שהיא רעה ויגון ובזיון בעולם הזה והעונש שיכאיבהו והרעה שתגיעהו בעולם הבא. ועל זה אמר ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ (שם כ׳ י״ז) ופירושו ינעם לאדם מאכל אסור ואחר זה ימלא פיו חצץ. והטבע נוטה ג״כ אל התשמיש והמשגל והבעילה וכיוצא בו וזה מפני התאוה הנטועה בו

פי אבלאקה צ̇רבא יקאל לה אלכסל וג̇מיע מא ימיל אליה וינשט פהו מא סר̈ה ולד̇ד̇ה בסרעה̈ לאן פי אב̇לאקה צ̇רבא יקאל לה אלשהוה̈. פלד̇לך אחתאג̇ אלאנסאן אלי תדביר חתי יכשף לה עאקבה̈ מא סר אלטבע וסא אלעקל ואכ̇רה̈ מא צ̇ר באלטבע ונפע אלעקל פיצבר עלי אלתעב ואלענאיה̈ במא עאקבתה צאלחה̈ כמא קאל כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת וינג̇ר עמא רעתה אליה אלשהוה̈ לסו עאקבתה כמא קאל יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. ולמא כאן הד̇א אלתדביר לו תרך אלנאס עלי האל אלאכ̇תיאר ללוקוף עליה לאמכן אן יצרף בהם אלטבע ענה אונ̇ב אלחכים עז וג̇ל אן ירסם פיה כתאבא עלי לסאן אלחכים סלימן בן דאוד עליה אלסלאם יכשף פיה עואקב אלאמור אלתי יצ̇נר מנהא אלטבע וינשר חמדהא ועזהא ושרפהא חתי ינשט אלאנסאן אליהא אד̇א קאום ד̇לך אלג̇ז אלכסל אלד̇י פיה ויט̇הר אואכ̇ר אלאמור אלתי יאנס אליהא אלטבע ויבסט שר̈הא ומרהא ואפתהא חתי ינפר אלאנסאן ענהא אד̇א קאום ד̇לך אלג̇ז אלשהוה̈ אלתי פיה. ומן שרוח אלאמרין ג̇מיעא אמא אלד̇אעיה̈ אלאולי פאן אלטבע יכסל ען אלענאיה̈ באמור אלדניא אלתי תלום אלצ̇רורה̈ אליהא והו אלקות אעני אלטעאם ואלסתר אעני אללבאס ואלכן אעני אלמנזל. פאד̇א קצד אלאנסאן נחו אלתעב פי אלתכסב ואלתעיש אנתצב אלטבע אמאמה לימאנעה ען ד̇לך כ̇ופא ממא ילקאה בסרעה̈ מן אלכד ואלנ̇האר חתי יקבל אלעקל עליה פיד̇כרה עאקבה̈ ד̇לך אנהא תוצל אלי שבע מן ג̇וע ואלי וקא מן ערי ואלי ט̇לאל מן חראר̈ה לאן אלעקל יעלם בד̇לך ואלטבע לא יעלם בה. פאד̇א נבהה אלעקל עלי ד̇לך אנסאק מעה טאיעא וקהר טבעה אלד̇י מן שאנה אלכסל ופי ד̇לך יקול אלכתאב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ ועבארתה אן אלמלול לא יצארף וארדה ומאל אלאנסאן אלעזיז הו אלנשאט. וכד̇לך יכסל ען אלענאיה̈ באלאמור אלדיאניה̈ אלתי הי מערפה̈ אלפראיץ̇ אלעקליה̈ ואלסמעיה̈ אעני באלעקליה̈ אלאמר

היא הנקראת עצלות וכל מה שהטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו זהו מה שישמחהו ויענגהו מיד מפני שאחת ממדותיו היא הנקראת תאוה. לפיכך יצטרך האדם להנהגה כדי שתגלה לו אחרית מה שישמח הטבע וירע לשכל ואחרית מה שיזיק הטבע ויועיל השכל ויסבול העמל והיגיעה אם ההצלחה בעקבותם כמו שאמר כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת (משלי כ״ג י״ח) ויחרד ממה שתעוררהו אליו התאוה מפני הרעה אשר בסופו כמו שאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות (שם י״ד י״ב). ואם היה אדם נעזב לנפשו להבין זאת ההנהגה בבחירתו היה אפשר שהטבע ירחיקהו ממנה לפיכך הוצרך החכם יתברך ויתעלה לכתוב בזה הענין ספר ביד החכם שלמה בן דוד עליו השלום לגלות עקבות הדברים שיקוץ בהם הטבע ולפרסם החלתם ויקרם ויתרונם כדי שירוץ האדם אליהם כאשר תקום העצלות אשר בו נגד (השכל ב)זה החלק וכן להראות אחרית הדברים אשר הטבע חפץ בהם ולספר רעתם ומרירותם וצרתם כדי שיברח האדם מהם כשתקום התאוה אשר בו נגד (השכל ב)זה החלק. ועתה נבאר את שני החלקים ביחד וזה שיש באדם יצר ראשון והוא שהטבע עצל מלעסוק בדברי העולם הזה שהוא צריך להם בהכרח כמו המזון רצוני לומר המאכל והכסות ר״ל הלבוש והמחסה ר״ל המושב. ואם יבקש האדם ליגע עצמו להרויח ולמצוא מחיתו יקום הטבע נגדו ויסנעהו מזה מפני שהוא ירא מן הטורח והעמל שימצאוהו במהירות עד שיקרב אליו השכל ויזכירהו מה שיהיה בסופו שהיגיעה תביאהו מן הרעב לשובע ומן הערוה לכסות ומן התורב לצל לפי שהשכל יודע זה ולא הטבע. ואחר שיעיר השכל את האדם על זה ימשך אחריו ברצון ויכניע הטבע אשר מדרכו העצלות ועל זה אמר הכתוב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ (שם י״ב כ״ז) ופירושו שהקין בדבר במהרה לא ישיג צידו והחריצות הוא הון יקר לאדם. וכן הטבע עצל מליגע בדברים התוריים וזהו לדעת המצות השכליות והשמעיות רצוני

אני אעלמך וארלך עלי אי טריק תסלך פיה ואשיר עליך בענאיתי פלא תכן כאלבהאים אלתי לא פהם להא תחתאג אלי לגם וארסאן תלגם בהא לילא תקרב אליך באדי. ואלמשעור בה ענד גמיע אלנאס אולא מן אמורהם הו מא כאן מן פנון אלטבע אד הו אקדם באלבניה ואלתרתיב פאדא הם שערו בשי מן דלך פינבני להם אלא יטאלעו בה פעלא ולא יבאשרו בה עמלא חתי יערצוה עלי אלעקל פאן קצי אלעקל בפעלה פעלוה ואן קצי בתרכה תרכוה. ופי הדא יקול אלכתאב בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי ישר. תם אן אלעקל אדא חכם בפעל מא וכאן אלטבע יכרה דלך אלפעל ויאבאה פקד וגב אן יפעל ולא ילתפת אלי כרה אלטבע לה. וכדלך אדא נהי אלעקל ען פעל מא וכאן אלטבע ימיל אלי דלך אלפעל וינשט אליה פקד וגב אן יתרך ולא ילתפת אלי מחבה אלטבע לה עלי מא הו מעלום מן אלחאכם אלעדל אלדי אנמא יקצד אלי מא ואפק אלחק ואן סא אלכצום וידפע מא אבאה אלחק ולו סר אלכצום. וקד קאל פי מתל דלך אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב. וינבגי אן יסר אלאנסאן במא ארתצאה אלעקל ועלי אן אלטבע יכרהה ויבעד עמא אבאה אלעקל ואן כאן אלטבע יאנס בה. ופי דלך יקול שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפעלי און. ואלאצל אלמוצוע כאלקטב להדה אלמעאני אלתי תדור עליה הו אן אלטבע ינשט אלי כל לדה עאגלה ולא יבאלי באן תכון עאקבתהא צארה ואלעקל ינפר מן סרור עאגל אדא עלם באנה יגלב אלמא אגלא. וכדלך אלטבע ינפר מן אלם עאגל ועלי אן ראחה וסרורא יתבעאנה ואלעקל ירי אסתעגאל תעב ואלם אדא צח לה אן כירא ומצלחה יתלואנה. ואנואע האתין אלמקדמתין לא תחצא גיר אנא נדכר מן כל צרב מנהמא בעצא.

ונקול אן גמיע מא ינפר ענה אלטבע פהו מא אתעבה ואלמה עאגלא לאן

איזה הדרך אשר תלך בה ואנהגך בהשגחתי ואל תהי כבהמות שאין להן בינה וצריכות למתג ורסן לבלום אותן לבלתי יקרבו אליך להרע. והמושג הראשון אשר לבני אדם מדבריהם הוא מה שנמצא אצלם מאופני הטבע מפני שהטבע הוא היותר קודם בבנינם ובתכונתם וכאשר ישינו איזה דבר מן הטבע ראוי להם שלא יוציאוהו אל הפועל ולא ישגיחו עליו לעשותו עד שיעריכוהו לפני השכל ואם יגזור השכל בעשיתו יעשוהו ואם יגזור בהמנע ממנו יעזבוהו. ועל זה אמר הכתוב בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי ישר (משלי ד׳ י״א). ועוד אם גזר השכל לעשות איזה דבר והטבע ימאסהו ואינו רוצה בו צריך שיעשהו האדם ושלא יחוש למיאוס הטבע. וכן אם הזהיר השכל מלעשות איזה דבר והטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו צריך שימנע האדם ממנו ולא יחוש לאהבת הטבע וזה כמה שנודע מן השופט בצדק שאיננו מבקש כי אם מה שהוא כפי האמת אע״פ שירע לבעלי הריב וירחיק מה שהוא נגד האמת אף אם ישמחו בזה בעלי הריב. וכבר אמר החכם בכמו זה אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב (שם ב׳ ט׳). וראוי לאדם שישמח במה שהשכל חפץ בו אף על פי שימאסהו הטבע ושיתרחק ממה שלא יחפוץ בו השכל אע״פ שהוא רצוי לטבע. ועל זה נאמר שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און (שם כ״א ט״ו). והשרש המוסד כקוטר אשר עליו סובבים אלה הענינים הוא שהטבע ירוץ אחר כל תענוג נוכחי ואינו דואג על הרע שיבוא באחריתו והשכל יברח מן השמחה הנוכחית כשידע שהיא מושכת כאב אחריה. וכן הטבע יברח מן כאב נוכחי אע״פ שיבאו אחריו המנוחה והשמחה והשכל יבחר ביגיעה וכאב הבאים מיד אם נתאמת לו שהטוב והתצלחת באחריתם. ואופני אלו שתי ההקדמות אי אפשר למנותם רק אזכיר קצת מכל אחד מהם.

ונאמר שכל מה שהטבע בורח ממנו זהו מה שייגעהו ויכאיבהו מיד מפני שאחת ממרותיו

[הדא תפסיר משלי

לרבנ]ו סעיד אלפיומי זק״ל בן רבנו יוסף גאון זצ״ל

[והו] כתאב טלב אלחכמה

[צדר אלכתאב]

צדר [אל]עברה באנה קאל [תבארך] אללה אלה אסראיל אלפרד עלי חקיקה [אלואחדא]ניה אלקדים עלי מעני אלוחדה אלדי [עלמה] הו אנה עאלם באלכל ומעני קדרתה [הו] אנה קאדר עלי כל שי אלמריד בנא אלכיר [ואלפצל] וראסהמא ומפתתחהמא אלמערפה.

אמא בעד פאן אלנאטקין אנמא [פצלו עלי ס]איר אלחיואן במעני אלנטק אלדי להם [דון גמיע חיואן אלעא]לם כמא אן גמיע אלחיואן אנמא [פצל עלי] סאיר אלנאמיין במעני אלחיואניה [אלתי להם וכמא] אן כל נאם אנמא פצל עלי סאיר מוגודאת אלעאלם באלנמו אלדי הו לה והדא . . . .

. . . .

טהר שרף אנסאניתה ואן הו גאר פקמע עקלה בטבעה צאר פעלה כאלבהאים. והדה אלקציה מע וצוח צחתהא פי אלשאהד פאן אללה עז וגל יקול פיהא פי כתאבה אשכילך ואורך בדרך וג׳ אל תהיו כסוס כפרד וג׳. ועבארה אלאיתין

[זה פירוש משלי

לרבנ]ו סעדיה הפיתומי זק״ל בן רבנו יוסף גאון זצ״ל.

[והוא] ספר דרישת החכמה

[פתיחת הספר]

פתח ביאורו באמרו יתברך ה׳ אלהי ישראל היחיד באמיתת [האחד]ות הקדמון בענין היחוד אשר [ידיעתו] היא שיודע הכל וענין יכלתו שהוא יוכל את הכל והוא רוצה בטובתנו [ויתרוננו] אשר ראשיתם ותחילתם המדע.

ואחרי זאת (אומר) שיתרון המדברים על כל בעלי חיים הוא הדבור הניתן להם [ולא לכל בעלי חיים שבעו]לם כמו שיתרון בעלי חיים כולם על שאר המינים הגדלים הוא החיות אשר להם וכמו שכל דבר הגדל יתרונו על כל הנמצאים שבעולם בגידולו. וזה . . . .

. . . .

[האדם מורכב משני דברים השכל והטבע ואם ישליט האדם את שכלו על הטבע] נגלה יקר אנשותו ואם יעות דרכו ויכניע שכלו תחת טבעו יהיה מעשהו כמעשה הבהמות. ואמיתות משפט הזה ברורה לעיני כל ועוד אמר עליו השם יתברך בספרו אשכילך ואורך בדרך וגו׳ אל תהיו כסוס כפרד וגו׳ (תהלים ל״ב ח׳—ט׳). ופירוש אלו שני הפסוקים אני אלמדך ואורך

נתחלפו שני דפים זה עם זה וכתב חצי הראשון מפירוש פסוק י׳ עד מלות במא יעוד ואחר כך חצי האחרון מפירוש פסוק י״ד ממלות וכמא צעב ופסוק ט״ו ט״ז י״ז י״ח עד מלות אלאעשם פלדלך וחזר וכתב מה שהשמיט בין פסוק י׳ ופסוק י״ד.

הפסוקים העבריים שבכ״י א׳ נקודים בנקוד הטברני וגם נקד הסופר פעם אחת מלות ערביות בנקוד הזה וכתב כל מן עֲמַר עֻמְר ומשתמש בצרי במקום המד״ה שבערבי או במקום האלף כמו לבֵם (= לבאם) אלאֵגל אלאֵמר ופעם אחת נכתב בסגול אלאנסאֶן (כן הוא בכ״י) ופעמים אחרות נמצא יוד אחר האלף במקום המד״ה כמו אלאיתיהא, אלאיגל, מאיכל. ובמה שנוגע אל הפעלים נחי ל״י הערביים דע שעל הרוב כתוב יוד במקום אלף ומד״ה כמו אכני אסתֿני ואלף במקום פתח ויוד כמו יבקא תְחצא ורק במלות הנהוגות יותר ישאר היוד כמו תרי מעני ובמלות המפילות את היוד מחמת התנוין ישאר היוד כמו מוֹלי במקום מוֹל ובהפך זה נכתב אלזאן במקום אלזאני. ודע עוד שאין הסופר מדקדק במשפטי לשון ערבית במלות הענינים כמו אן ול׳ בעתיד הפעלים וכותב אן יתנאזעון במקום יתנאזעו ליטהראן במקום ליטהרא ועוד נמצא שיא במקום שי ואחדא במקום אחד כששעמם לא כלום ולא שום אדם והגהנו כל זה בדפוס ורק האלף במקום יוד השארנו איזה פעמים כדי שיתברר בזה ענין המלה.

בשני כ״י ב׳ וג׳ נמצאו הרבה פעמים נקודות בבליות למלות ערביות כדרך הכ״י הבאים מארץ תימן ולמשל נכתב השרק הבבלי על השמות הסמוכים עם כנוי הנסתר לפי שבלשון ההמון אומרים ־ֻ במקום ־ֶהֻ או ־ַהֻ או ־ִהִ כמו נפס צאחבֻה.

לא נדבר על סגוליות לשון הגאון לפי שאיש נכבד ומפורסם בין יודעי לשון ערב יתעסק בזה ויבחון כל חבורי הגאון והוא ימצא דברים נפלאים בספר משלי ונזכיר למשל בשמות פואה במקום אפואה אמסאל מלשון מסל ובפעלים גֿרב בענין פרע ואהֿב במקום אבה וכאלו דברים רבים שלא ראינו עדיין באוצרי לשון ערב.

ואתה הקורא היקר דע כי בכל כחנו עמלנו להוציא לאור ספר הגאון כפי הנאות לכבודו ובקשנו לברר את ביאורו בלשון עברית בדרך קצרה לכל מי שאינו מבין בלשון ערבית והוספנו הערות קטנות על המאמרים קשי ההבנה וכאשר השתדל רבנו סעדיה לפרש את כוונת משלי שלמה כן השתדלנו לפרש את דברי הגאון עצמו ואם שגגנו כה וכה יכופר לנו והשם יצליח מעשה ידינו.

פאריז, ר״ח טבת תרנ״ד לפ״ק.

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג.**

ותלמידו מאיר בן אליהו לאמבערט.

ולא נאריך לבאר דרכי פירוש הגאון ולהזכיר שמות האנשים אשר למדו ממנו כי כבר כתב הרב ד״ר יונה בונדי[1]) בענינים האלו מאמר מספיק למי שאינו רוצה לחקור ולדרוש בספר הגאון בעצמו. ולא נעיר רק על שגגות אחדות ששגג הגאון בהעתקתו והחליף פסוקים אלו עם אלו י״א י״ח עם י׳ ט״ז, י״ב ט״ז (מלת כעס) עם י״ב כ״ג, ט״ז י״ח עם י״ח י״ב, י״ט כ״ד עם כ״ו ט״ז וכ״ו א׳ עם כ״ו ח׳ ובאיזה כתבי יד הגיהו הטעיות ועיין הערותינו לאלו הפסוקים. ועוד העתיק פסוק תפארת בנים אבותם (י״ז ה׳) כפשוטו אבל בפירושו ביארו כאילו נכתב תפארת אבות בניהם וגם יש קצת סתירה בין פירושו לכ״א י״ח ובין פירושו לכ״ו כ״ב במעשה מלשיני חנניה מישאל ועזריה.

פירוש משלי הוצאנו לאור על פי כתב יד אחד יחיד שהוא באוקספורד (קאטולוג נייבויער 119 ועיין עליו בונדי דף 16) וקראנו אותו כ״י א׳ ולהעמיד העתקה על בוריה השתמשנו עוד בשני כ״י אחרים האחד מאוצר הספרים שבלונדון (or. 2375) והוא אצלנו כ״י ב׳ והשני הוא בעיר בערלין (or. fol. 1203) וקראנוהו כ״י ג׳. והנה הוא ידוע כי הגאון חיבר על התורה שתי העתקות, האחת עם פירוש ארוך והאחרת בלי פירוש אבל הוסיף בה לפעמים איזה מלות לרמוז בהן אל ביאורו הגדול (עיין סוף הקדמתו) ואפשר שעשה זה גם כן בספר משלי ואחר שכתב ביאורו העתיק את הספר בלי פירוש אבל הניח בזאת ההעתקה איזה פירורים מביאורו לבאר היטב ענין הפסוקים והיא הנוסחה המצויה בכ״י ב׳ וג׳ המסכימים זה עם זה על הרוב ובזאת נבין חילוקים רבים הנמצאים בין הכ״י א׳ וכ״י ב׳ וג׳ וגם פסוק אחד (ד׳ ט״ו) בכ״י ב׳ וג׳ משונה מהעתקת כ״י א׳ אבל הוא כפי הפירוש הנמצא בו.

ונראה לנו שהכ״י א׳ הועתק מכ״י אשר היה באותיות ערביות ואם אין ראיה לדבר רמז לדבר כי בגליון הכ״י (על פסוק כ״ב י׳) נמצא כתוב באותיות ערביות ימתהן במקום ימתחן הנמצא בפנים[2]) ועוד יש טעיות שאין מבוארות כי אם מתוך כתב ערבי כמו שנכתב אסראף במקום אשראף (דף 44 הערה 3), מגיר במקום מעיד (דף 89 הערה 3) בעת במקום נעת (דף 133 הערה 4) נראהא במקום יראהא (דף 135 הע׳ 1) ואלדין במקום אלדני (דף 149 הע׳ 3) וכל אלו הטעיות אין להם מובן כי אם בחילוף האותיות הערביות הדומות זו לזו בצורתם והמשונות בנקודותיהם והכל יודעים שראב״ע כתב בביאורו לבראשית ב׳ י״א שרבינו סעדיה תרגם התורה בלשון ישמעאל ובכתיבתם ואם עשה כן בהעתקתו לתורה כל שכן שעשה זה בפירושיו על נביאים וכתובים וגם הכ״י א׳ הוא יותר קרוב למשפטי לשון ערבי מכ״י ב׳ וג׳ שבהם כמה אמות הקריאה שאינן נהוגות בערבית. ובכל זאת לא דקדק הסופר להבדיל בין האותיות הדומות כמו ב׳ וכ׳ ג׳ וג׳ ה׳ וח׳ והגהנו טעיות הכ״י שאין ספק בהן ולא העירונו כי אם על הדברים הקשים וכל מי שמוציא לאור ספר רק על פי כ״י אחד יבין בנקל עמלנו ויגיעתנו. וגם חסרונות רבים היו נמצאים בכ״י והשלמנום כפי השערתנו בין שהרגיש בהן הסופר והשאיר המקום חלק בין שלא הרגיש בהן ומתוך הענין נתברר לנו שחסר שם דבר. ודף אחד נעתק מההקדמה ובא לתוך פרק שלשים[3]). ובפרק כ״ח לא ראה הסופר כי בכ״י שלפניו

---

[1]) Das Spruchbuch nach Saadia. Halle. 1888.

[2]) ובכל זאת יתכן שהסופר בעצמו בחר בהגהתו באותיות ערביות מפני שבערבי הח׳ איננו דומה לח׳ ואלו השתמש באותיות עבריות היה נקל להחליף אלו האותיות.

[3]) ועיין מה שכתב הרב ר׳ יונה בונדי בספרו הנזכר דף 16.

הקדמת המוציאים לאור.

הגאון ר׳ סעדיה חיבר העתקת ספר משלי ופירושו אחר שכתב פירושיו על על איזה ספרים מספרי תנ״ך[1]) ווה ברור לנו לפי שהזכיר בו פירושו על התורה (דף 52, 56, 119, 188) ופירושו על ספר ישעיה (דף 94, 195)[2]) ועל ספרי תהלים (דף 198) ואיוב (דף 28, 96, 184) ואין ידוע לנו אם חיבר העתקת חמש מגלות קודם ספר משלי אם לא אבל אין ספק שהעתקותיו ופירושיו על ספרי קדש קדמו לפירושו על ספר יצירה ולספר אמונות ודעות.

והנה קרא הגאון ספר משלי כ ת א ב ט ל ב א ל ח כ מ ה̈ והוא ספר דרישת החכמה[3]) ואמר ששלמה המלך רצה ללמד בו את מבקשי החכמה וקראם הרבה פעמים בן או בנים כי התלמיד אצל רבו כבן אצל אביו. ואחר שכוונת לומד החכמה היא להבין הדברים המושכלים צריך להמשילם לדברים המוחשים הגלוים לכל ולכן קרא שלמה ספרו ס׳ משלים ולפיכך ראוי להבדיל בהרבה פסוקים בין הענין הנגלה והענין הנסתר שזה משל לזה כמו פרשת אשת חיל לפי דעתו היא משל לאיש המבקש מחיתו ולאיש החכם ולאיש הצדיק.

הגאון חלק ספר משלי בעצמו לשלשה חלקים החלק הראשון (והם הפרקים א׳ עד ט׳) כולל ענינים מחוברים והחלק השני (מפרק י׳ עד פרק כ״ד) כולל פסוקים נפרדים ושני החלקים האלו חיברם וכתבם שלמה כמו שהם לפנינו והחלק השלישי (מפרק כ״ה עד כ״ט) חיברו גם כן שלמה אבל לא נכתב על ספר עד שבאו אנשי חוקיהו כמו שהמשנה נתנה למשה על הר סיני ולא נכתבה עד זמן התנאים וזה דעתו גם כן בספר יצירה שחיבר אברהם אבינו ענינו מכח שכלו ונשאר על פה עד שבאו חכמי המשנה וכתבו אותו כפי לשון בני דורם. ולפי דעת הגאון פרשת אגור ופרשת למואל נתוספו על ספר משלי ואגור ולמואל היו שני חכמים מפורסמים בימי קדם ואמר שאף על פי שאמרו חז״ל ששני שמות הללו כינויים לשלמה המלך אין להוציא מקרא מידי פשוטו[4]).

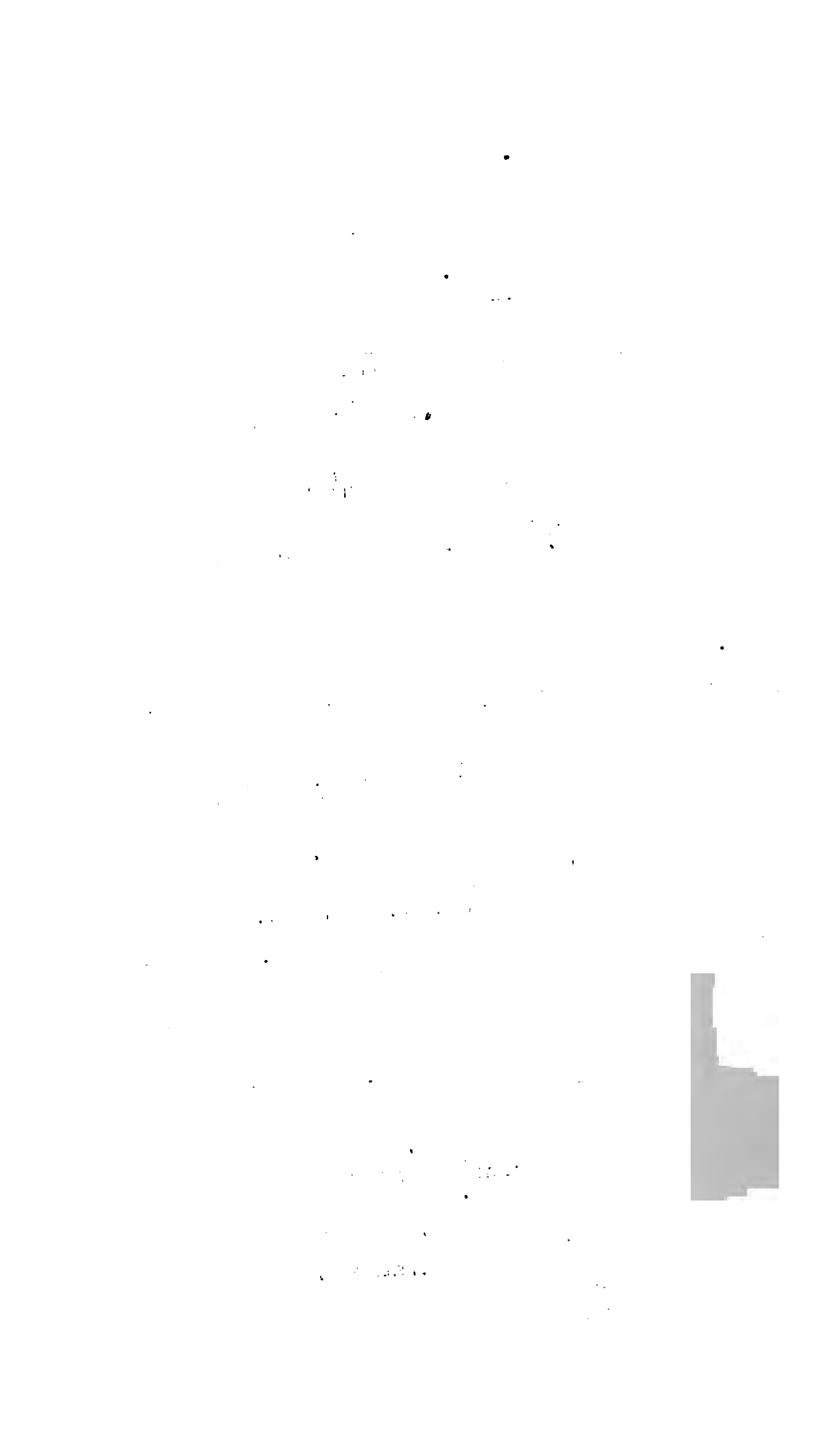
---

[1]) והם חמשה חומשי תורה וחמש מגילות ישעיה תהלים משלי איוב ודניאל ואפשר שפירש גם כן תרי עשר. ועיין תולדות ר״ס גאון באחד מתחלקים הבאים.

[2]) אל יקשה לך איך הזכיר הגאון פירושו למשלי בביאורו לישעיהו נ״ז ג׳ שאין ספק אצלנו כי המלות ועלי מא שרחנאה פי תפסיר ס׳ משלי נתוספו אחר זמן מאת הגאון עצמו על הגליון.

[3]) האומר שהגאון קרא בשם זה רק פירושו או העתקתו טועה, כי ס׳ משלי בעצמו קרא ס׳ דרישת החכמה וכן הוא בשמות שנתן לס׳ תהלים ולס׳ איוב ולס׳ יצירה.

[4]) הקראי יפת בן עלי חשב שתי פרשיות האלו לשני חלקים נפרדים ולכן הוא מחלק ס׳ משלי לחמשת כחמשת חומשי תורה וכחמשת ספרי תהלים וכן עשה המאירי עיין בתחלת פרק ל׳ ול״א מביאורו.

תפסיר ספר משלי· ושרחה

באלערביה

והו כתאב טלב אלחכמה

תאליף

רבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרגאה וצחחאה ובינאה בחואש באלעבראניה

אלפקיראן אלמפתקראן אלי רחמה רבהמא

נפתלי המכונה יוסף דירינבורג
ותלמידה מאיר בן אליהו למברט

יבאע ענד ארנסט לרו אלכתבי

במדינה באריס אלמחרוסה

סנה א' תתצ"ד.

תרגום ספר משלי וביאורו

בלשון ערבית

והוא ספר דרישת החכמה

לרבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאוהו לאור וביארוהו בהערות עבריות

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג**
ותלמידו מאיר בן אליהו למברט

בבית האדון ארנסט לרו

פארים שנת תרנ"ד לפ"ק

בדפוס צבי הירש בר יצחק איטצקאווסקי בברלין

אלגז אלסאדס

מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרגהא וצחחהא צחבה גמאעה מן עלמא

אלפקיר אלמפתקר אלי רחמה רבה

יוסף דירינבורג

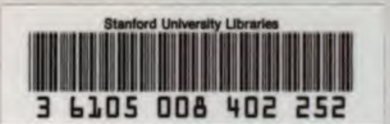
ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג**

חלק ששי

DATE DUE
